

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

SOU
1963:45:A

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963:45

Inrikesdepartementet

**BEFOLKNINGSUTVECKLING OCH
NÄRINGSLIV I JÄMTLANDS LÄN**

Grundläggande undersökningar samt förslag till åtgärder

BETÄNKANDE AVGIVET AV

LÄNSUTREDNINGEN FÖR JÄMTLANDS LÄN

Stockholm 1963

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963

Kronologisk förteckning

1. En teknisk institution inom Stockholms universitet. Svenska Reproduktions AB. 114 s. E.
2. Kommunalförbundens lånerätt. Idun. 44 s. I.
3. Utrikesförvaltningens organisation och personalbehov. Idun. 90 s. U.
4. Administrativ organisation inom utrikesförvaltningen. Idun. 95 s. U.
5. Försvarskostnaderna budgetåren 1963/67. Idun. 130 s. Fö.
6. Indelnings- och samarbetsfrågor i Göteborgs- och Malmöområdena. Idun. 212 s. I.
7. Utlännings tillträde till offentlig tjänst. Svenska Reproduktions AB. 43 s. Ju.
8. Preliminär nationalbudget för år 1963. Marcus. IV + 97 s. Fl.
9. Universitetens och högskolornas organisation och förvaltning. Hæggström. 509 s. E.
10. Universitetsväsendets organisation. Hæggström. 190 s. E.
11. Upphållstillstånd m. m. för utländska studerande. Idun. 54 s. I.
12. Översättning av fördrag angående upprättande av Europeiska ekonomiska gemenskapen och tillhörande dokument. Marcus. 283 s. H.
13. Utbildning av lärare för jordbruk och skogsbruk samt fortbildning av lärare i yrkesämnen. Idun. 269 s. E.
14. Undersökning av taxeringsutfallet. Idun. 155 s. Fl.
15. Vägen genom gymnasiet. Idun. 315 s. E.
16. Sveriges statsskick. Del 1. Lagförslag. Idun. 206 s. Ju.
17. Sveriges statsskick. Del 2. Motiv. Idun. 522 s. Ju.
18. Sveriges statsskick. Del 3. Motiv. Förslag till riksdagsordning. Idun. 220 s. Ju.
19. Sveriges statsskick. Del 4. Bilagor. Idun. 311 s. Ju.
20. Bärgarlönens fördelning, sjöförklaring m. m. Idun. 111 s. Ju.
21. Sjukhus och öppen vård. Idun. 486 s. I.
22. Kraven på gymnasiet. Idun. 367 s. + 12 s. ill. E.
23. Förslag till lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m. Idun. 290 s. Ju.
24. Mentalsjukhusens personalorganisation. Del I. Intervju- och frekvensundersökningar m. m. Idun. 259 s. I.
25. Papper och annan skrivmateriel. Kihlström. 74 s. H.
26. Religionens betydelse som samhällsfaktor. AB Wilhelmssons Boktryckeri. 211 s. E.
27. Trafikmål. Beckman. 237 s. Ju.
28. Utsökningsrätt II. Norstedt & Söner. 119 s. Ju.
29. Kommunala renhållningsavgifter. Beckman. 81 s. I.
30. Den statliga konsulentverksamheten på socialvårdens område. Beckman. 119 s. S.
31. Försvar och fiskerinäring. Norstedt & Söner. 235 s. Fö.
32. Listerlandets ålfisken. Kihlström. 67 s. Jo.
33. Skadestånd I. Norstedt & Söner. 81 s. Ju.
34. U-länder och utbildning. Idun. 201 s. U.
35. Lärare på grundskolans mellanstadium. Idun. 91 s. E.
36. Malmen i Norrbotten. Svenska Reproduktions AB. 150 s. H.
37. Kommersiellt och handelspolitiskt utvecklingsbistånd. Idun. 151 s. U.
38. Arbetsföreläggande. Idun. 97 s. S.
39. Kyrkor och samfund i Sverige. Idun. 308 s. E.
40. Arbetslöshetsförsäkringen. Idun. 248 s. I.
41. Specialutredningar om gymnasiet. Beckman. 318 s. E.
42. Ett nytt gymnasium. Idun. 949 s. E.
43. Läroplan för gymnasiet. Hæggström. 776 s. E.
44. Akademikernas skuldsättning. Ut kommer senare.
45. Befolkningsutveckling och näringsliv i Jämtlands län. Idun. 456 s. I.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963:45

Inrikesdepartementet

**BEFOLKNINGSUTVECKLING OCH
NÄRINGSLIV I JÄMTLANDS LÄN**

Grundläggande undersökningar samt förslag till åtgärder

BETÄNKANDE AVGIVET AV

LÄNSUTREDNINGEN FÖR JÄMTLANDS LÄN

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB

STOCKHOLM 1963

STATENS ÖFVERHÖRNING I UPPSALA 1882

BETÖLKNINGSVESTERKINGEN
KÄRINGSÅS LÄMPANDE LÄN

Grundläggande meddelande om förklarade tillstånd

DELKÄNDE AV
LÄSREDAVISNINGEN FÖR LÄMPANDE LÄN

Innehållsförteckning

Skrivelse till Konungen	9
A. Inledning	12
A.1. Utredningsarbetets bedrivande	12
A.2. Dispositionen av utredningen	15
B. Befolkning och näringsliv	17
B.1. Befolkning och befolkningsutveckling	17
B.1.1. Befolkningens storlek och struktur i nuläget samt hittillsvarande utveckling	18
B.1.1.1. Befolkningsfördelning och folktäthet	
Länets tätorter	18
B.1.1.2. Befolkningens ålderssammansättning	20
B.1.1.3. Kvinnoöverskott, resp. kvinnunderskott	21
B.1.1.4. Folkmängdens förändringar	25
B.1.1.4.1. Totalfolkmängdens förändringar	25
B.1.1.4.2. De olika åldersgruppernas förändringar	28
B.1.1.4.3. Födelseetal, dödstal och födelseöverskott	30
B.1.1.4.4. In- och utflyttning	31
B.1.1.5. Näringslivets struktur och hittillsvarande utveckling	36
B.1.1.5.1. Hela länet	36
B.1.1.5.2. Kommunblocken	41
B.1.1.5.3. Kommunerna	44
B.1.1.5.4. Tätorterna	52
B.1.2. Befolkningsprognos	53
B.1.2.1. Allmänt om felkällor i prognoser	53
B.1.2.2. Tidigare gjorda befolkningsprognoser för Jämtlands län samt för delar av länet	55
B.1.2.3. Antal förvärvsarbetande år 1975 inom olika näringsgrenar	56
B.1.2.3.1. Antal förvärvsarbetande år 1975 inom jordbruk och skogsbruk	56
B.1.2.3.1.1. Arbetsvolym inom jordbruket i Jämtlands län år 1960 och 1975.	58
B.1.2.3.1.2. Arbetsvolym inom skogsbruket i Jämtlands län år 1960 och 1975.	66
B.1.2.3.1.3. Summa arbetsvolym inom jordbruk och skogsbruk samt antalet förvärvsarbetande inom näringsgrenarna	67
B.1.2.3.2. Antal förvärvsarbetande år 1975 inom industri och hantverk (utom byggnadsverksamhet).	69
B.1.2.3.3. Antal förvärvsarbetande år 1975 inom de sekundära näringsgrenarna	70

B.1.2.3.4. Summa förvärvsarbetande år 1975	72
B.1.2.4. Totalbefolkning i kommuner år 1975	73
B.1.2.5. Nettoflyttning 1960—1975. Flyttningsförluster av yrkesverk- samma	77
B.1.2.6. Ungefärlig åldersfördelning i länets kommuner år 1975	78
B.2. Näringsliv	80
B.2.1. Markanvändning	80
B.2.2. Lantbruk	80
B.2.2.1. Sammanfattning av strukturutredningen	82
B.2.2.2. Lantbruksföretagens nuvarande resurser, produktion och lön- samhet	83
B.2.2.2.1. Statistiskt underlag	84
B.2.2.2.2. Resurser	86
B.2.2.2.3. Produktionsteknik	93
B.2.2.2.4. Produktionsinriktning	104
B.2.2.2.5. Lönsamhet	106
B.2.2.2.6. Den samlade inkomsten från lantbruksföretag med över 2 ha åker	109
B.2.2.2.7. Lantbrukets bruttoproduktionsvärde	110
B.2.2.2.8. Punktvis sammanfattning.	113
B.2.2.3. Möjligheter till förbättring av lantbruksföretagens lönsamhet	116
B.2.2.3.1. Resurser vid kortsiktiga beräkningar	117
B.2.2.3.2. Förutsatt produktionsteknik	119
B.2.2.3.3. Beräkningsmetod	126
B.2.2.3.4. Resultat av de kortsiktiga beräkningarna	127
B.2.2.3.5. Resultat av de långsiktiga beräkningarna	131
B.2.3. Skogsbruk	140
B.2.4. Industri och hantverk. Produktionsfaktorer	141
B.2.4.1. Råvaror inom länet	142
B.2.4.1.1. Jordbruket som råvarubas för industri	142
B.2.4.1.2. Skogstillgångarna i länet som råvarubas för industri	145
B.2.4.1.3. De geologiska förhållandena.	147
B.2.4.1.3.1. Berggrunden.	147
B.2.4.1.3.2. Jordarterna	152
B.2.4.1.4. Vattenkraften	154
B.2.4.2. Transportkostnader	156
B.2.4.2.1. Allmänt	156
B.2.4.2.2. Transportkostn. vid export från och import till Jämtlands län	157
B.2.4.2.2.1. Nuvarande varukvantiteter	158
B.2.4.2.2.2. Fraktkostnader	162
B.2.4.2.2.2.1. Järnvägsfrakter	162
B.2.4.2.2.2.2. Lastbilstransporter	165
B.2.4.2.2.2.3. Fraktkostnader med båt.	165
B.2.4.2.2.2.4. Fraktskillnadsgränser	168
B.2.4.2.3. Jämtlands läns transportkostnadsläge vid råvaruförsörj- ning enbart från Sverige och vid avsättning enbart på svenska marknader.	194
B.2.4.2.3.1. Undersökningens slyfte	194
B.2.4.2.3.2. Jämtlands läns avsättningsläge på den inhemska mark- naden	196
B.2.4.2.3.3. Transportkostnadernas andel av olika produkters salu- värde	200

B.2.4.2.3.4. Inriktning av produktionen på »speciella norrlandsprodukter»	202
B.2.4.2.3.5. Sammanfattning av undersökningens praktiska resultat	203
B.2.4.3. Övriga produktionsfaktorer för industrin	204
B.2.4.3.1. Tillgång till industrimark och industrilokaler	204
B.2.4.3.2. Vatten och avlopp	204
B.2.4.3.3. Elkraftspriset och eldistributionen	205
B.2.4.3.4. Arbetslöner	207
B.2.4.3.5. Arbetsmarknad	207
B.2.4.3.5.1. Arbetskraftstillgångarna 1960—1975	207
B.2.4.3.5.2. Arbetsmarknadsläget 1960—1963.	208
B.2.4.3.6. Det lokala skattetrycket	210
B.2.4.3.7. Tillgång till service för industrin	211
B.2.4.3.8. Tillgång till allmän och kommersiell service för företagaren och de anställda	211
B.2.4.3.9. Tillgång till kapital	212
B.2.4.3.10. Företagareföreningens verksamhet	212
B.2.4.3.11. Rådgivande lokaliseringsverksamhet	216
B.2.5. Turistnäringen	217
B.2.6. Tätorter och omland	220
B.2.6.1. Centralitet, omlandsavgränsningar	220
B.2.6.2. Arbetskraftspendlingen.	225
B.2.6.3. Centralorterna och lokaliseringpolitiken	227
B.2.7. Bebyggelseplanering och bostadsproduktion	228
B.2.7.1. Bebyggelseplanering	228
B.2.7.2. Bostadsproduktion	232
B.2.8. Kommunikationer	233
B.2.8.1. Järnvägarna	233
B.2.8.2. Vägarna	237
B.2.8.3. Länets bilbestånd	243
B.2.8.4. Busstrafiken	243
B.2.8.5. Flygförbindelserna.	246
B.2.9. Skolor och utbildning	247
B.2.10. Sjukvård	251
B.2.11. Ekonomiska förhållanden i Jämtlands län	252
B.2.11.1. Olika förvärvskällors relativa betydelse	252
B.2.11.2. Medelinkomsten	253
B.2.11.3. Skattekraften i länets olika kommuner	253
B.2.11.4. Den ekonomiska utvecklingstendensen	255
B.2.11.5. Den kommunala utdebiteringen samt av staten utbetalade skattelindringsbidrag	256
B.2.11.6. Kommunernas nettoutgifter för vissa förvaltningsavgifter	257
B.2.11.7. Kommunernas skulder och egna fonder	258
B.2.11.8. Den kommunala fastighetsbeskattningen	259
B.2.11.9. Landstingets ekonomi.	261
B.2.11.10. Kapitalbildningen	263
B.2.12. Rennäringen	266
B.2.12.1. Inledning	266
B.2.12.2. Renskötselns driftförhållanden	267
B.2.12.3. Renbetesmarkernas utbredning.	269
B.2.12.4. Renantal i lappbyarna	270
B.2.12.5. Lappbybefolkningen	272

B.2.12.6. Utvecklingstendenser m. m.	273
B.2.12.7. Fiske inom renbetesfjällen	274
B.3. Konsekvenser av befolkningsutvecklingen i Jämtlands län	277
B.3.1. Sammanfattning av befolkningsutvecklingen i länet	277
B.3.2. Befolkningsstrukturen	278
B.3.3. Ekonomiska förhållanden	280
B.3.4. Arbetsmarknaden	283
B.3.5. Skolväsendet	283
B.3.6. Socialvården	284
B.3.7. Försämrat befolkningsunderlag för servicenäringarna	285
B.3.8. Värdeminskningar hos bundet kapital	286
B.3.9. Sammanfattning	286
C. Förslag till åtgärder	288
C.1. Åtgärder för att stärka kommunernas ekonomi	290
C.2. Åtgärder för näringslivets utbyggnad i länet	294
C.2.1. Allmänna åtgärder för näringslivets utbyggnad	294
C.2.1.1. Kapitaltillförseln till länets näringsliv	294
C.2.1.1.1. Allmänt om kapitaltillförsel till industriellt utvecklade områden	294
C.2.1.1.2. Särskild utbyggnadsfond för näringslivet i Jämtlands län och därmed likställda områden	297
C.2.1.1.3. Ytterligare risktäckningsmedel till företagareföreningen	298
C.2.1.1.4. Särskilda skatteregler för underlättande av privata investeringar i s. k. problemområden	298
C.2.1.1.5. Statlig medverkan vid byggande av industrilokaler	303
C.2.1.2. Åtgärder för kommunikationsväsendet	305
C.2.1.2.1. Vägväsendet	305
C.2.1.2.2. Sjöfrakterna	308
C.2.1.2.3. Järnvägarna	309
C.2.1.2.4. Flygförbindelserna	311
C.2.1.3. Övriga allmänna åtgärder för näringslivets utbyggnad	312
C.2.1.3.1. Lokaliseringsverksamhet inom länet	312
C.2.1.3.2. Ekonomisk karta, topografisk karta	312
C.2.1.3.3. Flygbildarkiv	313
C.2.1.3.4. Planering för fritidsbebyggelse	314
C.2.1.3.5. Bostadsbyggnadsprogram	315
C.2.2. Särskilda åtgärder för olika näringsgrenar	315
C.2.2.1. Lantbruket	315
C.2.2.2. Skogsbruket	320
C.2.2.3. Industri och hantverk	321
C.2.2.3.1. Allmänna synpunkter	321
C.2.2.3.2. Åtgärder för ökad industriell sysselsättning genom utvidgning av befintliga företag	322
C.2.2.3.3. Åtgärder för ökad industriell sysselsättning genom nyetablering	323
C.2.2.3.4. Förslag till utbyggnad av företagareföreningens verksamhet	324
C.2.2.3.4.1. Allmänna synpunkter	324
C.2.2.3.4.2. Teknisk verksamhet	325
C.2.2.3.4.3. Företagsekonomisk verksamhet	327
C.2.2.3.4.4. Försäljnings- och reklamteknisk verksamhet	329
C.2.2.3.4.5. Sammanfattning av kostnader	330

C.2.2.4. Gruvdrift samt jord- och stenindustrier	330
C.2.2.4.1. Malmer och andra nyttiga mineral och bergarter	330
C.2.2.4.2. För produktionen nyttiga jordarter	334
C.2.2.5. Turistnäringen	335
C.2.2.5.1. Allmänt	335
C.2.2.5.2. Investeringar	337
C.2.2.5.3. Försäljningsåtgärder	346
C.2.2.6. Rennäringen	347
D. Sammanfattning av betänkandet	351

100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200

Till Konungen

Efter hemställan av styrelsen för Jämtlands läns socialdemokratiska partidistrikt uppdrog Kungl. Maj:t den 8 maj 1959 åt arbetsmarknadsstyrelsen och länsstyrelsen i Jämtlands län att företaga en utredning angående nä-

ringslivet och befolkningsutvecklingen i länet samt därmed sammanhängande frågor.

Sedan fråga uppkommit att såsom en särskild delundersökning företaga en utredning angående skogstillgångarna inom länet och grundförutsättningarna för ett vidgat industriellt utnyttjande av dessa, uppdrog Kungl. Maj:t den 18 december 1959 åt länsstyrelsen att i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen företaga angivna utredning. I anledning härav tillsattes 1960 års skogsutredning för Jämtlands län, vilken den 7 juli 1961 avgav sitt betänkande »Skogstillgångarna i Jämtlands län. Förslag till bättre utnyttjande.» Betänkandet ingår i Statens offentliga utredningar (1962: 1).

Övriga delar av utredningsarbetet har handhåfts av länsstyrelsen i samverkan med arbetsmarknadsstyrelsen och därvid letts av ett särskilt arbetsutskott, som antagit namnet *länsutredningen för Jämtlands län*. Länsutredningen, som nu avslutat sitt arbete, har utarbetat ett betänkande med titeln »Befolkningsutveckling och näringsliv i Jämtlands län».

Arbetsmarknadsstyrelsen och länsstyrelsen får nu överlämna detta betänkande.

Utredningsuppdraget är härmed slutfört.

Stockholm och Östersund den 4 september 1963.

Underdånigst

För Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsen För Länsstyrelsen i Jämtlands län

BERTIL OLSSON

ANDERS TOTTIE

Curt Canarp

Bengt Finnveden

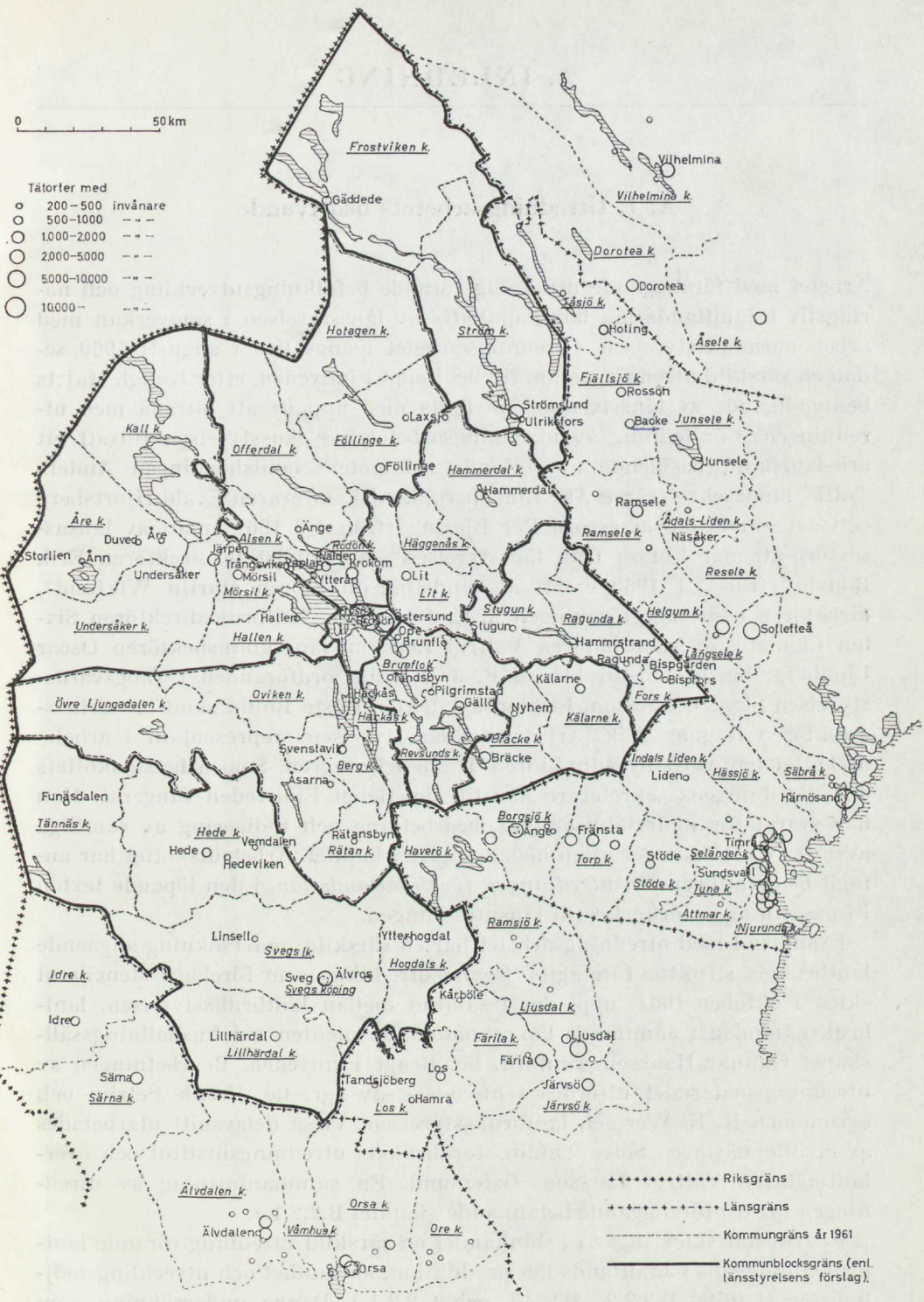

Fig. 1. Jämtlands län, översiktskarta.

A. INLEDNING

A. 1. Utredningsarbetets bedrivande

Arbetet med föreliggande utredning rörande befolkningsutveckling och näringsliv i Jämtlands län har handhåfts av länsstyrelsen i samverkan med arbetsmarknadsstyrelsen. Utredningsarbetet igångsattes i augusti 1960 sedan en särskild utredningsman, fil. lic. Bengt Finnveden, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande av länsstyrelsen anställts med uppgift att biträda med utredningen. För ledning av utredningsarbetet har länsstyrelsen tillsatt ett arbetsutskott, bestående av följande ledamöter: landshövdingen Anders Tottie, landssekreteraren Åke Lindeberg, landskamreraren Evald Hjortsberg och dåvarande länsassessorn Per Bjerling (från 1/2 1962 ersatt av länsassessorn Ragnar Forss) från länsstyrelsen samt landstingsdirektören Erik Bouvin (från 1/1 1963 ersatt av landstingsdirektören Martin Wiklund), direktören i företagarföreningen K.-E. Johansson, lantbruksdirektören Sixten Landahl, överlantmätaren Valfrid Larsson, länskolinspektören Oscar Lindberg, länsbostadsdirektören F. J. Nordin, ordföranden i skogsvårdsstyrelsen Sigge Oscarsson, Lit, länsarkitekten Gösta Rollin samt länsarbetsdirektören Ragnar Wik. Arbetsmarknadsstyrelsens representant i arbetsutskottet har varit byrådirektören Torsten Buregren. Som arbetsutskottets och utredningens sekreterare har fil. lic. Bengt Finnveden fungerat. Han har svarat för materialinsamling, bearbetning och redigering av samtliga avsnitt av betänkandet utom nedan angivna kapitel. Arbetsutskottet har antagit benämningen *länsutredningen för Jämtlands län*, i den löpande texten i fortsättningen förkortat till länsutredningen.

I samband med utredningsarbetet har en särskild undersökning angående lantbrukets struktur företagits. Denna utredning, som förelåg i stencilerat skick i oktober 1961, upplades i samråd mellan lantbruksstyrelsen, lantbruksnämnden i Jämtlands län, ekonomikonsulents vid hushållningssällskapet Gunnar Hansson samt fil. lic. Bengt Finnveden. Bearbetningen av utredningsmaterialet utfördes i huvudsak av agr. lic. Frank Petrini och agronomen K. E. Wermel, lantbruksstyrelsen. Vissa delavsnitt utarbetades av civiljägmästaren Sölve Thulin, Jordbrukets utredningsinstitut och överlantmätaren Valfrid Larsson, Östersund. En sammanfattning av utredningen ingår i föreliggande betänkande (kapitel B.2.2.1.).

I oavkortat skick ingår i betänkandet en särskild utredning rörande lantbruksföretagens i Jämtlands län produktion, lönsamhet och utvecklingsmöjligheter (kapitel B.2.2.2., B.2.2.3. och C.2.2.1.). Denna undersökning, som förelåg i stencil i maj 1963, har verkställts av en arbetsgrupp, bestående av

ordföranden i skogsvårdsstyrelsen Sigge Oscarsson (ordf.), lantbruksdirektören Sixten Landahl, direktören i Jämtlands läns hushållningssällskap Nils Agerberg, överlantmätaren Valfrid Larsson och ekonomikonsulenten vid hushållningssällskapet Gunnar Hansson, vilken fungerat som arbetsgrupps sekreterare.

Inom ramen för utredningsarbetet har en särskild undersökning angående »Turismens ekonomiska betydelse för Jämtlands län år 1960» utförts. Denna delutredning, som utarbetats av fil. lic. Bengt Finnveden, föreligger i stencilerat skick och har distribuerats genom Jämtlands turistförening. Ett sammandrag av turistundersökningen återfinnes i kapitel B.2.5.

Vissa avsnitt av betänkandet har utarbetats av personer utanför arbetsutskottet. Sålunda har vägdirektören Erik Lundin författat avsnitten rörande vägväsendet (kapitel B.2.8.2. och C.2.1.2.1.). Länsingenjören Carl-Gustav Elmqvist har utarbetat kapitel B.2.4.3.2. Konsulenten vid lappväsendet i länet Bror Ejdemo har författat avsnitten rörande rennärningen (kapitel B.2.12. samt C.2.2.6.). Fiskerikonsulenten hos länets hushållningssällskap Börje Lundgren har medverkat beträffande åtgärdsförslag rörande turismnärningen (kapitel C.2.2.5.) vad avser fisket. Förste taxeringsrevisorn vid länsstyrelsen Ragnar Helgesson har utarbetat förslagen rörande särskilda skatteregler för s. k. problemområden (i kapitel C.2.1.1.). Amanensen Lars Boström, arbetsmarknadsstyrelsen, har medverkat vid utarbetandet av vissa avsnitt i kapitel B.1.1. rörande näringslivets struktur och den hittillsvarande befolkningsutvecklingen samt har författat kapitel B.2.4.3.5.2. rörande arbetsmarknadsläget i länet. Betänkandet har i övrigt utarbetats efter samråd med ett stort antal statliga och kommunala myndigheter samt enskilda företag och organisationer, till vilka alla länsutredningen vill rikta sitt tack. Samråd har sålunda skett med statliga och kommunala länsmyndigheter och från länets kommuner har erhållits olika data, som varit nödvändiga för utredningen. Bland myndigheter, företag och organisationer, med vilka länsutredningen i övrigt samarbetat, må särskilt nämnas: Sveriges geologiska undersökning, kommerskollegium, överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap, AB Atomenergi, lantbruksstyrelsen, statens jordbruksnämnd, jordbrukets utredningsinstitut, statistiska centralbyrån, statistisk sentralbyrå i Oslo, socialstyrelsen, statens råd för byggnadsforskning, statens institut för byggnadsforskning, tegelbrukens centralkontor, Bolidens Gruvaktiebolag, A. Johnson & Co, Svenska Cellulosa Aktiebolaget, AB Gusta Stenförädlingsverk, Fabriks AB Talcum, Handöls Täljstens AB, transportkonsulenten vid statens järnvägar i Östersund, norska statsbanornas distriktskontor i Trondheim, Trondheims toldvesen, Trondheims havnevesen, tullförvaltningen i Storlien, Trondheims transitkommitté, Jämtlands läns transitkommitté, åtskilliga rederikontor och skeppsmäklare i Trondheim och Sundsvall, Svenska järnverkens gruppcentral, Jämtlands läns åkeriförening, Svenska turistföreningen, Reso, Jämtlands turistförening, Härjedalens tu-

ristförening, Svenska bankföreningen, affärsbanker och sparbanker med kontor i länet, jordbrukskasserörelsen, Jämtlands läns slakteriförening, Jämtlands läns mejeriförening, Lantmännens centralförening i Jämtlands län, Jämtlands skogsägareförening, Pilgrimstads AB, Hissmofors AB, AB Högfors Träsliperi, Marma Långrörs AB (Järpens Träsliperi), AB Gällö Sågverk, Svenska vattenkraftföreningen, Mellersta och norra Sveriges ångpanneförenings filialkontor i Sundsvall, AB Rationellt Näringsliv, Stockholm, Svenska petroleuminstitutet, Lunds universitets geografiska institution m. fl. Undersökningen rörande turismens ekonomiska betydelse för länet bygger delvis på uppgifter från flertalet av länets hotell och pensionat, campingplatser m. fl. typer av turistanläggningar.

Utredningsarbetet avslutades i juni 1963.

A. 2. Dispositionen av utredningen

Föreliggande länsutredning innehåller, förutom inledningskapitlet (A), två större huvudavsnitt, nämligen kapitel B och kapitel C. Kapitel B handlar om befolkning och näringsliv i Jämtlands län och behandlar dessa förhållanden på ett rent beskrivande och analyserande sätt utan några direkta åtgärdsförslag. Dessa senare återfinnes i kapitel C, som därjämte innehåller en kort sammanfattning av vad som behandlats i kapitel B rörande olika närings-ekonomiska förhållanden. Det är därför möjligt att få en ganska klar bild av länets befolkningsutveckling och näringsliv enbart genom ett studium av kapitel C. För mera detaljerade analyser hänvisas emellertid till kapitel B.

I kapitel B behandlas olika faktiska förhållanden rörande befolkningsstrukturen, befolkningsutvecklingen samt näringslivets lokalisering, struktur och utveckling i Jämtlands län. Detta kapitel är därför ägnat att kunna bilda underlag för olika statliga och kommunala myndigheters samt enskildas planering för framtiden. Särskilt betydelsefullt ur denna synpunkt torde vara att utredningen innehåller en befolkningsprognos för år 1975. Denna prognos bygger på vissa antaganden rörande olika näringsgrenars sysselsättningsmöjligheter och innehåller kommunvisa siffror för år 1975 för antalet förvärvsarbetande inom olika näringsgrenar, för totalbefolkningens storlek samt för olika åldersgruppers storlek. Förutom att befolkningsprognosen kan tänkas bli av betydelse för samhällsplaneringen, tjänar den därjämte det syftet, att den kan sägas visa utvecklingen inom länet, om inga särskilda åtgärder vidtages. En underavdelning av kapitel B (kapitel B.3.: »Konsekvenser av befolkningsutvecklingen») innehåller sålunda allmänna motiveringar till varför vissa åtgärder, såväl ur länets egen synpunkt som ur statsfinansiell synpunkt, bör vidtagas i Jämtlands län. Detta kapitel bildar därför övergång till huvudavsnittet rörande åtgärdsförslagen (kapitel C).

Kapitel B har disponerats på så sätt, att det inledes av ett större avsnitt (B.1.), som handlar om befolkningsstruktur och befolkningsutveckling i Jämtlands län. Det statistiska materialet har där redovisats på hela länet, på de av länsstyrelsen föreslagna kommunblocken, på kommuner samt i vissa fall även på församlingar och tätorter. Omfattningen av de föreslagna kommunblocken framgår av inledningsavsnittet i kapitel B.1. Detta kapitel innehåller två huvudavsnitt, nämligen ett som behandlar den hittillsvarande och nuvarande befolkningsstrukturen samt ett som omfattar befolkningsprognosen. Eftersom befolkningsutvecklingen och näringslivets sysselsättningsmöjligheter är nära förbundna med varandra, innehåller kapitel B.1. därjämte förhållandevis många data om näringslivets struktur och utveckling i länet. Kapitel B.2., där enbart näringslivet i Jämtlands län behandlas, börjar med ett avsnitt rörande markanvändningen i länet. Därefter följer ett kapitel rörande jordbrukets struktur, produktion och lönsamhet

i länet. Kapitel B.2.3. innehåller en sammanfattning av den särskilda skogsutredningen för länet (SOU 1962: 1). I kapitel B.2.4., som benämnes »Industri och hantverk», behandlas olika produktionsfaktorer för denna näringsgren, varvid jämförelser göres mellan förhållandena i Jämtlands län och landet i övrigt. Dessa produktionsfaktorer för industrin har uppdelats på råvaror inom länet, på transportkostnader samt på övriga produktionsfaktorer. Kapitlen B.2.5—B.2.12. handlar om övriga sidor av näringslivets struktur och lokalisering i länet: Turistnäringen, Tätorter och omland, Bbyggelseplanering och bostadsproduktion, Kommunikationer, Skolor och utbildning, Sjukvård, Ekonomiska förhållanden samt Rennäringen.

Kapitel C, som innehåller förslag till åtgärder, som bör vidtagas i Jämtlands län, består av två huvudavsnitt, nämligen C.1. (Åtgärder för att stärka kommunernas ekonomi) samt C.2. (Åtgärder för näringslivets utbyggnad i länet). Det sistnämnda avsnittet har disponerats på så sätt, att det innehåller dels allmänna åtgärder för näringslivets utbyggnad i länet, såsom ökad kapitaltillförsel och förbättrade kommunikationer, dels särskilda åtgärder för olika näringsgrenar: för jordbruket, skogsbruket, industri och hantverk, gruvdrift samt jord- och stenindustri, turistnäringen samt rennäringen.

En sammanfattning av hela utredningen finns i kapitel D.

Varje prick motsvarar 100 personer boende utanför tätorter.
 Varje kvadrat motsvarar en tätort enligt 1960 års folkräkning. Kvadratens yta är proportionell mot invånarantalet. Siffran anger invånare i 100-tal.

0 50 km

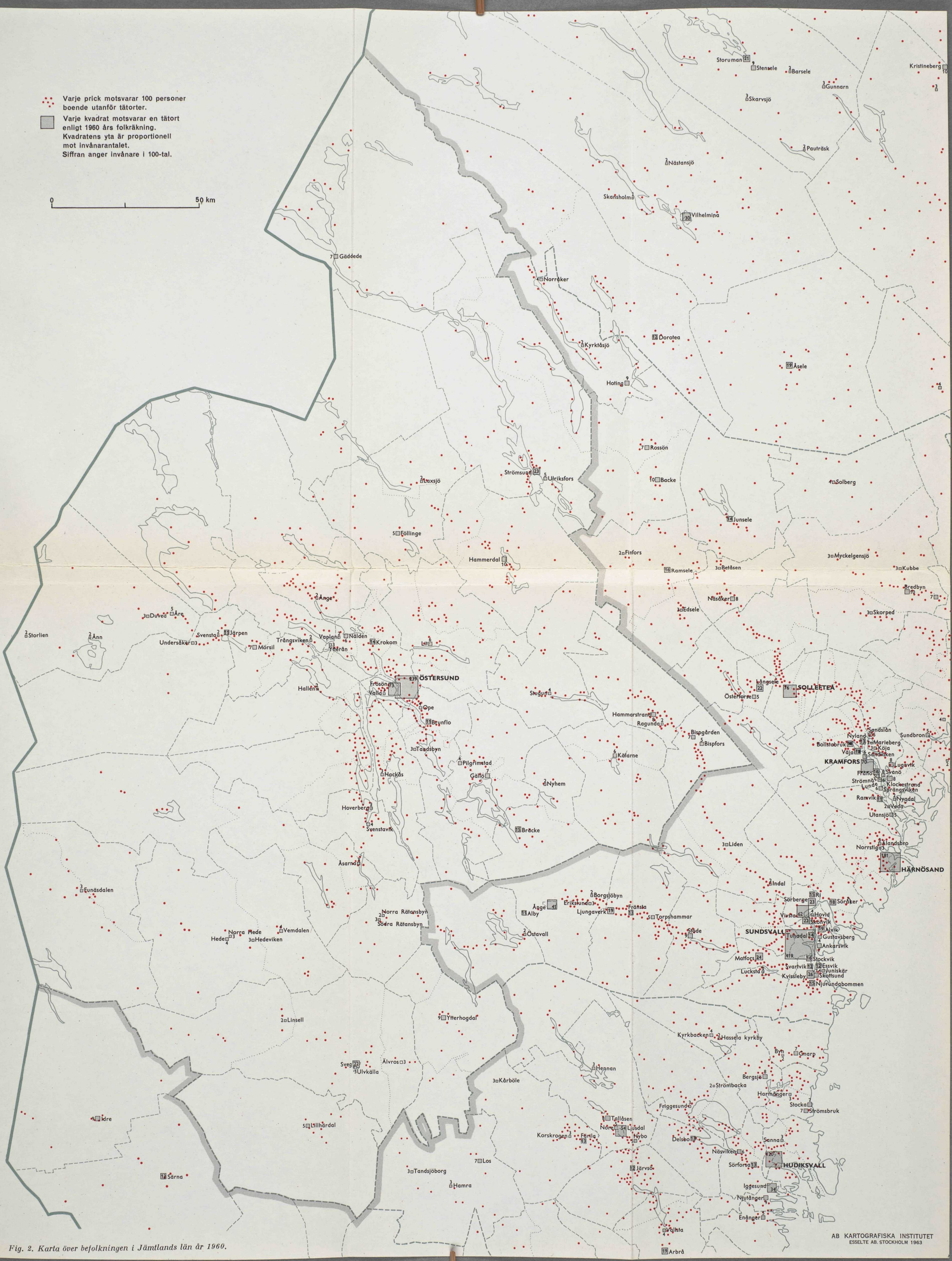
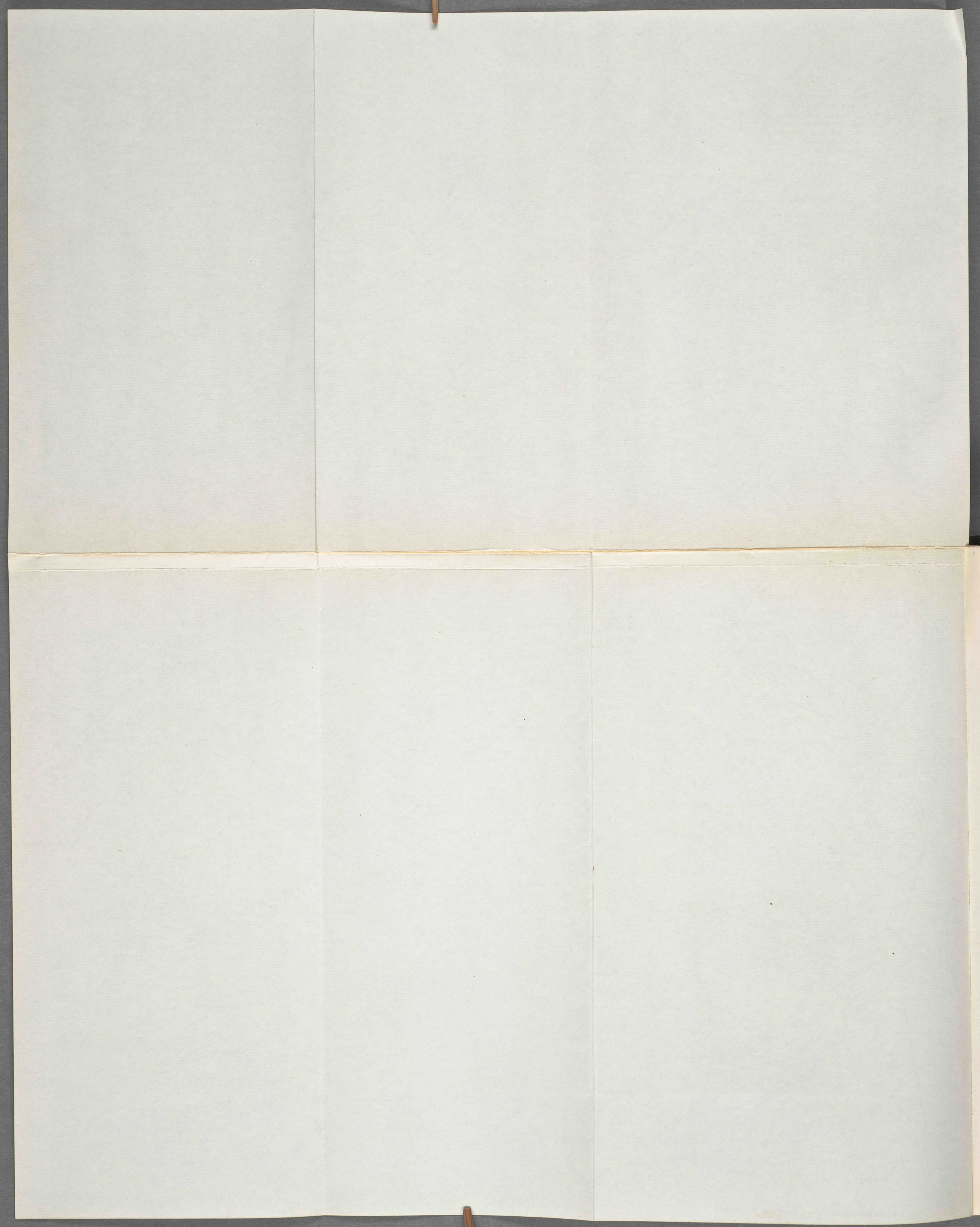

Fig. 2. Karta över befolkningen i Jämtlands län år 1960.

B. BEFOLKNING OCH NÄRINGS LIV

B. 1. Befolkning och befolkningsutveckling¹

Redogörelsen för befolkning och befolkningsutveckling i Jämtlands län består av två större avsnitt:

a) a) Befolkningens storlek och struktur i nuläget samt hittillsvarande utveckling (kap. B.1.1.).

b) b) Bedömning av den framtida befolkningens storlek och struktur (kap. B.1.1.2.).

A Av dessa avsnitt är det sistnämnda det viktigaste. Bedömningar av folk­män­ängdens framtida storlek kan emellertid inte göras utan att man känner be­fo­lknin­gens och näringslivets hittillsvarande utveckling och struktur.

D Det statistiska materialet redovisas för kommuner samt i vissa fall även för kommunblock och tätorter. I samtliga tabeller finns summasiffror för hela Jämtlands län. Enligt arbetsmarknadsstyrelsens regionala indelningssystem utgör hela länet en enda A-region.

J Jämtlands län består av landskapen Jämtland och Härjedalen samt två församlingar (Ytterhogdal och Ängersjö i Hogdals kommun) av landskapet Hälsingland. Landskapsgränsen mellan Jämtland och Härjedalen löper genom Övre Ljungadalens kommun, som i betänkandet helt inräknats i landskapet Jämtland. Hogdals kommun har i sin helhet inbegripits i länets härjedalsdel. Omfattningen av de olika kommunblocken i länsstyrelsens förslag till kommunblocksindelning framgår av nedanstående samman­stäl­ling.

<i>Kommunblock</i>	<i>Omfattning</i>
Hafslundastrand	Ragunda, Fors och Stuguns kommuner
Bräcke	Bräcke och Kälarne kommuner
Brunflo	Brunflo och Revsunds kommuner, Näs församling
Lit	Lits, Häggenås och Hammerdals kommuner
Strömsund	Ströms och Frostvikens kommuner
Krokoms	Rödöns, Alsens, Offerdals, Föllinge och Hotagens kommuner
Järpen	Undersåkers, Åre, Kalls, Mörsils kommuner, Hallens och Marby församlingar
Svenstavik	Bergs, Ovikens, Övre Ljungadalens, Rätans kommuner, Hackås församling
Sveg	Svegs köping, Svegs, Lillhärdals, Hede, Tännäs och Hogdals kommuner
Östersund	Östersunds stad, Frösö köping, Sunne och Norderö församlingar.

¹ En sammanfattning av den hittillsvarande och framtida befolkningsutvecklingen i länet finns i kapitel B.3. (Konsekvenser av befolkningsutvecklingen).

B.1.1. Befolkningens storlek och struktur i nuläget samt hitillsvarande utveckling

B.1.1.1. Befolkningsfördelning och folktäthet. Länets tätorter

Folkmängdens storlek samt folktätheten framgår av tabellerna 1 och 2.

Landarealen i Jämtlands län utgör cirka 12 % av hela rikets areal, medan länets folkmängd endast motsvarar cirka 2 % av hela rikets. Som jämförelse kan också nämnas, att Jämtlands län är till ytan större än Danmark. Länets till ytan största kommun, Frostviken, är större än såväl Gotlands som Blekinge län. Svegs landskommun och Ström har landarealer, som är nästan lika stora som Blekinges.

Folktätheten i Jämtlands län var år 1960 2,9 invånare per km². Av rikets län var det endast Norrbottens län, som hade lägre folktäthet, nämligen 2,6 invånare per km². (Västerbottens län hade 4,3, Västernorrlands 11,8, Gävleborgs län 16,1 och Kopparbergs län 10,1 invånare per km²).

Om man bortser från Östersund och de båda köpingarna Frösö och Sveg, hade Brunflo och Rödön den högsta folktätheten av länets kommuner. Högre folktäthet än länsgenomsnittet hade även Hackås, Fors, Mörsil, Berg, Ragunda, Alsen, Lit, Häggenås, Bräcke, Revsund, Hammerdal och Kälarne. Genomgående hade härjedalskommunerna, med undantag av Svegs köping, mycket låg folktäthet.

Folktäthetstalen enligt tabellerna 1 och 2 ger emellertid en något missvisande bild av befolkningens fördelning i länet. Nästan varje kommun och kommunblock i länet omfattar nämligen en eller flera relativt tätt befolkade områden plus vidsträckta mellanliggande skogs-, myr- och fjällområden, som är så gott som helt obebodda. En något bättre bild av befolkningens fördelning inom länet ger fig. 2, som är en befolkningsprickkarta, där varje prick anger 100 invånare. Kartan avser 1960 års förhållanden och tätortsavgränsningarna grundar sig på 1960 års folkräkning. Tätorterna redovisas för sig på kartan genom kvadrater, som är proportionella mot tätortens folkmängd. Av kartan framgår tydligt, hur koncentrerad befolkningen är till vissa mindre arealer. Mellan dessa finns mycket stora, helt befolkningstomma områden. Den största befolkningstätheten finns i Storsjöområdet, som har en för norrländska förhållanden anmärkningsvärd folktäthet, i synnerhet om man betänker, att området industrialiseringsgrad är låg. Relativt stor folktäthet finns också i Indalsälvens dalgång, såväl i den västra som den östra delen. Åre, Undersåkers och Mörsils folkmängd är så gott som helt koncentrerad till dalgången. Indalsälvens dalgång i östra Jämtland inom Ragunda och Fors kommuner har en folktäthet, som överstiger 20 invånare per km². Utanför Storsjöområdet och Indalsälvens dalgång har landskapet Jämtland nedanför fjällregionen en gles men relativt jämnt fördelad befolkning, detta i motsats till Härjedalen, vars

befolkning till stor del är koncentrerad till förhållandevis stora byar och samhällen.

Hur stor del av länets folkmängd, som år 1960 var bosatt i tätorter, framgår av tabellerna 3 och 4. Denna och följande tabellers tätortsbegrepp ansluter sig till statistiska centralbyråns i 1960 års folkräkning. (Tätort = befolkningsagglomeration med minst 200 invånare. Högsta avstånd mellan bopingshusen: 200 meter).

Enligt tabell 3 var befolkningen i Jämtlands län år 1960 till 42,8 % bosatt i tätorter med minst 200 invånare. Detta värde var lägre än i övriga norrlandslän. Motsvarande procenttal för hela riket var 72,8. Av samtliga län i landet var det endast Gotlands län, som hade ett lägre procenttal för tätortsbefolkningens andel av totalbefolkningen.

I Östersunds och Svegs kommunblock var 90,3 resp. 40,1 % av befolkningen bosatt i tätorter. För Lits- och Svenstaviksblocken var motsvarande tal endast 16 %, medan andelen i övriga kommunblock varierade mellan 22,7 och 34,3 %.

Av kommunerna i länet var det givetvis Östersunds stad samt Frösö och Svegs köpingar, som hade den högsta andelen tätortsbefolkning i förhållande till totalfolkmängden. I övrigt var det endast Bräcke, Åre, Undersåkers och Hede kommuner, som hade högre procenttal än länsgenomsnittet. Häggenås, Hotagen, Kall och Oviken saknade helt tätorter med mer än 200 invånare.

I tabell 5 har länets tätorter namngivits samt ordnats efter invånareantalet.

Utmärkande för befolkningsfördelningen i Jämtlands län är den stora koncentrationen till Storsjöområdet. Härigenom avviker länet påtagligt från förhållandena i Norrlands inland i övrigt, där folktätheten är låg och successivt avtagande från kusten mot norska gränsen. Om man tar Östersund som utgångspunkt för beräkningar av befolkningsfördelningen i länet, finner man, att 46 % av länets befolkning bor inom en 4-mils radie från staden. 33 % av folkmängden bor inom en 2-milsradie. Från staden avtar befolkningstätheten i stort sett ganska jämnt, vilket framgår av tabell 6.

Befolkningsfördelningen inom varje enskilt kommunblock har också beräknats, tabell 7. Av tabellen framgår bland annat, att vissa kommunblock har, trots den stora landarealen, en förhållandevis gynnsam befolkningsfördelning. I Östersunds-, Brunflo- och Svenstaviksblocken bor sålunda över 90 % av blockets befolkning inom en 4-milsradie från centralorten. I Hammarstrandsblocket bor 89 % av befolkningen inom ett avstånd av 4 mil från Hammarstrand. I de till ytan vidsträckt Krokoms- och Järpenblocken bor inte mindre än 79, respektive 86 % av blockens befolkning inom en 4-milsradie från centralorten. Endast för Strömsunds- och Svegsblocken är befolkningsfördelningen påtagligt ogynnsam.

B.1.1.2. Befolkningens åldersammansättning

I tabellerna 8 och 9 har antalet invånare i länets kommunblock och kommuner fördelats på fyra olika åldersgrupper, nämligen 0—14 år, 15—39 år, 40—64 år samt 65 år och däröver. Procenttalen för den förstnämnda och sistnämnda åldersgruppen redovisas därjämte för kommunerna i fig. 3 och 4. Som framgår av de nedersta raderna i tabell 9 är det ingen större skillnad i åldersgruppernas relativa storlek mellan Jämtlands län och hela riket. Mellan Jämtland och Härjedalen rådde år 1960 inte heller några större skillnader. Antalet barn var dock något större, relativt sett, i Jämtland än i Härjedalen.

Åldersfördelning i kommunblock

Åldersfördelningen 1960 i de olika kommunblocken framgår av tabell 8. I Östersunds-, Hammarstrands-, Krokoms-, Brunflo- och Strömsundsblocken var antalet personer i åldersgruppen 0—14 år, relativt sett, större än genomsnittet både i länet och riket. Strömsundsblocket hade största andelen med 24,7 % mot 22,0 % för riket och 22,9 för länet. Åldersgruppen 15—39 år var underrepresenterad gentemot länsandelen i samtliga kommunblock utom Östersunds och Svegs. Endast det förstnämnda blocket hade högre andel än genomsnittligt i riket. Andelen personer i åldersgruppen 40—64 år var störst i Järpen- och Bräckeblocken med 34,5 resp. 33,9 % mot för riket och länet resp. 32,7 och 32,3 %. Östersundsblocket hade lägsta värdet med 30,3 %. I nästan samtliga kommunblock var åldersgruppen 65—w år överrepresenterad gentemot riket. Litsblocket hade största andelen med 16,2 % mot 12,0 för riket och 12,9 för länet. Östersundsblocket hade lägsta andelen personer i åldersgruppen med 9,9 %, ett anmärkningsvärt lågt tal.

Åldersfördelning i kommuner

Procenttalen för de olika kommunerna var år 1960 högst olika, i synnerhet för åldersgrupperna 0—14 år och 65—w år. Högt barnantal hade särskilt Frostviken och Hotagen samt Svegs och Frösö köpingar. Barnantalet i Östersund var däremot något under läns-genomsnittet. Fler antal barn än läns-genomsnittet hade, förutom de ovan nämnda, även Fors, Ragunda, Stugun, Hackås, Brunflo, Ström, Föllinge, Hallen, Oviken, Berg och Hogdal. Mycket lågt barnantal hade särskilt Rätan, Svegs landskommun och Lillhärdal.

Exceptionellt lågt antal åldringar hade Svegs och Frösö köpingar med endast 7,9 resp. 8,2 % av totalbefolkningen (läns-genomsnittet var 12,9 %). I Östersund utgjorde åldringarna 10,2 % av totalbefolkningen. Ganska långt under läns-genomsnittet låg också Frostvikens kommun. Stort antal åldringar i förhållande till totalbefolkningen hade särskilt Kall (16,9 %), Hammerdal, Svegs landskommun, Lit, Alsen, Häggenås, Kälarne och Oviken.

Åldersfördelning i tätorter

Vid jämförelse mellan länets tätorter och hela rikets tätorter finner man, att åldersgrupperna 0—14 år och 15—39 år var större, relativt sett, i länets tätorter än i hela rikets. Omvänt var antalet personer i åldrarna 40—64 år samt 65—w år färre till antalet inom länets tätortsbefolkning än inom hela rikets. Tätorterna i Jämtlands län kan alltså sägas ha en något yngre befolkning än tätorterna i riket.

Tätortsbefolkningen i Jämtland var något yngre i genomsnitt än tätortsbefolkningen i Härjedalen. Skillnaderna var emellertid små. Om man studerar de enskilda tätorternas ålderssammansättning finner man avsevärda variationer. Högt barnantal hade särskilt de båda industritätorterna Vaplan och Pilgrimstad samt Storlien, Ulriksfors, Hallen och Svenstavik. Lågt barnantal hade särskilt Näliden, Ytterån, Lit, Trångsviken, Duved, Järpen, Hoverberg, N. Rätansbyn, Vemdalen, Linsell, Älvros och Lillhärdal. Procenttalen för åldersgruppen 65—w år visade avsevärda variationer mellan de olika tätorterna. Inom vissa tätorter utgjorde åldringarna mindre än 8 % av totalbefolkningen: Ope, Tandsbyn, Vaplan, Ulriksfors, Gäddede, Storlien (2 %), Frösön, Valla och Sveg. Över 15 % hade Näliden, Ytterån, Lit, Duved, Vemdalen och Linsell (20,2 %).

I tabell 10 har tätortsbefolkningens och glesbygdsbefolkningens ålderssammansättning jämförts. Som synes var invånarna i tätorterna genomsnittligt avsevärt yngre än glesbygdsbefolkningen. Skillnaden gällde för såväl Jämtland som Härjedalen. Av hela länets tätortsbefolkning var endast 10,2 % över 65 år, medan motsvarande procenttal för glesbygden var 15,0 %. Åldersgruppen 0—14 år utgjorde 24,2 % av tätorternas befolkning, vilket kan jämföras med 21,9 % inom glesbygden.

B.1.1.3. Kvinnoöverskott, resp. kvinnunderskott

I tabellerna 11 och 12 har beräknats kvinnoöverskott, respektive kvinnunderskott inom länets olika kommuner och kommunblock för år 1960. Antalet kvinnor per 1 000 män har angivits såväl för hela befolkningen som för fyra olika åldersgrupper.

För hela länet gäller, att ett mindre underskott på kvinnor fanns i samtliga fyra åldersgrupper. Inom jämtlandsdelen av länet var underskottet obetydligt, medan Härjedalen hade ett ganska kraftigt underskott. Samtliga norrlandslän hade kvinnunderskott år 1960 i åldersgrupperna upp till 65 år. Underskottet i åldersgrupperna 0—14 och 40—64 år var kraftigast i Jämtlands län.

Könsproportioner i kommunblock

Endast Östersunds kommunblock hade kvinnoöverskott år 1960. Störst var detta i åldersgrupperna 15—39 och 65—w år, med 1 160 resp. 1 266 kvinnor

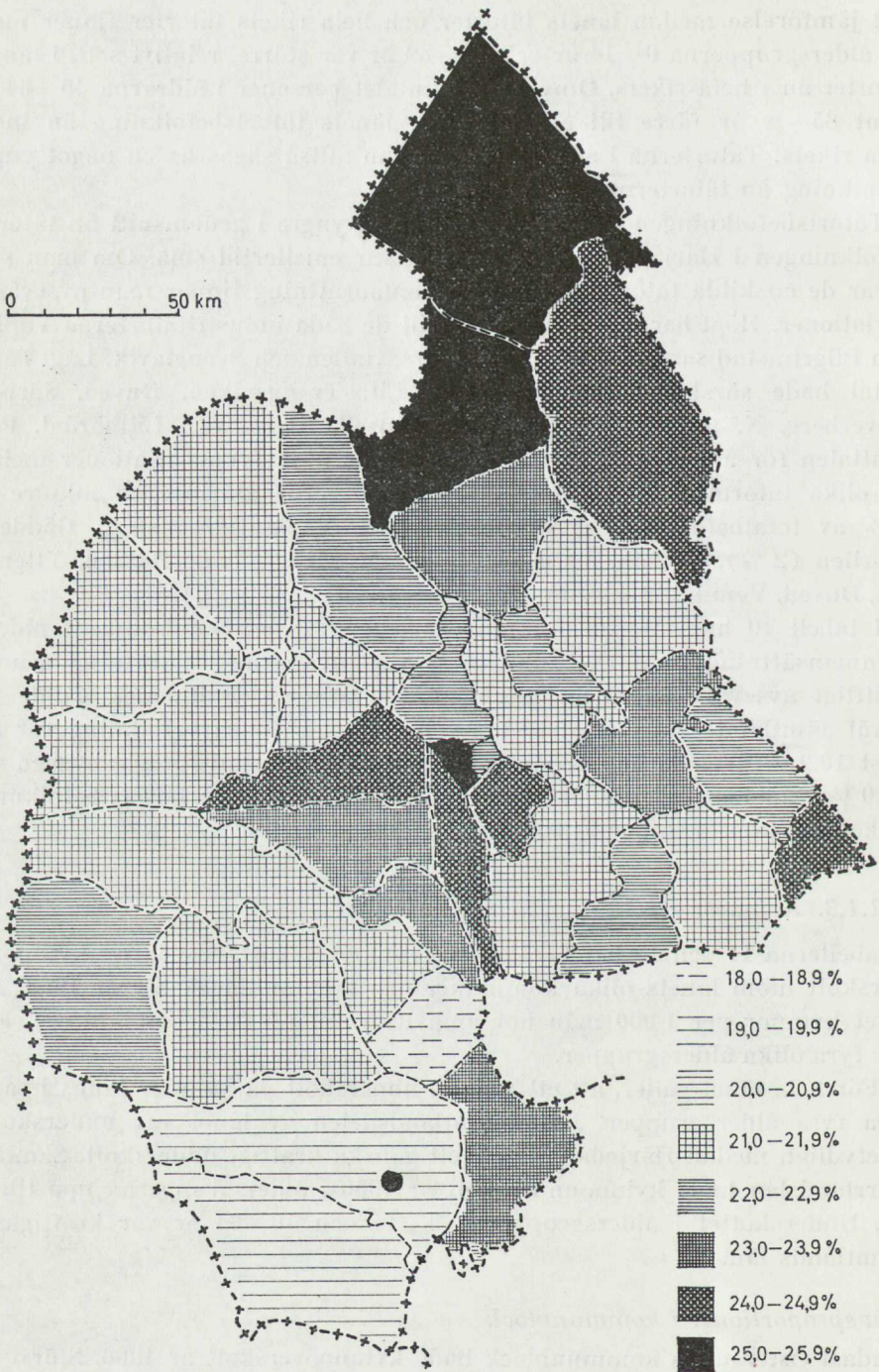

Fig. 3. Åldersgruppen 0—14 år i % av totalbefolkningen år 1960.

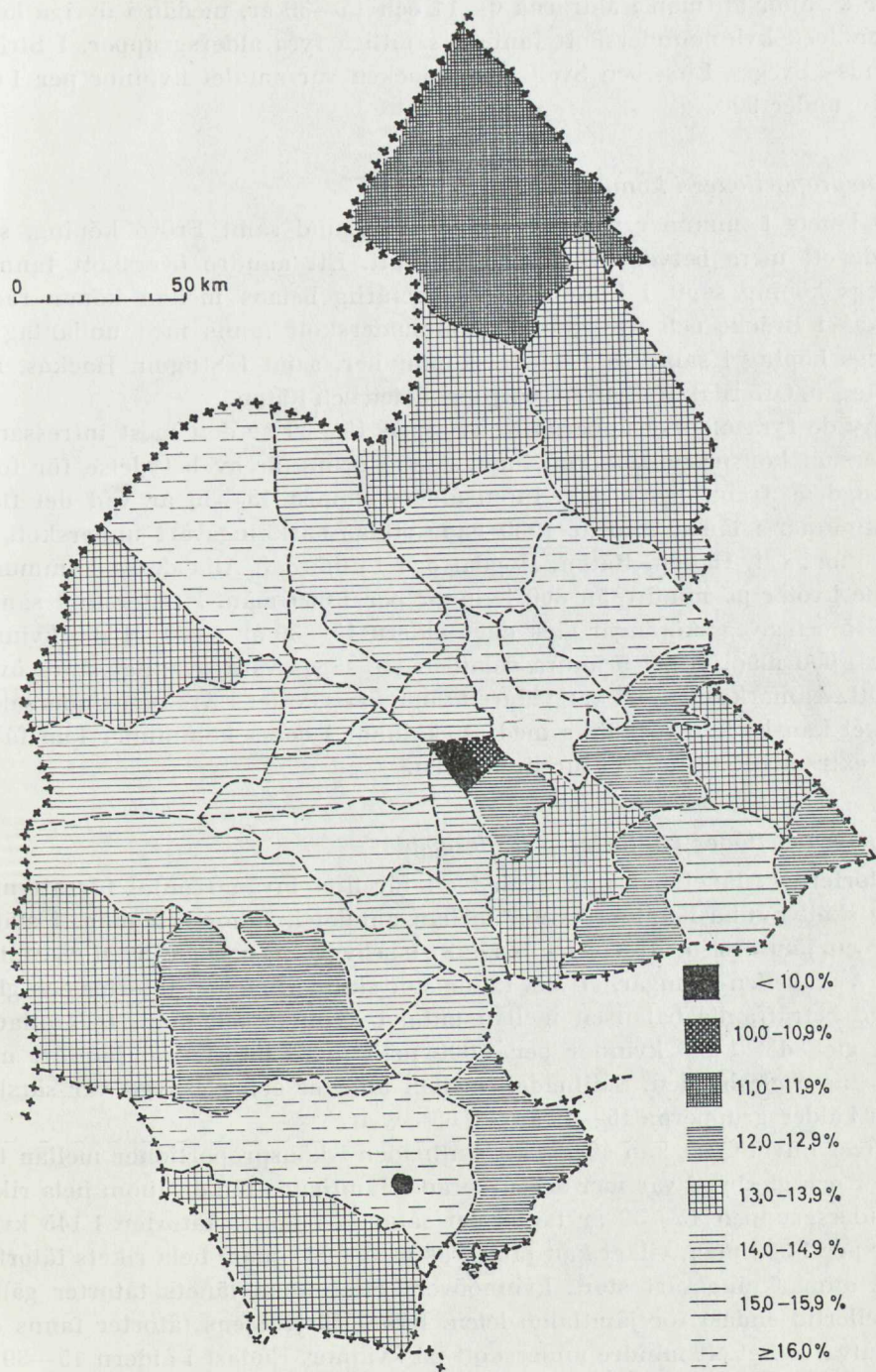

Fig. 4. Åldersgruppen 65—w år i % av totalbefolkningen år 1960.

per 1 000 män, mot genomsnittligt 955 resp. 972 i länet. Bräckeblocket hade fler kvinnor än män i åldrarna 0—14 och 15—39 år, medan i övriga kommunblock kvinnounderskott fanns i samtliga fyra åldersgrupper. I Strömsunds-, Svegs-, Lits- och Svenstaviksblocken var antalet kvinnor per 1 000 män under 900.

Könsproportioner i kommuner

Av länets kommuner var det endast Östersund samt Frösö köping, som hade ett mera betydande kvinnoöverskott. Ett mindre överskott fanns i Svegs köping samt i Undersåker. Ungefärlig balans mellan könen rådde också i Bräcke och Åre. Stort kvinnounderskott fanns med undantag av Svegs köping i samtliga härjedalskommuner, samt i Stugun, Hackås, Lit, Hotagen, Offerdal, Hallen, Övre Ljungadalen och Rätan.

Av de fyra åldersgrupperna är gruppen 15—39 år den mest intressanta, eftersom könsproportionerna inom denna grupp är av betydelse för folkmängdens framtida storlek. Inom åldersgruppen 15—39 år vad det flera kommuner i länet, som år 1960 hade ett anmärkningsvärt underskott på kvinnor: Lit, Hallen, Rätan, Hogdal och Lillhärdal. Alla dessa kommuner hade kvoter på mindre än 800 kvinnor per 1 000 män. I Östersund samt i Frösö och Svegs köpingar gick det i åldern 15—39 år 1 100—1 200 kvinnor per 1 000 män, vilket å andra sidan måste sägas vara ovanligt stora överskott. Anmärkningsvärt var vidare kvinnoöverskottet i Åre och Undersåker, vilket kanske kan förklaras med att kvinnor i dessa kommuner kan få en del extra arbetstillfällen i turistnäringen.

Könsproportioner i tätorter och glesbygd

Tätorterna i länet har i allmänhet ett för litet invånareantal för att man där skall kunna beräkna kvoter mellan antalet kvinnor och män. I stället har en jämförelse utförts mellan tätortsbebyggelse och glesbygd. Se tabell 13. Av tabellen framgår, att det rådde stor skillnad mellan tätorter och glesbygd beträffande balansen mellan antalet kvinnor och män. I Jämtlands län gick det 1 066 kvinnor per 1 000 män inom tätorterna, jämfört med 858 inom glesbygden. Skillnaden mellan tätorter och glesbygd var särskilt stor i åldersgrupperna 15—39 år och 65—w år.

Över huvudtaget kan sägas, att skillnaden i könsproportioner mellan tätorter och glesbygd var mer accentuerad i Jämtlands län än inom hela riket. I åldersgruppen 15—39 år fanns det sålunda i länets tätorter 1 145 kvinnor per 1 000 män, vilket kan jämföras med 1 031 inom hela rikets tätorter. Det anmärkningsvärt stora kvinnoöverskottet inom länets tätorter gällde emellertid endast för jämtlandsdelen. Inom Härjedalens tätorter fanns det i själva verket ett mindre underskott på kvinnor. Endast i åldern 15—39 år märktes i Härjedalens tätorter ett visst överskott.

Inom glesbygden var kvinnounderskottet något större i Jämtlands län än i hela riket. Särskilt stort var kvinnounderskottet i Härjedalens glesbygd, där det, enkelt uttryckt, endast fanns 3 kvinnor på 4 män.

B.1.1.4. Folkmängdens förändringar

B.1.1.4.1. Totalbefolkningens förändringar

Utvecklingen inom hela länet och i kommunblocken

Vid en undersökning av folkmängdens förändringar i Jämtlands län kan det vara lämpligt att börja med en jämförelse med andra läns befolkningsutveckling. I tabell 14 redovisas därför befolkningsutvecklingen inom rikets län 1930—1961. 1930 års folkmängd har satts till 100, varför även den relativa utvecklingen kan följas.

Som framgår av tabellen ökade länets folkmängd fram till början av 1950-talet (befolkningsmaximum inträffade år 1953), varefter en kraftig minskning inträffat. Den relativa ökningen fram till år 1955 var emellertid mindre än den i hela riket, men dock kraftigare än den i Gävleborgs och Västernorrlands län. Västerbottens och Norrbottens län har under hela tidsperioden haft en väsentligt större befolkningsökning än Jämtlands län. Det förstnämnda länets ökning tenderar emellertid till att stagnera, medan Norrbottens folkmängd alltjämt fortsätter att tillväxa starkt.

Befolkningsutvecklingen i Jämtlands län är ganska lik utvecklingen i sydöstra Sverige (Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge och Kristianstads län), med den skillnaden att befolkningsmaximum i dessa län inträffade något tidigare än i Jämtlands län. Minskningen efter år 1955 har ej heller varit lika stor i dessa sydostsvenska län, med undantag av Gotlands län, som i Jämtlands. Av de län som visat befolkningsminskning mellan åren 1955 och 1961 (Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Västernorrlands och Jämtlands län) hade Gotlands och Jämtlands län den i särklass största relativa minskningen. Folkminskningen på Gotland synes emellertid i det närmaste ha upphört, varför Jämtlands län kan sägas vara landets mest utpräglade avfolkningslän.

I tabell 14 redovisas också de olika länens urbaniseringsgrad (tätortsbefolkningens andel av totalbefolkningen) för år 1960. En ganska tydlig samvariation för senare år råder nämligen mellan urbaniseringsgrad och befolkningsutveckling. De län, vars befolkning till stor del lever i tätorter, visar i regel en kraftig ökning av befolkningen, medan de län, som har låg urbaniseringsgrad, har en svag ökning eller rentav en viss minskning av befolkningen. Gotlands och Jämtlands län, som har en anmärkningsvärt liten tätortsbefolkning, är också de län, som visat den största befolkningsminskningen under senare delen av 1950-talet.

Samvariationen mellan urbaniseringsgrad och befolkningsutveckling får

närmast betraktas som ett utslag av näringslivets struktur i de olika länen. Sambandet näringsliv—befolkningsutveckling kommer att närmare behandlas i kapitel B.1.2. (befolkningsprognosen).

Av tabell 15 framgår att samtliga kommunblock i länet utom Östersundsblocket haft stor folkminskning under perioden 1950—1961. Folkminskningen har i flertalet fall tenderat att bli allt större. Den största befolkningsminskningen har skett i Lits-blocket, den minsta i Bräcke-blocket. Folkökningen i Östersundsblocket har varit alltför liten för att kunna kompensera minskningarna i länets övriga block. I kommunblock med starkt expanderande tätorter, såsom i Strömsunds-, Svegs- och Bräckeblocken har folkminskningarna varit relativt små.

De enskilda kommunernas och församlingarnas befolkningsutveckling

I tabell 16 redovisas kommunernas invånareantal för vart femte år sedan år 1930. På samma sätt har i tabell 17 de enskilda församlingarnas befolkningsutveckling följts. I de båda tabellerna har folkmängdstalen indexberäknats (1930 = 100), varför även den relativa utvecklingen kan studeras. Folkmängdens förändringar för varje år sedan 1951 har i tabell 18 beräknats för länets kommuner. I denna tabell har därjämte folkmängdens förändringar i medeltal per år för perioderna 1951—1955 och 1956—1960 angivits. Den relativa befolkningsutvecklingen för vardera femårsperioden har beräknats i tabellen genom att ställa medelförändringen per år i relation till 1950 resp. 1955 års folkmängder. Även av fig. 5 framgår kommunernas relativa befolkningsutveckling per år för perioden 1956—1960.

För tabellerna 16—18 och fig. 5 gäller, att folkmängdstalen har beräknats innanför 1961 års gränser. Korrigeringar för ändringar sedan 1930 av läns-, kommun- och församlingsgränser har alltså gjorts.

I det följande göres några kommentarer till kommunernas och församlingarnas hittillsvarande befolkningsutveckling. Kommentarererna är ganska kortfattade, eftersom tabellerna 16—18 och fig. 5 själva torde åskådliggöra utvecklingen tämligen väl.

Av länets kommuner är det endast Östersunds stad samt de båda köpingarna Frösö och Sveg, som har visat en stor och praktiskt taget oavbruten folkmängdsökning sedan 1930. Av dessa tre har Frösö köping ökat mest, relativt sett, sedan 1930. Under 1950-talet har emellertid Svegs köping visat den största relativa ökningen. Mellan 1950 och 1955 ökade Svegs köping i medeltal per år med 3,04 %, medan Frösö köpings ökningstal för perioden var 1,88 % och Östersunds 0,96. Mellan 1955 och 1960 var ökningen i Svegs köping per år 2,44 %, jämfört med 1,07 % i Frösö köping och 1,15 % i Östersunds stad.

De kommuner, som minskat starkast mellan 1930 och 1961 är i ordningsföljd: Häggenås (index 65), Hammerdal (index 72), Kall (index 74), Alsen (index 75), Hallen (index 77), Oviken (index 78) samt Lillhärda, Kälarna

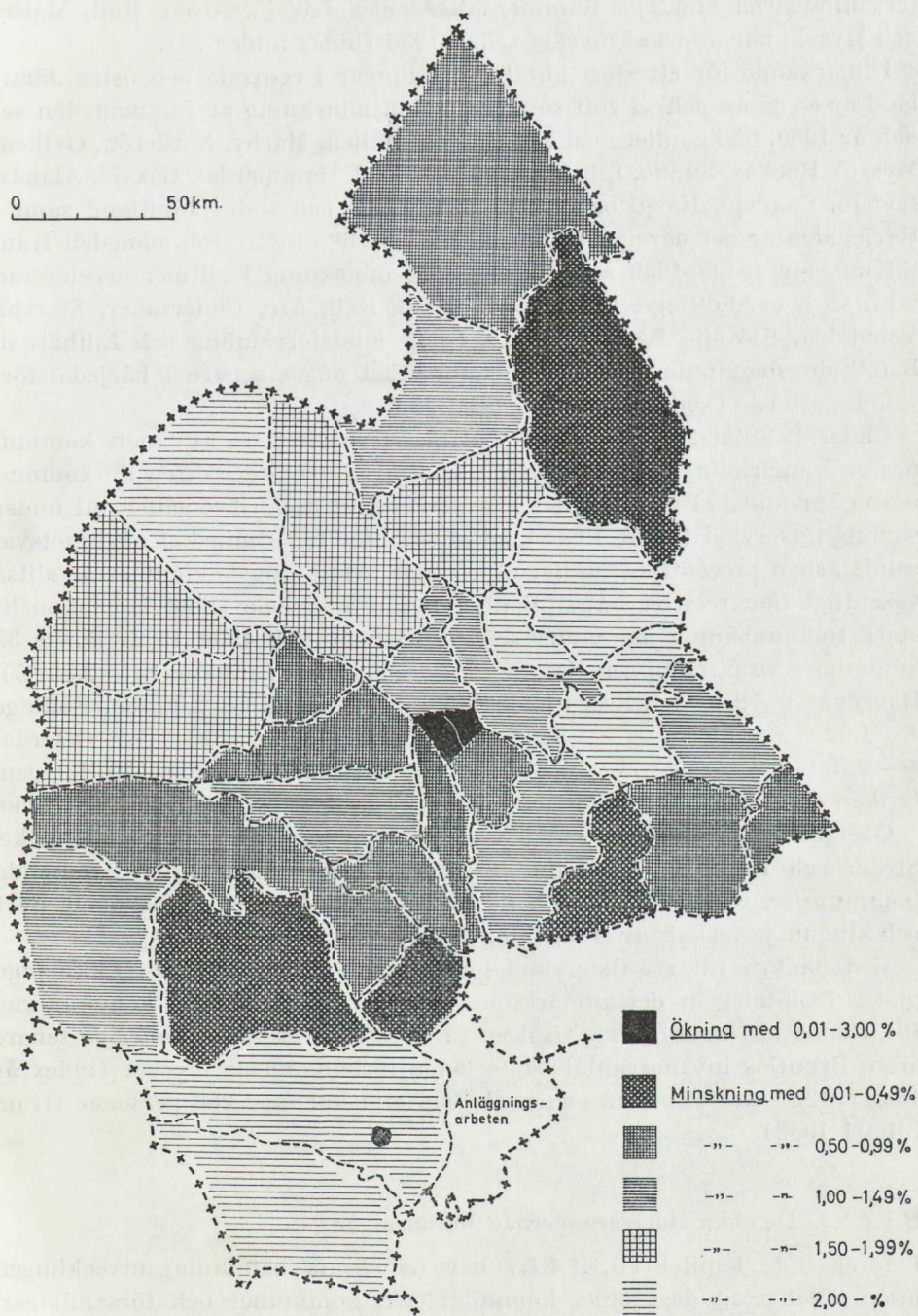

Fig. 5. Relativ folkmängdsförändring per år 1956—1960.

och Svegs landskommun (index 79). Av enskilda församlingar har Gåxsjö, Ängersjö och Häggenås minskat mest. Samtliga har indextal under 65. Även församlingarna Sundsjö, Hammerdal, Alanäs, Laxsjö, Alsen, Kall, Marby och Myssjö har minskat mycket sedan 1930 (index under 75).

Utmärkande för ett stort antal församlingar i centrala och östra Jämtland är en jämn och så gott som oavbruten minskning av folkmängden sedan år 1930. Så är fallet med t. ex. Alsen, Hallen, Marby, Norderön, Oviken, Myssjö, Hackås, Sunne, Lit, Kyrkås, Häggenås, Hammerdal, Gåxsjö, Alanäs, Bodsjö, Sundsjö, Håsjö och Hällesjö. I västra och södra Jämtland samt i Härjedalen är det däremot vanligast med en ökning av folkmängden fram till ungefär 1940—1950 samt därefter en minskning i alltmer accelererad takt, så t. ex. Föllinge, Offerdal, Hotagen, Kall, Åre, Undersåker, Storsjö, Vemdalen, Klövsjö, Rätan, Tännäs, Svegs landsförsamling och Lillhärdal. Befolkningsmaximum inträffade i allmänhet något senare i härjedalsförsamlingarna än i södra och västra Jämtland.

Under 1950-talet (se tabell 18 och fig. 5) visade flera av länets kommuner en anmärkningsvärt stor folkminskning. Närmare hälften av kommunerna har minskat med mer än 1 % per år. För hela riket gäller, att under samma tidsperiod 163 av 1 031 kommuner eller 16 % minskat med motsvarande årliga procenttal. Antalet utpräglade avfolkningskommuner är alltså väsentligt fler, relativt sett, i Jämtlands län än i hela riket. Exceptionellt stark folkminskning har under senare delen av 1950-talet 10 av länets 35 kommuner visat, nämligen Hammerdal (— 2,82 %), Lillhärdal (— 2,55 %), Häggenås (— 2,50 %), Svegs landskommun och Kall (— 2,00 %), Föllinge (— 1,92 %), Alsen (— 1,88 %), Undersåker (— 1,81 %), Offerdal (— 1,73 %), Åre (— 1,73 %). Även Ragunda, Revsund, Rödön, Lit, Hotagen, Oviken och Tännäs minskade med mer än 1 % per år mellan 1955 och 1960.

Obetydlig folkminskning under senare delen av 1950-talet har Bräcke, Ström och Hede haft. Befolkningsutvecklingen inom denna sistnämnda kommun har emellertid, liksom i Tännäs, Hogdal, Rätan, Frostviken, Fors och Stugun, påverkats av anläggningsarbeten.

Med hänsyn till att Östersund + Frösö har starkt ökat sin folkmängd under 1950-talet, är det anmärkningsvärt, att de närbelägna kommunerna Lit, Rödön och Brunflo har visat en så stor folkminskning under de senare åren. Brunflos invånareantal växte länge förhållandevis mycket (index år 1955 = 122) men har från och med 1958 minskat med 266 personer (fram till 1/1 1962).

B.1.1.4.2. De olika åldersgruppernas förändringar

I föregående kapitel (B.1.1.4.1.) har redovisats befolkningsutvecklingen inom länet samt dess olika kommunblock, kommuner och församlingar. Bakom en ökning eller minskning av totalfolkmängden döljer sig emeller-

tid ofta vittgående förändringar i de olika åldersgruppernas storlek. Sådana förändringar i befolkningsstrukturen är i regel av ännu större betydelse för kommunernas ekonomi och investeringspolitik än totalfolkmängdens storlek vid skilda tidpunkter. Därför redovisas nu befolkningsstrukturens förändringar i de olika kommunerna.

Av tabell 19 framgår ökning respektive minskning i de olika åldersgruppernas storlek mellan åren 1950 och 1960 för varje kommun i länet. Öknings- resp. minskningstalen har sedan satts i relation till 1950 års folkmängdstal i de olika åldersgrupperna. Den på detta sätt erhållna procentuella förändringen mellan 1950 och 1960 redovisas i tabell 20. För båda tabellerna gäller, att 1950 års folkmängdstal beräknats innanför 1960 års kommungränser.

Några kommentarer till tabellerna:

Mellan 1950 och 1960 minskade länets folkmängd med 4 222 personer = 2,9 %. Under samma tidsperiod ökade rikets folkmängd med 6,4 %. Folkminskningen i länet mellan 1950 och 1960 fördelar sig på så sätt, att barnantalet *minskade* med 5 146 personer = -13,9 %, att åldersgruppen 15—39 år *minskade* med 5 490 personer = -10,9 %, att åldersgruppen 40—64 år *ökade* med 2 850 personer = + 6,7 % och slutligen att åldersgruppen 65—w år *ökade* med 3 164 personer = + 24,6 %. För hela riket gäller, att åldersgrupperna 0—14 år och 15—39 år var i stort sett oförändrade till antalet 1950—1960, medan åldersgruppen 40—64 år ökade något mer än vad den gjorde i Jämtlands län. Åldringarna ökade i hela riket nästan exakt lika mycket, procentuellt sett, som i Jämtlands län. Folkminskningen i länet har alltså långtifrån fördelat sig jämnt på de olika åldrarna utan fanns uteslutande inom de yngsta åldersgrupperna. Nettoresultatet kan enklast beskrivas såsom en allmän förgubbning i länet.

Den kraftiga minskningen i de båda yngsta åldersgrupperna framträder tydligast i kommuner med stor minskning av totalfolkmängden. Barnantalet har sålunda sjunkit med mer än 20 % i följande kommuner: Lit (-27,4 %), Häggenås (-30,3 %), Hammerdal (-33,1 %), Föllinge (-24,7 %), Offerdal (-22,7 %), Alsen (-31,2 %), Mörsil (-28,1 %), Kall (-22,3 %), Undersåker (-25,7 %), Oviken (-22,0 %), Rätan (-32,1 %), Tännäs (-21,9 %), Svegs landskommun (-30,5 %) och Lillhärdal (-35,9 %). I kommuner med ökning eller relativt svag minskning av totalfolkmängden har i stället utvecklingen inom de båda yngsta åldersgrupperna varit positiv, exempelvis Bräcke och Brunflo samt Östersunds stad och Frösö och Svegs köpingar. I en del andra kommuner med relativt liten folkminskning har däremot antalet invånare i åldrarna 0—14 år och 15—39 år sjunkit kraftigt såsom i Kälarne, Revsund, Rödön, Ström, Hotagen, Hallen, Övre Ljungadalen, Berg och Hogdal. Befolkningsutvecklingen i dessa kommuner kan därför antagas i framtiden bli mera negativ än vad den hittills varit. Till och med i Östersunds stad har åldersgruppen

15—39 år minskat något i antal. Den gynnsammaste utvecklingen inom de båda yngsta åldersgrupperna har Frösö och Svegs köpingar visat. Barnantalet i Svegs köping t. ex. ökade mellan 1950 och 1960 med 36,7 % och åldersgruppen 15—39 år med 16,9 %.

Utvecklingen inom åldersgruppen 65 år och mer synes däremot inte vara beroende av totalfolkmängdens utveckling. En del kommuner med stark minskning av totalfolkmängden fick även lägre invånareantal i åldersgruppen 65—w år, såsom Häggenås, Alsen och Oviken, medan andra avfolkningkommuner hade betydligt fler åldringar år 1960 än 1950, exempelvis Lit, Hammerdal, Kall, Undersåker, Rätan, Svegs landskommun och Lillhärdal. En stor minskning av totalfolkmängden kombinerad med kraftig ökning av åldringarna måste i allmänhet anses vara ogynnsam ur samhällsekonomisk synpunkt. Den största relativa ökningen av åldringarna hade emellertid sådana kommuner, som hade större total folkmängd 1960 än 1950, särskilt då Östersunds stad (+ 55,6 %), samt Frösö och Svegs köpingar (+ 50,0 %).

B.1.1.4.3. Födelseetal, dödstal och födelseöverskott

Födelseetal i länets kommuner för perioden 1946—1961 redovisas i tabell 21. Nativiteten har där beräknats på två olika sätt, nämligen dels såsom antalet födda i promille av totalfolkmängden (de fyra kolumnerna till vänster i tabellen) och dels såsom antalet födda i procent av antalet kvinnor i åldern 15—39 år (de båda kolumnerna till höger). På grund av att antalet födda inom en enskild kommun varierar ganska kraftigt år från år, har vid båda beräkningssätten födelseetalen angivits såsom medeltal för längre tidsperioder.

Antalet födda, sett i relation till totalfolkmängden, ger det konventionella måttet på nativiteten inom en kommun. Såsom framgår av tabellen har födelseetalen sjunkit kraftigt i såväl Jämtlands län som hela riket, dock mest i länet. Nativiteten var i Jämtlands län sista femårsperioden 13,8/‰, jämfört med 14,2 ‰ i hela riket. 1961 var motsvarande värden 12,3 resp. 14,0 ‰. De högsta födelseetalen 1956—1960 av länets kommuner hade Hotagen, Frostviken, Brunflo, Oviken samt Frösö och Svegs köpingar. Östersunds födelseetal låg endast obetydligt över länsgenomsnittet. Lägst nativitet i länet hade Rätans kommun.

Om man, såsom gjorts i tabellens båda högra kolumner, sätter antalet födda i relation till antalet kvinnor i åldern 15—39 år, erhålles födelseetal, som är mera användbara i befolkningsprognoser än antalet födda per 1 000 invånare av folkmängden. Genom att sätta antalet födda i relation till antalet kvinnor i åldern 15—39 år korrigerar man nämligen i viss mån för eventuella kvinnounderskott och överskott på åldringar.

Detta beräkningssätt ger till resultat, att nativiteten i Jämtlands län var

något *högre* än i hela riket. Några kommuner, såsom Frostviken, Hotagen och Stugun, hade ovanligt höga födelsetal. Även i Hackås, Brunflo, Offerdal, Kall, Hallen, Oviken och Berg var antalet födda i förhållande till antalet kvinnor i åldern 15—39 år stort. Svegs och Frösö köpingar samt Östersund hade däremot låga födelsetal. Lågst nativitet även vid detta beräkningssätt hade Rätans kommun.

Den andra komponenten i den naturliga folkökningen, dödligheten, har, liksom nativiteten, beräknats i medeltal per femårsperiod och satts i relation till totalfolkmängden. Resultaten av dessa beräkningar för länets olika kommuner redovisas emellertid inte här, eftersom de egentligen endast ger en bild av befolkningens åldersfördelning inom de olika kommunerna. Kommuner med stor befolkning i de högre åldersgrupperna, såsom Häggenås, Hammerdal, Alsen och Oviken, har också det största antalet döda i förhållande till totalbefolkningen. Omvänt har kommuner med få åldringar, såsom Östersund, samt Frösö och Svegs köpingar låga dödlighetstal. För hela länet gäller, att dödligheten 1946—1950 och 1951—1955 var lägre än i hela riket, men att den för 1956—1960 var något högre, vilket ju är en konsekvens av den allt högre åldringsprocenten i länet.

Det kan däremot vara av intresse att studera födelseöverskottet inom länets olika kommuner. Detta framgår av tabell 22 och är beräknat såsom skillnaden mellan medeltalen för antalet födda och antalet döda per femårsperiod sedan 1946. Det på detta sätt erhållna födelseöverskottet har sedan satts i relation till medelfolkmängden (mf) för resp. femårsperiod.

Fram till år 1955 var födelseöverskottet något högre i Jämtlands län än i hela riket, medan det för sista femårsperioden var något lägre. Några kommuner i länet, nämligen Häggenås, Hammerdal, Alsen, Oviken, Rätan och Lillhärddal, hade till och med födelseunderskott för perioden 1956—1960. Andra kommuner hade mycket små överskott på antalet födda, såsom Kälarne, Revsund, Lit, Föllinge, Mörsil, Kall, Svegs landskommun och Hogdal. Störst skillnad mellan antal födda och döda, relativt sett, hade Frösö köping, Hotagen, Svegs köping, Östersund, Brunflo och Frostviken.

B.1.1.4.4. In- och utflyttning

Av de faktorer, som bestämmer en kommuns befolkningsutveckling (nativitet, dödlighet, in- och utflyttning), är nettoutflyttningen den faktor, som är mest beroende av näringslivets utveckling i området. Större förändringar i den förvärvsarbetande befolkningens sysselsättningsmöjligheter i en kommun brukar omedelbart återspegla sig i flyttningsöverskott eller flyttningsunderskott. I ett län som Jämtlands län, där genom rationalisering antalet förvärvsarbetande inom vissa näringsgrenar minskar kraftigt, bör det därför vara av intresse att studera flyttningsrörelsernas verkningar.

I tabellerna 23 och 24 redovisas flyttningsöverskott och flyttningsunderskott för länets kommunblock och kommuner perioderna 1951—1961 resp.

1946—1961. Nettoflyttningen har beräknats såsom medeltal per år för fem-årsperioder. Under hela undersökningstiden har Jämtlands län haft stora flyttningsförluster. Flyttningsunderskottet per år var under slutet av 1940-talet ungefär lika stort som under slutet av 1950-talet, detta trots att hela länet ökade sin folkmängd fram till år 1953. Under perioden 1956—1960 har flyttningsförlusten per år varit ca 1 350 personer. Detta medeltal är emellertid lägre än flyttningsförlusten under enbart år 1960. Länets flyttningsförlust under 1961 var inte mindre än 2 500 personer, varför man kan påstå, att utflyttningen har tenderat att öka kraftigt under senare år. Ett stort antal kommuner har på 15 år genom skillnaden mellan antalet utflyttande och antalet inflyttande mist så många invånare, att flyttningsförlusterna motsvarar ungefär $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ av kommunens nuvarande folkmängd.

Nettoflyttning i kommunblocken 1951—1961

Av länets kommunblock hade endast Östersundsblocket mellan 1950 och 1955 större in- än utflyttning. Tabell 23. Genomsnittligt utgjorde flyttningsvinsten 25 personer per år, motsvarande + 0,8 ‰ av medelfolkmängden. Stort flyttningsunderskott hade Järpen- och Svegsblocken med vardera 170 personer per år, följt av Krokoms- och Litsblocken med ca 145. I ‰ av medelfolkmängden var flyttningsförlusten i de två förstnämnda blocken — 13,7 resp. — 10,7 ‰, jämfört med genomsnittligt — 5,1 ‰ i länet. I Östersundsblocket var skillnaden mellan antalet in- och utflyttade kvinnor + 30 per år, medan i övriga kommunblock förlusten varit ungefär lika stor av män som kvinnor. — Perioden 1956/60 hade Krokoms- och Hammarstrandsblocken största flyttningsunderskottet med vardera över 250 personer per år, följt av Litsblocket med 200, vilket i relation till medelfolkmängden motsvarar — 19,0, — 23,6 resp. — 24,1 ‰. Mindre nettoutflyttning än — 10 ‰ hade endast Bräcke, Svegs och Strömsunds kommunblock. Några av blocken hade mer än dubbelt så stor flyttningsförlust av kvinnor som män. — Under 1961 var flyttningsunderskottet i kommunblocken betydligt större än under de båda tidigare perioderna. I Lits- och Strömsundsblocken var flyttningstalen — 27,3 resp. — 39,1 ‰, jämfört med genomsnittligt — 17,2 ‰ i länet. Endast Östersunds- och Bräckeblocken hade lägre värde än — 15 ‰. Absolut sett var utflyttningen störst i Strömsundsblocket med drygt 400 personer, följt av Lits-, Hammarstrands- och Svegsblocken med vardera drygt 250 personer.

Både absolut sett och i relation till medelfolkmängden har utflyttningen i kommunblocken tenderat att öka mellan 1951 och 1961. Brunflo-, Krokoms- och Hammarstrandsblocken hade mer än dubbelt så stor relativ flyttningsförlust 1956/60 som 1951/55. Endast Svegs kommunblock hade lägre flyttningstal 1956/60 än 1951/55 eller — 5,3 ‰ mot — 10,7 ‰. Östersundsblocket hade inflyttningsöverskott båda perioderna under 1950-talet men år 1961 ett flyttningsunderskott med — 4,2 ‰.

Nettoflyttning i kommunerna 1946—1961

Av de enskilda kommunerna har, om man bortser från Stugun, där kraftverksbyggen påverkat befolkningsutvecklingen, Hammerdal, Lillhärdal, Häggenås, Föllinge, Kall, Undersåker och Offerdal haft de största relativa flyttningsunderskotten under senare hälften av 1950-talet. I Hammerdal har man haft en genomsnittlig årlig flyttningsförlust på 152 personer, vilket är ett mycket högt tal. Sedan 1946 har Hammerdal haft ett sammanlagt flyttningsunderskott på 1 674 personer. Häggenås, som är en mindre kommun, har genom in- och utflyttning på 15 år förlorat 688 personer, vilket är mer än en tredjedel av kommunens nuvarande folkmängd. Inte mindre än 25 av länets 35 kommuner har under perioden 1956—1960 haft årliga flyttningsförluster på mer än — 10 ‰. Under senare delen av 1940-talet var antalet kommuner med en sådan allvarlig flyttningsförlust endast 20. Av kommuner där flyttningsunderskotten blivit större, kan nämnas Brunflo, Rödön och Lit. Brunflo hörde till de få kommuner i länet som under tiden 1946—1955 hade fler inflyttande än utflyttande. Sedan 1956 har kommunen emellertid haft en årlig flyttningsförlust på i genomsnitt 74 personer = — 12,4 ‰. En anmärkningsvärd ökning i flyttningsförlusterna har också ägt rum i Åre, där nettoflyttningen under perioden 1946—1950 per år endast var —6 personer men under slutet av 1950-talet per år —58 personer.

Av länets 35 kommuner var det endast 4, som under perioden 1956—1960 hade flyttningsöverskott. Dessa var Östersund, Frösö och Svegs köpingar samt Hogdal, av vilka den sistnämndas flyttningvinst var orsakad av pågående anläggningsarbeten. Svegs köping hade den i särklass största relativa flyttningvinsten, medan Östersunds stad och Frösö köping hade betydligt mindre flyttningsöverskott. Vissa år under slutet av 1950-talet har Östersund och Frösö köping till och med haft större utflyttning än inflyttning. År 1961 hade samtliga kommuner i länet flyttningsförluster.

I det föregående har konstaterats att Jämtlands län ända sedan 1946 haft mycket stora flyttningsförluster. För att rätt kunna uppskatta länets flyttningsförluster krävs emellertid jämförelser med andra län i riket. En sådan jämförelse har gjorts i tabell 25, där den absoluta och relativa nettoflyttningen för rikets samtliga län redovisas för åren 1956—1961. Som framgår av tabellen är det endast Gotlands län som haft större flyttningsförluster i förhållande till folkmängden än Jämtlands län. Under år 1962 var den relativa flyttningsförlusten i Gotlands län dock avsevärt mindre än i Jämtlands län. Av övriga norrlandslän har Norrbottens och Gävleborgs län haft väsentligt lägre flyttningsunderskott. Vissa år har dessa län till och med haft fler inflyttande än utflyttande. Flyttningsförlusterna i Västerbottens och Västernorrlands län är mindre än i Jämtlands län men har under senare år tenderat att växa. Länen i sydöstra Sverige (Kronobergs, Kalmar, Blekinge och Kristianstads län), vilka under vissa år haft folkminskningar, har betydligt lägre flyttningsunderskott än Jämtlands län.

Som tidigare nämnts är ett läns flyttningsförluster i allmänhet direkt orsakade av sämre sysselsättningsmöjligheter i länet än i andra delar av landet. Det är därför att vänta att de utflyttande ej fördelar sig jämnt på olika åldersgrupper utan mest återfinnes i de yngre åldersklasserna hos den förvärvsarbetande befolkningen. Detta besannas också av tabell 26, som visar antalet under ett år inflyttade till och utflyttade från Jämtlands län, fördelade på åldersgrupper samt män och kvinnor. Undersökningen bygger på bearbetningar av folkbokföringens in- och utflyttningslängder för perioden 2/11 1959—1/11 1960.

Under undersökningsåret hade Jämtlands län en flyttningsförlust på 1 473 personer. Av dessa var inte mindre än 772 personer i åldern 15—24 år, vilket är lika med 52,4 % av hela flyttningsförlusten. Vid fördelning av de in- och utflyttande på män och kvinnor finner man, att nästan lika många män som kvinnor flyttat ut ur länet samt att lika många män som kvinnor även flyttat in i länet. Kvinnorna har emellertid en benägenhet att flytta vid en något yngre ålder än männen, vilket återspeglar sig i åldersfördelningen hos nettoflyttningen. Av en flyttningsförlust på 752 män fanns 49,9 % i åldern 15—24 år medan denna åldersgrupps andel av ett flyttningsunderskott på 721 kvinnor utgjorde hela 55,1 %.

Det är måhända överraskande att finna, att inte mindre än 3 598 personer under året flyttade *in* i länet. Vid sorteringen av folkbokföringens namnplåtar kunde konstateras, att en ganska stor del av de inflyttande var födda i Jämtlands län, varför en ej obetydlig återflyttning till länet tycks äga rum. Trots det relativt höga antalet inflyttande till länet överväger emellertid de utflyttande inom varje åldersgrupp och då i synnerhet i åldrarna 15—24 år. En år efter år upprepad flyttningsförlust, företrädesvis i de yngre åldrarna, av den storleksordning, som observerats i det ovanstående, måste betraktas som en synnerligen allvarlig åderlåtning av befolkningen och är något som kommer att inverka på länets befolkningsstruktur under generationer framåt. Befolkningspyramiden blir nämligen alltmer urholkad på mitten, vilket i sin tur inverkar på födelsetalen. Som konstaterats i kapitel B.1.1.4.3. har födelseöverskottet i Jämtlands län minskat kraftigt och är i vissa kommuner till och med negativt.

De flyttande till och från Jämtlands län har även fördelats på ut- och inflyttningslän i riket. Resultatet av denna bearbetning, som avser varje år för åren 1955—1961, redovisas i tabell 27. Flyttningarna för år 1961 framgår också av karta, fig. 6. De största flyttningsförlusterna hade länet till Stockholms län, Kopparbergs län, Västmanlands län och Stockholms stad. Antalet utflyttande till dessa län har ökat kontinuerligt sedan 1955. Ganska stort underskott hade Jämtlands län också vid flyttningsutbytet med Södermanlands och Gävleborgs län. Flyttningsrörelserna mellan Jämtlands län och Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län resulterar emellertid så att antalet inflyttande *till* Jämtlands län är större än antalet *från*

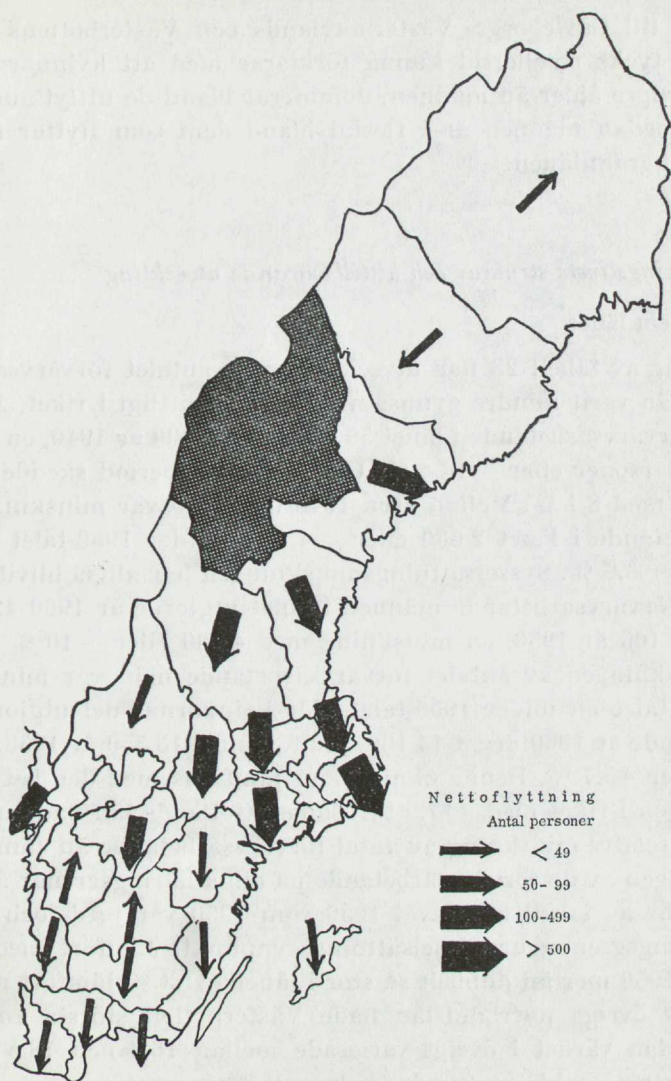

Fig. 6. Nettoflyttningen år 1961 i Jämtlands län. Fördelning på län i riket.

Jämtlands län utflyttande. Nämnda län har alltså flyttningsförluster till Jämtlands län, som ju i sin tur har förluster till län längre söderut i landet.

Antalet personer, som flyttat till Jämtlands län från utlandet, har ända sedan 1955 varit större än antalet till utlandet utflyttande.

En fördelning av de in- och utflyttande på ålder, kombinerad med ut- och inflyttningslän har även gjorts. Denna bearbetning av materialet har emellertid inte givit några påtagliga resultat, varför tabellerna inte redovisas här. Möjligtvis kan påstås, att de som flyttar till Stockholms stad och län samt till övriga län i Mellansverige genomsnittligt är något yngre än de

som flyttar till Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län. Detta förhållande tycks emellertid kunna förklaras med att kvinnorna, som ju flyttar vid yngre ålder än männen, dominerar bland de utflyttande till Mellansverige medan männen är i flertal bland dem som flyttar från Jämtlands län till grannlän.

B.1.1.5. Näringslivets struktur och hittillsvarande utveckling

B.1.1.5.1. Hela länet

Som framgår av tabell 28 har utvecklingen av antalet förvärvsarbetande i Jämtlands län varit mindre gynnsam än genomsnittligt i riket. År 1960 utgjorde de förvärvsarbetande i länet 56 500 mot 63 100 år 1940, en minskning med 6 600 personer eller $-10,4\%$. Under samma period skedde en ökning i hela riket med $8,1\%$. Mellan åren 1940 och 1950 var minskningen av de förvärvsarbetande i länet 2 600 eller $-4,1\%$, under 1950-talet nära 4 000 personer eller $6,6\%$. Sysselsättningsminskningen har alltså blivit allt större i länet. De förvärvsarbetande männen i länet utgjorde år 1960 42 400, jämfört med 47 100 år 1950, en minskning med 4 700 eller -10% ($-0,3\%$ i riket). Minskningen av antalet förvärvsarbetande män var mindre i länet under 1940-talet än under 1950-talet. För kvinnornas del utgjorde de förvärvsarbetande år 1960 drygt 14 100, jämfört med 13 350 år 1950, en ökning med 750 eller $+5,7\%$. Denna ökning kan jämföras med den betydligt starkare ökningen i riket med $+17,9\%$. Endast Gotlands län hade under 1950-talet större relativ minskning av antal förvärvsarbetande än Jämtlands län.

Fördelningen av de förvärvsarbetande på olika näringsgrenar år 1950 och 1960 framgår av tabell 29. Såväl 1950 som 1960 var jord- och skogsbruk största näringsgrenen ur sysselsättningsynpunkt. Jämfört med riket var andelen år 1960 mer än dubbelt så stor i länet ($31,3\%$ jämfört med $13,8\%$ i riket). Av övriga norrlandslän hade Västerbotten största andelen med $25,4\%$, medan värdet i övrigt varierade mellan $16,2$ och $18,5\%$. Beträffande industrin, exkl. byggnads- och anläggningsverksamhet, hade intet län så få sysselsatta, relativt sett, som Jämtlands län. Under 1950-talet ökade andelen där från $13,5\%$ till $14,5\%$, jämfört med genomsnittligt för riket $32,7\%$ till $36,0\%$. Av övriga norrlandslän hade Gävleborgs län störst andel med $38,0\%$ och Västerbottens lägst med $23,3\%$. Byggnads- och anläggningsverksamhet var överrepresenterad i länet, sett i relation till andelen förvärvsarbetande i denna näringsgren i hela riket. Andelen förvärvsarbetande inom övriga näringsgrenar avvek inte särskilt från riksmedel-talen, utom för handel, där det stora antalet sysselsatta inom denna näringsgren i storstadslänen bidragit till en höjning av riksgenomsnittet.

I tabell 30 har den absoluta och relativa förändringen i antalet förvärvsarbetande i länet inom olika näringsgrenar mellan åren 1950 och 1960 be-

räknats. Till jämförelse har den relativa förändringen i hela riket angivits.

Mellan 1950 och 1960 minskade antalet förvärvsarbetande inom jord- och skogsbruk i länet med ca 6 850 personer. År 1950 sysselsattes 24 560 i näringen, jämfört med 17 707 år 1960. Minskningen var i procent räknat något mindre än genomsnittligt för riket, eller — 27,9, jämfört med — 29,2 % i riket. Att antalet förvärvsarbetande inom jord- och skogsbruk sjönk så kraftigt i länet, kan alltså betraktas som en »normal» företeelse, men genom att länet är ett sådant utpräglat jordbrukslän, blev den absoluta minskningen mycket stor och påverkade länets hela befolkningsutveckling. Samtliga andra norrlandslän hade större minskning inom jordbruksnäringen än Jämtlands län, både absolut och relativt sett.

Antalet förvärvsarbetande inom industri exkl. byggnads- och anläggningsverksamhet var oförändrat i länet under 1950-talet. Såväl 1950 som 1960 utgjorde antalet industrisysselsatta ca 8 200 personer. Av norrlandslänen hade Norrbotten och Västerbotten största ökningen av antalet förvärvsarbetande inom näringsgrenen (+42 % resp. +22 %, jämfört med genomsnittligt + 15 % för riket). Inom byggnads- och anläggningsverksamhet arbetade i Jämtlands län år 1960 ca 7 550 personer, jämfört med 6 100 vid 1950-talets början. Relativt sett var detta en ökning med +23,5 %, jämfört med genomsnittligt +20,8 % för riket. Endast Norrbottens och Västerbottens län hade här större ökning än Jämtlands.

Inom servicenäringarna sysselsattes år 1960 drygt 22 600 personer jämfört med 21 000 år 1950, alltså en ökning med 1 700 eller + 8 %. Antalet förvärvsarbetande inom handel ökade i länet med + 5,3 %, jämfört med genomsnittligt + 5,7 % i riket, medan ökningen av antalet inom tjänster var + 16,6 % resp. 20,1 %. Gruppen samfärdsl minskade i antal med — 6,0 %, jämfört med i riket — 3,5 %. Såväl inom handel som tjänster ökade de förvärvsarbetande i Jämtlands län mindre än i övriga norrlandslän, medan minskningen inom samfärdsl i länet varit kraftigare än i övriga. Detta torde sammanhånga med att den absoluta sysselsättningsminskningen i »basnäringen» jordbruk och skogsbruk varit särskilt stor i Jämtlands län.

Som framgår av tabell 31 minskade antalet förvärvsarbetande män totalt i Jämtlands län mellan 1950 och 1960 med — 10,0 %. Enda näringsgrenarna med ökning av antalet var byggnads- och anläggningsverksamhet och tjänster med +23,5 resp. 7,1 %, jämfört med genomsnittligt + 20,8 % och +16,7 % i riket. Inom jord- och skogsbruk arbetade år 1960 drygt 16 600 män jämfört med 22 400 år 1950, en minskning med 5 800 eller — 25,6 %, jämfört med — 29,5 % för riket. Antalet förvärvsarbetande män inom handel och samfärdsl minskade i Jämtlands län kraftigare än i riket. — Totalt ökade de förvärvsarbetande kvinnorna i länet med + 5,7 %. Inom jord- och skogsbruk minskade dock antalet från 2 190 till 1 060, motsvarande — 51,6 %, jämfört med — 26,4 % för riket i genomsnitt. Kraftigast var

ökningen i länet för kvinnornas del inom handel och tjänster med +26,3 resp. +16,1 %, jämfört med genomsnittligt +18,1 och +21,4 % i riket.

I tabell 32 redovisas antalet förvärvsarbetande män och kvinnor samt relativa fördelningen av dessa på olika näringsgrenar 1960.

Männens fördelning på näringsgrupper

Totalt arbetade 16 650 män eller 39 % av den manliga förvärvsarbetande befolkningen inom jord- och skogsbruk. Drygt 14 500 eller 34 % sysselsattes inom industri inklusive byggnads- och anläggningsverksamhet och 11 250 eller 26,5 % i servicenäringar. Enbart inom jordbruket arbetade 9 370 män och inom skogsbruk 7 220.¹ Detta motsvarar 22 % resp. 17 % av totala antalet förvärvsarbetande män. Inom huvudgruppen tillverkningsindustri arbetade det största antalet med transportmedelstillverkning (bilverkstäder m. m.) eller 1 450 personer, följt av gruppen metall-, maskin- och elektroindustrier samt trä-, möbel- och inredningstillverkning med vardera drygt 1 000 män. Andelen i den förstnämnda gruppen var 3,4 % och i de båda övriga 2,5 %. Byggnads- och anläggningsverksamhet sysselsatte 7 400 eller 17,5 %, d. v. s. mer än hela tillverkningsindustrin tillsammans, medan inom el-, gas- och vattenverk sysselsattes 900 eller 2,1 %. I servicenäringar arbetade 11 250 eller 26,5 %. Största huvudgruppen utgjorde tjänster med 3 960 personer eller 9,4 %. Av undergrupperna upptog förvaltning, annan off. tjänst m. m. största antalet med 2 000 eller 4,7 % följt av detaljhandel, med huvudsaklig inriktning på livsmedel, med 990 eller 2,3 %. Litet antal förvärvsarbetande män fanns i grupperna uppdragsverksamhet, hotell och restaurangrörelse samt hygien och personliga tjänster med under 100 personer.

Kvinnornas fördelning på näringsgrupper

Av den kvinnliga förvärvsarbetande befolkningen arbetade 1 060 eller 7,5 % inom jord- och skogsbruk. Motsvarande tal för industri, inkl. byggnads- och anläggningsverksamhet var 1 240 eller 8,8 %, medan huvudparten av kvinnorna sysselsattes inom servicenäringar eller 11 820 (83,7 %). Inom gruppen industri dominerade livsmedelstillverkningen med 525 förvärvsarbetande kvinnor (3,7 %) samt textil- och beklädnadstillverkning med 230 (1,7 %). Ingen av övriga industrigrupper sysselsatte mer än 75 kvinnor, dock med undantag av byggnads- och anläggningsverksamhet där antalet var 160 eller 1,1 %.

Kvinnliga förvärvsarbetande inom servicenäringar dominerades starkt av huvudgruppen tjänster med ca 8 000 eller 56,8 %. Husligt arbete var största undergruppen med 2 120 (15 %), följt av sjukvård med 1 675 (11,9 %) och

¹ Bland de jordbrukssysselsatta arbetar många under delar av året även inom skogsbruk. På grund av svårigheterna att särskilt avskilja dem som sysselsattes inom skogsbruk behandlas i fortsättningen de båda näringsgrenarna som en enda: jordbruk och skogsbruk.

undervisning med 1 460 (10,4 %). Inom handel dominerade detaljhandel med huvudsaklig inriktning på livsmedel med 7,6 %, vilken grupp var lika stor som huvudgruppen samfärdsel.

Antal förvärvsarbetande kvinnor i procent av totala antalet förvärvsarbetande i respektive näringsgrupper framgår även av tabell 32. Sålunda var andelen kvinnor inom jordbruket 9,4 % och inom skogsbruket 1,1 %. Av undergrupperna till industrin hade textil- och beklädnadstillverkning största andelen med 53,2 % följt av livsmedelsgruppen med 39,2 %. Övriga industrigrupper hade ett relativt lågt antal kvinnliga förvärvsarbetande. Inom handel var andelen i allmänhet hög och utgjorde totalt 44,3 %. Detaljhandel med huvudsakligen annan inriktning än livsmedel samt textil och beklädnad dominerade bland undergrupperna med 53,9 %, följt av detaljhandel med livsmedel med 51,9 %. Förutom i husligt arbete med andel nära 100 % var andelen kvinnor stor inom hotell- och restaurangrörelse (80,6 %), sjukvård (78,5 %), samt undervisning (64,9 %). Totalt utgjorde de förvärvsarbetande kvinnorna 25 % av samtliga förvärvsarbetande i länet, jämfört med genomsnittligt 32,7 % i riket.

Tillverkningsindustri

Antal förvärvsarbetande i olika grupper av tillverkningsindustrin i Jämtlands län 1950 och 1960 framgår av tabell 33. Där redovisas även industrigrenarnas relativa andel av totala antalet förvärvsarbetande såväl i länet som i riket. Totalt arbetade inom tillverkningsindustrin i Jämtlands län 8 209 personer år 1960, jämfört med 8 161 år 1950, vilket relativt sett motsvarar 14,5 % respektive 13,5 %, jämfört med riksgenomsnittet 35,9 % respektive 33,3 %. Inom metallindustrin var andelen i länet 4,6 % både 1950 och 1960, samtidigt som absoluta antalet ökat med 700. Andelen inom träsektorn minskade med lika många enheter i länet som i riket och utgjorde 1,9 % år 1960. Inom livsmedelstillverkning ökade andelen sysselsatta från 2,0 till 2,4 % eller kraftigare än i riket, medan den inom textil- och sömnadsindustrin minskade med nära hälften i länet eller från 1,5 till 0,8 %. Även läder-, hår- och gummiindustrin hade kraftig andelsminskning under 1950-talet.

Förändring av antalet förvärvsarbetande inom olika industrigrupper framgår av tab. 34. Mellan 1950 och 1960 ökade antalet totalt inom tillverkningsindustrin med 48 förvärvsarbetande eller +0,6 %, jämfört med genomsnittligt +15,2 % i riket. Av undergrupperna hade absolut sett metallindustrin största ökningen med 715 personer, medan den inom livsmedelstillverkning utgjorde 120 personer. Relativt sett ökade antalet mest inom metall- och verkstadsindustri med +38,0 % följt av kemisk och kemisk-teknisk tillverkning med +32,9 %, medan motsvarande ökning i riket varit mindre eller +35,3 % respektive +16,3 %. Antalet förvärvsarbetande inom pappers- och grafisk industri ökade med 8,6 %. Minskning av antalet sysselsatta hade främst gruppen textil- och sömnadsindustri med 445 personer

följt av läder-, hår- och gummiindustri med 270. Träindustrin minskade med 140 personer, vilket är lika med — 11,4 %, jämfört med — 13,7 % i riket.

Som framgår av tabell 35 fanns i Jämtlands län år 1960 endast 182 industriarbetsställen. Påpekas bör emellertid att detta gäller endast arbetsställen med mer än genomsnittligt 5 anställda per år. År 1955 utgjorde totala antalet 207, d. v. s. en minskning med 25 under femårsperioden. Relativt sett utgjorde nedgången — 12,1 %, jämfört med genomsnittligt — 5,9 % i riket. Inom metall- och verkstadsindustrin fanns 50 arbetsställen år 1960, jämfört med 56 fem år tidigare, d. v. s. en minskning med 6 stycken. Inom träindustrin minskade antalet med 7 från 42 till 35, inom livsmedelsindustrin med 6 från 32 till 26 och inom jord- och stenindustrin med 4 från 16 till 12, medan i övriga industrigrupper antalet arbetsställen i stort sett varit oförändrat under perioden.

Antalet sysselsatta inom olika industrigrenar enligt industristatistiken redovisas för åren 1955 till 1960 i tabell 36. Gruppen omfattar både förvaltnings- och arbetarpersonal inom företag med mer än 5 anställda. Totalt arbetade i dessa industriföretag år 1960 nära 4 650 personer, jämfört med 4 900 år 1955, d. v. s. en minskning av antalet med 250 eller — 5,4 %, medan för riket noteras en genomsnittlig ökning med + 6 %. I samtliga industrigrupper har absoluta förändringarna mellan åren 1955 och 1960 varit små. Av antalet sysselsatta inom industrin i länet fanns de flesta eller drygt 30 % inom metall- och verkstadsrörelse. År 1960 utgjorde antalet 1 437 personer, jämfört med 1 404 år 1955, d. v. s. en ökning med 33 eller + 2,4 %, medan motsvarande ökning i riket utgjorde + 13,1 %. Träindustrin sysselsatte 629 personer eller 13,3 %, jämfört med 709 år 1955, alltså en minskning med 80 eller — 11,3 %, jämfört med genomsnittligt — 4,7 i riket. Ökningen av antalet anställda inom livsmedelstillverkning var relativt sett kraftigare i länet än i riket (+ 8,7 % i länet, + 3,8 % i riket). Antalet sysselsatta inom jord- och stenindustrin samt textil- och sömnadsindustrin minskade under perioden med — 30,3 resp. — 47,8 % i länet, medan minskningen i riket under perioden var betydligt mindre (— 3,6 % resp. — 10,2 %). År 1960 sysselsattes i sistnämnda näringsgrenar 281 resp. 119 personer i Jämtlands län. Antalet sysselsatta inom el-, gas- och vattenverk ökade med 58 från 612 till 670, vilket relativt sett motsvarar + 9,5 %.

Tidigare har i tabell 33 redovisats antal förvärvsarbetande inom olika industrigrenar enl. folkräkningens definition, d. v. s. samtliga sysselsatta med minst halv normal arbetstid under mätveckan. Skillnaden mellan detta antal och det som redovisas i tabell 36 skulle således utgöra förvärvsarbetande inom småföretag, d. v. s. med mindre än 5 anställda. I runt tal torde i länet ca 3 500 personer arbeta inom små industriföretag. Bland undergrupperna skulle 1 100 vara sysselsatta inom mindre metall- och verkstadsindustri och drygt 600 i små livsmedelsföretag. Vidare torde ca 400

arbeta inom små träföretag samt 300 inom mindre textil- och sömnadsrörelser. I förhållande till totala antalet industrisysselsatta är dessa värden för småindustrier ovanligt höga. Industrin i Jämtlands län kan därför sägas vara inriktad på en utpräglad småföretagsamhet.

I Jämtlands län är antalet sysselsatta per arbetsställe inom industrin betydligt mindre än genomsnittligt i riket. Tabell 37. År 1960 utgjorde antalet 25 personer, jämfört med i riket genomsnittligt 56. Motsvarande tal år 1955 var 24 resp. 50. Av industrigrupperna i länet hade år 1960 massa- och pappersindustri största antalet sysselsatta per arbetsställe med 106, följt av dryckesvaru- och tobakstillverkning med 55. Svag ökning i länet av antalet sysselsatta per arbetsställe hade metall- och livsmedelsindustrin, inom vilka år 1960 sysselsattes 29 resp. 23 personer per arbetsställe. Inom textil- och sömnadsindustri minskade antalet sysselsatta per arbetsställe i länet från 46 till 40, medan i riket denna grupp ökade från 66 till 72.

Av tabell 38 framgår att antalet *arbetare* inom industriföretag med mer än 5 sysselsatta år 1960 totalt utgjorde 3 670 personer. År 1955 var antalet 3 980, d. v. s. en minskning under perioden med ca 300 personer. Ett stort antal eller nära 1 200 sysselsattes år 1960 inom metall- och verkstadsindustri, 550 inom träindustri och inom vardera livsmedels- resp. massa- och pappersindustri 450 personer. Kraftig minskning mellan 1955 och 1960 av antalet arbetare hade jord- och stenindustri, massa- och pappersindustri samt textil- och sömnadsindustri, medan antalet inom el-, gas- och vattenverk och livsmedelsindustri ökade mindre. Samtidigt ökade kapitalinsatsen i länet, mätt såsom använd drivkraft för omedelbar maskindrif, från 40 500 hästkrafter år 1955 till 54 300 år 1960. En stor del av denna eller drygt 60 % togs år 1960 i anspråk av massa- och pappersindustrin. Mellan 1955 och 1960 ökade användningen där med drygt 10 000 hästkrafter. Kraftig ökning hade vidare grupperna metall- och verkstadsrörelse samt trä- och livsmedelsindustri. Inom textil- och sömnadsindustrin minskade användningen från 921 till 429 hästkrafter.

Per arbetare ökade drivkraften i länet mer än genomsnittligt i riket. För länet noteras en uppgång från 10,2 till 14,8 hästkrafter mot 9,2 till 11,3 hästkrafter i riket. År 1960 användes inom massa- och pappersindustri 75,7 hästkrafter per arbetare, inom träindustrin 15,2 hästkrafter och inom jord- och stenindustri 12,0 hästkrafter. Motsvarande för riket var 39,6, 9,5 resp. 12,0 hästkrafter. Litet antal hästkrafter per arbetare i jämförelse med riket hade främst gruppen metall- och verkstadsindustri med 3,2 hästkrafter jämfört med 9,5 i riket.

B.1.1.5.2. Kommunblocken

Som framgår av tabell 39 fanns år 1960 i Östersunds kommunblock 15 400 förvärvsarbetande, vilket motsvarar 27,2 % av samtliga i länet. Under

1950-talet ökade de förvärvsarbetande totalt endast i Östersunds kommunblock. Ökningen utgjorde 13,6 % eller 180 personer, jämfört med för länet som helhet en genomsnittlig minskning med — 6,6 %. Mest minskade antalet i Lits och Krokoms kommunblock med omkring 20 %, motsvarande 935 resp. 1 420 personer, medan svagare minskning med mellan 5 och 10 % noteras i Svegs, Brunflo, Bräcke och Strömsunds kommunblock. Minskningen för männens del var mellan 1950 och 1960 störst i Krokoms, Lits och Järpens kommunblock med vardera omkring 20 %, motsvarande 1 180, 815 resp. 735 personer, medan Brunflo-, Bräcke- och Strömsunds-blocken hade ungefär lika stor minskning som genomsnittligt i länet eller omkring — 10 %. Av antalet förvärvsarbetande kvinnor i länet fanns 40 % eller 5 700 i Östersunds-blocket, drygt 1 300 eller 9,5 % i vardera Svegs och Krokoms kommunblock, medan lägsta antalet, 540, fanns i Bräcke-blocket. Hälften av kommunblocken hade under 1950-talet ökning av antalet förvärvsarbetande kvinnor. Störst var denna med + 25 % eller 1 140 personer i Östersunds-blocket följt, av Strömsunds och Bräcke kommunblock med + 9,7 och + 8,6 %, jämfört med genomsnittligt + 5,7 % i länet. I Krokoms- och Lits-blocken var minskningen för kvinnornas del omkring — 15 %, motsvarande 235 resp. 120 personer. År 1960 var av samtliga förvärvsarbetande i resp. kommunblock andelen män störst med drygt 80 % i Lits-, Hammarstrands- och Svenstaviks-blocken, jämfört med genomsnittligt 75 % i länet. I Östersunds-blocket var andelen så låg som 63 %, medan den i övriga kommunblock var större än läns-genomsnittet.

Jord- och skogsbruk

Under 1950-talet minskade de förvärvsarbetande inom jord- och skogsbruk mest i Svegs- och Krokoms-blocken eller med drygt 1 200 personer i vardera, motsvarande ca — 35 % resp. — 30 %, jämfört med genomsnittligt — 27,9 % i länet. I Hammarstrands- och Bräcke-blocken utgjorde minskningen omkring — 20 %, medan den i Östersunds kommunblock var lägst med — 15,4 % eller 140 personer. Mest jordbruksbetonad ur sysselsättningsynpunkt år 1960 var Svenstaviks- och Lits-blocken med drygt hälften av samtliga förvärvsarbetande inom jord- och skogsbruk. I Bräcke, Hammarstrands och Krokoms kommunblock utgjorde andelen drygt 40 %, medan endast 5 % av de förvärvsarbetande i Östersunds-blocket arbetade inom näringen.

Industri, utom byggnads- och anläggningsverksamhet

Av de förvärvsarbetande år 1960 inom länets industri hade Östersunds kommunblock det största antalet med 3 000 eller 36,6 % av länstalet. Lägsta antalet hade Bräcke och Lits kommunblock med 306 resp. 341 personer. Under 1950-talet minskade de förvärvsarbetande inom industri i samtliga block utom tre, nämligen Östersunds (+ 744), Brunflo (+ 68) och Svegs

(+ 8). Relativt sett utgjorde ökningen i dessa + 32,9, + 7,5 resp. + 1,6 %, jämfört med genomsnittligt + 0,6 % i länet. I Järpen- och Hammarstrands-blocken var minskningen störst med genomsnittligt 250 personer eller ca 30 %. År 1960 var Brunflo och Östersunds kommunblock de mest industribetonade ur sysselsättningssynpunkt med omkring 20 % av de förvärvsarbetande sysselsatta inom industrin. Jämfört med riksgenomsnittet, som är 36 %, är emellertid dessa block föga industrialiserade. Hög andel hade vidare Järpen- och Krokoms-blocken, medan Svegs, Svenstaviks, Strömsunds och Lits kommunblock hade andelar mindre än 10 %, vilket får anses vara mycket lågt.

Byggnads- och anläggningsverksamhet

Av de förvärvsarbetande i länet inom byggnads- och anläggningsverksamhet år 1960 hade Östersunds och Svegs kommunblock största antalet med 1 555 resp. 1 305, motsvarande 20,6 resp. 17,3 % av länsantalet, följt av Strömsundsblocket med 840 eller 11,1 %. I Bräcke-blocket var antalet lägst med 318 personer. Mellan 1950 och 1960 ökade de förvärvsarbetande inom byggnads- och anläggningsverksamhet i samtliga kommunblock utom i Hammarstrands-blocket. Ökningen var störst i Svegs- och Östersunds-blocken med 520 resp. 325 personer, motsvarande + 65,8 och + 40,3 %, jämfört med genomsnittligt + 23,5 % i länet. I Krokoms-, Svenstaviks- och Strömsunds-blocken ökade antalet med mellan 100 och 200 personer. Minskningen var i Hammarstrands-blocket 100 personer eller — 14,1 %. Av de förvärvsarbetande i resp. kommunblock hade Svegs- och Strömsunds-blocken ett mycket högt antal sysselsatta inom byggnadsnäringen, sett i relation till totala antalet förvärvsarbetande, nämligen vardera drygt 20 %, följt av Hammarstrands- och Järpen-blocken med 14,9 % resp. 14,1 %. Lägst andel hade Östersundsblocket med 10,1 %, medan den i övriga kommunblock år 1960 var ca 12 %. Variationerna i antalet förvärvsarbetande inom byggnads- och anläggningsverksamhet sammanhänger delvis med när och var kraftverksbyggen och andra större anläggningar pågått i länet.

Handel

Nära hälften eller 2 865 av de förvärvsarbetande inom handel i länet år 1960 fanns i Östersunds kommunblock. I övriga block utgjorde antalet mellan 200 och 600, motsvarande en genomsnittlig andel på ungefär 5 %. Bräcke och Lits kommunblock hade lägsta antalet med 210 resp. 265 personer. Under 1950-talet ökade de förvärvsarbetande inom handel i samtliga kommunblock utom i Krokoms och Lits. Minskningen i de två sistnämnda utgjorde 30 resp. 20 personer. Förutom i Östersunds-blocket, där ökningen var störst med 180 personer eller + 21,8 %, ökade antalet kraftigt i Svegs- och Strömsunds-blocken med + 17,0 resp. + 19,3 %, jämfört med genomsnittligt + 5,3 % i länet. I Bräcke-blocket var ökningen minst och utgjorde 2 perso-

ner. Av de förvärvsarbetande inom resp. block hade Östersundsblocket en andel på 18,6 % inom handel, följt av Strömsunds-blocket med 9,5 %, medan i Svenstaviks- och Krokoms-blocken ej fanns mer än 6,2 resp. 6,8 % sysselsatta inom handel.

Samfärdsel

Av de förvärvsarbetande inom samfärdsel i länet år 1960 fanns 1 525 eller 32,3 % i Östersunds kommunblock, följt av Svegs- och Järpen-blocken med 545 resp. 485, motsvarande 11,6 resp. 10,3 % av länstalet. Lägsta antalet hade Bräcke kommunblock med 265 personer eller 5,6 %, medan i vartdera Strömsunds- och Svenstaviks-blocken fanns 308 personer. Samtliga kommunblock utom Svegs hade under 1950-talet minskning av antalet förvärvsarbetande inom samfärdsel. Störst var den i Lits-blocket med 80 personer eller — 27,0 %, medan antalet i Krokoms och Strömsunds kommunblock minskade med 40 resp. 30, motsvarande omkring — 10 %, jämfört med genomsnittligt — 6 % i länet. Ökningen i Svegs-blocket utgjorde endast 10 personer eller + 1,9 %. Av de förvärvsarbetande inom samfärdsel i resp. kommunblock hade Järpen-blocket största andelen med 10,8 %, följt av Bräcke- och Östersunds-blocken med vartdera 9,9 %. Lägst andel hade Lits och Krokoms kommunblock med 5,7 resp. 6,0 %.

Tjänster

Av de förvärvsarbetande inom gruppen tjänster i länet fanns år 1960 största antalet, 5 445 eller 46,3 %, i Östersunds kommunblock, följt av Svegs-blocket med 9,3 % eller 1 110 personer. Lägsta antalet hade Bräcke-blocket med 465 eller 3,9 %. Samtliga kommunblock hade mellan 1950 och 1960 ökning av antalet förvärvsarbetande inom tjänster. Relativt sett var denna störst i Bräcke-blocket med + 38,9 % motsvarande 130 personer, följt av Strömsunds- och Brunflo-blocken med + 35,0 % resp. + 30,4 %, jämfört med genomsnittligt + 16,6 % i länet. I Östersunds kommunblock var ökningen absolut sett störst med 845 personer eller + 18,0 %, medan antalet i Järpen- och Krokoms-blocken ökade minst med + 0,2 resp. + 4,4 %. Av de förvärvsarbetande i resp. kommunblock var andelen inom tjänster störst i Östersunds-blocket med 36,0 %, följt av Järpen-blocket med 18,8 %. Lägst var den i Svenstaviks och Krokoms kommunblock med 13,1 resp. 14,1 %.

B.1.1.5.3. Kommunerna

Näringslivets hittillsvarande utveckling inom länets olika kommuner kommer utförligt att behandlas i samband med befolkningsprognosen. (Kap. B.1.2.) I det nedanstående redovisas därför endast en kort sammanställning av näringslivets struktur åren 1950 och 1960 samt utvecklingen i kommunerna 1950/60. Tabell 40 och 41. Antalet förvärvsarbetande år 1960 inom vissa näringsgrenar redovisas därjämte kommunvis på fig. 7—12.

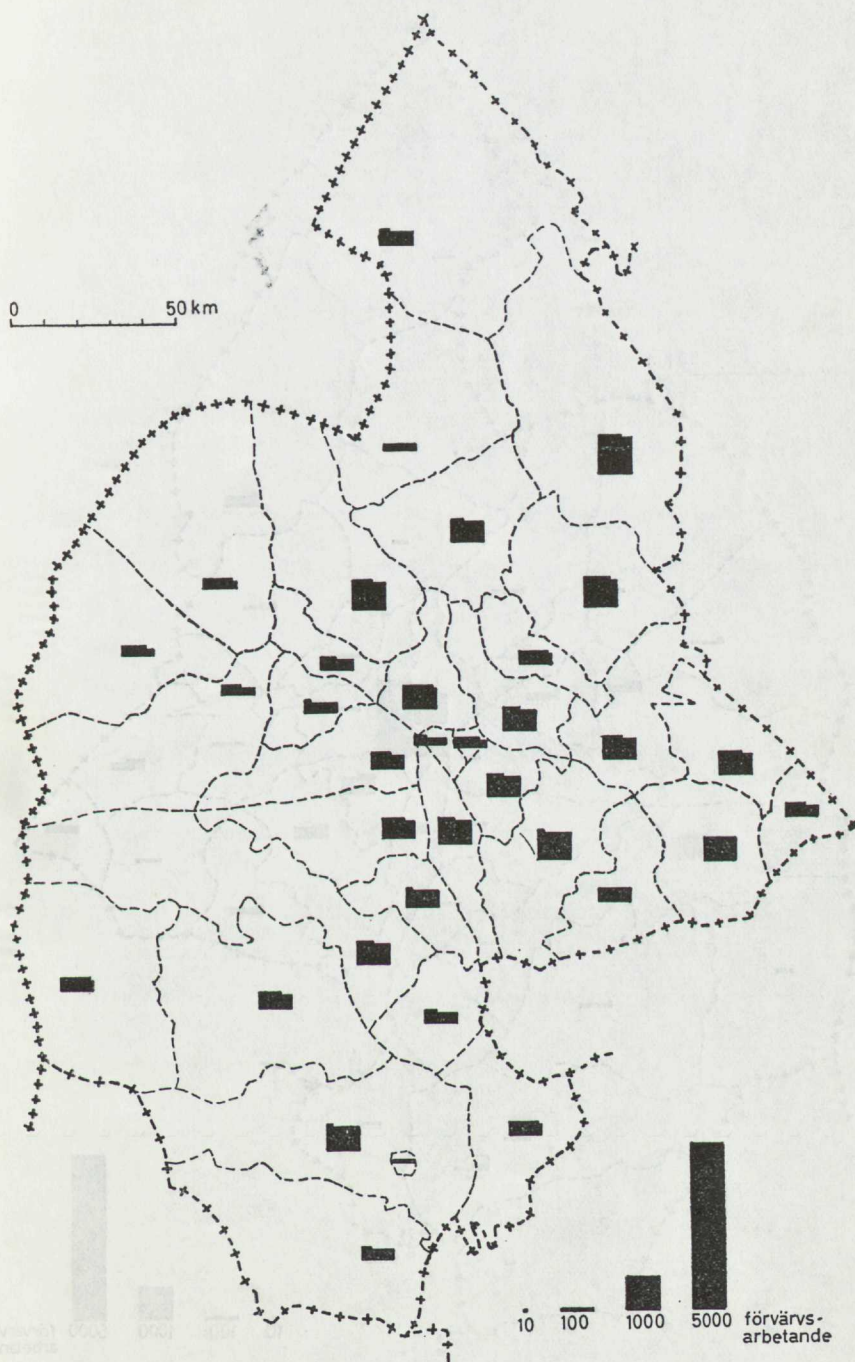

Fig. 7. Antal förvärsarbetande år 1960 inom jordbruk och skogsbruk.

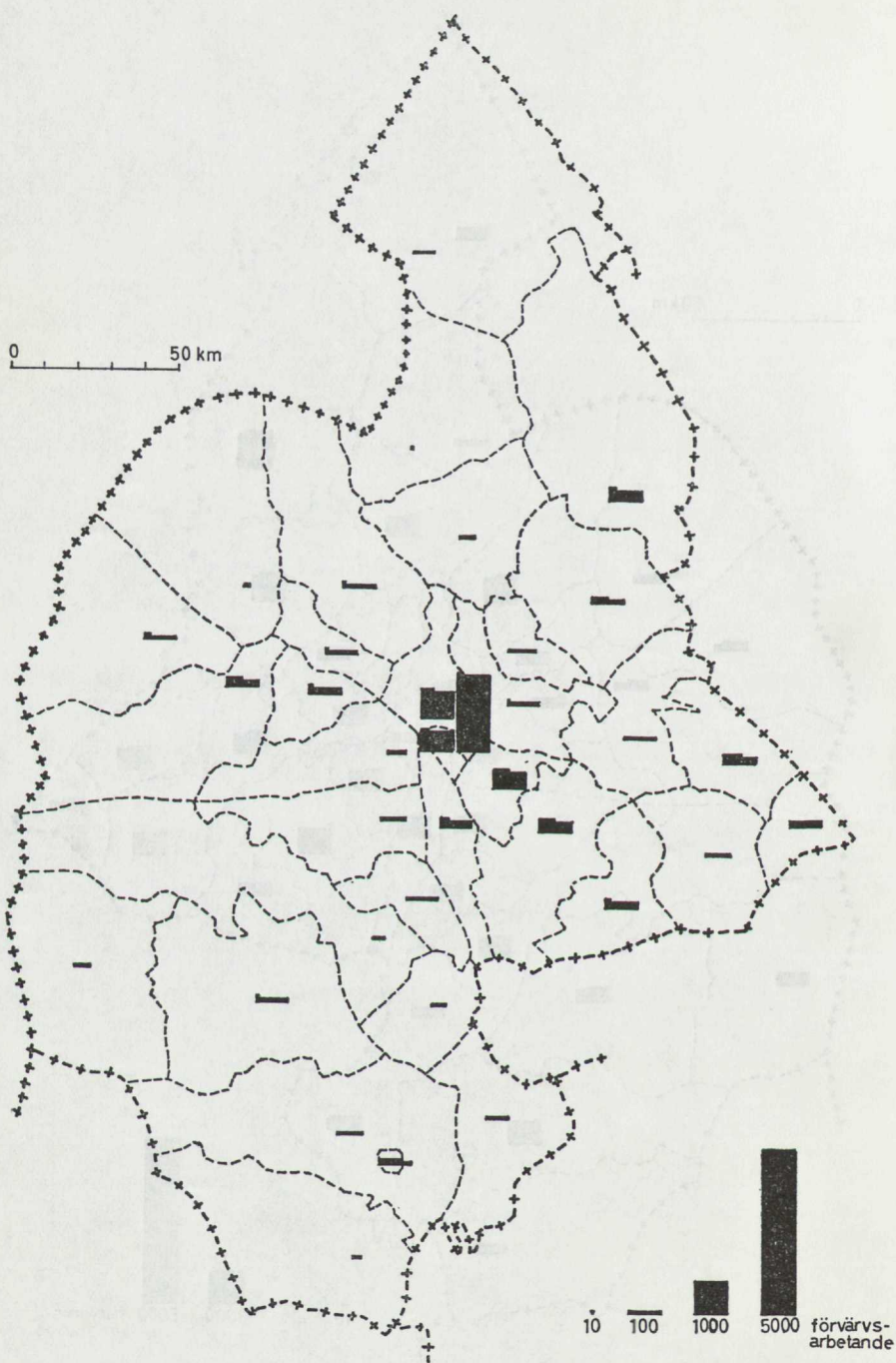

Fig. 8. Antal f6rvarvsarbetande 1960 inom industri (utom byggnadsverksamhet).

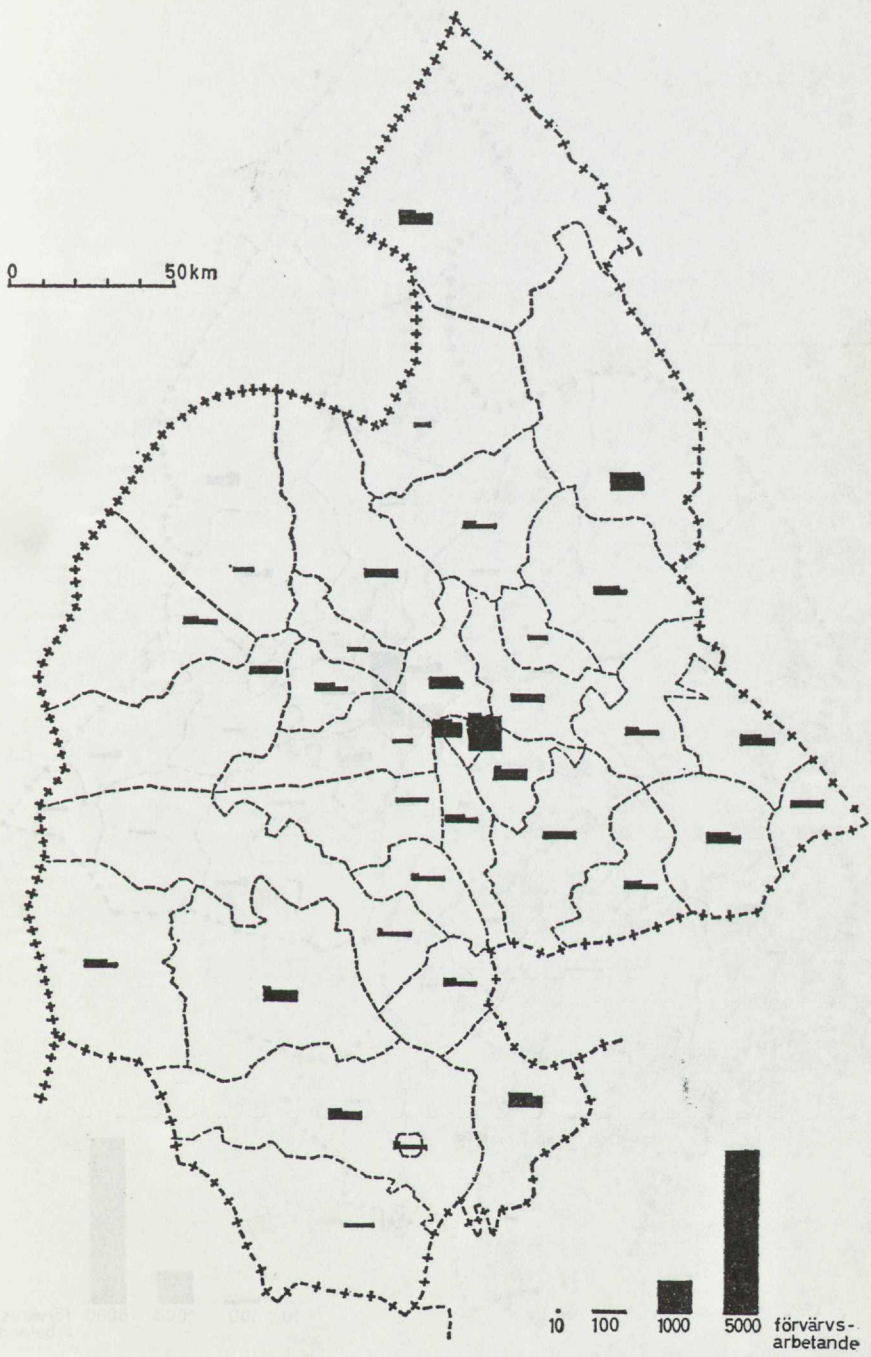

Fig. 9. Antal förvävsarbetande år 1960 inom byggnadsverksamhet.

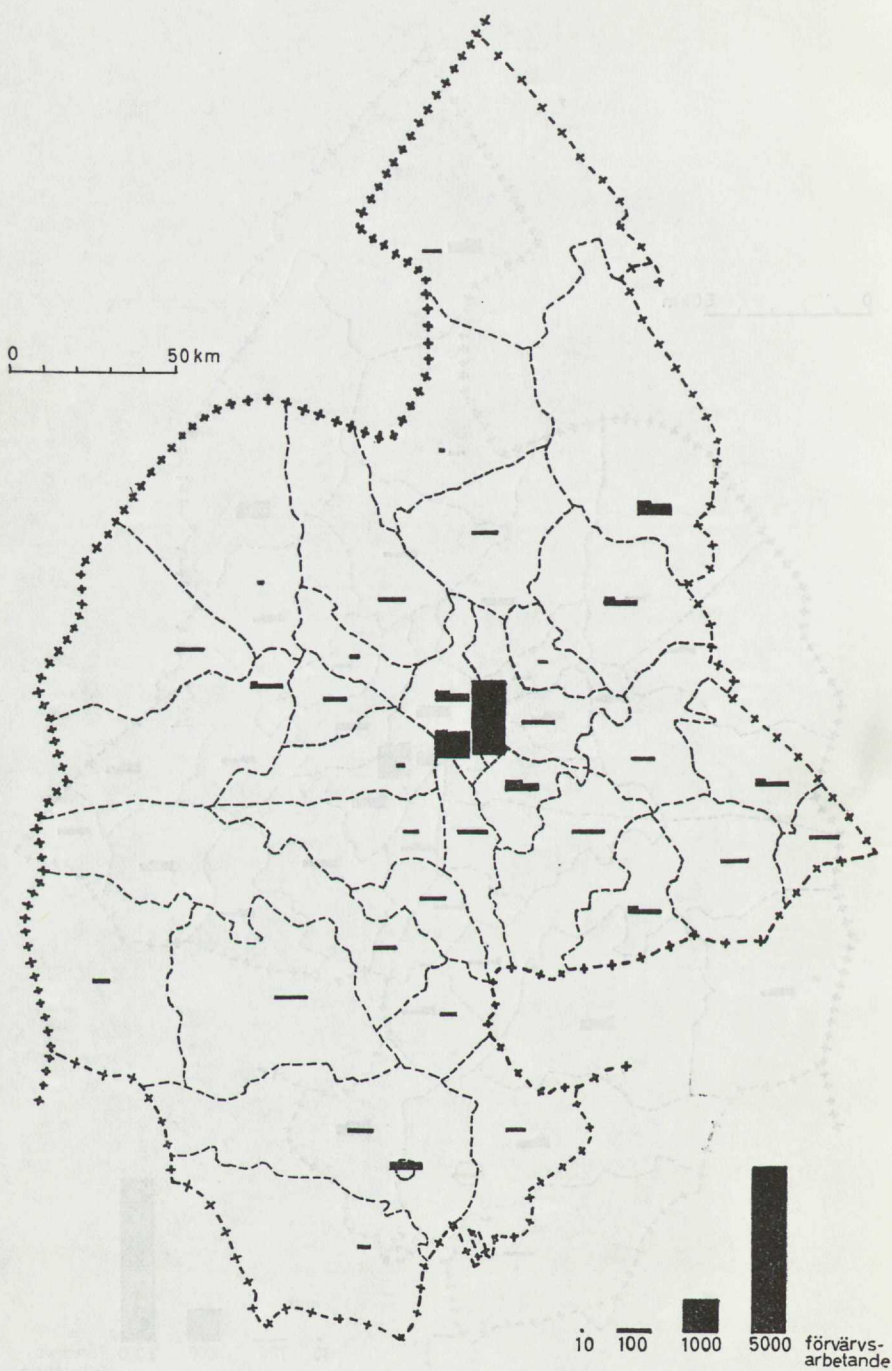

Fig. 10. Antal förvärsarbetande år 1960 inom näringsgrenen samfärdsel.

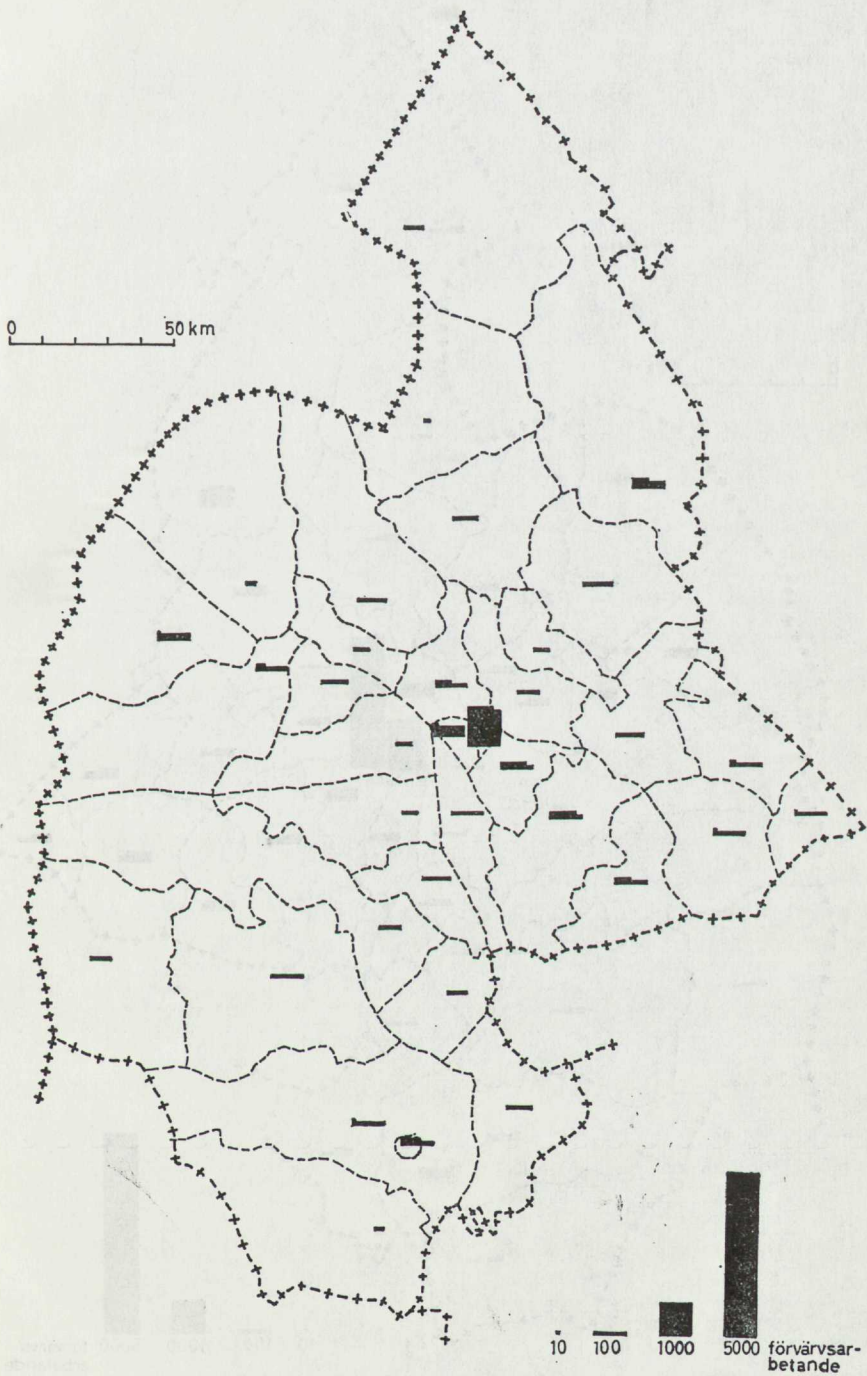

Fig. 11. Antal f r v rksarbetande  r 1960 inom näringsgrenen handel.

I tabellerna har gjorts en indelning av näringslivet i primära och sekundära näringsgrenar. Till de primära näringsgrenarna räknas här jordbruk och skogsbruk samt industri och hantverk minus byggnadsverksamhet. Det sekundära näringslivet skulle därmed omfatta byggnadsverksamhet, handel, samfärdsel, offentliga tjänster, husligt arbete och ospecificerad verksamhet. Anledningen till denna uppdelning är den, att antalet förvärvsarbetande inom det sekundära näringslivet i regel står i en viss relation till sysselsättningen inom de primära näringsgrenarna. Sedan antalet förvärvsarbetande inom jordbruk och skogsbruk samt industri och hantverk beräknats, är det möjligt att uppskatta totala antalet förvärvsarbetande inom ett område.

Mot denna indelning i primära och sekundära näringsgrenar kan invändas, att den i Jämtlands län kanske ej är lika lämplig som i andra län. Sålunda är en relativt stor del av länets industri typiska serviceindustrier, medan omvänt en förhållandevis stor del av de sekundära näringsgrenarna inbegriper företag, vars verksamhet ej är direkt beroende av utvecklingen inom det primära näringslivet, exempelvis anläggningsföretag, försvaret, en del av hotellen och pensionaten m. m. Indelningen i primära och sekundära näringsgrenar kan emellertid i stort sett sägas vara ett lämpligt arbetsinstrument vid befolkningsprognoser och har därför tillämpats här.

Som förut nämnts är länet ett utpräglat jordbruks- och skogsbrukslän. 31,3 % av de förvärvsarbetande var år 1960 sysselsatta inom jord- och skogsbruk mot 40,6 % år 1950, jämfört med 13,8 resp. 20,3 % i hela riket. Många av länets kommuner hade såväl 1950 som 1960 mer än 50 % av de förvärvsarbetande inom denna näringsgren. Övre Ljungadalen hade 1960 störst andel med 60,5 % följt av Hallen, Oviken, Hotagen och Offerdal med mellan 57 och 60 %. Förändringen av antalet sysselsatta inom jord- och skogsbruk var störst i Åre kommun med — 42 % följt av Tännäs och Lillhärdal med vardera — 38 %. Endast Svegs köping och Östersunds stad hade smärre ökning av antalet. Industrin, exkl. byggnads- och anläggningsverksamhet, sysselsatte en förhållandevis liten andel av de förvärvsarbetande i länet. År 1960 utgjorde andelen 14,5 %, jämfört med 13,7 % tio år tidigare, medan motsvarande värden i riket var 36,1 resp. 32,7 %, alltså en mycket stor skillnad i industrialiseringsgrad mellan länet och riket. Ingen av länets kommuner kom år 1960 upp till riksmedeltalet för antalet industrisysselsatta i förhållande till totala antalet förvärvsarbetande. Högst procenttal hade Rödön med 32,0 % (29,0 % år 1950), följt av Brunflo med 23,5 % (21,8 %), Mörsil med 20,9 % (27,4), Östersund med 20,9 % (17,2) samt Undersåker med 20,5 % (25,8). Inom Svegs och Frösö köpingar var endast 16—17 % av de förvärvsarbetande sysselsatta inom den egentliga industrin, vilket är förvånansvärt lågt. Ett stort antal kommuner hade såväl 1950 som 1960 mindre än 10 % förvärvsarbetande inom näringen. Under 1950-talet hade nästan lika många kommuner ökning av antalet förvärvsarbetande inom industrin som minskning. I allmänhet var emellertid förändringarna

absolut sett små. Endast i Fors, Rödön, Ström och Undersåker var minskningen mer än 100 personer. Ökningen av antalet var störst i Östersunds stad med 630, följt av Frösö köping och Bräcke med 106 resp. 60. Relativt sett ökade Bräcke och Östersunds stad mest med 39,3 resp. 38,1 %, medan minskningen var störst i Hotagen och Fors kommuner med 52,9 resp. 48,7 %. Om man jämför antalet förvärvsarbetande inom de sekundära näringsgrenarna för länets olika kommuner, finner man, att andelarna varierar ganska litet från kommun till kommun. Endast några få hade högre andel inom de sekundära näringsgrenarna år 1960 än övriga, nämligen Frostvikens, Åre, Undersåkers och Hogdals kommuner, Svegs och Frösö köpingar samt Östersunds stad. I samtliga kommuner utom Fors, Ragunda, Rödön, Hammerdal, Alsen, Kall och Åre ökade antalet förvärvsarbetande inom de sekundära näringarna under 1950-talet. Kraftigast var denna absolut sett, förutom i Östersunds stad och Frösö köping med + 593 resp. + 641 personer, i Hede, Ström och Brunflo med drygt 200. Störst minskning med 105 personer hade Hammerdals kommun.

För kommuner med stort antal förvärvsarbetande inom sekundära näringar kan man anta, att dessa svarar för servicebehovet även för de omgivande kommunernas befolkning. Inom Östersunds stad samt Frösö och Svegs köpingar var antalet sysselsatta inom dessa näringar så stort, att det kan påstås täcka servicebehovet hos ett stort antal omgivande kommuner. I Åre och Undersåker torde det stora antalet delvis bero på turismens inverkan.

Antalet förvärvsarbetande i de olika kommunerna år 1960 inom olika *näringsgrupper* av industri, handel och tjänster redovisas i tabellerna 42—44. Tabellerna åskådliggör ganska väl näringslivets struktur inom länet, varför de inte behöver kommenteras närmare. Man bör dock observera de mycket höga sysselsättningstalen inom Östersund-Frösö för de mera servicebetonade näringsgrupperna, vilka tal är ett utslag av Östersund-Frösös dominerande inflytande såsom centralort för praktiskt taget hela Jämtlands län. Den tydliga serviceinriktningen även hos de båda andra mera betydelsefulla centralorterna i länet, Strömsund och Sveg, medför höga sysselsättningstal för servicenäringarna i Ströms kommun, resp. Svegs köping.

B.1.1.5.4. Tätorterna

I tabell 45 har antalet förvärvsarbetande år 1960 inom olika näringsgrenar för *tätorter* i länet angivits. I tabellen finns därjämte en enkel klassificering av de olika orterna efter deras näringsstruktur. Klassificeringssystemet ansluter sig i huvudsak till W. William-Olssons från år 1946¹ och bygger på följande principer.

¹ W. William-Olsson: Ekonomisk-geografisk karta över Sverige. Stockholm 1946.

Som *industriorter* har sådana orter benämnts, där över 50 % av de förvärvsarbetande sysselsättes inom industri (inkl. byggnadsverksamhet). Om över hälften av de industrisysselsatta finns inom en enda industrigren, benämnes orten en *ensidig industriort*. Följande typer av ensidiga industriorter har angivits: *metallindustriorter*, *träindustriorter*, *textilindustriorter*, *byggnadsindustriorter* samt *övriga ensidiga industriorter*. Om ingen industrigren sysselsätter hälften av de förvärvsarbetande inom industri, benämnes orten *mångsidig industriort*.

De orter, där industrin *icke* sysselsätter över 50 % av de förvärvsarbetande, benämnes *mångsidiga orter*, *kommunikationsorter*, *serviceorter* eller *jord- och skogsbruksorter*. I de mångsidiga orterna är samtliga näringsgrenar väl företrädade. Ingen näringsgren sysselsätter över 25 % av de förvärvsarbetande. I kommunikationsorterna finns över 25 % av de förvärvsarbetande inom näringsgrenen samfärdsel, i serviceorterna mer än 25 % i näringsgrenen tjänster m. m. samt inom jord- och skogsbruksorterna mer än 25 % inom jordbruk och skogsbruk.

Resultatet av klassificeringen av länets tätorter efter näringsstruktur redovisas i nedanstående sammanställning.

<i>Mångsidiga industriorter:</i>	Tandsbyn, Nälden, Ytterån, Trångsviken.
<i>Metallindustriorter:</i>	Vaplan
<i>Träindustriorter:</i>	Pilgrimstad, Krokomb, Svensta
<i>Textilindustriorter:</i>	— — —
<i>Byggnadsindustriorter:</i>	Ope, Norra Hede
<i>Övriga ensidiga industriorter:</i>	— — —
<i>Mångsidiga orter:</i>	Bispgården, Hackås, Brunflo, Ånge, Mörsil, Järpen, Undersåker, Åsarna, Hede, Ytterhogdal
<i>Kommunikationsorter:</i>	Ragunda, Storlien
<i>Serviceorter:</i>	Kålarne, Hammarstrand, Stugun, Bräcke, Gällö, Lit, Hammerdal, Strömsund, Ulriksfors, Gäddede, Föllinge, Duved, Ånn, Åre, Hallen, Svenstavik, S. Rätansbyn, Funåsdalen, Ulvkälla, Frösön, Valla, Sveg, Östersund.
<i>Jord- och skogsbruksorter:</i>	Bispsfors, Nyhem, Laxsjö, Hoverberg, N. Rätansbyn, Hedeviken, Vemdalen, Linsell, Älvros, Lillhärda.

B.1.2. Befolkningsprognos

I befolkningsprognosen redovisas uppskattningar av folkmängdens sannolika storlek år 1975 inom länets olika kommuner. Prognosen har gjorts under hänsynstagande till vissa näringsekonomiska förhållanden och är således ej direkt grundad på demografiska data (nativitet, mortalitet, nettoflyttning). Antalet förvärvsarbetande inom olika näringsgrenar för år 1975 har framräknats, varefter det varit möjligt att uppskatta totalfolkmängdens storlek.

B.1.2.1. Allmänt om felkällor i prognoser

En befolkningsprognos för ett större område, exempelvis ett län, har i allmänhet en större grad av pålitlighet än en prognos för ett mindre område,

exempelvis en kommun. Inom en enskild kommun kan tillfälligheterna få stor inverkan på befolkningens framtida storlek, medan man kan antaga, att vid en länsprognos slumpens resultat i positiv eller negativ riktning något-sånär tar ut varandra. För att i någon mån eliminera prognosens osäkerheter för de enskilda kommunerna kommer i följande tabeller data för Östersunds stad och Frösö köping respektive för Svegs köping och Svegs landskommun att sammanslås. Det är nämligen mycket svårt att ange befolkningens framtida storlek i envar av de fyra kommunerna, medan prognosresultaten vinner något i pålitlighet vid ett parvis sammanförande av dem. En förändring inom näringslivet i exempelvis Östersund och Svegs köping behöver nämligen inte innebära en förändring i just dessa kommuners folk-mängdstal utan kan i stället återspegla sig i grannkommunernas, d. v. s. Frösö köpings respektive Svegs landskommuns befolkningsutveckling. Såsom kommer att framgå under den följande diskussionen om de olika näringsgrenarnas utvecklingstendenser och möjligheter att sysselsätta personer i de arbetsföra åldrarna, är osäkerheterna i bedömningarna mycket stora. Därav följer, att *de för år 1975 angivna prognossiffrorna för de enskilda kommunerna är behäftade med avsevärda felmarginaler*. Eftersom såväl metodik som de olika antaganden, som prognoserna bygger på, redovisas helt, är det dock möjligt att korrigera antagandena, ifall befolkningsutvecklingen tenderar att gå åt något annat håll än den i prognosen angivna.

Prognoserna för antalet förvärvsarbetande inom olika näringsgrenar varierar även i pålitlighet. Inom jordbruk och skogsbruk är utvecklingsförloppet beroende av ett mycket stort antal företagares beslut. I denna näringsgren får därför slumpen en relativt liten inverkan, varför utvecklingstakten blir förhållandevis jämn och likartad i olika delar av den undersökta regionen. Det omvända gäller för industrin, där företagsenheterna är få, varför sysselsättningsutvecklingen inom denna näringsgren blir språngartad och ej alls i samma utsträckning som i jordbruket beroende av en för hela riket eller länet gällande rationaliseringstakt. Osäkerheten i bedömningarna av antalet förvärvsarbetande inom industrin blir givetvis särskilt stor vid en befolkningsprognos för en enskild kommun. — Inom Jämtlands län är, såsom redovisats i kapitel B.1.1.5.1, jordbruk och skogsbruk den dominerande näringsgrenen (31,3 % av de förvärvsarbetande), medan den egentliga industrin är ovanligt liten (14,5 % av de förvärvsarbetande). Ett litet, relativt fel i bedömningen av antalet förvärvsarbetande inom jordbruket får därför en stor, absolut inverkan på hela länets framtida totalbefolkning. För industrin kan man däremot göra ganska stora felbedömningar i den relativa utvecklingstakten utan att detta inverkar särskilt mycket på totalbefolkningens storlek i länet.

Antalet förvärvsarbetande år 1975 inom de sekundära näringsgrenarna (byggnadsverksamhet, handel, samfärdsel, tjänster, husligt arbete och ospecificerad verksamhet) är i viss mån beroende av antalet förvärvsarbetande

inom de primära näringsgrenarna (jordbruk och skogsbruk samt industri minus byggnadsverksamhet). Ett fel i bedömningarna av antalet förvärvsarbetande i jordbruk och skogsbruk samt egentlig industri kan därmed få inverkan även på antalet förvärvsarbetande i de sekundära näringsgrenarna, varför felet därmed uppförstoras.

En särskild svårighet vid uppgörandet av befolkningsprognoser för kommuner i Jämtlands län erbjuder antalet sysselsatta inom olika former av anläggningsarbeten (kraftverksbyggen, regleringsföretag m. m.). Anläggningsarbetena brukar inverka påtagligt på kommunernas folkmängdstal genom en plötslig höjning av folkmängdssiffran med flera hundra personer, som efter några få års arbetstid ånyo är så gott som helt borta. Att anläggningsarbeten kommer att pågå inom Jämtlands län år 1975 förefaller ej osannolikt. Det är däremot omöjligt att förutsäga inom vilka *kommuner* arbetena kommer att bedrivas. Tidsschemat för de olika kraftverks- och regleringsarbetena kan nämligen lätt förskjutas. I befolkningsprognosen har det därför bedömts som lämpligast att bortse från anläggningsarbetena, vars inverkan på kommunernas folkmängdstal ju är av utpräglat kortfristig natur. Antalet sysselsatta för *skötseln* av kraftverk och regleringsanläggningar samt eldistribution kommer däremot att behandlas i samband med antalet industrisysselsatta.

B.1.2.2. Tidigare gjorda befolkningsprognoser för Jämtlands län samt delar därav

En enkel form av befolkningsprognos är den lineära framskrivningen. En sådan prognos har gjorts i tabell 46. I tabellen har antagits, att befolkningsutvecklingen efter årsskiftet 1960/61 blir densamma per år, som den varit per år mellan 1955 och 1960.¹ Metodiken ger i en del fall en tämligen god bild av folkmängdens framtida storlek. Dess resultat är emellertid starkt beroende av vilken tidsperiod man grundar framskrivningen på. Om man i stället för perioden 1955—1960 hade valt 1950—1960 som observationsår, hade man fått ett högre befolkningstal för år 1975 än i tabell 46, eftersom länets folkmängd *ökade* fram till år 1953. I de allra flesta kommuner i länet har folkminskningen varit större under 1959 och 1960 än under 1956—1958, varför 1975 års framskrivna folkmängdssiffra i tabellen blir för hög, om utvecklingen efter 1960 blir densamma som den varit under enbart 1959 och 1960.

Enligt det i tabell 46 tillämpade framskrivningsförfarandet skulle länets folkmängd år 1975 bli 130 000 invånare, alltså en minskning sedan 1960/61 med cirka 10 000 invånare. De enda kommuner med folkmängdsökning skulle bli Östersunds stad samt Frösö och Svegs köpingar. Kommuner med

¹ På grund av kraftverksbyggen har i Stuguns och Ytterhogdals församlingar denna metodik ej kunnat användas. För Stuguns församling har folkmängden år 1975 uppskattats med ledning av befolkningsutvecklingen under 1960. Folkmängden år 1975 i Ytterhogdal har antagits bli ungefär densamma som åren närmast *före* anläggningsarbetenas igångsättande.

särskilt stor absolut folkminskning skulle bli Ragunda, Revsund, Rödön, Hammerdal, Offerdal och Svegs landskommun.¹

I tabell 47 redovisas en sammanställning över tidigare gjorda befolkningsprognoser för Jämtlands län samt för delar av länet. I tabellen finns också en kortfattad beskrivning av den använda metodiken samt möjlighet till jämförelser med resultaten från ovannämnda extrapolationsmetod.

Några kommentarer: Hyrenius' alternativ 0 innebär, att in- och utflytningen väger jämnt för varje åldersgrupp (nettoflyttning = 0), vilket ju måste vara ett orealistiskt antagande. Av Godlunds båda alternativ från år 1958 förordar Godlund själv alternativ B, som är en befolkningsprognos, grundad på näringsekonomiska förhållanden och som delvis är förebild för metodiken i länsutredningens befolkningsprognos. Godlund har emellertid antagit en något långsammare rationaliseringstakt inom jordbruket och skogsbruket än i föreliggande befolkningsprognos.

En jämförelse mellan extrapolationsmetoden och övriga prognoser i sammanställningen ger vid handen, att de flesta folkmängdstalen för år 1975 ligger ganska väsentligt över extrapolationsmetodens. Såväl Gulbrandsen som Hyrenius anger *ökning* av länets folkmängd fram till år 1975, en utveckling, som ännu så länge icke besannats. Överensstämmelsen med Erik Larssons prognoser, alternativ I, och den lineära framskrivningen är emellertid god för Svegs köping, Svegs landskommun och Lillhärdal.

B.1.2.3. Antal förvärvsarbetande år 1975 inom olika näringsgrenar

B.1.2.3.1. Antal förvärvsarbetande år 1975 inom jordbruk och skogsbruk

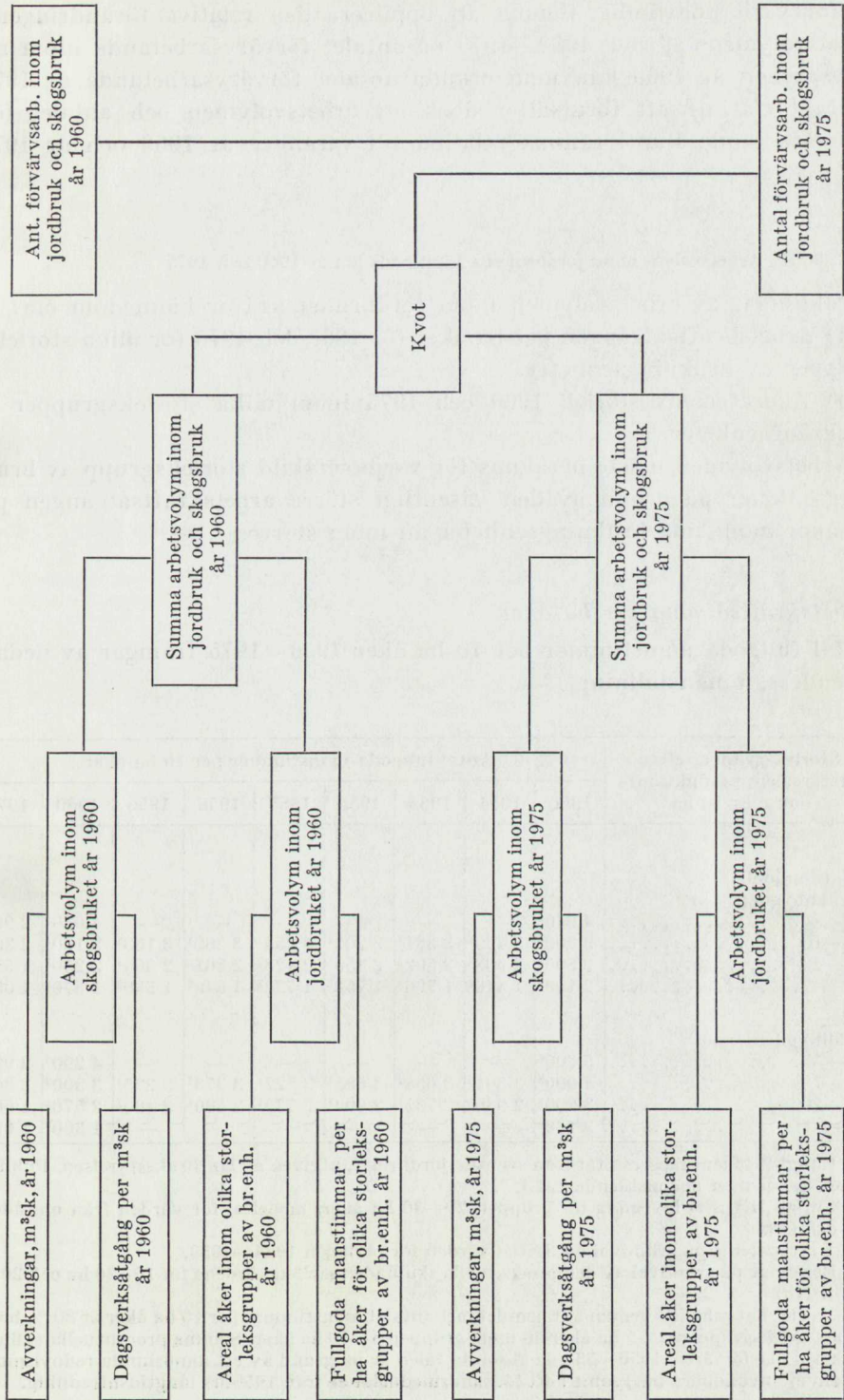
Beräkningen av antalet förvärvsarbetande inom jordbruket och skogsbruket år 1975 har gjorts på grundval av näringsgrenens *behov* av arbetskraft. Framskrivningen är således ej rent statistisk utan grundar sig fastmera på *ekonomiska* förhållanden.

Framskrivningsförfarandet framgår av fig. 13. För såväl skogsbruket som jordbruket har *arbetsvolymen* beräknats. Med detta begrepp menas näringsgrenens minimibehov av arbetskraft. Ingen hänsyn tas därför till *vem* som utför arbetet (män, kvinnor eller barn, egen eller lejd arbetskraft).

Arbetsvolymen har erhållits genom multiplikation av skogsavverkningarnas storlek med dagsverksåtgången per m³sk respektive av åkerarealens storlek inom olika storleksgrupper av brukningsenheter med arbetsåtgången per ha åker. Arbetsvolymen inom skogsbruket och jordbruket har beräknats för såväl år 1975 som år 1960. Anledningen till beräkningen även för år 1960 är att arbetsvolymen år 1975 ej kommer att vara lika med det antal personer, som enligt folkräkningen kommer att klassificeras som förvärvsarbetande inom jordbruk och skogsbruk. En anknytning till en folkräkning har

² Den relativa befolkningsutvecklingen 1960—1975, som ju är densamma per år som för åren 1955—1960, har kommenterats i kapitel B.1.4.1.

Fig. 13. Arbetsgång vid beräkning av antalet förvärsarbetande inom jordbruk och skogsbruk år 1975

därför varit nödvändig. Genom att applicera den relativa förändringen i arbetsvolymens storlek 1960—1975 på antalet förvärvsarbetande inom näringsgrenen år 1960 kan man erhålla antalet förvärvsarbetande år 1975. Detta förfaringssätt förutsätter dock att arbetsvolymen och antalet förvärvsarbetande står i samma relation till varandra år 1960 och år 1975.

B.1.2.3.1.1. Arbetsvolym inom jordbruket i Jämtlands län år 1960 och 1975

Beräkningar av arbetsvolymen inom jordbruket kräver kännedom om:

a) Arbetskraftsåtgången per ha åker för 1960 och 1975 för olika storleksgrupper av brukningsenheter.

b) Åkerarealens storlek 1960 och 1975 inom olika storleksgrupper av brukningsenheter.

Arbetsvolymen måste beräknas för varje särskild storleksgrupp av brukningsenheter på grund av den väsentligt större arbetskraftsåtgången per ha åker inom små brukningsenheter än inom större.

Arbetskraftsåtgång per ha åker

Antal fullgoda manstimmar per 10 ha åker 1950—1975 framgår av nedanstående sammanställning.

Storleksgrupper efter åkerarealen, produktionsområdesvis, ha	Antal fullgoda manstimmar per 10 ha åker								
	1950	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1975
<i>Nn</i>									
Silurområdet + Mellanbygden									
2—5	4 940 ⁵	—	—	—	—	—	—	4 030 ⁵	2 990 ⁵
5—10	3 800 ³	3 449 ¹	3 381 ¹	3 201 ¹	3 283 ¹	3 260 ¹	3 153 ¹	3 100 ¹	2 300 ³
10—20	2 800 ³	2 603 ¹	2 502 ¹	2 459 ¹	2 428 ¹	2 361 ¹	2 305 ¹	2 250 ³	1 550 ³
20—	2 100 ³	1 846 ²	1 706 ²	1 751 ²	1 736 ²	1 649 ²	1 580 ²	1 570 ³	1 050 ³
<i>Nö</i>									
Fjällbygden									
2—5	5 200 ⁵	—	—	—	—	—	—	4 290 ⁵	2 990 ⁵
5—10	4 000 ³	3 561 ¹	3 658 ¹	3 665 ¹	3 522 ¹	3 378 ¹	3 225 ¹	3 300 ³	2 300 ³
10—20	3 200 ³	2 980 ¹	2 735 ¹	2 902 ¹	2 739 ¹	2 590 ¹	2 480 ¹	2 570 ³	1 600 ³
20—	2 400 ⁴	—	—	—	—	—	—	1 800 ⁴	1 090 ⁴

¹ Enligt "Räkenskapsresultat från svenska jordbruk", utgiven av lantbruksstyrelsen. Publikationen kallas i det nedanstående "JEU".

² Enligt JEU:s redovisning för gruppen 20—30 ha åker, medeltal för värden från områdena Ssk och Gsk.

³ Extrapolerat på grundval av JEU:s värden för perioden 1954—1959.

⁴ Beräknat på grundval av den procentuella skillnaden mellan värdena för 10—20 ha och 20—w ha för Nn.

⁵ Värdet har erhållits genom antagandet, att antalet manstimmar per 10 ha åker är 30 % högre inom storleksgruppen 2—5 ha åker än inom gruppen 5—10 ha åker. Samma procentuella skillnad finns i JEU för åren 1950—53 (de absoluta talen är på grund av ett annorlunda redovisnings-system ej användbara här) samt i ett förhandsmeddelande från 1959 års långtidsutredning.

Huvudkälla för ovanstående redovisning av arbetskraftsåtgången per ha åker har varit »Räkenskapsresultat från svenska jordbruk», utgiven av lantbruksstyrelsen. I denna publikation har hämtats antalet fullgoda mans-timmar per 10 ha åker för lantbruket + underhåll + nyanläggning + ny-byggnad. För åren före 1954 har denna källa emellertid ej kunnat användas på grund av att redovisningssystemet ej var detsamma då som under perioden 1954—1959. För beräkningarna av arbetskraftsåtgången inom storleksgrupperna 2—5 ha och 20—w ha åker har Räkenskapsresultaten ej meddelat några värden för produktionsområden i Jämtlands län, varför vissa antaganden måst göras. Dessa jämte andra antaganden framgår av noterna till sammanställningen. — 1950, 1960 och 1975 års åtgångstal har erhållits genom markering av de kända värdena för åren 1954—1959 på ett semilogaritmiskt diagram, varefter rätlinjig extrapolering kunnat ske. Den genomsnittliga minskningen av arbetskraftsåtgången under 1954—1959 har för Nn och Nö varit mellan 1,6 och 2,0 %, vilket är något mindre än vad man för framtiden räknar med i 1959 års långtidsutredning (minskning med 2,0—2,5 % per år).

Åkerareal år 1960 och 1975 inom olika storleksgrupper av brukningsenheter

Beräkningar av åkerarealens storlek år 1975 inom olika storleksgrupper av brukningsenheter har utförts för två regioner av Jämtlands län, nämligen Silurområdet + Mellanbygden samt Fjällbygden (= Nn resp. Nö i lantbruksstyrelsens räkenskapsstatistik). Vilka kommuner, som ingår i de båda regionerna, framgår av lantbruksnämndens i Jämtlands län och lantbruksstyrelsens utredning: Lantbrukets struktur inom Jämtlands län. Denna utredning kallas i det nedanstående »*Strukturutredningen*».

Silurområdet + Mellanbygden

Storleksgrupp, ha	Åkerareal år 1960, ha	Ant. br.enhet 1960	Åkerareal per br.enhet, ha
2—5	12 293	3 393	3,62
5—10	18 936	2 549	7,43
10—20	13 037	967	13,48
20—	3 893	146	26,66
Summa	48 159	7 055	6,83
5—	35 866	3 662	9,79

Fjällbygden

Storleksgrupp, ha	Åkerareal år 1960, ha	Ant. br.enhet 1960	Åkerareal per br.enhet, ha
2—5	6 337	1 788	3,54
5—10	3 991	583	6,85
10—20	839	65	12,91
20—	299	10	29,90
Summa	11 466	2 446	4,69
5—	5 129	658	7,79

Hur fördelningen av åkerarealen på olika storleksklasser kommer att vara år 1975 kan sägas bero på två olika utvecklingstendenser, nämligen:

a) Nedläggning av åkermark samt eventuell nyodling.

b) Strukturrationalisering (mindre brukningsenheter kommer att sammanlösas med varandra eller med större, vilket medför en successiv minskning av åkerarealen inom storleksgrupper med relativt liten åkerareal per brukningsenhet samt en motsvarande ökning av åkerarealen inom de större storleksgrupperna).

En viss nyodling av åker är förmodligen att vänta i länet i samband med omarrondering av åkermarken. Det är dock troligt, att denna ökning av åkern blir av mindre omfattning. Beträffande en relativt stor del av länets åkermark kan nämligen antas, att den fram till år 1975 tas ur produktionen och skogsplanteras, fäfotlägges eller återgår till onyttjade myrmarker. Ett försök till uppskattning av dessa processers nettoresultat framgår av nedanstående sammanställning.

Storleksgrupp ha åker	Åkerareal 1960, ha	Nedläggning		Återstående åkerareal 1975, ha (före strukturrationaliseringen)
		%	ha	
<i>Silumrådet + Mellanbygden</i>				
2—5	12 293	15	1 844	10 449
5—10	18 936	15	2 840	16 096
10—20	13 037	10	1 304	11 733
20—	3 893	10	389	3 504
Summa	48 159	(13,2)	6 377	41 782

Storleksgrupp ha åker	Åkerareal 1960, ha	Nedläggning		Återstående åkerareal 1975, ha (före strukturrationaliseringen)
		%	ha	
<i>Fjällbygden</i>				
2—5	6 337	15	951	5 386
5—10	3 991	15	599	3 392
10—20	839	10	84	755
20—	299	10	30	269
Summa	11 466	(14,5)	1 664	9 802

I sammanställningen har antagits, att 15 % av åkermarken inom de båda minsta storleksklasserna samt 10 % av åkermarken, tillhörande brukningsenheter med mer än 10 ha åker, kommer att nedläggas. Dessa procenttal har uppskattats med hjälp av en undersökning från jordbrukets utredningsinstitut. (Folke Larsson & Allan Andersson: Skogsplantering på åker. Meddelande från jordbrukets utredningsinstitut, 10—58.) I denna utredning redovisas jordbrukarnas egna planer på skogsplantering av åker. Resultaten har sedan jämförts med lantbruksnämndernas och skogsvårdsstyrelsernas uppskattningar, varvid en relativt god överensstämmelse kunnat konstateras. Larsson & Anderssons procenttal har här avrundats något uppåt, bland annat på grund av att i Jämtlands län ej all nedlagd åker kommer att planteras med skog utan även i ganska stor omfattning kommer att återgå till myrmarker. Självfallet är beräkningarna behäftade med stora osäkerheter.

Den sammanlagda åkerarealen efter en beräknad nedläggning av åkermark skulle alltså inom Silurområdet + Mellanbygden bli 41 782 ha. Motsvarande arealsiffra för Fjällbygden blir 9 802 ha. Fördelningen av dessa arealer på olika storleksgrupper av brukningsenheter har uppskattats på följande sätt:

Från »Strukturutredningen» erhålles nedanstående bedömningar av antalet brukningsenheter år 1975.¹

Storleksgrupp ha åker	Ant. br. enhet år 1960	Ant. br. enhet år 1975	Förändring 1960—1975	
			ant.	%
<i>Silurområdet + Mellanbygden</i>				
2—5	3 393	1 315	— 2 078	— 61,2
5—	3 662	3 125	— 537	— 14,7
Summa	7 055	4 440	— 2 615	— 37,1
<i>Fjällbygden</i>				
2—5	1 788	1 305	— 483	— 27,0
5—	658	582	— 76	— 11,6
Summa	2 446	1 887	— 559	— 22,9
<i>Jämtlands län</i>				
2—5	5 181	2 620	— 2 561	— 49,4
5—	4 320	3 707	— 613	— 14,2
Summa	9 501	6 327	— 3 174	— 33,4

Strukturutredningen innehåller bedömningar av antalet brukningsenheter år 1972 endast för två grupper av brukningsenheter, nämligen för sådana med 2—5 ha åker och för sådana med mer än 5 ha åker. För en

¹ Strukturutredningens prognosår är 1972. Genom extrapolering har antalet brukningsenheter inom de olika storleksgrupperna framräknats till år 1975.

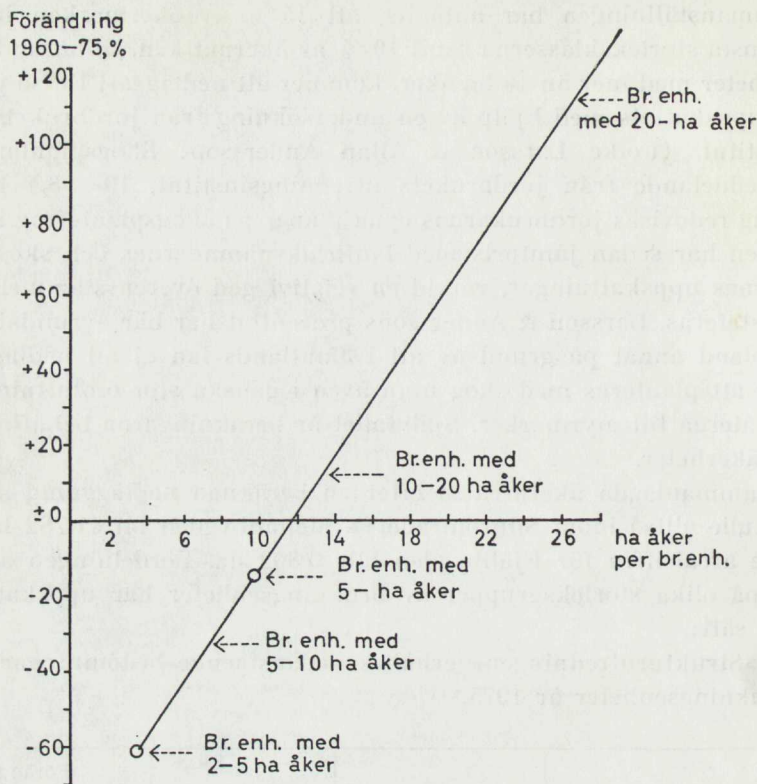

Fig. 14. Förändring i antalet brukningsenheter 1960—1975 för olika storleksgrupper av brukningsenheter. Silurområdet + Mellanbygden.

arbetskraftsundersökning är det emellertid nödvändigt att uppskatta antalet brukningsenheter år 1975 även för grupperna 5—10 ha, 10—20 ha och 20—w ha åker.

Dessa uppskattningar framgår av nedanstående sammanställning. Beräkningarna har utförts grafiskt (se exempelvis fig. 14). Följande beskrivning av metodiken avser förhållandena inom Silurområdet + Mellanbygden.

I diagrammet i fig. 14 anger den vågräta axeln ha åker per brukningsenhet, medan den lodräta visar procentuella förändringar i antalet brukningsenheter mellan åren 1960 och 1975. De med (0) markerade värdena i diagrammet har hämtats från Strukturutredningen och avser förändringar i antalet brukningsenheter 1960—1975 för storleksgrupperna 2—5 ha åker och 5—w ha åker. Medelarealen i den förstnämnda gruppen är 3,62 ha, och i denna grupp beräknas antalet brukningsenheter minska med 61,2 % (enligt det ovanstående). Medelarealen inom gruppen 5—w ha åker är 9,79 ha, och minskningen i antalet brukningsenheter 1960—1975 beräknas enligt ovanstående sammanställning bli med 14,7 %. De båda sålunda erhållna värdena i diagrammet har sammanbundits med en rät linje, varefter det

är möjligt att avläsa förändringar i antalet brukningsenheter 1960—1975 för de tre storleksgrupperna 5—10 ha, 10—20 ha och 20—w ha åker. De avlästa förändringstalen framgår av nedanstående sammanställningar. Med hjälp av dessa har sedan antalet brukningsenheter i de tre storleksgrupperna år 1975 beräknats.

Silurområdet + Mellanbygden

Storleksgrupp, ha åker	Ant. br.enh. 1960	Beräknad för- ändring i ant. br.- enh. 1960—1975	Ant. br.enh. 1975	Åkerareal, ha, 1975
5—10	2 549	— 32 %	1 733	14 185
10—20	967	+ 12 %	1 083	14 599
20—	146	+ 112 %	309	8 238
Summa	3 662	— 14,7 %	3 125	37 022

Fjällbygden

Storleksgrupp, ha åker	Ant. br.enh. 1960	Beräknad för- ändring i ant. br.- enh. 1960—1975	Antal br.enh. 1975	Åkerareal, ha, 1975
5—10	583	— 15 %	496	3 783
10—20	65	+ 6 %	69	891
20—	10	+ 65 %	17	508
Summa	658	— 11,6 %	582	5 182

Sedan nu antalet brukningsenheter inom olika storleksgrupper uppskattats för år 1975, är det möjligt att även beräkna åkerarealens storlek 1975 inom de olika grupperna. Dessa beräkningar har utförts dels för brukningsenheter med 2—5 ha åker och dels för olika storleksgrupper med mer än 5 ha åker per brukningsenhet. Resultaten för den förstnämnda gruppen framgår av nedanstående tablå.

Region	Åkerareal ha, 1960	Ant. br.enh. 1960	Åkerareal per br.enh.	Ant. br.enh. 1975	Åkerareal ha, 1975
Silurområdet + Mellanbygden.....	12 293	3 393	3,62	1 315	4 760
Fjällbygden	6 337	1 788	3,56	1 305	4 620

Ovanstående uppskattning av åkerarealen för brukningsenheter med 2—5 ha åker bygger på det antagandet, att medelarealen per brukningsenhet är densamma år 1975 som 1960. Detta antagande är grundat helt på gissningar. Emellertid tyder inga påtagliga utvecklingstendenser på vare sig en höjning eller en sänkning av medelarealen, varför denna antagits förbli oförändrad.

Enligt tidigare redovisad sammanställning kan åkerarealen år 1975 före strukturrationalisering inom storleksgruppen 2—5 ha åker uppskattas till 10 449 ha inom Silurområdet + Mellanbygden samt till 5 386 inom Fjällbygden. Dessa arealer minus 4 760 resp. 4 620 ha (enligt det ovanstående) är sådan åkermark, som innefattas i den egentliga strukturrationaliseringen och kommer att »flyttas upp» till storleksgrupper med mer än 5 ha åker. Åkerarealen år 1975 inom Silurområdet + Mellanbygden hos brukningsenheter med mer än 5 ha åker blir alltså: $10\,499 - 4\,760 + 16\,096 + 11\,733 + 3\,504 = 37\,022$ ha. Motsvarande siffra för Fjällbygden blir 5 182 ha.

Sedan vi nu för år 1975 uppskattat summan av åkerarealen för brukningsenheter med mer än 5 ha åker samt antalet brukningsenheter inom storleksgrupperna 5—10 ha åker, 10—20 ha och 20—w ha, kan åkerarealens storlek år 1975 för de tre grupperna beräknas.

För storleksgrupperna 10—20 ha och 20—w åker har därvid antagits samma medelareal per brukningsenhet år 1975 som år 1960. Åkerarealen inom storleksgruppen 5—10 ha har därefter erhållits såsom skillnaden mellan Summa åker och åkerarealen inom övriga storleksgrupper. Detta beräkningssätt har medfört en svag ökning av medelarealen inom storleksgruppen 5—10 ha åker (från 7,43 ha till 8,19 inom Silurområdet + Mellanbygden samt från 6,85 till 7,63 inom Fjällbygden).

I det följande redovisas slutresultaten av ovanstående beräkningar.

Region	Storleksgrupp, ha åker	Antal br. enheter			Åkerareal, ha		
		1960	1975	Förändr.	1960	1975	Förändr.
Silurområdet + Mellanbygden	2—5	3 393	1 315	— 2 078	12 293	4 760	— 7 533
	5—10	2 549	1 733	— 816	18 936	14 185	— 4 751
	10—20	967	1 083	+ 116	13 037	14 599	+ 1 562
	20—	146	309	+ 163	3 893	8 238	+ 4 345
	Summa	7 055	4 440	— 2 615	48 159	41 782	— 6 377
Fjällbygden	2—5	1 788	1 305	— 483	6 337	4 620	— 1 717
	5—10	583	496	— 87	3 991	3 783	— 208
	10—20	65	69	+ 4	839	891	+ 52
	20—	10	17	+ 7	299	508	+ 209
	Summa	2 446	1 887	— 559	11 466	9 802	— 1 664
Jämtlands län	2—5	5 181	2 620	— 2 561	18 630	9 380	— 9 250
	5—10	3 132	2 229	— 903	22 927	17 968	— 4 959
	10—20	1 032	1 152	+ 120	13 876	15 490	+ 1 614
	20—	156	326	+ 170	4 192	8 746	+ 4 554
	Summa	9 501	6 327	— 3 174	59 625	51 584	— 8 041

Resultat av beräkningarna av arbetsvolymen inom jordbruket
i Jämtlands län åren 1960 och 1975

Vid multiplicering av åkerarealen inom olika storleksgrupper av brukningsenheter med arbetsåtgången per ha åker erhålles arbetsvolymen inom lantbruket.

Arbetsvolym inom jordbruket i Jämtlands län år 1960

Storleksgrupper efter åkerarealen, produktionsområdesvis, ha	Åkerareal ha	Fullgoda manstimmar (mt) per 10 ha åker	Antal	Antal fullgoda män per år vid en årlig sysselsättn. med		
				1800 t	2200 t	2600 t
<i>Silurområdet + Mellanbygden</i>						
2—5	12 293	4 030	4 954 079	2 752	2 252	1 905
5—10	18 936	3 100	5 870 160	3 261	2 668	2 258
10—20	13 037	2 250	2 933 325	1 630	1 333	1 128
20—	3 893	1 570	611 201	340	278	235
Summa	48 159	—	14 368 765	7 983	6 531	5 526
<i>Fjällbygden</i>						
2—5	6 337	4 290	2 718 573	1 510	1 236	1 046
5—10	3 991	3 300	1 317 030	732	599	507
10—20	839	2 570	215 623	120	98	83
20—	299	1 800	53 820	30	24	21
Summa	11 466	—	4 305 046	2 392	1 957	1 657
Hela länet	59 625	—	18 673 811	10 375	8 488	7 183

Arbetsvolym inom jordbruket i Jämtlands län år 1975

Storleksgrupper efter åkerarealen, produktionsområdesvis, ha	Åkerareal ha	Fullgoda manstimmar (mt) per 10 ha åker	Antal	Antal fullgoda män per år vid en årlig sysselsättn. med		
				1800 t	2200 t	2600 t
<i>Silurområdet + Mellanbygden</i>						
2—5	4 760	2 990	1 423 240	791	645	547
5—10	14 185	2 300	3 262 500	1 813	1 483	1 255
10—20	14 599	1 550	2 262 845	1 257	1 029	870
20—	8 238	1 050	864 990	481	393	333
Summa	41 782	—	7 813 625	4 342	3 550	3 005
<i>Fjällbygden</i>						
2—5	4 620	2 990	1 381 380	767	628	531
5—10	3 783	2 300	870 090	483	395	335
10—20	891	1 600	142 560	79	65	55
20—	508	1 090	55 372	31	25	21
Summa	9 802	—	2 449 402	1 360	1 113	942
Hela länet	51 584	—	10 263 027	5 702	4 663	3 947

B.1.2.3.1.2. Arbetsvolym inom skogsbruket i Jämtlands län åren 1960 och 1975

Nedanstående beräkningar av arbetsvolymen inom skogsbruket grundar sig huvudsakligen på uppgifter från betänkandet »Skogstillgångarna i Jämtlands län» (SOU 1962: 1). Denna utredning, som i det följande benämnes skogsutredningen, innehåller tillsammans med bilagor ingående analyser av bland annat virkestillgångar, avverkningsmöjligheter samt arbetskraftsbehov inom skogsbruket i Jämtlands län, varför det syns onödigt att här mera utförligt behandla dessa frågor. Särskilt i fråga om det synnerligen svårlösta problemet angående dagsverksbehovet per m³sk hänvisas till resonemangen i skogsutredningen.

Beräkningar av arbetsvolymen inom skogsbruket kräver kännedom om:

- a) Den årliga avverkningens storlek.
- b) Dagsverksåtgången per m³sk.

Den årliga avverkningens storlek i länet år 1960 och år 1975 erhålles genom nedanstående sammanställning.

År	Avverkning i 1000 m ³ sk.
1950	3500 ³
1952/53—1955/56	3624 ¹
1956/57—1958/59	4118 ¹
1960	4650 ⁴
1965, alt. a	5568 ²
1965, alt. b	5876 ²
1970	5988 ⁵
1975, alt. a	6066 ²
1975, alt. b	6404 ²

¹ Enligt stubbinventeringar. (Från skogsutredningen).

² Från skogsutredningen.

³ Extrapolerat på grundval av stubbinventeringar 1952/53—1955/56 och 1956/57—1958/59 samt uppgifter från Ångermanälvens, Sundsvalls och Ljusnans virkesmätningsföreningar 1950—51 (enligt Skogsstatistisk Årsbok).

⁴ Extrapolerat.

⁵ Enligt arbetsmarknadsstyrelsen: "Redovisning av virkesförråd, möjlig årsavverkning samt arbetskraftsåtgång på småområden enligt beräkningar grundade på riksskogstaxeringens material". (Stencil 1961).

Från skogsutredningen erhålles följande sammanlagda åtgångstal för huggning, körning, skogsvård samt övriga arbeten:

1956	0,60 dv/m ³ sk
1964/65	0,49 "
1969/70	0,44 "

Dessa åtgångstal avser storskogsbruket och ligger därför i allmänhet något *under* de genomsnittliga åtgångstalen för länets totala skogsbruk. Det är emellertid troligt, att storskogsbrukets och bondeskogsbrukets dagsverksbehov per m³sk blir varandra alltmer lika, bland annat genom bildan-

de av skogsbruksområden inom bondeskogsbruket. Enligt en utredning av domänstyrelsen var inom domänverket dagsverksbehovet 0,90 dv/m³sk för år 1950 och 0,65 för år 1960. Dessa åtgångstal torde någotsånär överensstämma med genomsnittstalen för hela skogsbruket i länet. Hur dagsverksbehovet blir år 1975 är givetvis ännu svårare att säga än för 1950 och 1960. Här har antagits ett åtgångstal på 0,44 dv/m³sk, vilket överensstämmer med storskogsbrukets för 1969/70.

Mot ett dagsverksbehov på 0,44 per m³sk kan invändas, att det blir för högt, om de högrationella skogsbruksmaskiner, som nu användes i Kanada, USA och Sovjet, vinner allmänt insteg i Jämtlands län år 1975. Å andra sidan kan påstås, att åtgångstalet blir för lågt, om skogsavverkningarna blir än mer inriktade på lövved och barrklenvirke, än vad man kalkylerat med i skogsutredningen. Som framgår av fig. 3 i skogsutredningen, blir nämligen antalet dagsverken per m³sk avsevärt högre vid huggning av klenda dimensioner än vid huggning av grövre.

Trots att dagsverksbehoven per m³sk för åren 1960 och 1975 är synnerligen osäkra, måste vid en beräkning av arbetskraftsbehovet inom skogsbruket några åtgångstal fastställas. De åtgångstal, som förefaller mest rimliga, framgår av det nedanstående.

År	Antal dagsverken/m ³ sk.
1950	0,90
1960	0,65
1975	0,44

Arbetsvolymen inom skogsbruket i hela Jämtlands län kan nu med hjälp av uppgifterna rörande avverkningskvantiteter och dagsverksbehov beräknas.

År	Årsavverkn. 1 000 m ³ sk.	Dagsverks- åtgång per m ³ sk.	Ant. dagsverken	Ant. årsarbetare vid en årlig sysselsättning per man med		
				210 dv	230 dv	250 dv
1960	4 650	0,65	3 022 500	14 393	13 141	12 090
1975, a	6 066	0,44	2 669 040	12 710	11 605	10 676
1975, b	6 404	0,44	2 817 760	13 418	12 251	11 271

B.1.2.3.1.3. Summa arbetsvolym inom jordbruk och skogsbruk samt antalet förvärvsarbetande inom näringsgrenarna

Antal förvärvsarbetande inom jordbruk och skogsbruk år 1975 i hela länet

Antalet förvärvsarbetande inom jordbruk och skogsbruk erhålles med hjälp av nedanstående sammanställning.

År	Arbetsvolym inom jordbruk och skogsbruk	Antal förvärvsarbetande
1960	21 629 ¹	17 707 ⁴
1975	16 268 ^{1 2} —16 914 ^{1 3}	

¹ För jordbruket har använts alternativet med en sysselsättning med 2 200 timmar per år och man, för skogsbruket alternativt med 230 dagsverken per år och man.

² Avverkningsalternativ a.

³ Avverkningsalternativ b.

⁴ Enligt folkräkningen 1960.

Mellan åren 1960 och 1975 beräknas arbetsvolymen minska med 5 361 alt. 4 715 man, vilket utgör en minskning med 24,8—21,8 %. *Antalet förvärvsarbetande inom jordbruk och skogsbruk år 1975 skulle därmed bli 13 315—13 847 personer.* Detta beräknings sätt förutsätter dock, att arbetsvolym och antalet förvärvsarbetande står i samma relation till varandra år 1960 som 1975.

Antal förvärvsarbetande inom jordbruk och skogsbruk år 1975 i länets olika kommuner

Sedan nu antalet förvärvsarbetande inom jordbruk och skogsbruk för år 1975 beräknats för hela Jämtlands län, återstår att fördela de förvärvsarbetande på länets olika kommuner. På grund av brist på nödvändiga data för varje enskild kommun är det omöjligt att tillämpa samma beräknings sätt för varje kommun som för hela länet. I stället har antalet förvärvsarbetande i kommunerna erhållits genom att fördela hela länets arbetsvolym inom jordbruket respektive skogsbruket på kommuner. Den sammanlagda arbetsvolymen har därefter reducerats till antal förvärvsarbetande på samma sätt som skedde beträffande arbetsvolymen inom hela länet. Slutresultatet framgår av tabell 48, där såväl arbetsvolym som antal förvärvsarbetande inom de olika kommunerna redovisas.

Inom jordbruket har arbetsvolymen i hela länet fördelats för varje storleksgrupp av brukningsenheter för sig och för varje produktionsområde (Silurområdet + Mellanbygden, respektive Fjällbygden). Som fördelningsfaktor har använts antalet brukningsenheter inom respektive storleksgrupp av brukningsenheter inom respektive produktionsområde. Arbetsvolymen inom hela länets skogsbruk har fördelats på kommuner genom att beräkna avverkningens storlek inom varje kommun i % av totala avverkningen i länet. Avverkningen för varje kommun har erhållits från skogsutredningen, bilaga II: 1, tabell 13.¹

¹ I denna tabell är avverkningarna ej redovisade för varje kommun, utan kommunerna är i en del fall sammanslagna till kommungrupper. Avverkningssiffrorna har i sådana fall utproportionerats på kommuner med hjälp av skogsmarksarealen inom kommunen. Detta förfarings sätt torde inte medföra några större fel, eftersom man i skogsutredningen eftersträvat kommungrupper med så homogen inbördes struktur som möjligt.

Vid fördelningen av arbetsvolymen inom hela länets skogsbruk på kommuner har avverkningsalternativ a tillämpats, vilket är det lägsta av de tre alternativen i skogsutredningen. Om man i stället tillämpat de båda högre alternativen, höjs på grund av klenare virkesdimensioner även dagsverksbehovet per m³sk, vilket skulle kunna resultera i en så stor ökning av arbetskraftsbehovet inom skogsbruket, att brist på arbetskraft skulle kunna reducera avverkningarnas möjliga storlek. I befolkningsprognosen har det därför syntts lämpligast att anse det lägsta avverkningsalternativet som mest sannolikt. I en del kommuner, särskilt då fjällkommunerna, innebär även detta alternativ, trots den kraftiga sänkningen av dagsverksbehovet per m³sk, öknningar av arbetskraftsbehovet inom skogsbruket.

B.1.2.3.2. Antal förvärvsarbetande år 1975 inom industri och hantverk (utom byggnadsverksamhet)

Framskrivningen av antalet förvärvsarbetande inom industri och hantverk utom byggnadsverksamhet (näringsgrenen benämnes i det följande enbart industri) erbjuder väsentligt större svårigheter än prognosen för jordbruk och skogsbruk. Inom jordbruket och skogsbruket kan sysselsättningsutvecklingen i stort sett sägas vara beroende av en bestämd, för näringsgrenen avgörande produktionsfaktor, nämligen åkerarealen respektive virkestillgångarna. Någon motsvarande, entydig produktionsfaktor finns mera sällan för de olika industrigrenarna, vilket gör att bedömningarna av antalet förvärvsarbetande inom industrin får mera karaktär av rena gissningar.

Om uppgiften vore att göra en befolkningsprognos för enbart hela Jämtlands län, vore det möjligt att använda sig av kommerskollegii industristatistik. Detta källmaterial är bearbetat fram till år 1960. Den relativa utvecklingen inom varje industrigren i länet för tiden 1954—1960 (se kapitel B.1.5.1) skulle då kunna användas för att framskriva antalet industrisysselsatta för länet. Industristatistiken kan emellertid inte nyttjas för att framskriva varje enskild kommuns industrisysselsatta. Ett exempel kan visa detta: Mellan åren 1954 och 1960 sjönk antalet sysselsatta inom träindustrin i länet med 16 %. Detta procenttal är ett genomsnitt för cirkelsågverk, ramsågverk, snickerifabriker, wallboardindustri m. m. och gäller mera sällan för träindustrin inom varje enskild kommun, där denna industrigren kan ha en helt annan struktur och utvecklingstendens än läns-genomsnittet. Vid framskrivningen av antalet industrisysselsatta inom varje kommun har det därför varit nödvändigt att i görligaste mån införskaffa data om praktiskt taget varje enskilt företag. Detta har huvudsakligen skett genom:

- a) Direkta förfrågningar hos industriföretag.
 - b) Förfrågningar hos kommunerna, som i sin tur vänt sig till företagen.
- 31 av länets kommuner har besökts, varvid kommunerna erhållit en i för-

väg uppgjord förteckning över alla företag inom stadsnäringarna med minst 2 anställda (enligt källskattematerialet, se under punkt c). Kommunerna har därefter fått någon månad på sig att införskaffa uppgifter angående antalet sysselsatta i företagen år 1961 samt om möjligt göra en bedömning av sysselsättningsutvecklingen fram till år 1975. Det är givet, att de på detta sätt erhållna uppgifterna angående den framtida utvecklingen visar stor variation i pålitlighet.

c) Bearbetning av källskattematerial för åren 1954—1959. Eftersom varje arbetsgivare är skyldig att inbetala skatt för sina anställda kan man via källskatteuppbörden få en tämligen exakt uppfattning om antalet löntagare. Bearbetningen, som berörde alla företag i länet med minst 2 löntagare någon gång under året, omfattade 6 år, varför även själva tendensen inom sysselsättningen kunde följas. Det är visserligen långtifrån säkert, att den framtida utvecklingen blir densamma som den hittillsvarande, men genom sortering på olika branscher och industrilägen har materialet dock givit vissa riktlinjer för prognosen.

Övannämnda individuella uppgifter för kommunerna har sedan kombinerats med data från industristatistiken, från olika riksomfattande branschmonografier samt från större utredningar rörande sysselsättningstenden- ser inom det svenska näringslivet. Av dessa senare undersökningar bör särskilt nämnas 1959 års långtidsutredning, S. Godlund: Befolkning—region- sjukhus—resmöjligheter—regioner (ingår i SOU 1958: 26) samt ett flertal olika utredningar, utförda av arbetsmarknadsstyrelsen.

Det skulle föra för långt att här redovisa alla de överväganden, som legat bakom bedömningarna av antalet förvärvsarbete inom varje industri- gren i länets olika kommuner. Detaljerade motiveringar för bedömningarna skulle dessutom råka i konflikt med det förhållandet, att många av an- tagandena bygger på konfidentiella uppgifter.

Slutresultatet av bedömningarna framgår av tabell 49, som anger såväl det faktiska antalet förvärvsarbete år 1960 som 1975 års prognosvärden.

B.1.2.3.3. Antal förvärvsarbete år 1975 inom de sekundära näringsgrenarna

Såsom diskuterats i kapitel B.1.1.5.3 och B.1.2.1, bygger metodiken i föreliggande befolkningsprognos på att antalet förvärvsarbete inom de sekundära näringsgrenarna antages stå i en viss relation till totala antalet förvärvsarbete inom ett område. Därav följer, att felbedömningar av sysselsättningsutvecklingen inom de primära näringsgrenarna återverkar på antalet förvärvsarbete i de sekundära näringsgrenarna. Prognos- siffrorna för dessa senare näringsgrenar är därför särskilt osäkra.

Till de sekundära näringsgrenarna har här förts byggnadsverksamheten. Såsom en del i denna industrigren ingår anläggningsverksamheten, som

till sin natur egentligen är en utpräglad primär näringsgren. Såsom närmare diskuterats i kapitel B.1.2.1 har emellertid antalet förvärvsarbete vid kraftverksbyggen, regleringsföretag m. m. uteslutits från befolkningsprognosen, då det är praktiskt taget omöjligt att förutsäga inom vilka kommuner anläggningsarbeten kommer att pågå år 1975. Eftersom anläggningsarbetena i regel är av utpräglad kortfristig natur, betyder dock inte uteslutningen särskilt mycket för den mera långsiktiga bedömningen av kommunernas befolkningsutveckling. *Att antalet förvärvsarbete inom anläggningsverksamheten ej ingår i befolkningsprognosen bör emellertid beaktas.*

Vid summering av antalet förvärvsarbete år 1975 inom jordbruk och skogsbruk samt industri (utom byggnadsverksamhet) erhålles sammanlagt 21 655 förvärvsarbete i hela Jämtlands län (se kap. B.1.2.3.1 och B.1.2.3.2). Motsvarande siffra för år 1960 för länet var 25 916 personer, vilka då utgjorde 46 % av totala antalet förvärvsarbete. År 1960 var i hela riket 50 % av totala antalet förvärvsarbete sysselsatta inom de primära näringsgrenarna. Enligt SOU 1958: 26 kommer år 1970 antalet förvärvsarbete inom det primära näringslivet i hela riket att sannolikt utgöra cirka 47 % av totala antalet förvärvsarbete. Om andelen antages uppgå till 45 % år 1975 i Jämtlands län, erhålles, att totala antalet förvärvsarbete i länet skulle bli 48 122. Antalet sysselsatta inom det sekundära näringslivet skulle därmed i länet år 1975 bli $26\,467 = 55\%$ av totala antalet förvärvsarbete.

Ovannämnda höjning av andelen sysselsatta inom det sekundära näringslivet från 54 % år 1960 till 55 % år 1975 gäller för hela länet i genomsnitt. Det är emellertid föga troligt att de sekundära näringsgrenarna kommer att öka sin andel med samma antal procentenheter i varje kommun. Tvärtom är det troligast, att — med hänsyn till den tilltagande koncentrationen inom servicenäringarna — ökningen av de sekundära näringsgrenarna så gott som helt kommer att äga rum i de större tätorterna. Genom bilismens utveckling har människor i allt större utsträckning möjlighet att fylla sina servicebehov i väl utrustade tätorter, medan olika serviceanläggningar på den rena landsbygden och i de mindre tätorterna förlorar i relativ betydelse. Det är också troligt att olika statliga och kommunala arbetsplatser samt byggnadsföretag m. m. alltmer lokaliseras till redan förut väl utrustade tätorter. Ökning för andelen sysselsatta inom servicenäringarna har därför antagits ske i stort sett endast i Östersund + Frösö, Svegs köping + landskommun samt i Ström. I övrigt har kalkylerats med i stort sett samma procenttal för antalet förvärvsarbete inom de sekundära näringsgrenarna år 1975 som 1960. Undantag har dock gjorts för kommuner, där turismen kan förmodas bidra till en viss överrepresentation inom servicenäringarna. Vidare har hänsyn tagits till den ökade sysselsättningen inom näringsgrenen tjänster i vissa av länets kommuner. I en del andra

kommuner har å andra sidan vissa minskningar företagits i andelen sysselsatta inom servicenäringarna. Dessa minskningar kan motiveras med att 1960 års siffror inbegrep ett förhållandevis stort antal byggnadsarbetare, som för år 1975 kan antagas ha sjunkit i antal. Den relativa ökningen inom servicenäringarna i Östersund + Frösö köping har beräknats inverka på antalet förvärvsarbetande i denna näringsgren även i grannkommunerna. En viss inpendling av arbetskraft till Östersund från Rödön, Lit, Brunflo och Hackås förutsättes alltså ske.

Som hjälpmedel vid fördelningen av de 26 467 förvärvsarbetande inom de sekundära näringsgrenarna på länets olika kommuner har använts de i kapitel B.1.2.3.2 omnämnda förfrågningarna hos kommunerna samt sysselsättningsuppgifter från källskatteuppbörden. Dessa båda källor har emellertid inte varit fullt så användbara för prognosen för de sekundära näringsgrenarna som för bedömningen av det framtida antalet industrisysselsatta på grund av det stora antalet småföretag inom servicenäringarna, om vilka kommunerna och källskatteuppbörden i allmänhet ej givit några uppgifter. Sammanfattningsvis kan om de sekundära näringsgrenarna sägas, att, om prognosen för antalet förvärvsarbetande inom de primära näringsgrenarna är riktig, blir också totalsiffran för hela länets servicenäringar rimlig. Där emot är fördelningen på kommuner av de sysselsatta inom de sekundära näringsgrenarna osäker.

Slutresultatet av uppskattningarna framgår av tabell 49, där även den absoluta och relativa förändringen 1960—1975 redovisas.

B.1.2.3.4. Summa förvärvsarbetande år 1975

I tabell 49 redovisas en sammanställning av antalet förvärvsarbetande inom de olika näringsgrenarna i länets kommuner år 1960 och 1975. Såväl den absoluta som den relativa förändringen mellan 1960 och 1975 har beräknats.

Antal förvärvsarbetande i hela länet beräknas minska med 8 400 personer, vilket är en något större procentuell minskning per år än mellan 1950 och 1960.

Så gott som hela sysselsättningsminskningen orsakas av det starkt sjunkande antalet förvärvsarbetande inom jordbruk och skogsbruk. Minskningen inom denna näringsgren beräknas bli 4 400 personer, vilket är en minskning mellan 1960 och 1975 med 25 %. År 1950 var 40,6 % av de förvärvsarbetande sysselsatta inom denna näringsgren, år 1960 31,3 %. Andelen för 1975 har beräknats till 27,7 %. I Jämtlands län kommer därmed fortfarande en mycket stor del av de förvärvsarbetande att sysselsättas inom jordbruk och skogsbruk, eftersom riksnedslaget för år 1975 kan uppskattas till cirka 10 %.

Industrin i länet kommer, enligt tabell 49, att få ungefär samma antal

sysselsatta år 1975 som år 1960. Av de förvärvsarbetande år 1975 beräknas 17,3 % vara sysselsatta inom industri minus byggnadsverksamhet. År 1950 var andelen 13,7 %, år 1960 14,5 %. Industrialiseringsgraden är alltså i stigande i länet, som år 1975 dock kommer att få ett i jämförelse med riksgenomsnittet mycket lågt antal industrisysselsatta.

Antalet sysselsatta inom servicenäringsarna kommer år 1975 att i länet utgöra över hälften av samtliga förvärvsarbetande. En minskning i absoluta tal kan väntas hos samtliga kommuner, vilket är beroende av sysselsättningsminskningen hos de primära näringsgrenarna. Minskningen blir minst i kommuner med en stor andel av befolkningen, bosatt i tätorter, medan den blir förhållandevis stor i kommuner med liten tätortsbefolkning. Enligt prognosen kommer 43 % av totala antalet servicesysselsatta i länet vara bosatta i Östersund + Frösö, jämfört med 37 % år 1960.

Alla kommuner utom Bräcke beräknas få sysselsättningsminskningar. Minskningen i Östersund + Frösö blir emellertid högst obetydlig och är beroende av den förut nämnda sysselsättningsminskningen hos servicenäringsarna. I övrigt kommer antalet förvärvsarbetande att sjunka kraftigt i flertalet kommuner, vilket sammanhänger med minskningarna i antalet förvärvsarbetande inom jordbruk och skogsbruk och då i synnerhet inom det egentliga jordbruket. Ju större del av befolkningen som är sysselsatt inom jordbruk med boskapsskötsel, desto större beräknas i regel sysselsättningsminskningen bli.

B.1.2.4. Totalbefolkning i kommuner år 1975

Sedan nu antalet förvärvsarbetande år 1975 inom olika näringsgrenar beräknats för kommuner i Jämtlands län, återstår att uppskatta totalbefolkningen för år 1975.

År 1960 uppgick länets befolkning till 139 818 invånare. Antalet förvärvsarbetande var då 56 522 invånare, vilka utgjorde 40,4 % av totalbefolkningen. Procentsiffran för antalet förvärvsarbetande varierade emellertid mellan de olika kommunerna.

För att kunna beräkna 1975 års totalbefolkning har här gjorts det antagandet, att antalet förvärvsarbetande står i samma relation till totalbefolkningen år 1975 som år 1960. Ett visst stöd för detta antagande får man i SOU 1958: 26,¹ där man för hela Jämtlands län kalkylerat med samma antal förvärvsarbetande i förhållande till totalbefolkningen år 1970 som år 1950.

Det förefaller som om det i huvudsak funnes två faktorer, som påverkar andelen förvärvsarbetande i förhållande till totalbefolkningen, nämligen ökningen av antalet kvinnliga förvärvsarbetande samt den allt större del

¹ »Regionsjukvården, riksplan för samarbete inom specialiserad sjukhusvård.» Uppgiften finns i bilaga IV, utarbetad av professor Sven Godlund.

av befolkningen, som kan klassificeras som studerande. Dessa båda faktorer bidrar till ökning respektive minskning av andelen förvärvsarbetande. Hur de båda divergerande utvecklingstendenserna inverkar på en befolkningsprognos för en enskild kommun är mycket svårt att säga. Vid prognoser för större regioner än kommuner brukar visserligen yrkesverksamhetsgraden för män och kvinnor kunna analyseras med relativt förfinade metoder, men det är inte säkert att dessa metoder vid en lokal befolkningsprognos ger mera pålitliga resultat än det enkla antagande, som gjorts i det föregående. I synnerhet frågan om antalet kvinnliga förvärvsarbetande måste vara mycket svår att besvara för en enskild kommun, eftersom antalet är beroende av icke enbart tillgång på specifikt kvinnliga arbetstillfällen utan även på tillgång och efterfrågan på manlig arbetskraft.

På grund av dessa osäkerheter har här antagits, att andelen förvärvsarbetande i förhållande till totalbefolkningen blir densamma år 1975 som år 1960. Undantag har dock gjorts för Kalls och Frostvikens kommuner, där antalet förvärvsarbetande i förhållande till totalbefolkningen höjts med 3 procentenheter.

Efter dessa överväganden har totalbefolkningen år 1975 kunnat framräknas för länets kommuner. Se tabell 50.

Hela länets folkmängd skulle därmed år 1975 bli cirka 118 900 invånare, alltså en minskning sedan 1961 med 18 700 invånare = en årlig minskning i genomsnitt med 1 300 = — 1,0 % per år. Den relativa minskningen skulle bli något större per år än vad den varit mellan 1956 och 1960, men mindre än vad den varit enbart under 1960 och betydligt mindre än under 1961 och 1962.

De enskilda kommunernas uppskattade ökning eller minskningar i folkmängd mellan 1960 och 1975 redovisas i tabell 50 och på en karta, fig. 15. I tabellen har till jämförelse även medtagits folkmängdsförändringen per år för perioden 1956—1961. Därvid bör observeras, att folkminskningen i de flesta av länets kommuner tenderat att accelerera, varför den genomsnittliga minskningen för 1956—1960 i allmänhet är mindre än vad den varit under enbart de senaste åren. För att kunna bedöma den beräknade befolkningsutvecklingen 1960—1975 hänvisas dessutom till tabell 49, där de bakomliggande förändringarna i de olika näringsgrenarna anges. Eftersom beräkningarna av 1975 års folkmängdssiffra är slutresultat av ett stort antal överväganden i föregående avsnitt, kommenteras inte närmare den uppskattade befolkningsutvecklingen i länets olika kommuner. Några sammanfattande kommentarer skall dock göras.

Av länets kommuner beräknas endast Östersund + Frösö samt Bräcke att öka sin folkmängd fram till år 1975. Folkmängden i Östersund + Frösö antages år 1975 bli 36 500, en siffra, som något underskrider Hyrenius prognos, alt. 1. Se tabell 47. Den procentuella ökningen per år antages bli lägre än under perioden 1956—1960 men större än under 1961. Bräcke

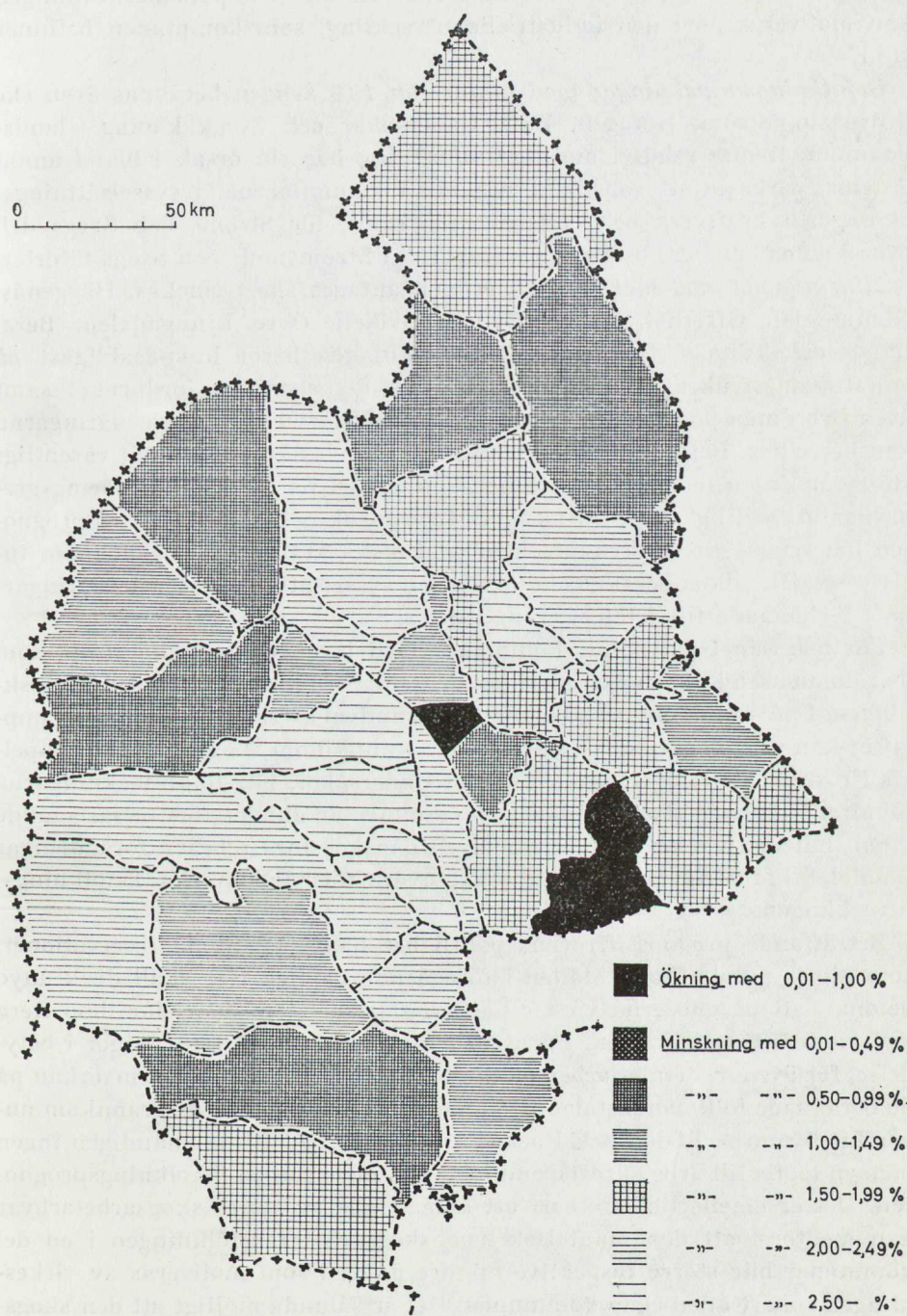

Fig. 15. Relativ folkmängdsförändring per år 1962—1975. (Enligt länsutredningens prognos.)

kommun, som under senare år haft en mindre folkminskning, beräknas år 1975 ha en folkmängd, som överstiger 1960 års med 300 personer. Ökningen kan motiveras med den industriella utveckling, som kommunen befinner sig i.

Befolkningsminskningar med mindre än 1 % årligen beräknas även ske i Brunflo, Ström, Hotagen, Kall, Undersåker och Svegs köping + landskommun. Denna relativt måttliga minskning har sin orsak i bland annat de stora virkesuttag, som beräknas ske i kommunerna, i sysselsättningsökningar i kraftverk och eldistribution samt, för Ströms och Svegs del, även i en expansion hos servicenäringarna i Strömsunds och Svegs tätorter.

Minskningar med mer än 2 % årligen antages ske i Hackås, Häggenås, Hammerdal, Offerdal, Alsen, Hallen, Oviken, Övre Ljungadalen, Berg, Rätan och Tännäs. Den stora folkminskningen beror huvudsakligast på omfattande strukturrationaliseringar inom det egentliga jordbruket samt även i viss mån på avsaknaden på större centralorter, där servicenäringarna kan utvecklas. Befolkningsminskningen i Tännäs skulle ha blivit väsentligt större, om man hade grundat prognosen enbart på de primära näringsgrenarnas utveckling (i huvudsak endast jordbruk och skogsbruk). I prognosen har emellertid kalkylerats med en ganska kraftig expansion inom turistväsendet, vilken beräknas höja andelen sysselsatta inom servicenäringarna i förhållande till totalbefolkningen.

För hela länet gäller, att kommuner med jordbruk och skogsbruk som den dominerande näringsgrenen får den största relativa befolkningsminskningen. I några kommuner, där man på grundval av skogsutredningens uppgifter kan vänta en viss sysselsättningsökning inom skogsbruket, exempelvis Frostviken, Hotagen, Kall, Åre och Undersåker, blir folkminskningarna mindre. I de allra flesta av länets kommuner är antalet förvärvsarbetande inom industri mycket litet, varför även ganska stora relativa förändringar i antalet industrisysselsatta inte nämnvärt förmår påverka befolkningsutvecklingen.

Beträffande prognossiffrornas pålitlighet hänvisas till de reservationer, som gjorts på ett flertal ställen i föregående kapitel. Här skall dock ånyo betonas, att prognoserna vinner något i säkerhet, om man slår ihop flera kommuners befolkningstal. Förutom att slumpen då förlorar något i betydelse, får även avståndet arbetsplats—bostadsort därvid mindre inverkan på de beräknade folkmängdstalen. Med undantag för Östersunds grannkommuner Lit, Brunflo, Rödön och Hackås (se kap. B.1.2.3.3) har nämligen ingen hänsyn tagits till arbetskraftspendlingarnas inverkan på befolkningsprognosen. Det är emellertid tänkbart att anläggande av större skogsarbetarbyar kan medföra, att den mantalsskrivna skogsarbetarebefolkningen i en del kommuner blir större respektive mindre än vad som motiveras av virkesuttagen enbart i den egna kommunen. Det är sålunda möjligt att den skogsarbetskraft som kommer att erfordras i exempelvis Frostvikens. Hotagens

och Kalls kommuner ej genomgående kommer att bosätta sig i dessa kommuner utan även till en del i grannkommunerna, varför prognossiffrorna för Frostviken, Hotagen och Kall skulle vara för höga, medan de för Ström, Föllinge och Undersåker skulle bli för låga. Även på andra ställen i länet och inom andra näringsgrenar är det tänkbart, att avståndet arbetsplats—bostadsort kan rubba prognosvärdena.

B.1.2.5. Nettoflyttning 1960—1975. Flyttningsförluster av yrkesverksamma

Enligt befolkningsprognosen i kapitel B.1.2.4 kan folkmängden i Jämtlands län år 1975 uppskattas till omkring 118 900 invånare. Eftersom länets folkmängd år 1960 var 139 800 invånare, blir den totala folkminskningen under perioden 1960—1975 ungefär 20 900 personer. Av större intresse än folkminskningen är emellertid länets *flyttningsförlust* under perioden. Nettoutflyttningen är nämligen ett mera direkt uttryck för näringslivets bristande förmåga att skapa tillräckligt attraktiva utkomstmöjligheter för befolkningen än folkminskningen, vari även ingår födelseöverskottet. Genom att en regions flyttningsförluster huvudsakligast sker i de yngre åldersgrupperna, har nettoutflyttningen en mycket stor betydelse för befolkningens framtida åldersstruktur.

För att kunna beräkna länets flyttningsförlust för perioden 1960—1975 har till att börja med uppskattats den folkmängd, som länet skulle ha haft år 1975, om nettoutflyttningen vore lika med 0, d. v. s. om in- och utflyttningen vägde jämnt i alla åldersgrupper. Endast nativiteten och dödligheten antages alltså bestämma folkmängdsutvecklingen.

Detta teoretiska folkmängdstal för år 1975 har med utgångspunkt från 1960 års åldersfördelning framräknats kommunvis, varvid varje 5-årsåldersgrupp för män och kvinnor framskrivits 5 år i taget under beaktande av s. k. överlevelseshöjd (enligt Statistisk Tidskrift 1960: 6) och av nativitetssiffror, beräknade på antalet kvinnor i åldern 15—39 år. Det på detta sätt framskrivna befolkningstalet år 1975 blir för hela länet 147 390 invånare, d. v. s. 7 600 personer fler än år 1960. Denna teoretiska folkmängdsökning, grundad enbart på den naturliga folkökningen, måste sägas vara ganska liten, vilket har sin orsak i att medelåldern är hög och kvinnounderskottet stort i många av länets kommuner.

Enligt befolkningsprognosen i kapitel B.1.2.4 kommer länets folkmängd år 1975 sannolikt att uppgå till ungefär 118 900 invånare, d. v. s. 28 500 personer färre än befolkningstalet enligt ovan beskrivna framskrivning. Nettoatflyttningen från Jämtlands län mellan åren 1960 och 1975 kan alltså antagas bli ungefär 28 500 personer. En del av denna stora flyttningsförlust utgöres av yrkesverksamma, som skulle kunna sysselsättas inom länet.

Nettoutflyttning av yrkesverksamma 1960—1975

För att kunna uppskatta arbetskrafttillgångarna inom nettoutflyttningen fordras först, att man beräknar åldersfördelningen hos de flyttande. En sådan

åldersfördelning har gjorts kommunvis med hjälp av den åldersfördelning hos de flyttande, som konstaterats för år 1960 och som redovisats i tabell 26 i kapitel B.1.1.4.4. Sedan nettoutflyttningen för varje kommun fördelats på 5-årsåldersgrupper för män och kvinnor, har därefter antalet yrkesverksamma inom nettoutflyttningen kunnat uppskattas. Detta har skett med hjälp av s. k. yrkesverksamhetstal, varvid samma tal använts som kunnat konstateras för år 1960. Se tabell 51, där yrkesverksamhetsgraden anges för män och kvinnor och för varje åldersgrupp i länet.¹ Resultatet av beräkningarna framgår av tabell 52, där såväl den totala nettoutflyttningen som dennas fördelning på yrkesverksamma män och kvinnor redovisas. Helt naturligt är kommunsiffrorna behäftade med stora osäkerheter, i synnerhet för antalet yrkesverksamma *kvinnor* inom nettoutflyttningen.

För hela Jämtlands län gäller, att länet under åren 1960—1975 kommer att lida en flyttningsförlust på ungefär 9 000 yrkesverksamma män och 4 300 yrkesverksamma kvinnor. Ur länet kommer alltså *per år* mellan 1960 och 1975 att flytta ut ungefär 890 yrkesverksamma personer. Helt naturligt innebär en sådan flyttningsförlust av personer i yrkesverksam ålder ett allvarligt ekonomiskt avbräck för Jämtlands län. Man kan emellertid vända på resonemanget och peka på att de stora framtida flyttningsförlusterna kan betraktas såsom mycket stora *arbetskraftstillgångar* i länet, vilka skulle kunna utnyttjas om lämplig industri förlades till länet. Arbetskraftstillgångarna såsom lokaliseringsfaktor för industri behandlas närmare i kapitel B.2.4.3.5.1.

B.1.2.6. Ungefärlig åldersfördelning i länets kommuner år 1975

I det avsnitt, som behandlar befolkningspronosen, har på ett flertal ställen betonats, att prognossiffrorna för de enskilda kommunerna är behäftade med rätt avsevärda felmarginaler. Ännu större blir givetvis osäkerheterna, om man försöker fördela 1975 års beräknade folkmängdstal på olika åldersgrupper. Det har ändå, trots dessa reservationer, ansetts vara värdefullt för olika former av samhällsplanering (planering för skolor, för bostadsproduktion, för åldringsvård och övrig socialvård m. m.) att ha en *ungefärlig* uppfattning om den framtida åldersstrukturen i de olika kommunerna.

Beräkningarna har utförts samtidigt som beräkningarna av nettoutflyttningen från länet 1960—1975 (kap. B.1.2.5), varför de inte behöver beskrivas närmare i detta sammanhang. Resultatet redovisas i tabell 53, där 1975 års beräknade folkmängdstal har fördelats på 4 större åldersgrupper. Som tidigare nämnts är de *absoluta* talen för de olika åldersgruppernas storlek mycket osäkra. Betydligt säkrare är däremot den *procentuella* fördelningen, som, genom att den är så beroende av den *nuvarande* åldersstrukturen, inte behöver variera särskilt mycket omkring det i tabellen angivna värdet, även om totalfolkmängden år 1975 skulle visa sig vara felaktig.

¹ Yrkesverksamhetsgraden redovisas också i en ålderspyramid för länets befolkning år 1960, se fig. 42.

Kommentarer till tabell 53.

Jämtlands län kommer år 1975 sannolikt att ha en åldersstruktur, som rätt väsentligt avviker från riksmedeltalet.¹ Detta gäller särskilt åldersgruppen 15—39 år, som blir kraftigt underrepresenterad i länet, och åldersgruppen 65—w, år som kommer att vara proportionsvis större i länet än i hela riket. Procenttalet för åldersgruppen 0—14 år blir nästan detsamma i Jämtlands län som i hela riket, medan personer i åldern 40—64 år kommer att vara något fler, relativt sett, i länet än i hela riket. Befolkningen i de icke yrkesverksamma åldrarna, d. v. s. i huvudsak 0—14 år och 65—w år, kommer att bli överrepresenterad i Jämtlands län, sett i relation till förhållandena i hela riket.

Inom länets kommuner blir år 1975 antalet personer i de produktiva åldrarna, d. v. s. 15—64 år, särskilt lågt i Stugun, Hackås, Häggenås, Frostviken, Offerdal, Hallen, Oviken och Berg. Lågt barnantal får Kälarne, Lit, Hammerdal, Mörsil, Undersåker, Övre Ljungadalen, Rätan, Hede, Hogdal, Lillhärdal och Svegs köping + landskommun. Antalet åldringar kommer sannolikt att bli förhållandevis högt i ett stort antal kommuner i länet. Detta gäller särskilt Kälarne, Revsund, Hackås, Lit, Häggenås, Hammerdal, Alsen, Hallen, Oviken, Övre Ljungadalen, Berg, Rätan och Lillhärdal, där åldringarna kommer att utgöra mer än 24 % av totalbefolkningen. Befolkningsstrukturen i kommuner med beräknad folkökning eller relativt liten folkminskning kommer år 1975 fortfarande att vara förhållandevis gynnsam, så t. ex. i Östersund + Frösö, Bräcke och Ström. Även Hogdal och Svegs köping + landskommun kommer sannolikt år 1975 att ha ett i förhållande till totalbefolkningen stort invånareantal i yrkesverksam ålder.

I tabell 54 har för hela länet och för de båda länsdelarna Jämtland och Härjedalen antalet personer i de olika åldersgrupperna för år 1960 och 1975 jämförts. Medan barnantalet i hela riket kommer att öka med 6,2 %, beräknas det i Jämtlands län *minska* med 18,8 %. Minskningen blir väsentligt större i Härjedalen än i Jämtland. Ännu större blir skillnaderna mellan länet och hela riket för åldersgruppen 15—39 år. Antalet personer i dessa åldrar beräknas i landet öka med 11,6 %, medan antalet i Jämtlands län beräknas minska med 28,5 %. Den främsta orsaken till detta olikartade utvecklingsförlopp i Jämtlands län är att flyttningsförlusterna blir särskilt stora just i dessa åldrar. Den procentuella minskningen beräknas bli större i Härjedalen än i Jämtland. Åldersgruppen 40—64 år beräknas år 1975 vara något mindre i hela riket än år 1960. Minskningen i länet blir emellertid väsentligt större än riksmedeltalet. Åldringarna slutligen beräknas öka med icke mindre än 41,2 % i hela riket 1960—1975. Ökningen i Jämtlands län blir procentuellt sett mindre, men kombinerad med de stora minskningarna i övriga åldersgrupper innebär en ökning av åldringarna i länet med 24,9 % en radikal förändring av åldersstrukturen.

¹ Åldersfördelningen för hela riket är hämtad från en prognos i Statistisk Tidskrift, 1960:6.

B.2. Näringsliv

B.2.1. Markanvändning

I tabell 55 redovisas landarealens fördelning i Jämtlands län år 1956 på vissa ägoslag. Av tabellen framgår att av länets landareal utgör åker 1,4 % kultiverad betesmark och naturlig äng tillsammans 0,4 %, skogsmark 54,6 % och övrig mark 43,6 %. Procenttalen varierar kraftigt från kommun till kommun. Detta gäller särskilt »övrig mark», som upptar en stor del av fjällkommunernas areal men som omfattar endast mindre del av ytan hos kommunerna runt Storsjön. Skogsmarken utgör över 80 % av landarealen i Fors, Ragunda, Kälarne, Stugun, Bräcke, Revsund, Alsen och Hogdal. De åkertätaste kommunerna finns runt Storsjön, särskilt då i Hackås, Brunflo, Rödön och Frösö köping. En mera detaljerad bild av åkerarealens fördelning i länet redovisas på en karta fig. 16.

Av länets skogsareal ägs ca 45 % av enskilda, 10 % av staten, kommunerna och kyrkan samt 45 % av aktiebolag. I tabell 56 har den bolagsägda landarealen i länet fördelats på vissa ägoslag samt på kommuner. Av tabellen framgår att endast 3 % av åkern ägs av bolag. Bolagens markförvärv under 1800-talet och 1900-talets första år syftade nämligen i första hand till att tillförsäkra skogsindustrierna, särskilt dem vid norrlandskusten, råvarubaser i form av egna stora skogsarealer. Den övriga marken var bolagen däremot mindre intresserade av. De kommuner, där aktiebolag äger särskilt stora delar av den totala skogsarealen, finns i östra och norra Jämtland samt i Härjedalen med undantag av Tännäs kommun, där i stället kronan äger stora skogsmarker. I kommunerna runt Storsjön, där jordbruket sedan gammalt har varit en viktig näringsgren, utgör bolagsskogen endast en mindre del av skogsmarken. Kombinationen åker—skog i enskild ägo är i dessa kommuner den vanligaste bruksformen.

B.2.2. Lantbruk

Länets lantbruk har i samband med utredningsarbetet behandlats i två specialutredningar, nämligen en rörande *lantbrukets struktur* i länet (här benämnd strukturutredningen) och en rörande *lantbruksföretagens nuvarande resurser, produktion och lönsamhet*.¹ Den sistnämnda utredningen är upp-

¹ Data rörande jordbruket finns även i kapitel B.1.2.3.1 rörande befolkningsprognosen.

JÄMTLANDS LÄN

Åkerareal 1956

■ = 1 km² åker

0 50 km

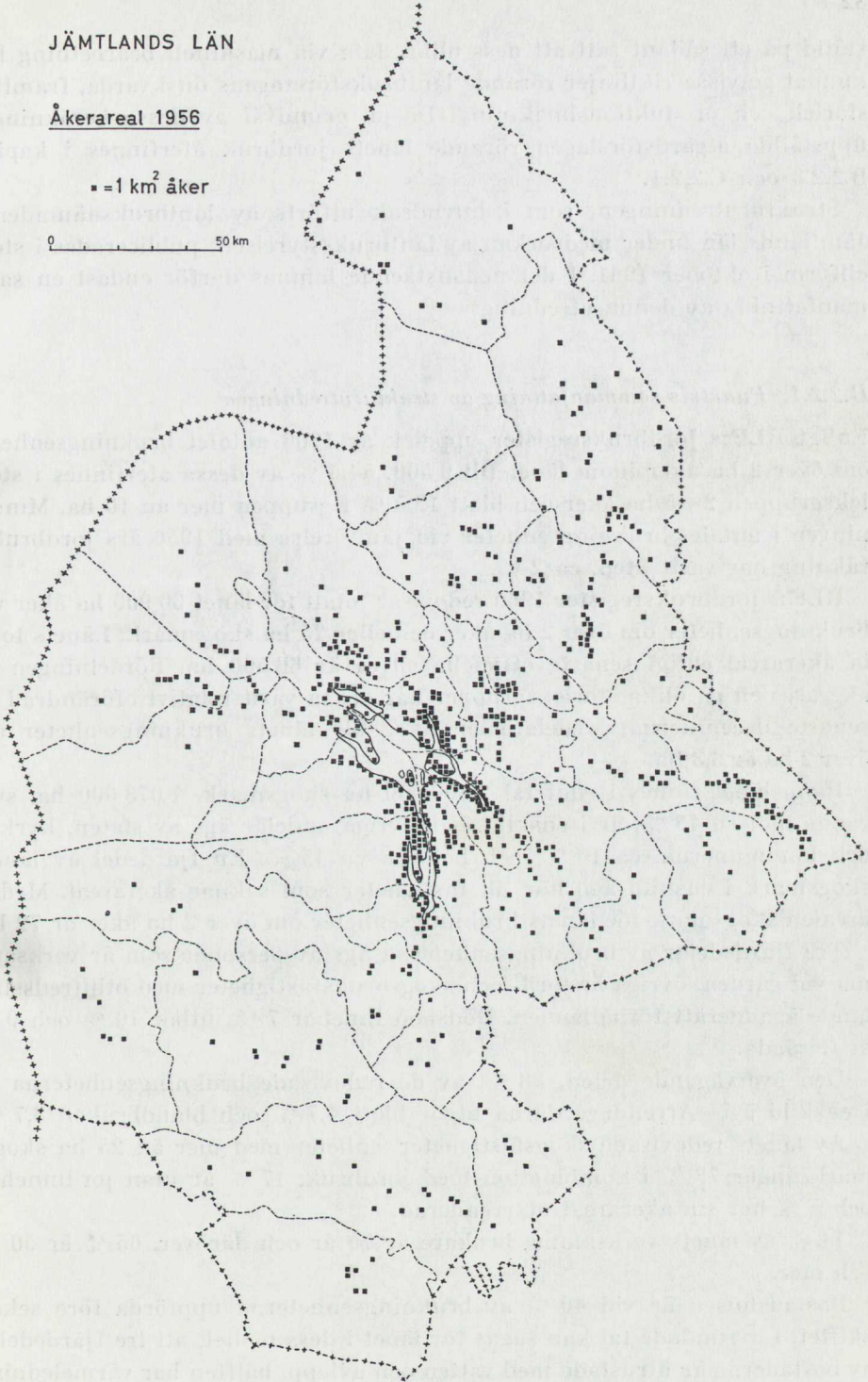

Fig. 16.

ställd på ett sådant sätt att dess olika data via maskinell bearbetning har kunnat ge vissa riktlinjer rörande lantbruksföretagens önskvärda, framtida storlek och produktionsinriktning. De på grundval av dessa beräkningar uppställda åtgärdsförslagen rörande länets jordbruk återfinnes i kapitel B.2.2.3 och C.2.2.1.

Strukturutredningen, som i huvudsak utförts av lantbruksnämnden i Jämtlands län under medverkan av lantbruksstyrelsen, publicerades i stenilform i oktober 1961. I det nedanstående lämnas därför endast en sammanfattning av denna utredning.

B.2.2.1. Punktvis sammanfattning av strukturutredningen

Enligt RLF:s jordbruksregister uppgick år 1960 antalet brukningsenheter om över 2 ha åker inom länet till 9 500. 54,5 % av dessa återfinnes i storleksgruppen 2—5 ha åker och blott 12,5 % i gruppen mer än 10 ha. Minskningen i antalet brukningsenheter vid jämförelse med 1956 års jordbruksräkning har varit liten, ca 2 %.

RLF:s jordbruksregister 1960 redovisar totalt för länet 60 900 ha åker vid brukningsenheter om över 2 ha åker och/eller 25 ha skogsmark. Länets totala åkerareal enligt senaste officiella siffra är 66 500 ha. Fördelningen av åkerarealen på olika storleksgrupper har också varit relativt oförändrad de senaste decennierna. Medelarealen åker för länets brukningsenheter om över 2 ha är 6,3 ha.

Inom länet finnes i runt tal 2 600 000 ha skogsmark. 1 073 000 ha, svarande mot ca 45 %, är i enskild ägo, övriga andelar ägs av staten, kyrkan och kommunerna, ca 10 %, och bolagen ca 45 %. En fjärdedel av länets skogsmark i enskild ägo hör till fastigheter som saknar åkerareal. Medelarealen skogsmark för länets brukningsenheter om över 2 ha åker är 72 ha.

Tre fjärdedelar av brukningsenheterna ägs av personer som är verksamma vid gården, övriga är jord- och skogsbruksfastigheter med otillfredsställande äganderättsförhållanden. Dödsbon innehar 7 %, utbor 10 % och 9 % är flerägda.

Den övervägande delen, 88 %, av de redovisade brukningsenheterna är i enskild ägo. Arrendegårdarna utgör blott 4,7 % och blandbruken 3,7 %.

Av länets redovisade skogsfastigheter, enheter med mer än 25 ha skogsmark, ingår 78 % i kombination med jordbruk, 17 % är utan jordinnehav och 5 % har sin åkerareal utarrenderad.

14 % av länets verksamma brukare är 70 år och däröver, 65 % är 50 år och mer.

Bostadshusen är vid 40 % av brukningsenheterna uppförda före sekelskiftet. I avrundade tal kan sägas för länet i dess helhet, att tre fjärdedelar av bostäderna är utrustade med vatten och avlopp, hälften har värmeledning och wc medan ungefär var tredje bostad har badrum.

13 % av länets gårdar har nybyggd ladugård medan 6 % saknar ladugård, 42 % är i behov av mindre reparation och 29 % är i behov av större reparation.

Drygt 80 % av länets gårdar har tillfredsställande vattentillgång vid gården.

30 % av länets brukningsenheter saknar mjölkkor. I runt tal skulle det år 1960 ha funnits 32 000 mjölkkor inom länet. Vid jämförelse med 1956 års jordbruksräkning framkommer en minskning i antalet mjölkkor med ca 5 %.

40 % av länets brukningsenheter saknar häst. År 1960 uppgick antalet hästar vid länets jordbruk till ca 7 200. Vid jämförelse med 1956 års jordbruksräkning framkommer en minskning i hästbeståndet med ca 10 %.

Ungefär en fjärdedel av länets brukningsenheter har traktor. Ca 2 300 traktorer fanns 1960 i jordbruket. En ökning i antalet traktorer mellan åren 1957—60 har skett, motsvarande mer än 20 %.

Antal hemmavarande söner och döttrar i medeltal per gård är för hela länet 0,69 resp. 0,53.

58 % av brukarna i åldern över 50 år har son eller nära släkting, som kommer att övertaga gården.

Totalt utförde jordbrukarna i länet nära 100 000 arbetsveckor i skogsbruket under avverkningssäsongen 1959/60. Något över hälften av dessa arbetsveckor utfördes i skogsbruk utanför den egna fastigheten. Av detta arbete utanför den egna fastigheten utfördes huvudparten, eller 65 procent, i bolagsägda skogar.

Jordbrukarna redovisar önskemål om ytterligare arbete i skogsbruk, totalt 24 000 arbetsveckor om möjlighet ges att bo hemma på gården och 7 000 arbetsveckor om sådan möjlighet inte föreligger. Huvuddelen av detta arbete önskas i form av körning med häst vintertid.

Den nuvarande ägoanordningen i fråga om jordbruksjorden och skogsmarken får i stor omfattning anses vara otillfredsställande.

På goda grunder kan sägas om det material som framkom ur enkätundersökningen, att det icke är osannolikt, att omkring 30 % av länets brukningsenheter om över 2 ha åker under kommande 10-årsperiod kommer att upphöra som självständiga brukningsenheter.

B.2.2.2. Lantbruksföretagens nuvarande resurser, produktion och lönsamhet

Den dominerande företagsformen inom Jämtlands län är det enskilda lantbruket, varmed här avses företag, som driver såväl jordbruk som skogsbruk. Dessa lantbruksföretag har hand om en mycket betydande del av länets samlade naturtillgångar, nämligen praktiskt taget all åkerjord och nära hälften av all skogsmark. Dessutom förvaltar länets lantbruk ett mycket

betydande kapital, som är bundet i byggnader och olika slag av markanläggningar. Den andel av totalbefolkningen, som är sysselsatt i eller på annat sätt direkt beroende av lantbruket, är vidare osedvanligt stor i Jämtlands län på grund av industriens ringa omfattning inom länet. Av det sagda torde framgå, att det måste vara av väsentlig betydelse för länets framtida utveckling, att lantbruksföretagen utformas och drives på ett sätt, som ger såväl de i lantbruket sysselsatta som länet i dess helhet bästa möjliga utbyte.

Som komplettering till strukturutredningen skall här lämnas en sammanställning över lantbruksföretagens nuvarande resurser, produktion och lönsamhet. Sammanställningen har gjorts relativt utförlig och disponerats för att kunna lämna underlag till en företagsekonomisk utredning angående framtida utvecklingslinjer för länets enskilda lantbruksföretag. I kapitel B.2.2.3 och C.2.2.1 redovisas resultaten av utförda beräkningar över olika tänkbara anpassningar och förändringar, vad avser såväl produktionen som utformningen på längre sikt av dessa företag.

B.2.2.2.1. Statistiskt underlag

I detta sammanhang användbar statistik härstammar i huvudsak från tre källor. Dessa är dels Sveriges officiella statistik, dels utredningen rörande lantbrukets struktur i Jämtlands län, vilken hämtat sitt grundmaterial från RLF:s jordbruksregister och från en särskild enkätundersökning, och dels lantbruksstyrelsens jordbruksekonomiska undersökning (JEU).

Beträffande de källor, varifrån strukturutredningen hämtat sitt material, hänvisas här till nämnda utredning. Däremot behöver här lämnas en koncentrerad redogörelse över redovisningssättet och underlaget för JEU.

I de officiella redogörelserna för JEU (Räkenskapsresultat från svenska lantbruk, Kungl. Lantbruksstyrelsens meddelanden, ser. B) redovisas räkenskapsmaterialet för produktionsområden, som vart och ett är större än ett län och innefattar flera av den officiella statistikens s. k. naturliga jordbruksområden.

De båda för Jämtlands län aktuella produktionsområdena har följande omfattning:

<i>Nedre Norrland (Nn):</i>	Värmlands läns norra del Kopparbergs läns mellanbygd Landskapet Hälsingland Västernorrlands län Jämtlands läns silurområde och mellanbygd
<i>Övre Norrland (Nö):</i>	Kopparbergs läns fjällbygd Jämtlands läns fjällbygd Västerbottens län Norrbottnens län

Omfattningen av de tre naturliga jordbruksområdena inom Jämtlands län framgår av en karta, fig. 17.

Länets naturliga jordbruksområden.

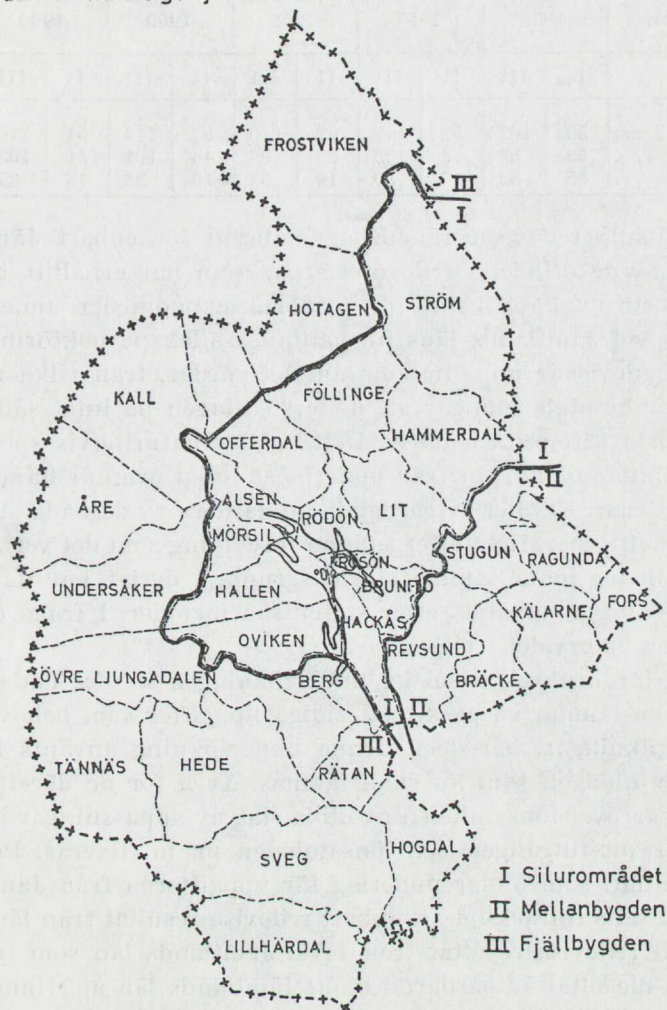

Fig. 17.

Jordbruksekonomiska undersökningens gårdar redovisas vidare fördelade på storleksgrupper efter åkerarealens storlek. För Jämtlands län är följande två storleksgrupper representerade i undersökningen:

Grupp II: 5,1—10,0 ha åker.

Grupp III: 10,1—20,0 ha åker.

Antalet deltagande gårdar under åren 1956—1960 dels i Nedre Norrland (Nn) och Övre Norrland (Nö) och dels i Jämtlands län framgår av följande tablå.

Bokföringsår	1956		1957		1958		1959		1960		Medeltal 1956—60	
Storleksgrupp	II	III	II	III	II	III	II	III	II	III	II	III
Nn	50	102	59	107	62	110	53	114	51	116	55	110
Nö	52	62	52	103	58	98	48	101	51	103	52	93
Jämtlands län ...	15	32	16	30	19	34	16	38	16	37	16	34

I det följande redovisat räkenskapsmaterial för enbart Jämtlands län framgår ej av de officiella redogörelserna, utan har erhållits genom sammanställningar av de bokslut för jordbruksekonomiska undersökningen, som utförts vid Jämtlands läns hushållningssällskaps bokföringsbyrå.

Av ovan redovisade uppgifter om antalet gårdar, från vilka räkenskapsmaterialet är hämtat, framgår att undersökningen på intet sätt kan sägas vara statistiskt sett representativ. Detta gäller naturligtvis speciellt resultatet för Jämtlands län, varifrån underlaget enligt ovan är hämtat från endast ca 50 gårdar. Urvalet av gårdar inom vardera av de båda storleksgrupperna har skett geografiskt efter samma fördelning som det verkliga antalet brukningsenheter inom samma storleksgrupp. I övrigt har de deltagande gårdarna ej kunnat utväljas efter statistiska metoder. I fråga om produktionstekniken är urvalet troligen positivt.

Eftersom jordbruksekonomiska undersökningen är det enda statistiska underlag, som lämnar så pass mångsidiga uppgifter som behövs för efterföljande beräkningar, har dock denna undersökning använts för den beskrivning av nuläget, som nu skall lämnas. Även för de därefter följande beräkningarna över lönsamheten av olika slag av anpassningar behöver den nuvarande resurstillgången och lönsamheten m. m. fixeras. På grund av det fåtal gårdar, som bildar underlag för uppgifterna från Jämtlands län, har det ej ansetts tillräckligt att enbart redovisa resultat från länet. I stället har valts att redovisa resultat från såväl Jämtlands län som från Nn och Nö. Av de i medeltal 50 gårdarna inom Jämtlands län återfinnes 43 bland de tillsammans 165 gårdarna inom Nn och 7 bland de 145 Nö-gårdarna.

För att utjämna skörde- och prisvariationer har valts att för data, som visar sådana variationer, arbeta med medeltalet från JEU under de fem bokföringsåren 1956—1960.

I den mån så kan ske, kommer uppgifterna från JEU i det följande att jämföras med uppgifter från annan statistik.

B.2.2.2.2. Resurser

Länets liksom hela landets lantbruksföretag har vid uppläggningsen av sin produktion på kort sikt att gå ut ifrån en fast resurstillgång, som representerar en mycket stor andel av de samlade kostnaderna. Dit räknas dels fastigheten med jord, skogsmark, markanläggningar och byggnader, dels

brukarens kapitaltillgång och dels den vid gården bundna arbetskraften, som oftast består av brukaren själv och dennes hemmavarande familjemedlemmar. På ännu kortare sikt representerar även delar av maskin- och djurkapitalet en bunden resurs och därmed en fast kostnad för företaget. Så har dock inte ansetts vara fallet vid beräkningarna för denna utredning.

Däremot har beräkningar utförts för länets lantbruk även på lång sikt. Därvid har företagen ej ansetts bundna vid nuvarande fasta resurser.

Beskrivningen av nuläget inledes med en beräkning av storleken av företagets på kort sikt fast bundna resurser.

a) Arealer åker och skogsmark

I kap. II i strukturutredningen redovisas bl. a. antalet brukningsenheter och arealerna åker och skogsmark inom länet med fördelning på olika storleksgrupper. Uppgifter lämnas utom för hela länet även för 4 regioner inom länet. Underlaget för redovisningen är RLF:s jordbruksregister år 1960.

Länssiffrorna över arealer åker och skogsmark pr brukningsenhet jämföres i följande tabell med motsvarande uppgifter för JEU-gårdarna.

Areal åker, ha	2,1—5,0	5,1—10,0	10,1—20,0	20,1—	Samtliga över 2 ha
Antal brukningsenhet.	5 181	3 132	1 032	156	9 501
Ha åker, totalt	18 630	22 927	13 876	4 192	59 625
D:o pr brukningsenhet	3,6	7,3	13,4	26,9	6,3
D:o i JEU 1956—60					
Nn		8,1	14,6		
Nö		7,8	14,1		
Z		7,8	15,0		
Ha skogsmark, totalt	278 667	263 871	114 930	27 593	685 061
D:o pr brukningsenhet	54	84	111	177	72
D:o i JEU 1956—60					
Nn		69	96		
Nö		61	64		
Z		90	93		

JEU-gårdarna har jämfört med länsmedeltalen något högre åkerareal i de båda storleksgrupper, som kan jämföras. Skogsarealen är däremot lägre bland JEU-gårdarna i storleksgruppen 10—20 ha. Här bör dock det förhållandet inverka, att JEU-gårdarnas här redovisade skogsarealer omfattar den produktiva skogsmark, som bestämts vid utförda skogsinventeringar.

För JEU-gårdarna föreligger även en redovisning över arealen åker + reducerad betesmark utanför åker. Därvid har som reducerad betesmark upptagits en areal, som ger samma hektaravkastning som slåttervallen. Medelarealerna åker + reducerad betesmark under 1956—60 är följande:

Storleksgrupp	II	III
Nn	8,7	15,2
Nö	8,2	14,4
Z	8,6	15,4

9 500 brukningsenheter i länet med över 2 ha åker förvaltar tillsammans 59 600 ha åker och 685 000 ha skogsmark. Medtages även fastigheter utan åker eller med mindre än 2 ha åker men med över 25 ha skogsmark, blir den totala skogsarealen i enskild ägo 1 070 000 ha. Medelarealen för samtliga brukningsenheter med över 2 ha åker är 6,3 ha åker och 72 ha skogsmark.

Av strukturutredningen kap. V framgår bl. a. att av samtliga ca 12 300 brukningsenheter med över 2 ha åker och/eller 25 ha skogsmark har 23 % mindre än 2,1 ha åker och 32 % mindre än 26 ha skog. Endast ca 6 % av samtliga dessa 12 300 brukningsenheter — 730 st — har såväl mer än 10 ha åker som mer än 50 ha skog.

b) Byggnader

Inom jordbruksekonomiska undersökningen har vid de deltagande gårdarna företagits byggnadsinventeringar för att byggnadskostnaderna skall kunna beräknas på ett tillfredsställande sätt. Huvudsyftet med dessa inventeringar har varit att fastställa byggnadernas återanskaffningsvärden.

Vad gäller brukarnas bostäder och undantagstagares friliggande bostäder har därvid skett en maximering av byggnadsvolymen, eftersom ett på den förefintliga volymen beräknat värde ofta skulle ha blivit orimligt högt och inte motsvarat återanskaffningsvärdet på en bostad av dagens normalstorlek eller stått i rätt proportion till ett med utgångspunkt från fastighetens saluvärde beräknat nuvärde för bostaden. Vad gäller ekonomibyggnaderna har också verkställts vissa reduceringar för byggnader eller delar av byggnader, som ej användes, och för i dagens läge alltför dyrbara konstruktioner, som vid återanskaffning ersättes med billigare.

De på detta sätt beräknade återanskaffningsvärdena pr gård för dels brukares, undantagstagares, anställdas och hyresgästers bostäder och dels ekonomibyggnader framgår av följande tabell. I tabellen anges dels medelvärden för åren 1956—60 och dels värden för 1960.

Storleksgrupp	1956—60		1960	
	II	III	II	III
<i>Bostäder</i>				
Nn	48 500	54 500	54 200	61 300
Nö	42 800	45 500	49 900	51 900
Z	54 900	55 700	60 400	62 900
<i>Ekonomibyggnader</i>				
Nn	71 800	91 500	82 900	102 300
Nö	62 200	79 500	69 800	90 000
Z	75 700	92 200	80 500	102 200

I lönsamhetsberäkningen har kostnaderna för avskrivning och underhåll av byggnader genomgående beräknats till 2,5 % av återanskaffningsvärdena. Räntekostnaderna ingår i räntan på fastigheternas saluvärde.

För de gårdar, som byggnadsinventerades vid undersökningens start i nuvarande form år 1954, finns för Nn och Nö uppgifter om brukarebostadens ej maximerade återanskaffningsvärde, golvyta, beskaffenhetsfaktor samt förekomsten av vissa utrustningsdetaljer. Beskaffenhetsfaktorn anges i en 10-gradig skala. Sålunda anger exempelvis faktorn 7,0 att nuvärdet är 70 % av återanskaffningsvärdet. Nedanstående uppgifter hänför sig till 1954 med undantag av att det då beräknade ej maximerade återanskaffningsvärdet även anges i 1960 års prisnivå (uppräknat med byggnadskostnadsindex enligt Statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader). På vissa punkter har jämförelse även kunnat ske med strukturutredningen.

	ej maximerat återanskaffningsvärde		golvyta, m ²	beskaffenhetsfaktor	procent gårdar med		
	1954	1960			WC	vattenledning	värmeledning
Nn II	58 900	75 800	174	7,5	50	96	54
III	70 800	91 100	214	7,3	60	94	57
Nö II	43 500	56 000	128	6,8	44	80	83
III	49 600	63 800	143	7,1	56	93	78
Strukturutr., över 5 ha åker					46	80	53

Om tidigare angivna värden för JEU-gårdarna i länet uppräknas att gälla länets samtliga brukningsenheter i respektive storleksgrupp, erhålles totala återanskaffningsvärden för samtliga brukningsenheter mellan 5,1 och 20,0 ha åker. De totala *maximerade* återanskaffningsvärdena år 1960 blir för dessa storleksgrupper för bostäder 254,1 milj. kr. och för ekonomibyggnader 357,6 milj. kr. Om man utgår från värdena för Nn, blir det totala *ej maximerade* återanskaffningsvärdet för enbart brukarebostäder i samma storleksgrupper 331,4 milj. kr.

För att erhålla ett mått på den totala byggnadsinvesteringen i länets lantbruk skall till dessa siffror läggas investeringarna vid 5 181 brukningsenheter med 2,1—5,0 ha åker och 156 brukningsenheter med över 20 ha åker. Här har antagits samma procentuella nedgång i bostadsvärdena från storleksgruppen 5,1—10,0 ha till 2,1—5,0 ha som från 10,1—20,0 ha till 5,1—10,0 ha. För ekonomibyggnaderna har räknats med samma investering pr ha i storleksgruppen 2,1—5,0 ha som i 5,1—10,0 ha, vilket torde vara ett absolut minimum, även om en del brukningsenheter i den minsta storleksgruppen skulle praktiskt taget sakna ekonomibyggnader.

För gårdar med över 20 ha åker har räknats med samma byggnadsinvestering pr gård som i den närmast lägre storleksgruppen, vilket naturligtvis också är ett minimum. Här rör det sig dock om ett mycket litet antal gårdar.

Med här nämnda antaganden blir de totala maximerade återanskaffningsvärdena för länets lantbruk med över 2 ha åker 564,4 milj. kr. för bostäder och 578,5 milj. kr. för ekonomibyggnader. Det totala ej maximerade åter-

anskaffningsvärdet för enbart brukarebostäderna blir 672,6 milj. kr. De tekniska nuvärdena — återanskaffningsvärdena reducerade med hänsyn till förslitningen — torde uppgå till ca 50 % av dessa värden. För brukarebostäderna vid JEU-gårdarna 1954 har som tidigare nämnts konstaterats en beskaffenhetsfaktor av ca 0,7. För ekonomibyggnaderna redovisas i strukturutredningen 13 % nybyggda eller i skick som sådana, 42 % i behov av mindre reparation, 29 % av större reparation och 9 % där nybyggnad är erforderlig.

Med utgångspunkt från ekonomibyggnadernas återanskaffningsvärden 1960 och uppgifter om nybyggnadskostnader för olika djurslag vid samma tidpunkt kan man erhålla en uppfattning om den maximala kapaciteten i fråga om djurhållning med nuvarande investeringar i byggnader vid jordbruk i länet i de båda här aktuella storleksgrupperna. Det bör poängteras, att det här gäller den maximala kapaciteten. De nu befintliga ekonomibyggnaderna kan givetvis många gånger på grund av i dagens läge olämplig planlösning och dylikt ej utnyttjas maximalt. Å andra sidan ingår ej i de angivna återanskaffningsvärdena nu icke använda byggnader. Hit hör bl. a. även s. k. sommarladugårdar. Volymbetingad reducering har dessutom skett för häststallar, som blivit för stora och ej funnit annan användning. Motsvarande reducering av ladugårdar, som fortfarande användes, har dock ej skett. Det är dock tydligt, att åtminstone för vissa djurslag användbara utrymmen ibland ej finns med i de angivna värdena. De s. k. ängsladorna har värdeberäknats, som om volymen varit koncentrerad till en enda lada.

Den maximala djurhållningskapaciteten vid de konstaterade återanskaffningsvärdena kommer att beräknas och tillämpas i samband med de efterföljande beräkningarna över anpassningar för att höja lantbrukets lönsamhet i länet.

e) Kapitaltillgång

Uppgifter om tillgångar och skulder i medeltal pr gård har sitt intresse för att kunna bedöma storleken av i lantbruket investerat kapital och i vad mån detta motsvaras av eget eller främmande kapital. Det synes därjämte vara av stort intresse att jämföra dels fastighetsvärdet med långfristiga skulder och dels mängden likvida medel (tillgångar i form av kassa, bankmedel, aktier, obligationer och kortfristiga fordringar) med kortfristiga skulder. Den senare jämförelsen bör ge ett uttryck för likviditeten.

I den följande redovisningen av tillgångar och skulder vid jordbruksekonomiska undersökningens gårdar vid årsskiftet 1960/61 har bl. a. följande värderingsprinciper använts.

Fastigheterna är upptagna till saluvärde, d. v. s. taxeringsvärdet uppräknat med relationstalet för saluvärde/taxeringsvärde på försålda fastigheter. Uppräkningen innebär, att taxeringsvärdena höjts med 31 %. Inventarierna har upptagits till 60 % av återanskaffningsvärdet. Övriga tillgångar omfattar

främst sådana fastigheter, som taxerats som annan fastighet. Personbilar och motorcyklar liksom hushållsinventarier och annat personligt lösöre ingår ej i redovisningen. Som skuld för undantag har upptagits ett belopp lika med 5 gånger de redovisade årskostnaderna.

Storleksgrupp	II			III		
	Nn	Nö	Z	Nn	Nö	Z
<i>Tillgångar, kr</i>						
Fastigheter, marknadsvärde						
Jordbruk	29 900	31 500	35 200	43 500	46 300	55 500
Skogsbruk	29 600	13 600	20 600	52 200	17 400	28 200
Investeringar i ekon. för.	3 400	2 600	3 100	5 400	3 800	5 600
Inventarier	14 200	13 000	12 900	21 900	17 700	20 800
Lager						
Husdjur	8 200	7 000	8 500	11 800	11 700	12 900
Produkter och förnödenheter ...	4 600	4 000	4 200	7 300	6 900	6 700
Kassa, bank, aktier, obligationer, kundfordringar	11 400	7 000	5 500	11 200	7 300	9 100
Lån	400	400	400	800	500	300
Övriga tillgångar	300	2 600	8 000	3 300	100	3 600
Summa	102 000	81 700	98 400	157 400	111 700	142 700
<i>Skulder, kr</i>						
Kortfristiga	3 100	1 600	4 000	5 800	3 100	8 100
Långfristiga	18 400	17 200	19 600	31 400	31 100	28 400
Undantag	3 400	1 900	5 100	6 500	2 600	4 700
Summa	24 900	20 700	28 700	43 700	36 800	41 200
<i>Eget kapital, kr</i>	77 100	61 000	69 700	113 700	74 900	101 500
Skulder i % av tillgångar.....	24	25	29	28	33	29
Långfristiga skulder i % av fastighetsvärdet.....	31	38	35	33	49	34
Kortfristiga skulder i % av kassa, bank, aktier, obligationer, kund- fordringar.....	27	23	73	52	42	89

I storleksgrupp III är skuldprocenten i genomsnitt ca 30. Det är med denna jämförelsevis låga skuldprocent som bakgrund anmärkningsvärt, att de kortfristiga skulderna vid jämtlandsgårdarna uppgår till så höga belopp. I grupp III redovisas sålunda kortfristiga skulder med 8 100 kronor. Likviditeten synes också vara ansträngd vid åtskilliga av de enskilda gårdarna, eftersom de kortfristiga skulderna i medeltal uppgår till 89 % av likvida medel. Det synes hos många lantbrukare föreligga behov av en sanering av likviditeten genom upptagande av långfristiga lån, vilket i många enskilda fall torde vara möjligt. Därigenom ernås såväl billigare kreditkostnader som större möjligheter att utnyttja exempelvis kontant- och kvantitetsrabatter samt säsongmässiga prissänkningar på produktionsmedel.

Det kan vara av intresse att jämföra tillgångar och skulder i olika delar av landet. Nedanstående redovisning för några av JEU:s produktionsområden och för Jämtlands län gäller storleksgrupp III och årsskiftet 1960/61.

Område	Götalands södra slättbygder	Svealands slättbygder	Svealands skogsbygder	Z
<i>Tillgångar, kr</i>				
Fastigheter, marknadsvärde				
Jordbruk	85 300	35 200	34 200	55 500
Skogsbruk	1 800	15 800	37 300	28 200
Invest. i ekon. för.	4 200	4 500	4 100	5 600
Inventarier	24 200	24 300	23 700	20 800
Husdjur	22 500	11 700	11 500	12 900
Övr. tillgångar	24 800	16 400	20 100	19 700
Summa	162 800	107 900	130 900	142 700
<i>Skulder, kr</i>				
Kortfristiga	8 400	3 200	2 800	8 100
Långfristiga	42 400	22 400	23 300	28 400
Undantag	400	1 400	1 400	4 700
Summa	51 200	27 000	27 500	41 200
<i>Eget kapital, kr</i>	111 600	80 900	103 400	101 500
Skulder i % av tillgångar	31	25	21	29

d) Arbetskraft

Arbetskraftsresursen mätes enklast som antalet av den fasta arbetsstyrkan utförda arbetstimmar.

I jordbruksekonomiska undersökningen redovisas antalet fullgoda manstimmar, som utförts av brukaren, hustrun, barn under 16 år och övriga anhöriga. Redovisningen grundar sig på av lantbrukarna själva gjorda dagliga anteckningar över den tid, under vilken manuellt arbete utförts. Därvid har måltidspauser och längre raster ej medräknats. Allt manuellt arbete ingår i här redovisade siffror, således arbete för jordbruket, skogsbruket, underhåll av anläggningar, nyanläggning, körslor och vad gäller brukaren även manuellt arbete utanför fastigheten. Däremot ingår ej skrivgöromål och annat s. k. driftsledningsarbete och ej heller förvärvsarbete av typen »uppdrag».

Allt arbete har omräknats till fullgoda manstimmar. Därvid har, där så varit behövt, reducering av timantalet skett med hjälp av prestationskoefficienter, som fastställts i samråd med brukaren. Fullgoda kvinnotimmar har omräknats till fullgoda manstimmar efter lönerelationen mellan kvinnor och män i lantarbetareavtalet. I medeltal för åren 1956—60 har därvid kvinnotimmarna multiplicerats med faktorn 0,81.

I följande tabell redovisas för åren 1956—60 dels familjens och anhörigas arbetsinsats i fullgoda manstimmar pr gård och dels anställdas arbetsinsats i timmar pr gård. Den senare uppgiften har erhållits genom division av den totala lönekostnaden med lantarbetarlönen pr timme. Denna timlön har framräknats från kollektivavtalen för olika kategorier av lantarbetare

och var för åren 1956—60 resp. 342, 365, 385, 393 och 450 öre. Den del av anställdas arbetsinsats, som består av ackordsarbete i skogen, kommer med detta beräkningssätt uppenbarligen att uppskattas till fler antal timmar än det verkliga antalet. Den relativa utvecklingen av arbetsinsatsens storlek under den här aktuella tidsperioden bör dock bli ungefär den rätta även för anställda.

Storleksgrupp	II			III		
	Nn	Nö	Z	Nn	Nö	Z
Område						
Brukaren	2 303	2 482	2 354	2 497	2 751	2 457
Hustrun	506	663	609	581	678	559
Barn under 16 år	35	70	82	83	62	112
Summa	2 844	3 215	3 045	3 161	3 491	3 128
Övriga anhöriga	376	318	477	589	569	645
Summa	3 220	3 533	3 522	3 750	4 060	3 773
Anställda	539	211	468	1 026	386	996
Summa	3 759	3 744	3 990	4 776	4 446	4 769

Ovanstående genomsnittliga arbetsinsats för Jämtlands län visar följande utveckling under tiden 1956—1960:

Storleksgrupp	II					III				
	1956	1957	1958	1959	1960	1956	1957	1958	1959	1960
År										
Brukaren	2 394	2 357	2 367	2 325	2 329	2 538	2 555	2 520	2 419	2 252
Hustrun	580	611	607	589	658	569	538	566	582	541
Barn under 16 år ..	27	45	124	103	109	90	134	125	105	104
Summa	3 001	3 013	3 098	3 017	3 096	3 197	3 227	3 211	3 106	2 897
Övriga anhöriga ...	550	470	573	368	422	655	601	544	665	759
Summa	3 551	3 483	3 671	3 385	3 518	3 852	3 828	3 755	3 771	3 656
Anställda	633	583	424	448	250	1 254	1 195	1 088	725	716
Summa	4 184	4 066	4 095	3 833	3 768	5 106	5 023	4 843	4 496	4 372

För anställda har som synes under perioden skett en mycket tydlig nedgång av arbetsinsatsen. Även brukarens arbetsinsats har minskat — i storleksgrupp II dock endast obetydligt. För övriga familjemedlemmars arbetsinsats har ingen klar utvecklingslinje erhållits.

B.2.2.2.3. Produktionsteknik

Med produktionsteknik avses här dels mängden insatta produktionsmedel och kombinationen mellan dessa, dels uppnådda avkastningsresultat.

a) Produktionsmedelsinsatser

Här skall belysas den nuvarande insatsen av några viktigare produktionsmedel. Det statistiska materialet har i flertalet fall hämtats från jordbruks-ekonomiska undersökningen.

Handelsgödsel

Kostnaden i kronor pr ha för handelsgödsel och strömedel enligt JEU 1956—60 framgår av följande tablå:

Storleksgrupp	II	III
Nn	60	52
Nö	67	61
Z	75	69

Z-gårdarna har här något högre insatser än Nn och Nö.

Den norrländska vallinventeringen 1955—1957 redovisar för Jämtlands län följande gödslingsbehov och gödsling i kg pr ha:

	Behov	Gödsling	%
P-gödsel, 20 %	198	100	51
K-gödsel, 50 %	117	33	28
N-gödsel, 15,5 %	286	22	8

Om dessa mängder värderas efter medelprisnoteringen 1961 för Östersund erhålles en behövlig handelsgödselkostnad pr ha med 139 kr och en faktisk sådan med 33 kr. JEU-gårdarnas siffror motsvarar alltså ungefär hälften av behovet, men är i stället nästan dubbelt så höga som den vid vallinventeringen konstaterade faktiska gödslingen.

I statistiska centralbyråns deklarationsundersökning redovisas följande utgifter pr ha jordbruksjord för inköp av gödselmedel i norra Sverige i medeltal för åren 1956—1960. Som jämförelse har medtagits motsvarande belopp för södra och mellersta Sveriges slättbygder och för hela riket.

Storleksgrupp, ha åker	Kronor pr ha		
	Norra Sverige	Slättbygderna	Hela riket
5—10	48	99	81
10—20	43	103	91
20—30	43	110	101

Gödselutgifterna pr ha är som synes i norra Sverige endast ca hälften av riksmedeltalen.

Fodermedel

Kostnaden i kronor pr ha för inköpta fodermedel enligt JEU 1956—60 anges i nedanstående tablå:

Storleksgrupp	II	III
Nn	227	146
Nö	289	271
Z	191	205

Här visar Z i båda storleksgrupperna lägre siffror än Nö. I grupp III har dock Z högre insatser än Nn.

Maskiner och dragkraft

Återanskaffningsvärdet i kronor pr gård för traktorer och övriga inventarier vid 1960 års utgång enligt JEU framgår av följande tablå:

Storleksgrupp	II	III
Nn	23 700	33 100
Nö	21 600	29 600
Z	22 700	35 500

Antalet gårdar med traktor eller del i traktor i procent av samtliga gårdar i JEU vid 1960 års utgång framgår av följande tablå. Där visas också motsvarande siffror enligt strukturutredningens enkätundersökning.

Storleksgrupp	II	III
Nn	43	72
Nö	49	74
Z	50	70
Strukturutredningen ..	32	66

Enligt en undersökning i samband med arealinventeringen den 1 oktober 1960 fanns vid denna tidpunkt i Jämtlands län 2 402 traktorer hos jordbrukare samt 41 skördetröskor.

Antalet körda timmar pr traktor och år vid JEU-gårdarna i medeltal för åren 1956—60 framgår av följande tablå:

Storleksgrupp	II	III
Nn	341	473
Nö	414	487
Z	261	498

Antalet draghästar pr gård vid JEU-gårdarna år 1960 framgår av nedanstående tablå.

Storleksgrupp	II	III
Nn	0,9	1,1
Nö	0,8	0,7
Z	1,0	1,0

Strukturutredningen redovisar totalantalet hästar pr gård, således såväl drag- som unghästar. Detta var i grupp II 0,9 och i grupp III 1,4.

Enligt officiell statistik var år 1960 antalet hästar i länet med en ålder av minst 3 år 7 390 st. För jämförelsens skull kan nämnas att antalet brukningsenheter i länet år 1960 var 9 501 med över 2 ha åker och 4 320 med över 5 ha åker.

Vid JEU-gårdarna har noterats följande antal körda timmar pr häst och år i medeltal för åren 1956—60:

Storleksgrupp	II	III
Nn	628	574
Nö	635	600
Z	689	539

Arbetsförbrukning

Arbetsförbrukningen i växtodlingen och djurskötseln vid JEU-gårdarna dels i medeltal för åren 1956—60 och dels för 1960 framgår av följande sammanställning. Med en djurenhet avses här en mjölkko eller ur skötselsynpunkt motsvarande antal av andra djurslag.

Storleksgrupp	II		III	
	1956—60	1960	1956—60	1960
<i>Fullgoda manstimmar i växtodlingen,</i> pr ha				
Nn	130	137	103	100
Nö	136	128	105	101
Z	149	146	105	98
<i>Fullgoda manstimmar i djurskötseln,</i> pr djurenhet				
Nn	171	174	153	151
Nö	192	192	160	161
Z	164	166	139	137

Det är enbart för växtodlingen i grupp III som man kan konstatera en tydlig nedgång av timantalet under perioden 1956—60. För Jämtlands län redovisas i denna grupp för de 5 åren 117, 111, 101, 100 och 98 timmar pr ha.

Vad gäller arbete med underhåll, nybyggnad och nyanläggning redovisas i medeltal för åren 1956—60 och för Nn och Nö (uppgifter för Z saknas) en arbetsåtgång pr ha med 38 tim. i storleksgrupp II och med 29 tim. i grupp III.

Arbetsförbrukningen i skogsbruket kan anges dels pr ha produktiv skogsmark och dels pr avverkad m³sk. Familjens arbetsinsats är direkt redovisad i timmar i JEU. Anställdas arbetsinsats i skogsbruket har däremot erhållits

genom division av lönekostnaden med genomsnittliga timförtjänsten i skogsarbete enligt domänverkets statistik. För de olika åren har följande serie av timförtjänster använts.

År	Kronor
1956.....	6:—
1957.....	6:35
1958.....	6:50
1959.....	6:50
1960.....	6:95

Arbetsförbrukningen pr ha produktiv skogsmark har med ovan angivna beräkningsgrunder blivit följande:

Storleksgrupp	II		III	
	1956—60	1960	1956—60	1960
<i>Manstimmar i eget skogsbruk, pr ha skogsmark</i>				
Nn	6,7	7,6	7,1	6,7
Nö	5,4	5,5	5,7	6,0
Z	6,2	7,8	6,6	5,1

Om ovanstående hektarsiffror divideras med avverkningen i egen regi pr ha i m³sk erhålles uppgifter om arbetsåtgången pr m³sk.

Storleksgrupp	II		III	
	1956—60	1960	1956—60	1960
<i>Manstimmar i eget skogsbruk, pr m³sk</i>				
Nn	3,9	3,6	3,7	3,2
Nö	4,5	4,2	4,4	3,8
Z	4,8	4,3	4,7	3,9

Som jämförelse kan nämnas att 1960 års skogskommitté för Jämtlands län angett totala arbetsåtgången pr m³sk 1956/57 till 0,60 dagsverken. Om ett dagsverke uppskattas omfatta 8 arbetstimmar, motsvarar detta 4,8 timmar.

b) Avkastningsresultat

Hektarskördar

JEU-gårdarna har för vissa grödor redovisat nedanstående hektarskördar i medeltal för åren 1956—60.

Storleksgrupp	II			III		
	Område	Nn	Nö	Z	Nn	Nö
Spannmål, kg	1 800	1 900	2 000	1 900	2 000	2 000
Potatis, kg	15 100	13 200	16 200	14 200	15 200	16 000
Slättervall, fe	2 200	2 000	2 700	2 100	2 000	2 400

I den officiella statistiken (den årliga publikationen »Jordbruk och boskapsskötsel») redovisas hektarskördar enligt skörderapporter från hushållningssällskapens underavdelningar. Där finnes även siffror för de tre naturliga jordbruksområdena inom Jämtlands län. I medeltal för åren 1957—61 redovisas följande hektarskördar. Som jämförelse medtages även motsvarande medelskördar för norra Sverige, för södra och mellersta Sveriges slättbygder och slutligen för hela riket. Samtliga skördesiffror är angivna i kg pr ha.

Gröda	Jämtlands län				Norra Sverige	Södra o. mell. Sveriges slättbygder	Hela riket
	hela länet	silur-området	mellanbygden	fjällbygden			
Korn	2 090	2 100	2 100	2 010	1 870	2 640	2 370
Havre	1 690	1 700	1 710	1 510	1 470	2 030	1 860
Blandsäd	1 930	1 920	2 000	1 950	1 720	2 380	2 210
Foderärter	1 400	1 460	1 260	1 140	1 310	1 620	1 580
Potatis	15 670	15 930	16 730	14 020	14 210	13 130	13 000
Foderrotfrukter	25 410	24 610	32 760	22 400	28 920	36 370	34 160
Hö från odlad jord	3 640	3 670	3 850	3 440	3 310	3 940	3 750
Halm av vårstråsäd	2 190	2 170	2 360	2 140	1 940	2 020	1 940

Enligt denna statistik, som grundar sig på subjektiva uppskattningar och bedömanden, synes mellanbygden ge något högre skördar än silurområdet. Fjällbygden visar de lägsta siffrorna. Denna tendens är gemensam för samtliga de tre viktigaste grödorna, nämligen för korn, potatis och hö från odlad jord.

Skördeuppgifterna för länet är vad gäller de viktigare grödorna högre än motsvarande för hela norra Sverige. Vid jämförelse med siffrorna för landets slättbygder och för hela riket förefinnes en avsevärd skillnad i spannmålsskördarna. Vad gäller korn redovisar slättbygderna 550 kg högre hektarskörd än Jämtlands län. Potatissköörden är däremot ca 2 500 kg högre i Jämtlands län jämfört med såväl slättbygderna som med hela riket. Skörden av hö är något högre i slättbygderna och i hela riket jämfört med Jämtlands län. Det måste även poängteras, att hela vallskörden pr ha ej redovisas i denna statistik. Hänsyn måste givetvis även tas till återväxten.

För det allmänna skördeskadestydets behov pågår sedan 1957 s. k. objektiv skördeuppskattning, varvid skörden beräknas med ledning av skördade provytor och specialundersökningar över spill, bärgningsförluster,

återväxt m. m. Verksamheten har uppbyggt successivt, varför vissa uppgifter ej är tillgängliga för samtliga år.

I medeltal för åren 1957—61 har erhållits följande skördar för dels Jämtlands län och dels hela riket. Skördarna är angivna i kg pr ha. För slättervall har skörden uttryckts i kg hö pr ha såväl för första skörd som för återväxt.

	Jämtlands län	Hela riket
Korn efter reducering för spill	1 960	2 530
Havre efter reducering för spill	1 880	2 240
Slättervall: bärgad första skörd	3 640	4 170
Slättervall: bärgad första skörd + återväxt	4 180	5 410
Matpotatis: tillvaratagen skörd: totalt	21 310	19 590
efter reducering för stora, små och skadade knölar	18 580	16 630
efter ytterligare reducering för mekaniska skador	17 170	15 520

Skillnaden i kornskörd mellan hela riket och Jämtlands län är större enligt den objektiva skördeuppskattningen jämfört med den tidigare redovisade subjektiva. Vid den objektiva uppskattningen har vidare konstaterats en högre vallskörd för hela riket, vilket gör att det även för denna gröda uppkommer en större differens till Jämtlands läns nackdel. Jämtlands läns försprång vad gäller potatisskörden kvarstår, men har krympt till 1 500—2 000 kg.

I den objektiva skördeuppskattningen redovisas även vissa områdessiffror för Jämtlands län. Redovisningen synes emellertid ge ett rätt bristfälligt underlag för bedömning av skördarnas storlek i olika delar av länet. Dock synes uppgifterna visa, att siluområdet ger de högsta kornskördarna, medan siluområdet och mellanbygden ger ungefär lika höga skördar från slättervallen. Några klara skillnader i potatisskördar synes ej kunna påvisas med ledning av detta material.

Från växtodlingsförsöken i länets hushållningssällskaps regi finns givetvis en mängd uppgifter om hektarskördar. Dessa har dock begränsat värde som underlag för bedömningar om uppnådda hektarskördar i länet, eftersom parcellskördarna i växtodlingsförsök i allmänhet blir högre pr ytenhet än skördar, som härrör från större ytor med större ojämnheter i bestånd m. m. Vidare ligger det i sakens natur, att försöksskördarna hänför sig till mycket varierande gödslingsintensiteter, såtid, skördetid, sortval o. s. v.

Vad gäller korn har i olika slag av försök i länet uppmätts rekordskördar på inemot 3 500 kg pr ha. Då har naturligtvis odlingsförhållandena varit så gott som idealiska. En enkel medeltalsberäkning över försöksskördar representerande de flesta i försöken tillämpade variationer i fråga om gödsling, såtid, skördetid och sortval ger en skörd på drygt 2 600 kg pr ha. För havre ger en liknande medeltalsberäkning en skörd på cirka 2 450 kg pr ha.

Skörden i vallförsöken har vid nära idealisk gödsling och goda förhål-

landen i övrigt uppgått till inemot 7 500 kg hö pr ha. En medeltalsberäkning från försök med alla slag av intensiteter i gödsling m. m. ger en skörd på ca 5 700 kg hö pr ha.

Potatisskördarna har vid sort- och gödslingsförsök under idealisk intensitet och bra förhållanden i övrigt blivit inemot 40 000 kg pr ha. Ett medeltal från alla slag av intensitet i försöken ger en skörd på drygt 30 000 kg.

Mot bakgrunden av de här redovisade försöksmässigt uppnådda skörde-resultaten och med tanke på bl. a. den tidigare redovisade låga användningen av handelsgödsel är det tydligt, att en betydlig höjning av hektarskördarnas storlek bör vara möjlig. Vad beträffar exempelvis vallskörden tyder uppnådda försöksresultat på att över 50 % höjning av medelskörden bör vara möjlig.

Mjölkavkastning

De enda avkastningsresultat från djurskötseln, som är statistiskt tillgängliga, gäller mjölkavkastningen pr ko och år.

Till kontrollföreningsverksamhetens A- och B-kontroll har i medeltal för kontrollåren 1957/58—1961/62 i Jämtlands län varit anslutna 706 besättningar med 5 260 kor. Koantalet motsvarar 16,0 % av totalantalet kor vid brukningsenheter med mer än 2 ha åker. Motsvarande procentuella anslutning inom hela landet har varit 23,5 %.

De kontrollerade kornas avkastning, räknat i 4-procentig mjölk pr ko och år dels i Jämtlands län och dels i hela riket, framgår av följande sammanställning. Uppgifterna avser medeltal för kontrollåren 1957/58—1961/62.

I sammanställningen har även skett en fördelning på olika raser. Antalet kontrollerade kor inom de olika raserna varierar avsevärt inom Jämtlands län. Sålunda har antalet kontrollerade kor i SRB-besättningar i medeltal för de fem kontrollåren varit 280, antalet kor i SKB-besättningar 3 860 och antalet kor i besättningar med flera raser 1 090. Antalet kor i SJB-besättningar har i medeltal varit så litet (30 st.), att medeltalsberäkningen är av mindre värde. Den hänför sig dessutom endast till de fyra senare av de fem kontrollåren.

	Jämtlands län	Hela riket
Samtliga raser	3 380	4 410
SRB	3 700	4 330
SKB	3 330	3 440
Blandras	3 510	4 090

Bland de kontrollerade korna förefinnes vad gäller SRB-rasen en betydande skillnad i avkastning mellan Jämtlands län och riksmedeltalet. Även för SKB-rasen redovisar Jämtlands län en något lägre avkastning.

Uppgifter om mjölkavkastningen pr ko och år kan vidare erhållas från

jordbruksekonomiska undersökningen och från en stickprovsundersökning, utförd av statistiska centralbyrån år 1959 och gällande år 1958. Uppgifterna från JEU gäller kg 4-procentig mjölk pr ko och år i medeltal för åren 1956—1960, medan de övriga uppgifterna enbart avser kg mjölk pr ko och år utan korrigering för fetthaltsvariationer.

Storleksgrupp, ha åker	JEU		Stickprovsundersökningen				Samtliga
	5—10	10—20	2—5	5—10	10—20	20—30	
Nedre Norrland	2 830	3 070	2 050	2 100	2 520	2 750	2 220
Övre Norrland	2 720	2 910	1 870	2 200	2 460	2 680	2 160
Jämtlands län	2 600	2 880					

Även enligt JEU redovisar Jämtlands län lägre mjölkavkastning pr ko och år än medeltalet för Norrland. Vidare framgår av tabellen, att JEU-gårdarna har avsevärt högre mjölkavkastning än genomsnittet, även om en obetydlig utjämning skulle ske, om även stickprovsundersökningens resultat kunde omräknas till 4-procentig mjölk. Om man förutsätter en fetthalt av 4,1 % (lika med de senaste fem årens medelfetthalt vid mejeriinvägningen) blir genomsnittet för samtliga storleksgrupper i stickprovsundersökningen uttryckt i 4-procentig mjölk 2 220 kg.

Det förefinnes således en betydande variation i här redovisad statistik — från de kontrollerade kornas 3 400 kg över JEU-gårdarnas 2 700—2 900 kg ned till stickprovsundersökningens 2 200—2 300 kg. Det bör dessutom påpekas, att samtliga här redovisade siffror i sin tur är medeltal framräknade ur grunduppgifter med en betydande spridning både uppåt och nedåt.

Skogsavverkning

Den produktiva skogsmarkens medelbonitet i länet anges till 2,8 m³sk. Beräkningar över den nuvarande årliga tillväxtens storlek visar dock, att denna inte är högre än cirka 2,2 m³sk pr ha. 1960 års skogskommitté för Jämtlands län förordar dock ett avverkningsalternativ för den närmaste 20-årsperioden, som är högre än tillväxten. Sålunda förordas för den närmaste 10-årsperioden en årsavverkning av 2,38 m³sk pr ha och för den därpå följande 10-årsperioden 2,60 m³sk pr ha. Medelavverkningen pr ha och år i länet under de närmaste 20 åren kan således, om detta avverkningsprogram följes, uppskattas till ca 2,5 m³sk. Av denna kvantitet bör ca 1,8 m³sk utgöras av barrvirke och ca 0,7 m³sk av lövvirke. Det nuvarande konjunkturläget och tillgängliga aktuella prognoser synes tyda på, att det av ekonomiska skäl kommer att bli svårt att realisera detta avverkningsprogram, speciellt vad gäller klenvirket. Det har dock ansetts befogat att i denna utredning använda de rekommendationer, som tidigare lämnats i betänkandet av 1960 års skogskommitté för Jämtlands län.

För de tre naturliga jordbruksområdena i länet kan följande avverkningskvantiteter pr ha och år anges. Kvantiteterna har uppskattats med ledning av de uppgifter för kommungrupper, som skogskommittén lämnat.

	Barrvirke	Lövvirke	Summa
Mellanbygden	1,9	0,9	2,8
Silurområdet	1,7	0,7	2,4
Fjällbygden	1,4	0,7	2,1

I jordbruksekonomiska undersökningen redovisas följande årliga tillväxt resp. avverkning pr ha i medeltal för åren 1956—1960.

Storleksgrupp	II			III		
	Nn	Nö	Z	Nn	Nö	Z
Årlig tillväxt pr ha, m ³ sk	3,0	2,2	2,5	3,0	2,3	2,4
Årlig avverkning pr ha, m ³ sk	2,1	1,3	1,4	2,4	1,5	1,7

B.2.2.2.4. Produktionsinriktning

a) Arealanvändning

Den officiella statistiken (Jordbruk och boskapsskötsel) redovisar följande procentuella arealanvändning i medeltal för åren 1957—1961. Här medtages uppgifter för hela länet, för dess tre naturliga jordbruksområden och för hela riket.

Gröda	Arealanvändning i procent av hela åkerarealen				
	Hela länet	Silur-området	Mellanbygden	Fjällbygden	Hela riket
Vete och råg	0,0	0,0	0,0	—	11,3
Korn	10,6	13,1	8,4	4,7	8,6
Havre	1,6	1,5	2,9	0,9	15,0
Blandsäd	2,2	2,6	2,1	1,0	6,9
Kokärter	—	—	—	—	0,3
Foderärter och vicker	0,1	0,1	0,1	0,0	0,3
S:a spannmål	14,5	17,3	13,5	6,6	42,4
Potatis	3,3	3,3	3,8	3,2	3,3
Socketbetor	—	—	—	—	1,4
Foderrotfrukter	0,0	0,1	0,1	0,0	0,7
Grönfoder	4,0	2,6	6,3	6,5	1,7
Vall till hö	66,5	64,6	64,1	74,1	31,1
Permanent betesvall ..	4,6	5,1	3,9	3,4	5,6
Annan vall	2,7	3,3	1,7	1,5	3,9
Oljeväxter	0,0	0,0	—	—	2,1
Andra växtslag	0,1	0,1	—	0,1	0,7
Helträda och tillfälligt obrukat	1,2	1,1	1,2	1,4	4,8
Varaktigt obrukat ...	3,1	2,5	5,4	3,2	2,3
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kornodlingens tyngdpunkt ligger tydligen i silurområdet, medan den största havreodlingen däremot förekommer i mellanbygden. Vad gäller samtliga spannmålsslag har silurområdet ca 4 procentenheter större odling än mellanbygden, som i stället har en anmärkningsvärt stor areal grönfoderodling. Fjällbygdens spannmålsodling är ca 11 procentenheter lägre än silurområdets. I stället har fjällbygden $\frac{3}{4}$ av arealen som vall till hö. Om även övriga redovisade valltyper medtages, upptar fjällbygdens vallodling nära 80 % av åkerarealen.

Vall- och grönfoder- resp. spannmålsarealen i procent av hela åkerarealen i länets olika kommuner framgår av kartor, fig. 18 och 19. Grundmaterialet till kartorna är hämtat från 1956 års jordbruksräkning.

Fig. 18. Vall- och grönfoderarealen i procent av total åkerareal.

I JEU redovisas följande procentuella arealanvändning i medeltal för åren 1956—1960.

Storleksgrupp	II			III		
	Område	Nn	Nö	Z	Nn	Nö
Vete och råg	1,3	—	0,1	1,3	—	0,1
Korn	14,3	12,9	12,5	16,0	16,3	15,7
Havre och blandsäd	12,9	3,8	6,5	13,1	6,9	6,3
Ärter och vicker	—	—	0,1	0,2	—	0,2
S:a spannmål	28,5	16,7	19,2	30,6	23,2	22,3
Potatis	4,2	2,7	3,6	3,8	2,3	4,1
Vallfrö	0,8	0,9	0,5	0,9	1,6	0,2
Fiberväxter	0,1	—	—	0,2	—	0,2
Frukt, grönsaker m.m.	0,3	—	—	0,1	—	—
Foderrotfrukter	0,4	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2
Slåttervall	56,0	69,9	67,4	52,8	62,3	63,3
Grönfoder	1,6	3,0	3,0	1,0	1,1	1,9
Betesvall	7,4	5,4	5,4	9,0	7,9	6,7
Heltråda	0,7	1,2	0,6	1,3	1,3	1,1
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Vad gäller storleksgrupp III redovisar Z som synes lägre spannmålsandel av arealen än såväl Nn som Nö. Potatisandelen är däremot högre, medan vallfröarealen är mycket låg vid gårdarna i Jämtlands län. Såväl andelen slåttervall som andelen grönfoder är högre i Z än i Nn och Nö.

b) Djurantal

I Jordbruk och boskapsskötsel redovisas i medeltal för åren 1957—1961 följande djurantal pr 10 ha åker + reducerad betesmark.

	Jämtlands län				Norra Sverige	Hela riket
	Hela länet	Silur-området	Mellanbygden	Fjällbygden		
Hästar	1,3	1,2	1,3	1,6	1,0	0,6
Mjölkkor	5,8	5,4	6,0	6,9	5,1	3,6
Ungnöt	3,3	3,3	2,8	3,7	2,7	3,2
Får	0,6	0,2	0,4	2,1	0,8	0,4
Svin	1,0	1,2	0,8	0,5	1,4	5,4
S:a nötkreatursenheter	9,7	9,2	9,6	11,5	8,5	7,5

Pr arealenhet har Jämtlands län fler hästar, kor och ungnöt än medeltalet för hela norra Sverige. Däremot är svinantalet lägre, medan antalet får är ungefär detsamma. Av de olika naturliga jordbruksområdena i länet är fjällbygdens jordbruk i särklass kreatursstarkast. Även mellanbygden håller fler djur pr arealenhet än vad silurområdet gör.

Även av materialet från JEU kan bl. a. dragas den slutsatsen, att antalet hästar och mjölkkor pr arealenhet är större i Jämtlands län än i övriga Norrland. Detta gäller också det totala antalet kreatursenheter. Den mindre storleksgruppen har ca 2 kreatursenheter mera pr 10 ha än den större.

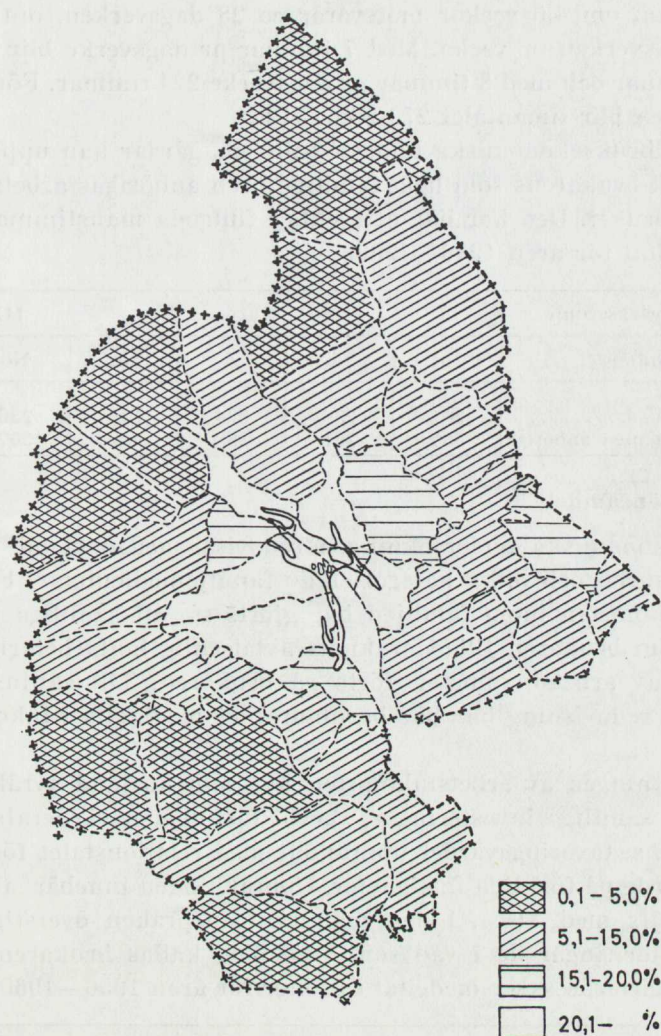

Fig. 19. Spannmålsarealen i procent av total åkerareal.

c) Arbetsinsats i eget skogsbruk

Strukturutredningen redovisar från sin enkätundersökning uppgifter om lantbrukarnas arbetsinsats i det egna skogsbruket. Det bör observeras att det här rör sig om enbart brukarnas arbetsinsats. I medeltal pr uppgiftslämnare var denna under tiden 1 juli 1959—30 juni 1960 följande.

Silurområdet	4,4 arbetsveckor
Mellanbygden	6,5 ,,
Härjedalen	3,6 ,,
Övrig fjällbygd	4,0 ,,
Hela länet	4,6 ,,

Länssiffran om 4,6 veckor motsvarar ca 28 dagsverken, om man förutsätter 6 dagsverken pr vecka. Med 7 timmar pr dagsverke blir arbetsinsatsen 196 timmar och med 8 timmar pr dagsverke 224 timmar. För exempelvis mellanbygden blir timantalet 273 resp. 312.

Från jordbruksekonomiska undersökningens gårdar kan uppgifter erhållas om såväl brukarens som hela familjens och anhörigas arbetsinsats i det egna skogsbruket. Den har här uttryckts i fullgoda manstimmar pr år och avser medeltal för åren 1956—1960.

Storleksgrupp	II			III		
	Nn	Nö	Z	Nn	Nö	Z
Område						
Brukaren	281	239	324	313	236	244
Hela familjen med anhöriga	335	291	388	414	307	333

B.2.2.2.5. Lönsamhet

Jordbruksekonomiska undersökningen redovisar nedanstående årsinkomster för brukaren och olika kategorier av familjemedlemmar. Fördelningen av arbetsinkomsten inom familjen har gjorts så, att samtliga familjemedlemmar utom brukaren tillgodoräknats avtalsenlig lantarbetarlön, varefter återstoden av arbetsinkomsten förts på brukaren. Till skillnad från vid JEU:s egen redovisning har här barnbidrag ej medtagits i inkomstredovisningen.

Vid beräkningen av arbetsinkomsten har som kostnad avräknats ränteanspråk på samtliga investeringar, varvid fastigheten värderats efter saluvärdet, d. v. s. taxeringsvärdet uppräknat med relationstalet för saluvärde/taxeringsvärde på försålda fastigheter. Uppräkningen innebär, att taxeringsvärdena höjts med 31 %. I den mån ränteanspråken överstiger verkliga kapitalutgifter, ingår de i vad som i tabellen kallas brukarens kapitalinkomst. Uppgifterna avser medeltal i kronor för åren 1956—1960.

Storleksgrupp	II			III		
	Nn	Nö	Z	Nn	Nö	Z
Område						
Brukarens arbetsinkomst ...	7 378	5 187	5 017	7 270	6 041	5 757
Brukarens kapitalinkomst ..	3 987	3 061	3 609	5 777	3 903	4 863
S:a för brukaren	11 365	8 248	8 626	13 047	9 944	10 620
Hustrun, arbete	2 015	2 615	2 365	2 352	2 743	2 162
Barn under 16 år, arbete ...	142	273	326	326	245	432
S:a för makarna och barn under 16 år	13 522	11 136	11 317	15 725	12 932	13 214
Övriga familjemedl. och anhöriga, arbete	1 462	1 194	1 830	2 288	2 179	2 511
S:a för familjen och anhöriga	14 984	12 330	13 147	18 013	15 111	15 725
varav arbetsinkomst	10 997	9 269	9 538	12 236	11 208	10 862

Vad gäller totala inkomsten för familjen och anhöriga visar Nn, Nö och Z följande utveckling under den här aktuella femårsperioden.

Storleksgrupp	II		III	
	kr	index	kr	index
<i>Nedre Norrland (Nn)</i>				
1956	16 038	100,0	19 305	100,0
1957	13 622	84,9	16 372	84,8
1958	15 056	93,9	17 776	92,1
1959	13 964	87,1	17 594	91,1
1960	16 237	101,2	19 022	98,5
Medeltal 1956—60	14 984	93,4	18 013	93,3
Index	100,0		120,2	
<i>Övre Norrland (Nö)</i>				
1956	11 295	100,0	15 018	100,0
1957	11 895	105,3	13 391	89,2
1958	11 986	106,1	13 707	91,3
1959	12 254	108,5	15 137	100,8
1960	14 220	125,9	18 303	121,9
Medeltal 1956—60	12 330	109,2	15 111	100,6
Index	100,0		122,6	
<i>Jämtlands län (Z)</i>				
1956	13 718	100,0	15 764	100,0
1957	11 487	83,7	14 520	92,1
1958	14 337	104,5	15 254	96,8
1959	12 687	92,5	16 562	105,1
1960	13 502	98,4	16 529	104,9
Medeltal 1956—60	13 147	95,8	15 725	99,8
Index	100,0		119,6	

Utvecklingen har som synes varit mindre tillfredsställande. År 1956 uppnåddes en relativt sett god inkomst främst beroende på goda skogsinkomster. Denna inkomst har i Nn grupp III ej kunnat överträffas, även om 1960 års inkomst bara är 1,5 % lägre. I grupp III i Nö och i Z överträffades 1956 års inkomst under 1959 främst beroende av en relativt sett god jordbruksinkomst detta år. Därefter följde en ytterligare inkomsthöjning under 1960 i Nö, medan däremot Z visar en mindre sänkning från 1959 till 1960.

I nedanstående tabell jämföres totala årsinkomsten respektive arbetsinkomsten för familjen och anhöriga för några av JEU:s produktionsområden. Uppgifterna avser storleksgrupp III och medeltal för åren 1956—1960.

Av de jämförda produktionsområdena redovisar Götalands södra slättbygder den högsta inkomsten. Norrlandsområdenas inkomster är som synes högre än de redovisade Svealandsområdenas. Speciellt stor är skillnaden gentemot Svealands slättbygder, där tydligen dåliga skördeår och liten skogstillgång haft en stor negativ inverkan på inkomsten.

	Totalinkomst, kr	Arbetsinkomst, kr
Götalands södra slättbygder . . .	18 868	13 567
Svealands slättbygder	11 828	7 771
Svealands skogsbygder	14 153	9 241
Nn	18 013	12 236
Nö	15 111	11 208
Z	15 725	10 862

Från statistiska centralbyråns sammanställningar av lantbrukares självdeklarationer kan bl. a. följande uppgifter hämtas om utvecklingen under femårsperioden 1956—1960 av dels taxerade nettointäkter av jordbruksfastighet och dels samtliga taxerade nettointäkter. Siffrorna är angivna pr brukningsenhet och avser norra Sverige.

Taxerad nettointäkt av jordbruksfastighet

Storleksgrupp, ha	5—10		10—20		20—30	
	kr	index	kr	index	kr	index
1956	6 330	100,0	9 291	100,0	13 459	100,0
1957	6 179	97,6	7 927	85,3	9 379	69,7
1958	5 770	91,2	7 384	79,5	8 336	61,9
1959	5 520	87,2	7 363	79,2	9 315	69,2
1960	6 675	105,5	9 851	106,0	13 799	102,5
Medeltal 1956—60	6 095	96,3	8 363	90,0	10 858	80,7
Index	100,0		137,2		178,1	

Samtliga taxerade nettointäkter

Storleksgrupp, ha	5—10		10—20		20—30	
	kr	index	kr	index	kr	index
1956	8 500	100,0	11 039	100,0	16 002	100,0
1957	8 368	98,4	9 897	89,7	11 068	69,2
1958	8 319	97,9	9 428	85,4	10 638	66,5
1959	8 406	98,9	9 791	88,7	10 944	68,4
1960	9 595	112,9	12 022	108,9	16 709	104,4
Medeltal 1956—60	8 638	101,6	10 435	94,5	13 072	81,7
Index	100,0		120,8		151,3	

Någon direkt jämförelse mellan deklarationsundersökningens och jordbruksekonomiska undersökningens resultat kan ej ske. Deklarationsundersökningen kan dock användas för att belysa den relativa inkomstutvecklingen under perioden. Denna utveckling visar här ungefär samma bild som jordbruksekonomiska undersökningens material. Även här är det först under 1960, som högre nettointäkter än under 1956 kunnat erhållas.

Man kan vidare konstatera, att nettointäkterna blir betydligt högre, ju

större gårdens åkerareal är. Å andra sidan visar den största storleksgruppen den största procentuella variationen i nettointäkterna mellan olika år.

Familjens och anhörigas arbetsinkomst (= totala nettointkomsten reducerad med fullständiga ränteanspråk enligt jordbruksekonomiska undersökningen) kan fördelas på olika grenar av lantbruksföretaget. I nedanstående tabell har en fördelning skett på dels jordbruket inklusive körslor mot ersättning samt arbeten med inventarier, byggnader och jordbrukets markanläggningar, dels det egna skogsbruket inklusive arbete med skogens markanläggningar samt speciella byggnader och inventarier, dels arbete utanför brukningsenheten. I medeltal för åren 1956—1960 erhålles följande arbetsinkomster från dessa olika grenar.

Storleksgrupp	II			III		
	Nn	Nö	Z	Nn	Nö	Z
<i>Kronor</i>						
Jordbruket	5 259	4 666	5 533	5 181	7 062	6 397
Skogsbruket	4 437	2 157	3 302	5 818	2 610	3 117
Övrigt	1 301	2 446	703	1 237	1 536	1 348
S:a arbetsinkomst för familjen och anhöriga	10 997	9 269	9 538	12 236	11 208	10 862
<i>Procentuell fördelning</i>						
Jordbruket	47,8	50,3	58,0	42,3	63,0	58,9
Skogsbruket	40,4	23,3	34,6	47,6	23,3	28,7
Övrigt	11,8	26,4	7,4	10,1	13,7	12,4
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ovanstående arbetsinkomster från jordbruket och skogsbruket kan även uttryckas pr fullgod manstimme. Därvid tillämpas det antal arbetstimmar, som redovisats utförda av familjen och anhöriga i jordbruk och skogsbruk inklusive körslor samt underhålls- och nyanläggningsarbeten med inventarier, byggnader, markanläggningar m. m. Siffrorna avser fortfarande medeltal för åren 1956—1960.

Storleksgrupp	II			III		
	Nn	Nö	Z	Nn	Nö	Z
Arbetsinkomst från jord- och skogsbruk	9 696	6 823	8 835	10 999	9 672	9 514
Antal arbetstimmar	3 080	3 141	3 419	3 653	3 905	3 679
Arbetsinkomst pr timme ...	3: 15	2: 17	2: 58	3: 01	2: 48	2: 59

B.2.2.2.6. Den samlade inkomsten från lantbruksföretag med över 2 ha åker

Även om jordbruksekonomiska undersökningen, som tidigare framhållits, troligen representerar ett positivt urval av lantbruk, kan det vara av in-

tresse att med ledning av tidigare angivna familjeinkomster pr brukningsenhet i medeltal för åren 1956—60 göra en uppräknig för hela länet.

Därvid har *arbetsinkomsten från såväl jordbruk som skogsbruk* i JEU:s båda storleksgrupper omräknats till att gälla länets verkliga medelarealer i de båda storleksgrupperna. I storleksgruppen 2—5 ha har förutsatts, att inkomsten pr hektar åker och skogsmark varit densamma som i gruppen 5—10 ha, vilket bör vara ett minimum. För gårdar med mer än 20 ha åker har förutsatts en inkomst, som utgör medeltalet av *dels* inkomsten pr gård i gruppen 10—20 ha, *dels* inkomsten pr hektar åker resp. skogsmark i samma storleksgrupp multiplicerad med de verkliga medelarealerna åker resp. skogsmark vid gårdar med mer än 20 ha åker.

Arbetsinkomsten utanför det egna jord- och skogsbruket har i storleksgrupperna 2—5 och 5—10 ha förutsatts vara densamma pr gård som enligt JEU för 5—10 ha. I storleksgrupperna 10—20 ha och över 20 ha har den förutsatts vara densamma pr gård som enligt JEU för 10—20 ha.

Kapitalinkomsten pr gård i storleksgrupperna 5—10 ha och 10—20 ha överensstämmer med JEU:s. I gruppen 2—5 ha har den förutsatts vara densamma *pr hektar åker* som enligt JEU för 5—10 ha, och för gårdar med över 20 ha åker har den förutsatts vara densamma *pr gård* som enligt JEU för 10—20 ha.

Med här redovisade antaganden och beräkningssätt blir den samlade familjeinkomsten från länets lantbruksföretag följande, uttryckt i milj. kronor.

Storleksgrupp, ha åker	2—5	5—10	10—20	mer än 20	Samtliga
Arbetsinkomst från jordbruket	13,2	16,2	5,9	1,4	36,7
skogsbruket	10,3	9,7	3,8	0,7	24,5
övrigt	3,6	2,2	1,4	0,2	7,4
S:a arbetsinkomst	27,1	28,1	11,1	2,3	68,6
Kapitalinkomst	8,6	11,3	5,0	0,8	25,7
S:a familjeinkomst	35,7	39,4	16,1	3,1	94,3

Här är inkomsterna från fastigheter med högst 2 ha åker ej medräknade. I stället har som synes medtagits även arbetsinkomster utanför det egna jord- och skogsbruket, i vilken post även kan ingå arbetsinkomster utanför det enskilda jord- och skogsbruket.

B.2.2.2.7. Lantbrukets bruttoproduktionsvärde

En viss uppfattning om lantbrukets ekonomiska betydelse i länet kan erhållas genom en uppskattning av dess bruttoproduktionsvärde. Här skall därför göras en sådan uppskattning, varvid värderingen sker utifrån värdet vid gården av produkter levererade till marknaden och använda för

egen konsumtion. Produkter, som omsätts inom samma lantbruk eller mellan olika lantbruksföretag, medtages alltså ej. Ej heller tages någon hänsyn till värdet av inköpta produktionsmedel för framställningen av produkterna.

Som framgår av nedanstående uppgifter över de beräkningssätt, som använts, rör det sig här om uppskattningar, som i vissa fall måste omges med stora felmarginaler.

Mjolk

Invägningen vid Jämtlands läns mejeriförening var år 1962 64 977 000 kg med en medelfetthalt av 4,17 procent. Omräknat till 4-procentig mjölk motsvarar detta 66 634 000 kg, vilket här avrundas till 66,6 milj. kg.

Enligt en undersökning av statistiska centralbyrån år 1958 fördelades den totala mjölkproduktionens användning i nedre Norrland sålunda:

leveranser till mejeri	78,0 %
utfodring	4,4 %
direktförsäljning och hemmaförbrukning	17,6 %
	Summa 100,0 %

Om dessa proportioner tillämpas, blir kvantiteten direktförsåld och hemmaförbrukad mjölk 15,0 milj. kg.

Mejeriinvägningen värderas här efter ungefärligt producentpris inkl. efterlikvid. Direktförsåld och hemmaförbrukad mjölk värderas efter senast fastställda taxeringsnormer. Med dessa värderingsprinciper erhålles nedanstående bruttoproduktionsvärde för mjölk.

66,6 milj. kg à 0,57 =	38,0 milj. kr
15,0 milj. kg à 0,85 =	12,8 milj. kr
Summa	50,8 milj. kr

Slakt

Från Jämtlands läns slakteriförening utgående likvider till medlemmarna inkl. efterlikvider utgjorde år 1962 11,9 milj. kr. Värdet av övrig slaktförsäljning torde kunna uppskattas till ca 1,0 milj. kr.

Vissa approximativa uppskattningar synes visa, att hemmakonsumtionens värde uppgår till ca 4 milj. kr.

Totala bruttoproduktionsvärdet av slakt skulle alltså bli 11,9 + 1,0 + 4,0 = 16,9 milj. kr.

Ägg

Antalet höns kan med ledning av 1956 års jordbruksräkning uppskattas till ca 67 000. Med en medelavkastning pr höna och år av 10 kg ägg och med ett medelpris på såväl försålda som hemmaförbrukade ägg av 4 kr per kg blir totala bruttoproduktionsvärdet följande:

$$67\,000 \times 10 \times 4 = 2,7 \text{ milj. kr}$$

Potatis

Totalskörden inom länet var år 1961 38 140 ton och i medeltal för åren 1957—1961 35 280 ton. Här förutsättes, att 75 % av skörden användes till försäljning och hemmaförbrukning, vilket när det gäller 1961 års skörd motsvarar 28 600 ton. Återstoden av totalskörden förutsättes användas till utsäde och utfodring. Hemmaförbrukningen kan med ledning av taxeringsnormerna och antalet brukningsenheter över 2 ha uppskattas till 3 140 ton. Värderingen av denna kvantitet har skett med ledning av taxeringsnormerna. Återstoden av ovan nämnda 28 600 ton förutsättes bli försåld till ett uppskattat pris av 32 öre pr kg. Bruttoproduktionsvärdet för potatis blir sålunda:

3 140 000 kg à 0,45 =	1,41 milj. kr
25 460 000 kg à 0,32 =	8,15 milj. kr
Summa	9,6 milj. kr

Fodersäd

Totalskörden var år 1961 20 610 ton och i medeltal för åren 1957—1961 19 600 ton. En mindre del av denna totalskörd åtgår till utsäde, och återstoden behövs till utfodring inom länet. Någon nettoförsäljning av foderspanmål till jordbrukare utom länet finns alltså inte att redovisa i detta sammanhang.

Trädgårdsprodukter

Värdet av trädgårdsprodukter till hemmakonsumtion uppgår till ca 0,8 milj. kr., om taxeringsnormerna och antalet brukningsenheter över 2 ha lägges till grund för beräkningen. Om trädgårdsprodukter till avsalu medräknas, torde bruttoproduktionsvärdet av trädgårdsprodukter uppgå till minst 1,0 milj. kr.

Summan av här ovan beräknade bruttoproduktionsvärden blir 81 milj. kr. För att erhålla ett totalt värde för länets jordbruk bör även produktionen vid brukningsenheter med högst 2 ha åker medtagas. En stor del av denna produktion torde emellertid användas till sådan hemmaförbrukning och direktförsäljning, som ej medräknats ovan. Med hänsyn till bl. a. den sammanlagda åkerarealen vid brukningsenheter med högst 2 ha åker torde en uppräknings med 10 % av det tidigare redovisade bruttoproduktionsvärdet vara motiverad. *Det totala värdet för länets jordbruk skulle således bli ca 90 milj. kr.*

Jordbruksdelen av företaget bidrar till skogsdelens produktionsvärde genom att ställa dragkraft till skogsbrukets förfogande. Värdet av häst- och traktortimmarna i det egna skogsbruket kan uppskattas med ledning av dels strukturutredningens uppgifter om arbetsinsatsen i eget skogsbruk med häst- och traktorkörning och dels JEU:s uppgifter om kostnader pr

häst- och traktortimme. Beräknad på detta sätt blir värdet av dragkraftens insats i det egna skogsbruket ca 4 milj. kr.

Bruttoproduktionsvärdet i det enskilda skogsbruket består dels av rotvärdet, som med ledning av avverkningsprogrammet enligt 1960 års skogskommitté för Jämtlands län och priserna under avverkningssäsongen 1961—62 kan uppskattas till ca 18 milj. kr. Vidare medtages här värdet av familjens och anhörigas arbete i eget skogsbruk, som med ledning av strukturutredningens uppgifter om arbetsinsatser kan uppskattas till ca 16,3 milj. kr., och värdet av anställdas arbetsinsats i enskilt skogsbruk, som med ledning av samma källa kan uppskattas till ca 5,6 milj. kr. Det totala bruttoproduktionsvärdet från det enskilda skogsbruket skulle således bli $18 + 16,3 + 5,6 = \text{ca } 40$ milj. kr.

Lantbruksföretagens sammanlagda ungefärliga bruttoproduktionsvärde från såväl jordbruk som skogsbruk skulle med här redovisade beräkningsmetoder bli $90 + 4 + 40 = \text{ca } 135$ milj. kr.

Det bör påpekas, att bruttoproduktionsvärden eller omsättningsvärden inte kan läggas till grund för jämförelser mellan olika näringsgrenar, vad gäller deras ekonomiska betydelse för länet. Om enbart dessa värden jämföres, kommer ingen hänsyn att tagas till de kostnader, som näringsgrenen i fråga måste bära, och ingen som helst uppfattning erhålles om den sysselsättning och de inkomster, som näringsgrenen i fråga kan erbjuda. Vad gäller lantbruket omfattar arbetsinkomsten för näringens utövare en betydligt större andel av bruttoproduktionsvärdet, än vad fallet är med mera service- och handelsbetonade näringsgrenar.

B.2.2.2.8. Punktvis sammanfattning

1) Länets 9 500 brukningsenheter med över 2 ha åker förvaltar tillsammans 59 600 ha åker och 685 000 ha skogsmark. Medelarealen pr brukningsenhet är 6,3 ha åker och 72 ha skogsmark. Endast 730 brukningsenheter har såväl mer än 10 ha åker som mer än 50 ha skog.

2) Ekonomibygnadernas återanskaffningsvärde var enligt jordbruks-ekonomiska undersökningen (JEU) i storleksgruppen 10—20 ha åker i Jämtlands län år 1960 i medeltal pr gård 102 200 kr. Bostädernas återanskaffningsvärde reducerat till att motsvara normalstorlek på bostaden uppgick samtidigt till 62 900 kr. i medeltal pr gård. Det ej reducerade återanskaffningsvärdet för enbart brukarebostaden uppgick till ca 90 000 kr. pr gård.

3) De samlade återanskaffningsvärdena för byggnader vid länets lantbruk blir enligt JEU ca 580 milj. kr. för ekonomibygnader, ca 560 milj. kr. för bostäder reducerade till normalstorlek och ca 670 milj. kr. för enbart brukarebostäder men utan reducering. De tekniska nuvärdena torde uppgå till ca 50 % av dessa värden.

4) För storleksgrupperna 5—10 och 10—20 ha åker i Jämtlands län redovisades vid årsskiftet 1960/61 enligt JEU i medeltal pr gård:

	5—10 ha	10—20 ha
S:a tillgångar, kr	98 400	142 700
S:a skulder, kr	28 700	41 200
Eget kapital, kr	69 700	101 500
Skuldprocent	29	29

De långfristiga skulderna uppgick till ca 35 % av fastighetsvärdet, medan de kortfristiga uppgick till hela 73 resp. 89 % av värdet av likvida medel. Jämfört med Norrland redovisades exempelvis i Götalands södra slättbygder ett nästan dubbelt så högt marknadsvärde pr hektar å jordbruksdelen av fastigheten.

5) Enligt JEU redovisades för storleksgruppen 10—20 ha åker i Jämtlands län en arbetsinsats pr brukningsenhet och år av ca 2 460 timmar för brukaren, ca 3 770 timmar för hela familjen med anhöriga och ca 4 770 timmar totalt inkl. anställda. Detta gäller i medeltal för åren 1956—60. Under denna tidsperiod har arbetsinsatsen av anställda minskat betydligt. Även brukarens arbetsinsats har minskat.

6) Användningen av handelsgödsel är vid JEU-gårdarna i länet ungefär hälften av behovet, men är i stället nästan dubbelt så hög som den vid 1955 års vallinventering konstaterade användningen. Gödselutgifterna pr hektar är i norra Sverige endast ca hälften av riksmedeltalen.

7) I storleksgruppen 10—20 ha åker har 70 % av gårdarna traktor enligt JEU och 66 % enligt strukturutredningen. Antalet körda timmar pr traktor och år var vid JEU-gårdarna i samma storleksgrupp ca 500. I storleksgruppen 5—10 ha åker var antalet timmar endast ca 260.

8) Antalet draghästar pr gård är enligt JEU 1,0. Antalet körda timmar pr häst och år var ca 690 resp. 540 i storleksgrupperna 5—10 resp. 10—20 ha åker.

9) Arbetsförbrukningen var vid JEU-gårdarna i Jämtlands län följande i medeltal för 1956—60 och räknat i fullgoda manstimmar:

Storleksgrupp, ha åker	5—10	10—20
i växtodlingen, pr ha och år	149	105
i djurskötseln, pr djurenhet och år	164	139
i eget skogsbruk, pr ha och år	6,2	6,6
i eget skogsbruk, pr m ³ sk	4,8	4,7

Under nämnda period var det, vad gäller jordbruket, enbart växtodlingsarbetet pr ha i den större storleksgruppen, som visade en tydlig nedgång. Arbetsförbrukningen gick därvid ned från 117 till 98 timmar pr ha. Ar-

betsförbrukningen i skogsbruket pr m³sk var år 1960 4,7 resp. 3,9 timmar i de båda storleksgrupperna. Skogskommittén för Jämtlands län anger för 1956/57 arbetsförbrukningen pr m³sk till 0,60 dagsverken, vilket med 8 timmar pr dagsverke motsvarar 4,8 timmar.

10) När det gäller hektarskördar synes Jämtlands län hävda sig gott, jämfört med övriga delar av Norrland. I jämförelse med hela rikets medelskörd blir dock förhållandet annorlunda. Kornskörden pr ha är 550—600 kg lägre i Jämtlands län. Potatisskörden är dock ca 2 000—2 500 kg högre i Jämtlands län, medan vallskörden är lägre — mätt som hö är första skörden från vallen ca 100—500 kg lägre pr ha i Jämtlands län. Inom länet synes silurområdet ge de högsta kornskördarna, medan silurområdet och mellanbygden ger de högsta skördarna från slåttervallen.

11) Det synes, som om en betydlig höjning av hektarskördarnas storlek vore möjlig. Bl. a. genom förbättrad gödsling torde sålunda vallskörden pr ha kunna höjas med 50 %.

12) De kontrollerade korna inom länet har vad gäller SKB-rasen ca 100 kg och vad gäller SRB-rasen ca 600 kg lägre medelavkastning pr år, jämfört med riksmedeltalet. Medelavkastningen för samtliga kor inom länet torde vara 2 200—2 300 kg, för JEU-gårdarnas kor 2 700—2 900 kg och för de kontrollerade korna 3 400 kg. Det finnes tydligen en mycket stor variation mellan olika besättningar och därmed stora möjligheter utnyttjade, när det gäller att höja mjölkavkastningen pr ko.

13) Skogskommittén för Jämtlands län förordar en medelavverkning pr ha och år under de närmaste 20 åren med ca 2,5 m³sk. Den nuvarande årliga tillväxten har beräknats till 2,2 m³sk pr ha. JEU-gårdarna redovisar en tillväxt med 2,4—2,5 m³sk pr ha och en avverkning med 1,4—1,7 m³sk pr ha. Den rekommenderade avverkningen 2,5 m³sk synes bli svår att realisera av ekonomiska skäl.

14) Vad gäller arealanvändningen synes Jämtlands län, jämfört med hela Norrland, ha mindre spannmål men mera potatis, vall och grönfoder. För länet redovisas 14,5 % spannmål, 3,3 % potatis, 74 % vall av olika typer och 4 % grönfoder. Inom länet synes spannmålsodlingens tyngdpunkt ligga i silurområdet med ca 4 procentenheter större odling än mellanbygden och ca 11 procentenheter större odling än fjällbygden. Den totala vallodlingen i fjällbygden upptar nära 80 % av åkerarealen.

15) Pr arealenhet har Jämtlands län fler hästar, kor och ungnöt än medeltalet för hela norra Sverige. Däremot är svinantalet lägre och antalet får ungefär detsamma. Inom länet är fjällbygden i särklass kreatursstarkast. Även mellanbygden håller fler djur pr arealenhet än vad silurområdet gör.

16) Arbetsinsatsen i det egna skogsbruket pr år synes enligt JEU för storleksgrupperna 5—10 resp. 10—20 ha åker vara ca 325 resp. 245 timmar för enbart brukaren och ca 390 resp. 330 timmar för hela familjen med

anhöriga. Strukturutredningen redovisar en arbetsinsats för brukaren med 4,6 arbetsveckor.

17) Inkomstutvecklingen under perioden 1956—60 har varit mindre tillfredsställande. För Jämtlands län och storleksgruppen 10—20 ha överträffades 1956 års inkomst först år 1959, varefter följde en mindre sänkning år 1960. Inkomsten har dock under denna period varit högre i Norrland än i Svealand. Speciellt deklaraionsundersökningen visar tydligt, att nettointäkterna ökar kraftigt med stigande åkerareal. Å andra sidan visar den största storleksgruppen den största variationen mellan olika år.

18) En fördelning av arbetsinkomsten på olika inkomstkällor ger till resultat, att ca 60 % kommer från jordbruket inkl. körslor och arbete med inventarier och anläggningar, ca 30 % kommer från det egna skogsbruket och ca 10 % från övrigt.

19) En uppräknig för hela länet har verkställt av redovisade inkomster pr brukningsenhet enligt JEU. Därvid har lantbruksföretagens samlade familjeinkomst i länet uppskattats till ca 94 milj. kr., varav ca 69 milj. kr. är arbetsinkomst.

20) Jordbrukets bruttoproduktionsvärde pr år kan uppskattas till ca 95 milj. kr. För att erhålla värdet av lantbruksföretagens totala bruttoproduktion bör därtill läggas värdet av deras skogsproduktion, vilken uppgår till ca 40 milj. kr. Totala värdet blir således ca 135 milj. kr.

B.2.2.3. Möjligheter till förbättring av lantbruksföretagens lönsamhet

Efter den i kapitel B.2.2.2. lämnade beskrivningen av nuläget vad gäller resursinnehav, produktionsteknik, produktionsinriktning och lönsamhet vid länets lantbruksföretag skall i detta avsnitt studeras olika möjligheter att förbättra den konstaterade lönsamheten genom tänkbara förändringar i resursinnehav, produktionsteknik och produktionsinriktning.

Till en början kommer därvid att redovisas beräkningar, där det utgåtts från bokföringsgårdarnas resurser i fråga om arealer, byggnadsutrymmen och arbetskraft, men där förändringar skett i produktionstekniken och produktionsinriktningen. Även kapitalinsatsen har därvid tillåtits öka.

Det blir tydligen därvid fråga om vilka förbättringar av lönsamheten, som skulle kunna nås dels genom en bättre produktionsteknik (högre avkastning pr enhet, rationellare produktionsmedelsinsatser), dels genom en produktionsinriktning, som bättre motsvarar de naturliga förutsättningarna, dagens prisrelationer och inte minst mängden och arten av tillgängliga resurser.

I de slutliga mera långsiktiga beräkningarna kommer sedan att bedömas, i vilken grad en förändring av mängden fasta resurser (arealer, byggnadsutrymmen och arbetskraft) ytterligare kan förbättra lönsamheten. Därvid tas ingen hänsyn till det nuvarande resursinnehavet, utan optimala arealer, byggnadsutrymmen och produktionsinriktningar framräknas

för olika alternativ i fråga om arbetskrafttillgång. I dessa långsiktiga beräkningar förutsattes samma produktionsteknik som i de mera kortsiktiga.

Det bör från början kraftigt poängteras, att beräkningarna såväl på kort som lång sikt i första hand fyller ändamålet att påvisa olika möjliga vägar till bättre effektivitet och lönsamhet men dessutom vill ge en uppfattning om hur mycket olika slag av åtgärder kan påverka lönsamheten. Den effektivitet, som förutsattes i dessa teoretiska beräkningar, kan ej uppnås mera allmänt utan omfattande och tidskrävande omställningar, och den förutsätter vidare en betydligt utökad insats från det allmännas sida i fråga om rationaliseringsstödjande åtgärder och inte minst vad gäller upplysning och rådgivning. Beräkningarna kan således ej på något sätt användas för prispolitiska bedömanden.

Här lämnas nu först en redogörelse över förutsättningarna för beräkningarna. Därvid behandlas dels det resursinnehav, som förutsatts vid de mer kortsiktiga beräkningarna, och dels den produktionsteknik, som bildar underlag för såväl de kortsiktiga som de mera långsiktiga beräkningarna. I fortsättningen skall sedan redovisas beräkningarnas resultat i form av produktionsinriktning och lönsamhetsförbättring vid de kortsiktiga bedömningarna samt resursinnehav, produktionsinriktning och lönsamhetsförbättring vid de långsiktiga.

B.2.2.3.1. Resurser vid kortsiktiga beräkningar

Jordbruksekonomiska undersökningen (JEU) i Jämtlands län redovisar, som tidigare nämnts, följande resurser pr gård i fråga om arealer, byggnadsutrymmen och arbetskraft.

a) Arealer

Storleksgrupp	II	III
Jordbruksjord, ha	8,6	15,4
Produktiv skogsmark, ha	90,0	93,0

b) Byggnadsutrymmen

Med ledning av en specialbearbetning av JEU-gårdarnas byggnadsinventeringar, utförd vid jordbrukets utredningsinstitut, kan återanskaffningsvärdet för ekonomibyggnader fördelas på bl. a. djurstallar och foderutrymmen enligt följande.

Storleksgrupp	II	III
Återanskaffningsvärde för ekonomi- byggnader 1960, kr	80 500	102 200
därav djurstallar, kr	34 900	44 600
därav foderutrymmen, kr	25 400	27 800

Enligt beräkningar vid statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader uppgår byggnadskostnaden pr mjölkko inkl. spädkalvar år 1960 till följande belopp.

Besättningsstorlek	5 kor	15 kor	25 kor
a) varmastall inkl. mjölkkrums- avdelning, gödselstad, urin- brunn	3 350	2 180	1 900
b) lada inkl. foderrum, ev. silo	1 850	1 320	1 200
Summa kr	5 200	3 500	3 100
c) mekaniska anordningar ...	—	550	600
Summa kr	5 200	4 050	3 700

I de tidigare nämnda återanskaffningsvärdena enligt JEU ingår ej mekaniska anordningar. Antalet mjölkkor förutsattes här motsvara antalet kreatursenheter. Vid ett effektivt och maximalt utnyttjande av byggnadskapitalet skulle med dessa förutsättningar antalet kreatursenheter kunna uppskattas sålunda:

Storleksgrupp	II	III
Djurstall	16 enheter \times 2 150 = 34 400	22 enheter \times 1 980 = 43 600
Foderutrymmen	16 enheter \times 1 310 = 21 000	22 enheter \times 1 240 = 27 300

De här angivna återanskaffningsvärdena understiger de tidigare nämnda på JEU-gårdarna. För att plats eventuellt skall kunna beredas till bl. a. en häst — vilken dock uteslutes i de följande beräkningarna — och med hänsyn till utrymmen, som eventuellt ej alls kan utnyttjas, förutsattes här en med hänsyn till byggnadsutrymmena maximal djurhållning med 14 kreatursenheter i grupp II och 20 enheter i grupp III. I medeltal för 1956—1960 hölls vid JEU-gårdarna i Jämtlands län pr gård 10 kreatursenheter i grupp II och 15 enheter i grupp III.

c) Arbetskraft

Familjen och anhöriga resp. anställda utförde vid JEU-gårdarna i Jämtlands län följande antal arbetstimmar pr år, räknat som fullgoda mans-timmar.

Storleksgrupp	II	III
Familjen och anhöriga		
Medeltal 1956—60 ...	3 520	3 770
1960	3 520	3 660
Anställda		
Medeltal 1956—60 ...	470	1 000
1960	250	720

I de följande beräkningarna tillämpas det antal arbetstimmar, som redovisats för familjen och anhöriga år 1960, alltså 3 520 resp. 3 660 tim. Vidare insättes som begränsande resurser även det antal arbetstimmar, som är tillgängligt under vegetationsperioden och under två topperioder, nämligen slätter och skörd.

d) Kapital

Den mera rörliga kapitaltillgången i form av inventarier, djur, lager, kassamedel, banktillgodohavanden, aktier, obligationer, kundfordringar, lånefordringar och övriga tillgångar uppgick enligt JEU för Jämtlands län den 31 december 1960 till 39 500 kr. i grupp II och 53 400 kr. i grupp III. Det har dock inte ansetts lämpligt att binda ens de kortsiktiga anpassningarna inom ramen för denna kapitaltillgång, utan full rörlighet har i stället förutsatts på så sätt, att kapital utöver de nämnda beloppen kan anskaffas till en räntekostnad av 6 procent.

B.2.2.3.2. Förutsatt produktionsteknik

Den produktionsteknik, som förutsattes i de följande beräkningarna såväl på kort som lång sikt, framgår av de kalkyler för olika produktionsgrenar, som uppgjorts som grund för beräkningarna. I dessa kalkyler ingår intäkter och rörliga kostnader. Med rörliga kostnader avses då sådana kostnader, som orsakas av produktionsgrenen i fråga, och som försvinner, om produktionsgrenen lägges ner. Kostnaderna för de resurser, som i de kortsiktiga beräkningarna förutsattes finnas till hands i företaget, behandlas som fasta och ingår då alltså ej i kalkylerna. I stället anges hur mycket varje produktionsgren kräver av de olika fasta resurserna. I det följande redovisas en del viktigare data från dessa kalkyler.

a) Växtodling

För växtodlingsgrenarna har använts tre olika skördenivåer. På grundval av dessa har beräkningarna skett för tre regioner av länet med olika naturliga förutsättningar för växtodling. Regionerna har följande ungefärliga omfattning:

Region A: Östra och nordöstra delen av Storsjöbygden (kommunerna Rödön, Lit, Östersunds stad, Frösö köping, Brunflo och Hackås) samt de öppnare jordbruksbygderna i östra Jämtland (huvudsakligen i kommunerna Revsund, Ragunda och Fors).

Region B: Kommunerna Hammerdal, Ström, Föllinge, Offerdals sydöstra del, Alsen, Mörsil, Hallen, Oviken och Berg samt Stugun, Kälarne, Bräcke och de delar av Revsund, Ragunda och Fors, som ej ingår i region A.

Region C: Fjällbygden i landskapet Jämtland (kommunerna Frostviken, Hotagen, Offerdals nordvästra del, Kall, Åre, Undersåker, Övre Ljungadalen och Rätan) samt hela landskapet Härjedalen.

I de tre regionerna har förutsatts följande tillvaratagna skördar pr ha (efter bärgnings-, ensilerings- och lagringsförluster).

Region	A	B	C
Fodersäd, kg	2 600	2 300	2 000
varav till fodervara, kg	2 500	2 200	1 900
till eget utsäde, kg	100	100	100
Vall, fe	3 000	2 300	2 600
varav ensilage eller hö, fe	2 700	2 500	2 300
efterbete, fe	300	300	300
Foderraps, fe	3 500	3 300	3 100
Betesvall, fe	3 200	3 000	2 800
Potatis, kg	21 000	19 000	17 000
varav till försäljning, kg	15 700	13 700	11 700
till eget utsäde, kg	2 300	2 300	2 300
till utfodring, kg	3 000	3 000	3 000

Fodersäd har vid de kortsiktiga beräkningarna förutsatts kunna säljas för 44 öre pr kg. Däremot har denna möjlighet ej medtagits vid de långsiktiga kalkylerna.

Potatispriset pr kg har satts till 32 öre vid försäljning och 5 öre vid utfodring.

Förbrukningen pr ha av vissa produktionsmedel har förutsatts vara följande.

	Fodersäd	Vall	Foderraps	Betesvall	Potatis
Utsäde, eget, kg	100				2 300
inköpt, kg ...	50	30/3 ¹	12	32/8 ²	500
Växtnäring: N, kg ...	23	47	93	62	74
P, kg ...	17	17	26	17	68
K, kg ...	63	63	126	63	147
Traktortimmar	20—22	22—18	35	5	60—70
Arbetstimmar	37—59	38—50	55	8	340—390
varav lejda	2—6	10—8	10	—	175—110

¹ Insådd vart tredje år

² Insådd vart åttonde år

För fodersäden gäller det lägre arbetsbehovet för skörd med hyrd skörde-tröska (kostnad pr ha: 2,5 tim × 40: — = 100 kr). Detta har förutsatts vid en fodersädsareal av över 5 ha, där potatis inte odlas på samma gård, och över 2,5 ha, där det samtidigt odlas potatis. För 2,6—5 ha fodersäd utan potatis har förutsatts till hälften ägd självbindare och hyrt tröskverk. Med högst 2,5 ha fodersäd förutsättes slutligen hyrning av såväl bindare som tröskverk. Detta senare motsvaras av den högre arbetsåtgången. Kostnad för planbottentork har medtagits för hela skörden vid skördetröskdrift och för halva skörden, när egen självbindare användes.

Vad beträffar vallen gäller den fört nämnda lägre siffran för arbetsåtgång för ensilering. Den andra siffran avser hässjning av första skörden, vilken förutsatts vid vallareal av högst 5 ha.

För foderrapsen har förutsatts ensilering.

För potatisskörden gäller den först nämnda siffran för arbetsåtgång (den lägsta för totala antalet arbetstimmar, den högsta för antalet lejda) för en odling på mer än 8 ha. Den andra ytterligheten gäller för odlingar på mindre än 2 ha.

Följande maskininvesteringar har förutsatts:

Basmaskiner

Storleksgrupp	Investering
5—10 ha	20 900 kr
10—20 "	31 350 "
20—30 "	40 150 "
30—50 "	57 700 "

Specialmaskiner

Gröda	Grödans omfattning och tillämpad teknik	Investering
Fodersäd	0,1—2,5 ha 2,6—5,0 ha utan potatisodling större arealer	hyrd bindare
		2 100 kr
Vall	högst 5 ha, hässjning mer än 5 ha, skulltorkning	hyrd skördetröska
		1 950 kr
		4 650 kr
Foderraps	5—8 ha, ensilering 8—20 ha, ensilering mer än 20 ha, ensilering	2 250 kr
		4 500 kr
		6 400 kr
Potatis	mer än 1 ha, ensilering mindre än 2 ha 2—3 ha 3—8 ha mer än 8 ha	5 200 kr
		hyrd upptagare
		6 000 kr
		8 500 kr
		11 700 kr

De olika växtodlingsgrenarna har i beräkningarna sammanfogats till följande sex växtföljder:

Blandad växtodling			Foderväxtodling		
I	II	III	I	II	III
Fodersäd	Fodersäd	Foderraps	Fodersäd	Fodersäd	Foderraps
Potatis	Potatis	Potatis	Fodersäd	Vall I	Foderraps
Potatis	Fodersäd	Fodersäd	Vall I	Vall II	Fodersäd
Fodersäd	Vall I	Vall I	Vall II	Vall III	Vall I
Vall I	Vall II	Vall II	Vall III	Vall IV	Vall II
Vall II	Vall III	Vall III	Vall IV		Vall III
Vall III		Vall IV			Vall IV

I vissa fall har även medtagits jämförelser med följande två rena handelsväxtföljder, vilka dock givetvis ur såväl biologiska som marknads-mässiga synpunkter ej kan tänkas få någon mera allmän utbredning.

Handelsväxtodling	
I	II
Potatis	Potatis
Potatis	Potatis
Potatis	Fodersäd
Fodersäd	Fodersäd
Fodersäd	Fodersäd

b) Djurskötsel

Den förutsatta avkastningen och erhållna priser pr kg i animalieproduktionen i samtliga tre regioner framgår av det nedanstående.

	Avkastning	Pris pr kg, kr
Mjölproduktion pr ko med 25 % rekrytering och år (medeltal SRB/SKB):		
mjölk, 4 %	4 200 kg	0: 57
utslagsdjur	0,25 × 200 kg	4: 60
spädkalv	0,65 × 23 kg	5: 40
Ungnöt till slakt, pr uppfött djur (genomsnittet av dels medeltalet SRB/SKB och dels SRB/SKB × speciell köttas):		
kött	202 kg	5: 39
Får, pr tacka med lamm och rekrytering pr år (finullig lantras):		
lammkött	1,7 × 14 kg	5: 80
fårkött	0,2 × 21,5 kg	4: 50
ull	3,0 kg	15: —
Mellankalv, pr uppfödd kalv (medeltal SRB/SKB):		
kött	85 kg	5: 55
Modersugga, pr sugga med rekrytering och år:		
antal smågrisar	16 st	
utslagsdjur	0,4 × 145 kg	3: 25
Slaktsvin, pr uppfött svin		
fläsk	63 kg	4: 40
Äggproduktion, pr 100 höns och år		
ägg	1 140 kg	3: 70
slaktdjur	100 × 1,6 kg	2: —

Bland de priser på inköpta produktionsmedel, som använts i kalkylerna, märks 49 öre pr foderenhet för fodersäd och 165 kronor för inköpta spädkalvar.

Vid de långsiktiga beräkningarna har, när det gäller mjölkproduktionen, viss hänsyn tagits till förädlingsföretagets kostnader för mjölkfrakter, eftersom dessa kostnader varierar mellan de olika regionerna. Det vid de kortsiktiga beräkningarna tillämpade priset 57 öre pr kg 4 %-ig mjölk har därvid ändrats sålunda:

för region A: + 0,5 öre
 " " B: — 0,5 " "
 " " C: — 2,5 " "

Följande foderåtgång, mätt i foderenheter, har förutsatts i animalieproduktionen (enheterna av olika djurslag definieras som i föregående tablå):

	Totalt	Bete	Grov foder	Foder- säd och kli	Olje- kraft- foder	Fisk- och kött- mjöl	Värp- foder	Hel- mjölk	Skum- mjölk
Mjölkkor	3 070	880	1 550	410	230				
Kvigor (pr uppfött djur) ..	2 720	830	1 425	280	60			25	100
Mjölkkor med rekrytering .	3 750	1 090	1 910	480	245			6	25
Ungnöt till slakt	1 990	370	1 100	370	110			15	25
Får	455	250	160	25	20				
Mellankalv	450		15	240	72			23	100
Modersugga	1 740		100	1 415	40	95			90
Slaktsvin	255			221	10	24			
Höns, 100 st	4 470			2 270			2 200		

Behovet av manuellt arbete i animalieproduktionen har förutsatts vara följande (enheterna av olika djurslag definieras som tidigare). I tablån anges även behovet av byggnadsutrymme vid kortsiktig planering och nybyggnadskostnaden exkl. maskiner vid långsiktig.

	Arbetstimmar	Antal kreatursplatser	Nybyggnadskostn. exkl. maskiner, kr.
Mjölkkor pr år	85—150	1,0	
Kvigor pr uppfött djur	30— 50	1,3	
Mjölkkor med rekrytering pr år	95—160	1,3	3 700—4 600
Ungnöt t. slakt pr uppfött djur	20— 35	1,0	1 600—2 000
Får pr år	5— 10	0,3	240— 300
Mellankalv pr uppfött djur ...	12— 15	0,3 ¹	480— 600 ¹
Modersugga pr år	35— 60	1,2	1 700—2 200
Slaktsvin pr uppfött djur	1— 5	0,2 ²	280— 370 ²
Höns, 100 st, pr år	65—180	3,0	3 600—4 500

¹ Pr 2 uppfödda kalvar och år.

² Pr 2,5 uppfödda slaktsvin och år.

Variationen i arbetsåtgång och byggnadskostnad beror på besättningens storlek och på därmed sammanhängande olikheter i mekaniseringen i djurstallarna.

e) Underhåll och nyanläggning

För arbeten med underhåll och nyanläggning av inventarier, byggnader och markanläggningar har beräknats en arbetsåtgång av 10—35 tim. pr ha, varvid 10 timmar avser storleksgruppen 30—50 ha åker och 23 resp. 35 timmar storleksgrupperna 10—20 resp. 5—10 ha åker.

Vid de kortsiktiga beräkningarna blir arbetsåtgången för underhåll och nyanläggning:

storleksgrupp II: 8,6 ha × 35 tim. = 300 tim.

storleksgrupp III: 15,4 ha × 23 tim. = 350 tim.

d) Skogsbruk

Med ledning av betänkandet från 1960 års skogskommitté för Jämtlands län och statens skogsforskningsinstituts bearbetningar av riksskogstaxeringens material har avverkningen pr ha beräknats till för

$$\text{region A: } \frac{1\,200\,000 \text{ m}^3\text{sk}}{437\,000 \text{ ha}} = 2,75 \text{ m}^3\text{sk/ha}$$

$$\text{region B: } \frac{1\,758\,000 \text{ m}^3\text{sk}}{698\,000 \text{ ha}} = 2,52 \text{ m}^3\text{sk/ha (avrundat 2,50)}$$

$$\text{region C: } \frac{3\,030\,000 \text{ m}^3\text{sk}}{1\,356\,000 \text{ ha}} = 2,23 \text{ m}^3\text{sk/ha (avrundat 2,25)}$$

vilket i genomsnitt för hela länets skogsareal motsvarar 2,40 m³sk pr ha.

Dagsverksåtgången pr m³sk har uppskattats med ledning av skogsforskningsinstitutets beräkningar om dagsverksåtgång omkring år 1970 inom småområden för tillredning, körning, skogsvård och övriga arbeten. Ur detta material erhålles följande uppgifter:

	Region			Hela länet
	A	B	C	
Tillredning inkl.				
barkning	0,25	0,25	0,24	0,24
Körning	0,08	0,08	0,08	0,08
Skogsvård	0,06	0,06	0,06	0,06
Övriga arbeten	0,05	0,05	0,04	0,05
Samtliga arbeten	0,44	0,44	0,42	0,43

Med hänsyn till de små variationerna mellan olika regioner användes länsmedeltalen för samtliga regioner. Dagsverksåtgången har omräknats till timmar, varvid hänsyn även tagits till den längre förflyttningstiden pr arbetad timme, som uppkommer när arbetsdagen ibland delas på exempelvis djurskötsel och skogsarbete. I princip kan förflyttningstiden från brukningscentrum till arbetsplatsen i skogen och åter sägas vara inräknad i antalet timmar enligt nedan.

Region	Arbetsåtgång pr m ³ sk, tim	Avverkning pr ha, m ³ sk			Arbetsåtgång pr ha, tim.		
		A	B	C	A	B	C
Tillredning och skogsvård	3,2	2,75	2,50	2,25	8,8	8,0	7,2
Körning	0,9	2,75	2,50	2,25	2,5	2,25	2,0
Diverse arbeten	0,3	2,75	2,50	2,25	0,8	0,75	0,7
Förvaltning	0,2	2,75	2,50	2,25	0,6	0,5	0,4
Summa	4,6				12,7	11,5	10,3

Vid de kortsiktiga beräkningarna utifrån nuvarande skogsareal enligt JEU blir antalet arbetstimmar i det egna skogsbruket följande:

Storleksgrupp	II			III		
	A	B	C	A	B	C
Tillredning och vård	792	720	648	818	744	670
Körning	225	202	180	232	209	186
Div. arbeten och förvaltning	126	112	99	130	116	102

I beräkningarna har arbetet med vad som ovan kallats diverse arbeten och förvaltning förutsatts bli utfört av den fasta arbetsstyrkan på gården, medan allt övrigt arbete i princip tänkts kunna utföras av lejd arbetskraft. Körning, tillredning och skogsvårdsarbeten har dock vid de fortsatta beräkningarna fått konkurrera med arbete i olika produktionsgrenar i jordbruket. Därvid har en uppskattning skett av inkomsten från varje arbetstimme i skogsbruket, som utföres av den fasta arbetsstyrkan. Denna inkomst pr timme skall därvid i princip vara kalkylerad på samma sätt, som tidigare beskrivits för jordbrukets olika produktionsgrenar. Samtliga rörliga kostnader för dragkraft, redskap, forskaffningsmedel för förflyttningen m. m. skall alltså vara fråndragna från ett bruttobelopp, som bör motsvara vad lejd arbetskraft skulle kosta pr m³sk.

Utifrån dessa beräkningsprinciper har timinkomsten vid körning satts till 8,50 kronor vid kortsiktig och 8 kronor vid långsiktig planering, då fler kostnadslag kan beräknas bli rörliga. För tillredning och skogsvård har timinkomsten uppskattats till 6 kronor.

Det förhållandet, att en del arbeten med förvaltning m. m. förutsatts alltid utföras av den fasta arbetsstyrkan, utesluter givetvis inte, att dessa arbeten regelmässigt utföres av andra, t. ex. i ett skogsbruksområdes regi. I så fall kan den fasta arbetsstyrkan utföra mera skogsarbete av annat slag eller mera arbete i jordbruket. Det skulle dock ha fört för långt att i beräkningarna ta med flera alternativ i detta avseende.

Vid de kortsiktiga beräkningarna behöver således hänsyn tas enbart till intäkterna (efter avdrag för rörliga kostnader) från körning, tillredning och skogsvårdsarbeten, eftersom det endast är dessa arbetens omfattning som tillåtits variera. Vid de långsiktiga beräkningarna varierar dessutom storleken av arealen skogsmark och därmed även omfattningen av arbetet med förvaltning och diverse arbeten. Ytterligare intäkter och kostnader måste alltså medtagas i beräkningarna.

Vad gäller enbart ägandet av skogsmark har det förutsatts att rotnettet pr ha och år efter avdrag för förvaltningskostnader räcker exakt för att betala årsräntan efter 5,5 % på anskaffningskostnaden pr ha skogsmark. Denna anskaffningskostnad har med ledning av bl. a. lantbruksnämndens verksamhet uppskattats till 600, 500 resp. 300 kr pr ha i regionerna A, B resp. C.

För förvaltningsarbetet, som således förutsatts alltid utföras av gårdens

fasta arbetsstyrka, har inkomsten beräknats med ledning av de principer för skogsvärdering, som tillämpas i lantbruksnämndens verksamhet. Den förut angivna anskaffningskostnaden pr ha skogsmark har förutsatts motsvara 85 % av det högre värde pr ha, som framkommer vid skogsvärderingen, innan hänsyn tagits till förvaltningskostnader för köparen. Det har nu förutsatts, att lantbrukaren genom den egna förvaltningen erhåller årsräntan på skillnaden mellan detta högre skogsvärde och den förutsatta verkliga anskaffningskostnaden pr ha (600, 500 resp. 300 kr). Det har vidare förutsatts, att lantbrukaren får behålla 5 öre pr f³ gagnvirke av de s. k. indirekta avverkningskostnader, som frånräknas vid skogsvärderingen. Slutligen förutsattes en inkomst av 6 kr för varje timme vid utförandet av det som tidigare betecknats »diverse arbeten».

B.2.2.3.3. Beräkningsmetod

Beräkningarna på kort sikt skall nu ge svaret på, hur de olika produktionsgrenarna skall kombineras inom de ramar, som de begränsade befintliga resurserna bildar, för att det s. k. täckningsbidraget skall bli maximalt stort. Täckningsbidraget innebär i detta fall bidraget till täckande av företagets fasta kostnader och till eventuell vinst. På lång sikt skall också den bästa storleken och sammansättningen av de fasta resurserna prövas. Därvid insättes olika alternativa areal- och arbetskraftsresurser i beräkningarna. Även kostnaderna för dessa resurser behandlas därvid som rörliga.

Dessa räkneproblem har lösts genom användning av den lineära programmeringsmetoden och med hjälp av en datamaskin vid Uppsala universitet (IBM 1620), vilken kunnat användas genom förmedling av företagsekonomiska institutionen vid lantbrukshögskolan. Genom denna datamaskin erhålles upplysningar om maximalt täckningsbidrag, det produktionsprogram (produktionsinriktning) som ger detta, resursåtgång, marginalprodukten för olika resurser vid dessas ökning samt inom vilka gränser enhetsvinsten för resp. produktionsgren får variera utan att produktionsprogrammet ändras. För de produktionsgrenar, som ej ingår i det maximala produktionsprogrammet, lämnas upplysning om erforderlig ökning av enhetsvinsten för att de skall bli konkurrenskraftiga. Den här nämnda termen marginalprodukt kan definieras som utbytet av ytterligare en enhet av ett produktionsmedel, som insättes i företaget.

Den lineära programmeringen har bl. a. en begränsning, som alltid måste ihåggas, när man bedömer dess resultat. Metoden kräver nämligen linearitet, vilket innebär, att det måste vara ett bestämt förhållande mellan mängderna av olika produktionsmedel och de produkter, som framställs. I lantbruket liksom i andra företag ändras dock oftast åtgången pr produkt-enhet av vissa produktionsmedel, t. ex. arbete, när omfattningen av produktionen ändras. Hänsyn har tagits till exempelvis olika arbetsåtgång,

maskinkostnader och byggnadskostnader pr enhet vid olika stor areal, besättning o. s. v. på så sätt, att för varje storleksgrupp av företag den troliga omfattningen av produktionsgrenen fått uppskattas i förväg. Metoden innebär en approximering, men bör kunna godtagas. Den resulterar dock i att specialiseringens fördelar i form av sänkta kostnader pr produktenhet inte helt slår igenom i produktionsprogrammen. Även om dessa senare blir mångsidiga, ger de dock goda upplysningar om konkurrenskraften mellan olika produktionsgrenar.

Det skulle bli alltför omfattande, svåröverskådligt och svårtolkat för läsaren, om här lämnades detaljerade sifferuppgifter över dels det material, som delgivits datamaskinen, och dels de resultat, den lämnat i form av maximala täckningsbidrag, produktionsprogram, resursåtgång, marginalprodukter, variationsgränser för enhetsvinsterna för i programmet ingående grenar och behövliga ökningar av enhetsvinsterna för ej ingående grenar. Här skall i stället göras en sammanfattning av de viktigaste upplysningarna man får vid en tolkning och sammanställning av alla dessa resultat.

B.2.2.3.4. Resultat av de kortsiktiga beräkningarna

a) Storleksgrupp II: 5—10 ha åker

Resursernas utnyttjande och marginalprodukt

Beräkningarna visar mycket tydligt, att arealen åker och antalet tillgängliga arbetstimmar i skogen är kraftiga begränsningsfaktorer vid strävanden att höja lönsamheten. Vid den resurssammansättning, som förutsatts här, ger åkern pr ha en marginalprodukt av 1 250, 1 050 och 940 kr i regionerna A, B resp. C. Detta kan ställas mot årskostnaden för ett hektar åker, som inkl. kostnader för markanläggningar torde uppgå till 100—200 kr.

Jämfört med andra resurser är byggnadsutrymmena mer än tillräckliga. Pr kreatursenhet är marginalprodukten 290 kr, vilket knappast är tillräckligt för att täcka årskostnaderna. Att marginalprodukten dock är så pass hög, beror på den stora arbetsresursen.

Arbetsresursen är alltför hög gentemot andra resurser. I regionerna A, B och C blir 170, 330 resp. 590 timmar utnyttjade även sedan allt skogsarbete på brukningsenheten utförts.

Produktionsprogram

Utifrån den oproportionerligt stora arbetsresursen kan man vänta, att arbetskrävande men föga arealkrävande produktionsgrenar kommer in i de optimala produktionsprogrammen.

I region A vinner den växtföljd, som innehåller mest potatis (blandad växtodling I). Den vallareal, som finns i denna växtföljd, bildar underlag för 4—5 mjölkkor med rekrytering. Det finns inte grovfoder för fler kor,

och möjligheter till inköp av grovfoder har ej intagits i beräkningarna. Grovfodrets marginalprodukt pr foderenhet blir ca 55 öre, varför detta pris kunde ha betalats för att erhålla foder till en utökad mjölkkobesättning. Betets marginalprodukt pr foderenhet har blivit ca 45 öre.

Eftersom beräkningarna tillåter inköp av fodersäd men inte av grovfoder och det finns ytterligare tillgång till både byggnadsutrymme och arbetskraft, kommer byggnaderna i det optimala produktionsprogrammet att fyllas dels av drygt 3 suggor med uppfödning av smågrisarna, och dels av de egna spädkalvarna, som uppfödes till mellankalvar. Därvid behöver ca 12 500 kg fodersäd inköpas.

Arbetskraftsresursens storlek medför alltså, att potatis och mjölkkor vill in i programmet, men att arealresursen sätter stopp alltför tidigt. Det enda som återstår för att utnyttja byggnader och arbetskraft är inköp av fodersäd och förädling av denna genom svin och mellankalv. Mindre arbetskrävande sätt att förädla grovfoder, såsom genom ungnöt till slakt eller genom får, har givetvis ingen som helst möjlighet att konkurrera här. Det skulle behövas en höjning av bruttointäkterna från dessa produktionsgrenar på 50—70 % för att de skulle kunna konkurrera vid den resurssammansättning, som det här gäller. Som fodersädsförädlare har svin och mellankalv slagit ut äggproduktionen, men denna kommer dock in i programmet, om äggpriset höjes med ca 55 öre utöver de 3:70, som förutsatts i beräkningarna. Mellankalvuppfödningen av samtliga egna kalvar skulle ha börjat ersättas av fler svin, om spädkalvarna hade kunnat säljas till 128 kr i stället för som förutsatts 124 kr. Här är alltså skillnaderna mycket små.

Vid alltför liten tillgång på areal kommer ett slopande av egen rekrytering av mjölkkobesättningen att ge ett förbättrat resultat, om intäkter och kostnader i mjölkproduktionen inte förändras i övrigt genom denna åtgärd.

När man går över från region A till B och C försämras potatisens men förbättras grovfoderodlingens konkurrenskraft alltmer. I region B går blandad växtodling III in, vilken som tidigare angivits innehåller $\frac{5}{7}$ grovfoder (vall och foderraps) och $\frac{1}{7}$ potatis. Foderväxtodling III med $\frac{6}{7}$ grovfoder och utan potatis behöver dock bara 8 kronors höjning av nettot pr ha för att komma in i stället, varför växtföljderna kan anses jämbördiga. I region C blir så foderväxtodling III allena rådande.

I samband med att potatisen försvinner i regionerna B och C kan mjölkkoantalet utökas. Marginalprodukten för en foderenhet grovfoder ytterligare är dock fortfarande ca 55 öre. Det finns överskott av arbetskraft och byggnadsutrymmen, och för att i möjligaste mån utnyttja dessa, blir det även här fråga om inköp av fodersäd och fyllande av djurstallarna med svin och mellankalvar. Det har ju, som tidigare sagts, förutsatts att grovfoder ej kan köpas.

Eftersom det finns byggnadsutrymme tillgängligt och dessutom överskott på arbetskraft, kommer köttproduktion med ungnöt eller får inte

heller in i regionerna B och C. Men förhållandena blir helt annorlunda, om arbetskraften har sysselsättning utanför brukningsenheten eller byggnaderna inte längre duger för mjölkkor eller svin.

b) Storleksgrupp III: 10—20 ha åker

Resursernas utnyttjande och marginalprodukt

Åkerns marginalprodukt pr ha är i denna storleksgrupp, med den förutsatta sammansättningen av resurserna, ca 600, 500 och 400 kr i regionerna A, B resp. C. Den har alltså sjunkit till ca hälften jämfört med i storleksgrupp II, men är fortfarande flerdubbelt högre än årskostnaden för ett hektar åker inkl. markanläggningar.

Till skillnad mot storleksgrupp II går det här att konstruera ett produktionsprogram, där den fasta arbetsresursen blir fullt sysselsatt i jordbruk och skogsarbete. Byggnadsresursen är fortfarande förhållandevis stor, och dess marginalprodukt vid en utökning blir här, där arbetskraften redan är fullt sysselsatt, mycket liten — endast 25—35 kr per kreatursenhet och år. Det är tydligen i första hand arealresursen, som behöver utökas.

Produktionsprogram

I regionerna B och C är det framräknade produktionsprogrammet rättentydigt. Växtodlingen kommer att bestå av foderväxtodling III med $\frac{6}{7}$ grovfoder men utan potatis samt av behövlig betesareal. Denna växtodling förädlas sedan genom 13—14 mjölkkor med rekrytering eller fler mjölkkor, om den egna rekryteringen kan slopas. För ytterligare grovfoder skulle korna kunna betala ca 45 öre pr foderenhet. Om detta inte kan köpas, kommer resten av djurstallets 20 kreatursplatser att fyllas av svin, uppfödda på inköpt fodersäd. Svinen slår här ut mellankalvsuppfödning av mjölkproduktionens spädkalvar, som skulle behöva 50 öre högre pris pr kg kött för att komma med. Även äggen behöver nära 50 öre högre pris pr kg för att kunna konkurrera.

Eftersom arbetsresursen är något mer begränsad än i storleksgrupp II, behövs här inte fullt så stor höjning av bruttointäkterna från ungnöt till slakt och från får, för att dessa grenar skall komma in i bilden. Men det behövs fortfarande 20—30 % höjning av bruttointäkten med oförändrade kostnader, vilket förutsätter en avsevärd ensidig prisförskjutning. För får i region C räcker det dock med ca 17 %. Det är tydligen så även i storleksgrupp III, att om byggnader redan finns och är användbara för mjölkkor och arbetsmöjligheter inte finns i större utsträckning än vad som här förutsatts, så är extensiv grovfoderförädling inte konkurrenskraftig. Det blir dock annorlunda, när vi i samband med de långsiktiga beräkningarna låter byggnadskostnaderna bli fullt rörliga.

Region A skiljer sig från B och C såtillvida, att det för blandad växtodling I innehållande $\frac{2}{7}$ potatis och för foderväxtodling III bara behöver bli en änd-

ring av nettot pr ha med 5—10 kronor för att dessa växtföljder skall slå ut varandra. De är alltså likvärdiga, när man förutsätter de skördar, som tidigare angetts för region A.

c) Lönsamhet

Vid databehandlingen erhålles det högsta sammanlagda täckningsbidraget vid den teoretiskt helt optimala kombinationen av produktionsgrenar inom de ramar, som de förutsatta tillgängliga resurserna bildar. Detta sammanlagda täckningsbidrag skall sedan reduceras med kostnaderna för de fasta resurserna för att ett uttryck för inkomsten skall kunna erhållas.

Eftersom vi här utgått från JEU:s resurser för Jämtlands län år 1960, har de fasta kostnaderna i möjligaste mån beräknats på samma sätt som i JEU. Även i övrigt har en del justeringar verkställts vid den slutliga lönsamhetsberäkningen, för att resultaten skall bli så nära jämförbara med JEU:s som möjligt.

Med här nämnda beräkningsprinciper erhålles vid dessa kortsiktiga beräkningar en arbetsinkomst och en total arbets- och kapitalinkomst för familjen och anhöriga, som överstiger motsvarande inkomster enligt JEU för Jämtlands län åren 1956—1960 med följande ungefärliga procenttal. Kapitalinkomsten har förutsatts vara oförändrad. Det bör observeras, att några större förändringar i arbetsinkomsten inte ägt rum under perioden 1956—60 och såvitt kan bedömas ej heller under tiden därefter.

Region	Arbetsinkomst			Totalinkomst		
	A	B	C	A	B	C
Storleksgrupp II	+ 96 %	+ 70 %	+ 52 %	+ 70 %	+ 51 %	+ 37 %
Storleksgrupp III.....	+ 118 %	+ 105 %	+ 90 %	+ 82 %	+ 72 %	+ 62 %

Efter här redovisade höjningar överstiger den årliga arbetsinkomsten i grupp III motsvarande i grupp II med 27 % i region A, 37 % i region B och 43 % i region C.

Den totala kapitalinvesteringen i kronor blir av följande ungefärliga storleksordning.

Region	A	B	C	JEU:s, 31/12 1960
Storleksgrupp II	107 100	104 500	101 500	98 400
Storleksgrupp III	153 300	153 300	152 900	142 700

B.2.2.3.5. Resultat av de långsiktiga beräkningarna

a) Förutsatta arbetskraftsresurser

I beräkningarna har utgått från följande fyra resursstorlekar, när det gäller den fasta arbetsstyrkan.

- a) 2 200 tim pr år = brukaren
- b) 3 000 » » » = brukaren + hustrun
- c) 5 000 » » » = brukaren + hustrun + 1 man
- d) 7 000 » » » = brukaren + hustrun + 2 man

De olika arbetskraftsresurserna kan givetvis tänkas vara sammansatta på andra sätt, än som här angivits. Den fasta arbetsstyrkan utom brukaren och hustrun kan antingen finnas inom familjen eller bestå av lejd arbetskraft eller av delägare i företaget.

Hänsyn har tagits till arbetskraftsresursens storlek under hela året, under vegetationsperioden och under slätter resp. skörd. Under topperioderna har förutsatts att lejd arbetskraft kan erhållas till en kostnad av 20 kr pr timme. Denna höga timkostnad har valts av den orsaken, att extra arbetskraft knappast kan tänkas kunna erhållas i framtiden enbart för ett mindre antal timmar under de absoluta topperioderna, utan i så fall troligen måste anställas för längre tidsperioder.

b) Arealresurser

Kostnaden för anskaffning av åkerjord utan byggnader har uppskattats till 1 200, 1 000 och 800 kronor pr ha i regionerna A, B resp. C. Därutöver har förutsatts att markanläggningar behöver utföras å halva arealen till en kostnad av 1 800 kronor pr ha. Räntekostnaden å investeringarna i jord och markanläggningar har beräknats efter 5,5 procent. Vidare har kalkylerats med kostnader för avskrivning och underhåll av markanläggningar med 70 kronor pr ha och år.

Det har ansetts lämpligt att binda proportionerna mellan arealerna åker och skogsmark med ledning av de proportioner, som nu finns mellan åkerareal och skogsmarksareal i enskild ägo. I regionerna A och B tillsammans finnas i dagens läge pr ha åker en skogsmarksareal om ca 9 ha, vilken här med hänsyn till den förväntade nedläggningen av viss åkerjord torde kunna utjämnas till 10 ha. I region C är motsvarande skogsmarksareal ca 21 ha, vilken här utjämnats till 20 ha.

Anskaffningskostnaden för 1 ha skogsmark har såsom tidigare nämnts uppskattats till 600, 500 och 300 kronor i regionerna A, B resp. C. Räntekostnaden har beräknats efter 5,5 procent. Kostnaderna för markanläggningar m. m. i skogen förutsattes ingå i de tidigare angivna beloppen pr ha åker.

Kostnaderna för ett hektar åker inkl. markanläggningar och tillhörande skogsmark (10 resp. 20 ha) blir i de olika regionerna:

Region	A	B	C
Åker och markanläggning, ränta	94	83	72
Markanläggning, avskrivning och underhåll	70	70	70
Skogsmark, ränta	330	275	330
Summa	494	428	472

c) Produktionsprogram

Även när det gäller de långsiktiga beräkningarna skall de framräknade optimala produktionsprogrammen i huvudsak beskrivas i ord utan redovisning i detalj av det omfattande siffermaterial, som erhållits vid den utförda lineära programmeringen. Som tidigare nämnts kan heller inte den kostnadssänkning pr producerad enhet, som en specialisering bör medföra, i full utsträckning slå igenom vid lineär programmering. Siffermaterialet måste därför tolkas med hänsyn tagen till detta förhållande. Vidare kan de data, som ingår i grundmaterialet för beräkningarna, i verkligheten variera inom så pass vida gränser, att en exakt redovisning av optimala produktionsprogram bör vara av begränsat värde.

Produktionsprogrammet på lång sikt, jämfört med på kortare sikt, påverkas främst av det förhållandet, att även byggnadskostnaderna nu betraktas som fullt rörliga. Rent teoretiskt bör därvid sådana produktionsprogram bli konkurrenskraftiga, som inte ställer några som helst krav på byggande av djurstallar med tillhörande foderutrymmen. De i det föregående nämnda handelsväxtföljderna med enbart potatis och fodersäd utan djurhållning men kombinerade med förvaltning och diverse arbeten i skogen, skogskörning och eventuellt tillredning och vård ger teoretiskt det högsta täckningsbidraget, när det gäller region A och delvis även region B. I region A slår handelsväxtodling I (60 % potatis, 40 % fodersäd) i beräkningarna ut alternativ med djurhållning, även om nettot för handelsväxterna pr ha skulle sjunka med ca 300 kr i storleksgruppen 10—20 ha, 200 kr i 20—30 ha och 100 kr i 30—50 ha. Ju större arealen blir, desto bättre kan tydligen djurhållningen konkurrera. Även handelsväxtodling II (40 % potatis, 60 % fodersäd) slår ut djurhållningen, fastän marginalerna här är mindre.

I region B är det endast handelsväxtodling I, som i storleksgruppen 10—20 ha och möjligen i 20—30 ha är överlägsen djurhållning. I region B i övrigt och speciellt i region C har handelsväxtföljderna inga möjligheter att konkurrera.

Det bör dock understrykas, att ett produktionsprogram med enbart handelsväxtodling i jordbruket inte kan bli mera allmänt förekommande ens i region A. Det är dels sårbart ur såväl växtodlingstekniska som marknadsmässiga synpunkter och dels för jordbrukaren i jämförelse med animalieproduktion mycket riskfyllt, när det gäller såväl priset som skördeutfallet

— det senare inte minst vad gäller foderspannmålen. Det måste vidare understrykas, att det goda resultatet erhålles under den förutsättningen, att nackdelarna med den säsongmässigt mycket ojämna arbetsförbrukningen kan fullständigt neutraliseras genom tillgång till skogsarbete året om.

När det gäller animalieproduktionen, knyter sig det största intresset till mjölkproduktionens konkurrenskraft. Beräkningarna visar rätt entydigt, att mjölkproduktionen har relativt sett svårare att hävda sig vid små areal- och arbetsresurser. Arbetsstyrkan blir till alltför stor del bunden vid förvaltning, diverse arbeten och körning i skogen. Vid dessa arbeten blir nämligen arbetsersättningen högre än vid arbete med en mindre mjölkbesättning. Detta och den begränsade åkerarealen gör å andra sidan, att besättningen blir alltför liten, för att effektiviteten skall bli konkurrenskraftig i mjölkproduktionen. Såväl arbets- som byggnadskostnaderna pr producerad enhet i mjölkproduktionen sjunker som bekant kraftigt vid en stegrad omfattning av produktionen.

Med en möjlig besättningsstorlek på 15—20 kor med rekrytering börjar mjölkproduktionen kunna konkurrera ut annan animalieproduktion i varje fall i regionerna A och B. Fortfarande konkurrerar dock förvaltning, diverse arbeten och körning i skogen, när det gäller arbetsresursen. Vid en besättningsstorlek om minst 25—30 kor med rekrytering i regionerna A och B konkurrerar emellertid mjölkproduktionen ut inte bara annan animalieproduktion utan även körning i skogen. Med den här förutsatta avkastningen pr ko och med ett genomsnittligt mjölkpris av 57 öre pr kg 4 %-ig mjölk blir således mjölkproduktionen relativt sett en mycket lönsam produktionsgren, så snart besättningsstorleken blir sådan, att arbetsåtgången pr ko och år blir 100 timmar eller mindre. Därvid har givetvis medräknats kostnader för en rimlig mekanisering i ladugården.

För att klara av en mjölkbesättning på inemot 30 kor med rekrytering eller fler, därtill hörande växtodling, det förutsatta »obligatoriska» skogsarbetet med 0,5 tim pr m³sk och en del skogskörning fordras dels en arealresurs om 30—50 ha och — enligt förutsättningarna för regionerna A och B — 300—500 ha skogsmark och dels en arbetskraftresurs om 5 000 eller 7 000 timmar, d. v. s. ett två- eller tremansföretag. *Beräkningarna pekar klart mot en sådan organisation som den mest lönsamma*, något som belyses ytterligare längre fram. Skogsarbetet kan givetvis i stället helt bestå av körning och/eller tillredning och vård, varvid förvaltningen m. m. överlämnas till exempelvis ett skogsbruksområde.

Även ur synpunkter, som ej direkt kan fångas i siffror, torde den här skisserade organisationen ha stora fördelar. Ersättarefrågan i mjölkproduktionen, som måste lösas på ett tillfredsställande sätt vid dessa besättningsstorlekar, bör kunna ordnas, då det med hjälp av tillgång till skogsarbete kan skapas ett två- eller tremansföretag. Vidare kan en man i företaget helt specialisera sina kunskaper och sitt intresse på mjölkproduktionen, något

som oftast blir nödvändigt, när det gäller att effektivt driva denna svåra produktionsgren i den omfattning det här blir fråga om.

Där arealresursen inte helt räcker till för en besättning av angiven storlek vid traditionell mjölkproduktion med rekrytering, *bör det i vissa fall genom ytterligare specialiseringsåtgärder kunna skapas möjligheter att hålla fler mjölkkor än vanligt pr arealenhet*. Det närmast till hands liggande medlet bör vara en ytterligare utökad gödsling av speciellt vallarna. Vidare kan med bra gödsling och skötsel i övrigt växtodlingen helt eller nästan helt specialiseras på grovfoderodling (vall, bete, foderraps), varvid foderspannmål inköpes. Ytterligare en metod bör vara att helt eller delvis slopa den egna rekryteringen av mjölkkorna. För att underlätta avelsarbetet kan man därvid tänka sig, att en icke mjölkproducent genom någon form av kontrakt handhar mjölkproducentens ungdjursuppfödning. Det synes vara önskvärt, att de delvis påbörjade försöken i praktisk drift med här nämnda specialiseringsvägar i mjölkproduktionen fortsätter och utvecklas ytterligare.

Där mjölkproduktionen kommer in i produktionsprogrammet, blir detta som synes i en omfattning, som ställer stora krav på arealresursen i företaget. Om dessutom skogsarealen, som här förutsatts för regionerna A och B, är 10 gånger så stor som åkerarealen och den fasta arbetsstyrkan obligatoriskt skall utföra 0,5 timmars arbete pr m³sk, blir även arbetsresursen lätt fylld, så snart mjölkproduktion ingår i produktionsprogrammet. Det är enbart i region A, som potatisodling kan komma in jämsides med en relativt sett omfattande mjölkproduktion. För att så skall ske, fordras dock minst ett tvåmansjordbruk och minst 20—30, helst 30—50 ha åker. I den mån den fasta arbetsstyrkan överlämnar allt skogsarbete inklusive förvaltning till exempelvis ett skogsbruksområde, kan givetvis potatisodlingen komma in även vid lägre arbetsresurser.

Så snart arealresursen går upp till 20—30 eller 30—50 ha åker och arbetsresursen samtidigt ökar till 5 000 eller 7 000 timmar, blir således det optimala produktionsprogrammet rätt entydigt. Mjölkproduktionen kommer in i största möjliga omfattning. Detta gäller regionerna A och B — kanske speciellt B-regionen, där potatisodlingen har svårare att konkurrera.

När det däremot gäller en arealresurs om 10—20 ha åker och en arbetsresurs om 2 200 eller 3 000 timmar blir bilden mera mångskiftande. I regionerna A och B är mjölkproduktionen inte underlägsen, i varje fall inte när det gäller arbetsresursen 3 000 timmar. Här är dock även andra produktionsgrenar ungefär jämbördiga, eftersom kostnadshöjningen pr produktenhet vid mindre omfattning av produktionen slår hårdast när det gäller mjölkproduktionen.

Mindre arbetskrävande animalieproduktion med får eller ungnöt kan därför lätt komma in i bilden i samtliga regioner. Detta gäller speciellt vid arbetsresursen 2 200 timmar. I beräkningarna synes fårskötsel vara överlägsen köttproduktion med ungnöt. Priset på ungnötskött synes behöva

höjas med mellan 50 öre och 1 krona pr kg för att produktionsgrenarna skall bli helt jämbördiga vid här tillämpade förutsättningar. Dessa innebär bl. a. att foderkostnaderna för fårskötseln blir lägre än för ungnötssuppfödningen på grund av främst en större andel bete och en mindre andel fodersäd. Foderåtgången för ungnöten har kalkylerats utifrån försöksresultat såväl inom som utom länet.

Både osäkerheten i de data, som förutsatts för de båda produktionsgrenarna, och det produktionstekniska utvecklingsarbete som pågår, gör dock att någon av dessa båda produktionsgrenar inte bör förskjuta den andra. På den enskilda gården bör det naturligtvis ske en specialisering, men för länet som helhet torde en uppdelning av köttproduktionen på både får och ungnöt vara att föredra inte minst ur marknadsmässiga synpunkter.

Det bör kraftigt poängteras, att denna mindre arbetskrävande animalieproduktion måste för att bli konkurrenskraftig i produktionsprogrammen kombineras med skogsarbete — såväl med det arbete, som här behandlats som obligatoriskt, som med körning och vid större arbetsresurser även tillredning och vård. Om man även på litet längre sikt på en enskild gård kan räkna med att den fasta byggnadsresursen duger för ungnöts- eller fårproduktion men inte för mjölkproduktion, ökar givetvis ungnötens och fårens konkurrenskraft gentemot mjölkkena.

Det är i regionerna A och B inte enbart får- eller ungnötsproduktion kombinerat med skogsarbete, som kan konkurrera med mjölkproduktion vid företag med 10—20 ha åker och 2 200—3 000 arbetstimmar tillgängliga. Speciellt i region A kan man i enskilda fall tänka sig kombinerad smågris- och fläskproduktion i huvudsak grundad på egen fodersädesodling. Kornodling blir nämligen en fullt konkurrenskraftig produktionsgren med den hektarskörd (2 600 kg), som förutsatts i region A, och med den relativt sett litet arbetskrävande och billiga skördemetod, som ingår i förutsättningarna, nämligen hyrd skördetröska till en kostnad av 100 kr pr ha. På enskilda gårdar i region A kan alltså en specialisering på dels fodersäds- och kanske dessutom potatisodling och dels kombinerad smågris- och fläskproduktion ge ett gott resultat. En uppdelning på olika gårdar av smågris- och fläskproduktion utan någon form av kontrakterade direkta smågrisleveranser synes inte vara att rekommendera. Marknaden för smågrisar synes inom länet bli av alltför liten omfattning för att kunna fungera tillfredsställande vid alla tider av året.

Man bör givetvis i detta sammanhang hålla i minnet, att en omfattande fodersädesodling medför större tekniska risker än grovfoderodlingen även i region A, och att prisriskerna är större för fläsket jämfört med exempelvis mjölken. Vidare har här förutsatts billigast möjliga skördemetod för fodersäden. Odlingens konkurrenskraft kan sjunka avsevärt, om exempelvis en egen skördetröska kostar betydligt mer pr timme än som förutsatts ovan eller om mer arbetskrävande skördemetoder tillämpas.

Förädling av foderspannmål genom mellankalvsuppfödning eller äggproduktion har i beräkningarna visat sig mindre konkurrenskraftig än genom kombinerad smågris- och fläskproduktion. Såväl när det gäller mellankalv som ägg synes priset pr kg behöva höjas med 50—75 öre, för att produktionsgrenarna skall bli konkurrenskraftiga i beräkningarna.

Speciellt i region A konkurrerar även potatisodlingen starkt med mjölkproduktionen vid arealresursen 10—20 ha. Detta gäller särskilt om arbetsresursen är relativt stor. Det har ju också tidigare nämnts att enbart handelsväxtodling kombinerad med skogsarbete har den allra bästa konkurrenskraften just i region A och storleksgruppen 10—20 ha. Man måste här dock ta hänsyn till det faktum, att mjölkproduktionen, så snart den över huvud taget kommer in i produktionen, vid denna arealstorlek behöver all areal, som finns tillgänglig. Vidare synes utvecklingen inom potatisodlingen och potatishandeln gynna uppkomsten av större odlingar. Det blir således svårt att förena mjölkproduktion och potatisodling med de begränsade arealer, det här gäller. En god lösning synes vara gemensamhetsodlingar av potatis i större skala, varigenom hela arealen på de enskilda gårdarna blir tillgänglig för den djurskötsel, som man valt att bedriva.

Potatisodlingen har alltså god konkurrenskraft såväl vid större areal- och arbetskraftsresurser i kombination med mjölkproduktion som vid mindre areal- och arbetskraftsresurser men då i kombination med skogsarbete eller i form av gemensamhetsodlingar utanför de enskilda brukningsenheterna. Länets förutsättningar för såväl kvantitativt som kvalitativt höga potatisskördar är ju som tidigare påvisats goda. *Stora ansträngningar bör göras även i fortsättningen för att marknads- och förädlingsmässigt ytterligare utöka potatisodlingens konkurrenskraft i länet.*

Vad här sagts om potatisodling torde i huvudsak gälla även odling av rotsaker, grönsaker, bär m. m. För vissa av dessa produkter bör de odlings tekniska möjligheterna vara fullt tillfredsställande inom länet. Här liksom för potatis gäller, att förutsättningarna inom länet är utmärkta för kvalitetsproduktion, men att investeringar måste till för lagring och förädling av produkterna.

Det hittills anförda gäller i huvudsak regionerna A och B. Region C uppvisar en delvis annorlunda bild. För denna region har i beräkningarna förutsatts de lägsta skördarna speciellt av fodersäd och potatis, och vidare har mjölkproduktionen inom regionen fått bära 2,5 öre pr kg mjölk i högre fraktkostnader till mejeri. Slutligen är skogsandelen större i de förutsatta företagen.

Alla dessa faktorer har samverkat till att fårskötseln här har större konkurrenskraft än i regionerna A och B. Först när arbetskraftsresursen blir 5 000 timmar, kan mjölkproduktionen möjligen komma in i bilden. Foderväxtodlingen blir här helt allena rådande. Arbetsinsatsen i skogsbruket blir givetvis här relativt sett större än i regionerna A och B.

Ur företagsekonomiska synpunkter synes således länets samlade jordbruk kunna vinna på en viss regional fördelning av å ena sidan mjölkproduktion och å andra sidan köttproduktion med får eller ungnöt. Det torde vara genom åtgärder på förädlingsidan, som en sådan fördelning lättast skulle kunna åstadkommas. Den rådgivning och upplysning, som behövs för att underlätta en dylik produktionsomläggning i vissa delar av länet, bör vara en uppgift även för de ekonomiska föreningarna. Även om jordbruket i C-regionen efter en omläggning skulle komma att inriktas på köttproduktion, kommer givetvis mjölkproduktionen för lokala behov att kvarstå.

De här förda resonemangen om optimala produktionsprogram vid olika areal- och arbetsresurser har som tidigare nämnts utgått från den viktiga förutsättningen, att arealen skogsmark är 10 gånger arealen åker i regionerna A och B och 20 gånger arealen åker i region C. Även om dessa relationer ungefär motsvarar genomsnittet, finns givetvis stora olikheter såväl mellan enskilda företag som mellan olika bygder inom de olika regionerna.

I den mån åkerarealen är mer dominerande i företaget än som här förutsatts, verkar detta i den riktningen, att mera arbetsintensiva produktionsgrenar inom jordbruket, såsom mjölkproduktion och potatisodling, får lättare att göra sig gällande. En kombination av dessa båda produktionsgrenar blir också möjlig vid en mindre arbetsresurs än som tidigare angivits. Om skogsmarksarealen i stället blir mer dominerande än som förutsatts, kommer de mera arbetsextensiva produktionsgrenarna i jordbruket, såsom köttproduktion med ungnöt eller fårskötsel, i ett bättre läge.

d) Lönsamhet och kapitalinvestering

Vid den lönsamhetsberäkning, som tidigare verkställdes för de kortsiktiga anpassningarna, tillämpades i möjligaste mån samma beräkningsprinciper i fråga om bl. a. avskrivnings- och räntekostnader, som användes i jordbruksekonomiska undersökningen. För de nu behandlade långsiktiga anpassningarna skall i stället en betydligt »hårdare» kostnadsberäkning tillämpas. Det förutsattes ju vid dessa beräkningar, att nyinvesteringar sker i såväl jord och skog som i byggnader, markanläggningar m. m. Sådana nyinvesteringar bör, i den mån de ej kan behandlas som värdebeständiga, avskrivas på relativt kort tid.

Kostnaderna för avskrivning och underhåll av byggnader har sålunda uppskattats till 5 % av byggnadskostnaderna. Räntekostnaderna har beräknats till 5,5 % på investeringar i mark, markanläggningar och byggnader och till 6,5 % på samtliga övriga investeringar (djur, maskiner, rörelsemedel m. m.). Sett mot bakgrunden av det nuvarande ränteläget (i början av år 1963) bör denna ränteberäkning erbjuda mycket goda riskmarginaler. Vad gäller byggnader och andra investeringar, som avskrives, har räntan räknats på ett medelvärde under avskrivningstiden, uppskattat till 60 % av anskaffningskostnaden. För maskiner har tillämpats en total årskostnad

(avskrivning, underhåll och ränta) med 12—15 % av anskaffningskostnaden. Kostnadsprocenten har därvid höjts, när åkerarealen och arbetsresursen ökat.

Här skall nu för olika areal- och arbetsresurser anges den lönsamhet, som erhållits i de optimala produktionsprogrammen, sedan program med enbart handelsväxtföljder uteslutits. Lönsamheten uttryckes som arbetsärsättning pr timme i medeltal för hela den fasta arbetsstyrkan, sedan samtliga kostnader — även fullständiga räntekostnader — avräknats. Med de beräkningsprinciper för bl. a. kapitalkostnaderna, som tidigare beskrivits, erhålles en timersättning, som för olika företag varierar mellan 3: 65 och 7: 50. När denna bedömes, bör man hålla i minnet, att kapitalkostnaderna här räknats »hårt», och att timersättningen skulle bli högre, om jordbruksekonomiska undersökningens principer tillämpades. Sålunda har för exempelvis byggnaderna förutsatts avskrivning under endast ca 25 år. Räntekostnader med 5,5 % har beräknats på åker och skog enligt förut angivna uppskattade marknadsvärden pr hektar, och vidare har kostnader för behövliga markanläggningar avräknats. Till markanläggningar räknas här dikning, täckdikning, vägar, viss stenröjning, viss nyodling i arronderingsbefrämjande syfte m. m., och de avser i tillämpliga delar även skogsbruket.

Den absoluta storleken av timersättningen synes således vara av begränsat intresse på grund av svårigheterna att uppskatta bl. a. kapitalkostnaderna. Det bör däremot vara av stort intresse att för varje region jämföra timersättningens relativa storlek vid gårdar med olika areal- och arbetsresurser. Timersättningen i storleksgruppen 10—20 ha åker och med 3 000 arbetstimmar har därvid i varje region satts till 100. Vidare har timersättningen i regionerna B och C jämförts med motsvarande areal- och arbetsresurs i region A.

I tabellerna anges även de åker- och skogsmarksarealer, som inom de förutsatta arealgränserna motsvarar det optimala produktionsprogrammet, och för vilka den angivna lönsamheten således gäller. Vidare anges den medelinvestering av kapital, som det optimala produktionsprogrammet förutsätter och för vilken räntekostnader avräknats. Kapitalet är därvid uppdelat i åker, skog, markanläggningar, byggnader och driftskapital, vilket senare här innefattar djur, maskiner, lager av produkter och förnödigheter samt rörelsemedel.

Vid en utökning av företagsstorleken från 10—20 ha åker och 3 000 timmar upp till det maximala, som medtagits i beräkningarna, nämligen 30—50 ha åker och 7 000 timmar, ökar således arbetsärsättningen med ca 40—50 procent. Att den procentuellt sett ökar mindre i region A än i region B beror bl. a. på, att det i A-regionen ges bättre möjligheter att utnyttja en liten arealresurs genom arbetsintensiv produktion av exempelvis potatis eller mjölk. Kapitalinvesteringarna och kostnaderna för en utökning av företaget

Region A

Arbetsresurs tim/år	2 200		3 000		5 000			7 000
Arealgrupp	10—20	10—20	20—30	30—50	10—20	20—30	30—50	30—50
Åker, ha	10	13,7	20,5	30	20	30	39	50
Skogsmark, ha	100	137	205	300	200	300	390	500
Arbetsinkomst, rel.-tal ..	95	100	107	108	107	118	134	139
Medelinvestering:								
åker à 1 200 kr/ha	12 000	16 400	24 600	36 000	24 000	36 000	46 800	60 000
skog à 600 kr/ha	60 000	82 200	123 000	180 000	120 000	180 000	234 000	300 000
markanlägggn. à 500 kr/ha åker	5 000	6 800	10 200	15 000	10 000	15 000	19 500	25 000
byggnader, kr	25 500	35 400	49 000	48 300	51 100	71 000	81 700	103 600
driftskapital, kr	39 800	53 100	65 300	79 000	74 300	103 700	112 200	149 400
Summa	142 300	193 900	272 100	358 300	279 400	405 700	494 200	638 000

Region B

Arbetsresurs tim/år	2 200		3 000		5 000			7 000
Arealgrupp	10—20	10—20	20—30	30—50	10—20	20—30	30—50	30—50
Åker, ha	11,4	16	21,6	30	20	30	40,1	50
Skogsmark, ha	114	160	216	300	200	300	401	500
Arbetsinkomst, rel.-tal ..	92	100	112	114	111	125	141	149
D:o med motsv. grupp i region A = 100	82	84	88	89	87	89	89	90
Medelinvestering:								
åker à 1 000 kr/ha	11 400	16 000	21 600	30 000	20 000	30 000	40 100	50 000
skog à 500 kr/ha	57 000	80 000	108 000	150 000	100 000	150 000	200 500	250 000
markanlägggn. à 500 kr/ha åker	5 700	8 000	10 800	15 000	10 000	15 000	20 000	25 000
byggnader, kr	28 000	38 900	48 300	47 500	48 100	66 400	78 800	96 900
driftskapital, kr	41 900	55 100	66 000	78 000	68 500	98 800	112 600	148 200
Summa	144 000	198 000	254 700	320 500	246 600	360 200	452 000	570 100

Region C

Arbetsresurs tim/år	2 200		3 000		5 000	
Arealgrupp	10—20	10—20	20—30	10—20	20—30	
Åker, ha		15	20	21,8	20	30
Skogsmark, ha		300	400	436	400	600
Arbetsinkomst, rel.-tal ..		91	100	109	118	127
D:o med motsv. grupp i region A = 100		71	74	76	82	80
Medelinvestering:						
åker à 800 kr/ha		12 000	16 000	17 400	16 000	24 000
skog à 300 kr/ha		90 000	120 000	130 800	120 000	180 000
markanlägggn. à 500 kr/ha åker		7 500	10 000	10 900	10 000	15 000
byggnader, kr		21 400	30 000	28 600	44 600	55 700
driftskapital, kr		50 700	65 600	68 100	72 800	101 500
Summa		181 600	241 600	255 800	263 400	376 200

har beräknats så pass högt, att en betryggande säkerhetsmarginal bör finnas bakom de slutsatser om den bättre lönsamheten vid större företag, som dessa beräkningar bör kunna ge underlag för. Det måste dock givetvis hela tiden hållas i minnet, att effektiviteten i produktionen när det gäller avkastning från jord och djur bedömts vara lika hög vid stora som vid små företag och att beräkningarna förutsätter att de kostnadssänkningar av olika slag pr producerad enhet, som större företag bedömes kunna medföra, verkligen kan tas till vara.

I förhållande till A-regionen ger som synes B-regionen ca 10—20 % och C-regionen ca 20—30 % sämre arbetsersättning. Skillnaden blir dock mindre, ju större företag det gäller.

Medelinvesteringarna av kapital blir som synes mycket höga speciellt i de större företagen. Man bör dock lägga märke till, att med de förutsättningar som gällt för beräkningarna kommer nära hälften av den totala investeringen att gälla skogsmark och växande skog.

De här framräknade höjningarna av arbetsersättningen vid ökning av företagsstorleken gäller från den s. k. basjordbruksgruppen 10—20 ha åker och uppåt. Ett mått på hur mycket arbetsinkomsten stiger från den i länet vanligaste storleksgruppen 5—10 ha åker och till gruppen 10—20 ha erhölls vid de kortsiktiga beräkningarna. Resultatet blev därvid som tidigare nämnts en höjning med 27 % i region A, 37 % i region B och 43 % i region C.

Förslag till åtgärder för jordbruket återfinnes i kapitel C.2.2.1.

B.2.3. Skogsbruk

Länets skogsbruk har varit föremål för en särskild utredning, »Skogstillgångarna i Jämtlands län». Denna utredning, till vilken hänvisas i föreliggande utredning, har tryckts och återfinnes i SOU 1962: 1. I denna redovisas bl. a. länets virkestillgångar och avverkningskvantiteter samt transport-, industri- och arbetskraftsfrågor inom länets skogsbruk.

I föreliggande utredning redovisas emellertid ytterligare några uppgifter rörande länets skogsbruk. I samband med undersökningar av lantbrukets struktur, resurser och utvecklingstendenser (i kapitlena B.2.2 och C.2.2.1) behandlas sålunda även vissa sidor av skogsbruket. Med lantbruk menas nämligen här kombinationen jordbruk och skogsbruk, bedriven såsom en enskilt ägd företagsform. I kapitel B.1.1.5 redovisas näringslivets struktur i länet. I detta kapitel behandlas sysselsättningen inom skogsbruket tillsammans med sysselsättningen inom jordbruket. Det är nämligen praktiskt taget omöjligt att särskilt urskilja de personer, som uteslutande arbetar inom den ena eller den andra av de båda näringarna. Flertalet av de år 1960 förvärvsarbetande inom länets jordbruk och skogsbruk, 17 707 personer, torde sysselsättas inom båda näringarna. Vid uppgörandet av befolkningsprognosen för år 1975, kapitel B.1.2, har emellertid arbetsvolymen enbart för skogs-

bruket beräknats. Denna har erhållits genom multiplicering av uppskattade avverkningskvantiteter med arbetskraftsbehovet per m³sk. Även i andra delavsnitt i föreliggande utredning återfinnes uppgifter rörande länets skogsbruk. Sålunda redovisas skogsmarksarealerna inom länets kommuner samt ägoförhållandena inom skogsmarken i kapitel B.2.1.

B.2.4. Industri och hantverk. Produktionsfaktorer

I kapitel B.1 har lokaliseringen av samt den hittillsvarande produktionsutvecklingen inom länets industri behandlats. I detta kapitel har industrin därjämte setts ur sysselsättningssynpunkt, varvid även vissa uppskattningar av antalet förvärvsarbetande inom industri och hantverk år 1975 gjorts. Föreliggande kapitel (B.2.4) innehåller en systematisk sammanställning av olika tänkbara *produktionsfaktorer*, som kan vara av betydelse vid en industris lokalisering.

Produktionsfaktorerna för industri, vilka även kan benämnas *lokaliseringsfaktorer*, har här uppdelats i tre större huvudgrupper, nämligen

råvaror inom länet (kap. B.2.4.1)

transportkostnader (kap. B.2.4.2)

övriga produktionsfaktorer (kap. B.2.4.3).

Inom Jämtlands län finns fyra grupper av produktionstillgångar från vilka en *råvaruförsörjning* till en industriell förädling inom länet erhålles eller kan tänkas erhållas, nämligen *jordbruket*, *skogen*, *de geologiska förhållandena* (malmer, nyttiga bergarter och jordarter) samt *vattenkraften*.

Transportkostnaderna är av betydelse vid industrilokalisering dels beträffande råvaruförsörjningen och dels beträffande frakterna ut från industrin till avsättningsmarknaden. Där de sammanlagda transportkostnaderna är lägst, finns industrins bästa möjliga lokalisering, sett enbart ur *fraktkostnadssynpunkt*. I föreliggande utredning har fraktkostnaderna dels undersökts vid export från och import till Jämtlands län (kap. B.2.4.2.2) dels vid råvaruförsörjning och avsättning helt inom Sverige (kap. B.2.4.2.3).

I gruppen *»övriga produktionsfaktorer för industrin»* ingår ett stort antal kostnadselement och andra förhållanden, som kan vara av betydelse vid en industris lokalisering. Vissa av produktionsfaktorerna i kapitel B.2.4.3 är sådana, att de direkt visar sig i de rent företagsekonomiska kalkylerna (t. ex. elkraftspriset, arbetslönerna, tillgång till kapital m. m.), medan andra är av mera sekundär betydelse (t. ex. tillgång till service för industrin samt för företagaren och de anställda) och blir utslagsgivande vid lokaliseringen först när de primära produktionsfaktorerna pekar på att flera alternativa orter kan föredragas vid företagets lokalisering.

B.2.4.1. Råvaror inom länet

B.2.4.1.1. Jordbruket som råvarubas för industri

Enligt 1960 års folkräkning sysselsättes 1 338 personer inom livsmedelsindustrin i Jämtlands län. För denna industrigren, som omfattar ett ganska stort antal typer av företag, svarar länets eget jordbruk för en stor del av råvaruförsörjningen. Det kan därför vara lämpligt att i föreliggande kapitelavsnitt, som behandlar industriråvaror inom länet, närmare kommentera vissa grenar av länets livsmedelsindustri. Beträffande jordbrukets bruttoproduktionsvärde hänvisas till kapitel B.2.2.2.7.

Mejerihantering

I nedanstående tabell redovisas mjölkinvägningens storlek, antal leverantörer samt antal anställda vid länets olika mejerier för år 1961.

Mejeri	Invägning av mjölk, kg	Antal leverantörer	Kg mjölk per leverant. o. år	Antal anställda
Berg	3 734 979	570	6 552	16
Gäddede	443 624	100	4 436	2
Oviken	6 876 321	555	12 390	28 ¹
Ragunda	3 586 372	551	6 509	10
Sikås	6 637 382	733	9 055	21
Ström	2 443 344	367	6 658	7
Sveg	1 590 099	423	3 759	6
Undersåker	3 363 444	360	9 342	9
Änge	5 073 717	429	11 827	4 ²
Östersund	27 269 857	2 388	11 420	317 ³
S:a Jämtlands läns mejeriförening	61 019 139	6 476	9 422	420

¹ Inkl. Mejerihandeln i Myrviken.

² Inkl. leverantörsbutik.

³ Ant. anställda på olika anläggningar i Östersund var år 1961: Mejeriet: 117, smältostfabriken: 10, bageriet: 44, butikerna: 80, verkstäder: 16, kontoret: 50.

Mejeriet i Östersund är, beträffande antalet sysselsatta, stadens näst största industrianläggning. Den totala produktionen år 1961 av smör inom Jämtlands läns mejeriförening uppgick till 1,0 miljoner kilo. Såväl ost- som messmörproduktionen är större, vilket är fördelaktigt för föreningens ekonomi. Produktionen av ost och mesvaror på de olika mejerierna redovisas i nedanstående tabell.

Mejeri	Produktion, kg av	
	Ost	Mesvaror
Berg	258 759	494 080
Oviken	314 660	
Ragunda	185 941	
Sikås	622 052	545 455
Sveg	38 497	
Undersåker	205 218	
Östersund	1 511 834	733 352
Summa	3 136 961	1 772 887

Mejeriföreningens kostnader för intransport av mjölk var år 1961 2,1 miljoner kronor. I förhållande till mjölkinvägningens storlek uppgick mjölktransportkostnaderna till 3,5 öre per kilo. Transportkostnaderna per kilo mjölk varierar kraftigt mellan de olika mejeriområdena. Högst är de i Härjedalen.

Slakterirörelse

Jämtlands läns slakteriförening har slakterier i Östersund, Strömsund och Sveg. Till medlemmar i föreningen, som år 1961 uppgick till 9 319, utbetalades i likvider 11,4 miljoner kronor. Värdet av övrig slakterirörelse i länet kan uppskattas till 1 miljoner kronor, varför Jämtlands läns slakteriförening torde ha minst 90 % av den totala slakterirörelsen i länet (exkl. hemmaslakt).

Den uppslaktade kvantiteten hos slakteriföreningen var år 1961 2 593 ton och utgjorde år 1961 0,9 % av den totala slakten vid till Sveriges slakteriförbund anslutna föreningar. På grund av jordbrukets produktionsförhållanden i länet skiljer sig slakten i länet avsevärt från riksgenomsnittet, vilket framgår av nedanstående tabell.

Slaktade djur	Antal	Procent av slakten hos samtl. fören.
Kor och ä. tjurar	5 588	2,8
Ungnöt	6 048	3,1
Gödkalv	2	—
Mellankalv	1 877	3,4
Spädkalv	10 190	4,6
Får och lamm	1 470	2,4
Häst och föl	747	4,5
Gödsvin	4 049	0,2
Suggor och galtar	206	0,2

I förhållande till totalproduktionen har Jämtlands läns slakteriförening en ganska stor slakt av nötkött, medan slakten av gödsvin, suggor och galtar är mycket liten. År 1961 var den uppslaktade kvantiteten fläsk vid Jämtlands läns slakteriförening 290 ton. Från Sveriges slakteriförbund levererades till länet 1 057 ton fläsk, varför Jämtlands län kan sägas vara självförsörjande med fläsk endast till 21 %. Däremot sker en icke oväsentlig »export» av kött från Jämtlands läns slakteriförening. Till Sveriges slakteriförbund levererades år 1961 sålunda 527 ton kött, vilket utgör 22 % av den totala tillförseln av kött till slakteriföreningen i länet.

Den totala omsättningen hos Jämtlands läns slakteriförening var år 1961 34,3 miljoner kronor, varav den interna omsättningen uppgick till 9,5 miljoner kronor. Omsättningen hos slakteriet i Östersund var 6,3 miljoner kronor, hos slakterierna i Sveg och Strömsund 1,4 miljoner kronor respektive 2,0 miljoner kronor. I Östersund har slakteriföreningen även en charkuterifabrik, som år 1961 hade en omsättning på 9,9 miljoner kronor.

Antalet anställda i slakteriföreningen var år 1961 169 personer, varav 11 i föreningens butiker.

Lantmännens centralförening i Jämtlands län är visserligen huvudsakligen inriktad på ren affärsrörelse (inköp av jordbruksprodukter, försäljning av förnödenheter till jordbrukare), men då föreningen under senare år alltmer börjat med en viss produktionsförädling, särskilt då beträffande potatis, synes det lämpligt, att i detta sammanhang något beröra centralföreningens verksamhet.

Föreningens varuomsättning år 1962 uppgick till 22,3 miljoner kronor. Fördelningen på olika typer av varor var följande:

Gödselmedel	1,9 milj. kr.
Fodervaror o. div. spannmål	6,2 „
Stråfoder	0,3 „
Potatis	1,3 „
Utsädesvaror	1,1 „
Maskiner och redskap	7,7 „
Byggnadsvaror	2,8 „
Oljor	0,5 „
Div. varor	0,5 „
	Summa 22,3 milj. kr.

Inköpen av produkter från länets jordbrukare har under åren 1958—1962 uppgått till nedanstående kvantiteter:

	1958, ton	1959, ton	1960, ton	1961, ton	1962, ton
Spannmål	1 026	1 343	1 172	1 296	771
Potatis	1 147	1 598	2 832	4 669	2 135
Stråfoder	785	1 722	2 125	831	1 299

Fram till och med år 1961 ökade inköpen av potatis kraftigt. En viss förädling av denna produkt sker genom centralföreningen. Försäljningen av potatisprodukterna har i huvudsak skett till storförbrukare. Nedgången i inköp under år 1962 sammanhänger med ett mindre gott skördeår.

Föreningens omsättning hos de olika filialerna i länet var följande:

	1958	1959	1960	1961	1962
Bräcke	753 779	870 710	931 191	874 065	991 388
Duved	120 067	157 993	131 045	139 480	130 264
Jämtl. Sikås	617 905	804 300	896 701	869 045	952 741
Hammarstrand	255 476	355 240	527 985	610 103	672 050
Hede	221 919	340 894	390 379	335 478	425 522
Jämtl. Änge	397 722	504 613	562 340	616 795	706 731
Järpen	306 226	366 242	406 044	432 574	515 162
Sveg	541 149	667 495	701 989	558 035	661 718
Mattmar	659 407	853 702	822 054	864 655	914 657
Strömsund	462 957	522 845	571 147	708 646	783 689
Svenstavik	429 000	458 532	588 536	654 392	778 827
	4 765 607	5 902 566	6 529 411	6 663 268	7 532 749
Östersund	4 967 871	7 123 680	9 239 001	13 323 417	14 785 677
Kronor	9 733 478	13 026 246	15 768 412	19 986 685	22 318 426

B.2.4.1.2. Skogstillgångarna i länet såsom råvarubas för industri¹

Skogen såsom råvarubas för förädlingsindustrier i Jämtlands län har behandlats av 1960 års skogskommitté för Jämtlands län. I det följande lämnas därför endast en sammanfattning av samt en komplettering till kommitténs tryckta betänkande (SOU 1962: 1). I utredningen konstateras, att den i länet tillgängliga råvarubasen ej är tillräcklig för nyanläggning av en konventionell kemisk massaindustri, som på grund av de höga anläggningskostnaderna måste dimensioneras för en årskapacitet av minst 70 000 ton massa. Kommittén ansåg sig därför ej böra närmare diskutera någon förädlingsindustri av denna karaktär liksom ej någon sågverksindustri. Brist på sågtimmer föreligger nämligen.

Däremot fann kommittén, att vissa förutsättningar finnes för produktion av wallboard eller halvkemisk massa i länet. Nya sådana industrier skulle delvis kunna bygga på länets jämförelsevis stora tillgångar av barrklevirke och lövved. Sådant virke kan nämligen ej lösflottas och måste därför för att kunna användas av kustindustrier transporteras landvägen, vilket medför höga transportkostnader. Av denna anledning och då buntflottnings kan ifrågakomma till inlandsindustri, t. ex. vid Storsjön, finnes anledning att antaga, att barrklevirkes- och lövvedsförrådet inom länet skall kunna bilda underlag för en industriell förädling på sådant avstånd från kustindustrierna, att dessas konkurrens om virket försvåras till följd av transportkostnaderna. Särskilt en fabrikation av halvkemisk massa synes enligt kommittén, ha vissa förutsättningar att bli lönsam vid Storsjön, därest integrerande tillverkning vid befintlig massafabrik och sågverk åstadkommes. — Till träförädlingsindustrin hör även snickerifabriker och trähusfabriker. Skogskommittén behandlade emellertid ej dessa industrigrenar. Deras utveckling kan nämligen knappast påverka avverkningskvantiteterna, utan är i stället beroende av andra faktorer såsom tillgång på kapital och avsättningsförhållanden.

Snickeriindustrin, som tillverkar byggnads- och inredningssnickerier, är inom landet till stor del marknadsorienterad. Byggmästarna har beställt snickerier hos närbelägna snickerifabriker efter ritningar som kunnat variera från beställning till beställning. Utvecklingen har emellertid medfört önskemål om en särskild standard hos snickerierna. En sådan tillkom på relativt tidigt stadium i Sverige. Denna standard har varit föremål för omarbetningar. Under 1962 utkom sålunda förslag till ny standard för bland annat köksinredningar. Fortfarande är emellertid en väsentlig del av tillverkade snickerier avvikande från standard.

Den mångskiftande utformningen av inredningssnickerier har fått till följd, att tillverkningen varit förhållandevis hantverksbetonad och försiggått till största delen i mindre fabriker med lokalt avsättningsområde. Un-

¹ Se f. ö. även kapitel C.2.2.2.

der den senaste tioårsperioden har emellertid utvecklingen gått mot en påtaglig industrialisering, som medfört relativt stora fabriksenheter. Det vill även synas, som om denna utveckling går i ökad takt och att en tydlig strukturrationalisering håller på att genomföras inom denna näringsgren. Utvecklingen synes gå mot fabriker med allt mera specialiserad produktion i större enheter.

Inom Jämtlands län har branschen karaktäriserats av ett relativt stort antal små fabriker, många sysselsättande endast en à två man och den största cirka 15 man. Under senare år har flera av dessa fabriker upphört. Till branschorganisationen Snickerifabrikerens riksförbund var år 1955 inom länet 69 företag anslutna, av vilka 28 företag hade upphört år 1962.

För att söka stärka konkurrensförmågan genom ökad specialisering och minskade försäljningskostnader har ett antal av länets snickerifabriker bildat en gemensam försäljningsorganisation, nämligen Jämtlands läns förbundade snickerifabriker ek. för. Denna organisation säljer i huvudsak till byggmästare inom Norrland. En förhållandevis omfattande detaljförsäljning av snickerier, tillverkade inom länet, sker också genom lantmännens centralförening.

Tillverkningen inom länet av monteringsfärdiga trähus är av mindre omfattning och begränsas till några få mindre fabriker. Även inom detta tillverkningsområde har utvecklingen gått mot rationellare tillverkning i större enheter. I samband med byggnadsproduktionen förekommer i växande omfattning tillverkning av så kallade fasadelement, såsom delar av väggar med fönster, dörrar och dylikt.

Exporten av produkter från snickeriindustrin har varit förhållandevis liten. Sålunda uppgick år 1961 Sveriges export av trähus till cirka 13,7 miljoner kronor och byggnads- och inredningssnickerier etc. till cirka 4,2 miljoner kronor. Utvecklingen mot de större marknaderna har emellertid ansetts innebära ökade möjligheter för den inhemska träförädlingens export.

Av kapitel B.2.4.2.3, som behandlar fraktkostnaderna för olika typer av färdigprodukter, framgår att de långa avstånden till de stora inhemska avsettningsmarknaderna i förening med den förhållandevis obetydliga lokala avsettningsmarknaden i Jämtlands län medför, att industrier i detta län allmänt sett har ett något sämre fraktkostnadsläge för färdigprodukter än industrier i södra och mellersta Sverige. Denna generella nackdel kan emellertid, såsom framhålles i ovannämnda kapitel, till väsentlig del kompenseras genom inriktning av produktionen på bland annat högvärdiga produkter och exportprodukter. Vid exportförsäljning överhuvudtaget och vid export av högvärdiga produkter i synnerhet blir Jämtlands läns fraktkostnadsläge nämligen ej nämnvärt sämre än läget för industrier i de södra och mellersta delarna av landet. Eftersom nu snickeriindustrierna synes kunna få en vidgad exportmarknad och en alltmer specialiserad produktionsinriktning, förefaller det som om länets industrier inom denna bransch skulle kunna

få ett i jämförelse med andra landsändar förbättrat avsättningsläge för sina produkter. Detta i förening med att en mycket stor del av råvarorna för snickeriindustrin går till spill (ca 25 %) tyder på att länets snickeriindustrier, som har god tillgång till jämförelsevis billig råvara, skulle ha goda utvecklingsmöjligheter.

Förslag till utvidgat stöd för denna näringsgren framlägges i kapitel C.2.2.3.

B.2.4.1.3. De geologiska förhållandena i Jämtlands län

B.2.4.1.3.1. Berggrunden

Allmän översikt

Berggrunden i Jämtlands län framgår av fig. 20. Kartan där är en förenkling av »Karta över Sveriges Berggrund, 1958» (SGU, Ser. Ba, nr 16). Bergarterna i teckenförklaringen är i stort sett ordnade kronologiskt på så sätt att de äldsta finns nederst.

Länet kan i huvudsak indelas i tre större geologiska regioner, nämligen:

A. En östlig, som kan benämnas *urbergsregionen*, öster om en linje Lövsberga—Brunflo—Åsarna—Glöte. Denna region blev oberörd av den kaledoniska bergsveckningen. De äldsta urbergarterna i området utgöres av omvandlade sediment, främst gråvackor och skifferar, längst i öster samt av ådergnejser huvudsakligen i Stugun och i södra delarna av Bräcke och Kälarne kommuner. Från ungefär samma tidsperiod härrör också den s. k. Revsundsgraniten, som upptar delar av bland annat Bräcke, Kälarne, Revsunds och Hammerdals kommuner. Besläktad med Revsundsgraniten är den s. k. Rätansgraniten, som upptar stora områden i Härjedalen och i södra Jämtland. I södra Härjedalen finns porfyryr kallade Dalaporfyryr, vilka är yngre än förut nämnda bergarter. Yngre är också en del rapakivi-bergarter, främst graniter i Lillhärdal, i Ragunda och längs Ammerån mot Hammerdal. De yngsta bergarterna i urbergsregionen är jotnisk sandsten och diabas i Lillhärdal.

B. *Silurområdet* i centrala Jämtland är uppbyggt främst av kalksten och lerskiffer samt alunskiffer. I mindre omfattning förekommer även sandsten och kvartsit. Dessa bergarter är från en senare tidsperiod än de i urbergsregionen. Silurbergarterna har givit upphov till jordarter, som är väsentligt näringsrikare och finkornigare än urbergsmoränen i öster och utgör en viktig orsak till att jordbruksförhållandena i centrala Jämtland så påtagligt avviker från dem i det övriga inre Norrland. Inom silurområdet uppträder vissa höjdområden, vilka är på siluren överskjutna skollor av fjällskifferar (t. ex. Offerdals- och Fudaskollorna).

C. *Fjällkedjan samt fjällrandbildningar*. Den egentliga fjällkedjan består främst av olika skifferar, av vilka de hårdare brukar benämnas seveskifferar och de mjukare, som är mera kalkförande, köliskifferar. De senare uppträder

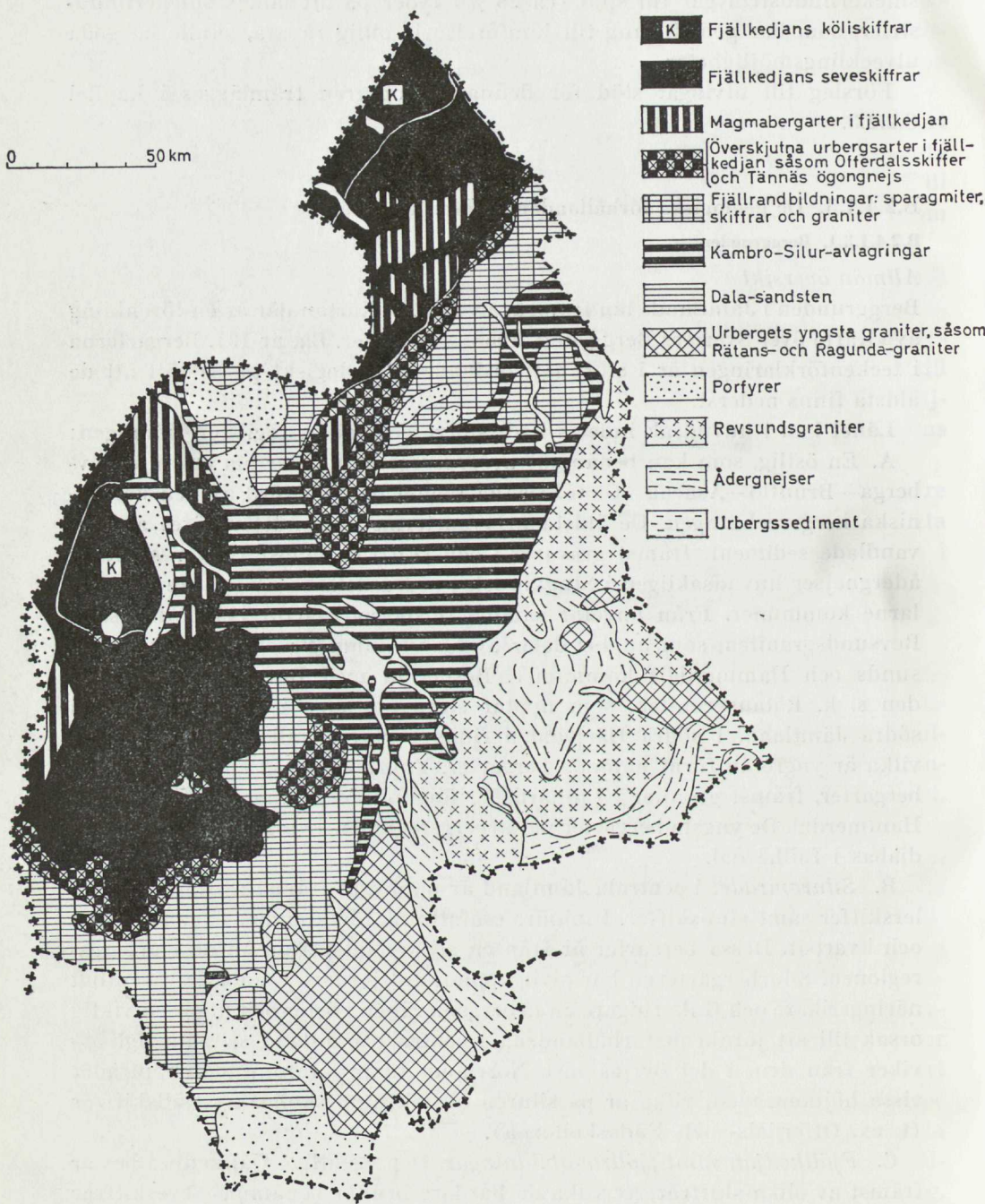

Fig. 20. Berggrundskarta över Jämtlands län. (Efter Karta över Sveriges berggrund, 1953.)

mest i Frostviken samt i ett område norr om Tännforsen. Fjällskiffrarna är på några ställen borteroderade, och där träder urberget fram i s. k. fönster, t. ex. i Mullfjället, Oldfjället och vid Storlien. I seveskiffrarna förekommer även hårda magmabergarter, såsom i Åreskutan, Anjeskutan och i Helagsfjällen. Öster om den egentliga fjällkedjan uppträder en del mera isolerade fjäll, uppbyggda främst av kvartsiter, såsom Oviksfjällen, Vemdalsfjällen, Sånfjället och fjällen söder om Lofsdalen i Härjedalen.

Malmer, nyttiga mineral och bergarter

Förekomsten av malm, nyttiga mineral och bergarter i Jämtlands län framgår av fig. 21.¹ På kartan redovisas såväl sådana gruvor, som är i gång, som sådana som ej är i verksamhet. Uranförekomster redovisas inte på kartan.

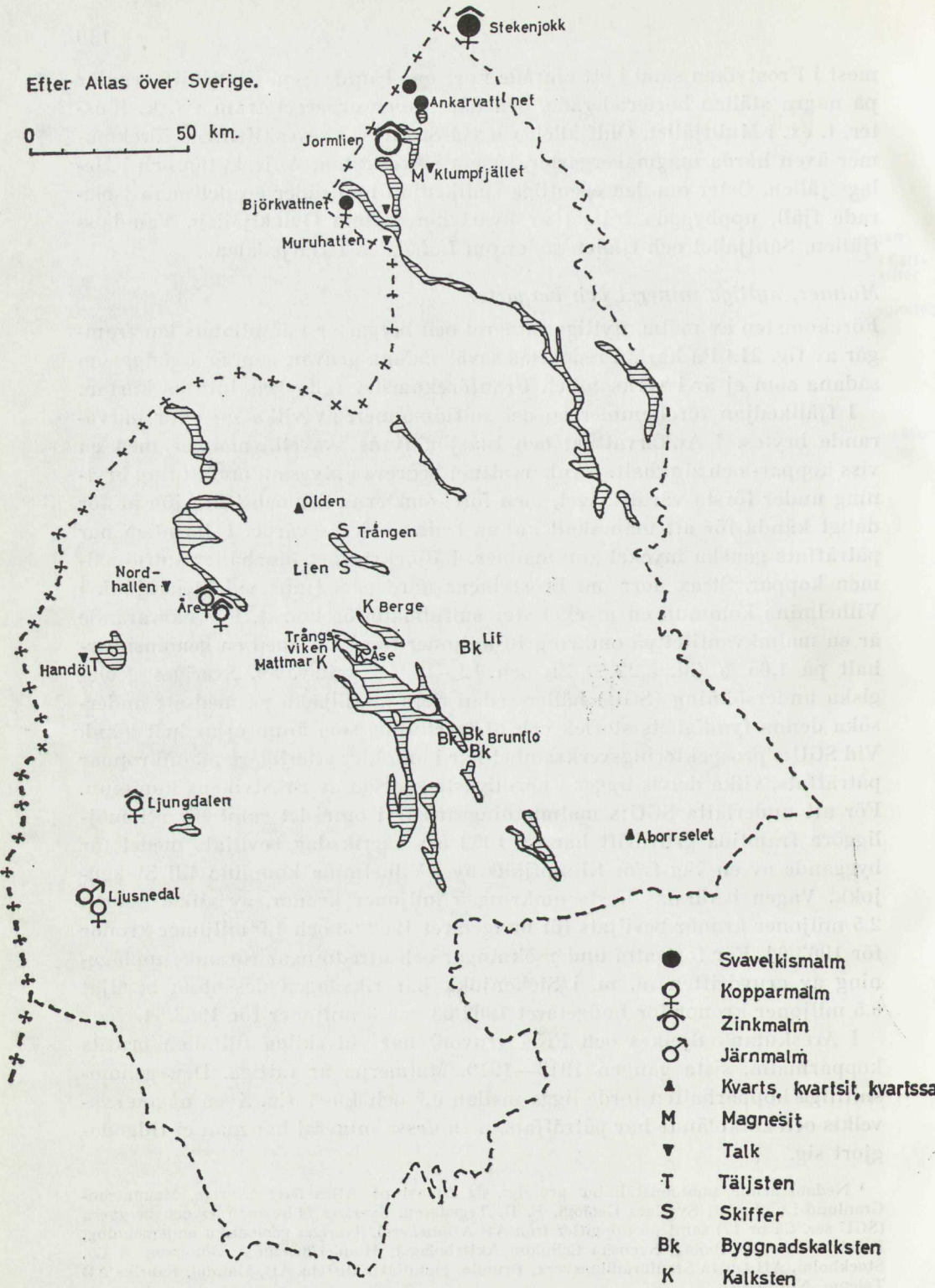
I fjällkedjan förekommer en del sulfidmalmer, av vilka inga för närvarande brytes. I Ankarvattnet och Blåsjön finns svavelkismalmer med en viss koppar- och zinkhalt. I Ankarvattnet bedrevs i blygsam omfattning brytning under första världskriget, men förekomsterna där och i Blåsjön är för dåligt kända för att man skall kunna bedöma deras värde. I Jormlien har påträffats ganska mycket zinkmalmer. I Björkvattnet innehåller sulfidmalmen koppar. Strax norr om Frostvikens nordspets finns vid Stekenjokk i Vilhelmina kommun en mycket stor sulfidmalmförekomst. För närvarande är en malmkvantitet på omkring 10 miljoner ton känd med en genomsnittshalt på 1,65 % Cu, 3,22 % Zn och 12—14 % pyritsvavel. Sveriges geologiska undersökning (SGU) håller sedan flera år tillbaka på med att undersöka denna fyndighets storlek och utsträckning, som ännu ej är helt känd. Vid SGU:s prospekteringsverksamhet har i området ytterligare malmkroppar påträffats, vilka delvis ligger i nordligaste spetsen av Frostvikens kommun. För att underlätta SGU:s malmletningsarbete i området samt för att möjliggöra framtida gruvdrift har av 1962 års värriksdag beviljats medel för byggande av en väg från Klimpfjälls by i Vilhelmina kommun till Stekenjokk. Vägen beräknas kosta omkring 5 miljoner kronor, av vilket belopp 2,5 miljoner kronor beviljats för budgetåret 1962/63 och 1,5 miljoner kronor för 1963/64. För fortsatta undersökningar och utredningar rörande uppläggning av gruvdriften m. m. i Stekenjokk har riksdagen dessutom beviljat 0,5 miljoner kronor för budgetåret 1962/63 och 3 miljoner för 1963/64.

I Åreskutan (Bjelkes och Fröå gruvor) har vid skilda tillfällen brutits kopparmalm, sista gången 1913—1919. Malmerna är fattiga. Den genomsnittliga kopparhalten torde ligga mellan 0,5 och 1,0 % Cu. Även någon svavelkis och zinkblände har påträffats, men dessa mineral har man ej tillgodo-gjort sig.

¹ Nedanstående sammanställning grundar sig främst på Atlas över Sverige, Magnusson-Granlund-Lundqvist: Sveriges Geologi, F. R. Tegengren: Sveriges äldre malmer och bergverk (SGU ser. Ca nr 17) samt på uppgifter från AB Atomenergi, Sveriges geologiska undersökning, Bolidens Gruvaktiebolag, Svenska Cellulosa Aktiebolaget, Handelsfirmän A. Johnsson & Co, Stockholm, AB Gusta Stenförädlingsverk, Brunflo, Handöls Täljstens AB, Handöl, Fabriks AB Talcum, Nordhallen.

Efter Atlas över Sverige.

0 50 km.

- Svavelkismalm
- ♀ Kopparmalm
- ♂ Zinkmalm
- Järnmalm
- ▲ Kvarts, kvartsit, kvartssa
- M Magnesit
- ▼ Talk
- T Täljsten
- S Skiffer
- Bk Byggnadskalksten
- K Kalksten

Fig. 21. Malmer, nyttiga mineral och bergarter.

Under 1600-, 1700- och 1800-talen bröts i Härjedalen i Ljungdalen och i Ljusnedal små fattiga kopparmalmer samt en del järnmalm. Brytningen av kopparmalm upphörde under slutet av 1700-talet, medan järnmalm bröts fram till mitten av 1800-talet. Efter 1872 har inget arbete bedrivits där. Silver har brutits i Oldfjällen i Offerdal.

Bland icke metalliska mineralämnen kan först nämnas täljstens- och talkförekomsterna i Handöl och Nordhallen, där brytning är i gång på olika platser. I Handöl sysselsättes ca 45 man och i Nordhallen 10—15.¹ Täljstenen i Handöl krossas numera mest till sand och grus för vidare användning till huvudsakligen takpappstillverkning. Den krossade stenen uppgick år 1962 till 12 000 ton. Produktionen av byggnadssten och kaminer m. m. av täljsten är på tillbakagång och uppgick år 1962 till 500 ton. I Handöl brytes därjämte olivinsten, som krossas till sand för användning bl. a. hos gjuterierna. Det är troligt att denna produktion, som år 1961 uppgick till 3 000 ton, kan öka. Talksten i Nordhallen males huvudsakligen till talkmjöl. Även i trakten av Gäddede finns talkförekomster, som emellertid inte utnyttjas numera.

Vid Blåsjöns sydspets har påträffats magnesit, som dock inte brytes. I trakten av Gäddede vid Väktarklumpen bröts under andra världskriget glimmer. Verksamheten är nu nedlagd.

I det centrala Jämtland tillvaratages en del av kambro-silurbergarterna, främst nu i form av byggnadssten. Den största brytningen sker i Brunflo, och huvudsakligen där vid AB Gusta Stenförädlingsverk, som har cirka 120 anställda. Detta bolag bedriver genom dotterbolag också verksamhet i Lien (AB Offerdalsskiffer), där skiffer brytes, vilken till stor del förädlas i Brunflo. Även på andra ställen runt Landö-sjön, såsom i Vejmon, brytes skiffer. Kalkstenen i Jämtland har därjämte tillvaratagits genom bränning, bland annat i Berge, Mattmar och Åse. Verksamheten i Berge och Mattmar är dock numera nedlagd, och i Åse sker kalkstensbrytning endast i begränsad omfattning.

Uran har påträffats på skilda ställen i länet. Det bäst genomletade större området finns mellan Storsjön och Revsundsjön samt närmast öster om denna sistnämnda sjö. Enligt uppgift från Svenska Cellulosa Aktiebolaget är det tveksamt om de radioaktiva indikationerna där kan härröra från fyndigheter, som är ekonomiskt brytvärda. Uran har vidare påträffats bland annat i Ljusnedal och i Frostviken men i alltför liten utsträckning för att brytning skall komma till stånd. Fram till år 1962 är länet dock ej genomsocht systematiskt, varför radioaktivitet kan tänkas påträffas inom andra områden än de ovan nämnda.

¹ I juni 1963 brann fabriksanläggningarna i Nordhallen ner. Hur produktionen skall ske därefter, är okänt.

B.2.4.1.3.2. Jordarterna

Jordarterna i Jämtlands län är huvudsakligen av glacialt ursprung, d. v. s. de har bildats i samband med den sista nedisningen. Stora områden av länet upptages emellertid också av yngre torv- och myrmarker, särskilt i Hamnerdals och Ströms kommuner. Hela länet ligger över högsta marina gränsen med undantag av Sörbygdenområdet i Kälarne och Indalsälvens dalgång upp till Midskogsforsen, där bördiga sedimentära leror och mjälor avsatts.

De glacialt bildade jordarterna i länet har fått sin huvudsakliga prägel dels av den underliggande berggrunden och dels av att delar av länet under istidens slutskede tidvis utgjorde uppdämda issjöar.

Den kambrosiluriska berggrunden i centrala Jämtland har givit upphov till näringsrika, blockfattiga *moränleror*. Sediment uppträder endast fläckvis och i tunna lager.

Östra Jämtlands jordarter är till största delen *urbergsmorän*, ofta grusig och blockrik. Ett undantag utgör de förut nämnda *sedimentära lerorna och mjälorna* i Indalsälvens dalgång samt i Sörbygden-trakten. Rullstensåsar är ganska talrika i området. Anmärkningsvärt är att kallt berg upptar en relativt stor del av landytan, särskilt i trakten av Revsundssjön. Myrar upptar stora delar av arealen.

Härjedalen ligger helt och hållet över högsta marina gränsen, varför inga marint bildade sediment finnes. Största delen av landskapet upptages av *morän*. De större dalgångarnas jordarter är dock ofta av annat slag. Väster om en linje Storsjö—Tännäs fanns under istidens slutskede i dalgångarna uppdämda issjöar, där sediment avsattes. Dessa sediment är ofta lämpliga för uppodling. Öster om en linje Svenstavik—Hede men mångenstädes även längre västerut avsattes glacifluviala bildningar, som består av vidsträckta, flacka och karga grus- och sandfält. Endast helt lokalt finns i dessa dalbottnar mera finkorniga sediment. En viss uppodling har dock även kunnat ske av moränen. Skillnaden mellan västra och östra Härjedalens jordarter skärpes av att jordarterna i de västra delarna ofta har sitt ursprung i mjuka och kalkrika fjällskiffrar, medan jordarterna i öster mestadels härrör från urberget. På grund av höjden över havet och de därav orsakade klimatiska förhållandena blir emellertid de odlingsbara områdena i västra Härjedalen relativt obetydliga till arealen.

Västra Jämtland har liksom Härjedalen upptagits av issjöar, varvid näringsrika och finkorniga sediment avsatts i dalbottnarna, t. ex. i Åredalen väster om Mörsil, trakterna runt delar av Kallsjön och Medstugan samt längs Ströms Vattudal m. m. Fjälltrakternas odlingsbara områden blir dock givetvis små till ytan.

För produktionen nyttiga jordarter

I samband med den allmänna översikten över jordarterna i Jämtlands län har angivits deras olika betydelse för jordbruket, varför de inte kommer att

närmare behandlas i det nedanstående ur denna synpunkt. Jordarterna är emellertid produktionsfaktorer även för andra näringsgrenar, nämligen inom industrin och byggnadsverksamheten.

Grus och sand. De största grus- och sandförekomsterna, lämpliga för byggnadsindustrin och för vägbyggen finns i östra Jämtland samt i Härjedalen. Inom kambrosilumurområdet finns en viss brist på grus och sand. Förekomsterna där är små och dessutom ofta alltför rika på kambrosilurbergarter för att vara lämpliga för t. ex. vägbyggen, cementvarutillverkning och betonggjutning. Även i de nordvästra och norra delarna av Jämtland är grus- och sandförekomsterna små, men där är i gengäld behovet mindre än i de centrala delarna av länet.

Cementvarufabriker finns bland annat i Strömsund, Hammerdal, Bräcke och Bispgården. I Östersund finns en större betongstation för tillverkning av byggnadsbetong.

Lera. Den för tegelindustrin lämpligaste leran är sådan, som avsatts sedimentärt. Moränleran är i regel ej tillräckligt ren för att kunna användas av tegelbruk. I Indalsälvens dalgång i östra Jämtland finns ganska stora lager sedimentär lera. Enligt uppgift från Sveriges geologiska undersökning skulle det på många ställen, särskilt i Hammarstrands-trakten löna sig att undersöka möjligheterna för en tegelindustri. Likaså finns på flera ställen i dalgångarna in mot fjällen större eller mindre förekomster för sådan industri lämplig lera, t. ex. i Ströms Vattudal och längs Indalsälven från Mörsil och västerut. Ingen av dessa ovannämnda lerförekomster utnyttjas emellertid, utan de enda tegelbruken i Jämtlands län finns i Vålbacken (i Brunflo kommun), i Rörösjön (i Bergs kommun) samt i Munkflohögen (i Häggenås kommun). Det förstnämnda är ganska stort, medan de båda senare endast har några få anställda. Enligt uppgift planeras emellertid en viss utvidgning av tegelbruket i Munkflohögen. Nedlagda tegelbruk finns bland annat i Duved, i Stugun och i trakten av Strömsund. Det är möjligt att lager av lämplig lera även finns i Storsjöbygden, *under* moränlertäcket. Sådan tegelera kan emellertid endast påträffas vid borrhningar eller i samband med större anläggningsarbeten.

Bleke. Inom kambrosilumurområdet finns på flera ställen utfällningar av bleke i mossar och i grunda sjöar. Bleken tillvaratages i mindre omfattning såsom jordförbättringsmedel. På Rödön finns i och vid en mindre sjö ganska stora lager, som utnyttjas inom massaindustrin.

Torv. Enligt SOU 1951: 32¹ har Sverige fyra större torvområden, nämligen västra Götaland, norra Dalarna, norra Jämtland samt ett område i Norrbotten efter järnvägen Boden—Gällivare.

»Karta över Sveriges jordarter» (SGU, Ser. Ba Nr 17) visar att de största områdena med torvmarker i Jämtlands län finns i Hammerdals och Ströms kommuner samt i delar av Stuguns kommun. Det förstnämnda området ut-

¹ Bränsle och kraft. Orientering rörande Sveriges energiförsörjning.

gör en del av en myrrik zon strax öster om hela fjällkedjan. Även östra delarna av Härjedalen har stora torvmarker. Större delen av myrmarkerna i länet är emellertid blöta starrmyrar, otjänliga för bränntorvstillverkning.

Mängden torrs substans i de svenska torvmarkerna kan uppskattas till att motsvara cirka 4 miljarder stenkolston. Denna siffra ger emellertid en starkt överdriven bild av torvens betydelse, eftersom huvuddelen av torven finns i små splittrade och grunda torvmossar. Enligt ovannämnda offentliga utredning är det lämpligt att endast räkna med torvbränslen från mossar, innehållande torv, motsvarande minst 1 miljon ton stenkol. Om man dessutom gör vissa tillägg för mindre men välbelägna torvmossar erhålles en torvbränslemängd i landet på 400 miljoner ton stenkol.

Utredningen och likaså Bränsleutredningen 1951 (SOU 1956: 46 och 58) räknar emellertid inte med någon torvutvinning från torvmossarna i Jämtlands län. »Av dessa tillgångar» (torv motsvarande 400 miljoner stenkol) »är det väl endast torven i västra Småland, motsvarande 150 miljoner ton stenkol, och möjligen torven i Tiveden, Bergslagen och övre Dalarna, motsvarande 100 miljoner ton stenkol, som har någon större aktualitet». (SOU 1951: 32, sidan 49). Citatet finns också i Bränsleutredningen, SOU 1956: 58, sidan 50).

Under andra världskriget med dess starka inskränkningar i fråga om bränsleimport förekom ingen torvbränsleutvinning av någon betydelse i Jämtlands län. Den relativt omfattande bränntorvsproduktionen under kriget härrörde så gott som uteslutande från torvmossar i sydvästra och mellersta Sverige. Det faktum, att torvmossarna i Jämtlands län inte ens under avspärningstiden utnyttjades för bränntorvståkt, gör att man knappast kan räkna med någon bränntorvsutvinning från länets mossar *under fredstid*. Huruvida torvmossarna i länet vid en eventuell avspärning i fråga om importbränslen skall bli föremål för bränntorvsutvinning är givetvis svårt att säga.¹ För rationell torvståkt fordras emellertid att mossarna har dränerats under ett flertal år innan torvproduktionen kan sättas igång. Tillfredsställande dränering torde vara mycket arbetskrävande.

B.2.4.1.4. Vattenkraften²

Jämtlands län tillhör de län i landet, som producerar mest vattenkraft. Vid slutet av år 1962 var normalårsproduktionen vid länets vattenkraftanläggningar 7 950 miljoner kWh/år. Länet svarade därmed för 20 % av landets totala vattenkraftsenergi.

¹ På uppdrag av överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap har vid Sveriges geologiska undersökning utförts en sammanställning av resultaten från riksomfattande torvmosseinventeringar, varvid även mossarnas kvalitet beaktas.

² Redogörelsen bygger i huvudsak på uppgifter från Svenska vattenkraftföreningen i februari 1963.

Enligt uppgift från Svenska vattenkraftföreningen kan den totala utbyggnadsvärda vattenkraften i länet uppskattas till 14 870 miljoner kWh/år. Jämtlands län har därmed 17 % av de sammanlagda utbyggnadsvärda vattenkrafttillgångarna i landet.

Den alstrade vattenkraftsenergien vid slutet av år 1962 samt i slutstadiet (= utbyggnadsvärd vattenkraft) inom flodområden i Jämtlands län framgår av nedanstående sammanställning.

Flodområde	Normalårsprod. MkWh/år		Procent utbyggd vattenkraft av den utbyggnadsvärda
	Slutet av år 1962	Slutstadiet	
Ångermanälven	—	200	0
Faxälven	441	1 000	44
Indalsälven	6 790	10 800	63
Ljungan	37	920	4
Ljusnan	682	1 950	35
Hela länet	7 950	14 870	53
Hela landet	40 300	85 000	47

Av tablån framgår bl. a. att av länets utbyggnadsvärda vattenkrafttillgångar endast 53 % var utbyggda av år 1962.¹

Indalsälven är landets mest vattenkraftproducerande flod. Över hälften av de utbyggnadsvärda tillgångarna inom Indalsälvens flodområde i Jämtlands län är nu utbyggda, men ännu återstår stora outnyttjade naturkrafttillgångar, som kan anses ekonomiskt utbyggnadsvärda. Särskilt i älvens biflöden Långan, Hårkan och Ammerån är den elektriska kraftutvinningen mycket liten. Ljungan inom Jämtlands län är likaledes föga utbyggd. Den utbyggnadsvärda vattenkraften i denna flod inom Jämtlands län kan uppskattas till 920 miljoner kWh/år och utgör därmed mindre än 10 % av motsvarande tillgångar inom Indalsälvens flodområde. Ljusnan och Faxälven har en utbyggnadsgrad av 35 resp. 44 %. Stora vattenkraftstillgångar i dessa floder är alltså ännu inte utnyttjade.

Effekten vid vattenkraftsanläggningar inom Jämtlands län var vid slutet av år 1962 1 474 MW. Länet svarade därmed för 18 % av den sammanlagda vattenkraftseffekten i hela landet.

I tabell 57 redovisas vissa uppgifter för de olika kraftverken inom länet. I tabellen meddelade data om framtida driftsår och effekt samt normalårsproduktion i slutstadiet (= utbyggnadsvärd vattenkraft) är högst osäkra. Även normalårsproduktionen vid slutet av år 1962 är för de enskilda anläggningarna behäftad med vissa felmarginaler. De största kraftverken i länet, om man räknar efter effekten, är Krångede med 210 MW, Midskog med

¹ Om andra energikällor än vattenkraft får ökad användning, stiger procenttalet.

150 MW, Stadsforsen med 136 MW och Hölleforsen och Järpströmmen med vardera 120 MW. Krångede är landets till effektstorleken 5:e kraftverk. Anläggningen beräknas att omkring mitten av 1970-talet ha ökat sin effekt till 285 MW. Av större anläggningar, som kommer att utbyggas under de närmaste 20 åren, kan nämnas Sällsjö, som omkring 1966 kommer att ha en effekt på 110 MW.

Av den inom Jämtlands län alstrade vattenkraftsenergien produceras ungefär 25 % vid Statens Vattenfallsverks anläggningar. Resten ägs av enskilda bolag. De kommunala intressena är stora eller helt dominerande i några av dessa (Stockholms stad: Järpströmmen och Svarthålsforsen, Östersunds stad: Kattstrupeforsen¹ och Hissmofors, Svegs köping och Svegs landskommun: Härjeåns Kraft AB². Endast en liten del av länets utbyggda vattenkraft ägs av intressenter inom Jämtlands län. Viktigare kraftbolag, där länsintressena är stora, är Hissmofors AB, AB Kattstrupeforsen och Härjeåns Kraft AB. I övrigt dominerar norrländska kustindustrier samt en del mellan- och sydsvenska företag såsom ägare till kraftverken. Av den utbyggnadsvärda men ännu icke utbyggda vattenkraften ägs så gott som allt av utomlänsintressenter. I påfallande hög grad ägs den icke utbyggda vattenkraften av norrländska kustindustrier eller dessas dotterbolag (Bålforsens Kraft AB, Wifstavarfs AB, Bergvik och Ala AB m. fl.). Även en del syd- och mellansvenska företag, såsom Sydkraft, Örebro Elektriska AB och AB Storbosforsen innehar stora, outnyttjade vattenkrafttillgångar i länet.

I kapitel B.2.4.3.3 redovisas elkraftspriserna och eldistributionen.

B.2.4.2. Transportkostnader³

B.2.4.2.1. Allmänt

En industri kan sägas vara råvaruorienterad eller marknadsorienterad. Med det förra menas, att industrin är förlagd till plats nära råvarukällorna. En sådan lokalisering är vanlig i fall, där råvarorna är särskilt tunga eller skrymmande i förhållande till den färdiga varan. Omvänt, om den färdiga produkten är särskilt kostnadskrävande att transportera, förlägges industrin lämpligen i närheten av marknaden för att med korta transportavstånd kunna fånga in så många köpare som möjligt. Genom zontarifieringen hos transportmedlen och terminalkostnadernas höjd blir det i många fall billigast med lokalisering *antingen* i närheten av råvaran *eller* i närheten av marknaden. Dock kan det i vissa fall ställa sig billigast att förlägga industrin till omlastningspunkter, t. ex. i hamnar.

¹ Östersunds Elektriska AB, som ägs av Östersunds stad, innehar 45 % av aktiekapitalet AB Kattstrupeforsen. Resten ägs av Vattenfallsverket.

² De båda kommunerna innehar ungefär 30 % av aktiekapitalet i Härjeåns Kraft AB. AB Iggesunds Bruk samt Bergvik och Ala AB äger tillsammans något mindre, medan resten av aktiekapitalet innehas av ett stort antal ägare, till stor del bosatta inom Härjedalen.

³ En beskrivning av kommunikationerna redovisas jämväl i kapitel B.2.8.

Detta schematiska system brytes givetvis i verkligheten av en mängd undantag, som har sitt upphov i andra lokaliseringsfaktorer än de rena transportkostnaderna. I en del fall torde dessutom industrin ej vara förlagd till bästa möjliga läge, beroende bland annat på teknologiska och sociala förändringar av produktionsfaktorernas relativa betydelse, sedan industrin etablerades på platsen.

För en undersökning av transportkostnadernas betydelse för industrin i Jämtlands län krävs en renodling av dessa och ett tillfälligt bortseende från övriga lokaliseringsfaktorer. I annat fall blir undersökningen alltför komplicerad. De övriga lokaliseringsfaktorernas betydelse undersökes var och en närmare i kapitel B.2.4.1 och B.2.4.3.

I råvarorna till en industri kan ingå dels sådana varor som härrör från platser i Sverige, dels importerade varor. Likaså kan avsättningen av färdigprodukterna ske på såväl den inhemska marknaden som på exportmarknader. I den följande undersökningen (kap. B.2.4.2.2) har det ansetts lämpligast att av arbetsekonomiska skäl på en gång behandla transportkostnaderna såväl för importerade råvaror som för exportprodukter. I båda transportriktningarna ingår nämligen flera gemensamma kostnadselement. Likaså behandlas på en gång i kap. B.2.4.2.3 Jämtlands läns transportkostnads-läge, då råvaruförsörjningen och avsättningen sker helt inom Sverige.

B.2.4.2.2. Transportkostnader vid export från och import till Jämtlands län

Jämtlands län är ett inlandslän, varför hamnar i andra län samt i Norge måste anlitas vid export och import, såvida inte exporten eller importen sker uteslutande till eller från Norge lokalt. Endast mindre delar av länet ligger på kortare avstånd än 100 km från närmaste hamn. Detta innebär, att landtransportmedel måste anlitas för förhållandevis långa och kostnadskrävande frakter, innan godset nått importören i länet respektive exporthamn i annat län eller i Norge.

Genom att Jämtlands län ligger relativt avlägset från landets mera betydande handelspartners, Storbritannien, Västtyskland, Benelux och Frankrike, i jämförelse med avståndet till dessa länder från Syd- och Mellansverige, drabbas näringslivet i Jämtlands län dessutom av genomsnittligt längre sjöfrakter vid export och import än näringslivet i de södra delarna av landet.

Här skall nu undersökas vilken betydelse dessa båda fördyrande kostnadsfaktorer — det långa avståndet till hamn samt det relativt stora avståndet mellan de av näringslivet i länet anlitate hamnarna och Västeuropas hamnar — har för näringslivet i länet.

B.2.4.2.2.1. Nuvarande varukvantiteter vid export från och import till Jämtlands län

Jämtlands län är så beläget, att hamnar såväl vid Östersjön som mera direkt belägna vid Atlanten anlitas vid export och import. Transportavstånden mellan länet och hamnarna är i flertalet fall sådana, att det ur fraktkostnadssynpunkt ej har någon större betydelse om lastbil eller järnväg anlitas. På grund av att båda transportmedlen därför anlitas och på grund av det stora antalet tänkbara export- och importhamnar, är det mycket svårt att ange varukvantiteternas storlek. Detta gäller särskilt det lastbilstransporterade godset, som ej kan uppskattas utan detaljerade studier av lastbilcentralernas körrapporter. Sådana bearbetningar har bedömts såsom allt för tidskrävande, varför en totalbild över lastbilstrafikens omfattning vid export från och import till Jämtlands län ej har kunnat lämnas. Genom uppgifter från vägtullavdelningen i Storlien, där den allra största delen av lastbilstrafiken mellan länet och Norge passerar, är dock de varukvantiteter som transporteras med lastbil förbi Storlien kända. Dessa kvantiteter, som även kan inbegripa gods, som fraktas mellan Norge och andra delar av Sverige än Jämtlands län, uppgick år 1960 till 17 661 ton, år 1961 till 25 879 ton och år 1962 till 34 923 ton. Varutrafiken över Storlien med lastbil har alltså ökat kraftigt under senare år.

Ovannämnda kvantiteter kan jämföras med siffrorna i nedanstående sammanställning, där det järnvägstransporterade godset via Storlien redovisas. Med järnväg fraktas betydligt mer än med lastbil. Någon uppåtgående trend i trafikens omfattning kan emellertid inte spåras. Vissa enstaka år har mycket stora kvantiteter fraktats med järnväg över Storlien, men detta har då huvudsakligast berott på längre ishinder i Bottenhavet, vilket ökat varusändningarna från kustindustrierna.

År	Antal ton från Sverige	Antal ton från Norge	Summa	% från Sverige
1954	66 041	16 937	82 978	79,6
1955	74 197	22 562	96 759	76,7
1956	175 823	33 959	209 782	83,8
1957	99 970	20 015	119 985	83,3
1958	101 376	20 440	121 816	83,2
1959	81 069	17 774	98 843	82,0
1960	92 954	20 133	113 087	82,2
1961	81 188	14 673	95 861	84,7
1962	77 093	14 640	91 733	84,0

(Enligt uppgifter från SJ, Östersund. I ovanstående kvantiteter ingår även sådana varor som går lokalt till eller från Norge och alltså inte ingår i den egentliga transitotrafiken.)

Genom bearbetningar av SJ-material har det varit möjligt att uppskatta vilka hamnar och transportleder, som exporten enbart från och importen enbart till Jämtlands län använder sig av. Dessa fördelningar av varukvantiteterna redovisas på två kartor, fig. 22 och 23, och upptar alltså enbart det

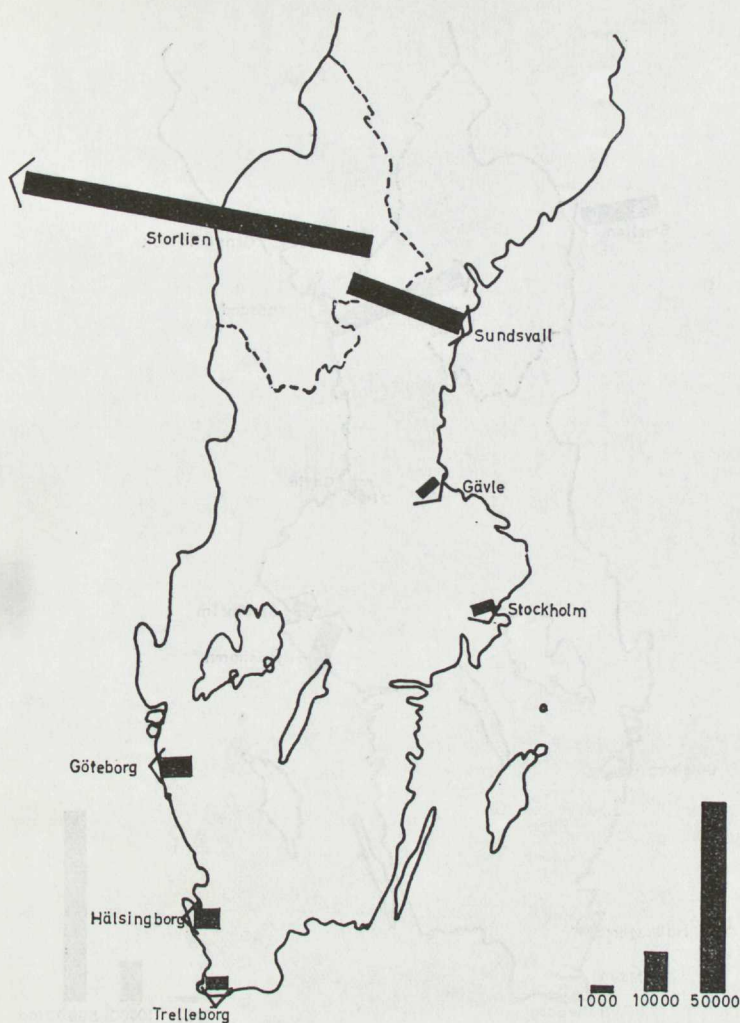

Fig. 22. Export från Jämtlands län år 1960, med järnväg.

järnvägstransporterade godset. Såsom framgår av fig. 22 går ungefär hälften av länets järnvägstransporterade export över Storlien. Av denna export stannar ungefär 25—30 % i Norge, medan resten fraktas vidare till andra länder. Dessa senare varukvantiteter, som kan benämnas transiteringsgod, redovisas närmare i det nedanstående. Av övriga exporthamnar för Jämtlands län kan i första hand nämnas Sundsvall samt Stockholm, Gävle, Göteborg, Hälsingborg och Trelleborg.

Den järnvägstransporterade importen till länet är av mindre storlek än exporten och är dessutom mera jämnt fördelad på olika transportleder. Den mest använda exporthamnen är Sundsvall, där huvuddelen av länets import

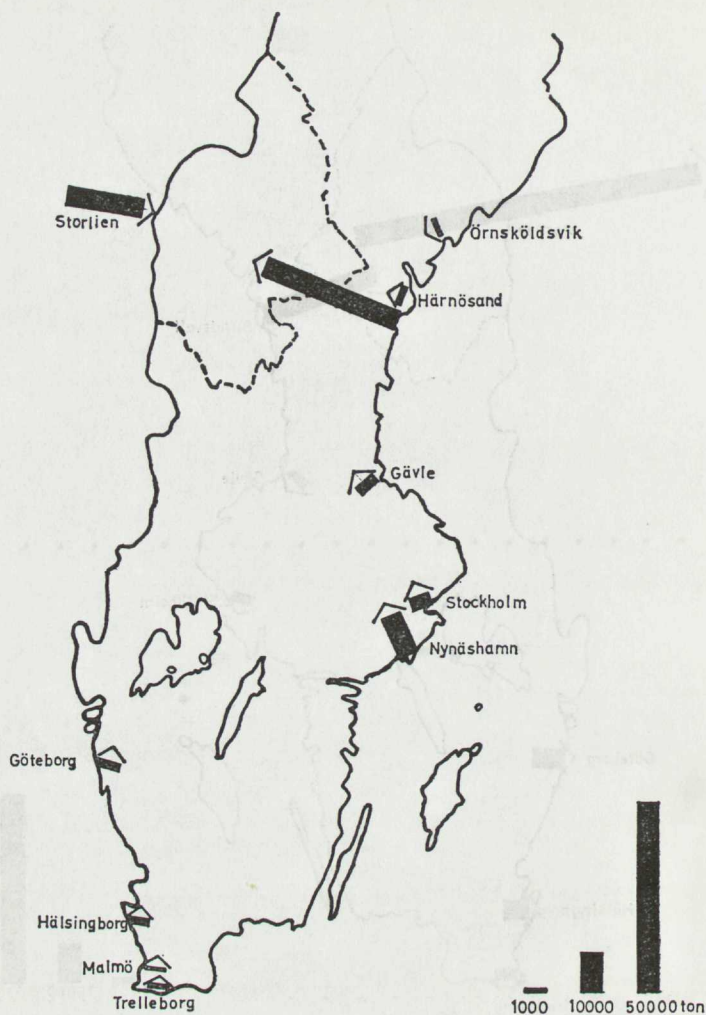

Fig. 23. Import till Jämtlands län år 1960, med järnväg.

av oljeprodukter sker. En annan viktig oljehamn för länet är Nynäshamn. Av importen över Storlien med järnväg kommer huvuddelen från Norge lokalt.

Av speciellt intresse för näringslivet i Jämtlands län är transitohandeln via hamnar vid Trondheimsfjorden. Genom bearbetning av norskt tullmaterial har de varukvantiteter, som exporteras från och importeras till Sverige via hamnar vid Trondheimsfjorden, kunnat uppskattas. Kvantiteterna avser år 1960. Det är möjligt att enstaka varusändningars storlek och destinationer kan ha varit speciella just för detta år. Särskilt bör i detta sammanhang nämnas en tillfällig import av foderhavre från Skottland till Jämt-

lands län under januari och februari 1960. I stort sett torde dock inte totalbilden av transitotrafikens omfattning bli nämnvärt annorlunda om något annat år än 1960 väljes.

Varukvantiteterna och destinationerna i transitotrafiken framgår av tabellerna 58—65. Några kommentarer: Transitotrafiken år 1960 från Sverige var 56 551 ton mot endast 722 ton till Sverige. Av dessa 722 ton kan importen av 370 ton foderhavre sägas ha varit av tillfällig natur, varför den »normala» importen till Sverige via hamnar vid Trondheimsfjorden kan uppskattas till 350 ton per år. Det föreligger alltså en mycket stor skillnad mellan transitokvantiteterna från Sverige och dem till Sverige.

Om man undersöker de enskilda varuslagen i transitotrafiken, finner man, att exportkvantiteterna bestod till ca 70 % av pappersmassa och därav till den största delen av slipmassa. De sågade trävarorna utgjorde 16 %, medan wallboardexporten via hamnar vid Trondheimsfjorden bestod av 4 000 ton eller 7 % av exporten. Exporten av malen täljsten, här kallad »talkum», bestod av 2 300 ton eller 4 % av transitogodset västerut.

Hela 70 % av exporten från Sverige via hamnar vid Trondheimsfjorden gick till Storbritannien. Därnäst största mottagare var Holland, medan Belgien, Frankrike och Västtyskland endast mottog 1 %, 8 % resp. 5 % av transitotrafiken västerut.

Generellt kan sägas, att transitotrafiken från Sverige så gott som uteslutande går över Hommelvik. Av de 56 551 ton, som exporterades från Sverige via hamnar vid Trondheimsfjorden skeppades 53 460 ton över Hommelvik, vilket är lika med 94,5 %. Endast 5 % skeppades via Trondheim, medan Langstein endast utnyttjades tillfälligtvis.

Exportkvantiteternas fördelning på olika månader är intressant, därför att då framträder tydligt transitohandelns beroende av isläggnings i Bottnhavet. Toppmånaderna år 1960 var mars och april, då 35 % av exportkvantiteterna skeppades. Ökningen under dessa månader var orsakad av ett tillskott från norrländska kustindustrier till transitotrafikens normala omfattning. Av de 8 824 ton, som transiterades från dessa industrier, kom praktiskt taget allt under månaderna mars och april, då isläggnings i Östersjön hindrade sjöfarten på vissa hamnar. Med hänsyn till de stora varukvantiteter som totalt exporteras från Sundsvalls-, Härnösands- och Örnsköldsviksdistriktet, utgjorde de 8 824 tonnen via hamnar vid Trondheimsfjorden dock en liten andel.

Importen till Sverige via hamnar vid Trondheimsfjorden utgjorde, som förut nämnts, endast 722 ton, varav 370 ton foderhavre. Antalet varuslag var relativt omfattande, likaså antalet avsändareländer. Frånsett den exceptionella importen av foderhavre bestod importen till största delen av kolonialvaror, av vilka kaffe, risgryn och konfekt utgjorde de största varorna.

Tullstatistiken har medgivit en fördelning av importkvantiteterna på typ av landtransportmedel vid frakten från hamnen till Sverige. All foderhav-

ren transporterades med järnväg, medan de övriga varorna till största delen fraktades med lastbil.

Vid fördelning av transitokvantiteterna österut på månader märks ingen särskild ökning under vintermånaderna mars och april. Fördelningen på månader var jämn, fränsett den ökning under januari och februari, som betingades av den förut nämnda importen av foderhavre. Av importen till Sverige via hamnar vid Trondheimsfjorden gick endast 5,9 ton till orter utanför Jämtlands län.

B.2.4.2.2.2. Fraktkostnaderna

Såsom framgått av ovanstående redovisning av vilka transportleder och hamnar, som näringslivet i Jämtlands län använder sig av vid export och import, fraktas huvuddelen av varukvantiteterna via Sundsvall och via hamnar vid Trondheimsfjorden. Stockholm, Göteborg, Hälsingborg och en del andra storhamnar anlitas visserligen också som export- och importhamnar, men möjligheterna för näringslivet i Jämtlands län att påverka fraktkostnadernas storlek vid export och import över dessa hamnar måste bedömas som små, eftersom länets andel i den totala varutrafiken via storhamnarna är mycket liten. I föreliggande utredning koncentreras därför undersökningarna på analyser av export- och importkostnaderna via Sundsvall och hamnar vid Trondheimsfjorden. Särskild vikt kommer att läggas vid transitohandeln via de norska hamnarna, eftersom dessa är isfria hela året om och dessutom ligger förhållandevis nära Västeuropa, varmed länets utrikeshandel huvudsakligast sker.

Undersökningen omfattar dels vissa redogörelser för landtransporterna mellan länet och de olika hamnarna, dels redovisningar av sjöfrakternas storlek mellan Sundsvall, respektive Trondheimsfjorden och olika västeuropeiska hamnar. De olika fraktkostnaderna, såväl till lands som till sjöss, sammanföres därefter i beräkningar angående fraktskillnadsgränsernas läge mellan Östersjön och Trondheimsfjorden.

B.2.4.2.2.2.1. Järnvägsfrakter

Vid transitotrafiken via hamnar vid Trondheimsfjorden å ena sidan samt järnvägsstationer i Sverige intill ett avstånd av 660 bankilometer från Storlien ger de svenska och norska statsbanorna en generell fraktnedsättning för alla varuslag. SJ ger ungefär 25 % rabatt för samtliga vagnslastgodsklasser och upp till 30—35 % rabatt för bensin, eldningsolja, mineralråolja samt kemisk och mekanisk pappersmassa. NSB:s rabatt är för samtliga varuslag omkring 25 %. Rabatteringen kan sägas vara stor, då åtminstone SJ för den rent inhemska trafiken sällan ger högre fraktnedsättning än 10—20 %, utom då det rör sig om mycket stora varusändningar. Dock förekommer i de båda statsbanornas prispolitik för transitotrafiken vissa ej helt rimliga kostnadsfördyringar, som påtalas nedan.

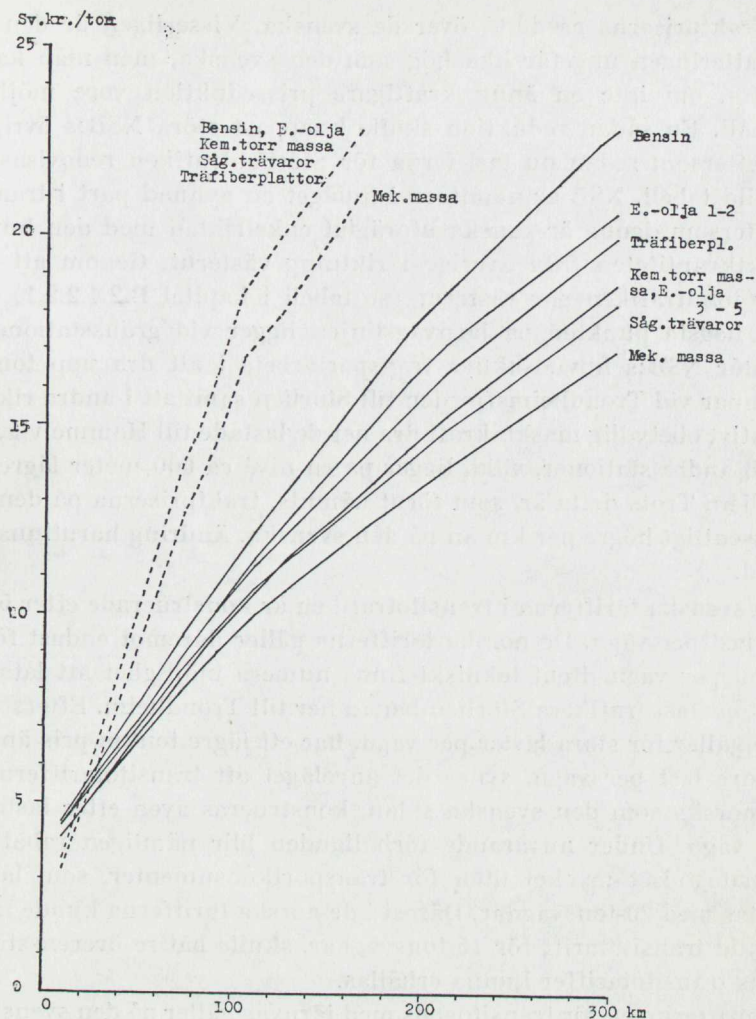

Fig. 24. SJ:s (—) och NSB:s (.....) frakttariffer för vissa varor i transitotrafiken via hamnar vid Trondheimsfjorden. 15 tons last per vagn.

a) I transitotrafiken använder sig inte statsbanorna av en genomgående fraktberäkning, utan man börjar i Storlien tillämpa en ny frakttaxa, från vilket håll godset än kommer. Sändningen debiteras alltså i Storlien en ny terminalkostnad, såsom om den lastades om från svensk till norsk vagn eller vice versa. I verkligheten använder sig statsbanorna av genomgående godsvagnar i vagnslasttrafiken, varför taxsystemet förefaller vara oriktigt.

b) En annan, ur svensk synpunkt, besvärande kostnadsfördyring är de höga fraktsatser, som NSB tillämpar i transitotrafiken i jämförelse med SJ:s fraktpriser. De båda statsbanornas tariffer för vagnslaster framgår av fig. 24. Som synes stiger de norska fraktpriserna väsentligt kraftigare med stigande avstånd än de svenska. Vid 100 kilometers avstånd ligger de

norska fraktpriserna ca 40 % över de svenska. Visserligen är den norska fraktrabatteringen ungefär lika hög som den svenska, men man kan ändå ifrågasätta, om inte en ännu kraftigare prisreduktion vore möjlig från norskt håll. En sådan reduktion skulle knappast störa NSB:s övriga prispolitik, eftersom redan nu tarifferna för Storlientrafiken redovisas i form av särskild tabell. NSB är nämligen i nuläget en gynnad part i transitotrafiken, eftersom denna är ganska utpräglad enkelriktad med den huvudsakliga fraktkvantiteten från Sverige i riktning västerut. Genom att mer än 80 % av totaltrafiken går västerut (se tabell i kapitel B.2.4.2.2.1) och genom att högsta punkten på järnvägslinjen ligger vid gränsstationen Storlien, består NSB:s huvudsakliga transportarbete i att dra upp tomvagnar från hamnar vid Trondheimsfjorden till Storlien samt att i andra riktningen med relativt obetydlig maskinkraft dra ner de lastade till Hommelvik, Trondheim och andra stationer, vilka ligger på en nivå ca 600 meter lägre än den vid Storlien. Trots detta är, som förut nämnts, fraktpriserna på den norska sidan väsentligt högre per km än på den svenska. Ändring härutinnan synes önskvärd.

c) De svenska tarifferna i transitotrafiken är konstruerade efter 5, 10 och 15 tons last per vagn. De norska tarifferna gäller däremot endast för laster på 10 ton per vagn. Rent tekniskt finns numera möjlighet att låta vagnar med 20 tons last trafikera Storlien-banan ner till Trondheim. Eftersom tariffen, som gäller för stora laster per vagn, har ett lägre tonkm-pris än tariffen för mindre last per vagn, synes det angeläget att transitotarifferna, såväl på den norska som den svenska sidan, konstrueras även efter laster på 20 ton per vagn. Under nuvarande förhållanden blir nämligen rabatteringen för transitogodset mycket liten för transportkonsumenter, som låter godset fraktas med 20-tonsvagnar. Därest i de norska tarifferna kunde inarbetas en särskild transitotariff för 15-tonsvagnar, skulle bättre överensstämmelse med SJ:s transitotariffer kunna erhållas.

d) Rabatteringen för transitogods med järnväg gäller på den svenska sidan endast intill ett avstånd av 660 bankilometer från Storliengränsen. De ovan angivna rabattsiffrorna 25 % och 30—35 % av ordinarie pris är beräknade vid ett avstånd av omkring 170 kilometer från Storlien (= ungefär i Östersund). Vid avstånd uppemot 600 kilometer är rabatteringen praktiskt taget lika med 0 %. Denna successivt avtagande rabattprocent är till ett stort hinder för en ökad transitotrafik via hamnar vid Trondheimsfjorden, eftersom det är främst på *längre* avstånd från Storlien, nämligen från Örnsköldsvikstrakten och norrut längs Norrlandskusten, som man under vintern drabbas av isläggning i hamnarna och därför är intresserad av att under vintern lägga om transportvägarna via en isfri hamn i stället för att åsamkas ökade lagringskostnader. Det är troligt att SJ genom begränsningen av transitorabatten intill avståndet 660 kilometer från Storlien och genom den successivt sjunkande rabattprocenten förlorar ganska avsevärda transportvolymmer.

B.2.4.2.2.2. Lastbilstransporter

Beskrivningar av vägnätets standard återfinnes i kapitel B.2.8. Förslag till åtgärder för vägnätet redovisas i kapitel C.2.1.2.1.

B.2.4.2.2.3. Fraktkostnader med båt

I det nedanstående göres vissa jämförelser mellan sjöfrakternas storlek vid skeppningar från Sundsvall jämfört med sjöfrakterna från hamnar vid Trondheimsfjorden. Jämförelserna gäller till att börja med endast export av sågade trävaror och antalet mottagareländer är relativt begränsat. Sjöfrakternas prisskillnader torde emellertid även ha relevans för andra varugrupper och destinationer. I ett efterföljande avsnitt, som behandlar fraktskillnadsgränsernas lägen mellan östersjöhamnar och hamnar vid Trondheimsfjorden, är antalet varugrupper och destinationer fler. I detta senare kapitel behandlas även omlastningskostnaderna i olika hamnar.

Vid jämförelser mellan priserna för frakter mellan olika hamnar kan man tillämpa den metoden, att man för att pröva skäligheten i priserna gör kalkyler över vissa typfartygs självkostnadspriser för gångtid och liggetid i hamn, gör tidsstudier över arbetet med lastning och lossning samt insamlar uppgifter rörande hamnavgifter, lotsavgifter, klareringsarvode m. m. Sådana beräkningar är tidsödande och kan dessutom bli osäkra på grund av att särskilt liggetiden i hamnarna kan variera kraftigt. Här har i stället en annan, mera indirekt metod prövats, vilken bygger på de fraktpriser, som befraktarna genomsnittligt brukar debiteras av rederiet. Följande resonemang har förts:

Vid export av sågade trävaror till olika hamnar i Västeuropa förefaller det vara rimligt att anta, att skillnaden mellan fraktpriset från Sundsvallsdistriktet och fraktpriset från Stockholm skall vara lika med skillnaden mellan fraktpriset från hamnar vid Trondheimsfjorden och fraktpriset från hamnar vid Oslofjorden och norska Sörlandet. Differensen i gångtid till Västeuropa är nämligen i båda fallen i stort sett densamma. Om de båda fraktprisjämförelserna ger ett sådant resultat, att skillnaden är tydligt större i ena fallet, har man anledning att påstå, att antingen Sundsvallsfrakten eller frakten från Trondheimsfjorden ligger för högt. Jämförelsen framgår av nedanstående sammanställning.

För att goda jämförelser i fraktpriser skall kunna göras, har ett enhetligt material använts, nämligen Eutra-tarifferna, som visserligen är från 15 april 1959 och därför ger fraktpriser, som ligger något under priserna i dagens läge, men som ändå torde återge *differenserna* i fraktpriser från olika svenska och norska hamnar. Det torde vara på sin plats att här redovisa något av bakgrunden till Eutra-tarifferna.

Eutra är en förkortning av European Tramping Schedule och bildades under slutet av 1958. Initiativtagare var tre rederiföreningar för kustfartyg med en sammanlagd befraktningsmängd under 1958 på 25 millioner ton på

cirka 2 000 fartyg.¹ Bakgrunden till Eutra-tarifferna är det huvudsakligen sedan början av 1957 tryckta läget för trampfartygsrederier, vilket medfört att många båtar seglar med förlust. Man ville med tarifferna skapa fastare frakter, och planer fanns på att göra dem helt orubbliga. Så blev inte fallet, bl. a. på grund av motstånd från skandinaviska rederiföreningar, vilka från 1959 har adjungerats till de tre initiativtagarna till Eutra, och som ville att tarifferna skulle betraktas som minimitariffer.² Den 11 april 1959 beslöt The Rating Committee, att Eutra-tarifferna skulle vara »directive rates».

Den första tariffen trädde i kraft från den 1 december 1958, medan den andra, sedan de skandinaviska rederiföreningarna kommit med i förhandlingarna, kom ut den 15 april 1959. Tarifferna bygger på ett mycket stort antal faktiska fraktavtal, för att kostnadsrelationerna mellan olika hamnar skall bli så realistiska som möjligt. Sedan tarifferna gjordes upp, har dock vissa ökade kostnader drabbat sjöfarten, varför de får anses ligga i underkant för vad rederierna vill ha för en viss last. Särskilt de skandinaviska rederierna torde inte alltid vilja följa tarifferna. Deras rederiföreningar var ju inte, som ovan nämnts, helt benägna att acceptera Eutra-tarifferna som helt fasta frakter. Dock torde inte *tilläggen* för gång från olika skandinaviska hamnar ha förändrats nämnvärt, eftersom denna kostnad ju endast utgör en mindre del av hela fraktpriset till Västeuropa.

De typer av laster som upptages i Eutra-tarifferna är kol, koks, briketter, gödselmedel, spannmål, järn och stål samt styckegods, China-clay, sågat virke, timmer och props.³ I nedanstående sammanställning anges siffrorna i sv. kr/std vid skeppning av sågat virke.

Till	Från		Skillnad	Från		Skillnad
	Stockholm	Sundsvalls-distriktet		Oslofjord. Sörlandet	Trondheimsfjorden	
Liverpool, Manchester	183,50	186,00	2,50	162,00	165,50	3,50
Hull	151,00	153,50	2,50	129,50	162,00	32,50
Amsterdam, Delfzijl..	116,00	118,00	2,00	112,50	133,00	20,50
Rouen	158,50	160,50	2,00	137,00	165,50	28,50
Hamburg	105,00	107,00	2,00	101,00	139,00	38,00
Lübeck	97,50	99,50	2,00	93,50	139,00	45,50

Anm. Priserna har efter omräkning till svenska kronor från engelsk, holländsk och västtysk valuta avrundats.

¹ Nedanstående beskrivning av Eutra-tariffernas uppkomst och mål bygger på uppgifter från The General Manager of the Baltic and International Maritime Conference, H. Steuch, Köpenhamn, samt från Annual Report 1958—59 of the Baltic and... samt från förordet till Eutra-tarifferna. Rederiföreningarna var Koninklijk Zeemanscollege "De Groninger Eendracht" i Groningen, Bond van Wergevers in de Kustvaart i Rotterdam samt Verband Deutscher Küstenschiffer i Hamburg.

² De skandinaviska rederiföreningarna är: Rederiforeningen for Mindre Skibe i Köbenhavn, Rederiforeningen av 1895 i Köbenhavn, Fraktestartøyenes Rederiforening i Bergen samt Rederiforeningen för mindre fartyg i Hälsingborg.

³ Tariffer för time-chartring finns också.

Som synes är det obetydligt dyrare att frakta sågat virke från Sundsvallsdistriktet än från Stockholmstrakten. Prisskillnaden är endast omkring 2—2,50 kr/std, varför fraktpriserna från Sundsvall kan sägas vara kraftigt pressade. Däremot är det väsentligt dyrare att frakta virke från Trondheimsfjorden än från hamnar vid Oslo-fjorden och norska Sörlandet. Differensen är så hög som 20—45 kr/std, med undantag av frakt på Englands västkust, dit det är ungefär lika dyrt från de båda norska hamngrupperna. Eftersom prisskillnaden mellan frakter från Trondheimsfjorden och frakter från Oslofjorden och norska Sörlandet är så betydande, har man anledning att spekulera något över denna. *Fraktpriserna från Trondheimsfjorden tycks nämligen icke vara pressade på samma sätt som frakterna från Sundsvallsdistriktet och förefaller ligga anmärkningsvärt högt.*

Tabellen kan också studeras så, att fraktpriserna till de olika västeuropeiska hamnarna från Sundsvall och från hamnar vid Trondheimsfjorden jämföres. *Man finner då, att samtliga fraktpriser från Trondheimsfjorden med undantag av de till Englands västkust är dyrare än från Sundsvall. Detta måste sägas vara anmärkningsvärt, eftersom gångtiderna från Trondheimsfjorden till de olika hamnarna, möjligtvis med undantag för de till Lübeck, är betydligt kortare än från Sundsvall.*

En förklaring till de höga fraktpriserna vid skeppningar till och från hamnar från Trondheimsfjorden ligger i det förhållandet, att hamnar, som är belägna i områden med stor varuomsättning, i genomsnitt har lägre fraktpriser än hamnar, som ligger i distrikt med liten varuomsättning. Detta i sin tur sammanhänger med att under nuvarande sjöfartskonjunktioner trampfartygen i regel erbjuder lägre fraktpriser än linjefartygen, mellan vilka konkurrensen genom olika slags s. k. konventioner ofta är begränsad. En förutsättning för att trampfartyg skall kunna ombesörja en del av skeppningarna på en hamn är emellertid att varuomsättningen i denna eller i näraliggande hamnar är stor. I annat fall vågar inte trampfartygen söka sig dit, eftersom risken då blir stor, att de skall behöva gå utan last i ena eller andra riktningen.

Om man jämför varutrafiken i hamnarna vid Trondheimsfjorden med den i Sundsvallsdistriktet,¹ finner man, att antalet lastade och lossade ton är betydligt större i Sundsvallsdistriktet än i de förstnämnda hamnarna. Särskilt gäller detta antalet lastade ton, som år 1960 var 5 gånger större i Sundsvallsdistriktet än i Trondheim. Härtill kommer, att Sundsvallsdistriktet ligger mitt i en av Europas största fraktmarknader när det gäller sjöfart, medan utrikessjöfarten i de norska hamnarna norr om Bergen — med undantag för Narvik — är ganska liten. I överensstämmelse med det allmänna resonemanget i det ovanstående ombesörjes endast en mindre del av skeppningarna till och från hamnar vid Trondheimsfjorden av trampfartyg.

¹ Till Sundsvallsdistriktet räknas här följande hamnar: Sundsvall, Essvik, Kubikenborg, Ortvik, Stockvik, Svartvik, Vilstavarv- Fagervik, Östrand.

Huvuddelen av varutrafiken sker på linjefartyg, mellan vilka konkurrensen synes vara begränsad. I Sundsvallsdistriktet uppträder däremot ett flertal olika linjerederier samt dessutom ett stort antal trampfartyg, mellan vilka konkurrensen är synnerligen hård om frakterna. Genom att skeppningarna till och från Sundsvallsdistriktet till stor del ombesörjes av trampfartyg, varierar fraktpriserna kraftigt, men i genomsnitt ligger dessa anmärkningsvärt lågt.

Andra faktorer kan också spela in såsom förklaringar till de förhållandevis höga fraktpriserna från hamnar vid Trondheimsfjorden såsom de något högre assuranskostnaderna vid sjöfart på Trøndelagshamnar än vid sjöfart på Östersjöhamnar. Den rimligaste förklaringen till de relativt höga fraktpriserna i hamnarna vid Trondheimsfjorden torde emellertid sammanhånga med den förhållandevis låga varuomsättningen i dessa hamnar med därav följande begränsad priskonkurrens mellan linjefartygsrederierna sinsemellan och mellan dessa och trampfartygsrederierna. Men den låga varuomsättningen kan i sin tur sägas vara delvis beroende av de höga fraktpriserna. Det hela skulle alltså kunna sägas vara en slags cirkelgång, där de jämtländska fraktintressena ej nämnvärt kan påverka vare sig varuomsättningens storlek eller fraktpriserna i hamnarna vid Trondheimsfjorden.

B.2.4.2.2.4. Fraktskillnadsgränser

I nedanstående avsnitt sammanföres transportkostnaderna till lands mellan Jämtlands län och hamnar vid Trondheimsfjorden, respektive hamnar vid Östersjön, med sjöfrakterna mellan de båda hamnkategorierna och olika

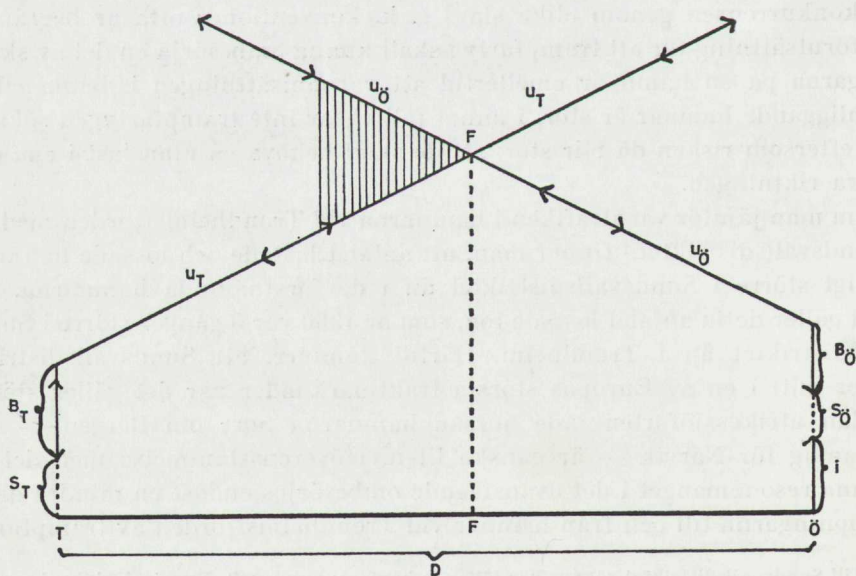

Fig. 25. Fraktkostnadsmodell. (Se texten).

västeuropeiska hamnar till en sammanfattande undersökning rörande fraktskillnadsgränsens läge mellan Tröndelags- och Östersjöhamnar. Avsikten är att visa vilken betydelse de olika transportkostnadselementen har för näringslivet i Jämtlands län vid export och import och vilken effekt en eventuell reduktion av särskilt sjöfrakternas storlek skulle kunna få. *Undersökningsåret är 1960, såvida intet annat angives.* Av utrymmesskäl är redogörelserna för de olika beräkningarna beskurna.

Med fraktskillnadsgräns menas i det följande en linje, som sammanbinder punkter, där det är lika dyrt att frakta godset via hamnar vid Trondheimsfjorden som via Östersjöhamnar. Väster om den är det billigare att anlita hamnar vid Trondheimsfjorden, öster om den billigare att anlita Östersjöhamnar. I närheten av fraktskillnadsgränsen är det emellertid ganska likgiltigt om norska hamnar eller Östersjöhamnar anlitas.

För beräkningarna av de sökta fraktskillnadsgränserna krävs kunskap om vissa fraktkostnadselement. Dessa har för enkelhetens skull sammanförts till en enhetlig modell, vilken framgår av fig. 25.

De i modellen använda beteckningarna är:

- T = hamn vid Trondheimsfjorden (i regel Hommelvik).
 Ö = hamn vid Östersjön (i regel Sundsvall).
 D = Avståndet mellan T och Ö.
 F = Fraktskillnadsgränsens läge mellan T och Ö. (Anges här med utgångspunkt från T).
 i = Initialkostnad i Ö överskjutande den i T. (Sjöfrakten mellan Ö och olika västeuropeiska hamnar minus sjöfrakten mellan T och Västeuropa).
 $S_T, S_Ö$ = Omlastningskostnad i T, resp. Ö.
 $B_T, B_Ö$ = Begynnelsekostnad för landtransportmedel, vid frakt mellan Jämtlands län och T, resp. Ö.
 $u_T, u_Ö$ = Undervägskostnad per distansenhet vid frakt till lands mellan Jämtlands län och T, resp. Ö.

Fraktskillnadsgränsens läge, från T räknat, erhålles genom följande formel:

$$F = \frac{(i + S_Ö + B_Ö + D \times u_Ö) - (S_T + B_T)}{u_Ö + u_T}$$

Det i figuren streckade partiet väster om F mellan $u_Ö$ och u_T betecknar den *fraktvinst*, som erhålles, om godset skeppas via hamnar vid Trondheimsfjorden i stället för att passera hamnar i Sverige. Som synes ökar vinsten, självklart nog, ju mer man avlägsnar sig västerut från fraktskillnadsgränsen.

Eftersom beräkningarna är tidsödande, undersökes fraktskillnadsgränsen endast för några större varugrupper nämligen:

Export av sågade trävaror

Export av pappersmassa och wallboard

Export av mineralprodukter (täljsten, täljstensgrus, kalksten, skiffer)

Import av petroleumprodukter (mera ofullständiga beräkningar)

Import av livsmedel (mera ofullständiga beräkningar).

Det skall redan här understrykas, att nedanstående transportkostnadsundersökning är behäftad med osäkerheter, dels på grund av svårigheten att fastställa någon slags normalfraktkostnad till sjöss och till lands, dels på grund av att de olika transportkvantiteterna är ganska osäkra. Trots detta har undersökningen genomförts, eftersom transportkostnaderna spelar en förhållandevis stor roll för länets näringsliv och dessutom är en av de få produktionsfaktorer, som kan påverkas i en eller annan riktning.

EXPORT AV SÅGADE TRÄVAROR

i = Sjöfrakten från Östersjöhamn till Västeuropa minus sjöfrakten till Västeuropa från hamn vid Trondheimsfjorden

I en tabell i kapitel B.2.4.2.2.3 redovisades de s. k. Eutra-tarifferna för export av sågade trävaror till Västeuropa. Därvid påpekades, att tarifferna låg något i underkant och att särskilt skandinaviska rederier inte var helt benägna att acceptera dem. Vid förfrågningar hos exportörer, speditorsfirmor och rederirepresentanter¹ har det visat sig, att sjöfrakterna under 1960 i genomsnitt låg över de i tabellen angivna. Det bör dock kraftigt understrykas, att de fraktpriser, som trävaruexportörerna får betala, kan variera högst väsentligt, dels alltefter det allmänna konjunkturläget inom sjöfarten, dels från gång till gång, beroende bland annat på sändningarnas storlek, anlita rederi och om frakten sker med linjefartyg eller trampfartyg.² Ett försök har dock gjorts att i det nedanstående uppskatta den genomsnittliga pris-skillnaden mellan sjöfrakten från Sundsvall och sjöfrakten från hamn vid Trondheimsfjorden vid export av sågade trävaror. Därvid har inte alla tänkbara fraktdestinationer medtagits, utan de olika västeuropeiska hamnarna har sammanslagits till vissa huvudgrupper.

Englands västkust	10 sv. kr/std dyrare	från Sundsvall än från Trondheimsfjorden
Englands ostkust, Rouen	0 ” ” ” ” ” ” ” ”	” ” ” ” ” ” ” ”
Holland	10 ” billigare	” ” ” ” ” ” ” ”
Västtyskland	30 ” ” ” ” ” ” ” ”	” ” ” ” ” ” ” ”

S_T, S₀ = Omlastningskostnader i hamnar vid Trondheimsfjorden resp. i Sundsvallsdistriktet

Liksom sjöfrakterna kan omlastningskostnaderna i hamn variera mycket kraftigt från gång till gång. Detta sammanhänger bl. a. med att omlastningen

¹ Tre stora sågverk i Jämtlands län har tillfrågats angående under 1960—61 betalda sjöfrakter. Därjämte har fraktuppgifter erhållits från speditorsfirmor och skeppsmäklare i Sundsvall och Trondheim. Det insamlade materialet har diskuterats med före och nuvarande ordförandena i Jämtland-Medelpads sågverksförening samt med Jämtlands läns transitokommitté och Trondheims transitokommitté.

² Fraktpriserna med trampfartyg varierar helt naturligt mer än fraktpriserna med linjefartyg. Eftersom Sundsvall i större utsträckning än hamnar vid Trondheimsfjorden anlöpes av trampbåtar, visar Sundsvallsfrakterna större variationsbredd än fraktpriserna från Hommelvik. Vid frakt Sundsvall—Holland har sålunda under 1960—61 noterats frakter mellan 118 och 174 sv. kr/std med trampbåt. Denna stora variation är dock extrem. I regel har de olika fraktuppgifterna visat godtagbar överensstämmelse.

ibland sker direkt till båt från landtransportmedel och ibland via kaj. Vidare kan kostnadsfördyringar inträffa i hamnen, beroende på stockningar, varvid exportören kan debiteras bland annat extra vagnshyra, kajhyra och övertidsarbete. Vid förfrågningar hos trävaruexportörer i länet synes omlastningskostnaderna i Sundsvall genomsnittligt ligga vid 6 kr/std, om lastningen sker direkt till båten, och vid ca 13 kr/std, om virket måste kajläggas före lastningen. Motsvarande kostnader i Hommelvik är ca 8,50 sv. kr/std, resp. 16 sv. kr/std. För enkelhetens skull räknas här med ett medeltal, då det är något osäkert, hur ofta virket måste kajläggas. Omlastningskostnaderna blir då:

Sundsvall	Hommelvik
9,50 sv. kr/std	12 sv. kr/std

För nedanstående beräkningar har inte omlastningskostnadernas absoluta höjd någon större betydelse, utan det viktiga är prisskillnaden i de båda hamnarna, nämligen 2,50 sv. kr/std, en prisskillnad, som erhållits från ett flertal uppgiftslämnare, varför den kan anses tämligen säker.

$B_T, B_{\bar{O}}, u_T, u_{\bar{O}} = \text{Begynnelsefrakt samt undervägskostnad per distansenhet för landtransportmedel}$

Transporten av det sågade virket till exporthamn kan ske med:

- a) järnväg
- b) lastbil
- c) lastbil + järnväg

För att inte onödigtvis belasta undersökningen med alltför många beräkningssätt antages här transporten ske uteslutande med lastbil direkt till hamn. Detta transportsätt torde visserligen, åtminstone för de större sågverken, ännu så länge vara något mindre använt än järnväg, men användes däremot mestadels av de mindre sågverken, vilka i regel saknar spåranslutning. Det tredje transportsättet, lastbil + järnväg, torde däremot försvinna mer och mer på grund av de höga kostnaderna för omlastning från lastbil till järnvägsvagn och den extra debiteringen av en ny begynnelsefrakt vid omlastningspunkten. — Någon större betydelse för undersökningsresultaten har dock inte valet av transportsätt här, eftersom Jämtlands län huvudsakligen ligger på ett sådant avstånd från hamn, att fraktpriserna på järnväg och på lastbil blir ungefär lika höga.

Det är ett välbekant faktum, att fraktpriserna på lastbil för en och samma sträcka kan variera högst väsentligt, bl. a. beroende på möjligheten för åkeriet att erhålla returlast samt på lastnings- och lossningsanordningarna. För att erhålla en så fast prissättning som möjligt har Svenska lasttrafikbilägareförbundet utgivit en normalprislista för virkestransporter. Denna prislista torde dock i praktiken underskridas. Här har antagits en generell rabattering på 10 % av normalprislistans tariff. Den valda fraktgradienten

är helt rätlinjig, varför undervägskostnaden per std och km kan fastställas till 30 öre. Begynnelsefrakten (B) erhålles genom att dra ut kurvan till 0 km, och blir då 25 kr/std.

Sedan nu de olika transportkostnadselementen för export av sågade trävaror fastställts, kan beräkningarna av fraktskillnadsgränsens aktuella och framtida läge taga vid. Nedan anges med ett räkneexempel (se formeln på sid. 169) fraktskillnadsgränsens läge efter vägsträckan Sundsvall—Östersund—Storlien—Hommelvik, om sjöfrakten från Hommelvik är 30 kr dyrare per std än den från Sundsvall. (= fraktpriserna i dagens läge till Västyskland).

$$F = \frac{-30,00 + 9,50 + 25,00 + 440 \times 0,30 - (12,00 + 25,00)}{0,30 + 0,30}$$

F = 166.

Fraktskillnadsgränsens läge blir i detta fall 166 km från Hommelvik, alltså ungefär vid Järpen. Väster om denna punkt är det billigare att frakta virket via Hommelvik, öster om punkten billigare via Sundsvall. Om i stället sjöfrakterna från Hommelvik och från Sundsvall är lika höga, blir fraktskillnadsgränsens läge efter nämnda vägsträcka på 215 km:s avstånd från Hommelvik = vid Ytterån. Fraktskillnadsgränsens läge, om sjöfrakten från Sundsvall är 10 kr *dyrare* per std än från Hommelvik (= export till Englands västkust) blir på 232 km:s avstånd från Hommelvik = vid Dvärssätt.

Sådana beräkningar har gjorts för ett stort antal värden på (i) och för alla tänkbara vägsträckor mellan hamnar vid Östersjön och hamnar vid Trondheimsfjorden. Resultaten framgår av fig. 26, som visar fraktskillnadsgränsens läge för 15 olika prisskillnader mellan sjöfrakten från östersjöhamn och sjöfrakten från hamn vid Trondheimsfjorden. Den grova linjen med beteckningen 0 avser gränsens läge, om sjöfrakterna från Ö och T är lika höga. Fraktskillnadsgränsen med beteckningen + 10 gäller, då sjöfrakten från Ö är 10 kr dyrare per std än från T. Linjen med beteckningen — 30 avser den fraktskillnadsgräns, som uppkommer, då sjöfrakten från Ö är 30 kr *billigare* per std än från T o. s. v. Väster om respektive linje är det billigare att transportera virket via hamn vid Trondheimsfjorden, öster om linjen billigare via Östersjöhamn.

Generellt gäller för ovan antagna transportkostnadsdata att fraktskillnadsgränserna förflyttas ca 1,7 km efter vägsträckningarna för varje kronas förändring av skillnaden mellan sjöfraktpriset per std från östersjöhamn och sjöfraktpriset per std från hamn vid Trondheimsfjorden.

Sammanfattning. Vid export av sågade trävaror finns fraktskillnadsgränsen förhållandevis långt västerut i länet. Vid de oftast förekommande prisskillnaderna mellan sjöfrakterna från östersjöhamn och sjöfrakterna från hamn vid Trondheimsfjorden ligger gränsen väster om Östersund och vid export till Västyskland så långt västerut som vid Järpen. Detta samman-

Siffrorna anger prisskillnaden i kr/std mellan, sjöfrakten från Östersjöhamn och sjöfrakten från hamn vid Trondheimsfjorden.

0 50km

- Fraktskillnadsgräns
- - - - Viktigare landsväg
- + - + - + Riksgräns
- - - - Länsgräns

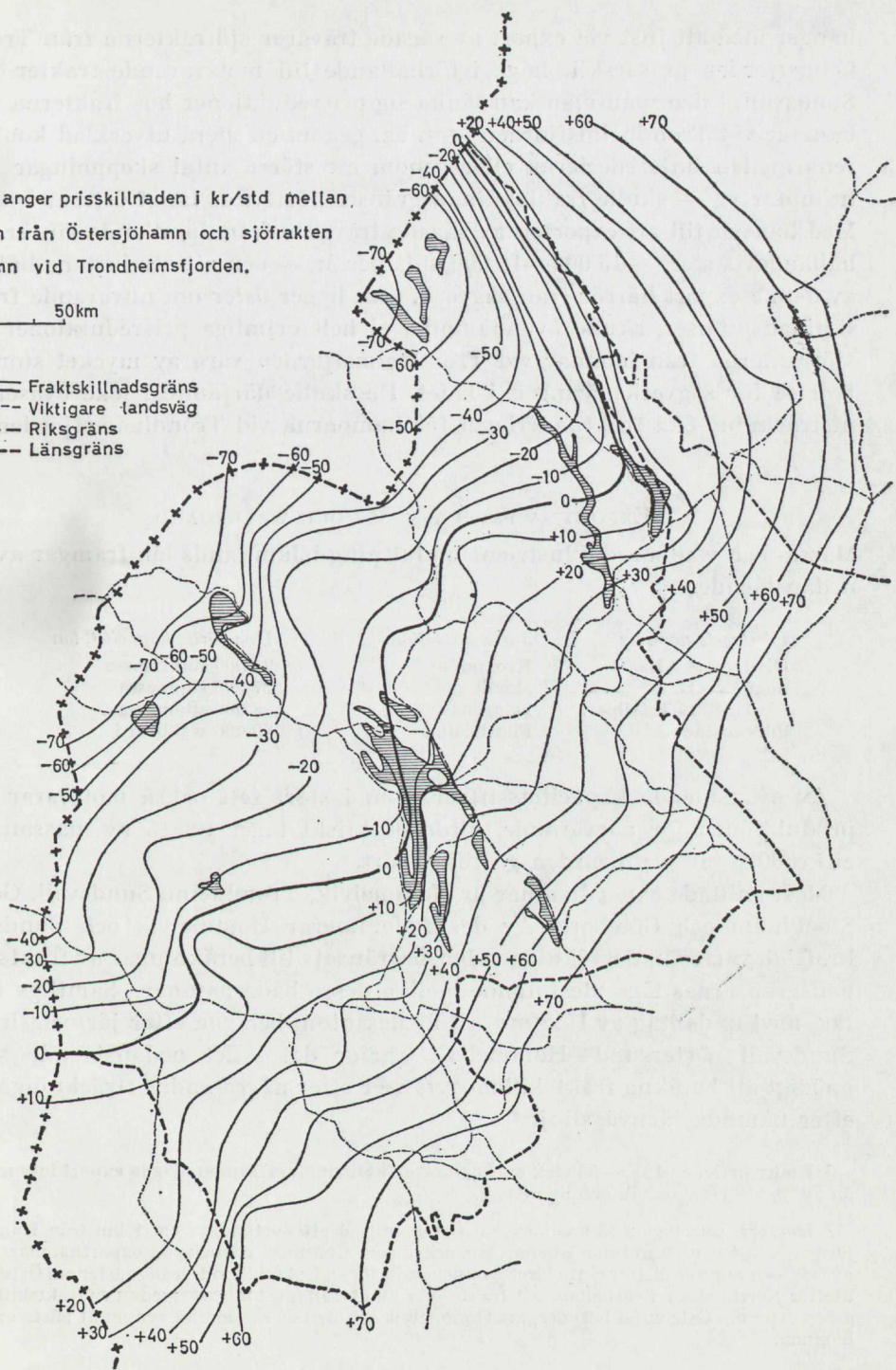

Fig. 26. Fraktskillnadsgränser vid export av sågade trävaror.

hänger med att just vid export av sågade trävaror sjöfrakterna från Trondheimsfjorden är särskilt höga i förhållande till motsvarande frakter från Sundsvall. I den mån man kan tänka sig prisreduktioner hos frakterna från hamnar vid Trondheimsfjorden — t. ex. genom en mera utvecklad konkurrens mellan linjerederierna eller genom ett större antal skeppningar med trampfartyg — skulle fraktskillnadsgränsen förflyttas långt österut i länet. Med hänsyn till att exporten av sågade trävaror från Jämtlands län är förhållandevis stor — 15 000—18 000 stds per år — och att åtminstone hälften av denna export härrör från sågverk, som ligger öster om nuvarande fraktskillnadsgränser, skulle ovannämnda, ej helt orimliga prisreduktioner hos sjöfrakterna från hamnar vid Trondheimsfjorden vara av mycket stor betydelse för sågverksnäringen i länet. De skulle därjämte i icke oväsentlig utsträckning öka fraktunderlaget för hamnarna vid Trondheimsfjorden.

EXPORT AV PAPPERSMASSA OCH WALLBOARD

Massa- och wallboardindustriens omfattning i Jämtlands län framgår av det nedanstående.

<i>Företagets namn</i>	<i>Järnvägsstation</i>	<i>Ungefärlig kapacitet, ton</i>
Hissmofors AB	Krokom	24 000 sulfitmassa
Äggfors AB	Mörsil	27 000 slipmassa
AB Högfors Träsliperi	Häggenås	8 000 slipmassa
Pilgrimstads AB	Pilgrimstad	30 000 wallboard

Av ovanstående kapacitetsiffror, som i stort sett också motsvarar årsproduktionen för närvarande, torde praktiskt taget 100 % av massan och cirka 80 % av wallboarden gå till export.

Mest anlitate exporthamnar är Hommelvik, Trondheim, Sundsvall, Gävle, Stockholm och Göteborg. Av dessa dominerar Hommelvik och Sundsvall kraftigt, varför undersökningen har begränsats till beräkningar av fraktskillnadsgränsernas läge utslutande mellan dessa båda hamnar.¹ Samtliga företag, med undantag av Högfors AB är dessutom belägna efter järnvägslinjen Sundsvall—Östersund—Hommelvik, varför det i det nedanstående syns onödigt att beräkna fraktskillnadsgränser efter några andra sträckningar än efter nämnda järnvägslinje.²

¹ Under perioden 1953—59 gick av Äggfors' och Hissmofors' sammanlagda export inte mindre än 80 % via Hommelvik och Sundsvall.

² Högfors, som ligger 38 km norr om Östersund på ett avstånd av c:a 1 km från Häggenås järnvägsstation utefter Inlandsbanan har också som sina mest närbelägna exporthamnar Hommelvik och Sundsvall. För detta företag innebär därför en fraktskillnadsgräns väster om Östersund utefter Norrländska Tvärbanan, att frakter via Sundsvall blir billigast, medan en fraktskillnadsgräns öster om Östersund betyder, att Hommelvik blir den ur ekonomisk synpunkt bästa exporthamnen.

$i = \text{Sjöfrakten från Östersjöhamn minus sjöfrakten från hamn vid Trondheimsfjorden}$

Från samtliga av länets massa- och wallboardfabriker¹ samt från speditiionsfirmor och skeppsmäklare i Sundsvall och Trondheim har erhållits uppgifter över sjöfrakternas storlek vid export av pappersmassa och wallboard. Några fraktpriser för dessa varor finns inte i Eutra-tarifferna, varför sammanställningen grundar sig helt på företagens uppgifter. Dessa är inte helt fullständiga för en del frakter, eftersom varan i några fall säljs fob svensk exporthamn och eftersom endast Sundsvall anlitas vid export på vissa länder. Ytterligare ett osäkerhetsmoment tillkommer, nämligen de kraftiga svängningarna hos fraktpriserna. Av företagen har betonats, att det är mycket svårt att ange något slags normalpris för en viss sjöfrakt, eftersom fraktpriserna kan växla från gång till gång, bl. a. beroende på sändningens storlek, konjunkturerna, anlitat rederi och beträffande trampfartygen dessutom på möjligheten att erhålla returfrakt. Mest stabila tycks fraktpriserna för skeppningar till Storbritannien vara, medan de däremot kan variera högst väsentligt vid export till exempelvis Frankrike, dit skeppningarna inte är så täta, i synnerhet inte från Hommelvik. Denna sistnämnda hamn anlöpes inte av linjefartyg i samma utsträckning som Sundsvall, varför man vid export från Hommelvik till kontinenthamnar är till stor del hänvisad till trampfartyg med dessas nästan alltid varierande fraktpriser.

Uppgifterna tycks emellertid vara tillräckligt samstämmiga beträffande export till Storbritannien, så att den genomsnittliga prisskillnaden mellan frakten från Sundsvall och frakten från Hommelvik kan sägas vara 20—30 shillings per ton = 14: 50—21: 50 sv. kr. En något mindre prisskillnad tycks gälla vid export till Rotterdam. Från ett företag har till och med uppgivits, att det är några kronor billigare sjöfrakt på denna hamn från Sundsvall än från Hommelvik. I den mån det finns skeppningsmöjligheter från Hommelvik till franska hamnar tycks fraktpriserna därifrån ligga över dem från Sundsvall. Sammanfattningsvis kan sägas, att i de fall då mera regelbundna sjöförbindelser föreligger mellan Hommelvik och exportländerna, denna hamn i regel kan erbjuda 10—30 kr/ton *lägre* fraktpriser än Sundsvall. Men i de fall då Hommelvik mera sporadiskt anlöpes av fartyg, destinerade till massans och wallboardens exportländer, blir sjöfrakterna från Sundsvall billigare än från Hommelvik. Härtill kommer den olägenheten vid export via Hommelvik att man inte kan vara fullt säker på att varan inom rimlig tid kan skeppas från hamnen, en olägenhet, som måste vara stor för massa- och wallboardindustrien, som är beroende av att kunna sända färdigprodukten i relativt små men regelbundet avgående poster.

På grund av svårigheten att fastställa »normalfraktpriser» för sjöfrakterna, räknas i det nedanstående inte med *en* bestämd prisskillnad mellan sjöfrakten från Sundsvall och sjöfrakten från Hommelvik, utan fraktskill-

¹ Fraktuppgifter har även erhållits från den numera nedlagda massafabriken i Järpen.

nadsgränser kommer att beräknas för ett antal olika sådana prisskillnader, varvid kan konstateras, vad dessa skillnader betyder för massa- och wallboardindustrin.

$S_T, S_{\bar{o}}$ = Omlastningskostnader i hamnar vid Trondheimsfjorden resp. i östersjöhamnar

Uppgifterna angående omlastningskostnaderna i Hommelvik och Sundsvall är relativt samstämmiga, varför denna kostnadspost i undersökningen kan anses tämligen pålitlig. Genomsnittligt är omlastningskostnaderna i de båda hamnarna:¹

Hommelvik: 4,50 sv. kr/ton

Sundsvall: 2,50 sv. kr/ton.

Liksom beträffande de sågade trävarorna är priserna något högre i Hommelvik än i Sundsvall.

Begynnelsefrakt och undervägskostnad för landtransportmedel

Enligt det resonemang, som förts i det föregående kommer fraktskillnadsgränser endast att beräknas utefter järnvägssträckan Hommelvik—Sundsvall. Fraktskillnadsgränsens läge, om transporten till exporthamn i stället antages ske uteslutande med lastbil, kommer alltså inte att fastställas. Några större skillnader om det ena eller andra transportsättet väljes, kan det emellertid inte bli fråga om.

Vid järnvägstransport av pappersmassa och wallboard till exporthamnarna Sundsvall och Hommelvik tillämpas i beräkningarna följande tariffsystem:²

Till Sundsvall

Kemisk pappersmassa: SJ:s tariffklass E, med 10 % rabatt.

Mekanisk pappersmassa: SJ:s tariffklass F.

Wallboard: SJ:s tariffklass E.

Till Hommelvik

Delsträckan företaget—Storlien-gränsen:

Kemisk pappersmassa: specialtariff för transitotrafiken.

Mekanisk pappersmassa: specialtariff för transitotrafiken.

Wallboard: specialtariff för transitotrafiken.

Delsträckan Storlien-gränsen—Hommelvik:

Kemisk pappersmassa: NSB:s tariff för transitotrafiken nr 6.

Mekanisk pappersmassa: NSB:s tariff för transitotrafiken nr 7.

¹ För wallboarden är omlastningskostnaderna något högre, men då prisskillnaden mellan de båda hamnarna även för denna vara är ca 2 kr/ton, har ingen hänsyn tagits till detta förhållande.

² Fraktkostnadsberäkningarna grundar sig på SJ:s och NSB:s tariffer för år 1960/61. . . Sedan dess har tarifferna ändrats, men på ett sådant sätt, att fraktskillnadsgränsernas lägen blir i stort sett oförändrade.

Wallboard: NSB:s tariff för transitotrafiken nr 6.

I det nedanstående utföres beräkningar dels för mekanisk pappersmassa, dels för kemisk pappersmassa och dels för wallboard.

Efter det att nu de olika kostnadselementen för export av pappersmassa och wallboard fastställts, kan beräkningarna av fraktskillnadsgränsernas läge taga vid. Eftersom transporten av färdigprodukten antages ske uteslutande med järnväg till exporthamnarna Sundsvall och Hommelvik, och eftersom tarifferna hos detta transportmedel inte är rätlinjiga såsom hos lastbilsåkerierna, är inte formeln på sidan 169 helt lämplig. Denna formel förutsätter nämligen en rätlinjig transportkostnadsgradient, som kan uttryckas medelst ett enkelt tonkmpris. I stället har fraktskillnadsgränsernas läge fastställts *grafiskt*, en metod, som varit möjlig tack vare att fraktskillnadsgränser endast fastställles för en enda sträckning mellan endast två exporthamnar, nämligen efter järnvägslinjen Sundsvall—Hommelvik.

Fraktskillnadsgränsernas läge har med denna metod beräknats för 5 olika prisskillnader mellan sjöfrakten från Sundsvall och sjöfrakten från Hommelvik. Prisskillnaderna har varit + 23,50, + 14,50, + 6,00, 0,00 och — 6,00 kr/ton, vilka alla ligger inom ramarna för de verkliga prisskillnader som företagen under senare år har haft att taga hänsyn till vid val av exporthamn. Fraktskillnadsgränsernas läge framgår av fig. 27 för slipmassa, av fig. 28 för kemisk massa och wallboard. Avståndet fraktskillnadsgräns—Hommelvik redovisas också i nedanstående sammanställning.

Prisskillnad mellan sjöfrakten från Sundsvall och den från Hommelvik kr/ton	Avstånd i km Hommelvik-fraktskillnadsgränsen för export av		
	slipmassa	kemisk massa	wallboard
— 6,00	126	110	135
0,00	192	164	186
+ 6,00	258	228	244
+ 14,50	353	324	324
+ 23,50	441	398	398

På grund av att järnvägens fraktgradients inte är rätlinjiga, förflyttar sig inte fraktskillnadsgränserna regelbundet för varje kronas förändring av prisskillnaden mellan sjöfrakten från Sundsvall och sjöfrakten från Hommelvik. Som ett ungefärligt medeltal kan dock 11 kilometers förflyttning per kronas förändring av prisskillnaden anges.

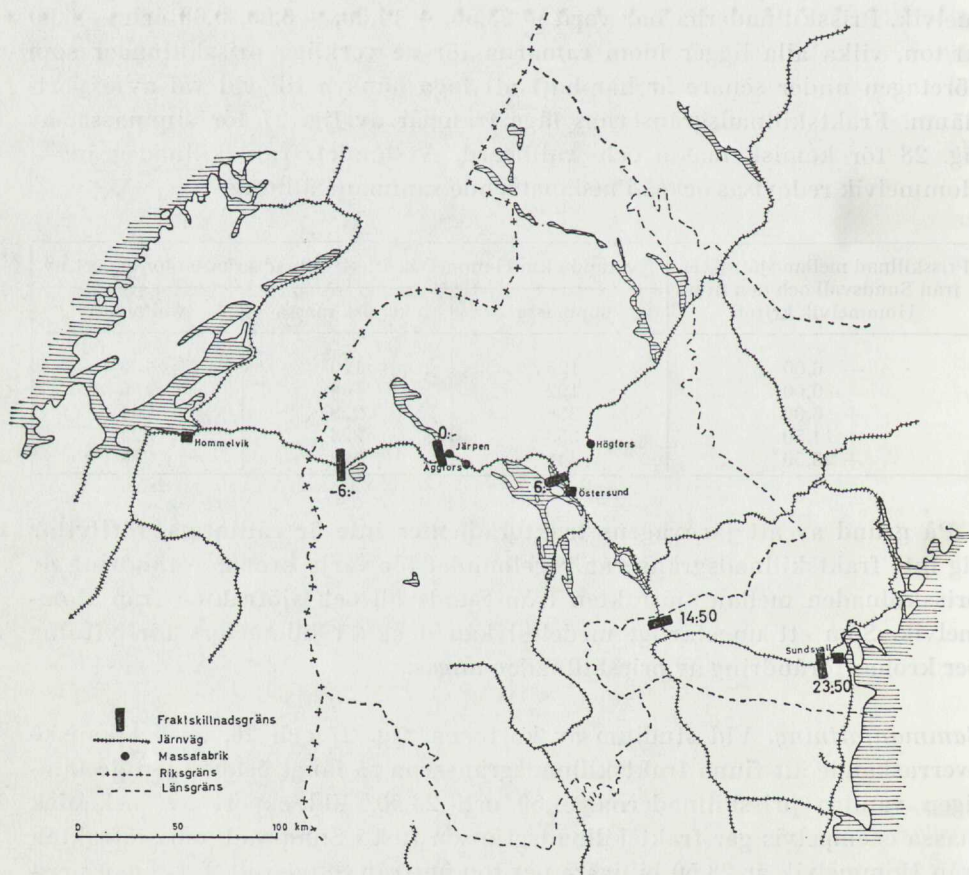
Sammanfattning. Vid studium av kartorna, fig. 27 och 28, är det kanske överraskande att finna fraktskillnadsgränserna så långt österut vid de tämligen vanliga prisskillnaderna 14,50 och 23,50. Vid export av mekanisk massa exempelvis går fraktskillnadsgränsen just i Sundsvall, om sjöfrakten från Hommelvik är 23,50 billigare per ton än från Sundsvall. En sådan prisskillnad är ingalunda extrem, då ett företag har uppgivit prisskillnaden vid

export till Storbritannien till 25,50 kr/ton. Vid denna sistnämnda prisskillnad borde det även för de stora massafabrikerna i Sundsvallsdistriktet vara billigare eller åtminstone lika billigt att skeppa massa via Hommelvik som via Sundsvall. Under nuvarande förhållanden inträffar emellertid ingen sådan omläggning av transportvägarna annat än under stränga vintrar, när Bottenhavet är stängt under en längre period. Den skulle dock vara ekonomiskt lönsam även annars, ifall man i Sundsvallsdistriktet kunde kalkylera med regelbundna sjöförbindelser och konstant låga sjöfraktpriser från Hommelvik.

En ökning av skeppningarna över Hommelvik genom att företag i Sundsvallsdistriktet mer än i nuläget utnyttjade denna transportled, skulle vara fördelaktigt för massa- och wallboardindustrien i Jämtlands län, eftersom

Fraktskillnadsgränser efter järnvägssträckan Hommelvik—Sundsvall vid export av mekanisk pappersmassa.

Siffrorna anger prisskillnaden i kr/ton mellan sjöfrakten från Sundsvall och sjöfrakten från Hommelvik

fraktpriserna från Hommelvik då förmodligen skulle bli lägre och mera stabila samt sjöförbindelserna mera regelbundna.

Eftersom länets massa- och wallboardindustri vid försäljningen av sina produkter har att konkurrera med kustindustrierna, som ju har ett sådant läge, att kostnaderna för transporten av färdigprodukten från fabriksanläggningen till fartyget är mycket låga, är det angeläget, att sjöfrakterna från Hommelvik är så låga som möjligt. I annat fall har länets industrier svårt att konkurrera med nämnda kustindustrier, som ju därtill har bl. a. den fördelen, att de tack vare sin stora produktionsvolym kan pressa sjöfrakterna genom stora sändningsposter. För att kunna leverera massa eller wallboard fritt utländsk importhamn till samma pris som motsvarande fabrik i Sundsvall med egen exportkaj måste länets massa- och wallboard-

Fraktskillnadsgrenser efter järnvägssträckan Hommelvik-Sundsvall vid export av kemisk pappersmassa och wallboard.

Siffrorna anger prisskillnaden i kr/ton mellan sjöfrakten från Sundsvall och sjöfrakten från Hommelvik.

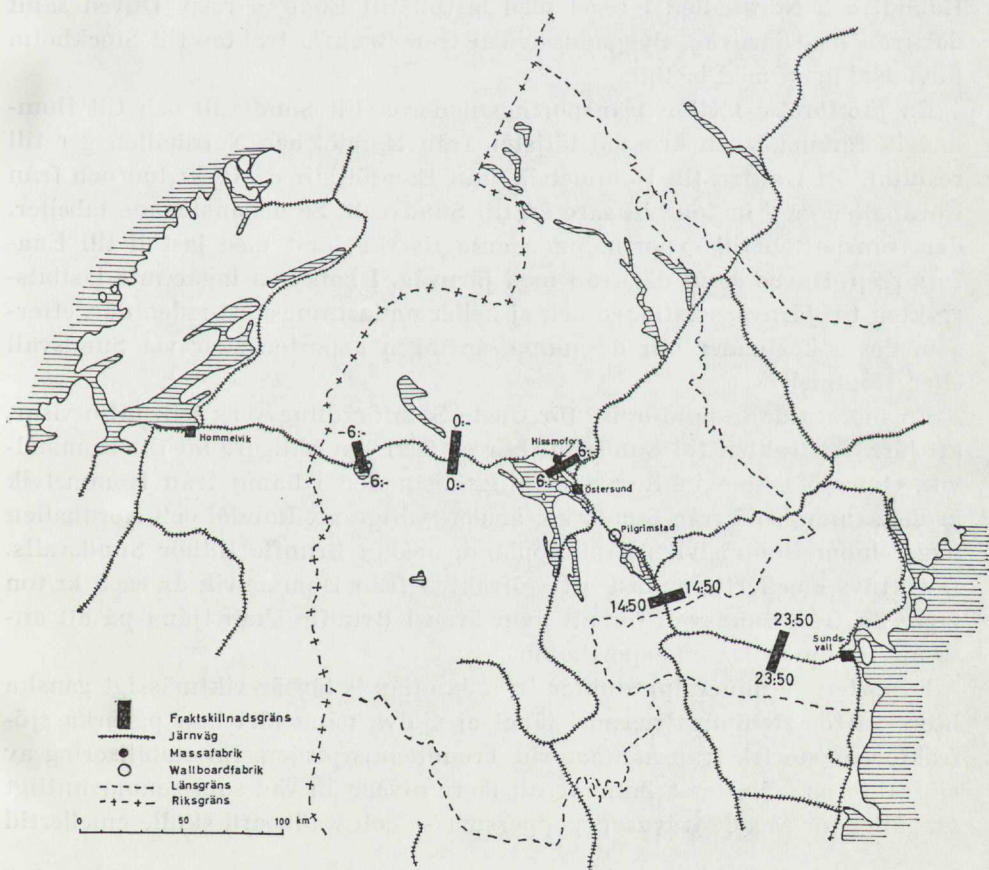

Fig. 28.

industri kunna erbjudas 15—25 kronor lägre sjöfrakter från Hommelvik än från Sundsvall, i annat fall måste andra produktionsfaktorer än de rena transportkostnaderna vid export kompensera det mindre goda avsättningsläget.

EXPORT AV MINERALPRODUKTER

Exporten av mineralprodukter från Jämtlands län är ca 3—4 000 ton per år. Exportkvantiteternas variationer är ganska stora år från år. Följande stenindustrier med export finns i länet:

Handöls Täljstens AB, Handöl: Mald och krossad täljsten, olivinsand.

Fabriks AB Talcum, Nordhallen¹: Mald och krossad täljsten.

AB Gusta Stenförädlingsverk,

Brunflo (inkl. dotterföretag): Byggnadssten av skiffer och av kalksten.

Använda exporthamnar är för Handöls Täljstens AB och Fabriks AB Talcum huvudsakligen Trondheim och Hommelvik, medan Gusta:s produkter mest skeppas över Stockholm. Transporten till exporthamnen sker från Handöl och Nordhallen i regel med lastbil till Enafors resp. Duved samt därifrån med järnväg. Byggnadsstenen från Brunflo fraktas till Stockholm huvudsakligen med lastbil.

En jämförelse mellan transportkostnaderna till Sundsvall och till Hommelvik för mald och krossad täljsten från Handöl och Nordhallen ger till resultat, att frakten till Hommelvik från Handöl blir ca 10 kr/ton och från Nordhallen ca 7 kr/ton billigare än till Sundsvall. Se nedanstående tabeller, där transporten till exporthamnen antagits ske först med lastbil till Enafors resp. Duved samt därifrån med järnväg. I kalkylen ingår inte lastbilfrakten till järnvägsstationen och ej heller omlastningskostnaden där, eftersom dessa kostnader blir desamma, antingen exporten sker via Sundsvall eller Hommelvik.

En motsvarande jämförelse för Gusta Stenförädlingsverk i Brunflo visar, att järnvägsfrakten till Sundsvall blir ca 5 kr/ton billigare än till Hommelvik. Om sjöfrakten inklusive lastningskostnaden i hamn från Hommelvik är densamma som från Sundsvall, är det tydligt, att Handöl och Nordhallen ligger inom Hommelviks hamnuppland, medan Brunflo tillhör Sundsvalls. Det krävs emellertid endast att sjöfrakten från Hommelvik är ca 5 kr/ton lägre än från Sundsvall för att man även i Brunflo skall tjäna på att använda Hommelvik som exporthamn.

Exporten av mineralprodukter från Jämtlands län är viktmässigt ganska liten, varför stenindustrierna i länet ej själva nämnvärt kan påverka sjöfrakternas storlek från hamnar vid Trondheimsfjorden. En stabilisering av sjöfrakterna från dessa hamnar till lägre nivåer än vad som genomsnittligt nu gäller för sågade trävaror, pappersmassa och wallboard skulle emellertid

¹ I juni 1963 brann fabriksanläggningarna i Nordhallen ner. Hur produktionen därefter skall bedrivas är okänt.

sannolikt även påverka sjöfrakterna för mineralprodukter, som genom sitt relativt låga värde per viktsenhet är känsliga för transportkostnadernas storlek. I synnerhet täljstensföretagen i Handöl och Nordhallen är på grund av sitt läge i västligaste Jämtland starkt intresserade av låga transportkostnader vid export via hamnar vid Trondheimsfjorden.

*Prisskillnad mellan järnvägsfrakten Enafors — Sundsvall och Enafors — Hommelvik.
Sv. kr/ton.*

	Km	Fraktpris	Fraktbestämmelse
<i>Enafors—Sundsvall</i>	346	25,60	Vagnslastklass G. 15, ordinarie pris
<i>Enafors—Hommelvik</i>	95	15,09	Vagnslastklass G. 15, transitotariffen
varav <i>Enafors—Storlien</i>	17	4,80	Vagnslastklass 9, enligt transitotariffen
varav <i>Storlien—Hommelvik</i>	78	10,29	
<i>Prisskillnad</i>		10,51	

Prisskillnad mellan järnvägsfrakten Duved—Sundsvall och Duved—Hommelvik.

	Km	Fraktpris	Fraktbestämmelse
<i>Duved—Sundsvall</i>	311	24,20	Vagnslastklass G. 15, ordinarie pris
<i>Duved—Hommelvik</i>	130	17,09	Vagnslastklass G. 15, enligt transitotariffen
varav <i>Duved—Storlien</i>	52	6,80	Vagnslastklass 9, enligt transitotariffen
varav <i>Storlien—Hommelvik</i>	78	10,29	
<i>Prisskillnad</i>		7,11	

Prisskillnad mellan järnvägsfrakten Brunflo—Sundsvall och Brunflo—Hommelvik.

	Km	Fraktpris	Fraktbestämmelse
<i>Brunflo—Sundsvall</i>	182	17,60	Vagnslastklass G. 15, ordinarie pris
<i>Brunflo—Hommelvik</i>	259	22,99	Vagnslastklass G. 15, enligt transitotariffen
varav <i>Brunflo—Storlien</i>	181	12,70	Vagnslastklass 9, enligt transitotariffen
varav <i>Storlien—Hommelvik</i>	78	10,29	
<i>Prisskillnad</i>		—5,39	

IMPORT AV OLJEPRODUKTER

Beräknad konsumtion av oljeprodukter i Jämtlands län

Vid en undersökning av förutsättningarna för en ekonomiskt lönsam import av oljeprodukter till Sverige via hamnar vid Trondheimsfjorden är det nödvändigt att ha någon uppfattning om oljekonsumtionens nuvarande och framtida storlek inom det svenska område, som vid en oljetillförsel från Norge närmast skulle beröras.

Här har oljekonsumtionens storlek beräknats för hela Jämtlands län, ehuru det är troligt, att detta område ej helt skulle motsvara de norska hamnarnas försörjningsräjong. Man kan sålunda förmoda, att åtminstone östra Jämtland och delar av Härjedalen även vid en import av olja från hamnar vid Trondheimsfjorden billigast försörjes från Östersjöhamnar. De framräknade konsumtionssiffrorna kan därför betraktas som maximikvantiteter för tröndelagshamnarnas tänkta oljeuppland. Under alla förhållanden bör det dock vara av intresse att känna oljekonsumtionens ungefärliga storlek i hela Jämtlands län.

Det bör understrykas, att följande beräkningar är behäftade med stora osäkerheter. Ovan har redan nämnts, att den regionala avgränsningen är preliminär. En annan osäkerhetskälla ligger i att de framräknade konsumtionssiffrorna för Jämtlands län måst grundas på antaganden rörande länets del i hela rikets oljekonsumtion, eftersom uppgifter för enbart länet ej stått att uppbringa.

Slutresultatet av uppskattningarna framgår av tabell 66. Där har konsumtionssiffror angivits för följande oljeprodukter: Eldningsolja, Bensin samt Övriga drivmedel. Den förstnämnda varan har uppdelats på konsumtion för fastighetsuppvärmning och på industrikonsumtion. Beräkningsåret är 1960. Arbetsgången i beräkningarna har varit följande:

Eftersom inga konsumtionssiffror finns för enbart Jämtlands län, har först hela rikets konsumtion av oljeprodukter för olika ändamål beräknats, varefter dessa kvantiteter med hjälp av olika åtgångstal applicerats på förhållandena i Jämtlands län.

Medan konsumtionen av bensin, övriga drivmedel och eldningsolja för fastighetsuppvärmning är någotsånär proportionell mot antalet invånare i en landsdel, är industrikonsumtionen av eldningsolja i ett område helt beroende av industrins storlek och typ. Eftersom Jämtlands län är ett industrifattigt län samt har en industri, som till sin typ något avviker från förhållandena i hela riket, har en uppdelning av konsumtionen av eldningsolja på olika användningsområden ansetts nödvändig.

Eldningsolja för industriändamål

Oljekonsumtionen inom olika industribranscher i riket framgår av tabell 67. Av industristatistikens branscher har inte gruppen el-, kraft- och gasverk medtagits, eftersom den skulle ha snedvridit beräkningarna. Denna industrityp innehåller nämligen dels anläggningar, som konsumerar mycket stora mängder eldningsolja (värmekraftverk, gasverk) och som inte alls finns representerade i Jämtlands län, och dels alla vattenkraftverken, som ju inte konsumerar någon eldningsolja men som har en stark överrepresentation i länet.

Såsom mått på industribranschernas storlek, dels i riket, dels i Jämtlands län, har antalet arbetare använts. Detta mått kan givetvis diskuteras, men

torde dock vara bättre än antalet arbetsställen. Efter det att konsumtionen av eldningsolja per arbetare beräknats för hela riket inom de olika industrigrupperna, har dessa åtgångstal applicerats på förhållandena i Jämtlands län. Oljekonsumtionen inom varje industribransch i Jämtlands län är givetvis mycket osäker, men slutsumman 18 000 m³ torde vara någotsånär riktig. Denna siffra gäller emellertid för år 1958. 1960 års siffra har erhållits genom en antagen ökning från år 1958 till år 1960 med 34 %, vilket ger en konsumtion av eldningsoljor för industriändamål på 24 000 m³ år 1960. Procenttalet har erhållits från »Oljeåret 1960», där oljekonsumtionen inom produktionen (ej helt lika med industrikonsumtionen av eldningsoljor) i riket ökade med 34 % från år 1958 till 1960. Detta beräkningssätt kan tänkas ha medfört en viss överskattning av industrikonsumtionen av eldningsoljor i Jämtlands län på grund av:

a) Industriens hela utvecklingstakt i Jämtlands län kan ha varit sämre än i hela riket.

b) Omställningstakten från fasta till flytande bränslen kan ha varit långsammare i Jämtlands län än i hela landet.

Då överskattningen endast kan röra sig om högst 6 000 m³, har ingen korrigering av ökningsfaktorn mellan 1958 och 1960 för Jämtlands län vidtagits.

Eldningsoljor för fastighetsuppvärmning

Denna konsumtion kan i stort sett sägas vara lika med totalkonsumtionen av eldningsoljor minus industrikonsumtionen och var för hela landet år 1960 4 811 000 m³. Totalkonsumtionen har erhållits från »Oljeåret 1960», medan industrikonsumtionen hämtats från SOS Industri 1958. Den senare har framräknats till 1960 års konsumtionsnivå med hjälp av en antagen ökning på 34 % (se ovan). Per capita-konsumtionen av eldningsoljor för fastighetsuppvärmning blir då för hela landet år 1960 0,64 m³. Se tabell 68.

Frågan är nu om denna förbrukningssiffra även gäller för Jämtlands län. Några regionala analyser av oljeeldningens omfattning i fastigheter finns ännu inte publicerade, varför antagandena här måste grundas på spekulationer.

Frekvensen oljeeldade fastigheter torde vara något högre i tätorterna än på landsbygden med hänsyn till att ved och sågverksavfall torde användas mer som bränsle på landsbygden än i tätorterna. Detta skulle medföra, att det utpräglat tätortsfattiga Jämtlands län skulle använda mindre eldningsolja, relativt sett, än vad som gäller för rikets genomsnitt. Å andra sidan kan påstås, att i stora städer med gasverk är det ännu förhållandevis vanligt med kokseldade fastigheter. Troligt är dock att oljeeldning är på det hela taget relativt vanligare i tätorter än på landsbygden. Man kan vidare påstå, att oljeeldning är mera förekommande i landsdelar med stor procent nybyggda fastigheter än i områden med förhållandevis gammal bebyggelse.

I avvaktan på resultaten av 1960 års bostadsräkning kan inget sägas i denna fråga rörande Jämtlands län. Intet tyder emellertid på att byggnadstakten under 1950-talet skulle ha varit nämnvärt lägre i Jämtlands län än i hela landet, varför denna faktor torde vara tämligen betydelselös i sammanhanget. Ytterligare en faktor kan inverka på oljekonsumtionen i Jämtlands län, nämligen oljepriset per m³. Enligt en karta (på sidan 216) i Arbetsmarknadsstyrelsens publikation »Samhällsservice och lokaliseringsverksamhet» (Karlshamn 1960) tillhör huvuddelen av Jämtlands län de båda dyraste oljepriszonerna, nämligen där priserna på eldningsolja är 40—49 respektive mer än 50 kr/m³ dyrare än i billigaste zonen. Eldningsoljans dyrhet i Jämtlands län kan tänkas medföra en långsammare omställningstakt från fasta till flytande bränslen i länet än i riket.

Ovanstående faktorer tyder på att konsumtionen av eldningsolja för fastighetsuppvärmning måste vara något lägre i Jämtlands län än i hela landet. Här har antagits, att per capita-förbrukningen är 0,50 m³ per år, vilket närmast motsvarar hela rikets per capita-konsumtion år 1958. Förbrukningen av eldningsolja för fastighetsuppvärmning blir då i Jämtlands län cirka 70 000 m³ för år 1960.¹

Bensin och övriga drivmedel

Förbrukningen av dessa oljevaror i Jämtlands län år 1960 har liksom eldningsoljorna för fastighetsuppvärmning beräknats med hjälp av antagna konsumtionstal per capita. Man har emellertid för bensin och övriga drivmedel en viss möjlighet till kontroll av förbrukningssiffrorna med hjälp av en undersökning av N. Lundmark från år 1953, publicerad i »Från Departement och Nämnder», 1954: 22/23. I denna utredning anges bensinkonsumtionen i Jämtlands län år 1953 till 0,165 m³ per invånare mot 0,175 per invånare i hela riket. Per capita-konsumtionen var alltså detta år något lägre i länet än i riket. Däremot var bensinkonsumtionen per bensindriven bil något *högre* i länet än i riket: 2,9 m³/bil resp. 2,6 m³/bil, vilket hade sin orsak i de långa körsträckorna per år och bil i Jämtlands län. Med hänsyn till att skillnaden i biltäthet per invånare nu är mindre mellan Jämtlands län och hela landet (biltätheten är fortfarande något lägre i Jämtlands län än i riket) och att körsträckorna per år och bil troligtvis fortfarande är längre i Jämtlands län än i riket, kan man antaga, att per capita-konsumtionen av bensin i Jämtlands län och i riket är varandra än mer lika än vad de var år 1953.

Rikets konsumtion av bensin per invånare år 1960 framgår av tabell 68 (Källa: »Oljeåret 1960»). Detta åtgångstal har sedan multiplicerats med

¹ Om per capita-konsumtionen i Jämtlands län vore densamma som hela rikets (0,64 m³), skulle förbrukningen vara cirka 90 000 m³/år. Det är troligt, att per capita-konsumtionen av eldningsolja för fastighetsuppvärmning i Jämtlands län med tiden blir alltmera likt den i hela riket.

folkmängden i Jämtlands län, varvid erhållits en konsumtion av bensin år 1960 på 39 000 m³.

Från förut nämnda undersökning av Lundmark har även konsumtionen av motorbrännolja i riket och i Jämtlands län år 1953 erhållits.¹ Den var i hela riket 0,078 och i länet 0,090/invånare, alltså en något större förbrukning per capita i länet än i riket. Konsumtionen i riket av övriga drivmedel var år 1960 0,25 m³/invånare enligt tabell 68 (Källa: »Oljeåret 1960»). Det är troligt att förbrukningen fortfarande är något större i länet än i riket, bl. a. på grund av den stora åtgången inom länets skogsbruk, varför här kalkylerats med en konsumtion på 0,30 m³/invånare. Förbrukningen i Jämtlands län av övriga drivmedel blir därmed 42 000 m³ för år 1960.

Samtliga oljevaror.² Uppskattning av framtida konsumtionskvantiteter

Vid summering av de ovan beräknade oljekvantiteterna erhålles 175 000 m³. Denna konsumtion avser år 1960. Med hänsyn till oljekonsumtionens mycket starka ökning i landet under senare år (enligt »Oljeåret» fördubblades den mellan år 1954 och 1960), torde konsumtionssiffran 175 000 m³ för Jämtlands län vara väsentligt större om cirka 15 år, även om man kalkylerar med en relativt kraftig befolkningsminskning i länet.

Sålunda torde bensinkonsumtionen bli cirka dubbelt så stor i Jämtlands län år 1975 mot vad den var 1960. (Biltätheten är nu 6,7 invånare/bil och beräknas för hela riket, enligt Vägplanen för Sverige, SOU 1958: 1, att år 1975 vara cirka 3 inv./bil). Även konsumtionen av övriga drivmedel torde växa kraftigt i länet, bl. a. på grund av ytterligare motorisering av skogsbrukets transporter. Konsumtionen av eldningsolja för fastighetsuppvärmning kommer troligtvis också att öka väsentligt per invånare i länet (enbart en ökning av per capita-konsumtionen till rikets nivå för år 1960 innebär en ökning med 20 000 m³). Däremot är ökningen av eldningsolja för industriändamål mera oviss. Tämligen säkert är dock att konsumtionen av samtliga oljevaror i Jämtlands län år 1975 kommer att vara minst 100 000 m³ större än vad den beräknas vara år 1960.

Fraktkostnadsberäkningar för oljeimport till Jämtlands län

Tillförseln av oljeprodukter till Jämtlands län sker för närvarande huvudsakligen via Sundsvall, i vars hamn inte mindre än 8 oljebolag har lagringsanläggningar. Mindre partier kommer också från Nynäshamn, medan andra hamnar, såsom Stockholm och Göteborg, mera undantagsvis utnyttjas. Under 1960 kom ingen olja alls till Jämtlands län från norska hamnar. Tidigare har emellertid en viss import till de allra västligaste delarna av länet skett från Norge.

Frågan är nu: Finns det någon möjlighet till sänkning av transportkost-

¹ I varugruppen »Övriga drivmedel» ingår även andra oljevaror än motorbrännolja, som dock till kvantiteten är den överlägset största.

² Vid summeringen ingår inte lysfotogen, smörjmedel och en del andra oljeprodukter av mindre betydelse, kvantitativt sett.

naderna för oljevaror till Jämtlands län genom en import västerifrån? Detta problem måste anses som viktigt, eftersom de förhållandevis höga priserna på oljevaror i länet utgör en belastning för länets näringsliv och befolkning. Huvuddelen av länet tillhör nämligen de båda dyraste oljepriszonerna, där priserna på exempelvis eldningsolja är 40—49 respektive mer än 50 kr/m³ dyrare än i billigaste zon.

Problemet är av en sådan typ och storlek, att det för sin fullständiga lösning kräver ingående kunskaper om ett stort antal kostnadselement inom oljedistributionen. För att erhålla sådana uppgifter fordras insyn hos ett flertal oljebolag såväl i Sverige som i Norge, en insyn som för en utomstående givetvis är mycket svår att få. Frågan är dessutom av utrikes- och handelspolitisk natur, vilket ytterligare komplicerar den. På grund av att fullständig överblick över alla transportekonomiska och politiska faktorer saknas, kommer i det nedanstående frågan om oljeimport till Jämtlands län via norska hamnar att behandlas mera resonemangsmässigt, varvid man kan hoppas, att man med utgångspunkt från vissa mera lätt tillgängliga fakta kan ge ett någotsånär riktigt svar på problemet.¹

Det förhållandevis långa avståndet från olika oljehamnar till olika delar av det glesbefolkade Jämtlands län orsakar att en lagring av oljevaror i depåer i länet blir nödvändig. Den allra största delen av denna depålagring sker i Östersund och i stadens närmaste omgivningar. Till depåerna transporteras oljan från hamnarna i järnvägstankvagnar eller i stora tankbilar, varefter distributionen till konsumenter i olika delar av länet sker efter hand i mindre tankbilar. En viss del av oljan transporteras emellertid direkt från hamnen till konsumenten, såvida denne är i stånd att taga emot stora sändningar på en gång. Huvuddelen av den olja, som konsumeras i Jämtlands län torde dock fraktas till Östersund, dels på grund av att denna stad samt dess närmaste omgivningar har en betydande egen oljekonsumtion och dels på grund av den ovannämnda depålagringen där. Därför är det lämpligt att beräkna kostnaderna för oljetransporter först till Östersund, dels från Sundsvall och dels från Trondheim. Den hamn, som kan räkna med Östersund inom sitt oljeuppland, täcker därmed huvuddelen av oljekonsumtionen i länet.

Transportkostnaderna för oljevaror till Östersund består av följande kostnadsposter:

- a) Sjöfrakten från raffinaderiet till Sundsvall resp. Trondheim.
- b) Omlastning från tankbåt till oceandepå i resp. hamn.
- c) Svinn vid omlastningen.
- d) Lagring samt svinn i oceandepån.
- e) Omlastning från oceandepå till landtransportmedel.
- f) Svinn vid denna omlastning.

¹ Frågan har diskuterats med Svenska petroleuminstitutet samt med en depådriftschef för ett oljebolag, varvid vissa uppgifter erhållits.

g) Transport för landtransportmedel Sundsvall—Östersund, resp. Trondheim—Östersund.

h) Svinn under transporten Sundsvall—Östersund, resp. Trondheim—Östersund.

Av ovanstående kostnadsposter är det egentligen endast a) och g) som har intresse här. De övriga kan nämligen tänkas vara lika höga antingen transporten sker via Sundsvall eller via Trondheim. Möjligen blir svinnkostnaderna för transporten Trondheim—Östersund något högre än om oljan kommer från Sundsvall på grund av det något längre avståndet från Trondheim. Denna skillnad har emellertid ingen större betydelse. Beträffande lagringskostnaderna i oceandepå gäller generellt, att dessa blir lägre ju större omsättningen är i depån. Eftersom antalet oljebolag är förhållandevis stort och de är rätt varierande till storleken, har det bedömts som mycket svårt att försöka få fram en genomsnittlig lagringskostnad för oljevaror i Sundsvall resp. Trondheim.

Kostnaderna för sjötransporten av oljevaror från raffinaderiet till de båda hamnarna varierar mycket, beroende på från vilket raffinaderi frakten sker. Under senare år har en kraftig utbyggnad av raffinaderier i norra och västra Europa ägt rum. Det blir nämligen i allmänhet billigare att transportera crude oil från oljeländerna och sedan raffinera denna så nära konsumtionsländerna som möjligt. För närvarande finns eller planeras i Skandinavien raffinaderier i Tönsberg, Stenungsund, Göteborg, på Själland samt i Nynäshamn. Troligt är att ytterligare någon anläggning kommer till Sverige. Sjötransporten för raffinerade oljevaror till Sundsvall blir därigenom allt kortare och denna hamn får därför ett allt gynnsammare importläge, medan Trondheims läge inte alls förbättras i samma utsträckning genom utbyggnader av raffinaderier i södra Skandinavien. Med hänsyn till ovannämnda kraftiga utbyggnad av raffinaderier i närheten av de stora konsumtionsområdena i Skandinavien och med hänsyn till den ökade importen av oljevaror från östblockets östersjöhamnar är det troligt, att oljans cif-pris i Sundsvall inte är *högre* än i Trondheim. I det nedanstående kalkyleras med *samma* cif-pris i de båda hamnarna.

Landtransporten från Sundsvall och från Trondheim till Östersund antages ske med järnväg. Allt eftersom Europaväg 75 inom Västernorrlands län bygges ut, är det emellertid troligt, att huvuddelen av oljetransporterna till Östersund kommer att ske med stora tankbilar till något lägre priser än vad SJ kan erbjuda. (Redan nu transporteras stora mängder olja till Östersund med tankbilar.) Nedanstående fraktpriser för sträckan Sundsvall—Östersund ligger därför något i överkant. Beträffande transporterna Trondheim—Östersund är det däremot mindre sannolikt att de skulle kunna ske med tankbilar, eftersom avståndet mellan dessa båda städer är så stort att järnvägarna troligtvis kan erbjuda de billigaste fraktpriserna. Nedanstående prisjämförelse är alltså något till Trondheims fördel.

	Avstånd km	Bensin kr/ton	E-olja 1-2 kr/ton	E-olja 3-5 kr/ton
Sundsvall—Östersund				
ordinarie pris	197	25,40	23,40	20,90
med 10 % rabatt	197	22,86	21,06	18,81
Trondheim—Östersund	268	34,27	33,37	31,67
varav Trondheim—Storlien	102	18,47	18,47	18,47
varav Storlien—Östersund	166	15,80	14,70	13,20

I beräkningarna ingår inte ersättning åt oljebolagen från SJ för vagnshållning, ej heller oljebolagens kostnader för tomvagnsreturen och för kapitalkostnader å den egna cisternvagnen.

Som synes blir fraktpriserna från Sundsvall ganska avsevärt mycket billigare än från Trondheim, även om man räknar med ordinarie pris från Sundsvall. Vid 10 % rabatt, som är en relativt vanlig rabattering, när ett oljebolag låter den övervägande delen av sina transporter ske med järnväg, blir transporterna från Trondheim mellan 11,81 och 12,86 kr/ton dyrare än från Sundsvall.

Prisskillnaderna i Östersund är helt enkelt så stora, att det förefaller vara orimligt att tänka sig att de skulle kunna uppvägas av lägre sjötransportkostnader till Trondheim. Cif-priset för oljeprodukter är i Sundsvall nämligen inte mer än 3—4 kr/ton högre än i Göteborg, och lägre cif-priser än Göteborg kan ju inte Trondheim ha.¹

Östersund ligger alltså helt inom Sundsvalls oljeuppland, och därmed tillgodoses huvuddelen av länets oljekonsumenter från denna oljehamn.

Väster om Östersund blir emellertid fraktpriserna från Trondheim allt lägre, varför det teoretiskt sett kanske skulle kunna löna sig med import till västligaste Jämtlands län från Trondheim. En förutsättning för detta är dock att tillräckligt stora lagerutrymmen finns, antingen direkt hos konsumenten eller hos oljebolagens depåer.

I nedanstående prisjämförelser redovisas fraktkostnaderna för oljevaror från Sundsvall och från Trondheim till tre olika orter i västra Jämtland, nämligen Trångsviken, Mörsil och Åre.

Till Åre fraktas samtliga oljevaror billigare från Trondheim än från Sundsvall, om man räknar med ordinarie pris för frakten från Sundsvall. Vid 10 % rabatt kan emellertid tunga eldningsoljor fraktas billigare från Sundsvall än från Trondheim. För lätta eldningsoljor finns fraktskillnadsgränsen exakt i Åre vid denna rabatt. Trångsviken ligger helt inom Sundsvalls oljeuppland. Även vid ordinarie pris för frakten från Sundsvall blir det väsentligt dyrare att transportera oljan från Trondheim än från Sundsvall. Även Mörsil synes ligga inom Sundsvalls oljeuppland. Endast beträffande bensin och endast om man räknar med ordinarie fraktpris från

¹ Jämförelser mellan de s. k. zonpriserna för oljeprodukter i Sundsvall och i Trondheim är i detta sammanhang irrelevanta. Zonpriserna är nämligen grundade på fraktkostnader inom resp. land. Beräkningar, rörande hur försörjningen med oljeprodukter bör ske till Jämtlands län, bör därför ske på grundval av cif-pristillägget.

	Avstånd km	Bensin ¹ kr/ton	F-olja 1-2 ¹ kr/ton	E-olja 3-5 ¹ kr/ton
Sundsvall—Åre				
ordinarie pris	303	32,50	29,30	26,80
med 10 % rabatt	303	29,25	26,37	24,12
Trondheim—Åre	162	26,87	26,37	26,07
varav Trondheim—Storlien	102	18,47	18,47	18,47
varav Storlien—Åre	60	8,40	7,90	7,60

	Avstånd km	Bensin ¹ kr/ton	E-olja 1-2 ¹ kr/ton	E-olja 3-5 ¹ kr/ton
Sundsvall—Mörsil				
ordinarie pris	266	30,00	27,20	24,70
med 10 % rabatt	266	27,00	24,48	22,23
Trondheim—Mörsil	199	29,77	29,07	28,27
varav Trondheim—Storlien	102	18,47	18,47	18,47
varav Storlien—Mörsil	97	11,30	10,60	9,80

	Avstånd km	Bensin ¹ kr/ton	E-olja 1-2 ¹ kr/ton	E-olja 3-5 ¹ kr/ton
Sundsvall—Trångsviken				
ordinarie pris	244	28,70	26,10	23,60
med 10 % rabatt	244	25,83	23,49	21,24
Trondheim—Trångsviken	221	31,27	30,37	29,37
varav Trondheim—Storlien	102	18,47	18,47	18,47
varav Storlien—Trångsviken	119	12,80	11,90	10,90

¹ Se not 1 vid prisjämförelsen för Östersund.

Sundsvall blir det lika billigt att transportera bensin från Trondheim som från Sundsvall. Såväl lätta som tunga eldningsoljor fraktas billigare från Sundsvall än från Trondheim, även om man räknar med ordinarie fraktpris från den förstnämnda oljehamnen.

Maximalt fram till Mörsil (maximalt fram till Åre i vissa fall) går alltså Trondheims oljeuppland i Jämtland, om man antar, att sjöfrakten till Trondheim är lika hög som till Sundsvall. Som tidigare har diskuterats, är detta antagande något tvivelaktigt, eftersom cif-priserna för oljevaror i Sundsvall i framtiden troligtvis *underskrider* dem i Trondheim. Detta skulle innebära, att fraktskillnadsgränsen kommer ännu längre västerut och att Trondheims oljeuppland då blir än mer beskuret. Det svenska område, som därvid teoretiskt skulle kunna försörjas med oljeprodukter västerifrån, blir då så litet, att det över huvud taget kan diskuteras om oljekonsumtionen där är tillräckligt stor för att oljebolagen skall kunna anlägga depåer där. Om inga sådana depåanläggningar kommer till stånd, kan endast sådana oljekonsumenter i västligaste Jämtland få olja billigare från hamnar vid Trondheimsfjorden än från Sundsvall, som har relativt stora egna lagringsutrymmen.

Slutsatsen måste alltså bli, att den övervägande delen av oljetransporterna till Jämtlands län måste ske från Sundsvall. Endast västligaste delen av

länet ligger inom Trondheims teoretiska oljeuppland. Konsumtionen av oljeprodukter inom detta område är emellertid så liten att räntabla depåanläggningar där knappast kan komma till stånd. Endast storkonsumenter i västra delarna av länet skulle därmed kunna försörjas västerifrån och även detta är osäkert, eftersom utbyggnaden av raffinaderier i södra Skandinavien och den ökade tillförseln av östeuropeisk olja medför allt lägre cif-priser i Sundsvall medan cif-priserna i Trondheim inte sänks i samma utsträckning.

Det är möjligt, att nämnda sänkning av cif-priserna i Sundsvall och den kraftiga utbyggnaden av oljelagringsanläggningar i denna hamn samt den fortlöpande rationaliseringen av oljetransporterna till lands framför allt genom användande av allt större tankbilar kan medföra en viss sänkning av oljepriserna i Jämtlands län. Oljepriserna i Jämtlands län är emellertid i nuläget så betydande i jämförelse med priserna i andra län och är en så allvarlig belastning för länets näringsliv och befolkning,¹ att *frågan om billigare oljetransporter till länet bör undersökas väsentligt utförligare än vad som här har kunnat ske.*

IMPORT AV LIVSMEDEL

Transportkostnaderna vid import av livsmedel till Jämtlands län berör inte direkt industrins produktionsfaktorer inom länet.² Det har emellertid syntts lämpligt att behandla fraktkostnaderna för importerade livsmedel till Jämtlands län i samband med industrins fraktkostnader för export och import, eftersom det är samma transportmedel som utnyttjas av såväl livsmedels-handeln som industrin. I synnerhet frågan om bättre utnyttjande av Trondheimsleden vid export och import bör ses i ett sammanhang för samtliga typer av export- och importvaror. Problemställningen för föreliggande undersökning kan primärt formuleras sålunda: Kan importen av livsmedel till Jämtlands län förbilligas?

Att ge ett fullständigt svar på denna fråga är mycket arbetskrävande och förutsätter ingående kunskaper om ett stort antal svåråtkomliga kostnadsfaktorer. Frågeställningen kommer därför inte här att kunna besvaras i form av en rent siffermässig kalkyl, vari man direkt kan utläsa hur transportkostnaderna för importerade livsmedel till Jämtlands län skall kunna minimeras. Undersökningen har i stället mera karaktären av ett resone-mang kring faktorer sådana som konsumtionsbehovet av importerade livsmedel i Jämtlands län, nuvarande transportsätt till länet samt transportkostnader mellan olika importhamnar och länet. Undersökningen avser att kunna ge anvisningar om på vilka punkter fortsatta, mera ingående kalkyler bör göras.

Utredningen har uppdelats i två huvudavsnitt, nämligen:

¹ Jämtlands län har de genomsnittligt högsta oljepriserna av alla län i landet.

² Höga transportkostnader för livsmedel kan dock tänkas påverka arbetslönerna.

- a) Import av livsmedel från Norge lokalt (i huvudsak endast fisk)
- b) Import av livsmedel från andra länder än Norge (vid denna import måste i de flesta fall en sjöfrakt ingå i transportvägen).

IMPORT AV FISK FRÅN NORGE

Enligt uppgift från partihandlare av fisk i Östersund härrör ungefär hälften av länets konsumtion av *färsk* fisk från Trondheim. Den övriga fisken kommer från Sverige och då huvudsakligast från fiskehamnar på Västkusten. Med hänsyn till att avståndet till Östersund från Trondheim är betydligt kortare än avståndet från svenska västkusten, synes det anmärkningsvärt, att ej en större andel av länets fisktillförsel sker från Norge. Fiskhandlarna i länet får nämligen betala i frakt 20—25 öre mer per kilo för den fisk, som kommer från västkusten än för den norska fisken, som dessutom i regel har ett lägre grosshandelspris än den svenska västkustfisken. Härtill kommer att färsk fisk är för sin kvalitet starkt beroende av korta transporttider mellan fiskehamnen och konsumtionsorten. Den fisk, som härrör från svenska västkusthamnar, har vid frakten till Östersund fått vidkännas ungefär ett dygns längre transporttid än den fisk, som kommer från Trondheim.

Anledningen till den förhållandevis låga fiskimporten från Trondheim till Jämtlands län synes sammanhånga med förordningarna rörande livsmedelsimport till landet och med bestämmelserna om prisreglering av fisk, vilka medför dels olägenheter i form av *licenstvång* för fiskimport, dels förordningar av varan på grund av *införselavgifter* och *prisregleringsavgifter*. Enligt Kungl. Maj:ts förordning 1953:372 råder generellt importförbud för fisk och skaldjur. Statens jordbruksnämnd kan emellertid ge licens för import av dessa varor, varvid dock särskild införselavgift eller prisregleringsavgift skall erläggas. För närvarande medges rätt till import av bl. a. ofilead färsk sill och torsk utan licenstvång, för andra fisk- och skaldjursslåg beviljas däremot tidvis inga licenser alls. Som exempel på införselavgiftens storlek vid import från EFTA-länder kan nämnas att avgiften för närvarande är 22,5 öre per kilo för *frysta filéer* av torsk, kolja, gråsej, vitling och kungsfisk. För import av *färska och kylda filéer* av samma fiskslag är införselavgiften 45 öre per kilo. Vid import av filead färsk sill och torsk från Norge får importören betala en prisregleringsavgift, som uppgår till ungefär 5 % av fiskens värde.

IMPORT AV LIVSMEDEL FRÅN ANDRA LÄNDER ÄN NORGE LOKALT

Vid en undersökning av förutsättningarna för en förbilligad import av livsmedel till Jämtlands län är det nödvändigt att först göra en uppskattning av hur stor konsumtionen av importerade livsmedel är i länet under ett år. Först om denna konsumtion uppgår till några större kvantiteter finns det nämligen någon anledning till omläggning av transportvägarna från nu-

lägets import via några få svenska storhamnar till en väsentligt ökad import via exempelvis hamnar vid Trondheimsfjorden.

Länets konsumtion av vissa, till kvantiteten mera betydande livsmedel framgår av tabell 69. Kvantiteterna där har uppskattats med hjälp av per capita-konsumtionen av de olika varugrupperna inom hela riket, varvid antagits, att förbrukningssiffrorna är 10 % högre i Jämlands län än i riket. Höjningen beror på att länets befolkning genom turismen tidvis är väsentligt större än den i länet mantalsskrivna folkmängden. Å andra sidan kan förmodas, att per capita-konsumtionen av importerade livsmedel hos länets mantalsskrivna befolkning genomsnittligt är lägre än riksgenomsnittet på grund av relativt stor procent självhushållning och en relativt låg köpkraft i länet. De i tabellen angivna förbrukningstalen för Jämtlands län är uppskattade medeltal mellan dessa båda divergerande faktorer.

Efter multiplicering med länets folkmängd erhålles länets konsumtion per år av de olika livsmedelsgrupperna. Det är givet att de olika kvantiteterna är osäkra, men de bör ändå kunna ge någon uppfattning om konsumtionens *storleksordning*.

Tabellen ger till resultat, att konsumtionen av importerade livsmedel i Jämtlands län är ca 9 000 ton per år.¹ Denna import måste sägas vara, vikt- mässigt sett, en liten kvantitet, i synnerhet som tillförsel av livsmedel måste ske i relativt små sändningar per gång. Den är i själva verket inte större än att hela länets årskonsumtion skulle kunna införas på en enda båt av den storlek, som brukar gå i oceanfart. En sådan varutillförsel med en enda sändning per år är givetvis otänkbar.

En del av varorna importeras emellertid inte från transoceana länder utan från Nordsjö- och Medelhavsländer. Transporten från utförselhamnen skulle därmed kunna omhänderhas av mindre båtar, dock allra minst av båtar, lastande 1 000 ton. Årsbehovet av importerade livsmedel i Jämtlands län skulle därmed kunna täckas av maximalt 9 båtlaster, dock i regel av betydligt färre. Detta är givetvis också orimligt, eftersom livsmedelshandeln har behov av sändningar som är betydligt tätare än 9 gånger per år. Man kan således konstatera, att behovet av importerade livsmedel i Jämlands län är för litet för att en inom länet helt självständig livsmedelsimport skall kunna organiseras.

Tillförseln av importerade livsmedel till Jämtlands län måste alltså ske i samband med import till väsentligt större befolkning än länets. Detta är ju också något som sker i nuläget på så sätt att olika köpmanna- och grosshandelsorganisationer samt Kooperativa förbundet med avsättning inom

¹ I tabellen har vissa mindre varugrupper inte medtagits, t. ex. kryddor. Viktmässigt betyder de uteslutna varugrupperna praktiskt taget ingenting. Ur tabellen har även sådana näringsmedel uteslutits, som ej går direkt till konsumtion utan först måste förädlas i någon livsmedelsindustri, t. ex. växt- och djurfetter, spannmål, socker till raffinaderierna, m. fl. industriråvaror. I de uppskattade kvantiteterna kan även ingå import från Norge lokalt, eftersom de bygger på rikets import från *samtliga* länder. Bland de i tabellen medtagna varorna måste emellertid importen från Norge lokalt vara mycket liten.

hela eller mycket stora delar av landet även omhänderhar tillförseln av importerade livsmedel till Jämtlands län, dit relativt små men täta sändningar går från några få storhamnar.

Ett studium av sjöfartsstatistiken (»SOS Sjöfart») visar, att import av sådana livsmedel, som går direkt till konsumtion utan att passera något förädlingsställe, sker i stort sett endast i 4—5 hamnar i Syd- och Mellansverige. Ingen av norrlandshamnarna hade år 1958 större livsmedelsimport än 1 200 ton. Man kan alltså konstatera, att Stockholm är den i Sverige nordligaste hamnen, som har livsmedelsimport av någon betydelse. Avståndet mellan Östersund och närmast belägna importhamn för livsmedel, alltså Stockholm, är järnvägsledes 586 km; till Göteborg, Hälsingborg och Malmö är avstånden 840, 1 030 resp. 1 036 km. Det är givet, att dessa stora transportavstånd måste inverka på priset på importerade livsmedel i Jämtlands län.

Här skall inte närmare utredas orsakerna till detta distributionssystem, som kräver ingående kännedom om ett stort antal mycket svåråtkomliga kostnadsfaktorer. Man får här i stället nöja sig med att sammanfattningsvis konstatera följande:

a) Konsumtionsbehovet av importerade livsmedel i Jämtlands län kan uppskattas till cirka 9 000 ton per år. Denna kvantitet är alltför liten för att en inom länet självständig import skall kunna organiseras.

b) De i förhållande till Jämtlands län relativt närbelägna hamnarna i Västernorrlands och Gävleborgs län har ingen livsmedelsimport att räkna med, utan distributionen av importerade livsmedel till Jämtlands län sker från några få storhamnar i Syd- och Mellansverige. Transportavstånden blir därmed långa och måste inverka på priserna.

Nu inställer sig emellertid följande fråga: Varför kan inte livsmedelsimporten till Jämtlands län ske *i samband med* importen av sådana varor till Trondheim, som är en relativt betydande importhamn för just livsmedel av olika slag? Kostnaderna för transporten av varorna från hamn skulle därmed kunna tänkas bli lägre (avståndet Trondheim—Östersund är 268 km, som bör jämföras med ovannämnda avstånd från Stockholm, Göteborg, Malmö och Hälsingborg) och sjöfrakten är i regel inte högre, i vissa fall lägre än motsvarande frakter till olika svenska hamnar.¹ Rent siffermässigt skall inte vinsten av en sådan omläggning av transportvägar mätas i föreliggande utredning, därtill är ämnet alltför vittomfattande. Det förefaller emellertid inte osannolikt, att en viss sänkning av distributionskostnaderna för importerade livsmedel kunde bli följden, om man mer än nu såsom importhamn utnyttjade Trondheim, som i motsats till norrlandshamnarna har en ganska betydande egen införsel av livsmedel.

¹ För linjefrakter till och från USA:s östkust- och gulfhamnar samt USA:s och Kanadas lake-hamnar är Trondheim i regel skandinavisk bashamn och har därmed samma fraktpriser som exempelvis Göteborg, såvida lossningskvantiteten uppgår till minst 500 ton per gång.

Tillsammans med Jämtlands län skulle Tröndelagen då kunna utgöra ett relativt betydande avsättningsområde för importerade livsmedel, vilket skulle kunna innebära än tätare båtlägenheter än vad som nu är fallet i Trondheim.

Konsumtionssiffrorna för Nord- och Sör-Tröndelags fylken har uppskattats på samma sätt som gjordes för Jämtlands län i tabell 69, d. v. s. med hjälp av importuppgifter för hela Norge, varefter antagits att per capita-konsumtionen av importerade livsmedel är densamma i Tröndelagsfylkena som i hela Norge.¹

Den beräknade totalkonsumtionen för Tröndelagen och Jämtlands län, 26 000 ton årligen, är förmodligen något i underkant, eftersom Trondheim torde utgöra importhamn för livsmedel även för delar av Nord-Norge, och skulle kunna vara importhamn även för andra delar av Norrland än enbart Jämtlands län. Med hänsyn till att norrlandshamnarna inte har någon egen livsmedelsimport och de därav orsakade långa transportavstånden från storhamnar i Syd- och Mellansverige är det inte orimligt att tänka sig att stora delar av Mellersta och Övre Norrland skulle kunna få sina importerade livsmedel via Trondheim.

För närvarande importeras obetydliga kvantiteter livsmedel till Jämtlands län via hamnar vid Trondheimsfjorden. År 1960 transiterades endast 226 ton, vilket motsvarar 2—3 % av den uppskattade konsumtionen i Jämtlands län. Att importen över Trondheim är så liten i nuläget behöver emellertid inte innebära, att den ställer sig mera oekonomisk än import över syd- och mellansvenska hamnar.

Tvärtom kan, såsom antytts ovan, ett mera fullständigt utnyttjande av Trondheim såsom importhamn för livsmedel till Jämtlands län tänkas medföra lägre totala distributionskostnader för importerade livsmedel till länet. För att erhålla billigast möjliga priser på importerade livsmedel i Mellannorrland erfordras emellertid ytterligare undersökningar rörande distributionskostnaderna av livsmedel via hamnar vid Trondheimsfjorden, jämfört med motsvarande kostnader vid distribution från Syd- och Mellansverige.

B.2.4.2.3. Jämtlands läns transportkostnadsläge vid råvaruförsörjning enbart från Sverige och vid avsättning enbart på svenska marknader

B.2.4.2.3.1. Undersökningens syfte

I kapitel B.2.4.2.2 behandlades transportkostnaderna vid import till och export från Jämtlands län. Nedan undersökes länets transportkostnadsläge för sådana industrier, vars råvaror härrör från Sverige och/eller vars avsättning sker på den inhemska marknaden.

¹ Använda källor har varit: Norges Handel 1958 (Norges Offisielle Statistikk XII: 13) samt Folkemengdens Bevegelse 1958 (Norges Offisielle Statistikk, XII: 23). Konsumtionssiffrorna för Tröndelagen publiceras på grund av utrymmesbrist ej här.

I kapitel B.2.4.1 har behandlats möjligheterna att på grundval av vissa mera betydande råvarukällor inom Jämtlands län utvidga länets näringsliv. Därvid betonades, att eftersom Jämtlands län i sig självt i många fall kan sägas utgöra en ganska liten marknad för de bearbetade produkterna, blir transportkostnaderna för färdigprodukterna till avsättning utanför länet av stor betydelse för industriernas produktivitet.

Nedanstående undersöknings huvudsyfte kan uttryckas sålunda:

Vad betyder kostnaderna för inhemska transporter av råvaror och färdigprodukter för länets industrier i jämförelse med vad dessa kostnader betyder för motsvarande industrier i andra landsändar?

Det kan utan vidare sägas att — för att denna frågeställning skall kunna besvaras fullständigt — det krävs en synnerligen omfattande och ganska komplicerad utredning. Här skall endast i korthet beröras några svårighetsmoment: Vid en fullständig transportkostnadsundersökning har man att taga hänsyn till såväl råvarutransporterna som transporterna av den färdiga produkten. Där de båda transportriktningarnas *sammanlagda* kostnader är lägst, finns det bästa transportkostnadsläget, vilket betyder, att ett mycket stort antal transportkostnadsberäkningar dels mellan råvarukällor och olika företagslägen, dels mellan företagen och olika tänkbara avsättningsmarknader måste utföras. Härtill kommer, att en differentiering av transportkostnadernas betydelse allt efter produktionens storlek är nödvändig. En industris transportkostnadsläge kan nämligen vara förmånligt vid en relativt liten produktionsvolym, men kan försämras avsevärt, om produktionen ökar, eftersom transporterna från nya råvarukällor och/eller till nya avsättningsmarknader då kan bli orimligt långa. (I en sådan situation kan det vara lämpligt att flytta hela företaget närmare en stor råvarukälla eller avsättningsmarknad.)

En begränsning och förenkling av undersökningen är alltså av arbetsekonomiska skäl nödvändig. I det nedanstående behandlas därför endast kostnaderna för transporter av färdigprodukten *ut* från industrin. Råvarutransporterna försummas alltså här. Dessa har nämligen delvis redan tidigare behandlats i kapitel B.2.4.1 där de utgjorde en av förutsättningarna för möjligheterna att i länet skapa industrier på grundval av länets egna råvaruresurser. Därjämte kan sägas, att närheten till stora avsättningsmarknader tenderar, generellt uttryckt och av flera orsaker, till att bli av större betydelse vid industrilokalisering än närheten till råvarukällor. Detta är en företeelse som påträffas inom alla industriländer och torde vara en av anledningarna till det starkt expanderande näringslivet i Mellansverige efter en axel Stockholm—Göteborg samt i sydvästra Skåne, där befolkningstätheten alltså orsakar, att industrierna i allmänhet har korta transportavstånd till ett stort antal tänkbara köpare av produkterna.

Även om vi alltså begränsar undersökningen till att avse endast transporterna ut från industrierna, innebär detta dock inte, att industriernas

olika råvaror nödvändigtvis måste befinna sig i närheten av produktionsstället. För vissa industri typer, t. ex. lättare mekaniska verkstäder och plastindustrier, betyder råvarutransporterna föga för företagens ekonomi, utan det avgörande är just möjligheterna att billigt kunna transportera färdigprodukterna till deras köpare. Undersökningen gäller alltså icke bara sådana produktionsgrenar, vilkas råvaror befinna sig i närheten av förädlingsstället utan avser helt allmänt sådana industri typer, för vilka råvarutransporterna är av underordnad betydelse.¹

Undersökningen består av följande två huvudavsnitt, nämligen

a) en allmän undersökning rörande Jämtlands läns avsättningsläge på den inhemska marknaden i jämförelse med andra landsändars. Någon uppdelning av produkterna efter värdekategorier göres inte.

b) en undersökning, där transportkostnadernas storlek för frakt av olika värdekategorier av färdigprodukter sättes i relation till produkternas saluvärde.

B.2.4.2.3.2. Jämtlands läns avsättningsläge på den inhemska marknaden

Undersökningens problemställningar kan formuleras sålunda: Hur är Jämtlands läns avsättningsläge på den inhemska marknaden, jämfört med andra landsändars? Vid vilka produktionsnivåer börjar ur transportkostnadssynpunkt länets avsättningsläge bli sämre eller bättre än andra läns?

Några för undersökningen nödvändiga antaganden:

a) Ingen bestämd produktionsnivå antages hos företagen, utan målet är att undersöka fraktkostnadernas betydelse vid olika produktionsnivåer.

b) Endast kostnader för transporter från företagen beaktas.

c) Endast avsättning på den inhemska marknaden behandlas.

d) Jämtlands län representeras av staden Östersund.

e) Östersunds avsättningsläge jämföres med Luleås, Umeås, Kalmars och Karlstads. (Det är meningslöst att utföra arbetskrävande jämförelser mellan Östersunds avsättningsläge på den inhemska marknaden och avsättningsläget för orter belägna i Mälardalen, Göteborgstrakten eller sydvästra Skåne, eftersom resultaten är självklara. Ett exempel: Ett industriföretag, som har en sådan produktionsnivå, att det kräver cirka 3—400 000 invånare som befolkningsunderlag, kan nå hela sin marknad inom 4—5 mils avstånd från produktionsstället, om detta är beläget i Västeråstrakten — radien blir ännu kortare, om företaget är beläget i Stockholm, Göteborg eller Malmö — men kräver en radie på uppemot 20 mil för att nå hela sin

¹ Beträffande den mekaniska verkstadsindustrin och metallmanufakturindustrin kan nämnas, att, enligt uppgift från Svenska Järnverkens Gruppcentral, handelsjärn nfr. o. m. år 1958 levereras fritt mottagningsorten överallt inom Sverige från samtliga svenska järnverk. Detta innebär, att kostnaderna för transport av handelsjärn inte spelar någon roll vid lokalisering av sådana företag, som förbrukar denna råvara. Fraktbestämmelsen måste vara av betydelse för metallindustrin i Jämtlands län.

marknad, om det är beläget i Östersund. De befolkningstäta storstadsregionerna kan därför utan vidare lämnas utanför diskussionen. En jämförelse med Kalmars och Karlstads avsättningsläge kan däremot vara av intresse, då dessa städer ur syd- och mellansvensk synpunkt ligger relativt perifert.)

f) Antalet tänkbara köpare av produkterna är proportionellt mot befolkningens storlek.

g) En enda fraktkostnadsgradient användes, nämligen SJ:s godstaxa D för laster mellan 15 och 20 ton per vagn.¹ (Statens järnvägar har i sin vagnlasttrafik 8 olika frakttariffer, allt efter den transporterade varans värdekategori. Därjämte tillämpas för varje huvudtariff olika taxor efter sändningens storlek. Lastbilsåkerierna däremot har ingen nämnvärd differentiering efter den transporterade varans typ, medan man tillämpar högst olika priser efter sändningens storlek. Om man dessutom tänker sig den möjligheten att uttransporten från industriföretaget i en del fall företages först med lastbil och sedan med järnväg, inses, att man skulle kunna få ett mycket stort antal frakttariffer att ta hänsyn till i undersökningen. För att begränsa dess omfattning och för att göra den så allmängiltig som möjligt, har en enda frakttariff tänkts gälla vid transportererna. Tariffen har då valts så, att den inom vissa fraktavstånd nära överensstämmer med såväl järnvägarnas som lastbilsåkeriernas tariffer samt att den för järnvägens del därjämte är tillämplig för ett stort antal färdigprodukter. Valet av tariff har sitt intresse däri, att en mera rätlinjig gradient gynnar företag, som är belägna i närheten av de stora avsättningsmarknaderna, medan tariffer, som kröker av mycket, gynnar företag, belägna långt ifrån marknaden. — Med hänsyn till den inrikes sjöfartens avtagande har inte detta transportmedel för Luleås, Umeås, Kalmars och Karlstads del beaktats i undersökningen.)

h) Transporten från produktionsorten antages kunna ske fågelvägen. (Detta orealistiska antagande torde inte nämnvärt kunna påverka undersökningsresultaten, då avvikelserna från fågelvägsavstånden i stort sett kan sägas vara lika stora i de olika undersökningsområdena. För Karlstads del har fågelvägsavstånden till orter belägna närmast söder om Vänerne dock justerats något. Likaså har fraktkostnaderna över Kalmarsund beaktats vid beräkningar av Ölands betydelse för Kalmars avsättning.)

i) Konsumtionsbehovet per capita av de tänkta produkterna är 1 kg per individ och tidsperiod. (Detta antagande är nödvändigt för att kunna sammankoppla fraktpriserna, som anges i kr/ton, med den tänkbara marknadens storlek inom olika kostnadszoner. Någon betydelse för undersökningens principiella resultat har inte det valda måttet på konsumtionens storlek.)

Med hjälp av den antagna fraktkostnadsgradienten kan fastställas hur långt transporter kan ske intill vissa bestämda fraktpriser per ton. Sådana km-avstånd framgår av nedanstående sammanställning.

¹ Tariffen är den år 1960 gällande.

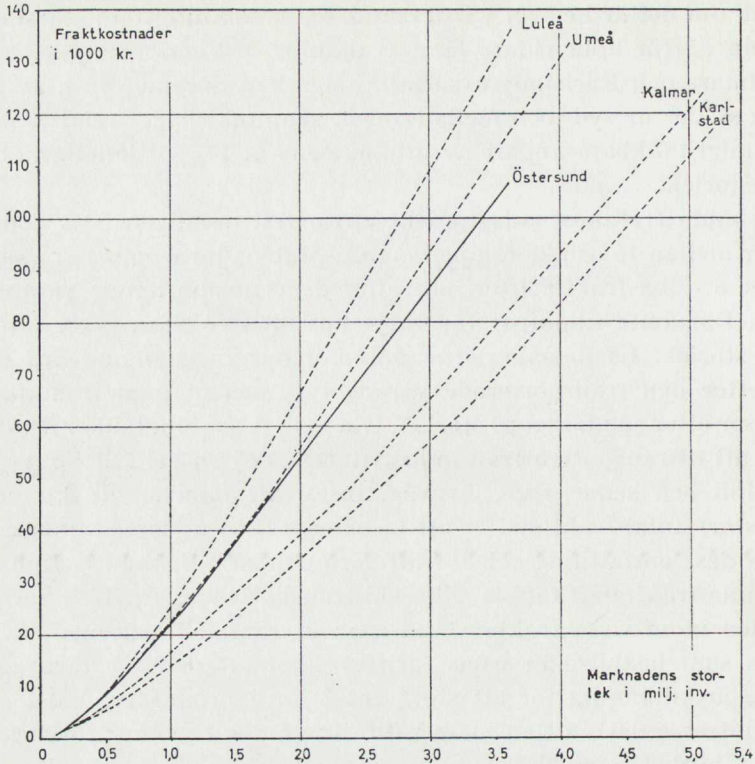

Fig. 29. Östersunds, Umeås, Luleås, Kalmars och Karlstads avsättningslägen på den inhemska marknaden. De sammanlagda fraktkostnaderna för färdigprodukter vid olika produktionsnivåer.

Pris, kr/ton	Avstånd från utgångsorten, km
10	50
15	100
20	165
25	240
30	340
35	470
40	630
45	810
50	1 000
55	1 200
60	1 380
65	1 580

Avstånden enligt tabellen har sedan utlagts på en befolkningsprickkarta, varefter befolkningen i de olika kostnadszonerna kunnat räknas.¹ För de olika undersökningsorterna framgår dessa befolkningssiffror och därmed också avsättningens storlek i ton av tabell 70. I denna tabell har för varje

¹ Pålssons befolkningskarta för år 1957 har använts. Med hjälp av SOS Folkmängden inom administrativa områden 1959 har emellertid folkmängdssiffrorna aktualiserats till att gälla för 1/1 1960.

zon även fraktkostnaderna beräknats. Dessa har helt enkelt erhållits genom att multiplicera den antagna avsättningens storlek per zon med det genomsnittliga fraktpriset för resp. zon, alltså med 7:50, 12:50, 17:50, 22:50 o. s. v. kr/ton. Beräkningarna har avbrutits, sedan de olika produktionsorternas avsättningsmarknader kommit att omfatta halva rikets befolkning eller mer. Om man adderar de olika kvantiteterna i tabell 70 kumulativt, erhålles *de sammanlagda fraktkostnaderna vid olika sammanlagda avsättningskvantiteter*. Se tabell 71.

För att jämförelser skall kunna göras mellan de totala fraktkostnaderna vid vissa bestämda produktionsnivåer för de fem orterna har siffrorna i tabell 71 inlagts i ett diagram. Se fig 29. Där kan avläsas fraktkostnadernas storlek vid produktion av t. ex. 500 ton, 1 000 ton, 1 500 ton o. s. v. (= avsättning till befolkningsunderlag på 500 000, 1 000 000, 1 500 000 o. s. v. invånare). Fig. 29 torde ensam ge tydligt svar på undersökningens problemställningar, men resultaten kommenteras ändå nedan.

Östersund och Umeå har ungefär likvärdiga avsättningslägen. Dock är Östersund något överlägset vid högre produktionsnivåer. Om avsättningen kräver ett befolkningsunderlag på mer än ca 1,7 milj invånare (= produktion av mer än ca 1 700 ton) blir de totala fraktkostnaderna lägre i Östersund än i Umeå.

Östersund har vid alla produktionsnivåer ett tydligt bättre avsättningsläge än Luleå. Östersunds fraktkostnader blir ungefär 20 % lägre än Luleås.

Däremot är Östersund klart underlägset Kalmar och Karlstad, även då produktionen är anpassad till ganska små befolkningsunderlag. Om produktionen är 600 ton, vilket motsvarar ett befolkningsunderlag på 600 000 invånare, är de totala fraktkostnaderna i Karlstad ca 65 000 kr, i Kalmar 85 000 kr, men i Östersund 105 000 kr. Genomsnittligt ligger Östersunds totala fraktkostnader ca 60 % över Karlstads.

Den redovisade undersökningen är att anse som ett räkneexempel, där de nödvändiga premisserna kan ändras allt efter undersökningens syfte. Därav följer, att de *absoluta* siffrorna enligt tabell 71 och fig. 29 är av mindre intresse än de mera allmänna slutsatser, som kan dragas.

Av undersökningen framgår emellertid klart, att de tre valda norrlandsstäderna får avsevärt högre sammanlagda fraktkostnader vid avsättning på den inhemska marknaden än t. o. m. mera avlägset liggande städer i Syd- och Mellansverige. Orsaken är de långa avstånden till de betydelsefulla stora avsättningsmarknaderna i Mellansverige. Runt Östersund exempelvis finns på kortare avstånd för liten befolkning, för att en vara skall kunna avsättas där i några större kvantiteter. Detta är en tämligen *definitiv* nackdel för näringslivet i Jämtlands län, där det ju knappast finns möjlighet till en befolkningstäthet, liknande den som nu finns i Mellan- och Sydsvrige. Nackdelen skulle dock kunna kompenseras något genom ökad zontarifiering på järnvägarna, i synnerhet för färdigprodukter, som nu trans-

porteras efter en betydligt mera rätlinjig fraktkostnadsgradient än råvaror av olika slag. Härigenom skulle produkter från Jämtlands län billigare kunna transporteras till de stora avsättningsmarknaderna i Mellansverige, varvid de sänkta fraktpriserna för längre avstånd inte i samma mån skulle komma företag i Mellansverige till godo. Men Jämtlands län skulle ändå icke genom detta kunna få avsättningslägen fullt likvärdiga med exempelvis Mellansveriges. Det avgörande för kostnadernas storlek vid uttransporter till avsättningsmarknaden är nämligen hur många tänkbara köpare som kan nås inom relativt små distanser, dit frakterna kommer att ombesörjas av lastbilar även vid en kraftig reduktion av järnvägspriserna.

En sänkning av fraktpriserna på längre avstånd kan emellertid också medföra vissa nackdelar för Norrlands del, därigenom att råvaror därifrån billigare kan transporteras ner till förädlingsställen i Mellansverige i närheten av avsättningsmarknaderna. Frågan angående vilken effekt ändringar av SJ:s fraktkostnadsgradients skulle få för Norrlands näringsliv torde inte kunna besvaras generellt.

I detta sammanhang kan nämnas, att 1953 års trafikutredning (SOU 1961: 23 och 24) föreslår, att SJ i sin trafik bör tillämpa s. k. normaltaxor, som skall kunna såväl underskridas som överskridas vid avgiftssättningen. Hur detta skall fungera, utvecklas inte närmare, men man kan förmoda, att de trafikstarka linjerna i södra och mellersta Sverige i genomsnitt får låga tonkmpriser, medan de trafiksvagare linjerna i Norrland genomsnittligt får priser, som ligger över normaltaxorna. En sådan prissättning kommer då att, ehuru den kan synas väl motiverad ur såväl samhällsekonomisk som SJ-synpunkt, innebära, att övre och mellersta Norrlands avsättningsläge på den inhemska marknaden blir än sämre.

B.2.4.2.3.3. Transportkostnadernas andel av olika produkters saluvärde

Om det på grundval av undersökningsresultaten rent allmänt kan påstås, att marknadsläget för avsättning av produkter inom landet är sämre för industrier i Jämtlands län än för industrier i södra och mellersta Sverige, behöver detta emellertid inte innebära att norrlandsindustrierna nödvändigtvis bör inrikta sig så gott som uteslutande på exportvaror.

För det första bör påpekas, att vid industrilokalisering är transportkostnaderna till avsättningsmarknaderna endast en av många faktorer. Här har gjorts ett försök att renodla dessa kostnaders betydelse, varvid antagits, att övriga faktorer är likgiltiga vid de tänkbara lokaliseringarna. Så är naturligtvis inte fallet i verkligheten.

En annan reservation, som är mycket viktig, är den, att för vissa produkter kostnaderna för uttransporter till avsättningsmarknaderna betyder så litet i förhållande till produktens saluvärde, att de inte har någon praktisk betydelse vid industrilokaliseringen. En inriktning av industrin i Jämt-

lands län på mera högvärdiga produkter skulle därför kunna kompensera nackdelarna med de långa avstånden till de stora inhemska avsättningsmarknaderna.

Nedan åskådliggöres närmare fraktkostnadernas relativa betydelse för *olika* industrityper med hjälp av en enkel fraktkostnadstabell, tabell 72. I tabellen visas fraktkostnadernas andel av produktens saluvärde vid olika transportavstånd och för olika industrityper. Produkternas saluvärde för de tre industrityperna tänkes vara 100 kr/ton, 1 000 kr/ton och 10 000 kr/ton.¹ Produkter, som någotsånär har dessa priser är:

100 kr/ton:	Marmorblock, cementrör, gjutgodsskrot, torvströ i balar.
1000 kr/ton:	Vissa typer av varmvalsat järn och stål (rör, plåt, bandjärn), gjutgods av järn, spik, sulfitmassa, omslagspapper.
10 000 kr/ton:	Viss järnmanufaktur såsom sågblad, borrar, filar m. m., viss manufaktur av annan metall (beslag o. dyl.) bomulls- och ullgarn, plastarbeten.

Vid uppgörandet av tabellen har antagits, att de tre varutyperna sändes med järnväg i vagnslaster. Eftersom SJ i sin vagnslasttrafik tillämpar olika tariffer efter godsets värde, har i tabellen varorna antagits bli fraktade efter följande debiteringsgrunder:

Gods med värdet 100 kr/ton:	Fraktklass G. Öppen vagn.
Gods med värdet 1 000 kr/ton:	Fraktklass E. Öppen vagn med presenning.
Gods med värdet 10 000 kr/ton:	Fraktklass A. Sluten vagn.

Varorna antages bli fraktade i vagnslaster med minst 15 ton per vagn. Förutom den egentliga undervägskostnaden (enligt SJ:s Godstaxor) + eventuella avgifter för presenning eller sluten vagn ingår i fraktpriserna i tabellen även kostnader för lastning och lossning av godset. Dessa senare kostnader har antagits uppgå till 10 kr/ton, vilket är lika med det pris som SJ debiterar sina kunder, när dessa ej själva ombesörjer lastningen och lossningen.

Av tabellens procenttal, som även inlagts i ett diagram, fig. 30, framgår tydligt fraktkostnadernas höga andel av saluvärdet, om detta senare är lågt, t. ex. 100 kr/ton. Även vid ganska korta transportavstånd uppgår fraktkostnaderna till betydande belopp, relativt sett. För produkter, vars saluvärde är ca 10 000 kr/ton blir fraktprisernas andel av saluvärdet däremot så lågt, att transportavstånden knappast betyder något alls: ännu vid 150 miles avstånd från produktionsorten uppgår i detta fall fraktkostnaden till mindre än 1 % av saluvärdet. Om man hade utsträckt räkne-

¹ Godstyperna i de olika prisklasserna har helt enkelt erhållits från den officiella statistiken (SOS Industri 1959), där hela landets produktion i ton och kronor står angiven för ett stort antal varuslag.

Fraktberäkningarna hade givetvis kunnat utsträckas att även avse produkter med saluvärdet 100 000 kr/ton = 100 kr/kilo. För en så högvärdig produktion torde emellertid fraktkostnaderna för den färdiga varan ha praktiskt taget ingen betydelse alls. Detta fraktexempel har uteslutits även av den anledningen, att det är föga troligt, att en vara, som har det höga saluvärdet på 100 kr/kilo, fraktas i vagnslaster med järnväg.

exemplen till att omfatta ännu högvärdigare produkter, exempelvis finare metallmanufaktur, maskiner och maskindelar skulle fraktkostnadernas andel ha blivit ännu mindre. *Av fraktkostnadsskäl finns alltså ingen anledning till varför inte en lokalisering av industrier med högvärdig produktionsinriktning skulle kunna ske till Jämtlands län.* Att avstånden till avsättningsmarknaderna är stora behöver ingalunda innebära att *kostnaderna* för frakten dit har någon praktisk betydelse.

B.2.4.2.3.4. Inriktning och produktion på speciella »norrlandsprodukter»

En annan möjlighet att kompensera länets tämligen dåliga avsättningsläge på den inhemska marknaden skulle vara att systematiskt inrikta produktionen på sådana varor, vilkas tänkbara marknad *inte* är proportionell mot befolkningens storlek. Man skulle i stället producera sådana varor, som kan finna en förhållandevis större avsättning i Norrland än i övriga Sverige. Härigenom skulle sådana industriföretag i Jämtlands län ur avsättningsynpunkt ha ett visst försprång gentemot företag med samma produktionsinriktning i södra och mellersta Sverige, vilka skulle drabbas av större transportkostnader vid försäljning i Norrland än företag i Jämtlands län.

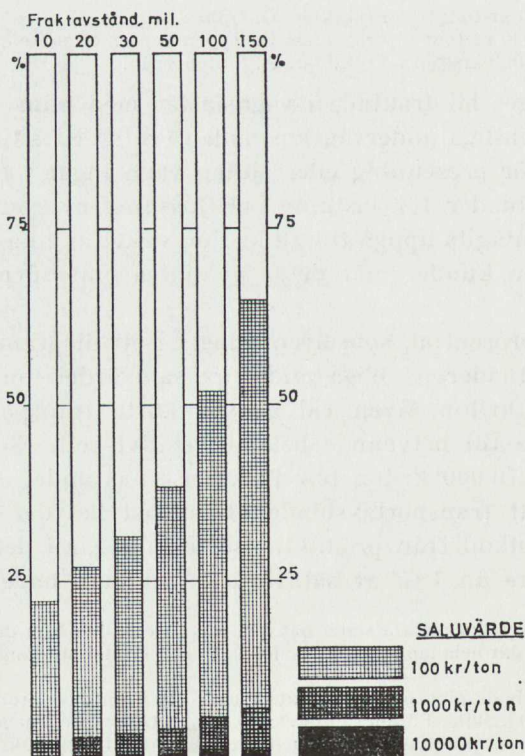

Fig. 30. Fraktkostnadernas andel av saluvärdet i procent.

Bland produkter, som konsumeras betydligt mer per invånare i Norrland än i övriga landet, kan nämnas: maskiner och verktyg till pappers-, massa- och sågverksindustrin; verktyg, transportredskap och bostäder till skogsbruket, anläggningsindustrin och gruvindustrin; sportredskap, sportstugor och souvenirer till turistnäringen samt sådana varor, vilkas konsumtion betingas av klimatet i Norrland (vissa klädesplagg, värmekaminer, snökedjor, skidor, sparkstöttingar m. m.). Då konsumtionen av ovanstående varor är stor i Norrland, borde det sålunda finnas utrymme för en viss egenförsörjning inom Norrland.

För närvarande är det tydligt, att i Jämtlands län finns en viss anpassning av industriproduktionen till den speciella avsättningsmarknad som finns i Norrland. Det är dock uppenbart, att Norrland är långtifrån självförsörjande i fråga om sådana varor, vilkas konsumtion är en följd av näringslivets särskilda inriktning i denna landsdel. Det är visserligen en utopi att tänka sig att en enskild landsdel som Norrland skulle kunna bli självförsörjande, men genom en systematisk inriktning av produktionen i Jämtlands län på sådana konsumtionsvaror, som kan finna en förhållandevis stor avsättning i Norrland, skulle i viss mån nackdelarna med de långa avstånden till de stora avsättningsmarknaderna i Syd- och Mellansverige kunna kompenseras.

B.2.4.2.3.5. Sammanfattning av undersökningens praktiska resultat

1. De långa avstånden till de stora inhemska avsättningsmarknaderna i förening med den relativt obetydliga lokala avsättningsmarknaden i Jämtlands län medför att industrier i detta län drabbas av högre sammanlagda transportkostnader för avsättningen än industrier i exempelvis Mellansverige.

2. Denna generella nackdel kan avhjälpas med:

a) Ökad zontariffering på järnvägarna. (Denna hjälp har dock begränsad räckvidd.)

b) Anpassning av produktionen. Företagen i Jämtlands län bör producera sådana varor, som vid avsättningen kräver ett relativt litet befolkningsunderlag. Företagen bör alltså inrikta sig på den *lokala marknaden*. Företagen bör vidare inrikta sig på produktion av *högvärdiga varor*, för vilka kostnaderna för uttransporter till avsättningsmarknaderna inte betyder något för produktens saluvärde. Produktion av högvärdiga varor skulle mycket väl kunna ske i Jämtlands län utan att konkurrenskraften hos företaget av fraktkostnadsskäl skulle vara påtagligt sämre än om produktionsorten vore i Syd- eller Mellansverige. Företagen bör dessutom systematiskt anpassa produktionen till sådana *varor, som kan finna en proportionsvis större avsättning i Norrland än i övriga landet*. Exempel på sådana varor gavs i kapitel B.2.4.2.3.4.

3. Vid avsättning på exportmarknader betyder nackdelarna med Jämtlands läns avsättningsläge inte så mycket som vid avsättning på den inhemska marknaden.

4. Jämtlands län har, under i övrigt likvärdiga produktionsförhållanden, bättre avsättningsläge på den inhemska marknaden än Västerbottens och Norrbottens län.

B.2.4.3. Övriga produktionsfaktorer för industrin

Förutom råvaror och transportkostnader är även ett stort antal andra produktionsfaktorer av betydelse vid industrilokalisering. I föreliggande utredning har följande produktionsfaktorer undersökts

- 1) tillgång till industrimark och industrilokaler
- 2) vatten- och avloppsförhållanden
- 3) elkraftspriset
- 4) arbetslöner
- 5) arbetskraftstillgångarna
- 6) det lokala skattetrycket
- 7) tillgång till reparationservice för industrin
- 8) tillgång till allmän och kommersiell service för företagaren och de anställda
- 9) tillgång till kapital
- 10) företagareföreningens verksamhet
- 11) arbetsmarknadsstyrelsens lokaliseringsverksamhet.

Vissa avsnitt har gjorts förhållandevis korta, eftersom de behandlar sådana förhållanden, som redovisas i andra delar av utredningen.

B.2.4.3.1. Tillgång till industrimark och industrilokaler

Genom länsarbetsnämndens försorg har från de olika kommunerna insamlats uppgifter angående förekomsten av industrimark (tabell 73) och lediga industrilokaler (tabell 74). Förhållandena avser hösten 1962.

B.2.4.3.2. Vatten och avlopp

En viktig förutsättning för att det skall lyckas att intressera företag att etablera sig på en viss ort är att vatten- och avloppsproblemen är lösta. Förekomsten av tomtmark med möjlighet till anslutning till allmän vatten- och avloppsanläggning har betydelse icke bara för industriell verksamhet utan även för möjligheten att åstadkomma bostadsbebyggelse av tidsenlig standard. Såsom framgår av tabell 75 är tätortsbebyggelsen i Jämtlands län relativt väl tillgodosedd med vatten- och avloppsanordningar. I den mån behov av ytterligare utbyggnader skulle uppstå, kan de i allmänhet verk-

ställas snabbt. Vattentäkts- och recipientförhållandena är jämfört med dem i mellersta och södra Sverige mycket goda.

De avloppsproblem, som kan uppstå i samband med cellulosaindustri, har i någon mån behandlats i SOU 1962:1 »Skogstillgångarna i Jämtlands län».

B.2.4.3.3. Elkraftspriset och elkraftsdistributionen

Av hela landets elkraftskonsumtion svarar industrin för ungefär 62 %, järnvägarna för 8 %, städer och samhällen för 20 % och landsbygden för 10 %. Industrin är sålunda den ojämförligt största elkraftskonsumenten.

Innan man lärt sig att utan större kraftförluster överföra högspänd elström från en landsända till en annan, utgjorde elektriska kraftverk en viktig lokaliseringsfaktor för industrier. Men även efter den moderna överföringsteknikens genomförande är elkraftspriset i allmänhet lägre i närheten av stora kraftverk än på längre avstånd från dessa och kan därför inverka på industriföretags lokalisering. En förutsättning för detta är emellertid att elkraftskonsumtionen ej är alltför liten i närheten av kraftverket. I annat fall blir nämligen nedtransformeringen av den högspända strömmen alltför kostnadskrävande.

Vid prissättningen på elkraft brukar man skilja mellan *råkraftspriset* och *detaljpriset*. Råkraftspriset, som gäller för köpare av större mängder högspänd elström såsom storindustrier och distributionsföretag av elström, varierar efter leveranser med olika effekt, utnyttjningstid och spänning. Därjämte varierar priset mellan olika landsändar. Enligt Norrländska vattenkraftutredningen är råkraftspriserna för industrier i södra Sverige i genomsnitt dubbelt så höga som motsvarande priser i Norrland. Denna stora skillnad sammanhänger inte bara med kostnaderna för kraftöverföringen utan även med att industrierna i Norrland i genomsnitt är större förbrukare av elkraft än industrier i södra Sverige. För sådana industrier, som är storförbrukare av elkraft och för vilka elkraftspriset därför är av betydelse för produktionskostnaderna, skulle de genomsnittligt låga råkraftspriserna för elström i Norrland kunna vara en viktig lokaliseringsfaktor. I synnerhet i Jämtlands län, som tillhör de län i landet, som producerar mest vattenkraft, borde de stora råkraftstillgångarna kunna inverka positivt till en lokalisering dit av industriella storförbrukare av elkraft.

De låga råkraftspriserna i Norrland inverkar även på detaljtariifferna för elström. Inköpspriset för distributionsföretag i samhällen är i genomsnitt omkring 60 % högre i södra Sverige än i Norrland. I tabell 76 har gjorts en sammanställning över detaljtariifferna för de olika distributionsföretagen för elkraft inom Jämtlands län. Uppgifterna har insamlats av Mellersta och Norra Sveriges Ångpanneförening, Sundsvall, som har länsstyrelsens uppdrag att utreda elkraftdistributionen i länet. I tabellen ingår förutom

elkraftspriserna även vissa data om ägareförhållandena hos distributionsföretagen. Elkraftspriserna avser energiavgift, räknad i öre per kWh, samt abonnentavgifter och grundavgifter per tariffenhet och år. Tarifferna är som nämnts detaljtarriffer och gäller därför inte för storförbrukare av elkraft utan endast för hushåll och små till medelstora industriföretag.

I genomsnitt är detaljtarrifferna för elkraft låga i Jämtlands län. Inom stora delar av länet är energiavgiften mindre än 10 öre per kWh. I Östersund, som torde ha det lägsta elpriset av alla städer i landet, är elkraftspriset 7 öre per kWh. De genomsnittligt låga eltaxorna i länet förefaller emellertid med hänsyn till de stora vattenkrafttillgångarna i länet ändå vara höga. Beträffande vattenkrafttillgångarna se kapitel B.2.4.1.4. Särskilt besvärande för småindustriidkare med stor elkraftförbrukning är de höga anslutningsavgifter m. m. som tillkommer i vissa delar av länet utöver det egentliga energipriset och som medför stora och betungande driftskostnader.

Vid industrilokalisering är ej enbart *priset* på elkraft av betydelse. Även dimensioneringen av linjenätet och elnätets driftssäkerhet är viktig. Såväl industriföretagare som elkraftsdistributörer föredrar ofta såsom lokaliseringssorter för industrier sådana platser, där man ej behöver förstärka linjenätet eller dra fram nya linjer med högre spänning. Ur lokaliseringssynpunkt synes det angeläget, att åtminstone alla kommunblockcentra och andra viktigare orter har en elkraftförsörjning med marginal för nytillkommande företag.

Enligt en undersökning, utförd 1956 av Landsbygdens elnämnd — ett samarbetsorgan för Hushållningssällskapens förbund, Kooperativa förbundet, Riksföreningen för elektrifieringen på landsbygden, RLF, Svenska landstingsförbundet och Sveriges Lantbruksförbund — har ungefär $\frac{1}{3}$ av distributionsföreningarna i landet otillfredsställande eldistributionsförhållanden. 46 % av föreningar med mindre än 20 abonnenter hade för elnämnden uppgivit, att de hade uppenbart behov av upprustning av elnätet. Motsvarande procenttal för föreningar med 1 000 abonnenter var 28. Geografiskt sett fanns enligt elnämndens utredning det största upprustningsbehovet bl. a. i Jämtlands län. I propositionen 1957:157 angående allmän energibeskattnings förordades, att statsmakterna skulle binda sig för ett aktivt handlingsprogram inom energiområdet, syftande bland annat till ett statsstöd intill 50 miljoner kronor för upprustning av landsbygdens elektriska distributionsnät. Förslag om hur detta belopp skulle användas förelades 1958 års riksdag efter utredning av elupprustningskommittén. Riksdagsbeslutet (Prop. 1958:116, SFS 1959:369) innebär, att upprustningen av landsbygdens elnät skall sammankopplas med åtgärder i syfte att söka uppnå en rationalisering av indelningen i distributionsområden, varvid på längre sikt oräntabla enheter sammanslås eller uppgår i större enheter. Man önskar, att eldistributionsföretagens anläggningar når en sådan standard, att företagen på ett tillfredsställande sätt kan fullgöra sina

distributionsskyldigheter gentemot *samtliga* abonnenter, därest dessas anspråk avser rimliga kvantiteter elkraft.

Av tabell 76 framgår, att elkraftsdistributionen i Jämtlands län ombesörjes av ett betydande antal företag. Flera av dessa är mycket små och torde ha ett stort och tämligen överhängande behov av upprustning av linjenätet. För att i framtiden få distributionsföretag, som har större resurser i fråga om linjenätets dimensionering och underhåll och som på lång sikt är mera ekonomiskt bärkraftiga än de nuvarande, mindre företagen, har länsstyrelsen den 26 mars 1960 uppdragit åt Mellersta och Norra Sveriges Ångpanneförening, Sundsvall, att uppgöra förslag till en översiktlig plan rörande länets indelning i lämpliga områden för distribution av elektrisk kraft. Det är sannolikt att i planen antalet distributionsföretag i länet kommer att bli avsevärt färre än det nuvarande antalet. Huruvida kommunerna bör få ett större medinflytande i distributionsföretagen än nu är en fråga, som kommer att tagas upp till behandling i planförslaget.

B.2.4.3.4. Arbetslöner

Den lönestatistik, som publiceras i landet, är endast i mindre utsträckning redovisad på regioner utan avser i allmänhet enbart medeltalssiffror för hela riket. Genom socialstyrelsens försorg har emellertid en lönestatistik erhållits för Jämtlands län, Västerbottens län, Norrbottens län samt för de fyra största städerna i riket. Siffrorna, som redovisas i tabell 77, är uppdelade på olika industribranscher samt på män och kvinnor. Vid studium av tabellen bör man observera, att de genomsnittliga timförtjänsterna inbegriper skift- och övertidstillägg, helgdagslön, semesterlön samt övriga förmåner.

Tabellens siffror tyder på att de genomsnittliga timförtjänsterna i Jämtlands län i allmänhet är *lägre* än i Stockholm, Göteborg och Malmö. De är också lägre än i Västerbottens och Norrbottens län. Anledningen till att tabellens siffror visar lägre timförtjänster i Jämtlands län än i storstadsområden torde delvis sammanhänga med att löneglidningen till följd av god tillgång till arbetskraft inte är särskilt påfallande i Jämtlands län.

B.2.4.3.5. Arbetsmarknad

B.2.4.3.5.1. Arbetskraftstillgångarna 1960—1975

Vid en beräkning av arbetskraftstillgångarna i Jämtlands län måste man utgå ifrån hur den framtida sysselsättningen i länet sannolikt kommer att utveckla sig. Såsom angivits i kapitel B.1.2 bygger befolkningsprognosen för länet år 1975 just på beräkningar av sysselsättningen inom länets olika näringsgrenar. Enligt prognosen kan länets befolkning år 1975 enligt dessa beräkningsgrunder uppskattas till ungefär 118 900 personer. Om detta antal är rätt beräknat, blir nettoutflyttningen från länet ungefär 28 500

personer mellan åren 1960 och 1975.¹ Vid användande av normala antaganden rörande yrkesverksamhetsgraden för män och kvinnor och för olika åldersgrupper kan denna nettoutflyttning beräknas bestå av ungefär 13 300 *yrkesverksamma* personer (9 000 män och 4 300 kvinnor).² En så kraftig åderlätning av personer i yrkesverksam ålder innebär givetvis ett väsentligt ekonomiskt avbräck för de utflyttandes tidigare hemortskommuner. Man kan emellertid vända på resonemanget och peka på att de stora framtida flyttningsförlusterna också kan betraktas såsom mycket stora *arbetskraftstillgångar* för Jämtlands län, vilka skulle kunna utnyttjas, om lämplig industri förlades till länet.

Under full sysselsättning i landet som helhet uppstår ofta en påtaglig brist på arbetskraft i de expansiva industriregionerna i landet. Bristen på arbetskraft i sådana regioner kan på en del ställen och under vissa perioder vara så stor, att arbetskraft måste hämtas från praktiskt taget hela riket. Som kontrast till detta står utvecklingen i Jämtlands län, där ungefär 900 *yrkesverksamma personer per år* måste lämna länet. *Man kan därför påstå, att tillgången på arbetskraft i Jämtlands län är mycket god.*

De goda arbetskraftstillgångarna i länet har emellertid också en *kvalitativ* sida. Visserligen torde länets arbetskraftstillgångar till en förhållandevis stor del bestå av personer, som tidigare sysselsatts i jordbruk och skogsbruk och som därför har en ganska liten erfarenhet av industriellt arbete, men med hänsyn till den stora omfattningen av undervisning i yrkesskolor och s. k. omskolningskurser torde numera en icke ringa yrkeskunnighet finnas i länet. På grund av den låga industrialiseringen i länet blir denna yrkeskunnighet emellertid endast delvis utnyttjad *inom* Jämtlands län. Erfarenheterna av de s. k. rörlighetsbefrämjande åtgärderna tyder emellertid på att en stor del av dem som fått flyttningsbidrag, gärna flyttar tillbaka till hemorten så fort lämpliga arbetstillfällen erbjuds. I arbetskraftstillgångarna i Jämtlands län kan man därför i viss utsträckning även medräkna sådana personer, som redan har lämnat länet och som genom s. k. omskolningskurser och arbete utanför länet skaffat sig yrkeskunnighet och vana vid industriellt arbete.

B.2.4.3.5.2. Arbetsmarknadsläget 1960—1963

Arbetslösheten

Vid bedömning av förändringarna i arbetslösheten är det nödvändigt att skilja mellan arbetslösa, som är arbetslöshetsförsäkrade och övriga arbetslösa. Enligt försäkringsbestämmelserna kan en arbetslöshetsförsäkrad ar-

¹ Nettoutflyttningen 1960—1975 är, såsom framgår av kapitel B.1.2.5, lika med skillnaden mellan det invånareantal, som länet skulle få år 1975, om enbart födelse- och dödstal bestämde befolkningsutvecklingen (147 400 inv.), och den i prognosen beräknade folkmängden år 1975 (118 900 inv.) = 28 500 inv.

² De kommunvisa värdena framgår av tabell 52 i kapitel B.1.2.5.

betslös erhålla understöd endast under förutsättning att han står i regelbunden kontakt med arbetsförmedling. I vilken utsträckning övriga arbetslösa anlitar arbetsförmedlingen, beror på hur de bedömer dennas möjligheter att bereda dem arbete. Man torde böra räkna med att förhållandena är skiftande inom olika områden av arbetsmarknaden och varierar under olika arbetsmarknadslägen. Det är sålunda vanskligt att vid bedömning av arbetslöshetens utveckling dra slutsatser av förändringar i antalet icke arbetslöshetsförsäkrade arbetslösa. Dessutom bör nämnas att uppgifterna för båda arbetslöshetsgrupperna avser förhållandena första helgfria dagen i den vecka då den 15:e infaller. Den s. k. dolda arbetslösheten torde vara särskilt stor i Jämtlands län, som har en ovanligt stor jordbruksbefolkning, vilken mera sällan torde vara ansluten till någon försäkringskassa. De i nedanstående tabeller meddelade arbetslöshetssiffrorna bör därför betraktas som minimisiffror för länets arbetslöshet. Jämförelse med andra län, som har ett mera industrialiserat näringsliv, samt även med riksgenomsnittet, blir sålunda något missvisande.

I tabell 78 redovisas totala antalet arbetslösa i länets B-regioner enligt arbetsmarknadsstyrelsens tätortsklassificering och regionala indelning varje månad från och med 1961 och för länet från och med 1960. Centra för B-regionerna i länet är Östersund, Sveg och Strömsund. I relation till medelfolkmängden var arbetslösheten såväl 1961 som 1962 större i länet än genomsnittligt i riket, men ungefär lika stor 1960. Mellan år 1960 och 1962 ökade andelen arbetslösa i länet från 0,32 till 0,38 % medan för riket noteras en minskning från 0,33 till 0,31 %. Av regionerna hade Sveg största arbetslösheten såväl 1961 som 1962 med 0,52 respektive 0,65 %, följt av Strömsundsregionen med 0,52 och 0,62 %, d. v. s. båda regionerna hade ungefär dubbelt så stor relativ arbetslöshet som genomsnittligt i riket. Under 1963 års första 5 månader var arbetslösheten i länet i absoluta tal i genomsnitt 690 personer mot 660 året innan.

Av de arbetslösa i länet har, såsom framgår av tabell 79, cirka $\frac{2}{3}$ registrerats som arbetslöshetsförsäkrade. Mellan 1960 och 1962 har årsgenomsnittet i absoluta tal ökat från cirka 260 till 350 eller i relation till medelfolkmängden från 0,19 till 0,25 %. Både i Svegs- och Strömsundsregionerna var år 1962 motsvarande tal cirka 0,50 % mot cirka 0,40 % år 1961, medan Östersundsregionen båda åren hade 0,19 % arbetslösa.

För hela länet redovisas i tabell 80 antalet arbetslöshetsförsäkrade arbetslösa med fördelning på de tre största försäkringskassorna, nämligen byggnadsarbetarnas, skogsarbetarnas samt Sveriges arbetares. Vidare framgår av tabellen totala antalet arbetslöshetsförsäkrade arbetslösa i länet i relation till totala medlemsantalet i försäkringskassorna.

Av de arbetslöshetsförsäkrade arbetslösa har cirka 50 % utgjorts av byggnadsarbetare, medan övriga försäkringskassor vardera upptagit endast en mindre andel. I relation till totala medlemsantalet i kassorna har antalet

arbetslösa i länet ökat kraftigt sedan 1960. År 1962 var 2,7 % av kassamedlemmarna arbetslösa mot genomsnittligt 1,4 % i riket.

De icke arbetslöshetsförsäkrade arbetslösa i relation till medelfolkmängden minskade i länet mellan 1960 och 1962 från 0,14 till 0,12 %. Se tabell 81. Av regionerna hade Strömsund största andelen 1962 med 0,14 % följt av Östersund med 0,12 %. Under 1963 års första månader har absoluta antalet icke arbetslöshetsförsäkrade arbetslösa varit större än under motsvarande månader såväl 1961 som 1962.

Beredskapsarbeten

I tabell 82 redovisas antalet personer sysselsatta i beredskapsarbete den 15:e i respektive månad dels totalt och dels enbart i vägarbeten. För vägarbetena gäller att dessa i huvudsak bedrivs i antingen väg- och vattenbyggnadsstyrelsens, domänstyrelsens, skogsvårdsstyrelsens eller arbetsmarknadsstyrelsens regi.

Såväl 1960 som 1962 var antalet personer i beredskapsarbeten i genomsnitt drygt 200 per år. Av dessa var vid båda tillfällena cirka 140 sysselsatta med vägarbeten. År 1961 var ett betydligt mindre antal personer sysselsatta i motsvarande arbeten. I relation till medelfolkmängden var andelen personer i beredskapsarbete år 1962 i länet 0,15 % eller ungefär dubbelt så stor som genomsnittligt i riket. Under 1963 har antalet personer i beredskapsarbete ökat kraftigt och i absoluta tal var genomsnittet under årets första 5 månader cirka 700 personer mot 340 år 1960.

Yrkesutbildning

Antalet personer, som den 15:e i respektive månad genomgick yrkesutbildning och hänvisats av arbetsmarknadsverket, var i relation till medelfolkmängden under åren 1960—1962 i länet mer än dubbelt så stort som genomsnittligt i riket. (Se tabell 83.) Största delen av yrkesutbildningen omhändertogs av överstyrelsen för yrkesutbildning, medan återstoden till större delen bedrevs inom enskilda företag. Såväl 1961 som 1962 var andelen av medelfolkmängden, som genomgick yrkesutbildning, cirka 0,30 % mot cirka 0,12 % för riket. Hittills under 1963 har utbildningen haft större omfattning än under 1962.

B.2.4.3.6. Det lokala skattetrycket

Av kapitel B.2.11, som behandlar de ekonomiska förhållandena i länet, framgår, att den totala kommunala skatteutdebiteringen är i genomsnitt hög i Jämtlands län. För år 1962 var medelutdebiteringen för länets landskommuner 3 kronor per skattekrona högre än genomsnittet för rikets landskommuner. Ingen landskommun i länet hade en utdebitering som understeg riksgenomsnittet. Östersunds stad hade en skatt, som var 2,40 kronor per skattekrona högre än medelutdebiteringen för rikets städer.

Man kan inte bortse från att den höga skatten i länet är ett hinder för en ökad industrialisering. Det förefaller emellertid troligt, att rikets kommuner kommer att få en något mera jämn skatteutdebitering, bland annat till följd av de förslag, som kommer att framläggas av 1958 års skatteutjämningskommitté. I kapitel C.1 i föreliggande utredning föreslås därjämte vissa åtgärder, som syftar till förbättringar av den kommunala ekonomien i Jämtlands län med därav följande eventuella skattesänkningar.

B.2.4.3.7. Tillgång till service för industrin

Av betydelse för vissa typer av industrier är att de har nära tillgång till reparationservice och verkstäder som kan utföra såväl kontinuerliga som tillfälliga tjänster och leveranser av olika förnödenheter. Med hänsyn till den alltmer ökande specialiseringen inom näringslivet torde tillgången till sådan service bli en alltmer betydelsefull lokaliseringsfaktor. Detta talar för att industrilokaliseringen kommer att i viss utsträckning ske än mer punktvis till vissa industriregioner, där olika typer av industriföretag kompletterar varandra.

Jämtlands län är visserligen ett industrifattigt län, men med hänsyn till att länets metallindustri, som är den i särklass största industrigrenen i länet, i ganska stor utsträckning består av typiska serviceverkstäder, torde inte tillgången till reparationservice behöva innebära några avgörande hinder för nylokaliseringar av industrier till länet. Placeringen av företag inom länet torde emellertid i allt större utsträckning bli beroende av tillgången på olika kompletterande verkstäder. Av betydelse för den jämförelsevis stora omfattningen av reparationsverkstäder i länet har bland annat varit skogsbrukets ökande mekanisering samt de stora anläggningsarbetena under de senaste 10—15 åren i länet. Även sådana företag, som kan utföra tjänster och leveranser av olika artiklar åt andra industriföretag, synes ha fått ökad omfattning inom länet. I fråga om sådana tjänster och leveranser kan nämnas ytbehandling, svetsning, tillverkning av verktyg, mekaniseringsanordningar m. m. Den stora omfattningen hos arbetsmarknadsstyrelsens s. k. omskolningskurser har också medfört, att tillgången på verkstäder, som kan utföra vissa legoarbeten och reparationer i länet, är förhållandevis god.

B.2.4.3.8. Tillgång till allmän och kommersiell service för företagaren och de anställda

För en företagare och hans anställda är det ofta av stor betydelse att bo på en ort med god tillgång till allmän och kommersiell service. Om undersökningar rörande de primära lokaliseringsfaktorerna för företaget (råvarutillgångar, avsättningsförhållanden, energipriser m. m.) ger till resultat, att

flera olika orter kan anses som acceptabla, kan just det förhållandet, att en ort är väl försedd med olika serviceanordningar, bli utslagsgivande vid lokaliseringen. Vid ny- eller omlokaliseringar av företag kan det vara särskilt svårt att få vissa betydelsefulla »nyckeltjänstemän» att bosätta sig på en ort, som av dessa anses sakna vissa viktiga serviceanordningar.

I kapitel B.2.6, som benämnes »Tätorter och omland» redovisas serviceutrustningen hos länets tätorter ganska ingående. Av detta kapitel, till vilket hänvisas här, framgår att ett flertal orter i länet trots sin förhållandevis ringa folkmängd är väl försedda med olika serviceanordningar. Östersund, som är länets dominerande centralort, har en serviceutrustning som i vissa avseenden är dimensionerad för en region, större än Jämtlands län. Något som skiljer Östersund från så gott som alla övriga städer i Norrland och som kan sägas vara ett tecken på stadens attraktivitet som bostadsort, är att stadens läroverk ej har några lektorsvakanser och att lasarettet ej lider någon påtaglig brit på sjuksköterskor.

B.2.4.3.9. Tillgång till kapital

Kapitaltillgångarna i Jämtlands län behandlas i kapitel B.2.11 (Ekonomiska förhållanden i Jämtlands län), varför deras betydelse som produktionsfaktor för industrin ej behöver kommenteras närmare i detta sammanhang. Allmänt sett kan kapitaltillgångarna i länet sägas vara förhållandevis små. Antalet beskattningsbara förmögenheter per invånare är väsentligt färre än motsvarande antal i hela riket. Inlåningen hos sparbanks- och jordbrukskassor och affärsbanker med kontor i länet är per invånare räknat 35 % lägre än motsvarande inlåning i hela riket. I kapitel B.3 har också påvisats, att själva utvecklingen hos kapitalbildningen är sämre i länet än i hela riket. Skillnaden i medelförmögenhet mellan riket och Jämtlands län tenderar nämligen att bli allt större.

I kapitel C.2.1.1 framlägges vissa förslag, som syftar till en bättre kapitaltillförsel till länets näringsliv.

B.2.4.3.10. Företagareföreningens verksamhet

Företagareföreningen i Jämtlands län bildades år 1939 på initiativ av länets landsting. Enligt stadgarna har föreningen till ändamål:

- att inom länet medverka till en ökad företagsamhet inom småindustri och hantverk samt därmed jämförliga företag,
- att lämna upplysningar och råd rörande planering och finansiering av dylika företag,
- att åt småföretagare, som är medlemmar i föreningen, utlämna lån eller förmedla sådana från staten eller annan långgivare,
- att befrämja småföretagens avsättningsmöjligheter, samt
- att i övrigt bedriva med föreningens ändamål förenlig verksamhet.

Juridiskt är föreningen en självständig ekonomisk förening, i vilken landstinget och länets kommuner är de största andelsägarna, medan det största antalet medlemmar återfinns inom kategorin företagare. Den 31.12.1962 uppgick andelskapitalet till 8 200 kronor, av vilket belopp landstinget, kommunerna och hushållningssällskapet innehade andelar för ett sammanlagt belopp av 3 775 kronor. Vid samma tidpunkt var antalet delägare 821.

Styrelsen består av sex ledamöter, av vilka en utses av länsstyrelsen i Jämtlands län, en av landstinget, en av länets hushållningssälls-kaps förvaltningsutskott och en av Jämtland-Härjedalens Hantverksdistrikt samt två genom val av ordinarie föreningsstämma.

Styrelsens förvaltning och föreningens räkenskaper granskas av två revisorer, av vilka den ene utses av landstinget och den andre genom val av ordinarie föreningsstämma. Därjämte äger Kungl. Kommerskollegium enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande att utse en revisor för granskning av föreningens verksamhet.

Verksamheten var till en början främst inriktad på en *långgivning*, varvid föreningen erhöll statliga lån, som på förmånliga villkor kunde lånas ut till företagare. Räntan var låg och viss räntefrihet kunde erhållas. I anslutning till låneverksamheten bedrevs en allmän företagsekonomisk och teknisk rådgivning. Den 31.12.1962 hade föreningen beviljats statliga lån till ett sammanlagt belopp av 6 281 100 kronor, vartill kommer s. k. subventionsmedel, avsedda för täckande av förluster på föreningens långgivning till ett sammanlagt belopp av 372 900 kronor, av vilket belopp drygt 110 000 kronor förbrukats på helt avvecklade lån och cirka 190 000 disponerats för väntade förluster på utestående lån. Den 31/12 1962 disponerade företagareföreningen således ca 70 000 kronor för ytterligare risktagning, vilket föreningen framhållit vara otillräckligt. Vidare har länets landsting lämnat föreningen lån på sammanlagt 425 000 kronor.

De av föreningen erhållna lånemedlen använder föreningen för att utlämna lån till företag inom länet. I fråga om statliga lånemedel regleras denna verksamhet av bestämmelser i Kungl. kungörelse nr 372 den 3 juni 1960. Bestämmelserna innebär bland annat, att föreningen får till en och samma låntagare utlämna lån å sammanlagt högst 50 000 kronor med undantag av maskinanskaffning, i vilken långgivning det sammanlagda lånebeloppet kan uppgå till 75 000 kronor. För högre lånebelopp kan föreningen medverka vid s. k. industrigarantilån, vilket innebär att föreningen erhåller ett av kommerskollegium meddelat bemyndigande att för statens räkning teckna borgen på lån i kreditinrättning. Den 31.12.1962 hade föreningen av från staten och landstinget erhållna lånemedel utlämnat sammanlagt 1 172 lån till ett sammanlagt belopp av 16 607 537 kronor. Därjämte hade föreningen erhållit bemyndigande att teckna garanti för sammanlagt 21 lån i kreditinrättningar till ett sammanlagt belopp på 3 785 000 kronor.

Kostnaderna för föreningens verksamhet bestrides av bidrag från staten

(för budgetåret 1962—1963 70 000 kronor), av landstinget (år 1963 120 000 kronor), av hushållningssällskapet (år 1962 500 kronor) samt av länets kommuner (år 1962 7 160 kronor). Vidare erhålles inkomster av netto-räntor, d. v. s. att föreningen lånar ut medel till högre ränta, än föreningen själv betalar för lånemedlen. År 1962 uppgick dessa nettoränteinkomster till 71 066 kronor. Dessutom erhåller föreningen inkomster genom konsultationsverksamhet samt genom att föreningen omhänderhar administration av försäljningsverksamhet för presentartiklar och snickerier samt för varumässan Expo Norr. År 1962 uppgick ersättningen för konsultations- och administrationsverksamhet till 116 098 kronor.

En rätt bedömning av effekten av föreningens verksamhet förutsätter en bedömning av sysselsättningen i det fall föreningens verksamhet ej funnits. I fråga om låneverksamhet bör denna bedömas med hänsyn till att föreningens låneverksamhet avser toppkrediter. Tack vare föreningens medverkan i toppkrediterna uppgår totala investeringen till mångdubbelt högre belopp än föreningens direkta lånemedverkan. Under 1940-talet ökade den industriella sysselsättningen inom länet med 17,5 % medan genomsnittet för riket var 16,5 %. Beträffande antalet företag är det också en väsentlig utökning. Under 1950-talet har emellertid denna ökning i det närmaste upphört. Den obetydliga sysselsättningsökningen under 50-talet bör dock ses mot bakgrunden av att under denna tidsperiod en del industrinedläggelser ägt rum inom länet av större företag såsom Ulriksfors Väveriaktiebolag, Tegefors Sulfittfabrik, Bräcke Industriaktiebolag m. fl. Någon nyetablering av medelstor eller större industri har ej heller förekommit och ej heller någon väsentlig produktionsökning med undantag för den vid wallboard-fabriken i Pilgrimstad.

Den under 1950-talet alltmer skärpta konkurrensen och utvecklingen inom tillverkningsteknik, varudistribution och produktutformning torde ha medverkat till att många av de under 1940-talet startade småföretagen ej fått erforderlig kontakt med utvecklingen varför de stagnerat eller upphört.

Den större ökningen i industriell sysselsättning inom länet i förhållande till andra län under 1940-talet kan måhända även i någon mån ha varit beroende på att företagareföreningen under 1940-talet hade möjligheter att bevilja lån på gynnsammare villkor än vad en företagare kunde påräkna i de län där företagareföreningar saknades.

Mot bakgrunden av dessa erfarenheter, d. v. s. påtaglig svårighet för företagare inom länet att kunna följa med i utvecklingen och allt mera märkbara specialiseringstendenser, har föreningen sökt väsentligt utvidga *rådgivningsverksamheten och även aktivt medverkat på försäljningssidan*. Därvid började föreningen med *present- och minnesartiklarna* med tanke på att detta varuområde kunde vara lämpligt med hänsyn till länets betydelse som turistlän. I fråga om dylika artiklar blir ej heller priset av samma ut-

slagsgivande betydelse som inom flertalet andra varuområden. Ett högre pris kan kompenseras av god formgivning och hög kvalitet. Föreningen försökte till en början att medverka endast på produktionsidan genom anställande av en särskild slöjdekonsulent för formgivning, men det blev snart uppenbart, att försäljningen var det väsentliga problemet. Efter viss försöksverksamhet har föreningen tillsammans med vissa företagare startat ett särskilt försäljningsbolag, AB Nordisk Present, vilket bolag administreras av föreningen. Verksamheten drives som grossistföretag med försäljning från lager. Till verksamheten är för närvarande knutna 4 resande, av vilka två uteslutande säljer bolagets produkter, medan de övriga därjämte har kollektioner för andra företag. Försäljningsområdet omfattar hela Sverige och viss export förekommer. Omsättningen uppgick för år 1962 till drygt 700 000 kronor. Enligt föreningens bedömande torde ytterligare utvecklingsmöjligheter finnas inom denna bransch, varvid även partiellt arbetsföra skulle kunna beredas sysselsättning. Problemen sammanhänger emellertid med arbetskraftens yrkeskunnighet. Det har visat sig att vid utökning av driften företagare åsamkats väsentlig förlust genom ökad kassation till följd av ovan arbetskraft. Även på försäljningssidan bedömer föreningen det önskvärt att särskilda försäljningsaktioner skulle kunna vidtagas, men härtill har föreningens resurser varit för begränsade.

Mot bakgrunden av de förhållandevis gynnsamma erfarenheterna av försäljning av presentartiklar och med hänsyn till den påtagliga strukturförändring som pågår inom snickeribranschen har föreningen ansett det motiverat, att även söka medverka till en ökad industriell verksamhet inom träförädlingen. Därvid har föreningen även tagit hänsyn till länets rikedom på råvara för sådan industri. Vidare har föreningen ansett sannolikt att utvecklingen mot större marknader och det relativt stora spillet i denna tillverkning skulle kunna innebära förutsättningar för en utvidgad träförädlingsindustri inom länet. För att söka medverka i en utveckling av sådan industri har föreningen åtagit sig *administration av en sammanslutning av ett antal snickeriföretag, som träffat överenskommelse om gemensam försäljning och specialisering av tillverkningen*. Föreningen har även anställt en kvalificerad rationaliseringsingenjör med inriktning på träbearbetning. Företagareföreningen har funnit hittillsvarande erfarenheter av denna verksamhet vara i huvudsak positiva även om det står klart för föreningen, att ytterligare åtgärder krävs såväl i fråga om produktionsteknik som försäljning.

Företagareföreningen har även sökt medverka på likartat sätt vid tillverkning av *monteringsfärdiga trähus*. Efter viss försöksverksamhet blev det emellertid uppenbart, att föreningens resurser var för små för att kunna lämna en erforderlig medverkan. Med tanke på trolig utveckling i fråga om marknaden för sportstugor söker föreningen dock fortfarande lämna viss medverkan i samband med sådan tillverkning.

Med hänsyn till utvecklingen mot ökat *underleverantörsförfarande* har föreningen sökt förmedla beställningar till företag inom länet. En dylik förmedlingsverksamhet är i sitt initialskede synnerligen arbetskrävande, och denna verksamhet har för föreningens del haft karaktären av försöksverksamhet. Enligt föreningens bedömande torde dock finnas möjligheter att kunna tillföra företag inom länet underleveranser från större industrier i andra delar av landet. En förutsättning för detta är emellertid att föreningen härvid kan medverka i övervakning av produktion och leveranstider.

I företagareföreningens verksamhet framstår gång efter annan nödvändigheten av en förbättrad ekonomisk redovisning vid flertalet av de mindre företagen. Föreningen har ansett betydande fördelar kunna vinnas för företagarna genom en samordning av rutinarbetet inom den ekonomiska redovisningen. För att få erfarenheter av dylik verksamhet har föreningen tagit initiativ till en *bokföringsbyrå*. Även för föreningens kreditgivande verksamhet har det varit av värde i de fall, föreningen omhänderhaft bokföringen för låntagare. Föreningen har härigenom fått möjligheter att förlöpande följa dylik låntagares verksamhet. I kalkyleringsarbetet i samband med enskilda tillverkningsprodukter har det också visat sig vara av påtagligt värde i de fall då föreningen ombesörjt den ekonomiska redovisningen vid företaget. Bokföringsverksamheten är visserligen av liten omfattning men synes vara uppskattad av de företagare som är anknutna till denna verksamhet. Med tanke på utvecklingen inom kontorstekniken torde det dock vara sannolikt, att genom samordning av kontoplaner, redovisningsunderlag m. m. det skulle finnas möjligheter även för de mindre företagen att kunna utnyttja den tekniska utvecklingen på detta område.

Förslag till utvidgning av företagareföreningens verksamhet återfinnes i kapitel C.2.2.3.

B.2.4.3.11. Rådgivande lokaliseringsverksamhet

Vid en beskrivning av faktorer, som är av betydelse vid en lokalisering av industrier till Jämtlands län, bör även omnämnas *arbetsmarknadsstyrelsens rådgivande verksamhet* samt ett särskilt *lokaliseringsråd för Jämtlands län*.

För att möjliggöra en intensifiering av arbetsmarknadsstyrelsens rådgivande lokaliseringsverksamhet har efter framställning från länsstyrelsen i december 1962 en särskild tjänsteman inom arbetsmarknadsverket utsetts för att i samråd med länsarbetsnämnden och övriga berörda länsmyndigheter ägna sig åt lokaliseringspolitiska uppgifter i Jämtlands län. Den sålunda utsedde lokaliseringsexperten har såsom arbetsområde förutom Jämtlands län även Västerbottens och Norrbottens län. Med hänsyn till den betydelse en sådan expert kan få för länets näringsliv och med hänsyn till den befolkningsmässiga och näringsekonomiska utvecklingen i länet, synes

det angeläget, att vederbörande tjänsteman uteslutande får ägna sig åt Jämtlands län.

Från och med februari 1963 finnes för Jämtlands län därjämte ett särskilt lokaliseringsråd. Detta har till uppgift att följa den lokaliseringspolitiska utvecklingen och om möjligt samordna den lokaliseringsverksamhet, som bedrivs inom länet, samt att utgöra ett forum för överläggning rörande de frågor, som blir aktuella i samband med nämnda verksamhet. Lokaliseringsrådet arbetar under landshövdingens ledning och består av — förutom företrädare för länsstyrelsen — länsarbetsdirektören, länsarkitekten, företagareföreningens direktör samt representanter för landstingets förvaltningsutskott, för drätselkammaren i Östersund och för styrelsen för länsavdelningen av Svenska landskommunernas förbund. Vid förefallande behov kan med rådet adjungeras lämpliga personer, t. ex. representanter för särskilda kommuner.

B.2.5. Turistnäringen

Turismen i Jämtlands län är förhållandevis gammal. Redan under slutet av 1800-talet anlades turistanläggningar i de västra delarna av Jämtland och Härjedalen. Den dåtida turismen skiljde sig emellertid rätt väsentligt från den nutida. Så till exempel var sommarsäsongen den dominerande turisttiden och anläggningarna låg i regel i skyddat läge i dalgångarna. Man var ej så angelägen som nu att bo nära kalfjället. Avgörande för valet av turistort var ofta estetiska synpunkter och hälsosynpunkter: man var »luftgäst», kurortsgäst eller eventuellt brunnsgäst vid någon naturskönt belägen plats. Antalet turister i länet var jämförelsevis litet, medan man i gengäld stannade desto längre på en och samma plats.

Numera torde vintersäsongen vara den ur ekonomisk synpunkt mest betydelsefulla turisttiden i Jämtlands län. En förskjutning av de mest besökta turistorterna mot väster och mot de rena högfjällsområdena gör sig därigenom gällande. Samtidigt har antalet turister i hög grad ökat. Särskilt under sommarsäsongen är emellertid vistelsetiden på en och samma plats kort. Flertalet av dem, som besöker länet under sommaren, färdas nämligen med bil och stannar därvid inom länets gränser endast omkring 2 dygn i genomsnitt. Genom bilismen och den därmed sammanhängande campingen har turismen också fått en något jämnare spridning över länet. Samma effekt har det alltmer betydelsefulla sportfisket haft, som medför att turisterna ej enbart besöker några få kända turistorter i länet. Såsom emellertid framgår av nedanstående redogörelse är de ur ekonomisk synpunkt verkligt betydelsefulla turistkommunerna i länet relativt få.

Turismen kan dels uppfattas såsom en folkrörelse med syfte att öka människornas intresse för vissa kulturella värden samt för sport och friluftsliv, dels såsom en näringsgren, som skapar arbetstillfällen och där-

igenom ger inkomster åt dem, som tillhandahåller den av turisterna efterfrågade servicen. I föreliggande avsnitt skall turismen endast ses ur den sistnämnda synvinkeln, varvid problemställningen kan formuleras sålunda: vad betyder turismen ur ekonomisk synpunkt för Jämtlands län?¹

Ett första led i undersökningsarbetet har bestått i att ange den summa pengar, som turisterna tillför länet respektive varje kommun under ett år. En del av dessa bruttoturistinkomster stannar kvar i området och bildar skatteunderlag för landsting och kommuner. Bedömning av landstingets och kommunernas skatteinkomster från turismen har utgjort andra ledet i undersökningen.

Turistinkomsterna har erhållits genom multiplicering av antalet övernattningar för olika kategorier av turister med de genomsnittliga dygnsutgifterna för respektive turistkategori. På grund av grundmaterialets osäkerhet har *minimiuppgifter* för såväl antalet övernattningar som dygnsutgifternas storlek genomgående valts. De på detta sätt erhållna bruttoturistinkomsterna har därefter omräknats till skattebildande löner och företagsvinster. Till skatteunderlaget för landsting och kommuner har därjämte adderats garantibelopp för fritidsbebyggelsen, som emellertid endast svarade för 2 % av länets totala skatteunderlag från turismen.

Eftersom undersökningen bygger på uppgifter angående antalet övernattningar, torde turismens ekonomiska betydelse ha underskattats för Östersund + Frösö samt kanske även för några andra kommuner med stor genomfartstrafik, såsom Ström, Bräcke, Mörsil, Sveg och Hede, samt kanske ha överskattats för en del kommuner i Östersunds närhet, såsom Rödön, Brunflo, Revsund, Hackås och Lit.

Undersökningsåret har varit 1960. Sedan dess har turismen expanderat särskilt kraftigt i vissa av länets kommuner, såsom Ragunda, Hotagen, Föllinge, Hallen, Oviken och Hede, varför de i undersökningen angivna siffrorna torde ligga rätt mycket under 1962 års.

Punktvis sammanfattning av utredningen:

1. År 1960 skedde 2,3 miljoner turistövernattningar i Jämtlands län, varav 77 % i Jämtland och 23 % i Härjedalen. 27,6 % av övernattningarna skedde på hotell, pensionat och turiststationer, 0,7 % på vandrarhem, 0,2 % i STF:s fjällstugor, 4,1 % under skolresor, 11,8 % i sportstugor, 4,0 % såsom camping, 1,9 % i Resos bygdesemesterområden, 3,0 % i privata rum och stugor och 46,7 % hos släkt och vänner. Antalet övernattningar på hotell, pensionat och turiststationer, i sportstugor samt i Resos bygdesemesterområden var, relativt sett, mera dominerande i Härjedalen än i Jämtland. — Enbart i Östersund + Frösö skedde 475 000 övernattningar, i Tännäs 244 000, i Undersåker 190 000 och i Åre 301 000 övernattningar.

¹ Nedanstående redogörelse utgör en sammanfattning av en delutredning i länsutredningen: "Turismens ekonomiska betydelse för Jämtlands län 1960". Stencil. — Turistnäringen, sedd ur bebyggelseplaneringens synvinkel, behandlas i kapitel B.2.7. och C.2.1.3. Förslag till åtgärder för turistnäringen återfinnes i kapitel C.2.2.5.

2. Bruttoturistinkomsterna (tabell 84) för Jämtlands län var år 1960 47,9 miljoner kronor, varav 35,8 (75 %) för jämtlandsdelen och 12,1 (25 %) för härjedalsdelen. Enbart i Östersund + Frösö var turistinkomsterna 9,1 miljoner kronor. I Åre uppgick de till 7,8 miljoner, i Undersåker till 5,0 och i Tännäs till 6,4 miljoner kronor. Ett anmärkningsvärt stort antal kommuner i länet har bruttoturistinkomster överstigande 1 miljon kronor/år. (Förutom de ovannämnda även Ragunda, Revsund, Brunflo, Rödön, Ström, Kall, Hallen, Övre Ljungadalen, Hede och Svegs landskommun + köping.) Inemot hälften av länets turistinkomster kommer från personer, som övernattat på hotell, pensionat och turiststationer, 5,6 miljoner kronor tillföres länet av turister, som övernattat i sportstugor samt 14,3 miljoner från turister, som bott hos släkt och vänner. Turistinkomsterna från skolungdomarna kan uppskattas till 1,9 miljoner. Från camparna var turistinkomsterna 1,7 miljoner, från Resos bygdesemestrare 0,9 miljoner samt från personer som bott i uthyrda privata rum och stugor 1,8 miljoner kronor.

3. I tabell 85 redovisas turistinkomsternas storlek i några delar av landet, där man undersökt turismens ekonomiska betydelse. I tabellen har för jämförelsens skull även medtagits siffrorna för Jämtlands län samt för några större turistkommuner i länet. De olika värdena i tabellen är inte alldeles jämförbara på grund av olikheter i beräknings sättet. Undersökningsmetoderna i de olika områdena utanför Jämtlands län har beskrivits i en sammanfattning av Per Nyqvist i Svenska Stadsförbundets Tidskrift 1961/20.

Såsom framgår av tabellen gav turismen i Jämtlands län år 1960 en turistinkomst på 48 miljoner kronor. Denna siffra ligger väsentligt över vad turismen under ett år ger Öland och Gotland, där turistinkomsterna har uppskattats till vardera ca 15 miljoner kronor per år. Turistinkomsterna i enbart Härjedalen är nästan lika stora som de på Öland och Gotland, som tillsammans har betydligt mindre turistinkomster än enbart landskapet Jämtland. Av de enskilda kommunerna är den i undersökningen lågt räknade turistinkomsten för Östersund + Frösö nästan lika stor som turistinkomsten i Leksand. Turistomsättningen i Åre tillhör också de högsta för enskilda kommuner i landet. Även Tännäs och Undersåker måste sägas ha mycket höga turistinkomster.

4. Skatteunderlaget (tabell 86) från turismen utgör för hela länet cirka 118 000—156 000 skattekröner, vilket är lika med 2,4—3,2 % av länets totala skatteunderlag. Östersund + Frösö tillföres genom turismen, lågt räknat, 22 000—30 000 skattekröner = 1,3—1,8 % av de båda kommunernas hela skatteunderlag. Turistskatteunderlagets andel av det totala skatteunderlaget utgör i Tännäs 31—41 %, i Åre 19—25 %, i Undersåker 10—13 %, i Kall 8—10 %, i Hallen 6—8 %, i Övre Ljungadalen 5—7 % samt i Hede 5—6 %. — Av hela länets skatteunderlag från turismen kom endast 2 % från garantibelopp för fastigheter, tillhörande fritidsbebyggelsen, resten kom från skattebildande löner och företagsvinster.

5. Till personal, anställd vid hotell, pensionat och turiststationer i länet men mantalsskriven *utanför länet*, utbetalades i löner år 1960 1,3 miljoner kronor, varav hälften till personal, anställd inom Åre kommun. (Tabell 87.) I Åre utbetalades vid hotell, pensionat och turiststationer 1,1 miljon kronor till personer, bosatta *utanför kommunen*. Av denna summa gick emellertid 400 000 till personer, bosatta inom Jämtlands län. Lönerna till personer bosatta utanför kommunen, uppgick i Undersåker till 0,5 miljoner kronor samt i Tännäs till 0,3 miljoner kronor.

6. Genom turismen tillfördes landstinget ca 580 000—780 000 kronor i skatter. Östersund + Frösö fick genom turismen 270 000—358 000 kronor i skatteinkomster. Skatteinkomsterna från turismen var i Åre 204 000—269 000, i Undersåker 150 000—200 000 kronor och i Tännäs 230 000—300 000 kronor.

7. Turistinkomsternas ungefärliga fördelning i Jämtlands län på olika typer av betalningsställen framgår av nedanstående tablå. (Milj. kr.)¹

Område	Inkvar- tering	Matstäl- len, ser- veringar	Livsme- delsbu- tiker	Bensin- statio- ner	Övrig detalj- handel	Övriga bran- scher	Totalt Brutto
Jämtlands län	14,4	5,7	7,2	2,4	13,4	4,8	47,9

Ovanstående siffror avser bruttoturistinkomsterna. Hur mycket av dessa värden, som utgör skattebildande vinster och löner, har inte kunnat beräknas.

Ej heller har det varit möjligt att uppskatta *det antal personer*, som får en större eller mindre inkomst från turismen. Sannolikt är de personer, som *uteslutande* lever på turismen ganska få, medan de, som *till en del* får inkomster från turistnäringen, utgör ett betydande antal. *Turismens höga andel av vissa kommuners skatteunderlag är ett uttryck för detta.* I föga industrialiserade och relativt perifert liggande kommuner såsom Tännäs, Hede, Övre Ljungadalen, Åre, Kall, Hallen m. fl. skulle befolkningsuttuningen sannolikt ha varit betydligt mer omfattande och skett mycket snabbara, om inte turismen hade varit en viktig inkomstkälla för stora delar av befolkningen.

B.2.6. Tätorter och omland

B.2.6.1. Centralitet, omlandsavgränsningar

I kapitel B.1.1.1 redovisas invånareantalet i länets tätorter. (Tätort = ort med minst 200 invånare och med ett högsta avstånd mellan boningshusen på 200 meter.) För näringslivets lokalisering samt för lokalisering av olika

¹ Med hänsyn till turismens fortgående kraftiga expansion är det antagligt, att i dagens läge undersökningsårets siffror kraftigt överskrides.

statliga och kommunala inrättningar är emellertid tätorternas serviceutrustning i allmänhet av större intresse än deras invånareantal.

En tätort, som är försedd med olika former av serviceanordningar, brukar benämnas *centralort*. En sådan ort har en viss *centralitet*, varmed brukar förstås det mått av serviceutrustning, som tätorten har och som är avsedd för den omgivande bygden. Centraliteten kan alltså sägas vara ortens serviceutrustning minus den service, som behövs för tätortens eget behov. En tätort kan därför ha ett förhållandevis stort invånareantal utan att för den skull vara någon större centralort (detta gäller särskilt ensidiga industriorter och typiska sovstäder), medan omvänt tätorter med liten folkmängd kan ha en hög centralitet.

Den serviceutrustning, som finns i centralorten, efterfrågas av befolkningen i den omgivande bygden. Servicen kan vara av skiftande karaktär, exempelvis rent kommersiell service (affärer av olika slag), sjukvård (läkare, tandläkare, apotek m. m.), undervisning och kulturell verksamhet (skolor av olika slag, bibliotek, samlingslokaler m. m.), försäkringsväsen, reparationsverkstäder m. m. Kontakterna mellan centralorten och den omgivande bygden tar sig uttryck i form av resor in till centralorten, i telefonsamtal, i brevkorrespondens m. m. Man vet genom ett stort antal undersökningar, att dessa kontakter avtar med en viss lagbundenhet successivt utåt intill en viss gräns, där en annan centralorts serviceutrustning efterfrågas mera. Denna gräns avgränsar den ena centralortens *omland* från den andras. I verkligheten utgör omlandsgränsen en ganska diffus zon, där det är tämligen likgiltigt, vilken centralort man vänder sig till för att täcka sitt servicebehov. För olika lokaliseringsproblem kan det emellertid vara av värde att känna omlandsgränsens teoretiska läge.

En centralorts servicefunktioner kan vara mer eller mindre exklusiva. Livsmedelsbutiker och lågstadieskolor t. ex. behöver endast något hundratal människor som underlag och ligger därför ganska tätt. En affärsbank däremot kräver ett större befolkningsunderlag, en pälsvaruaffär och ett gymnasium ett ännu större o. s. v. Med dessa exempel inses, att centralorterna grupperar sig på olika nivå allt efter sin betydelse som servicecentra. De mindre centralorternas omland ingår sålunda successivt i de större centralorternas.

Centraliteten i länets tätorter har beräknats enligt två skilda undersökningsmetoder, nämligen enligt Godlunds och enligt Jacobsons metod. Centraliteten enligt Godlunds metod erhålles genom formeln $C = \sqrt{B_t \cdot m_t - P_t \cdot k_r}$, där B_t avser antalet butiker i tätorten i fråga, P_t folkmängden i tätorten, m_t en korrigeringsfaktor, avseende butiksstorleken m. m. och k_r en motsvarande faktor med hänsyn till omlandets utrustning med butiker m. m. Centraliteten enligt Jacobsons metod uttryckes såsom en funktion av förekomsten av representativa serviceanordningar i tätorten. I tabell 89 finns länets tätorter angivna i bokstavsordning samt, i tabellhuvudet, en rad

serviceanordningar, grupperade efter deras vanlighet. Ett (x) betyder att serviceanordningen finns representerad på orten, däremot anges inte *antalet* av varje slag. Detta får till följd, att den jacobsonska metoden i många fall ger ett något för högt centralitetsindex för de mindre centralorterna. Uppgifterna i tabell 89 ändrar sig snabbt, varför smärre felaktigheter kan finnas.

Resultatet av de båda undersökningarna av centraliteten i länets tätorter redovisas i tabell 88. I denna finns därjämte folkmängdstalet samt antalet butiker redovisat. För vissa obetydliga centralorter med ett invånareantal under 500 invånare anges inte centraliteten enligt Godlunds metod och ej heller butiksantalet. I tabellen har Järpen och Svensta sammanslagits till en enda tätort, likaså Hoverberg och Svenstavik, Södra Rätansbyn och Norra Rätansbyn, Hede och Norra Hede samt Sveg och Ulvkälla. Anledningen till dessa avsteg från folkräkningens tätortsbegrepp sammanhänger med att de båda tätorterna i respektive grupp tillsammans utgör en enda funktionell enhet, där avsaknaden av en viss serviceanordning kompenseras av tillgången på densamma i den helt närbelägna andra tätorten. I tabellen anges centraliteten även för Myrviken, detta trots att denna ort ej klassificerats som tätort i 1960 års folkräkning.

Innan centraliteten i länets tätorter kommenteras, kan det vara lämpligt att först studera de olika centralorternas omland. Centralitet och omland sammanhänger med varandra på så sätt, att ju högre centralitet orten har, desto större är i allmänhet också omlandet. Såsom framgår av tabell 88 är Östersund länets i särklass största centralort. Stadens centralitet är ungefär densamma som Umeås, Sundsvalls och Faluns men klart överlägsen Sollefteås, Härnösands, Lyckseles och Ljusdals. Vid en undersökning av Östersunds omland, jämfört med ovannämnda orters, finner man, att det omfattar praktiskt taget hela Jämtlands län. Endast de östligaste delarna av länet synes vara mera inriktade mot annat håll, nämligen mot Sollefteå och Sundsvall. Å andra sidan synes de norra delarna av Ångermanland samt möjligtvis även de sydligaste delarna av den västerbottniska lappmarken vara orienterade mot Östersund. Folkmängden i Östersunds omland, karterat gentemot ovannämnda orters, uppgår till minst 140 000 invånare. Det torde vara ganska sällsynt att en residenstad har ett i kommersiellt hänseende så dominerande inflytande över hela sitt län. Först i utkanterna av länet finns det utrymme för andra centralorter med egna omland. Dessa centralorter är i första hand *Strömsund* och *Sveg*, som visserligen inte har särskilt stor folkmängd, men i gengäld är väl försedda med olika serviceanordningar, vilka i stor utsträckning är avsedda för deras omlands behov.

Vid en kartering av Strömsunds och Svegs omland bör jämförelser göras gentemot Östersunds samt mot Vilhelminas, Sollefteås, Sundsvalls, Ånges, Ljusdals, Orsas och Älvdalens omland. Svegs omland omfattar då i stort sett hela Härjedalen samt dessutom de västra delarna av Los kommun i

Gävleborgs län. Omlandsgränsen gentemot Ljusdal, Orsa och Älvdalen följer i övrigt nästan exakt länsgränsen. Hede och Tännäs kommuner synes inte vara lika starkt inriktade mot Sveg som övriga kommuner i Härjedalen. Strömsunds omland, beräknat gentemot Östersund, Vilhelmina och Sollefteå, omfattar Ströms och Frostvikens kommuner samt delar av Hammerdals och Föllinge kommuner. Dessutom synes Tåsjö samt delvis även Fjällsjö i Västernorrlands län vara mera inriktade mot Strömsund än mot Vilhelmina och Sollefteå. Den övriga delen av Jämtlands län tillhör Östersunds omland, dock med undantag för de östligaste delarna av länet som troligtvis är mera orienterade mot Sollefteå och Sundsvall. Folkmängden inom detta omland är cirka 110 000 invånare, och arealen är ungefär lika stor som 2—3 normalstora syd- och mellansvenska län tillsammans.

Om man vid olika regionavgränsningar eller lokaliseringar av serviceanordningar har ännu lägre krav på befolkningsunderlag än vid de båda förutnämnda omlandskarteringarna, är det mycket svårt att i ett län med en befolkningsfördelning som den i Jämtlands län, finna ut lämpliga centralorter. Östersund — samt även, fast i betydligt mindre omfattning, Sveg och Strömsund — utövar nämligen i servicehänseende ett så dominerande inflytande över hela länet, att befolkningsunderlaget blir relativt litet hos andra centralorters omland. I fig. 31 har på en karta markerats de ungefärliga gränserna för Östersunds, Svegs, Strömsunds, Bräckes, Järpens, Hammarstrands och Svenstaviks omland. Omlandsavgränsningarna har skett genom en teoretisk metod, som är konstruerad av S. Godlund och som bygger på tätorternas centralitet och inbördes läge i förhållande till varandra. Karteringen visar mycket god överensstämmelse med resultat från andra undersökningar, som bygger på faktiskt material, såsom telefontrafikens inriktning, busstursfrekvensen till tätorterna, resandefrekvensen på vissa busslinjer samt trafikräkningar rörande bilresenärers resmål.

Bräcke och Järpen är såsom framgår av tabell 88 förhållandevis väl utrustade centralorter. Deras omland, som ej gäller för alla former av service, sträcker sig över den egna kommungränsen. Vid lokaliseringar av serviceanordningar, som ej kräver större befolkningsunderlag än 7 000—12 000 invånare, synes Bräcke och Järpen vara lämpliga orter att förlägga verksamheter till.

De södra delarna av landskapet Jämtland saknar större centralorter. I ingen av kommunerna Hallen, Oviken, Hackås, Berg, Övre Ljungadalen och Rätan finns någon ort, som i servicehänseende utövar något nämnvärt inflytande utöver den egna kommungränsen. Trots det stora avståndet till Östersund utgör denna stad den viktigaste serviceorten för områdets befolkning. Det synes angeläget, att man till gagn för hela det berörda området i större utsträckning än hittills försöker förlägga olika serviceanordningar till en enda ort i denna region, detta för att undvika onödiga resor för befolkningen till flera orter. Möjligheterna till en mera fördelaktig närings-

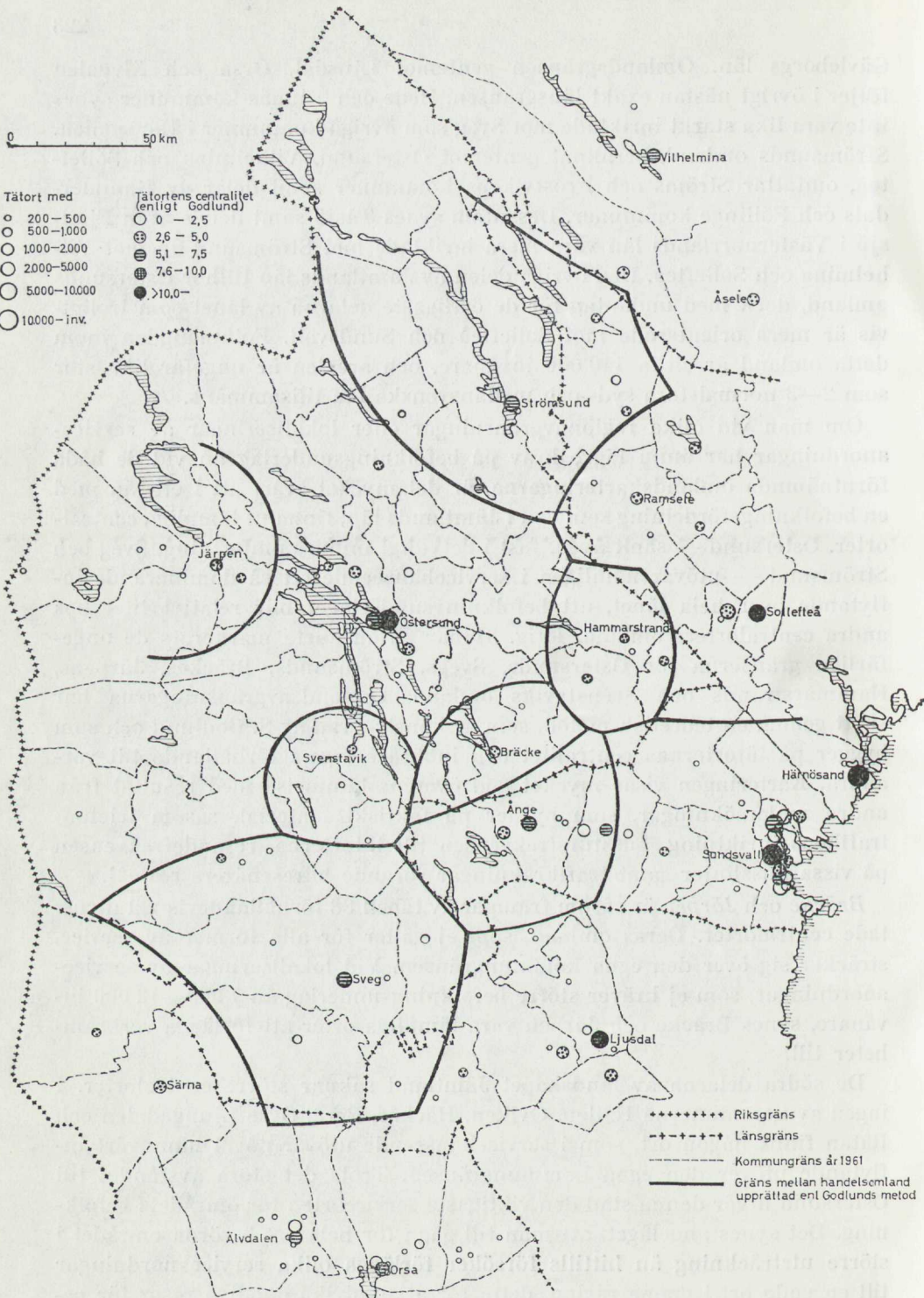

Fig. 31. Näringsgeografiska regioner samt tätorternas centralitet.

struktur i regionen blir härigenom också större. Ett uttryck för denna lokaliseringssträvan är länsstyrelsens förslag till ett kommunblock, uppbyggt omkring *Svenstavik* och bestående av Bergs, Ovikens, Övre Ljungadalens och Rätans kommuner samt Hackås församling. Det på kartan i fig. 31 angivna Svenstaviks omland kan med hänsyn till tilltänkta utbyggnader inom bland annat sjukvård och skolväsen i Svenstavik förmodas få en något större utsträckning i framtiden än vad kartan utvisar.

Av länets övriga tätorter har även Brunflo, Krokomb, Hammarstrand, Bispgården, Kälarne, Gällö, Stugun, Lit, Hammerdal, Gäddede, Föllinge, Änge, Mörsil, Ytterhogdal, Lillhärda och Hede en centralitet, som är av viss betydelse. De båda förstnämnda tätorterna är förhållandevis välutrustade med olika serviceanordningar, men genom sitt läge i närheten av Östersund är deras omland mycket små. Övriga angivna orter är typiska kommuncentra, vars serviceutrustning är dimensionerad huvudsakligen för kommunens eget behov. Hede torde dock vara centralort i vissa avseenden även för Tännäs kommun, liksom även Hammarstrand för delar av omkringliggande kommuner. Funäsdalen och Åre är centralorter av en speciell typ, därigenom att deras serviceutrustning delvis är beroende av turisternas behov, således ej enbart av den bofasta befolkningens. Enligt Godlunds metod har Frösön en förhållandevis hög centralitet. Det stora antalet butiker i denna tätort består emellertid till stor del av livsmedelsaffärer och andra dagligköps-affärer. Enligt Jacobsons metod har Frösön en låg centralitet, vilket sammanhänger med att sådana vanliga serviceanordningar som biograf, möbelaffär, järnhandel och skoaffär saknas. I själva verket utgör Frösön en centralt belägen bostadsregion i den stora bebyggelseagglomerationen Östersund—Frösön. Flertalet av arbetsplatserna och de viktigare serviceanordningarna för Frösöns befolkning finns i staden Östersund.

Av tabell 45 i kapitel B.1.1.5.4 kan utläsas de olika tätorternas näringsstruktur. I denna tabell finns dessutom en enkel klassificering av tätorterna.

B.2.6.2. Arbetskraftspendlingen

Ett uttryck för kontakterna mellan tätorter och omland är arbetskraftspendlingen in till tätorterna. Av tabell 90 framgår, att en allt större del av den förvärvsarbetande befolkningen i länet har sina arbetsplatser utanför den egna kommunen, troligtvis i någon tätort i en grannkommun. År 1950 hade sålunda 3 238 personer i länet sina arbetsplatser utanför den kommun, där de var bosatta. År 1960 hade antalet stigit till 9 433 personer, alltså nästan en 3-dubbling under 10-årsperioden.

I alla länets kommuner har arbetskraftspendlingen ökat väsentligt i omfattning. I absoluta tal har ökningen varit störst i Frösö köping, där antalet utpendlare år 1960 var 2 250 personer, jämfört med 1 260 personer år 1950, alltså en ökning med nästan 1 000 personer. Under samma tidsperiod ökade

totala antalet förvärvsarbetande, bosatta i köpingen, med endast 650 personer. År 1960 hade 59,2 % av Frösö köpings förvärvsarbetande befolkning sina arbetsplatser utanför köpingen, till den allra största delen i Östersund. Andra kommuner med stor arbetskraftsutpendling var Rödön och Brunflo, där 23,0 respektive 34,9 % av de förvärvsarbetande hade sina arbetsplatser utanför respektive kommun, också så gott som enbart i Östersund. Även de båda andra av Östersunds »förortskommuner», Lit och Hackås, hade stor arbetskraftsutpendling till Östersund. Av en karta, fig. 32, framgår arbetskraftspendlingen till och från Östersund, redovisad per församling.

År 1950 hade inte mindre än 19 av länets 35 kommuner en arbetskraftsutpendling, som var mindre än 2 % av antalet förvärvsarbetande i respektive kommun. År 1960 hade ingen kommun en utpendling, understigande 5 %. I de flesta av länets kommuner hade mer än 10 % av den förvärvsarbetande befolkningen sina arbetsplatser utanför kommunen. Med hänsyn till att flertalet av kommunerna i Jämtlands län är förhållandevis stora till ytan är det genomsnittliga procenttalet för hela länet, 16,7 %, överraskande stort. Den stora ökningen av arbetskraftspendlingens omfattning i länet mellan åren 1950 och 1960 är i första hand ett resultat av den stora sysselsättningsminskningen inom länets båda huvudnäringar, jordbruk och skogsbruk. Av betydelse i sammanhanget har också varit kommunikationernas utveckling, särskilt då det allt större bilinnehavet. En omdiskuterad fråga i samband med den över hela landet tilltagande arbetskraftspendlingen är i vad mån bristen på bostäder i tätorterna har bidragit till ökningen av antalet personer, som är bosatta på längre avstånd från sina arbetsplatser. Även om denna faktor har varit av stor betydelse, kan man emellertid ej bortse från det förhållandet, att många människor som byter yrke gärna överser med de ofta långa resorna till arbetsplatsen, bara de får bo kvar i sin invanda miljö på landsbygden, ofta till väsentligt lägre hyreskostnader än i tätorterna. Undersökningar från andra landsändar tyder emellertid på att arbetskraftspendlingen mellan glesbygd och tätort ofta är första steget mot en mera definitiv inflyttning till tätorten.

B.2.6.3. Centralorterna och lokaliseringpolitiken

Kännedomen om samspelet mellan centralorter och omland är synnerligen viktig vid all lokaliseringsverksamhet. Detta gäller lokalisering av såväl enskilda företag som olika statliga och kommunala serviceinrättningar. Eftersom centralorterna utgör de orter, som spontant anlitas av befolkningen vid täckandet av olika servicebehov, hör de också utgöra läget för nylokaliseringar av olika statliga och kommunala serviceorgan, detta för att undvika dubbelresor för befolkningen till ett flertal orter. En felaktigt lokaliserad statlig eller kommunal inrättning medför inte någon bristande lönsamhet hos inrättningen. Det finns därför risk för att en sådan, trots en fellokalisering

ring, som medför ökade resekostnader och ökat besvär för den befolkning, som anlitar den, ändå får ett permanent läge. Så är naturligtvis inte fallet med en enskilt ägd serviceanordning, som får försämrad lönsamhet, om den är felaktigt placerad i förhållande till kundkretsen, och därigenom kan tvingas till en nylokalisering. En särskilt stor noggrannhet krävs därför vid lokaliseringen av olika statliga och kommunala serviceanläggningar.

Undersökningar av centralortssystemet i en region kan därjämte vara till nytta därigenom att man kan upptäcka, att regionen saknar en större centralort men i stället har flera mindre, som rivaliserar och som är ofullständigt utrustade var och en. För att undvika onödiga resor för befolkningen, bör man därför vid nylokaliseringar så vitt möjligt besluta sig för att »satsa» på en av orterna och försöka att där få till stånd en i servicehänseende mera fullständigt utrustad centralort.

En sådan lokaliseringspolitik kan dessutom vara till nytta vid en regions strävan att få industriföretag till området. För företagaren och hans anställda är det nämligen ofta av stor betydelse att bo på en ort med god tillgång till allmän och kommersiell service. Om undersökningar rörande de primära lokaliseringsfaktorerna för företaget (råvarutillgångar, avsättningsförhållanden, energipriser m. m.) ger till resultat, att ett flertal orter kan anses som acceptabla, kan just det förhållandet, att en ort är väl försedd med olika serviceanordningar bli utslagsgivande vid lokaliseringen. En mera målmedveten utbyggnad av serviceanordningarna i enbart *en* av en regions tätorter kan därför bli till nytta för industriutvecklingen med därav följande bättre befolkningsutveckling och skatteunderlag. På lång sikt bör en sådan lokaliseringspolitik bli till gagn ej enbart för tätorten i fråga utan självfallet även för en förhållandevis stor region runt densamma.

B.2.7. Bebyggelseplanering och bostadsproduktion

B.2.7.1. Bebyggelseplanering

Jämtlands läns karaktär av ett glesbygdsområde medför måhända inte samma behov av *regional bebyggelseplanering* som i en del andra län i riket. Behov av en samordning av bebyggelse- och bostadsförsörjningsplaner finns emellertid i samtliga kommuner med tätbebyggelse. Detta gäller särskilt i de centrala delarna av länet runt Östersund och dess grannkommuner Frösö köping, Brunflo och Rödön. Härtill kommer, att glesbygden och avfolkningen i stora delar av länet orsakar alldeles speciella planeringsproblem, som för sin lösning kräver samordning av planeringsarbetet för flera kommuner, om man skall kunna undvika felaktiga investeringar inom olika sektorer av samhällslivet. Det är troligt, att kommunblocken skall kunna utgöra en god grund för den översiktliga planeringen inom olika regioner i länet.

Beträffande *detaljplaneringen* har i tabell 91 angivits om byggnadsplan eller stadsplan finns fastställd för länets olika tätorter.

En särskild form av bebyggelseplanering krävs för *fritidsbebyggelsen*.¹

Under de senare åren har en explosionsartad utveckling av denna bebyggelse skett i länet. Den är en direkt följd av de förlängda semestrarna, de fria lördagarna samt reselivets och bilismens utveckling, indirekt av det ökade välståndet. Pådrivande har på många håll varit de direkta markintressena: mark som varit tämligen värdelös har plötsligt fått ett nytt penningvärde. Avfolkningsområdena har upptäckt en möjlighet till ny rörelse och nya inkomster, i viss grad också nya arbetstillfällen, direkta och indirekta.

Fritidsbebyggelsen är delvis en gammal företeelse i länet. Före 1920-talet var den relativt exklusiv, om man undantar vissa jakt- och fiskestugor, som dock lika mycket tjänade försörjningen, alltså på ungefär samma sätt som fäbodväsendet. Sedermera var det länets tätortsbor, särskilt östersundsborna, som i stor utsträckning började skaffa sig semesterstugor vid Storsjön och andra sjöstränder, i många fall också i fjälltrakterna. Den stora invasionen av folk från många olika delar av Sverige, som skaffat sig sportstugor i fjälltrakterna, började dock först på 1950-talet.

För att få någon uppfattning om fritidsbebyggelsens omfattning i länet har utredningen bearbetat 1961 års fastighetslängder. I sådana längder anges taxeringsvärde för såväl tomtmark som för byggnader, varigenom man kan avgöra om en taxeringsenhet är bebyggd. För varje taxeringsenhet står ägarens namn och bostadsadress angiven, och genom jämförelse mellan taxeringsenhetens läge och ägarens bostadsort kan man sluta sig till om fastigheten är att räkna till fritidsbebyggelse eller inte. Endast sådana fastigheter, som i längderna har beteckningen »annan fastighet», har undersökts. Det är visserligen troligt, att även en del jordbruksfastigheter, ägda av utboar, används för fritidsbebyggelse, men eftersom antalet sådana sportstugor är mycket svårt att fastställa, har jordbruksfastigheterna helt lämnats åsido.

Genom att en fastighet måste vara värd minst 4 000 kronor, för att kommunen skall få några skatteinkomster från den, finns en viss risk för att man i längderna ej varit lika noggrann att upptaga taxeringsenheter, värda mindre än 4 000 kronor, som fastigheter, värda mer än denna summa. Ett förvånansvärt stort antal sportstugor är emellertid åsatta ett taxeringsvärde på just 4 000 kronor, men det är dock troligt att en del mindre sportstugor, särskilt sådana som står på ofri grund, ej kommit med i längderna. För att man skall få en mera riktig bild av fritidsbebyggelsens omfattning, bör därför antalet sportstugor enligt fastighetslängderna höjas något. Efter överläggningar med taxeringsnämndsordförande från olika delar av länet har

¹ Fritidsbebyggelsen ingår även som en del i *turistnäringen*. Denna näringsgrens ekonomiska betydelse för länet behandlas i kapitel B.2.5. Förslag till åtgärder för turistnäringen finns i kapitel C.2.2.5. Se f. ö. även kapitel C.2.1.3.

antalet sportstugor enligt längderna höjts med 20 %. De på detta sätt erhållna siffrorna för fritidsbebyggelsens omfattning i länets kommuner framgår av tabell 92.

Såsom framgår av tabellen fanns det i länet år 1960 3 129 sportstugor, ägda av personer, bosatta utanför resp. kommun. Antalet sportstugor, som ägs av personer bosatta i samma kommun, som den, där stugan är belägen, har inte kunnat avgöras. De flesta sportstugorna finns i Brunflo och Tännäs kommuner samt i Åre och Rödön. Det tycks i huvudsak vara två delvis divergerande faktorer som bestämmer fritidsbebyggelsens omfattning i olika delar av länet, nämligen en önskan att förlägga sportstugan i så orörd natur som möjligt (t. ex. i fjällvärlden) samt ett behov av att ha stugan så nära hemorten som möjligt (den omfattande fritidsbebyggelsen i Brunflo, Rödön, Hackås, Revsund och Frösö köping ägs till största delen av personer bosatta i Östersund och Frösö köping). Såsom framgår av tabell 92 är det få icke-länsbor, som har sportstugor i Storsjö-bygden. Personer, bosatta utanför länet, har i stället sina sportstugor i fjälltrakterna. I synnerhet i Tännäs men även i Åre, Undersåker och Hede är det ett stort antal icke-länsbor som har sportstugor. Av ovan angivna 3 129 sportstugor utgjorde antalet sportstugor, som ägdes av personer, bosatta utanför länet, 1 399.

Efter 1960 har fritidsbebyggelsen utvecklats explosionsartat i länet. De i tabell 92 lämnade siffrorna underskrider därför i många av länets kommuner, särskilt då i sådana med stora och förhållandevis lättillgängliga fjällområden, *kraftigt* det verkliga antalet år 1963.

Ur plansynpunkt kan fritidsbebyggelsen i länet lämpligen indelas i tre kategorier:

1) Bebyggelse i skogsterräng, i allmänhet enstaka, utan särskild anknytning till sjö eller fjäll. Hit kan räknas de tidigare nämnda jakt- och fiskestugorna, vidare övergiven fäbodbebyggelse i skogstrakterna, samt weekendstugor i närheten av tätbebyggelsecentra.

Denna kategori skapar i allmänhet inga planeringsproblem, med undantag för den bebyggelse som lägger sig nära den egentliga tätortsbebyggelsen.

2) Bebyggelse vid sjöstränderna. Denna utgöres dels av semesterstugor i största allmänhet, dels mer utpräglade week-end-stugor och bygger framför allt på sommarens badmöjligheter.

Då länets sjöar genom klimatet endast korta tider kan vara lämpliga för badliv är detta slags bebyggelse naturligtvis ett mycket mindre problem i våra trakter än i sydligare landsändar, speciellt vid havsstränderna, men skapar dock markdispositions- och naturvårdsproblem även här. Det gäller framförallt östersundstrakten. Man har sökt bemästra problemen, dels med byggnadsplaner för smärre exploateringsområden, dels med strandlagsförbud.

Denna bebyggelse tillgodoser huvudsakligen länsbornas egna behov. Något intresse för turistpropagandan har den knappast.

3) Bebyggelsen i fjälltrakterna, avsedd framförallt för korta vintersemestrar, men även mer och mer för sommaruppehåll. I lämpligt belägna trakter har man till och med börjat kombinera sådan fjällvistelse med badbesök vid norska atlantkusten.

Denna bebyggelse skapar från planeringssynpunkt de största svårigheterna för närvarande. Dessa är dels sanitära och kommunikationsmässiga m. fl. allmänna planlägningsproblem men dels också, och framför allt, naturvårdsproblem, som gäller den viktiga frågan om hushållandet med marken och landskapet. Det kan inte framhållas nog ofta att man vid olämplig exploatering kan riskera att förstöra den natur som man tänkt sig locka med, förslösa det kapital som man skall dra röntan ur.

Statliga och kommunala myndigheter har ofta kommit för sent med åtgärder inför utvecklingen. Särskilt kommunerna måste väckas till större förståelse för vad planering betyder på detta område, att det inte bara är, som man tycks ha för sig på många håll, ett sätt att onödigt krångla till avstyckningsproceduren. Erforderliga åtgärder är framför allt byggnadsplanläggning i tid av områden, som direkt skall exploateras för tätbebyggelse, vidare införande av utomplansbestämmelser för större områden, där av olika skäl glesbebyggelsen behöver hållas under kontroll, samt slutligen byggnadsförbud eller någon art av fridlysning för naturområden, som ej alls bör byggas.

Önskvärt är att kommunerna upprättar enkla generalplaner för de delar av kommunen, som kan komma ifråga för friluftslivet och fritidsbebyggelsen, så som har skett i ett par fall i Dalarna. För att detta inte endast skall bli en pappersplanering fordras att kommunerna tar ekonomiskt ansvar för planens tillämpning, helst också själva skaffar sig tillräckligt med mark för att kunna dirigera utvecklingen i önskad riktning. Att få större företag av något slag att intressera sig för en samordnad exploatering av ett område brukar i allmänhet ge ett i olika avseenden bättre resultat, än om det individuella byggandet får breda ut sig ohämmat. Ifråga om byggnadskontrollen må nämnas, att det hittills varit ett svårarbetat fält att få kommunerna att inse värdet av sakkunskap för bebyggelsefrågornas behandling. Med lämplig organisation kan utan alltför stora kostnader sådan sakkunnighjälp ge god valuta, inte minst för fritidsbebyggelsens utformning.

Inom länet finns hittills ca 35 byggnadsplaner för fritidsbebyggelse, av växlande storlek, men i allmänhet tämligen små (20—50 tomter). Då har medräknats även de som ännu ej är fastställda. Ca 15 av dessa planer berör fjällområden. Detta är ett litet antal i förhållande till behovet och utvecklingen. Inte minst för länets förmåga att ta emot semesterfolket från övriga Sverige i den utsträckning man hoppas på är det önskvärt, att denna planeringsverksamhet intensifieras under kommunernas ledning. Länsutredningen vill i detta sammanhang hänvisa till de riktlinjer rörande planeringen för fritidsbebyggelsen, som länsstyrelsen i en skrivelse i februari 1963 del-

givit länets kommunalnämnder, byggnadsnämnder och hälsovårdsnämnder samt drätselkammaren i Östersund.

Såsom angivits i kapitel C.2.2.5 (Åtgärder för turistnäringen) finns inom Jämtlands län ett stort behov av en samordnande regionplan för länets turistnäring och naturvård. I en sådan plan skulle man försöka kanalisera de ökande turistströmmarna på ett sådant sätt, att samtidigt som det ekonomiska utbytet för turistnäringen tillgodoses, man på lång sikt även bevarar själva basen för länets turistnäring, nämligen de viktiga naturtillgångarna. I kapitel C.2.1.3 lämnas därjämte vissa förslag rörande bebyggelseplaneringen i länet.

B.2.7.2. Bostadsproduktion

I tabell 93 finns en sammanställning över bostadsproduktionen i länet under perioden 1950—1960. Siffrorna bygger på material från länsbostadsnämnden, varigenom en mindre del (ungefär 5 %) av den totala bostadsproduktionen inte kommit med. Antalet nybyggda lägenheter har i tabellen uppdelats på sådana i större hus och sådana i 1- och 2-familjshus. Bostadsproduktionen har för perioden satts i relation till kommunernas invånareantal, varigenom man får en mera riktig bild av den regionala fördelningen.

För hela länet gäller, att bostadsproduktionen har per invånare räknat varit något mindre än i hela riket. Detta sammanhänger emellertid med att Jämtlands län är så utpräglat tätortsfattigt. Bostadsproduktionen i såväl Östersund som länets landsbygd har nämligen varit nästan lika stor som genomsnittet för rikets städer, respektive för rikets landsbygd.

Sett i relation till invånarantalet har en mera betydande bostadsproduktion endast förekommit i Östersunds stad, Frösö köping och Svegs köping, för vilka kommuner höga relationstal kan observeras i tabellen. Något över riksgenomsnittet för rikets landskommuner ligger också Ströms och Bräcke kommuner. Övriga kommuner har haft en låg bostadsproduktion i förhållande till invånarantalet.

Antalet nybyggda lägenheter i länets olika kommuner överensstämmer mycket väl med befolkningsutvecklingen. Länets egentligen enda folkökningkommuner, nämligen Svegs och Frösö köpingar samt Östersunds stad, har haft den största bostadsproduktionen under perioden. I Ströms och Bräcke kommuner, som har haft ungefär konstant folkmängd under 1950-talet, har också producerats förhållandevis många lägenheter, medan övriga kommuner, som haft en låg bostadsproduktion, tillhör så gott som genomgående avfolkningskommunerna.

En hög bostadsproduktion är emellertid inte bara ett uttryck för att den hittillsvarande befolkningsutvecklingen har varit positiv utan även ett tecken på att den framtida folkmängdsutvecklingen kan antagas bli god. Ett studium av bostadsproduktionens storlek under en tidsperiod kan därför vara av värde vid uppgörandet av lokala befolkningsprognoser.

B.2.8. Kommunikationer

Av stor betydelse för näringslivet i en region är kommunikationerna. I kapitel B.2.4.2 har redan transportkostnadernas betydelse för näringslivet i Jämtlands län analyserats. I föreliggande avsnitt skall därför endast mera allmänna synpunkter på länets kommunikationsväsen tas upp till behandling.

B.2.8.1. Järnvägarna

Järnvägsnätet inom Jämtlands län omfattade år 1962 787 bankilometer. Per invånare räknat är länet landets järnvägstätaste. Däremot är det per arealenhet synnerligen glest. Hela nätet är normalspårigt samt ägt och trafikerat av SJ. Sträckan Jämtlands Sikås—Hammerdal, som är en sidolinje till inlandsbanan, trafikeras numera endast av godståg. Vissa driftsinskränkningar såväl beträffande persontrafiken (den norra delen) som beträffande godstrafiken (den södra delen) har under senare år skett på inlandsbanan.

I 1953 års trafikutredning (SOU 1961:23) anges inlandsbanan som en trafiksvag linje. Detta gäller särskilt sträckan Brunflo—Sveg med 178 000 bruttotonkm per bankm, jämfört med 239 000 på sträckan Östersund—Hoting. Linjen Sveg—Hede är med sina 96 000 bruttotonkm per bankm en av landets allra trafiksvagaste järnvägar. Fråga har väckts, att denna järnväg skall nedläggas. En förutsättning för detta är emellertid att en ny väg bygges mellan Vemhån och Glissjöberg. Den egentliga inlandsbanan tillhör enligt trafikutredningen sådana samhällsnödvändiga linjer, som bör bibehållas även på längre sikt, detta trots att den lämnar ett betydande driftunderskott.

Järnvägslinjerna Bräcke—Östersund—Storlien, Östersund—Hoting, Ulriksfors—Strömsund, Jämtlands Sikås—Hammerdal hade var och en våren 1963 6 lokalgodståg per vecka i vardera riktningen. På envar av linjerna Brunflo—Sveg—Orsa och Sveg—Hede gick endast 3 godståg i vardera riktningen. 5 dagar i veckan gjorde södergående fjärrgodståg på sträckan Långsele—Ånge uppehåll i Bispgården, Ragunda och Kälarne. Detta tåg hade därvid även med sig vagnar, som ankommit till Långsele med norrgående fjärrgodståg. Vid behov insattes lokalgodståg på sträckan Bräcke—Nyhem. Förutom av tidigare nämnda lokalgodståg betjänades Östersund dessutom av 12 fjärrgodståg per vecka i vardera riktningen till och från Ånge. Av ungefär samma karaktär som ett fjärrgodståg var det blandade tåget på linjen Östersund—Storlien, vilket medförde vagnar till och från Norge. Detta tåg hade på sträckan trafikbetjäning endast i Järpen.

I tabell 94 redovisas antalet ankommande och avgående personförande tåg per vecka i länets tätorter. Av dessa saknar 19 järnvägsstation.

Östersund kan sägas ha förhållandevis goda järnvägsförbindelser med

ISOKRONER
utvisande restid i timmar från
ÖSTERSUND

Färdsätt: Snabbaste tågförbindelse
(januari 1962) + anslutande bil.

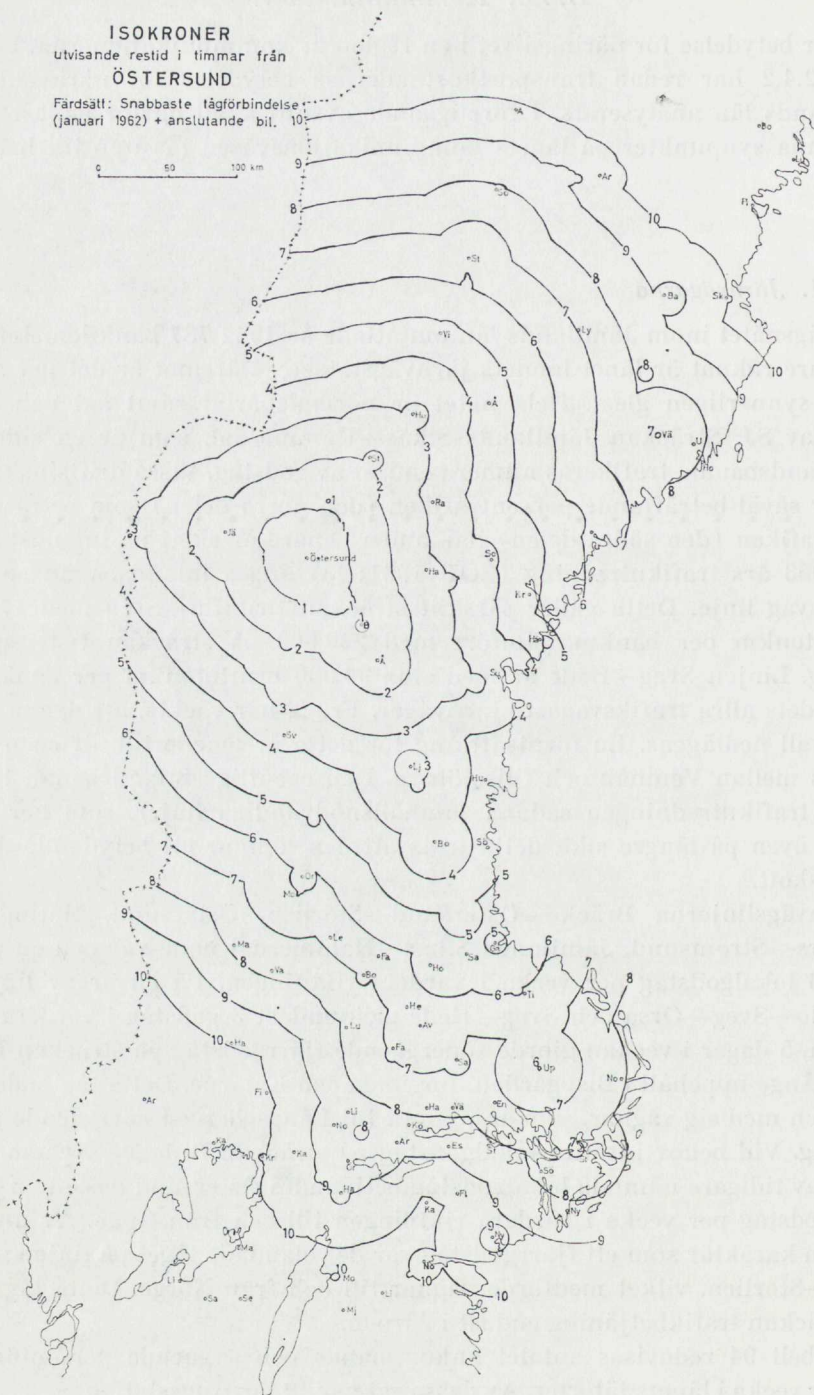

Fig. 33.

södra och mellersta Sverige. Mellan staden och Stockholm går i vardera riktningen 4 snabba tågpar med en restid på mellan 7 1/4 och 10 timmar.¹

Av betydelse för lokalisering av institutioner och anläggningar, som kräver ett visst befolkningsunderlag, är att sådana orter väljes, som har ett förmånligt kommunikationsläge. Resmöjligheterna till de valda orterna skall vara så goda som möjligt för en så stor befolkning som möjligt. I det följande behandlas *Östersunds kommunikationsläge*, jämfört med *Umeås*, *Härnösands* och *Sundsvalls*. Resultatet av beräkningarna framgår av tabellerna 95 och 96 samt av en karta, fig. 33, som visar 1-timmas-isokroner vid resa från Östersund. (Isokron = linje, som sammanbinder punkter, belägna på samma restidsavstånd från en given ort.) Motsvarande kartor har även konstruerats för Umeå, Härnösand och Sundsvall men redovisas på grund av utrymmebrist ej här. Kartorna bygger på följande förutsättningar:

Endast resmöjligheterna *från* de fyra städerna har behandlats. Resultatet bör dock i huvudsak bli detsamma, om man i stället undersöker resmöjligheterna *till* respektive orter.

Resorna från de olika städerna antages ske med snabbaste tågförbindelse (enligt Sveriges kommunikationer, 1962: 1) + eventuell anslutande bilresa. För att i någon mån underlätta arbetet med isokronberäkningarna har bilresorna från de olika järnvägsstationerna antagits ske fågelvägen. Hastigheten har därvid satts till 30 km/tim., vilket, enligt gjorda kontrollmätningar, motsvarar en medelhastighet på verklig väg med cirka 40—50 km/tim. Någon större betydelse för slutresultatet har inte valet av hastighet för bilresan.

Isokronberäkningarna har avbrutits vid 10 timmars resa från de fyra städerna. Efter denna restid når man från Östersund, Härnösand, Sundsvall och Umeå maximalt till:

Från	Åt norr till	Åt söder till
Östersund	Skellefteå, Arvidsjaur, Jörn	Norrköping, Motala, Laxå, Kristinehamn
Härnösand	Storuman, Skellefteå, Jörn	Norrköping, Motala, Katrineholm, Laxå, Kristinehamn
Sundsvall	Storuman, Jörn	Mjölby, Åtvidaberg, Falköping, Karlstad, Hagfors, Åmål
Umeå	Kiruna, Kalix	Sveg, Bollnäs

Efter konstruktionen av isokronerna har befolkningen inom varje restidszon beräknats. Detta har skett med hjälp av E. Pålssons befolkningsprickkarta från år 1957, som aktualiserats till att avse förhållandena vid årsskiftet 1960/61. I tabell 95 redovisas antalet invånare inom de olika tidszonerna.

¹ En tågförbindelse från Östersund till Stockholm förutsätter tågbyte i Sundsvall. Övriga tåg är direktförbindelser.

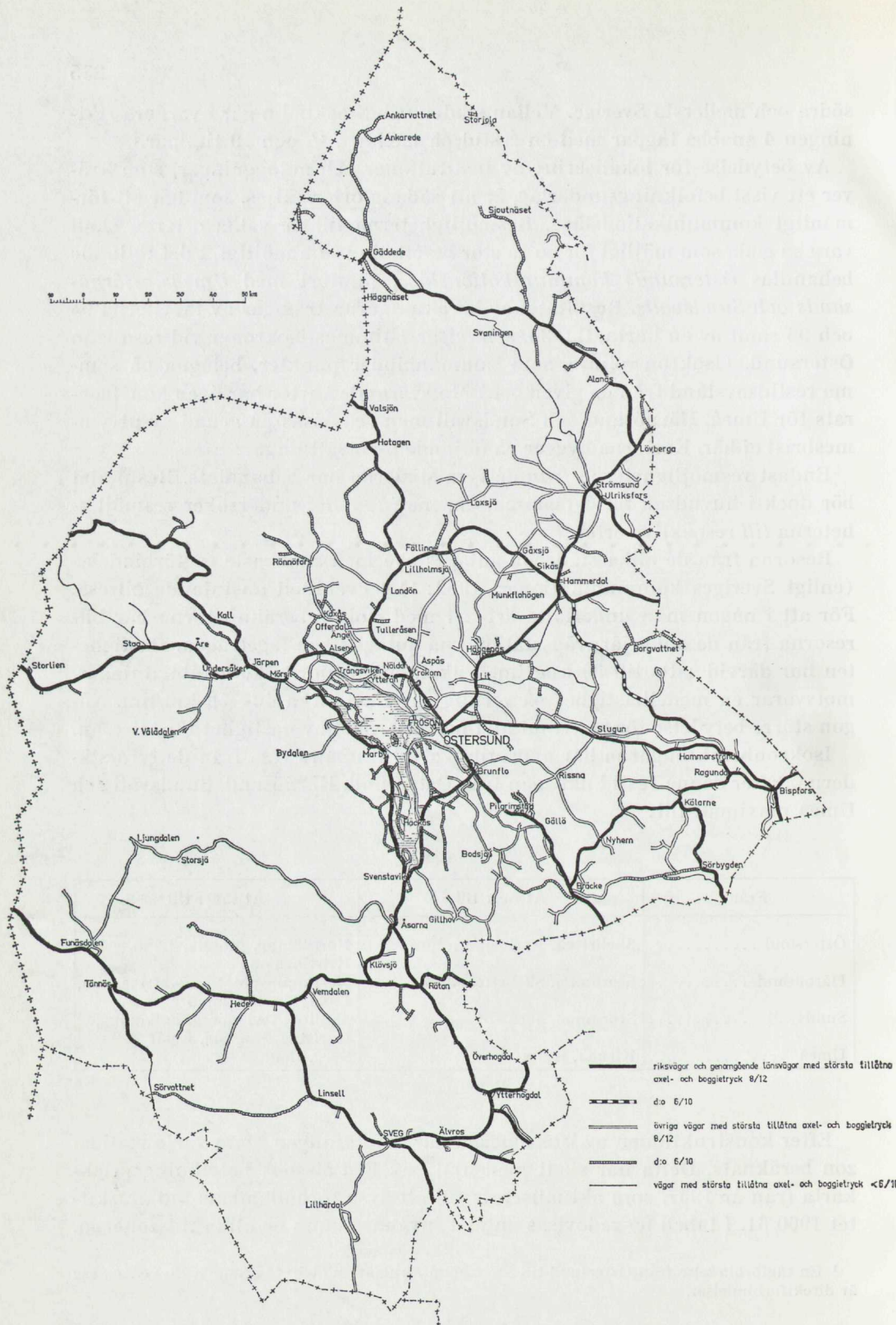

Fig. 34. Största tillåtna axel- och boggietyck på allmänna vägar i Jämtlands län sommaren 1963.

Befolkningstalen i de olika restidszonerna har därefter adderats successivt, så att befolkningsunderlaget *intill* vissa restider kan avläsas. Se tabell 96.

Av tabell 96 kan bland annat utläsas, att av de fyra städerna har Sundsvall det bästa kommunikationsläget. Detta beror dels på den stora befolkningstätheten runt staden, dels på att restiden från Sundsvall till Stockholm är 2 respektive 1 timma kortare än från Östersund respektive Härnösand.

På kortare restidsavstånd är Härnösands kommunikationsläge något bättre än Östersunds, men vid större krav på befolkningsunderlag blir de sammanlagda restiderna till Härnösand och Östersund ungefär lika långa. Härnösands kommunikationsläge är bättre än Östersunds i riktning söderut, men vid resa norrut kan man från Östersund nå fler personer än från Härnösand, detta beroende på Östersunds läge vid inlandsbanan och de jämförelsevis dåliga tåganslutningarna i Långsele från Härnösand till norrgående snälltåg.

Östersunds kommunikationsläge är väsentligt bättre än Umeås. Cirka 580 000 personer kan nå Östersund inom 5 timmars resa, medan motsvarande antal personer behöver upp till 7 timmar för att nå Umeå. 1 miljon människor kan resa till Östersund inom 6—7 timmar men behöver inemot 10 timmar för att alla skall hinna fram till Umeå. På 10 timmar kan 3,5 miljoner människor resa till Östersund under det att på samma tid endast 1 miljon människor kan nå Umeå.

B.2.8.2. Vägarna

Det allmänna vägnätet framgår av karta 34. På kartan har vägarna indelats i följande fem grupper.

1. Riksvägar och genomgående länsvägar som tillåter 8 tons axeltryck och 12 tons boggietryck.
2. D:o som tillåter 6 tons axeltryck och 10 tons boggietryck.
3. Övriga vägar som tillåter 8 tons axeltryck och 12 tons boggietryck.
4. D:o som tillåter 6 tons axeltryck och 10 tons boggietryck.
5. Vägar för vilka tillåtet axeltryck och boggietryck är mindre än 6 resp. 10 ton.

Längden av de allmänna vägarna på länets landsbygd jämte de vägar inom Östersunds stad för vilka Kronan är väghållare uppgick den 1.1.1963 till 5 228 km. Därav utgjorde 712 km riksvägar och 4 516 km länsvägar.

Beskaffenheten i april 1963 hos riksvägarna, de genomgående länsvägarna och vissa andra betydelsefullare vägar framgår av följande sammanställning. Vid angivande av beskaffenheten har hänsyn tagits till trafikintensiteten, så att större krav ställts på en mera trafikerad väg än på en mindre trafikerad. Såsom *nöjaktig* har betecknats väg, vilken vid nuvarande trafik kan anses godtagbar i avseende på plansträckning, lutningsförhållanden, bredd och bärighet. Tjälfarligheten har angivits särskilt.

Väg nr	Väg/Delsträcka	Ung. längd km	Nuvarande beskaffenhet	Beräknad ombyggnad	
				före 1966 km	1966—70 km
				(Siffrorna inom parentes osäkra)	
E 75	<i>Sundsvall—Östersund—Trondheim</i>				
	Y läns gräns—Sjöändan . . .	14,5	Ej helt nöjaktig. Ej tjälsäker. Oljegrusad.		(14,5)
	Sjöändan—Östersund—Näliden	98,5	God eller nöjaktig. Belagd.		
	Näliden—Mattmar—Mörsil	36,0	Dålig, delvis mycket dålig. Tjälfarlig.		36,0
	Mörsil—Hålland	20,0	Mycket god. Belagd.		
	Hålland—Vikböle	14,0	Under ombyggnad, som beräknas färdig inkl. belägg. 1963.	14,0	
	Vikböle—Staa	14,5	Mycket dålig. Tjälfarlig.	14,5	
	Staa—riksgränsen	51,0	God — Mycket god. Belagd.		
		248,5			
	666	<i>Näliden—Alsen—Mörsil</i> Provisorisk sträckning av E 75 i avvaktan på ombyggnad av Näliden—Mattmar—Mörsil	36,5	Ej helt nöjaktig. Besvärande stigningar för tung trafik vid Bleckåsen och Mörsil. Ej tjälsäker. Oljegrusad till större delen. Resten 1963.	
81	<i>Mora—Sveg—Brunflo—Östersund</i>				
	X läns gräns—Byvallen . .	22,0	Nöjaktig. Avses att oljegrusas eller beläggas.		
	Byvallen—Sveg—Älvros . .	21,0	God. Belagd.		
	Älvros—Rismyr	4,0	Nöjaktig. Oljegrusad.		4,0
	Rismyr—Aspan	11,5	Under ombyggnad som beredskapsarbete.	11,5	
	Aspan—Ytterhogdals stn. .	19,0	God. Belagd.		
	Ytterhogdals stn—Rätan. .	35,5	Nöjaktig. Oljegrusad.		
	Rätan—Åsarna	25,0	Mindre delar ombyggda och belagda. I övrigt dålig. Oljegrusad.		(11,0)
	Åsarna—Svenstavik	16,0	God. Belagd.		
	Svenstavik—Grönviken . .	30,0	Mycket dålig. Mycket tjälfarlig. Större delen under ombyggnad.	15,5	14,5
	Grönviken—Brunflo	16,0	Mycket god. Belagd.	16,0	
		200,0			
84	<i>Hudiksvall—Ljusdal—Sveg</i>				
	X läns gräns—Kolsätt	14,0	God. Belagd.		
	Kolsätt—Älvros	13,5	Nöjaktig. Avses att beläggas eller oljegrusas före 1966.		
		27,5			
86	<i>Sundsvall—Bispfors</i> Y läns gräns—Bispfors . . .	10,5	Dålig. Tjälfarlig. 2,3 km närmast Bispfors god, belagd.		
87	<i>Östersund—Stugun—Hammarstrand—Sollefteå</i>				

Väg nr	Väg/Delsträcka	Ung. längd km	Nuvarande beskaffenhet	Beräknad om- byggnad	
				före 1966 km	1966—70 km
				(Siffrorna inom parentes osäkra)	
	Östersund—Stugun	49,5	Mycket god—god. Belagd. Mycket dålig. Tjälfarlig. Om- byggnad påbörjad som be- redskapsarbete.	(20,0)	(20,0)
	Stugun—Hammarstrand . .	46,5			
	Hammarstrand—Bispgård. Bispgården—Y läns gräns	21,0 10,0	Dålig. Tjälfarlig. God. Belagd.	32,0	15,5
		127,0			
731	Stugun—Höglunda— Hammarstrand Provisorisk sträckning av rv 87 i avvaktan på dess ombyggnad	45,5	Dålig. Tjälfarlig. På delen Stugun—Höglunda beräknas förstärkning och oljegrusning utföras.		
88	Östersund—Strömsund Östersund—Lit	20,5	God. Belagd. Bron över In- dalsälven vid Lit för smal för möte mellan större fordon. Större delen under ombyggnad.	32,0	15,5
	Lit—Hammerdal	47,5			
	Hammerdal—väg till Länglingen	12,5	Dålig. Tjälfarlig. Nöjaktig. Större delen olje- grusad. Resten 1963. Näs- viken—Strömsund, 1,9 km, god, belagd.	32,0	15,5
	Väg till Länglingen—Ström- sund	20,5			
		101,0			
296	Kårböle—Sänna X länsgräns—Strömbacken	7,0	Ej helt nöjaktig (krokig). Oljegrusad. God. Belagd.	32,0	7,0
	Strömbacken—Sänna	11,0			
		18,0			
305	(Se 715)		Mindre delar ombyggda. I övrigt smal och mycket kro- kig. Trafikfarlig.	32,0	10,0
311	Särna—Tännäs W läns gräns—Tännäs	42,0			
312	Riksgränsen vid Fjällnäs— Hede—Sveg Riksgränsen—Hamra	11,5	Nöjaktig. Avses att beläggas 1964. Delvis nöjaktig, delvis dålig och tjälfarlig. I behov av partiell ombyggnad samt be- läggning.	32,0	19,0
	Hamra—Funäsdalen	19,0			
	Funäsdalen—Tännäs	14,0	Nöjaktig. Delvis oljegrusad. Resten 1963.		
	Tännäs—Lossens utlopp . .	18,0	God. Belagd.		
	Lossens utlopp—Långå . . .	20,5	Nöjaktig. Oljegrusad.		

Väg nr	Väg/Delsträcka	Ung. längd km	Nuvarande beskaffenhet	Beräknad ombyggnad			
				före 1966 km	1966—70 km		
				(Siffrorna inom parentes osäkra)			
314	Långå—Hede	13,5	Under ombyggnad som beredskapsarbete. Mycket god. Belagd. Nöjaktig. Belagd eller olje- grusad. Krokig, skarpa backkrön men i övrigt nöjaktig. Olje- grusad.	13,5	20,0		
	Hede—Linsell	43,5					
	Linsell—Glissjöberg	11,0					
	Glissjöberg—Sveg	20,0					
		171,0					
	Ytterhogdal—Kölsillre	20,5				Nöjaktig. Oljegrusad.	
	Ytterhogdal—Y läns gräns						
	315]	Hedeviken—Rätan— Östavall				19,0	I stort nöjaktig. Oljegrusad genom Vemdalen, 4,5 km. Resten beräknas vara belagd eller oljegrusad före 1970.
		Hedeviken—Vemdalsskalet					
		Vemdalsskalet—Utanbergs- vallarna				14,5	3,3 km vid Utanbergsvallar- na god, oljegrusad. I övrigt dålig, avses att förbättras och oljegrusas.
	Utanbergsvallarna—Rätan	17,5	Nöjaktig. Oljegrusad. Genom Rätan nöjaktig, be- lagd 2,9 km. I övrigt dålig. Ej tjälsäker. Viss del under ombyggnad.	9,0	(2,0)		
	Rätan—Y läns gräns	23,5					
		74,5					
316	Utanbergsvallarna—Åsarna	5,5	Dålig. Avses att förbättras och oljegrusas. Under ombyggnad, som be- räknas färdig inkl. belägg. 1963.	7,5			
	Utanbergsvallarna—Klöv- sjö						
	Klövssjö—väg till Kvarnsjö	7,5					
	Väg till Kvarnsjö— Åsarna	10,5					
		23,5					
321	Svenstavik—Mattmar	77,5	Dålig, partiellt mycket dålig. Tjälfarlig.		(15,0)		
322	Staa—riksgränsen vid Sandvika	48,5	Mycket dålig (smal och kro- kig). Mycket svag och tjäl- farlig.				
323	Bräcke—Kålarne—Fors	22,5	Något smal men i övrigt nöj- aktig. Oljegrusad.				
	Bräcke—Nyhem						
	Nyhem—Dockmyr	11,0	Dålig.				
	Dockmyr—Kålarne	20,5	Nöjaktig. Avses att olje- grusas.				
	Kålarne—Ragunda	23,5	Dålig. Tjälfarlig.				

Väg- nr	Väg/Delsträcka	Ung. längd km	Nuvarande beskaftenhet	Beräknad om- byggnad	
				före 1966 km	1966—70 km
				(Siffrorna inom parentes osäkra)	
	Ragunda—Fors	16,5	Dålig. Mycket tjälfarlig.		
		93,5			
3:24	Ragunda—Hammarstrand	7,0	God. Belagd.		
3:36	Järpen—Kallsedet—riks- gränsen vid Finnsjön				
	Järpen—Bonäset	8,5	Dålig. Tjälfarlig.		
	Bonäset—Kall	13,0	Nöjaktig. Delen genom Kall, 5,0 km, god, belagd.		
	Kall—Kallsedet	47,5	Dålig. Tjälfarlig.		(6,0)
	Kallsedet—Anjehem	8,0	God.		
	Anjehem—Baksjönäset	10,5	Under ombyggnad som be- redskapsarbete.	10,5	
	Baksjönäset—riksgränsen	22,0	God.		
		109,5			
3:40	Krokom—Lillholmsjö— riksgränsen vid Rengen				
	Krokom—Tulleråsen	22,0	Delvis ombyggd. I övrigt dålig, ej tjälsäker.		
	Tulleråsen—riksgränsen . .	96,0	Mindre delar ombyggda. I övrigt dålig, delvis mycket smal och krokig. Ej tjälsäker.		
		118,0			
3:41	Lillholmsjö—Föllinge— Hammerdal—Y läns gräns	100,5	Delarna genom Föllinge och Hammerdal goda, belagda. I övrigt dålig, delvis tjäl- farlig.		
3:42	Lövberga—Gäddede—riks- gränsen vid Framnäs				
	Lövberga—Alanäs	25,5	Dålig, smal. Mycket tjälfarlig.		
	Alanäs—Torsfjärden	44,5	Dålig, smal och krokig. Tjäl- farlig. Ombyggnad som be- redskapsarbete pågår vid Torsfjärden.	15,0	(25,0)
	Torsfjärden—Fågelberget	27,5	God. Avses att beläggas.		
	Fågelberget—Gäddede . . .	24,5	Smal och tjälfarlig. I övrigt nöjaktig.		
	Gäddede—riksgränsen	4,5	Dålig, smal och krokig. Tjäl- farlig.		
		126,5			
3:43	Strömsund—Y läns gräns	29,5	Svag och mycket tjälfarlig. Plansträckning, profil och bredd i stort nöjaktiga.	5,0	15,0
3:44	Edefors—Ammer	67,0	Dålig, smal, delvis krokig och tjälfarlig.		
3:45	Strömsund—Y läns gräns				
	Strömsund—Ulriksfors	4,0	God. Belagd.		
	Ulriksfors—Y läns gräns . .	26,5	Mindre delar ombyggda. I övrigt dålig, delvis tjälfarlig.		
		30,5			

Väg. nr	Väg/Delsträcka	Ung. längd km	Nuvarande beskaffenhet	Beräknad om- byggnad	
				före 1966 km	1966—70 km
				(Siffrorna inom parentes osäkra)	
504	<i>Sveg—Lillhärda</i> —W läns <i>gräns</i> Sveg—Lillhärda	29,5	Smal, krokig, ej tjälsäker. Oljegrusad. God. Belagd.		
	Lillhärda—W läns gräns . .	28,0			
		57,5			
514	<i>Vemdalen—Glissjöberg</i> Vemdalen—Hån	22,0	I stort nöjaktig. Avses att beläggas eller oljegrusas. Skall anläggas.	24,5	
	Hån—Glissjöberg	24,5			
		46,5			
531	<i>Funäsdalen—Ljungdalen</i> Funäsdalen—Storvallen . .	19,0	Dålig. Tjälfarlig. Dålig. Hålles ej öppen vin- tertid. Dålig. Ej tjälsäker.		
	Storvallen—Skärkdalen . .	14,5			
	Skärkdalen—Ljungdalen . .	7,5			
		41,0			
535	<i>Ljungdalen—Åsarna</i> Ljungdalen—Börtnan	69,5	Dålig, delvis mycket dålig. Mycket tjälfarlig. Ej helt nöjaktig. Ej tjälsäker.		
	Börtnan—Åsarna	39,5			
		109,0			
580	<i>Myrviken—Sannundet—</i>	11,0	Till större delen smal, krokig, ej tjälsäker. Färjförbindelsen över Sannundet tidvis hårt belastad.		
592— 593	<i>Sanne—Nåkten</i>				
592	<i>Frösön—Östersund</i>		Broförbindelse med kors- ning i plan av mellanriks- banan över Storlien och in- landsbanan. Bron utgör den mest trafikbelastade delen av länets allmänna vägnät.		
715	<i>Kälarne—Sörbygden—Y</i> <i>läns gräns</i>	46,5	Dålig, delvis mycket dålig. Tjälfarlig.		10,0
729	<i>Håsjö—Höglunda</i>	24,0	Något smal. I övrigt i stort nöjaktig. Avses att olje- grusas.		
747 o. 751	<i>Krokom—Andviken—</i> <i>Föllinge</i> Krokom—Aspås	5,0	Ej helt nöjaktig. Dålig, delvis mycket dålig. Tjälfarlig. Ej helt nöjaktig. Ej tjälsäker.		(15,0)
	Aspås—Andviken	32,0			
	Andviken—Föllinge	7,5			
		44,5			
805	<i>Strömsund—Alanäs</i>	38,0	Dålig, delvis mycket dålig. Tjälfarlig, delvis mycket tjäl- farlig.		

Karta 35 visar det av delegationen för översiktlig vägplanering upprättade förslaget till utökat riksvägnät (vägarna E 75, 81, 84, 86, 87 och 88 i ovanstående sammanställning).

Förslag till åtgärder för vägväsendet återfinnes i kapitel C.2.1.2.1.

B.2.8.3. Länets bilbestånd

Den 1/1 1962 fanns enligt centrala bilregistret 24 877 inregistrerade bilar i Jämtlands län. I relation till folkmängden fanns det 5,5 invånare per bil, jämfört med det något lägre värdet i hela riket, 5,2. Av länets bilar var 22 384 personbilar, 258 bussar och 2 235 lastbilar. Av personbilarna gick 346 (1,5 %, i riket 0,8 %) i yrkesmässig trafik. Av länets lastbilar gick 382 (17,1 %, i riket 17,9 %) i yrkesmässig trafik. Av lastbilarna i yrkesmässig trafik tillhörde många de större storleksgrupperna, detta i motsats till övriga lastbilar, där över $\frac{1}{3}$ tillhörde viktklassen under 1 000 kg. Fördelningen av lastbilarna i yrkesmässig trafik på viktklasser 1/1 1962 framgår av nedanstående sammanställning.

Viktklass	Jämtlands län		Riket %
	Antal	%	
Högst 2 000 kg	15	3,9	5,3
2 001—3 000 kg	8	2,1	3,3
3 001—4 000 kg	16	4,2	4,6
4 001—5 000 kg	62	16,2	13,3
5 001—6 000 kg	139	36,4	30,6
6 001—7 000 kg	22	5,8	13,1
7 001—8 000 kg	64	16,8	6,0
8 001—9 000 kg	8	2,1	5,2
9 001—10 000 kg	12	3,1	3,3
mer än 10 000 kg	10	2,6	3,8
Specialbilar	26	6,8	11,5
Summa	382	100,0	100,0

Lastbilarna i yrkesmässig trafik är i allmänhet anslutna till lastbilscentraler. Omfattningen av dessa år 1961 framgår av tabell 97.

B.2.8.4. Busstrafiken

Busstrafikens omfattning i länet framgår av en karta, fig. 36. På denna har antalet bussturer per vecka i båda riktningarna markerats. Frekvensen är proportionell mot bredden på linjerna. Av kartan framgår mycket tydligt Östersunds dominerande inflytande över stora delar av länet. Ett mycket stort antal busslinjer är riktade mot Östersund. Som exempel på bussturernas höga frekvens in mot staden kan nämnas, att mellan Brunflo och Östersund går ungefär 360 bussturer per vecka i båda riktningarna. Andra

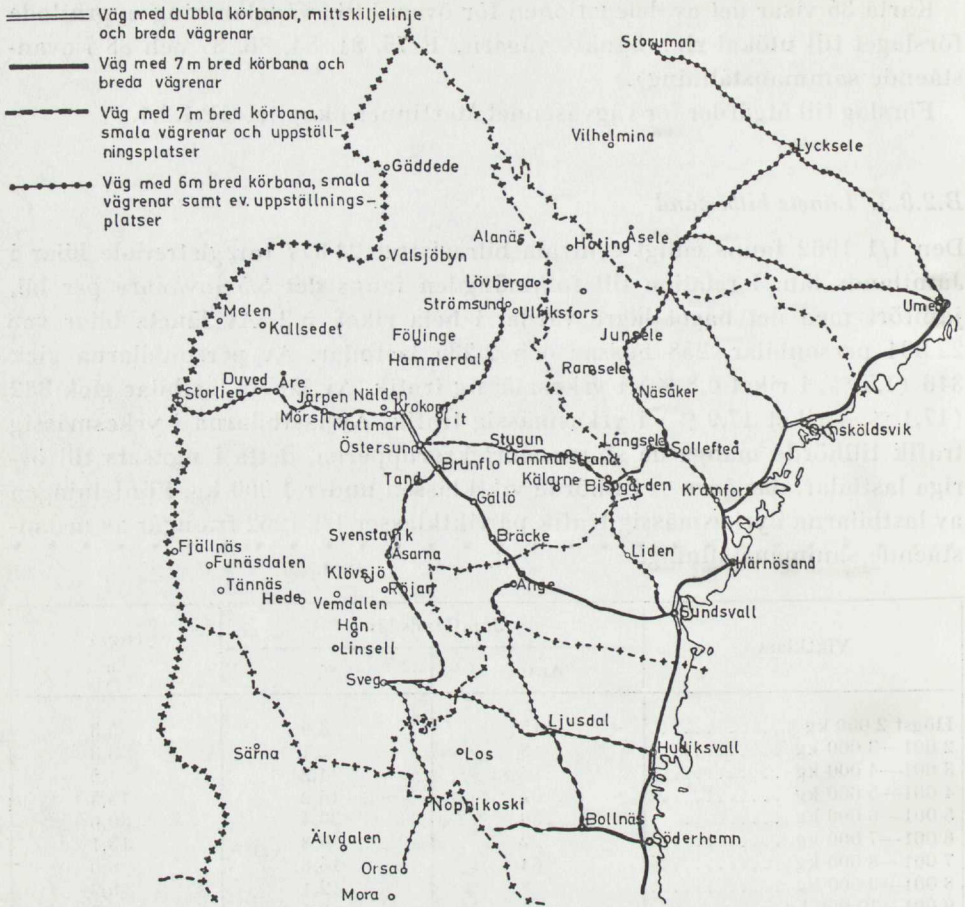

Fig. 35. Förslag till utökat riksvägnät, framlagt i november 1957 av Delegationen för översiktlig vägplanering

centralorter med omfattande busstrafik är Strömsund, Sveg, Hammarstrand, Hammerdal och Järpen.

Den sammanlagda linjelängden hos länets busstrafik var år 1960 6 173 km. Av denna svarade SJ för 1 783 km (28,9 %), generalpoststyrelsen för 1 403 km (22,7 %) och enskilda företag för 2 987 km (48,4 %). Utvecklingen av linjelängden i länet och i hela riket framgår av nedanstående sammanställning, där linjelängden även satts i relation till invånareantalet.

	1954/1955		1956/57		1959/1960	
	km	km/1 000 inv.	km	km/1 000 inv.	km	km/1 000 inv.
Jämtlands län	6 269	43,3	6 373	44,3	6 173	43,7
Riket	109 711	15,2	110 271	15,0	104 758	14,0

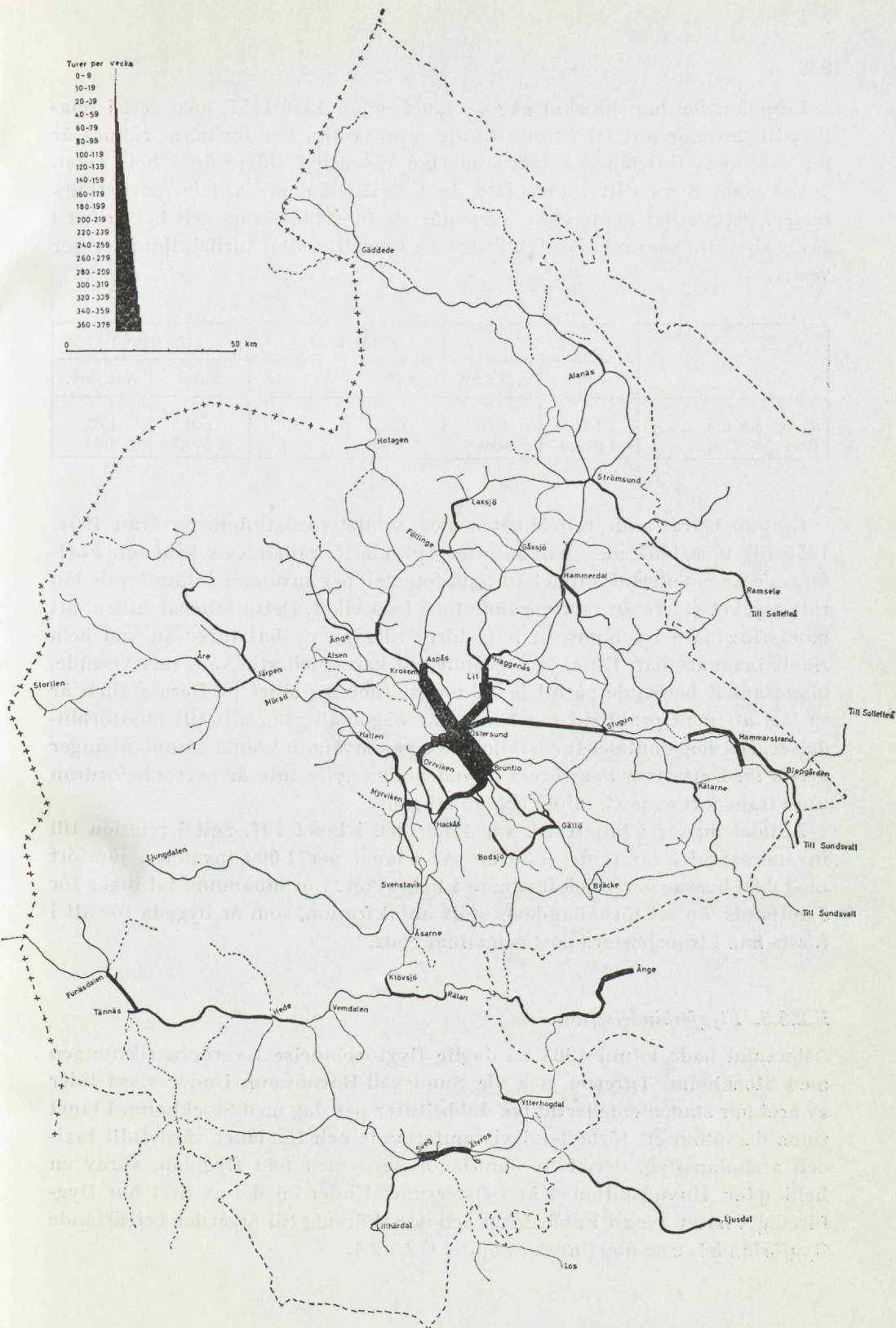

Fig. 36. Busstrafik år 1960. Antal turer per vecka i båda riktningarna.

Linjelängden har minskat något i länet sedan 1956/1957, men sett i relation till invånareantalet är minskningen obetydlig. Per invånare räknat är busstrafikens linjelängd i Jämtlands län väsentligt större än i hela riket.

En något mera rättvisande bild än linjelängden ger antalet turlistkilometer. Detta antal redovisas i nedanstående tabell för länet och hela riket i såväl absoluta som relativa tal. Siffrorna avser tusental turlistkilometer per vecka.

	1954/1955		1956/1957		1959/1960	
	Antal	Ant./inv.	Antal	Ant./inv.	Antal	Ant./inv.
Jämtlands län	167,7	1,16	176,8	1,23	146,3	1,03
Riket	4 925,6	0,68	4 943,6	0,67	4 750,7	0,64

Liksom beträffande linjelängden steg antalet turlistkilometer från 1954/1955 till 1956/1957 men har därefter sjunkit förhållandevis kraftigt. Fortfarande är emellertid antalet turlistkilometer per invånare i Jämtlands län rätt mycket större än motsvarande tal i hela riket. Detta innebär alltså, att länets invånare i genomsnitt har större tillgång på bussturer än vad hela rikets invånare har. Ett sådant genomsnitt kan emellertid vara missvisande, bland annat beroende på att befolkningstätheten i länet på flera ställen är så låg, att man praktiskt taget inte har någon tillgång alls till bussförbindelser. Det höga antalet turlistkilometer per invånare i länet sammanhänger delvis med att vissa bussturers huvudsakliga syfte inte är personbefordran utan transport av post, mjölk och annat gods.

Antalet bussar i linjetrafik var 1959/1960 i länet 191. Sett i relation till invånareantalet fanns det 1,35 bussar i länet per 1 000 invånare, jämfört med 0,86 bussar per 1 000 invånare i hela riket. I ovannämnda tal ingår för Jämtlands län ett förhållandevis stort antal fordon, som är byggda för att i första hand transportera post och annat gods.

B.2.8.5. Flygförbindelserna

Östersund hade i juni 1963 en daglig flygförbindelse i vardera riktningen med Stockholm. Turerna gick via Sundsvall/Härnösand. Under vissa tider av året har staden emellertid två dubbelturer per dag med Stockholm. I länet finns dessutom ett förhållandevis omfattande och för länet värdefullt taxi- och ambulansflyg, drivet av Jämtlands-Aero med fem flygplan, varav en helikopter. Huvudstationen är i Östersund. Under en del av året har flygföretaget baser även i Funäsdalen och Åre. Förslag till åtgärder beträffande flygförbindelserna återfinnes i kapitel C.2.1.2.4.

B.2.9. Skolor och utbildning

Länets skolväsen undergår en snabb utbyggnad. Detta gäller såväl den obligatoriska skolan som gymnasier och yrkesskolor.

Av länets 35 kommuner är det läsåret 1962/63 endast två — Oviken och Tännäs — som icke genomfört eller påbörjat försöksverksamhet med 9-årig enhetsskola (grundskola från och med 1 juli 1962). I det följande redovisas varje skolform.

a) Obligatoriska skolväsendet

Grundskola (nioårig) är i länets kommuner genomförd i följande utsträckning:

Till och med nionde skolåret i Östersund, Frösö, Brunflo, Häggenås, Lit, Rödön och Lillhärdal;

Till och med klass 8 i Alsen, Berg, Bräcke, Fors, Föllinge, Hackås, Hallen, Hede, Hogdal, Hotagen, Kälarne, Mörsil, Offerdal, Ragunda, Revsund, Rätan, Stugun och Övre Ljungadalen;

Till och med klass 7 i Frostviken, Ström, Svegs landskommun och Svegs köping, samt

till och med klass 5 i Kall, Åre, Undersåker och Hammerdal.

Oviken och Tännäs kommuner har kvar sjuårig folkskola jämte fortsättningskola.

Centralskola inrymmande grundskolans högstadielklasser finns i följande kommuner, nämligen i Berg, Brunflo, Bräcke, Frostviken, Frösö, Föllinge, Hallen, Hammerdal (blivande), Hede, Hogdal, Kälarne, Lillhärdal, Lit, Mörsil (interimistiskt), Offerdal, Ragunda, Revsund, Rätan (glesbygdstyp), Ström, Stugun, Svegs köping, Undersåker (blivande) och Östersund.

Kommunalförbund omfattande skolväsendet har Hotagen—Föllinge och Svegs båda kommuner. I övriga fall regleras samarbetet mellan kommunerna i skolfrågor medelst avtal.

b) Gymnasier

Allmänna gymnasier finns i Östersund, Strömsund och Järpen (korrespondensgymnasium). Korrespondensgymnasium skall inrättas i Sveg från och med ht 1963.

Allmänna gymnasiernas linjer och antal avdelningar läsåret 1962/63 framgår av nedanstående tabell:

	A Allmän linje		L Latinlinje		R Reallinje		S:a antal avdel- ningar
	3-årig	4-årig	3-årig	4-årig	3-årig	4-årig	
	Östersund:	3	4		4	6	
Strömsund: Kom. gymn			2		2		4
Järpen: Korr gymn ...	3		3		3		(9) = 3 ¹

¹ Summan av antalet elever i varje ring vid Järpens korrespondensgymnasium motsvarar en tredjedel av elevantalet i varje ring vid övriga gymnasier.

Gymnasieeleverna har möjlighet att inom olika linjer välja skilda grenar enligt följande:

- A-linje: Social eller språklig gren
- L-linje: Halv- eller helklassisk gren
- R-linje: Biologisk eller matematisk gren

Fackgymnasier

Tekniskt gymnasium i Östersund med 3-årig lärokurs, som från årskurs II uppdelas på maskinteknisk och byggnadsteknisk linje. Fråga om ytterligare gren aktuell.

Handelsgymnasium i Östersund, 3-årigt.

e) Fackskolor

Fackskola kommer att inrättas i Östersund från och med ht 1963 (samtliga linjer).

d) Realskolor och flickskolor

4-årig realskola (under avveckling) finns i Bergs, Bräcke, Hammerdals, Ragunda, Ströms, Svegs samt Undersåkers kommuner och i Östersunds stad.

3-årig realskola finns i Ovikens kommun.

Föllinge, Offerdal och Tännäs har inbyggd korrespondensrealskola. (Under avveckling i de båda förstnämnda kommunerna.)

Östersund har en praktisk kommunal realskola med handels-, teknisk- och laboratorieteknisk linje (kommer att avvecklas i samband med att fackskola införes).

Kommunala Flickskolan i Östersund har följande linjedelning i de båda högsta klasserna, där förutom obligatoriska ämnen på alla linjer speciella läroämnen läses på respektive linje:

Allmän linje: tyska eller engelska, franska, psykologi, matematik

Humanistisk linje: tyska, franska, psykologi

Reallinje: matematik, fysik och kemi, biologi, ev. tyska eller franska eller psykologi.

e) Folkhögskolor

Folkhögskolor: Birka (Rödön), Hålland (Undersåker) och Bäckedal (Svegs landskommun).

f) Utbildning på högskolenivå

Akademisk kursverksamhet (ettbetygskurs i engelska) förekommer inom länet. Vidareutbildningskurser i matematik (ht 1962) och fysik (vt 1963) vid högre allmänna läroverket i Östersund.

Praktisk lärarutbildning, s. k. provår för blivande lärare vid grundskolans högstadium och läroverk, är anordnad vid högre allmänna läroverket i Östersund.

g) Yrkesskolor

(se även under punkt h: omskolningskurser)

Länets yrkesskolor är till övervägande delen organiserade såsom kommunala lokala yrkesskolor.

Landstinget är huvudman för följande yrkesskolor, nämligen

Torsta skogs- och lantmannaskola (Rödön), som även har kombinerad ladugårds- och hushållskurs.

Rösta lanthushållsskola (Rödön).

Sjuksköterskeskola vid centrallasarettet i Östersund.

Centrala verkstadsskolan i Östersund med följande linjer:

Bilmekaniker	Reparatörer- smeder- och svetsare
Elektriker	Värme- och sanitetsmontörer
Klädningsömnad	Inrednings- och fabriksnickare
Metallarbetare	Svagströms-, tele- och radarmontörer
Murare	Svetsare
Möbelsnickare	Instrumentmakare

Länets skogsvårdsstyrelse är huvudman för Halåsens skogsbruks- samt Persåsens och Vågdalens skogsyrkesskolor. (Ny sådan skola planeras i Sveg.)

Utbildning av skogvaktare förekommer vid Bispgårdens skogsskola.

Kommunernas heltidsläsande yrkesskolor fördelar sig på följande sätt:

Brunflo	1-årig	Husmodersskola med vävning (UK 56: 107)
Bräcke	1-årig	Detaljhandelskurs
	3-årig	Verkstadsskola för radio- och telereparatörer
	3-årig	Inbyggd verkstadsskola för metallarbetare
Fors	1-årig	Husmodersskola med vävning (UK 56: 116)
	3-årig	Central verkstadsskola för industrielektriker
	1-årig	Husmodersskola med vävning
	1-årig	Handelskurs
Hammerdal	3-årig	Verkstadsskola för bil-, traktor- o. skogsbruksmaskinreparatörer
Hede	1-årig	Husmodersskola med vävning
Ragunda	1-årig	Kontorskurs, allmän (57: 8)
Revsund	1-årig	Husmodersskola med vävning (UK 56: 116)
Ström	1-årig	Kontorskurs för elever med avslutad folkskola
	1-årig	Kontorskurs, fortsättningskurs
	1-årig	Kontorskurs för elever med realexamen
	4-årig	Verkstadsskola för målare
Stugun	1-årig	Husmodersskola med allmänbildande ämnen
Sveg	1-årig	Kontorskurs
	2-årig	Kontorskurs
	2-årig	Detaljhandelskurs
	3-årig	Inbyggd verkstadsskola för bilmekaniker
Undersåker	1-årig	Handelsskola i anslutning till detaljhandelskurs (UK 57: 10)
Åre	1-årig	Turisthotellskola i Storlien, teoretiska och praktiska kurser om tre perioder
Östersund	2-årig	Inträdeskurs till tekniskt gymnasium
	1—2-åriga	Kontorskurser
	1-årig	Sömnad med fackteckning och konstsoömnad (60: 24)
	1-årig	Husmodersskola
	1-årig	Barnsköterskekurs
	1-årig	Inbyggd grundkurs för sjukvårdsbiträden (Landstingets)
	1-årig	Verkstadsskola för telereparatörer
	2-årig	Verkstadsskola för elektriska installatörer
	2-årig	Inbyggd skola för bilmekaniker
	2-årig	Inbyggd skola för bilreservdelsmän
	1-årig	Inbyggd skola för sättnare

Bidrag av landstingsmedel utgår till de kommunala yrkesskolorna.

Föreningen Heimbygda äger en slöjdskola: Jämtslöjds Kvinnliga Slöjdskola med kurser i spånad, knyppling och vävning, däribland en 8-månaders kurs för utbildning av yrkesväverskor.

Utbildningsyrke	Kursort	Tid	Antal elevplatser	Anm.
Reparatörer-smedersvetsare	Bispgården I	48 v	14	Successiv intagning
”	” II	48 v	14	” ”
”	Östersund	48 v	14	” ”
”	Gällö I	48 v	14	” ”
”	” II	48 v	14	” ”
”	Järpen	48 v	14	” ”
Mekaniker	Hammerdal	48 v	12	” ”
”	”	48 v	12	” ”
”	Åre I	48 v	12	” ”
”	” II	48 v	15	” ”
”	Bispgården I	48 v	12	” ”
”	” II	48 v	12	Ny kurs
Svetsare	Frösön	20 v	12	Successiv intagning
Plåtslagare	Bispgården	48 v	12	” ”
”	”	48 v	12	” ”
El-lindare	Bispgården	48 v	10	” ”
Bilplåtslagare	Bräcke	48 v	12	” ”
Billackerare	Bräcke	48 v	12	” ”
Motor- o. redskapsrep.	Tandsbyn I	48 v	10	” ”
”	” II	48 v	10	” ”
Bil- o. traktorreparatörer	Myrviken I	48 v	12	” ”
”	” II	48 v	12	” ”
Bilelektriker	Svenstavik	96 v	14	Krav: goda skolbetyg (AB genomsnitt)
Reparatörer av motorer, trakt. o. skogsbruksmask.	Sveg	48 v	14	Successiv intagning
”	Järpen	48 v	14	” ”
”	Strömsund	48 v	14	” ”
”	Pålgård	48 v	14	” ”
Inredn. o. maskinsnick.	Häggenås I	48 v	10	” ”
”	” II	48 v	10	” ”
Utsättarbiträden	Pålgård	16 v	16	Krav: real.ex.komp. i matematik
Rep. av anläggn.maskin.	Frösön	48 v	12	Successiv intagning
Kontor, nybörjarkurs	Aspås	20 v	16	
” ”	Östersund	20 v	16	
” fortbildn.kurs.	Östersund	12 v	16	Krav: tidigare erf. av kontorsarbete
Vårdbiträdeskurs	Kälarne	24 v	12	
Husmoderskurs	Kälarne	22 v	16	
Husmoderskurs	Hallen	22 v	16	Efter husm.kursens slut kommer evt. påbyggn.kurs för fjällpens. att startas. Kursen brukar bedrivas under 1 period varje vinter.
Specialarb. inom byggn-branschen	Östersund	14 v	16	

b) Omskolningskurser

Omfattningen av omskolningskurser, bedrivna av överstyrelsen för yrkesutbildning i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen framgår av sammanställning på sidan 250. Förutom denna kursundervisning finns möjlighet till omskolning inom företag, som därvid kan få ett visst bidrag per timma och elev. En *kommunal* omskolningskurs med statsbidrag kommer inom kort att starta i Bräcke (skinnsömnad).

B.2.10. Sjukvård

Centrallasarett finns i Östersund och har hela Jämtlands län såsom upptagningsområde. I Sveg finns ett odelat lasarett, som ej har något bestämt upptagningsområde men som i praktiken utgör sjukvårdsinrättning för Härjedalen (Svegs köping, Svegs, Lillhårdals, Hogdals, Hede och Tännäs kommuner). Sjukstugor finns i Strömsund, Gäddede och Kälarne. Ej heller dessa har några bestämda upptagningsområden. Genom sjukkassornas bestämmelser angående reseersättningar besökes emellertid sjukstugan i Gäddede i huvudsak endast av befolkningen i Frostvikens kommun, sjukstugan i Strömsund av befolkningen i Ströms och Hammerdals kommuner ävensom Laxsjö församling samt sjukstugan i Kälarne av befolkningen i östra Jämtland.

Samverkan på sjukvårdens område har Jämtlands län landsting med

a) Västernorrlands läns landsting angående vård på Sollefteå lasarett för patienter från *Fors kommun* i Jämtlands län,

b) Västernorrlands läns landsting angående vård på Östersunds lasarett för patienter från *Haverö kommun* i Västernorrlands län,

c) Gävleborgs läns landsting angående vård på Ljusdals lasarett för patienter från *Grubbans och Gåssjö byar i Hogdals kommun* i Jämtlands län,

d) Gävleborgs läns landsting angående vård på Svegs lasarett för patienter från *Los kommun* i Gävleborgs län.

I Östersund (vid Sollidens sanatorium) finns länets centraldispensär. I övrigt utgör provinsialläkardistriktet dispensärdistrikt. — I Bräcke har landstinget vård- och arbetshem för psykiskt efterblivna. Privat sådant finns dessutom i Gevåg. I Mörsil har landstinget ett sjukhem för lättskötta psykiskt sjuka. Statligt mentalsjukhus finns på Frösön. — På Frösön finns dessutom ett landstingets hem för långvarigt kroppssjuka. Riksförsäkringsanstalten driver i Åre ett större sjukhus. Privata konvalescenthem finns i Undersåker och Björnänge.

Provinsialläkarnas stationeringsorter samt deras distrikt framgår av tabell 98. Utredning pågår angående en viss utökning av antalet provinsialläkare i länet. De nytillkomna tjänsterna kommer sannolikt att förläggas till redan befintliga provinsialläkarstationer så att 2- eller 3-läkarstationer

erhålls. Vissa mindre och med läkare svårbesatta distrikt kan förväntas försvinna.

Apotek finns i Brunflo, Bräcke, Frösön, Föllinge, Hammarstrand, Hammerdal, Hede, Mörsil, Rätansbyn, Strömsund, Stugun, Sveg, Svenstavik och Östersund. Länets indelning i *tandvårdsdistrikt* framgår av tabell 99. I tabell 100 redovisas länets indelning i *lokalkontorsområden för Jämtlands läns allmänna försäkringskassa*.

B.2.11. Ekonomiska förhållanden i Jämtlands län

B.2.11.1. Olika förvärvskällors relativa betydelse

År 1960 var den uppskattade nettoinkomsten för samtliga skattskyldiga i Jämtlands län 648 600 000 kronor. Denna inkomsts procentuella fördelning på olika förvärvskällor framgår av nedanstående sammanställning, där även motsvarande procenttal för hela riket anges. Uppgifterna grundar sig på 1961 års taxering till *statlig* inkomstskatt.

Område	Av jord- brfastigh	Av annan fastigh.	Av rörelse	Av tjänst	Av kapital	Allm. avdrag	Netto- inkomst
Jämtlands läns lb	11,5	0,5	8,0	80,0	1,4	— 1,4	100,0
Rikets lb	11,3	0,6	9,9	77,5	1,9	— 1,2	100,0
Östersund	0,7	1,7	11,2	86,6	1,5	— 1,7	100,0
Rikets städer	0,6	1,3	15,4	81,4	2,2	— 0,9	100,0
Summa Jämtlands län . . .	8,8	0,8	8,8	81,7	1,4	— 1,5	100,0
Hela riket	4,7	1,0	13,3	79,9	2,1	— 1,0	100,0

Om man jämför de olika förvärvskällornas procentuella andel av den totala nettoinkomsten, finner man, att procentalen för Jämtlands läns landsbygd rätt väl överensstämmer med motsvarande tal för hela rikets landsbygd. Samma överensstämmelse gäller i stort sett även för Östersunds stad och samtliga städer i riket. En jämförelse mellan hela Jämtlands län och hela riket ger däremot till resultat att de olika förvärvskällorna har olika stor betydelse i länet och i riket. Inkomst av jordbruksfastighet och av tjänst spelar en större roll i Jämtlands län än i hela riket, medan inkomst av rörelse är en långt viktigare förvärvskälla i landet än i länet. Detta sistnämnda faktum är närmast ett resultat av att näringsgrenarna industri och hantverk men även handel är underrepresenterade i Jämtlands län. Anmärkningsvärd är den låga inkomsten av kapital, vilket innebär att länets egen befolkning har små möjligheter att med egna medel göra investeringar och företaga nyetableringar. Kapitalbristen i Jämtlands län kommer närmare att behandlas på sid. 263—265 i kapitel B.2.11.10.

B.2.11.2. Medelinkomsten

I tabell 101 har den beskattningsbara inkomsten taxeringsåret 1960 fördelats per invånare i rikets olika län. Inkomsternas storlek har angivits för fysiska personer, för svenska aktiebolag samt för övriga skattskyldiga. Siffrorna avser inkomsterna enligt förordningen om statlig inkomstskatt.

Av tabellen framgår med tydlighet, hur låga genomsnittsinkomsterna är i Jämtlands län, jämfört med riksgenomsnittet. Den beskattningsbara inkomsten per invånare var i Jämtlands län endast 2 223 kronor, medan den i hela riket var 3 532 kronor. Medelinkomsten i hela riket var därmed nästan 60 % högre än medelinkomsten i Jämtlands län. Av norrlandslänen hade Jämtlands län den lägsta medelinkomsten per invånare. Särskilt stor var skillnaden i inkomst per invånare mellan Jämtlands län och de båda grannlänerna Västernorrlands och Gävleborgs län. Av övriga län i riket var det för övrigt endast Gotland som visade en lägre medelinkomst per invånare än Jämtlands län.

Av tabellen framgår, att det är de beskattningsbara inkomsterna för fysiska personer, som är avgörande för medelinkomsten i ett län. Inkomsterna för aktiebolag varierar visserligen kraftigt från län till län, men deras absoluta storlek är i förhållande till inkomsterna för fysiska personer så liten, att de i allmänhet ej har någon större betydelse för totalinkomsten i ett län. Detta innebär emellertid inte, att lokaliseringen av de bolag, som finns i länet, är av ringa betydelse för ekonomin. I inkomsterna för fysiska personer ingår nämligen såsom en betydelsefull del inkomster för sådana löntagare, som är anställda vid aktiebolag. Av de olika länssiffrorna framgår, att ju högre de beskattningsbara inkomsterna är för aktiebolag, desto högre är också i allmänhet inkomsterna för fysiska personer och därmed också de totala medelinkomsterna i länet. I just Jämtlands län är inkomsterna för aktiebolag särskilt låga, och detta påverkar därmed indirekt medelinkomsten för samtliga skattskyldiga i länet.¹

B.2.11.3. Skattekraften i länets olika kommuner

Ett annat uttryck för länets ekonomiska bärkraft än medelinkomsterna per invånare är antalet skattekrönor per invånare. Dessa redovisas i tabell 102 samt på fig. 37.

Antalet skattekrönor per invånare (skkr/inv) var på Jämtlands läns landsbygd år 1961 30,01, jämfört med 35,57 i hela rikets landskommuner. I Östersunds stad var antalet skkr/inv 49,56, jämfört med 58,97 i rikets städer. Såväl för länets landskommuner som för dess stad var alltså skattekraften väsentligt lägre än genomsnittet för respektive kommuntyp.

¹ Vid taxeringen enligt *kommunalskattelagen* uppgår inkomsten från aktiebolag till en något större andel av den totala beskattningsbara inkomsten. Den utgör i Jämtlands län 7 % av totalinkomsten, jämfört med 1—2 % vid taxeringen till statlig inkomstskatt.

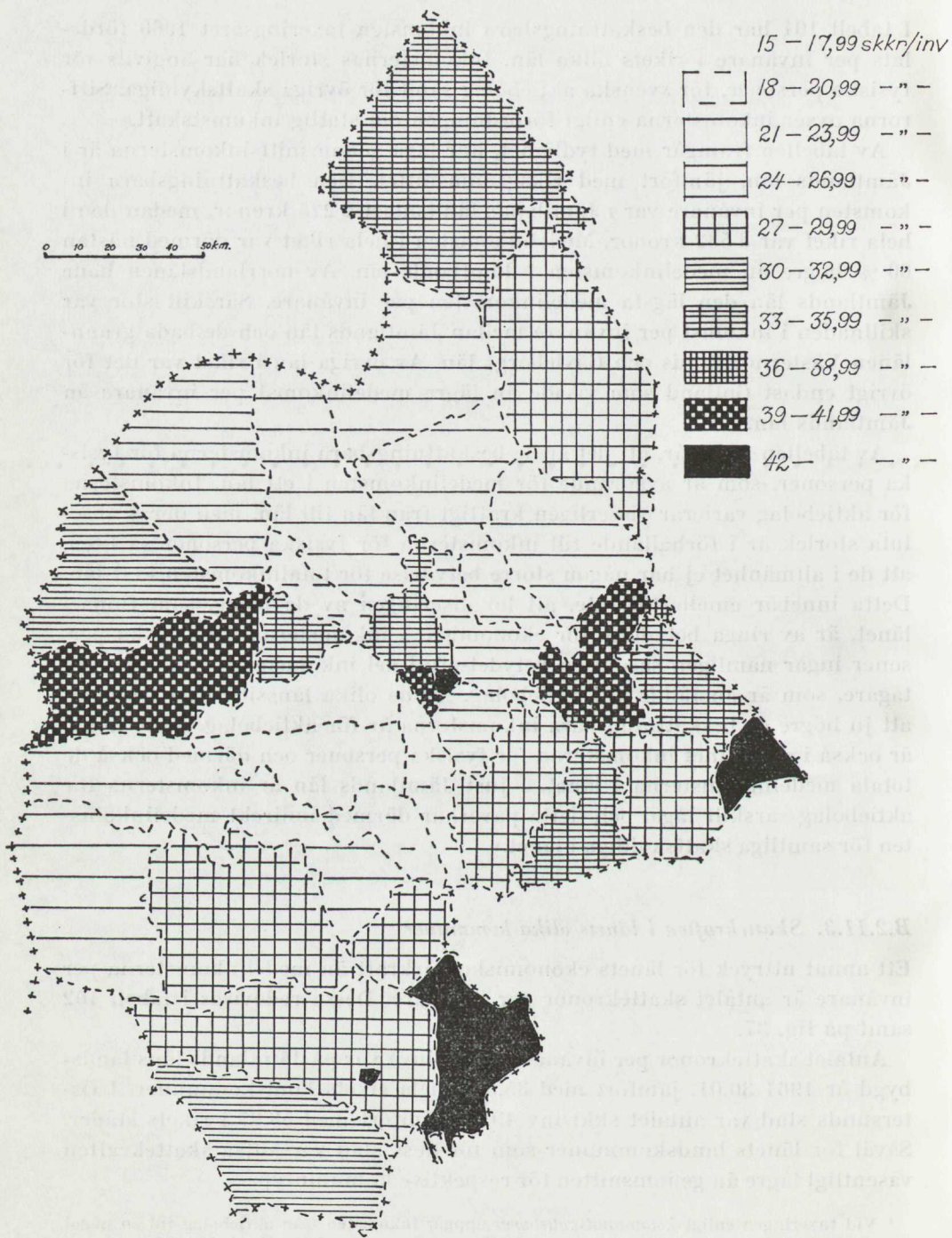

Fig. 37. Antal skattekronor per innevånare år 1961.

Variationerna i skattekraft är mycket stora i Jämtlands län. Några kommuner, såsom Fors, Stugun, Undersåker, Hogdal, Frösö köping och Svegs köping hade under undersökningsåret betydligt större antal skkr/inv än riksgenomsnittet. Å andra sidan var skattekraften i många av kommunerna ovanligt svag. Detta gäller särskilt Oviken, Hallen, Hackås och Berg, i vilka kommuner skatteunderlaget understeg 20 skkr/inv. Av samtliga kommuner i hela riket var det endast Karesuando som hade lägre antal skkr/inv än Oviken. Endast 5 kommuner i hela landet hade lägre skattekraft än Hallen.

Skatteunderlagets variationer mellan länets olika kommuner kan delvis förklaras med de större kraftverkens lokalisering. Kommuner, som har ett eller flera stora kraftverk, har i allmänhet ett stort antal skattekrönor, medan kommuner, som saknar större kraftverk, i allmänhet har svag skattekraft. Den osedvanligt låga skattekraften i många av länets kommuner kan emellertid helt naturligt inte förklaras enbart med avsaknaden av större kraftverk. För hela riket gäller att ju större procent av en kommuns befolkning som är sysselsatt inom jordbruk och skogsbruk, desto lägre är skattekraften i kommunen.¹ Om man undantar kraftverkskommunerna, överensstämmer denna iakttagelse för hela riket även med förhållandena i Jämtlands län. Flertalet av de utpräglade jordbruks- och skogsbrukskommunerna i länet har få skkr/inv, medan de kommuner, som har en förhållandevis stor del av befolkningen sysselsatt inom industri och hantverk, har relativt högt antal skkr/inv. Hela Jämtlands län, som är landets minst industrialiserade län, har jämte Gotland det lägsta antalet skkr/inv av rikets län.

B.2.11.4. Den ekonomiska utvecklingstendensen

Av närmast föregående avsnitt har framgått, att medelinkomsterna och antalet skattekrönor per invånare i Jämtlands län rätt kraftigt understiger riksgenomsnittet. För en bedömning av de ekonomiska förhållandena i Jämtlands län är emellertid kunskap om själva utvecklingstendensen i länets ekonomi viktigare än ovannämnda iakttagelser för ett enskilt år. Frågeställningen skulle därmed vara: Pågår en utjämning i ekonomiskt hänseende mellan Jämtlands län och förhållandena i hela riket, eller håller det fattiga Jämtlands län på att bli ännu fattigare, sett i relation till rikets utveckling?

För att kunna besvara dessa frågor har i tabell 103 antalet skkr/inv i länets olika kommuner år 1961 jämförts med motsvarande tal för år 1952. Beräkningarna av antalet skkr/inv för de båda åren har utförts på så sätt, att vissa korrigeringar har gjorts för ändrade bestämmelser rörande det av staten tillskjutna skattekröntalet.

För länets landsbygd gäller att antalet skkr/inv år 1961 var 12,5 enheter

¹ Enl. SOU 1961: 9. (Principer för en ny kommuninledning.)

fler än år 1952, vilket är lika med en ökning med 52,1 %. Under samma tidsperiod ökade antalet skkr/inv på hela rikets landsbygd med 16,7 enheter eller 68,7 %. Såväl den absoluta som den relativa ökningen i skattekraft var alltså väsentligt mindre i länets landskommuner än i hela rikets.

I Östersund ökade antalet skkr/inv med 21,1 enheter eller med 63,9 %. Ökningen i samtliga städer i riket var absolut sett något större än i Östersund, men relativt sett var ökningen mindre än i Östersund.

Om man studerar den ekonomiska utvecklingen i länets enskilda landskommuner, är det svårt att finna några generella orsaker till de rätt stora variationerna kommunerna emellan. Helt naturligt har antalet skkr/inv ökat kraftigt i kommuner, där industriutvecklingen varit gynnsam och där kraftverks- och anläggningsarbeten pågått under perioden. Omvänt har vissa av de utpräglade jordbrukskommunerna haft en relativt sett sämre ekonomisk utveckling än vad som gäller för rikets landskommuner i genomsnitt.¹ I Lit, Brunflo och Hackås, där en tämligen stor del av den mantals-skrivna befolkningen har börjat arbeta i Östersund—Frösön, har antalet skattekrönor per invånare bland annat till följd av detta ökat kraftigt under perioden. I Ragunda, Rödön och Mörsil, som år 1952 kunde anses som mycket skattestarka kommuner, har ökningen i antalet skkr/inv varit relativt obetydlig. Det omvända gäller för Tännäs, som år 1952 var en av rikets allra skattesvagaste kommuner, men där antalet skkr/inv mellan 1952 och 1961 ökat med över 100 %.

Om man slutligen jämför utvecklingen i Jämtlands län med tendensen i hela riket, finner man, att skillnaden i skattekraft år 1952 mellan länet och riket blivit ännu större år 1961. I länet ökade antalet skkr/inv 1952—1961 med 14,2 enheter eller med 55,9 %, medan ökningen i hela riket var med 20,7 enheter eller med 65,7 %. *Det år 1952 ekonomiskt svaga Jämtlands län har alltså under perioden blivit ännu svagare, sett i relation till utvecklingen i hela landet.* Denna tendens måste betraktas såsom mycket allvarlig.²

B.2.11.5. Den kommunala utdebiteringen samt av staten utbetalade skattelindringsbidrag

I tabell 102 redovisas förutom skatteunderlaget även den kommunala utdebiteringen. Såsom framgår av tabellen var den kommunala medelutdebiteringen för länets landskommuner 18,71, vilket är 3,02 kronor mer än medelutdebiteringen bland rikets landskommuner. Även Östersund hade väsentligt högre utdebitering än medeltalet för rikets städer. Överhuvudtaget tillhör många av kommunerna i Jämtlands län de mest skattetyngda i hela riket. För år 1962 hade Hede kommun den högsta skatten av samtliga kom-

¹ Även för hela riket gäller att kommuner med hög procent förvärvsarbetande inom jordbruk och skogsbruk haft en mindre gynnsam ekonomisk utveckling än industrikommuner. Enligt SOU 1961: 9.

² Även i kapitel B.3. (Konsekvenser av befolkningsutvecklingen i länet) behandlas den ekonomiska utvecklingstakten i länet.

muner, nämligen 21,95 kronor per skattekrona. Av enskilda församlingar hade Laxsjö den högsta, nämligen 22,06 kronor per skattekrona. Om man enbart ser på utdebiteringen till den borgerliga och kyrkliga kommunen hade för år 1962 23 församlingar i hela landet högre utdebitering än 15 kronor per skattekrona. Av dessa församlingar fanns inte mindre än 10 i Jämtlands län. Av de övriga 13 fanns 8 i Västernorrlands län och endast 3 i Västerbottens och 2 i Norrbottens län. Samtliga församlingar i riket med en högre utdebitering än 15 kr/skkr för år 1963 finns i Jämtlands län. Se tabeller i kapitel C.1.

Kommuner med svagt skatteunderlag har i regel hög utdebitering av skatt. Den kommunala utdebiteringen och skatteunderlaget samvarierar emellertid inte helt, vilket kan bero på skillnader i utgifter per invånare för gemensamma kommunala förvaltningsuppgifter, på statliga skattelindringsbidrag till särskilt skattetyngda kommuner, på olika uppfattning om sättet för handhavandet av den kommunala ekonomien samt på olikartad kommunal standard.

Vilka yttringar de båda sistnämnda möjligheterna har tagit sig i Jämtlands län är mycket svårt att uttala sig om. Beträffande kommunernas netto-utgifter per invånare kommer dessa att behandlas i kapitel B.2.11.6. I det nedanstående skall därför endast de statliga skattelindringsbidragen till länets kommuner presenteras. Dessa framgår av tabell 104.

År 1963 utbetalades till kommuner i Jämtlands län nio miljoner kronor i skattelindringsbidrag. I relation till invånareantalet fick Jämtlands län 65 kr/inv, jämfört med 7 kr/inv i hela riket.

Av länets 34 kommuner fick år 1963 27 skattelindringsbidrag. Största beloppet tillfördes Berg med 267 kr/invånare, Hackås med 240 kr/invånare, Oviken med 212 kr/invånare, Föllinge med 204 kr/invånare, Hammerdal med 180 kr/invånare, Hallen med 178 kr/invånare och Alsen med 173 kr/invånare.

Skattelindringsbidraget till kommuner i Jämtlands län motsvarade år 1958 1,5 % av det totala bidraget till skattetyngda kommuner i riket. År 1962 var procenttalet 14,8. Denna ökning torde vara ett resultat av de försämrade ekonomiska förhållandena i Jämtlands län sett i relation till utvecklingen i hela landet. År 1963 fick Jämtlands län 17,4 % av de sammanlagda skattelindringsbidragen i landet. Ökningen från år 1962 är delvis orsakad av de nya bestämmelserna angående skattelindringsbidrag (SFS 1962: 168).

B.2.11.6. Kommunernas nettoutgifter för vissa förvaltningsuppgifter

I tabell 105 redovisas kommunernas nettoutgifter för vissa större förvaltningsuppgifter. Utgifterna har satts i relation till kommunernas invånarantal och skatteunderlag.

Beräkningarna av nettoutgifterna har gjorts på så sätt att bruttoutgifterna 1954—1958 minskats med bruttoinkomsterna (inkl. statsbidrag) 1954—1958, varefter skillnaden dividerats med 5. Genom denna beräkning av ett femårsmedeltal för nettoutgifterna har resultaten inte nämnvärt influerats av vissa års toppar i fråga om större utgifts- eller inkomstposter. För vissa kommuner och förvaltningsuppgifter är det emellertid tydligt, att nettoutgifterna påverkats av tidpunkten för när ett större statsbidrag har utfallit. Siffrorna får därför brukas med en viss försiktighet.

Av tabellen framgår, att för de båda viktigaste förvaltningsgrenarna, nämligen undervisning och socialvård, har länets landskommuner väsentligt högre utgifter per invånare och per skattekrona än rikets landskommuner. Nettoutgifterna för undervisning var i medeltal per år 1954—1958 på Jämtlands läns landsbygd 4,71 kr/skr, jämfört med 3,50 kr/skr på landsbygden i hela riket. Motsvarande tal för socialvård var 3,06 kr/skr resp. 2,28 kr/skr.

Nettoutgifterna varierar kraftigt mellan de olika kommunerna. Delvis sammanhänger dessa variationer med att ett femårsmedeltal inte kan ge en fullt riktig bild av en *nettoutgift*. Variationerna torde emellertid också i de flesta fall ha en reell innebörd. De höga utgifterna för undervisning i många av kommunerna kan sålunda bl. a. förklaras med att de stora avstånden mellan bebyggelsekärnorna i glesbygdskommunerna medför mycket höga kostnader för skolskjutsar och skolhem. Kommuner, som under perioden 1954—1958 hade kommunal realskola, har också mycket höga utgifter för undervisning.

Kommunernas nettoutgifter för socialvård samvarierar rätt väl med åldersstrukturen i de olika kommunerna. Kommuner med ett stort antal åldringar har också i allmänhet höga utgifter för socialvården, där folkpensioneringen utgör en betydelsefull kostnadspost. Eftersom befolkningen i Jämtlands län tenderar att genomsnittligt bli allt äldre i förhållande till riksgenomsnittet, blir utgifterna för socialvården därigenom alltmer betungande.

B.2.11.7. Kommunernas skulder och egna fonder

Eftersom kommunernas upptagande av lån samt avsättningar till och uttag från egna fonder varierar rätt kraftigt år från år, har kommunernas skulder och egna fonder beräknats såsom medeltal per år för en femårsperiod, nämligen 1954—1958. Dessa medeltal redovisas i tabell 106.

Skuldsättningen hos länets landskommuner var nästan exakt lika stor, per invånare räknat, som hos hela rikets landskommuner. Östersunds stad hade däremot väsentligt mindre skulder per invånare än vad som gällde för rikets städer i genomsnitt. Skuldsättningen per invånare var rätt olika hos länets landskommuner. Höga kommunalskulder per invånare samman-

hänger bl. a. med att man i flera kommuner under senare år byggt ut gatusamt vatten- och avloppsnetet kraftigt i kommunens tätorter. Anmärkningsvärt är å andra sidan, att många av kommunerna hade ovanligt låg skuldsättning per invånare. Denna försiktighet i finanspolitiken i länet återspeglar sig även i bildandet av egna fonder. Om man slår ut fondernas storlek på antalet invånare, finner man, att länets landskommuner 1954—1958 hade i genomsnitt väsentligt större fonder än hela rikets landskommuner.

B.2.11.8. Den kommunala fastighetsbeskattningen

Med fastighetsbeskattning förstås den del av det kommunala inkomstskatteunderlaget, som beräknas på grundval av garantibelopp för fastighet.

Fastighetsbeskattningen är i princip konstruerad så, att om fastigheten lämnar en avkastning, som överstiger 2,5 procent av taxeringsvärdet, får fastighetsägaren inte erlägga någon skatt till följd av sitt fastighetsinnehav. Om avkastningen däremot understiger 2,5 procent av taxeringsvärdet blir fastighetsskatten som man säger »effektiv». Först då inträder för den enskilde fastighetsägaren en ökad skattebelastning. När så blir förhållandet beror på omständigheterna i det enskilda fallet. Härvid inverkar inte endast den verkliga inkomsten av den förvärvskälla, vari fastighet ingår, utan också storleken av fastighetsägarens övriga inkomster, hans allmänna avdrag, hans ortsavdrag och eventuella avdrag för nedsatt skatteförmåga.

Procenttalet för garantibeloppet brukar benämnas repartitionstalet för fastighetsbeskattningen. Vid 1957 års riksdag sänktes detta från 4 till nuvarande 2,5.

Fastighetsbeskattningen har sedan länge kritiserats från rättvisesynpunkt. Från olika håll har röster höjts för denna beskattnings slopande. Därvid har särskilt framhållits att fastighetsbeskattningens betydelse alltmera minskat och att dess avskaffande redan nu i de flesta kommuner inte skulle behöva medföra någon nämnvärd utdebiteringshöjning. Inom vissa särpräglade kommuner, nämligen framför allt kommuner med större vattenkraftsanläggningar och dylikt och kommuner med stor fritidsbebyggelse är dock fastighetsbeskattningen alltjämt av vikt.

1957 års fastighetsskattessakkunniga har i ett i januari 1960 avgivet betänkande (SOU 1960: 4) klarlagt verkningarna i olika hänseenden vid ett avskaffande av fastighetsbeskattningen och därvid främst utrett frågan om hur fastighetsbeskattningens slopande kommer att påverka det kommunala skatteunderlaget. De sakkunniga har utrett, att skatteunderlaget från fastighet såväl absolut som relativt undan för undan minskat. Vid 1958 års taxering uppgick det till 21,6 milj. skkr, eller drygt 6,5 procent av totala skatteunderlaget. Den del därav, som var effektiv, var emellertid väsentligt mindre; vid 1958 års taxering cirka 2,7 procent.

För fastighetsbeskattningens vidkommande medför kraftverksfastigheterna speciella problem bland annat genom det förhållandet att investeringar-

na är nedlagda i ett relativt begränsat antal kommuner. Av nedanstående uppställning, som omfattar sex typiska kraftverkskommuner i Jämtlands län, framgår taxeringsvärdena å samtliga skattepliktiga fastigheter inom kommunerna samt hur stor del därav i absoluta och relativa tal som vid 1958 års taxering belöper på större kraftverksfastigheter.

Kommun	Taxeringsvärde år 1957		
	samtliga fastigheter 1 000 kr	därav större kraftverksfastigheter	
		1 000 kr	%
Fors	210 240	185 651	88,3
Ragunda	177 408	134 367	75,7
Stugun	199 043	163 818	82,3
Frostviken	75 094	50 972	67,9
Kall	28 734	16 407	57,1
Undersåker	104 789	74 783	71,4

Av sammanställningen kan utläsas att taxeringsvärdena å kraftverksföretagens fastigheter utgör mellan 57,1—88,3 procent av totala taxeringsvärdena inom kommunerna. Härav följer att skatteintäkterna från kraftverksfastigheterna — vare sig de beräknas på grundval av inkomst eller av garantibelopp för fastighet — spelar en utomordentligt stor roll för kraftverkskommunernas ekonomi.

Ett slopande av fastighetsbeskattningen skulle för kraftverkskommunernas vidkommande medföra ett bortfall av all effektiv fastighetsskatt. Härigenom skulle med nuvarande lagstiftning outbyggda vattenfall, regleringsdammar och ersättningskraft bli fria från beskattning. För kraftverkens del skulle den skatt bortfalla, som belöpte på det belopp, varmed garantibeloppen för kraftverken översteg den del av kraftföretagens inkomster, som tilldelats kraftverkskommunerna. Enligt beslut av 1963 års värriksdag skall kraftproduktion anses ske jämväl i regleringsdamm, som äges av företaget, eller regleringssamfällighet, i vilken företaget är delägare.

Vid den utredning, som 1957 års fastighetsskattesakkunniga företog, framkom bland annat att vattenfallsstyrelsen vid 1958 års taxering redovisat i sin helhet effektiva garantibelopp. Intäkterna för de kommuner, där vattenfallsstyrelsens fastigheter varit belägna har därför såvitt avser dessa fastigheter endast grundats på garantibeloppen. Med hänsyn till dessas storlek har emellertid de effektiva garantibeloppen ofta utgjort en väsentlig del av kommunernas totala skatteunderlag. För övriga kraftverksfastigheter i länets förutnämnda kraftverkskommuner är effektiviteten år 1958 väsentligt lägre. I verkligheten måste man emellertid räkna med högre effektivitet, enär åtskilliga kraftföretag redovisat nettointäkter av samma storlek som garantibeloppen, vilket kan bero på ej till fulla utnyttjade avskrivningsunderlag och dylikt.

I nedanstående uppställning har för några typiska kraftverkskommuner angivits storleken av de effektiva garantibelopp, som enligt 1958 års taxering belöper på vattenfallsstyrelsens och andra större kraftföretags fastigheter samt de utdebiteringshöjningar, som skulle blivit följden därest vid sagda års taxering effektiva garantibelopp inte ingått i skatteunderlaget.

Kommun	Vattenfallsstyrelsens fastigheter		Andra större kraftverksfastigheter		Samtliga större kraftverksfastigheter	
	Effektiva garantibelopp skkr	Utdeb.-höjn. kr per skkr	Effektiva garantibelopp skkr	Utdeb.-höjn. kr per skkr	Effektiva garantibelopp skkr	Utdeb.-höjn. kr per skkr
Fors	32 719	2,98	11 376	0,87	44 095	4,47
Ragunda	1	0,00	3 623	0,22	3 624	0,22
Stugun	40 954	3,94	—	—	40 954	3,94
Frostviken	892	0,13	6 909	1,06	7 801	1,21
Kall	—	—	4 102	1,41	4 102	1,41
Undersåker	804	0,08	5 977	0,62	6 781	0,70

Att märka är att de utdebiteringshöjningar, som enligt ovanstående uppställning skulle drabba kraftverkskommunerna vid ett bortfall av det på kraftverksfastigheterna belöpande skatteunderlaget, hänför sig endast till den primärkommunala utdebiteringen.

Av det sagda framgår att en fullständig avveckling av fastighetsbeskattningen skulle för kraftverkskommunernas vidkommande medföra utdebiteringshöjningar som kommunerna inte kan bära. Det är därför av största vikt att vid en fortsatt avveckling av fastighetsbeskattningen dessa kommuner i någon form erhåller statlig hjälp.

B.2.11.9. Landstingets ekonomi

I fig. 38 redovisas skatteutdebiteringen av Jämtlands läns landsting för perioden 1930—1962. Till jämförelse har i diagrammet även den genomsnittliga utdebiteringen för samtliga landsting i riket markerats. Av figuren kan utläsas, att utdebiteringen under hela perioden varit högre i Jämtlands län än genomsnittligt inom övriga landstingsområden. Under 1930-talet var skillnaden i utdebitering stor men var sedan successivt sjunkande under 1940-talet. Från början av 1950-talet har emellertid landstingsskatten i Jämtlands län blivit allt högre i förhållande till medeltalet för samtliga landsting. Den är för år 1963 5,50 kr per skattekrona, jämfört med 5,04 som riksgenomsnitt. Tre landsting har för år 1963 högre utdebitering än Jämtlands län, nämligen Gotlands, Örebro och Norrbottens läns landsting. Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens läns landsting har för år 1963 samma utdebitering som Jämtlands läns. Hög landstingsskatt har sedan en lång tid tillbaka varit något typiskt för norrlandslänen.

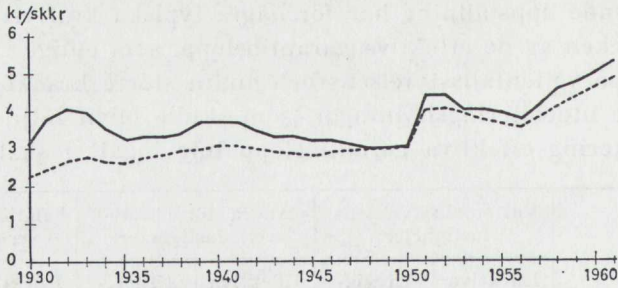

Fig. 38. Utdebitering 1930—1961 av Jämtlands läns landsting (—) samt av samtliga landsting i riket i genomsnitt (-----).
Kr per skattekrona.

I fig. 39 redovisas skattekraften i Jämtlands län för åren 1930—1961 i jämförelse med genomsnittet för samtliga landstingsområden i riket. Under hela undersökningsperioden har antalet skattekronor per invånare för Jämtlands läns landsting varit lägre än genomsnittet för samtliga landsting. Skillnaden tenderar att bli allt större. — Den i jämförelse med riket i sin helhet mindre gynnsamma ekonomiska utvecklingen i Jämtlands län har tidigare behandlats i föreliggande kapitel (B.2.11.4) och redovisas dessutom i kapitel B.3. (Konsekvenser av befolkningsutvecklingen.)

I fig. 40 har bruttoutgifterna för Jämtlands läns landsting studerats för perioden 1930—1959. Motsvarande utgifter för samtliga landsting i riket har även inlagts i diagrammen, varvid bruttoutgifterna för såväl länets landsting som riksgenomsnittet satts i relation till respektive skatteunderlag. — I det nedre diagrammet i fig. 40 finns de totala bruttoutgifterna per skattekrona. Som synes har dessa under hela undersökningsperioden varit större i Jämtlands län än i samtliga landstingsområden i genomsnitt. Skillnaden var mycket stor under 1930-talet, ganska liten under 1940-talet men har blivit successivt allt större under 1950-talet. År 1959 var bruttoutgifterna per skattekrona 27 % högre i Jämtlands län än motsvarande utgifter hos samtliga landsting i genomsnitt. Denna mindre gynnsamma utveckling i Jämtlands län torde sammanhånga med dels det i jämförelse med landet i övrigt försämrade skatteunderlaget, dels med att avfolkningen i länet ej nämnvärt förmår minska utgifternas storlek. — I de tre övre diagrammen i fig. 40 har bruttoutgifterna uppdelats på tre olika förvaltningsområden, nämligen »hälso- och sjukvård», »undervisning och kulturell verksamhet» samt »övriga landstingsuppgifter». Inom samtliga tre grupper har Jämtlands läns landsting under hela perioden 1930—1959 haft större bruttoutgifter per skattekrona än genomsnittet för samtliga landsting i riket. Sedan början av 1940-talet har den procentuella skillnaden varit ganska liten beträffande hälso- och sjukvård men räknat i absoluta tal är skillnaden ändå förhållandevis stor (ungefär 1 kr per skattekrona). Vid uppdelning av utgifterna per skattekrona för hälso- och sjukvård på olika områden, finner man,

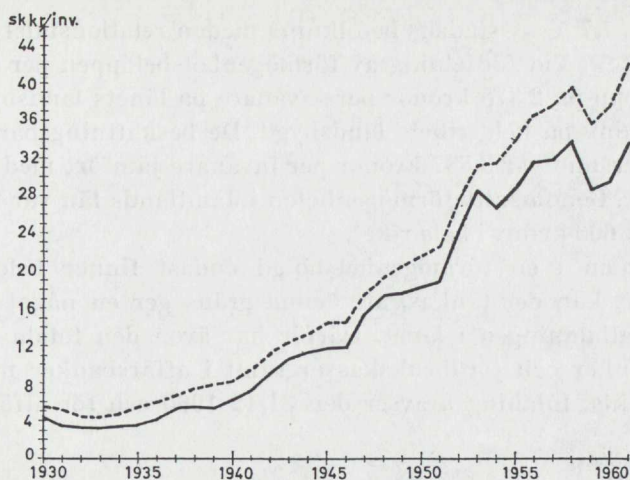

Fig. 39. Skattekraft (sk.kr/inv.) 1930—1961 hos Jämtlands läns landsting (—) samt hos samtliga landsting i riket i genomsnitt (-----).

att de är ungefär desamma för Jämtlands läns landsting som för samtliga landsting för lasarettsvården men rätt mycket större för övriga områden inom hälso- och sjukvård (tuberkulossjukvård, epidemisjukvård, undervisning och vård av psykiskt efterblivna, m. m.). — Landstingens utgifter för undervisning och kulturell verksamhet samt för övriga förvaltningsuppgifter är ganska små i jämförelse med utgifterna för hälso- och sjukvård. Bruttoutgifterna per skattekrona räknat har emellertid ökat kraftigt för undervisning och kulturell verksamhet sedan början av 1940-talet. De har stigit betydligt mer hos Jämtlands läns landsting än genomsnittligt för samtliga landsting i riket. Per skattekrona är de nu ungefär dubbelt så höga i Jämtlands län som riksgenomsnittet. — Gruppen »övriga landstingsutgifter» har per skattekrona räknat hållit sig ungefär konstant sedan början av 1940-talet. Under senare år märks emellertid en mindre ökning, som är större i Jämtlands län än inom samtliga landstingsområden i genomsnitt.

B.2.11.10. Kapitalbildningen

För att belysa kapitalbildningen i länet har i nedanstående sammanställning de beskattningsbara förmögenheternas antal och storlek taxeringsåret 1962 inom länet redovisats. För att kunna jämföra förmögenhetsförhållandena i Jämtlands län med dem i hela riket har beloppens storlek och antal fördelats per invånare.

Av uppgifterna framgår att det finns jämförelsevis få förmögenheter i Jämtlands län. För förmögenhet taxerade invånare i länets landskommuner uppgick under 1962 till 1,6 % av befolkningen. Motsvarande procenttal för hela riket var 2,6. Antal invånare med beskattningsbar förmögenhet i Öster-

sund utgjorde 1,7 % av stadens befolkning medan relationstalet i hela rikets städer var 2,1 %. Vid fördelning av förmögenhetsbeloppen per invånare erhålles ett belopp på 2 378 kronor per invånare på länets landsbygd, jämfört med 4 367 kr/inv på hela rikets landsbygd. De beskattningsbara förmögenheterna i Östersund var 3 537 kronor per invånare jämfört med 4 822 kr/inv i rikets städer. Genomsnittsförmögenheten i Jämtlands län var 2 588 kr/inv, jämfört med 4 603 kr/inv i hela riket.

Eftersom man i en förmögenhetslängd endast finner belopp på över 80 000 kronor, kan det tänkas, att denna gräns ger en något missvisande bild av kapitalbildningen i länet. Därför har även den totala inlåningen i länets sparbanker och jordbrukskassor samt i affärsbanker med kontor i länet undersökts. Inlåningen avser den 31/12 1960 och för affärsbankernas

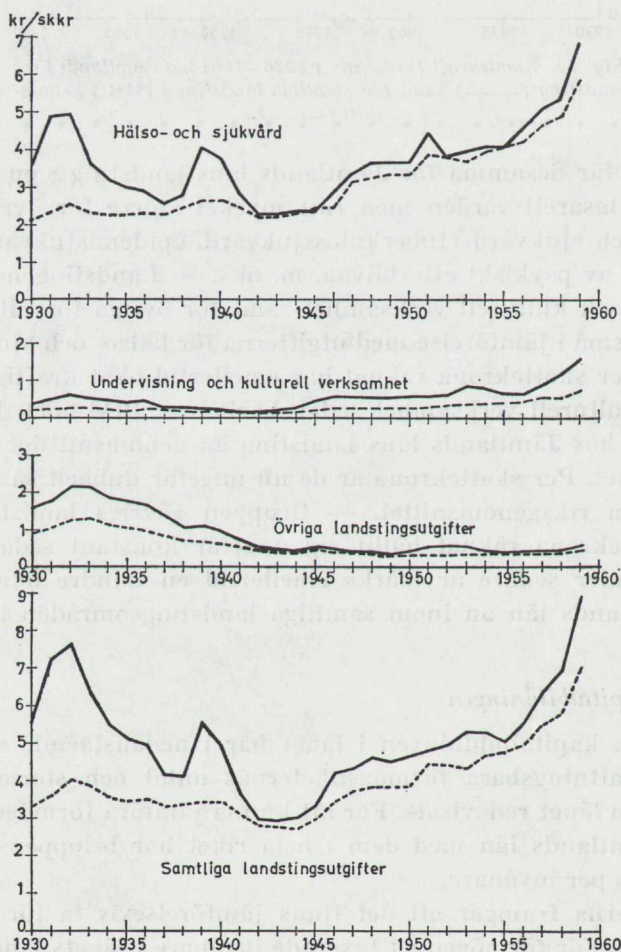

Fig. 40. Bruttoutgifterna 1930—1959 hos Jämtlands läns landsting (—) samt hos samtliga landsting i riket i genomsnitt (.....). Kr per skattekrona.

Område	Antal beskatt- ningsbara förmögenheter	För förmögenhet taxerade i % av ant. invånare	Beskattningsbara förmögenheter	
			Belopp, milj. kr	Per invånare
Jämtl. läns landsbygd	1 844	1,6	268,1	2 378
Rikets landsbygd	95 609	2,6	15 856,2	4 367
Östersund	432	1,7	88,0	3 537
Rikets städer	81 395	2,1	18 863,2	4 822
Jämtlands län	2 276	1,7	356,1	2 588
Riket	177 396	2,4	34 719,4	4 603

del endast sparkasseräkning, kapitalsamlingsräkning samt depositions- och kapitalräkning, inkl. lönspararräkning och skogskonto. De inestående beloppen hos ovan nämnda kreditinrättningar redovisas i det följande.

Kreditinrättning	Jämtlands län		Hela riket	
	Kr	Kr/inv	Kr	Kr/inv.
Sparbanker	127 608 000	912	15 313 090 000	2 042
Jordbrukskassor	28 966 000	207	1 236 035 000	165
Affärsbanker	229 486 000	1 640	15 176 064 000	2 024
Summa	386 060 000	2 759	31 725 189 000	4 231

Inlåningssiffrorna visar tydligt, att kapitalbildningen i Jämtlands län är avsevärt mindre än den i hela riket. Den totala inlåningen hos de undersökta kreditinrättningarna var vid årsskiftet 1960/61 4 231 kr/inv i hela riket men i Jämtlands län endast 2 759 kr/inv. De inestående beloppen är därmed per invånare räknat 53 % större i riket än i Jämtlands län.

Det är uppenbart att de konstaterade små kapitaltillgångarna i Jämtlands län måste utgöra ett hinder för länets befolkning vid investeringar och företagsetableringar. Befolkningens egna kapitaltillgångar är många gånger så små, att man även vid relativt obetydliga kapitalbehov blir hänvisad till lån i kreditinrättningar, som i sin tur genom den bristfälliga inlåningen från allmänheten vissa år kan ha svårt att tillfredsställa utlåningsbehovet. Vid investeringar och företagsetableringar torde det väsentliga vara i vad mån *riskvilligt* kapital finns till förfogande. Såsom framgår av det ovanstående är tillgången på dylikt kapital inom länet med hänsyn till de jämförelsevis små förmögenheterna begränsad. Givetvis kan riskvilligt kapital i och för sig tillföras länet från andra landsändar, men det torde i första hand söka sig till regioner, där möjligheterna till mera omfattande självfinansiering av investeringarna är gynnsammare än fallet är i Jämtlands län. Ett lösande av kapitalfrågan framstår därför såsom något högst väsentligt när det gäller åtgärdsförslag, som syftar till en utveckling av näringslivet i Jämtlands län. (Se kapitel C.2.1.1.)

B.2.12. Rennäringen¹

B.2.12.1. Inledning

I Jämtlands län omfattar *renskötselområdet* hela fjällregionen bortsett från ett par smärre områden vid Åre och vid Hotagen, där fjällkedjan avskäres av markerade dalgångar över landryggen mot Norge. Vid Oviksfjällen når renskötselområdet in i länets centrala del. I väster ansluter området till riksgränsen mot Norge. Renarnas *barmarksbeten* finns huvudsakligen på kalvfjällen och i fjällbjörkskogen. *Vinterbetena* återfinns i södra länsdelen i omedelbar anslutning till fjällområdet i barrskogsregionens västligaste delar och i norra länsdelen inom barrskogsregionen å de fläckvis förekommande lavmarkerna strax öster om inlandsbanan.

Rätten till renskötsel har sedan 1800-talets senare del varit kodifierad i lag. Den nu gällande *renbeteslagen*, som trädde i kraft år 1928, angiver omfattningen av dels renskötselrätten och dels de områden, varest renskötsel må drivas. Berättigad att idka renskötsel är endast den som är av *lapsk härkomst*, såframt hans fader eller moder eller någon av dessas föräldrar såsom stadigvarande yrke drivit renskötsel eller biträtt däri, eller ock länsstyrelsen medgivit honom sådan rätt. Renskötsel må utövas även av kvinna, som är eller varit gift med renskötselberättigad man. Ingår kvinna äktenskap med man, som ej har renskötselrätt, förlorar hon sin rätt till renskötsel.

Under tiden maj—september är renbetning i Jämtlands län såsom i renbeteslagen angives normalt tillåten endast inom *renbetesfjällen* och de till dessas utvidgning inköpta eller i annan ordning för renbete upplåtta områdena. Under tiden oktober—april må renbetning dessutom äga rum inom *sedvanerättsområdet*, som delvis ligger utanför länets gränser. Sedvanerättsområdets östra begränsningslinje är ej känd med större noggrannhet. Den kan numera anses gå från Vedungsfjällets östra delar till Glissjöberg över Rätan, Bräcke, Indalsliden, Graninge, Näsåker och vidare öster om Junsele till lappmarksgränsen. I äldre tid synes sedvanerättsområdet ha sträckt sig längre åt öster i Västernorrlands län och delvis ända in i Gävleborgs län. En undersökning av sedvanerättsområdets omfattning föreligger i en av f. d. landskamreraren Elof Huss på offentligt uppdrag verkställd, den 16 mars 1959 avgiven »Utredning rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län» (stencil).

För renskötselns drivande skall lapparna jämlikt renbeteslagen vara indelade i lappbyar. *Lappbytillhörighet* är samtidigt ett villkor för utövandet av renskötselrätten. Till lappby hör icke blott de renskötande lapparna, d. v. s. de som själva driver renskötsel, utan även lappar som biträder i renskötseln inom byn samt hustru och hemmavarande barn till sådan lapp som

¹ Förslag till åtgärder för rennäringen redovisas i kapitel C.2.2.6.

tillhör lappby. Med renskötande lapp jämställs också sådan lapp, som drivit renskötsel eller på stadigvarande sätt biträtt i renskötsel men upphört därmed och inte varaktigt ägnat sig åt annat yrke. Änka och omyndigt barn till avliden renskötare tillhör också lappby och har följaktligen samma rätt som renskötande lapp att idka t. ex. fiske inom renbetesfjällen.

Lappbyn är en ålderdomlig form av bygemenskap. I spetsen för lappbyn står en vald *ordningsman* med vissa i huvudsak traditionella ledaruppgifter jämte sådana arbetsuppgifter som genom lag och förordning ålagts honom, såsom tillsynen över renmärkeslagens efterlevnad. Lappbyns gemensamma angelägenheter behandlas vid *bystämman*. För lappbyarna gäller särskilda av länsstyrelsen utfärdade *byordningar*, som innehåller dels regler för fattande av gemensamma beslut m. m. och dels arbetsordning för renskötselns drivande. I varje lappby finns en *bykassa*, som förvaltas av ordningsmannen och en av lappbyn vald *kassaman*. Bykassans huvudsakliga inkomster utgörs av inflytande medel från försäljning av omärkta renar. Kassamedlen är lappbyns gemensamma egendom, varöver bymedlemmarna äger förfoga i den ordning, som angives i den av länsstyrelsen utfärdade byordningen. Verksamheten i lappbyarna står under uppsikt av konsulenterna och instruktörerna vid det statliga *lappväsendet* (tidigare benämning: lappfogde och tillsynsmän) och av *länsstyrelsen*, som även har att handlägga besvär över lappbys beslut.

Arrendemedel, såsom avgifter för upplåtelser av jakt och fiskerätt inom renbetesfjällen, samt vissa inkomster från renbetesfjällens skogar tillföres *statens lappfond*, vilken förvaltas av statskontoret. Fondens inkomster skall jämlikt renbeteslagen användas till fromma för lapparna eller till ändamål, som berör verksamheten inom renbetesfjällen för övrigt. Anslag från fonden utdelas årligen av Kungl. Maj:t på förslag av länsstyrelsen m. fl. Huvudparten av fondmedlen har under de senaste årtiondena använts till driftsbefrämjande åtgärder inom renskötsel. Till lappbyarna i Jämtlands län har under en följd av år erhållits anslag från lappfonden med sammanlagt omkring 150 000 kronor per år.

B.2.12.2. Renskötselns driftsförhållanden

Den nutida s. k. *extensiva renskötseln* drives i ganska stora grupper, som vanligtvis sommartid omfattar hela lappbyar och som här i länet varierar mellan 1 000 och 5 000 djur i varje grupp. Barmarkstid tillåtes renarna i en lappby beta ganska fritt inom hela det till byns förfogande ställda betesområdet. Sammandrivning av renarna sker endast för *kalvmärkning* några gånger under högsommaren, vanligen i juli och i början av augusti. På förhösten brukar renarna samlas för *slakt* av tjurar m. m. Vid vinterbetes-säsongsinträde sammanförs renarna i bevakade hjordar, om ordningen är god, och flyttas därefter i mindre grupper till lavmarkerna för vinterbete.

I samband med dessa flyttningar slaktas vanligen huvudparten av de för slakt under året avsedda renarna. *Flyttningarna* till vinterbetesområdet sker i allmänhet relativt sent under året, vanligen i december. De bevakade hjordarna omfattar på vinterlandet 500—2 000 djur i varje grupp. Vintergrupperna är alltså mindre än sommargrupperna. En sådan grupp omfattar ofta flera företag, *familjeföretag* och *enpersonsföretag*. Varje företag står under ledning av en *husbonde*, som vid renskötseln biträdes av sitt husfolk och ibland även av anställd personal. Husbonden har ofta i sin vård ett antal *skötesrenar*, som ägs av förutvarande aktiva renskötare eller av andra renskötselberättigade personer.

Renskötselns produktion är väsentligen inriktad på utvinnande av *kött och hudar*. Därjämte erhålles vissa biprodukter, såsom horn, vilka emellertid ur ekonomisk synvinkel spelar en underordnad roll. Till följd härav är möjligheterna att utföra slakt vid en lämplig tidpunkt av väsentlig betydelse för det ekonomiska utbytet av renskötseln. För att möjliggöra hygieniskt och tekniskt god slakt har under senare år i flera lappbyar anskaffats fältslakterier med tillhörande beteshagar, där renhjordarna kan hållas några dagar medan slakten pågår. Dessa fältslakterier är av veterinärstyrelsen godkända som *renkontrollslakterier*. Förutsättningar finns alltså att utföra *veterinärbesiktning* i samband med slakten, och sådan besiktning är numera också vanlig i de flesta lappbyar i länet. Renkontrollslakterierna drives tills vidare av lappväsendet som försöksanläggningar, och slakterna övervakas och ledes av lappväsendets befattningshavare. Ibland kan renägarna själva eller uppköparen anförtros ledningen av slakten. Varken renägarna eller lappväsendet befattar sig i större omfattning med *distributionen av renköttet*. Kött och andra produkter överlåtes alltså till uppköpare praktiskt taget alltid i och med att slakten är utförd.

Det *ekonomiska utbytet* av rennäringen är svårt att uppskatta med större noggrannhet. Såväl slaktens omfattning per år som värdet per slaktad ren kan endast anges approximativt. Antalet slaktade renar per år i länet torde röra sig om 10 000—12 000. Vid ett ungefärligt värde av 150 kronor per ren skulle det årliga slaktvärdet inom länets rennäring kunna uppskattas till något över 1,5 miljoner kronor.

Den extensiva renskötselmetoden innebär som redan nämnts, att renarna långa tider av året får ströva ganska fritt inom det ofta mycket vidsträckt betesområdet. Till följd härav är det inte ovanligt, att *strövande renar beträder otillåtna områden*, bland annat kan de gå in i Norge. Särskilt i Härjedalen, där lappbyarna är ganska stora, är det inte alltid möjligt att upprätthålla effektiv bevakning vid riksgränsen för att hindra renar att ströva till Norge. Klagomål från norskt håll över inströvande svensk ren kan därför under ogynnsamma år vara vanliga under vissa tider av året. Det har hänt, att svenska renar gått ned i bebyggda dalgångar och åsamkat *skada på böndernas odlingar* och slåttervallar. Skadegörelserna har dock merendels varit

av ganska blygsam omfattning, och de utgör därför icke någon större ekonomisk belastning. Renströvningen ses emellertid icke med blida ögon av norrmännen. Den medför vidare, att administrationen på såväl norsk som svensk sida åsamkas åtskilligt improduktivt arbete. Återhämtningen av renarna är ofta förenad med ganska betydande kostnader och besvär för de svenska lapparna, som också löper risken att betala s. k. *betesavgifter* för olovlig renbetning. För de svenska renägarna uppkommer ekonomiska förluster även därigenom, att omärkta renar från svenska hjordar under vistelsen i Norge kan försäljas såsom varande norska, varvid köpeskillingen enligt norsk lag tillfaller därvarande gemensamhetskassor. I gengäld förekommer norsk ren i Sverige icke sällan i ungefär samma omfattning som svensk ren går till Norge. Strövningen från Norge sker dock under annan årstid och på delvis andra platser än strövningen till Norge. För att minska renströvningen över riksgränsen har renstängsel uppförts längs denna på flera sträckningar. För närvarande pågår från svensk sida en större upprustning och uppbyggnad av detta stängselsystem.

Främst höst och vår och delvis även sensommar brukar renarna särskilt i lappbyarna i Härjedalen vissa år åsamka *olägenheter för jordbrukarna på svensk sida* genom att beträda odlade marker m. m. Stundom har *skada på gröda* uppkommit, bland annat i Oviks-bygden. Skadeståndsbeloppen har dock totalt sett uppgått till ganska blygsamma summor, som renägarna varit i stånd att betala. För de centrala lappbyarna i Härjedalen har de sålunda även under relativt ogynnsamma perioder brukat stanna vid i genomsnitt totalt cirka 3 000 kr per år. Vid enstaka tillfällen har *skada på skog* konstaterats inom såsom otillåtet ansett betesområde i Härjedalen, och skadeståndsfrågor har varit föremål för prövning av domstol. Under senare år har sådana mål dock icke förekommit. Såvitt bekant har några större olägenheter icke åsamkats skogsbruket under tiden efter andra världskriget. — Av renströvningen uppkommer visst *missnöje bland markägarna*, därest strövningen sker under ogynnsam tid, t. ex. under älgjakten, detta trots att antalet strövande renar absolut sett är ringa. På grund härav har det under senare tid gjorts åtskilliga försök att *utvidga det tillåtna renbetesområdet* under tiden maj—september för vissa lappbyar i Härjedalen. De mest påträngande utvidgningsbehoven föreligger i Tännäs socken i Härjedalen.

B.2.12.3. Renbetesmarkernas utbredning

Det för renbetning av lappbyarna i Jämtlands län normalt utnyttjade betesområdet upptager en totalareal av i runt tal 24 300 km², vartill kommer vissa vinterbetesreserver om ca 1 500 km². Av detta område ligger ca 12 300 km² norr om tvärbanan Östersund—Storlien och ca 12 000 km² söder om densamma. Av betesområdet utnyttjas *barmarkstid* en sammanlagd brutto-

areal av ca 15 400 km², varav 7 400 km² ligger i den norra länsdelen och 8 000 km² i den södra. Under tiden maj—september är renarna hänvisade till *renbetesfjällen*, som totalt omfattar ca 10 000 km², varav 5 400 km² återfinns i den norra länsdelen och 4 600 km² i den södra. Återstoden av betesområdet, i runt tal 14 300 km², utgöres av *sedvanerättsland*, till huvudsaklig del av de *vintertid* utnyttjade lavmarkerna i barrskogsregionen.

Renbetesområdet i Jämtlands län är för närvarande indelat i *elva lappbyar* av skiftande storlek. Norr om tvärbanan ligger sju byar med betesområden varierande mellan 1 200 och 2 500 km². Lappbyarna söder om tvärbanan är i genomsnitt något större med betesområden varierande mellan 1 500 och 3 500 km². Till Jämtlands län hänföres i administrativt avseende även *Idre lappby*, vars betesområde till huvudsaklig del ligger inom Kopparbergs län. Idre lappby upptager totalt ca 1 400 km², varav något över 900 km² utgör barmarksbete och icke fullt 500 km² vinterbete. Idre lappby omfattar endast till ringa del renbetesfjäll (del av Rutfjället i Härjedalen). Lappbyns centrala område utgöres av kronoparker, som i särskild ordning upplåtits för renbetning. De här redovisade betesytorna avser *bruttoarealer*, inklusive vatten, impediment och kulturområden. Sådana för renbetning onyttiga områden upptager varierande andelar, 5—20 %, av bruttoarealen.

Med undantag av vinterbetesmarkerna i lappbyarna i norra länsdelen är renbetesmarkerna i Jämtlands län *från biologisk synpunkt genomgående mycket goda*. Betingelserna för växtlighet är bättre än flerstädes i Lappland. Klimatförhållandena är överlag gynnsamma för renskötsel, särskilt i Härjedalen. På grund härav bör förutsättningar finnas ur biologisk synvinkel för ett livligt betesutnyttjande, d. v. s. hög *utnyttjandegrad*, särskilt i Härjedalen. Utnyttjandegraden är dock nästan genomgående mycket låg i lappbyarna i Jämtlands län. I Härjedalen skulle ett avsevärt större antal renar än för närvarande kunna hållas, om utnyttjandegraden kunde höjas till samma värden som förekommer i norra och mellersta Lappland. Skötseltekniska, driftsekonomiska och andra förhållanden är tydligen avgörande för renbetningens intensitet i lappbyarna i Jämtlands län.

B.2.12.4. Renantal i lappbyarna

Jämlikt 11 § renbeteslagen ankommer det på länsstyrelsen att i byordning för lappby ange det antal renar, som må föras på bete inom byns områden. Med anledning härav har för lappbyarna i Jämtlands län angivits sådana antal i byordningen. Det tillåtna *normalantalet* renar uppgår till sammanlagt 25 500 renar för lappbyarna i Jämtlands län och 1 500 renar för Idre lappby, årskalvar oräknade. Synbarligen på grund av den rikliga tillgången på betesfoder och gynnsamma miljöbetingelser i övrigt tenderar dock renantalet att som regel vara större. Sedan 1945 beräknas *det faktiskt befintliga antalet renar* ha varit i genomsnitt ca 30 000 djur i lappbyarna i Jämtlands

län och ca 3 000 i Idre lappby. I själva verket har renantalet endast tack vare ganska stora slaktuttag och extraordinära reduktioner kunnat hållas vid angivna antal. Sådana *expansionstendenser* är mest framträdande i Härjedalen, där miljöbetingelserna är särskilt gynnsamma med bland annat mycket korta flyttningsvägar och landets i förhållande till renantalet rikligaste vinterbeten. Nämnade förhållanden belyser klart, att *tillgången på renbete* främst i Härjedalen räcker för en större renstam än den nuvarande.

Renantalet växlar under årets lopp. I renlängden registreras *nettoantal* renar mellan slaktsäsong och kalvningssäsong. Det *bruttoantal* renar, som finns under sommaren och förhösten, överstiger nettoantalet med 30—40 %. Genom olyckor, sjukdomar till följd av parasitangrepp m. m., rovdjurs härjningar o. dyl. bortfaller årligen ett antal renar. *Förlustprocenten* är som regel låg i lappbyarna inom Jämtlands län, kanske främst tack vare det förhållandet att utpräglade s. k. *nödår* med synnerligen dåligt vinterbete icke brukar förekomma. *Korta flyttningsavstånd* är självfallet också till fördel härvidlag. De smärre oförutsedda nedgångar i renantalet, som kan spåras i statistiken, medför inga förödande resultat, emedan effekten av dem mycket snabbt förhindras av den goda återväxten genom *stora årliga nytillskott av kalvar*. Belysande i sammanhanget är det förhållandet, att särskilt i lappbyarna i Härjedalen de aktuella problemen närmast är av den arten, att man har svårt att hinna slakta nog mycket renar vid en för slakt lämplig tid av året.

Renantalet samt befolkning i de olika lappbyarna framgår av nedanstående sammanställning.

Lappby	Lappby tillhörande befolkning 1/9 1958	Antal renar enl. renlängd från år 1962	I byordning angivet normalt renantal	Anm.
Frostvikens norra	18	1 085	1 500	Jämtne förutvarande Tranris lappby
Frostvikens mellersta	27	1 528	2 000	
Frostvikens södra	11	851	1 500	
Hotagen	15	3 192	2 000	
Offerdal	26	2 062	2 500	
Sösjö	17	1 214	1 500	
Kall	11	2 011	1 500	
Tåssåsen	53	3 855	3 500	
Handölsdalen	40	2 101	4 500	
Mittådalen	69	1 451	3 000	
Tännäs	73	3 344	2 000	
Idre	18	1 941	1 500	
Summa	378	24 635	27 000	

B.2.12.5. Lappbybefolkningen

Antalet *lappby tillhörande personer* i Jämtlands län inklusive Idre uppgick den 1 september 1958 till 378, varav 227 män och 151 kvinnor. Den 31 december 1945 var motsvarande antal 428, varav 246 män och 182 kvinnor. Från 1945 till 1958 *minskade* följaktligen lappbybefolkningen med 11,7 %. Befolkningsminskningen är en genomgående tendens över hela renskötselområdet i Sverige med undantag av nordligaste Lappland, där befolkningen tillväxer tack vare hög nativitet. Sett över en längre tid har folkminskningen i renskötelsen tidigare varit mera accentuerad. Trots viss stagnation under senare tid förväntas emellertid folkminskningen fortsätta även framdeles. Enligt nomadskolutredningen (SOU 1960: 41) beräknas den renskötande befolkningen i Jämtlands län inklusive Idre år 1973 ha sjunkit till 334 personer under förutsättning att nettoflyttningen blir densamma som den var för hela den svenska renskötarebefolkningen åren 1955—1957. Realistiskt torde vara att räkna med minst lika stor flyttningsförlust, relativt sett, som 1955—1957. Härav kan dras den slutsatsen, att den *brist på arbetskraft* i renskötelsen, vilken redan gör sig gällande, framdeles blir ännu mer påtaglig.

Den fasta *arbetspersonalen* i renskötelsen uppgår enligt uppgifter för 1958 i lappbyarna i Jämtlands län inklusive Idre till ca 140 personer. Härtill kommer ett 20-tal tillfälliga arbetare, som brukar engageras under förekommande arbetstoppar. Lappbyarna norr om tvärbanan har ca 60 arbetare. Återstoden finns i södra länsdelen, där jämväl de tillfälligt anställda förekommer. Borträknas vissa mindre arbetsföra personer, återstår blott 80 å 90 *fullt arbetsföra* i åldersklasserna 15—65 år.

Kvinnounderskottet är mycket påfallande i åldrarna 20—60 år. Det största underskottet finns i åldrarna 20—30 år med blott 10 kvinnor mot 50 män. Underskottet av kvinnor i fruktsam ålder har medfört *minskande barnantal*. I de tre lägsta åldersgrupperna avtar barnantalet kontinuerligt, vilket tydligt framgår av den år 1958 verkställda räkningen av lappbybefolkningen. I praktiken betyder detta, att *tillskotten av manlig befolkning* i lappbyarna under 1960- och 1970-talen totalt kommer att utgöra blott hälften av motsvarande tillskott under 1940- och 1950-talen. Bristen på män i arbetsför ålder blir särskilt framträdande från 1970-talets ingång, då nytillskotten i de yngre åldrarna icke uppväger avgången i de högre åldersklasserna även om man bortser från eventuella flyttningsförluster. Under 1960-talet uppväges däremot avgången i de högre åldersklasserna i huvudsak av motsvarande nytillskott i de yngre åldrarna, om någon flyttningsförlust icke uppstår.

B.2.12.6. Utvecklingstendenser m.m.

Renskötseln i Jämtlands län synes numera vara på väg ur den ekonomiska vågdal, där den synbarligen befunnit sig under 1930 och 1940-talen, då den i äldre tid vanliga, *intensiva* renskötselformen definitivt övergavs. En sådan *utvecklingsmässig uppgång* kan utläsas i flera företeelser och åtgärder. Renägarnas egna strävanden är i detta sammanhang av central betydelse. I de flesta lappbyar har en *generationsväxling* ägt rum under 1950-talet, vilken fört yngre renägare upp i husbondeställning. En märkbar *aktivitetsökning* synes vara förbunden härmed. I flera fall har länsstyrelsen genom att utlämna *reninköpslån* kunnat hjälpa yngre renskötare att bilda egna företag. (Reninköpslån utlämnas av lappfondsmedel på mycket förmånliga villkor, som innebär att halva lånebeloppet efterskänks efter en viss tid om första delen av lånet återbetalats i föreskriven ordning.) *Vägar* har anlagts till renskötarvisten, som tidigare saknat med bil farbar väg. Det allmänna vägnätet har samtidigt utbyggt. Samfärdseln har härigenom betydligt underlättats. Som exempel må nämnas, att många renägare numera håller sig med egna *bilar*. De renskötande lapparnas *bostäder* har undergått betydande förbättringar på många håll. Delvis har detta blivit möjligt genom ökade möjligheter att få lån av det allmänna. Enstaka renskötarfamiljer har emellertid varit i stånd att med egna medel åt sig inrätta tidsenliga bostäder. Såväl utbyggnader av vägnätet som förbättring av bostäderna pågår alltjämt i lappbyarna.

Av särskild betydelse för ett gott utbyte av renskötseln har varit de åtgärder, som vidtagits för att förbättra *betingelserna för renslakt*. Här är det dels investeringar i anordningar för slakt (fältslakterier och beteshagar) och dels *upplysnings- och utbildningsverksamhet* samt inträning av ny arbetsrutin i renskötseln, som möjliggjort uppsvinget. På detta område befinner sig renskötseln i Jämtlands län utvecklingsmässigt ett steg före den lappländska renskötseln. De förbättrade betingelserna för slakt möjliggör i första hand utbud av kvalitativt sett bättre produkter än tidigare, vilket leder till högre å-priser, och i andra hand effektivare utnyttjande av renen för produktion av kött. Det senare följer av den förkortning av *renstockens omloppstid*, vilken blivit möjlig att realisera tack vare åtgärderna på slaktens område.

Till utvecklingsbilden hör emellertid inte bara ljusa sidor. Främst bör kanske nämnas *den minskade tillgången på arbetskraft*. Den främsta orsaken till denna prekära situation har åtminstone hittills varit utflyttningen, som i huvudsak berört den unga kvinnliga befolkningen. Som redan sagts är denna *stora utflyttningsbenägenhet* en av de mest oroande företeelserna för renskötselns del. Bristen på arbetskraft synes bli mycket besvärande under 1970-talet inom hela renskötselområdet i länet. Att råda bot på detta förhållande synes vara en central uppgift för de administrativa organen på renskötselns område.

Sett ur renskötselteknisk synvinkel har de vanliga och ofta förekommande *renströvningarna* över gränsen till Norge och ned till odlade bygder i Sverige under en följd av år utgjort en besvärande följd av den extensiva renskötselformen. Även om de under senare år kanske inte ökat nämnvärt, så har de inte heller minskat påtagligt. Ökade ansträngningar för att hålla renarna inom tillåtna betesområden är nödvändiga framdeles för att icke renägarna skall åsamkas onödiga kostnader och den jordbrukande befolkningen skall irriteras. Utan förbättrade relationer till omgivningen synes renskötseln icke ha större möjligheter att utvecklas naturligt och förkovras ekonomiskt. Skötseltekniska svårigheter följer vidare av den allmänna samhällsexpansionen. Ökande *biltrafik* försvårar flyttningar till och från vinterbetena främst i norra länsdelen. Liknande svårigheter uppkommer även till följd av *vattenregleringar*, om flyttningsvägarna blir avstängda, vilket har förekommit i några lappbyar. Till den allmänna utvecklingsbilden hör vidare den stora *turistströmmen* till fjällområdet, varav vissa olägenheter kan följa för renskötseln. Åtgärder för att underlätta omställningar i renskötseln och främja anpassningen till nya förhållanden i allmänhet synes vara en viktig framtida uppgift både för lappadministrationen och för lapparnas centrala och lokala organisationer.

Till följd av viss ändrad inriktning av *det statliga lappväsendets verksamhet*, innebärande bland annat att lappväsendet framdeles i större omfattning än tidigare skall ägna sig åt *rådgivning i driftstekniska och drifts-ekonomiska ämnen*, synes arbetsbördan för befattningshavarna i lappväsendet komma att öka, särskilt på instruktörsplanet. Då den tillgängliga personalen redan vid rådande förhållanden är fullt sysselsatt och arbetsuppgifterna dessutom kontinuerligt växer i omfång, bland annat till följd av vattenregleringar, ökande efterfrågan på fiskevatten och anspråk på andra upplåtelser, synes det dock inte möjligt att utan *personalförstärkning* åstadkomma väsentligt mera nytta än redan nu sker. De allmänna tendenserna synes vara sådana att en utökning av antalet instruktörer är en förutsättning för att lappväsendets verksamhet skall kunna effektiviseras. Därjämte är det erforderligt att förstärka biträdespersonalen vid lappväsendets kontor i Östersund inom en relativt nära framtid.

B.2.12.7. Fiske inom renbetesfjällen¹

Inom renbetesfjällens områden ligger en mängd fiskevatten, som utmärkt väl lämpar sig för modernt sportfiske. Den sammanlagda *vattenarealen* uppgår till cirka 850 km², varav 550 km² ligger norr om tvärbanan Östersund—Storlien och 300 km² söder om densamma. Andelen vatten är inom renbetesfjällen 8,5 % av totalarealen, d. v. s. något mer än för hela länet, där andelen vatten upptager 7,8 % av totalarealen. Huvudparten av de inom

¹ Fisket inom övriga delar av länet behandlas i kapitel C.2.2.5.

renbetesfjällen belägna sjöarna och vattendragen är fiskförande. *Fiskbestånden* utgöres till helt väsentlig del av fiskar av laxsläktet. Väl 90 % av totalbeståndet består av öring, röding, harr och sik och mindre än 10 % av lake, gädda och abborre. Tillsammans torde öring och röding svara för tre fjärdedelar av det totala fiskbeståndet i fjällvattnen.

Arealproduktionen är ej känd med större noggrannhet. Den varierar självfallet med näringstillgången och är beroende av övriga miljöförhållanden, såsom vattentemperatur m. m. För renbeteslandsvattnen har den aktuella *hektaravkastningen* i annat sammanhang beräknats vara i genomsnitt 1 kg eller något därunder. Denna siffra, som torde vara grundad på ofullständig fångststatistik, är relativt osäker. För de avlägset belägna fjällvattnen synes det skäligt att räkna med något lägre aktuell avkastning. Antages en genomsnittlig avkastning om 0,5—0,7 kg för samtliga vatten inom renbetesfjällen, erhålles en årsavkastning — beräknad efter aktuella fångster — av storleksordningen 50 ton. Den potentiella produktionen torde vara större, troligen inemot 100 ton per år. *Värdet av årsfångsten*, beräknad i konsumentpris, är omkring 250 000 kronor.

Fjällfiskena utnyttjas av renägarhushåll och övriga bygdehushåll (bl. a. kronoarrendatorer) för *nätfiske*. I Lappland utförda undersökningar av hushövsfiskets omfattning visar, att de vid goda fiskevatten bosatta hushållen förbrukar i genomsnitt ungefär 60 kg fisk per person och år. För renägarhushållen i Jämtlands län torde motsvarande konsumtion böra upptagas till 50 kg och för övriga bygdehushåll till 25 kg, vilket motsvarar en årlig konsumtion av totalt 25 å 30 ton fisk. — *Sportfisket* har under en följd av år stadigt tilltagit i omfattning inom renbetesfjällens områden. Under år 1962 betalades avgifter till länsstyrelsen för 18 052 sportfiskedygn enbart på fiskekort. Härtill kommer 450 st. tillfälliga tillstånd, omfattande varierande antal dagar. *Totalantalet sportfiskedygn* under år 1962 uppgick till cirka 20 000 inom renbetesfjällen. Stickprovsmässig fångststatistik utvisar, att genomsnittsfångsterna bör ha överstigit 1 kg per fiskedygn. Skillnaderna är dock stora mellan olika vatten, och fångststatistiken antyder, att betydligt större genomsnittsfångster är möjliga.

Under år 1962 försåldes fiskekort och tillfälliga tillstånd för 81 053 kronor. Motsvarande inkomst var år 1955 kronor 22 414 och år 1960 kronor 45 623. Med flerårsarrendena inräknade utgjorde år 1962 de sammanlagda *inkomsterna av fiskerättsupplåtelser* inom renbetesfjällen cirka 95 000 kronor. Inkomsterna av fiskerättsupplåtelser tillfaller statens lappfond jämlikt bestämmelse i renbeteslagen.

Till följd av snabbt *växande efterfrågan* på sportfiskevatten inom fjällområdena har lappväsendet i länet under senare år vidtagit särskilda åtgärder för att möjliggöra *ökad utbud av fiskevatten*. En *inventering av samtliga fjällsjöar* har påbörjats. För detta arbete har från början av 1962 en *fiskerikonsulent* anställts. Inventeringen tar sikte på att skaffa en bättre över-

blick över tillgången på lämpliga sportfiskevatten genom beståndsinventering, vattenundersökningar m. m. För de genomgångna vattnen upprättas särskilda *sjöbeskrivningar*, som ger upplysning om fiskevattnens beskaffenhet, (läge, storlek, fiskbestånd m. m.), lämpligaste resväg, övernattningsmöjligheter, naturen vid vattendraget, var fiskekort kan köpas o. s. v. Inventerade vatten, som befinnes lämpliga för sportfiske, öppnas därefter snarast möjligt för allmänheten och intages i förteckningar över fiskevatten (länskungörelser, fiskefrämjandets förteckningar m. fl.). Så snart tillfälle erbjödes, avses åtgärder bli vidtagna för att *förbättra fiskbestånden* i sådana vatten, som för närvarande icke utövar någon större lockelse men anses möjliga att utnyttja framdeles.

Överslagsberäkningar ger vid handen, att det under de närmaste åren *bör vara möjligt att tillgodose den starkt växande efterfrågan* på sportfiskevatten bl. a. genom att styra strömmen av fiskande till sådana vatten, som för närvarande är obekanta och till följd därav utnyttjas i blott ringa omfattning. Åtgärder erfordras dock för att göra sådana vatten kända och mera lockande för sportfiskarna än vad nu är fallet. För detta ändamål erhålles material från den påbörjade inventeringen av fiskevatten inom renbetesfjällen. För inventeringen är översiktsplaner utformade, vilka visar att arbetet — efter vad nu kan bedömas — skall vara möjligt att genomföra successivt under cirka tio år i den takt som förhållandena kräver.

En förutsättning för att inventeringsarbetet skall kunna genomföras med erforderlig snabbhet och utan avbrott är att lappväsendet får behålla den nuvarande fiskerikonsulenten, som visat sig vara utmärkt väl lämpad för uppgiften. Främsta villkoret härför torde vara att fiskerikonsulenten kan beredas en tryggad anställning.

Ett led i lappväsendets arbete är att *erbjuda allmänheten bättre service* än för närvarande bl. a. genom att i större omfattning tillhandagå med upplysningar per telefon och brev om tillgången på fiskevatten och ombesörja snabbare expedition av fisketillstånd m. m. än den nuvarande rutinen medger. För detta ändamål erfordras viss förstärkning av biträdespersonalen vid lappväsendets kontor, översiktliga register över fiskevatten och utfärdade tillstånd samt fångststatistik. Behovet härav har blivit högst påtagligt under senare år till följd av den ökade omsättningen av fisketillstånd och fiskekort.

B.3 Konsekvenser av befolkningsutvecklingen i Jämtlands län

B.3.1. Sammanfattning av befolkningsutvecklingen i länet

Jämtlands län hade sin största folkmängd år 1953, då länet hade 145 254 invånare. Sedan dess har länet minskat i invånarantal varje år och i en alltmer ökad takt. Den hittills största folkminskningen kom år 1961, nämligen med 2 182 personer. År 1962 minskade länets folkmängd med 1 839 personer.

Av det övre diagrammet i figur 41 och av tabellerna 107 och 108 framgår tydligt, att det är utvecklingen inom jordbruk och skogsbruk som styr länets hela befolkningsutveckling. Dessa näringsgrenar hade år 1960 endast hälften så många sysselsatta som år 1940. Minskningen sedan år 1940 fram till år 1960 var i absoluta tal 15 864 förvärvsarbetande. Sysselsättningen inom industri och hantverk var något större 1960 än 1940, medan servicenäringsarna ökat mycket kraftigt under tidsperioden, såväl absolut som relativt. Sysselsättningsökningarna inom stadsnäringsarna (industri och hantverk + servicenäringsarna) har emellertid inte varit tillräckliga för att kompensera minskningarna inom jordbruk och skogsbruk. Dessa minskningar har under perioderna 1940—1950 och 1950—1960 visserligen varit, *relativt sett*, nästan exakt lika stora som i hela riket (jämför procenttalen i tabell 108), men den *absoluta* sysselsättningsminskningen inom länets jordbruk och skogsbruk har varit av en sådan storleksordning, att det *totala antalet förvärvsarbetande* minskat kraftigt. En utflyttning ur länet har kommit till stånd, som påverkat hela folkmängdsutvecklingen.

Med en medveten tillspetsning skulle man kunna påstå, att en folkminskning, huvudsakligen orsakad av en i jämförelse med riksgenomsnittet fullständigt »normal» rationaliseringstakt inom jordbruket och skogsbruket inte behöver diskuteras närmare. Ingenting säger ju, att den hittills *maximala* folkmängden i Jämtlands län, nämligen 145 000 invånare, också för alla tider bör vara den *optimala*. Den med hänsyn till länets produktionsresurser lämpligaste folkmängden varierar ju i storlek allt eftersom viktigare förändringar inträffar inom produktionstekniken. I det följande skall emellertid *konsekvenserna* av den stora folkminskningen undersökas. Därvid undersökes hur den stora utflyttningen från länet påverkar olika sidor av samhällslivet, såsom befolkningsstrukturen, länets ekonomi, skolväsen, socialvård, befolkningsunderlaget för servicenäringsarna samt realvärdet hos

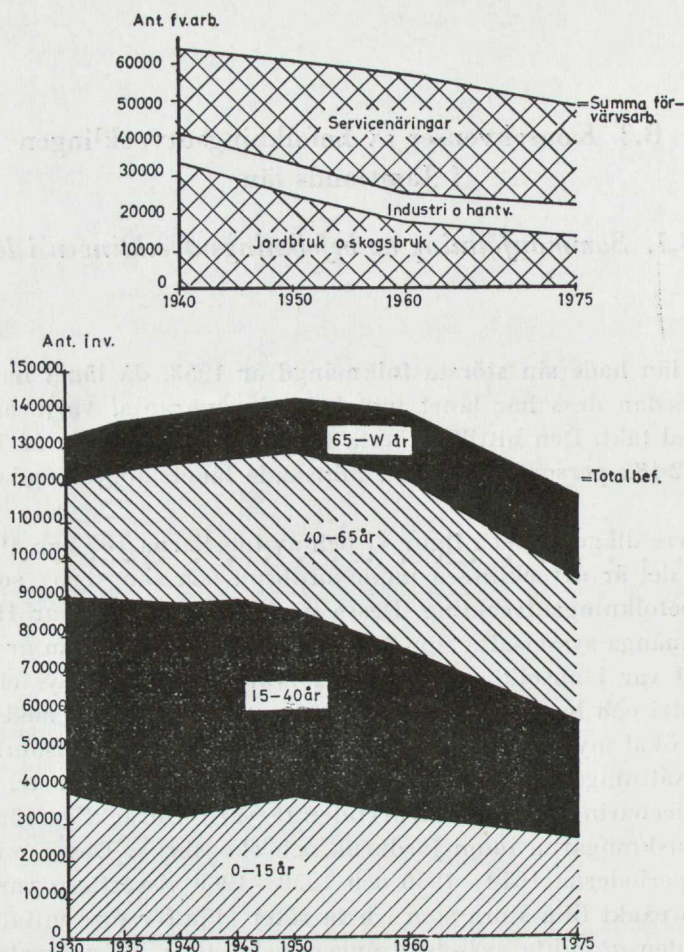

Fig. 41. Antal förvärsarbetande inom olika näringsgrenar 1940—1975 samt olika åldersgruppers storlek 1930—1975 i Jämtlands län. (Åren 1930—1960 enligt folkräkningar, år 1975 enligt prognos).

i länet bundet kapital. Konsekvenserna av befolkningsutvecklingen i Jämtlands län ses såväl ur den i länet kvarblivande befolkningens synpunkt som ur rent samhällsekonomisk synpunkt.

B.3.2. Befolkningsstrukturen

Av mycket stor betydelse för befolkningens åldersstruktur i Jämtlands län är att utflyttningen från länet så gott som enbart sker i de yngre åldersgrupperna. Detta leder till en kraftig snedvridning av befolkningsstrukturen. Som exempel kan nämnas att av 1960 års flyttningsförlust för Jämtlands län fanns icke mindre än 52 % enbart i åldrarna 15—24 år. Befolk-

ningspyramiden får härigenom en avsmalning på mitten, som påverkar befolkningstillväxten i kommande generationer och som får en negativ inverkan på länets ekonomi genom att de produktiva åldrarna blir allt färre i förhållande till antalet barn och åldringar.

Av tabell 109 och det nedre diagrammet i fig. 41 framgår hur stora förändringarna varit 1930—1960 och sannolikt kommer att bli 1960—1975 i åldersstrukturen hos befolkningen i Jämtlands län. Åldersgruppen 65 år och däröver utgjorde sålunda år 1940 endast 9,1 % av länets befolkning men utgjorde år 1960 12,9 %. År 1975 beräknas procenttalet vara 19,0. Omvänt har de yngre åldersgrupperna minskat kraftigt, såväl absolut som relativt. Detta gäller särskilt åldersgruppen 15—39 år, som år 1940 utgjorde 41,0 % av länets befolkning, men som år 1975 beräknas utgöra endast 26,9 %. År 1960 var procenttalet 31,9.

I figur 42 redovisas befolkningspyramiden för Jämtlands län år 1960. Den största bredden hos pyramiden finns hos åldrarna 10—19 år, d. v. s. personer, som fötts under åren 1940—1950. Pyramiden har en påtaglig avsmalning på mitten i åldrarna 20—34 år. Denna avsmalning sammanhänger dels med de låga födelsetalen under 1930-talet, dels med att länets flyttningsförluster huvudsakligen finns i dessa åldrar. De stora åldersgrupperna 10—19 år kan sägas utgöra en för länet värdefull arbetskraftsreserv, som bekostats eller bekostas en dyrbar utbildning, till stor del finansierad med länets egna skattemedel. Om inte arbetstillfällena växer kraftigt i länet under de närmaste åren, är det sannolikt, att utflyttningen från länet av yngre personer blir särskilt stor under en 10-årsperiod framåt.

I ålderspyramiden har även inritats åldersfördelningen hos länets förvärvsarbetande befolkning.¹ Denna befolkning utgör i Jämtlands län en något mindre del av totalbefolkningen än vad hela rikets förvärvsarbetande befolkning utgör av rikets totalbefolkning. Med hänsyn till de i det ovanstående redovisade stora förändringarna i åldersstrukturen hos länets befolkning, är det sannolikt att relationen förvärvsarbetande—icke förvärvsarbetande blir allt oförmånligare för Jämtlands län.

Om man gör en grov uppdelning av befolkningen i försörjande och försörjda och låter den förstnämnda gruppen utgöras av åldrarna 15—64 år och den senare av åldrarna 0—14 år och 65—w år, finner man, att den försörjande delen av länets befolkning beräknas minska mellan 1960 och 1975 med 19 396 personer eller med 21,6 %. Under samma tidsperiod beräknas hela rikets befolkning i åldern 15—64 år att öka med 5,4 %. Det är alldeles uppenbart, att en sådan kraftig minskning av de produktiva åldrarna kommer att medföra stora påfrestningar för den kommunala ekonomien i Jämtlands län. Relationstalen mellan den försörjande och försörjda delen av befolkningen 1960 och 1975 i länet och i hela riket framgår av nedanstående

¹ I tabell 51 i kapitel B.1.2.5. redovisas yrkesverksamhetstal för olika åldersgrupper i Jämtlands län.

sammanställning. Siffrorna anger antalet personer i åldrarna 0—14 år och 65 år och däröver per 100 personer i åldern 15—64 år.

Område	1960	1975
Jämtlands län	55,7	69,0
Hela riket	51,6	57,7

Såsom framgår av tablån hade år 1960 personer i de produktiva åldrarna fler att försörja per individ i Jämtlands län än vad de hade i hela riket. Relationstalen i såväl hela riket som i länet tenderar att växa, men öknings-takten är väsentligt snabbare i länet än i riket. *Folkminskningen i Jämtlands län får alltså till följd, att den i länet kvarblivande befolkningen får en allt tyngre försörjningsbörda.*

B.3.3. Ekonomiska förhållanden

I kapitel B.2.11 har visats, att medelinkomsterna och antalet skattekronor per invånare i Jämtlands län är väsentligt lägre än respektive riksgenomsnitt. I inget annat län i riket än Gotlands har man lägre medelinkomst per invånare än i Jämtlands län.

Vad som emellertid ur länets synpunkt kan betraktas som ännu allvarli-gare är att skillnaden i medelinkomst mellan länet och hela riket tenderar att öka. Detta framgår av det nedre diagrammet i figur 43, där de beskatt-ningsbara medelinkomsterna per invånare beräknats för perioden 1949—1960 för Jämtlands län och hela riket. Skillnaden i medelinkomst år 1949 mellan länet och riket var 608 kronor men år 1960 inte mindre än 1 309 kronor. *Samtidigt som man till följd av rationaliseringar i vissa näringsgre-nar haft en mycket stor utflyttning från Jämtlands län, har alltså det in-träffat, att inkomstnivån per invånare i länet sänkts i förhållande till riks-genomsnittet.*

Enligt kapitel B.2.11.10 underskrider antalet beskattningsbara förmögen-heter per invånare och dessa förmögenheters genomsnittliga storlek per in-vånare i Jämtlands län väsentligt respektive riksgenomsnitt. Likaså är sparbankernas, jordbrukskassornas och affärsbankernas inlåning per in-vånare mycket lägre i Jämtlands län än i hela riket. Det är sålunda tydligt, att kapitaltillgångarna inom Jämtlands län är förhållandevis små, vilket medför dels att man i länet vid olika investeringar blir i stor utsträckning hänvisad till lån i kreditinrättningar, dels att det riskvilliga kapitalet i lan-det i första hand söker sig till andra landsändar, där möjligheterna till mera omfattande självfinansiering av företagsprojekt är större.

I figur 43 redovisas de beskattningsbara förmögenheternas storlek per in-vånare i Jämtlands län och i hela riket för perioden 1949—1960. Såsom

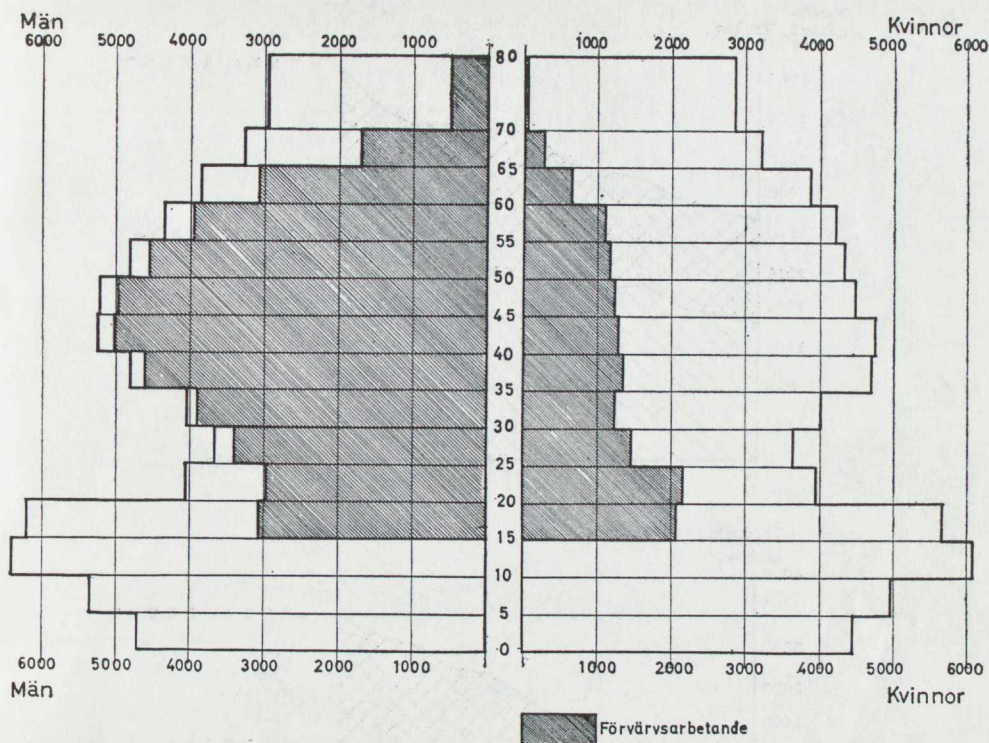

Fig. 42. Ålderspyramid för Jämtlands län år 1960.

framgår av diagrammet tenderar skillnaden i medelförmögenhet mellan länet och riket att bli allt större. År 1949 var medelförmögenheten i Jämtlands län 1 062 kronor lägre per invånare än medelförmögenheten i hela riket, men år 1960 hade differensen mellan länet och riket stigit till 1 847 kronor. Det år 1949 kapitalfattiga Jämtlands län håller alltså på att bli ännu kapitalfattigare.

Såväl beträffande medelinkomsterna som medelförmögenheterna är alltså utvecklingen i Jämtlands län mycket sämre än utvecklingen i hela riket. Det förefaller vara ett samband mellan nettoutflyttning och ekonomi på så sätt, att utflyttningsområden får en i jämförelse med landet i övrigt allt sämre ekonomi. Utflyttningsområdena kan därför sägas vara inne i en kretsgång (utflyttning — försämrad ekonomi — ökad utflyttning — ytterligare försämrad ekonomi o. s. v.), som området har svårt att med egna insatser ta sig ur.

De alltmer försämrade ekonomiska förhållandena i Jämtlands län påverkar starkt *kommunernas och landstingets ekonomi*. Den i jämförelse med riksgenomsnittet låga *skattekraften* i länet medför att kommunerna — för att kunna hålla ungefär samma kommunala standard som riksmedeltalet — måste ta ut en högre skatt än vad som genomsnittligt är fallet i hela riket.

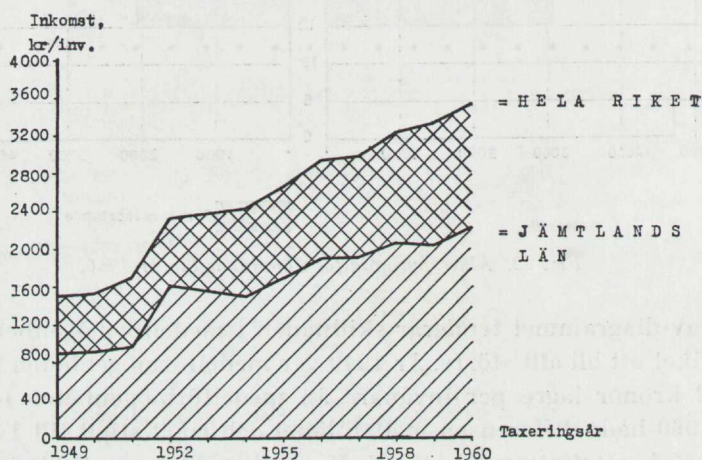
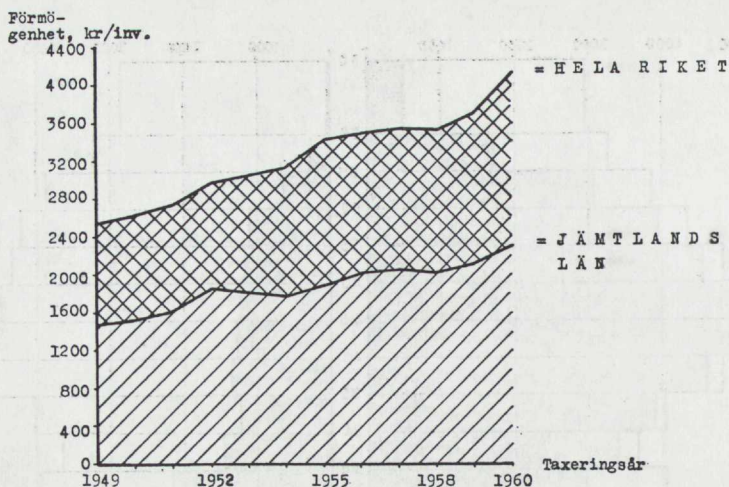

Fig. 43. Beskattningsbara förmögenheter och inkomster per invånare i Jämtlands län och i hela riket 1949—1960.

Härtill kommer att de *kommunala utgifterna*, såväl för primärkommunerna som landstinget, är per invånare högre än respektive riksnivå. Det låga skatteunderlaget samt de höga kommunala utgifterna per invånare har tillsammans bidragit till att inget annat län i riket har så många kommuner med *hög skatteutdebitering* som Jämtlands län. Landstingsskatten i länet tillhör också de högsta i landet.

Den ekonomiska utvecklingstendensen i länet i jämförelse med förhållandena i hela landet kommer sannolikt även i fortsättningen att inverka menligt på kommunernas såväl inkomst- som utgiftsförhållanden. Samtidigt som skattekraften visar en sämre utveckling i länet än i hela riket, befinner sig nämligen de kommunala utgifterna per invånare för de viktigaste

kommunala förvaltningsgrenarna — undervisning, socialvård samt för landstinget sjukvård — i stigande. Det förefaller därför troligt, att om inga särskilda åtgärder vidtages, den kommunala utdebiteringen i länet kommer att fortsätta att stiga i förhållande till utvecklingen i hela landet.

Avfolkningens rent ekonomiska konsekvenser måste därför sägas bli synnerligen allvarliga för den i länet kvarblivande befolkningen. (Se för övrigt under kapitel B.3.5. och B.3.6.).¹

B.3.4. Arbetsmarknaden

Av kapitel B.2.4.3.5.2 framgår, att antalet arbetslösa i relation till folkmängden är väsentligt större i Jämtlands län än i hela riket. Härtill kommer, att den s. k. dolda arbetslösheten till följd av länets från riksgenomsnittet starkt avvikande näringsstruktur torde vara särskilt stor i Jämtlands län. Under undersökningsperioden, 1960—maj 1963, har arbetslösheten i stort sett befunnit sig i stigande i länet, samtidigt som den varit konstant eller sjunkande i riket. Samma tendens finns beträffande beredskapsarbetenas omfattning och antalet personer som av arbetsmarknadsverket hänvisats till yrkesutbildning. Sammanfattningsvis kan arbetsmarknadsläget sägas ha försämrats rätt avsevärt i Jämtlands län. Detta är anmärkningsvärt, eftersom nettoutflyttningen från länet har ökat kraftigt sedan slutet av 1950-talet. Dessa båda tendenser — försämrat arbetsmarknadsläge och allt större flyttningsförluster — har emellertid en gemensam orsak, nämligen bristen på tillräckligt attraktiva arbetstillfällen i länet. För en allt större del av länets förvärvsarbetande befolkning finns endast två alternativ, nämligen antingen arbetslöshet eller också utflyttning till annan del av landet.

Arbetslösheten för med sig stora samhällsekonomiska förluster. Från samhällsekonomisk synpunkt är det att föredraga, att den övertaliga arbetskraften beredes arbete på annat håll framför att den stannar kvar i länet som arbetslös. Den samhällsekonomiska vinst, som sysselsättningen innebär, reduceras emellertid genom de samhällsekonomiska förluster, som följer med utflyttningen.² Den största samhällsekonomiska vinsten erhålles därför, om arbetskraften kan beredas sysselsättning inom länet i högproduktivt arbete. Detta bör beaktas vid ställningstagandet till en statlig medverkan till en utbyggnad av länets näringsliv.

B.3.5. Skolväsendet

Såsom konstaterats i kapitel B.2.11.6, har kommunerna i Jämtlands län väsentligt högre nettoutgifter för skolväsendet, räknat per skattekrona och per invånare, än kommunerna i genomsnitt i hela riket. Denna belastning

¹ Förslag till åtgärder för att stärka kommunernas ekonomi framlägges i kapitel C. 1.

² De omedelbara kostnaderna vid utflyttningen från länet torde vara jämförelsevis små. På längre sikt blir emellertid de samhällsekonomiska förlusterna av den stora utflyttningen från länet avsevärda. Se övriga avsnitt i kapitel B.3.

för den kommunala ekonomien i länet sammanhänger huvudsakligen med två förhållanden, som länets egna invånare ej själva förmår att råda över.

Den ena orsaken till de höga skolutgifterna i länet är dess karaktär av ett utpräglat glesbygdsområde. På grund av stora avstånd och gles befolkning får kommunerna höga utgifter för skolskjutsar och i vissa fall även för elevhem. Den låga folktätheten i större delen av länet medför också ett förhållandevis lågt antal elever per klassrum och lärarenhet, något som ur ren undervisningssynpunkt givetvis kan vara en fördel, men som ur ekonomisk synpunkt är en nackdel. Eftersom länets näringsliv är och sannolikt också kommer att förbli till betydande del inriktat på jordbruk och skogsbruk, förändras inte nämnvärt länets karaktär av glesbygdsområde. Näringslivets areella produktionsinriktning medför nämligen, att befolkningen även efter förhållandevis stora rationaliseringar inom jordbruket och skogsbruket kommer att vara jämnt spridd över stora ytor. Visserligen sker en icke obetydlig inflyttning av skogsarbetskraft till tätorter, men dessa tätorter är i en del fall så små, att skolväsendet där på grund av jämförelsevis litet barnantal ändå blir dyrt per elevplats.

Till följd av att utflyttningen i de arbetsföra åldrarna från Jämtlands län är mycket omfattande, är barnandelen av länets befolkning förhållandevis stor. År 1960 utgjorde sålunda antalet personer i åldern 0—14 år i länet 22,9 % av totalbefolkningen. Motsvarande procenttal i hela riket var mindre, nämligen 22,0. Enligt den befolkningsprognos, som uppgjorts (se kapitel B.1.2.6), kommer barnantalet visserligen att sjunka i länet, men sett i relation till de väsentligt mycket större minskningarna hos befolkningen i yrkesverksamma åldrar, kommer sannolikt antalet skolbarn i relation till den förvärvsarbetande befolkningen att bli allt större i länet. Nettoutflyttningen från länet medför alltså, att per capitakostnaderna för skolväsendet kommer att stiga.

På grund av ovannämnda båda omständigheter kommer — vid oförändrade statsbidragsbestämmelser för skolväsendet — länets utgifter för undervisningen att bli alltmer betungande för länets egen befolkning. De höga nettoutgifterna för skolväsendet förefaller vara en särskilt orimlig belastning för utflyttningsområdena, emedan det är just de färdigutbildade ungdomarna, som utgör den största andelen av ett sådant områdes flyttningsförluster. Höga kostnader för skolväsendet är en av nettoutflyttningens följder, som bör beaktas vid ställningstagandet till åtgärder för näringslivets förbättring i länet.

B.3.6. Socialvården

Samhällets utgifter för socialvården sammanhänger delvis med åldersstrukturen hos befolkningen. Ju större del av en regions invånareantal, som är i de högre åldrarna, desto högre är i allmänhet socialvårdsutgifterna. Kom-

munernas nettoutgifter för socialvården är i Jämtlands län avsevärt högre per invånare och per skattekrona än genomsnittet för hela rikets kommuner (se kapitel B.2.11.6). Eftersom en allt större del av länets befolkning kommer att utgöras av personer över 65 år (12,9 % år 1960, ungefär 19 % år 1975), kommer kommunernas socialvårdsutgifter att stiga. I förening med det starkt sjunkande antalet personer i yrkesverksam ålder medför detta allt kraftigare skatteuttag i länets kommuner för att dessa på ett tillfredsställande sätt skall kunna lösa socialvårdsuppgifterna.

B.3.7. Försämrat befolkningsunderlag för servicenäringarna

I kapitel B.1 rörande länets hittillsvarande och framtida befolkningsutveckling har näringslivet uppdelats i primära och sekundära näringsgrenar. Till de förstnämnda, som även kan benämnas basnäringarna, har räknats jordbruk, skogsbruk samt industri och hantverk. Till de senare, som kan kallas för servicenäringarna, hänföres byggnadsverksamhet, samfärdsel, handel och tjänster. Tanken bakom denna förhållandevis grova indelning¹ är den, att de sekundära näringarna står i en viss relation till de primära, d. v. s. att de i stort sett inte kan utvecklas utan att de primära näringarna gör det.

Eftersom länets basnäringar trots en viss ökning inom industrin har och sannolikt även får stora sysselsättningsminskningar, föreligger också risk för att antalet förvärvsarbetande inom servicenäringarna blir färre. År 1960 sysselsattes i dessa i hela länet 54 % av den förvärvsarbetande befolkningen. Inom vissa kommuner och tätorter är andelen väsentligt större, exempelvis inemot 80 % i Östersunds stad, Frösö köping och Svegs köping. Eftersom den förhållandevis obetydliga industrin i dessa kommuner dessutom i stor utsträckning är serviceinriktad (bilverkstäder m. m.), är det knappast någon överdrift att påstå, att näringslivet i dessa kommuner och även i viss mån i en del andra är intimt beroende av hela länets sysselsättningsutveckling. I och med att befolkningsunderlaget för olika serviceanordningar (affärer av olika slag, kommunikationer m. m.) minskar, blir det förenat med allt större omkostnader att driva dessa. Detta i sin tur leder antingen till högre priser för konsumenterna eller också till total nedläggning av verksamheten. Såväl tätorternas som glesbygdens befolkning drabbas därför av avfolkningens konsekvenser. Särskilt för glesbygdsbefolkningen blir försämringarna avsevärda genom det ökande resavståndet till serviceanordningar av olika slag.

De — till följd av den stora folkminskningen i länet — försämrade service-möjligheterna för länets befolkning kan i sin tur leda till ökad avflyttning. Man är därmed inne i den för utflyttningsområdena typiska kretsgången ut-

¹ Se reservationer i kapitel B.1.1.5.3.

flyttning — försämrad service — ökad utflyttning — ytterligare försämrad service o. s. v. En sådan »ond cirkel» är givetvis något som i första hand drabbar den i länet kvarblivande befolkningen men har även en samhälls-ekonomisk aspekt. Det finns nämligen risk för att folkminskningen på längre sikt går så långt, att för landet i och för sig värdefulla produktionstillgångar inom länet ej kan nyttiggöras på grund av glesbygdens alltför bristfälliga serviceutrustning. Denna tendens gör sig redan nu gällande inom skogsbruket, men torde bli allt mer märkbar i framtiden, när serviceutrustningen i stora delar av länet blivit än mer försämrad.

B.3.8. Värdeminskningar hos bundet kapital

En allvarlig konsekvens av befolkningsutvecklingen i Jämtlands län är risken för värdeminskningar hos gjorda, allmänna investeringar i länet. Man kan härvid peka på att samhället har investerat avsevärda belopp i Jämtlands län (vägar, gator, vatten och avlopp, bostäder, skolor, förvaltningsbyggnader m. m.), vilka blir mer eller mindre värdelösa, om det ej finns en befolkning, som använder sig av dem. Det råder inget tvivel om att det finns en delvis outnyttjad reserv av samhällsservice i länets tätorter. Denna reserv bör jämföras med de synnerligen omfattande investeringar, som samhället tvingas till i regioner med ett starkt expanderande näringsliv. Vikten av att vårda sig om redan gjorda investeringar bör självfallet vägas mot värdet av att satsa nya pengar på annat håll. Man kan visserligen inte göra en fullt siffermässig kalkyl över var någonstans näringslivet ur enbart samhällsekonomisk synpunkt bör förläggas, men med hänsyn till nämnda, ej fullständigt utnyttjade reserv av samhällsinvesteringar i Jämtlands län förefaller det rimligt, att samhället genom ökad lokaliseringpolitisk verksamhet bidrager till att investeringarna i länet utnyttjas bättre.

B.3.9. Sammanfattning

I ovanstående avsnitt har kunnat konstateras, att om ej den stora utflyttningen kan hävas, konsekvenserna av den stora utflyttningen från Jämtlands län redan är och ytterligare torde bli synnerligen allvarliga. Genom utflyttningen blir åldersstrukturen hos länets befolkning starkt snedvriden, vilket leder till ökade samhällsutgifter för exempelvis skolväsen och socialvård. Utflyttningen medför också risk för värdeminskningar hos gjorda, allmänna investeringar i länet. I länet torde det finnas en till följd av folkminskningen ganska stor reserv av delvis ofullständigt utnyttjade samhällsinvesteringar, som bör jämföras med de synnerligen omfattande nyinvesteringar, som samhället tvingas till i regioner med ett starkt expanderande näringsliv.

Länets karaktär av utpräglad glesbygdsområde förstärkes genom folkminskningen, vilket leder till ökade utgifter för olika former av samhällservice samt till försämring av den rent kommersiella servicen. De i länet utpräglade serviceorterna — i första hand då Östersund—Frösön —, vilka för sin existens är så gott som helt beroende av köpkraften hos befolkningsunderlaget i omlandet, kan riskera att drabbas av sysselsättningsminskningar.

Trots betydande rationaliseringar inom näringslivet har inkomst- och förmögenhetsutvecklingen i länet inte kunnat hålla jämna steg med motsvarande utveckling i riket. Tvärtom tenderar det kapitalfattiga Jämtlands län att bli allt kapitalfattigare, sett i relation till utvecklingen i hela riket. Samma är förhållandet med medelinkomsten, som för närvarande är ungefär 60 % större i hela riket än i länet. Skillnaden i medelinkomst mellan länet och riket håller på att bli allt större. Jämtlands län kan därför sägas vara inne i den för utflyttningsområden typiska kretsgången: utflyttning — försämrad ekonomi — ökad utflyttning — ytterligare försämrad ekonomi o. s. v. Vad som skiljer förhållandena i Jämtlands län från dem i andra utflyttningsområden, är emellertid *problemens väsentligt mycket större storleksordning i Jämtlands län*, vilket medför, att *hela länets* ekonomi och bosättningsmiljö så kraftigt påverkas av folkminskningen. Visserligen är sysselsättningsminskningar inom jordbruk och skogsbruk, kombinerade med i stort sett oförändrad produktionsvolym, helt nödvändiga förutsättningar för att inte inkomstnivån per sysselsatt inom jord- och skogsbruk skall släpa efter i jämförelse med utvecklingen i andra näringsgrenar, men det synes också som om dessa sysselsättningsminskningar bör kombineras med ökat antal förvärvsarbetande *i andra näringsgrenar inom länet*. I annat fall blir, såsom konstaterats i det ovanstående, konsekvenserna synnerligen allvarliga för såväl den i länet kvarblivande befolkningen som för samhällsekonomin i stort. En utbyggnad av näringslivet i länet synes också nödvändig för att den växande arbetslösheten i länet skall kunna avhjälpas. Trots den stora utflyttningen från länet är arbetslösheten stor och medför även den samhällsekonomiska förluster.

C. FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER

I kapitel B.3 har konsekvenserna av befolkningsutvecklingen i Jämtlands län behandlats. Av kapitlet framgår, att dessa kan förväntas bli synnerligen allvarliga för den i länet kvarblivande befolkningen, om utvecklingen fortsätter på samma sätt som hittills. Även ur rent samhällsekonomisk synpunkt innebär konsekvenserna av den befolknings- och näringsekonomiska utvecklingen stora nackdelar. Samhällets utgifter per invånare stiger i länet, samtidigt som skatteinkomsterna på grund av försämrad skattekraft ej ökar i samma takt som i andra landsändar. Genom folkminskningen finns det i länets tätorter dessutom en ganska stor reserv av delvis ofullständigt utnyttjade samhällsinvesteringar, som bör jämföras med de omfattande nyinvesteringar, som samhället tvingas till i regioner med ett starkt expanderande näringsliv. Folkminskningen kan därjämte leda till att de produktionstillgångar, som finns i länet och som ur samhällsekonomisk synpunkt bör tillvaratagas, ej kan utnyttjas på grund av att arbetskraft ej kan förmås att bosätta sig i glesbygder och servicefattiga områden.

Såväl för att skapa bättre balans mellan samhällets utgifter och inkomster i Jämtlands län som för att skapa bättre levnadsförhållanden för den i länet kvarblivande befolkningen är det sålunda synnerligen angeläget att snara och förhållandevis radikala åtgärder vidtages.

De av länsutredningen föreslagna åtgärderna syftar dels till en *förbättring av den kommunala ekonomien* i länet (kapitel C.1), dels till en *utbyggnad av näringslivet* (C.2). Båda typerna av åtgärder är nödvändiga. Förstärkningar av den kommunala ekonomien är synnerligen välbehövliga och medför omedelbara förbättringar för den i länet boende befolkningen. De löser emellertid inga problem på lång sikt, eftersom de ej undanröjer själva *grundorsakerna* till att utflyttningen från Jämtlands län är särskilt stor och varför exempelvis medelinkomsterna i länet är betydligt lägre än riksgenomsnittet och visar en avsevärt sämre utveckling än vad de gör i landet i övrigt. Det finns i stället risk för att åtgärder, som uteslutande syftar till förbättringar av den kommunala ekonomien, *konserverar* ovannämnda orsaker och medför allt större behov av statsstöd åt kommunerna. De för samhällsekonomien i det långa loppet minst kostsamma åtgärderna — i syfte att skapa bättre balans mellan samhällets utgifter och inkomster i Jämtlands län och bättre levnadsförhållande för länets befolkning — torde i stället vara en *rationalisering av näringslivet samt en utbyggnad och lämplig lokalisering av industrin och turistväsendet*. Dessa åtgärder, som behandlas närmare i kapitel C.2 och som i första hand har karaktär av hjälp till självhjälp, syftar till ett bättre tillvaratagande av länets produktionstillgångar

och till en ökning av produktiviteten över huvud taget inom länets näringsliv med därav följande ökande medelinkomster för befolkningen. Med undantag för jordbruket och skogsbruket, där sysselsättningsminskningar är förutsättningar för en ökad produktivitet, kan åtgärderna också förväntas öka antalet arbetstillfällen och därigenom minska den stora utflyttningen från länet.

C.1. Åtgärder för att stärka kommunernas ekonomi

Praktiskt taget samtliga åtgärdsförslag i föreliggande betänkande skulle, om de genomfördes, på ett eller annat sätt påverka den kommunala ekonomien. En ändring av näringslivets struktur i en kommun medför sålunda ganska snart även ändringar i skattekraft (= antalet skattekrönor per invånare) och utdebitering hos kommunen. I föreliggande avsnitt av utredningen tas emellertid endast sådana förslag upp till diskussion, som syftar till mera direkta ändringar av de kommunala finanserna i länet.

Av kapitel B.2.11 (Ekonomiska förhållanden i Jämtlands län) framgår bland annat, att skattekraften i Jämtlands län är väsentligt lägre än i riket som helhet. Enbart av denna anledning måste kommunerna i länet — för att kunna hålla ungefär samma kommunala standard som riksgenomsnittet — ta ut en högre skatt än vad som genomsnittligt är fallet i riket. Härtill kommer, att *de kommunala utgifterna*, såväl för primärkommunerna som för landstinget är per invånare räknat högre än respektive riksgenomsnitt. Det låga skatteunderlaget samt de höga kommunala utgifterna per invånare har tillsammans bidragit till att inget annat län i riket har så många kommuner med *hög skatteutdebitering* som Jämtlands län. Landstingsskatten i länet tillhör de högsta i landet.

Av betydelse för den kommunala ekonomien i Jämtlands län är också att *den ekonomiska utvecklingstendensen* är sämre i länet än i riket som helhet. Medelinkomsterna och skattekraften stiger visserligen men i en väsentligt långsammare takt än riksgenomsnittet. Även de kommunala utgifterna tenderar att öka mer per invånare för kommuner i Jämtlands län än vad som gäller för riket i övrigt. Detta innebär, att om inga särskilda åtgärder vidtages, risk finnes för att det redan nu hårt skattetyngda Jämtlands län får vidkännas än högre skatteutdebiteringar.

Anledningarna till varför vissa regioner av landet har ett lägre skatteunderlag, högre kommunala utgifter per invånare samt högre skatt är beroende av ett stort antal andra problem inom samhällsökonomien. Skattekraften sammanhänger i första hand med näringslivets struktur. Generellt gäller, att ju större procent av en kommuns förvärvsarbetande befolkning, som sysselsättes inom jordbruk och skogsbruk, desto lägre är i allmänhet skatteunderlaget. Om man undantar vissa kraftverkskommuner, där garanti-beskattningen är av stor betydelse, gäller detta samband även i Jämtlands

län. Särskilt markant är att de utpräglad jordbruksbetonade kommunerna i Storsjöbygden har en låg skattekraft. Länsutredningen lägger därför fram förslag, som syftar till en omfattande strukturrationalisering för länets jordbruk. Sysselsättningsminskningarna har visserligen under de senaste 20 åren varit mycket stora inom denna näringsgren, men ytterligare rationaliseringar är en förutsättning för ett bättre ekonomiskt utbyte per sysselsatt och därmed också en förbättring av kommunernas skattekraft.

Rationalisering, som syftar till att minska antalet sysselsatta inom länets båda huvudnäringar, jordbruk och skogsbruk, är emellertid inte tillräckliga för att på ett mera avgörande sätt förbättra den kommunala ekonomien i länet. Av grundläggande betydelse är också att friställd arbetskraft beredes andra sysselsättningsmöjligheter inom länet på platser, som har förutsättningar härför.¹

Förslag till åtgärder av detta slag redovisas i kapitel C.2. Det är emellertid tydligt, att en omställning av länets näringsliv måste ske på lång sikt. Härav följer, att under en övergångsperiod från statens sida åtgärder måste vidtagas, som *direkt* förbättrar den kommunala ekonomien i länet.

I detta syfte bör åtgärder vidtagas, som är ägnade såväl att öka kommunernas *skattekraft* som att begränsa kommunernas *utgifter*. Hithörande problemställningar är föremål för överväganden inom 1958 års skatteutjämningskommitté, varför länsutredningen icke ansett det nödvändigt att framlägga mera detaljerade åtgärdsförslag härutinnan.

För att förbättra kommunernas möjligheter att — utan att behöva vidtaga orimligt höga skatteutdebiteringar — kunna erhålla en viss garanterad inkomstnivå vill länsutredningen föreslå

att en skatteutjämning vidtages på ett sådant sätt, att kommuner med skattekraft, understigande medelskattekraften för riket, erhåller statsbidrag i sådan omfattning, att medelskattekraften för riket uppnås. Dessa bidrag förutsättes därvid utgå till såväl primärkommuner som landstingskommuner.

Det förefaller emellertid tydligt, att det inte räcker med att enbart utjämna *skattekraften* för att förbättra den kommunala ekonomien i Jämtlands län. En viss kompensation för olikheter i *de kommunala utgifterna per invånare* är också nödvändig. Hur denna utjämning i den kommunala utgiftsbördan skall utformas förefaller vara ett mycket svårlost problem, eftersom man vid bestämningen av bidragsgivningens storlek måste ta ställning till skäligheten av vissa kommunala utgifter. Principerna för bidragsgivningen kan därför komma i konflikt med omfattningen av den kommunala självbestämmanderätten. Länsutredningen har i avvaktan på 1958 års skatteutjämningskommitté intet eget förslag i denna fråga, men vill dock betona angelägenheten av *att de hårt skattetyngda kommunerna i Jämtlands län sättes i högsta möjliga bidragsgivningsklass.*

¹ Jämför kapitel B.3. (Konsekvenser av befolkningsutvecklingen.)

De nuvarande bestämmelserna för skattelindringsbidrag hänför Jämtlands län till en lägre bidragsgivningsklass än Norrbottens län och det inre av Västerbottens län. Såsom framgår av nedanstående redogörelse har denna placering av Jämtlands län i en förhållandevis låg bidragsgivningsklass medfört att de verkligt hårt skattetyngda kommunerna i riket numera finns så gott som enbart i Jämtlands län. Se nedanstående sammanställningar, som visar skatteutdebiteringarnas storlek år 1962 och år 1963, d. v. s. före och efter de nya skattelindringsbidragens genomförande.

Landsbygden i	Utdebitering per skattekrona år 1962, kr.							
	—14: 00		14: 01—15: 00		15: 01—		Summa	
	Ant. förs.	%	Ant. förs.	%	Ant. förs.	%	Ant. förs.	%
Västernorrlands län	43	70,5	10	16,4	8	13,1	61	100,0
Jämtlands län	32	51,6	20	32,3	10	16,1	62	100,0
Västerbottens län	33	84,6	3	7,7	3	7,7	39	100,0
Norrbottens län	17	51,5	14	42,4	2	6,1	33	100,0
Hela riket	2 257	96,9	49	2,1	23	1,0	2 329	100,0

Landsbygden i	Utdebitering per skattekrona år 1963, kr.							
	—14: 00		14: 01—15: 00		15: 01—		Summa	
	Ant. förs.	%	Ant. förs.	%	Ant. förs.	%	Ant. förs.	%
Västernorrlands län	55	91,7	5	8,3	—	—	60	100,0
Jämtlands län	33	53,2	23	37,1	6	9,7	62	100,0
Västerbottens län	38	92,7	3	7,3	—	—	41	100,0
Norrbottens län	30	90,9	3	9,1	—	—	33	100,0
Hela riket	2 280	98,1	37	1,6	6	0,3	2 323	100,0

Som framgår av tablerna fanns de verkligt hårt skattetyngda församlingarna i riket redan år 1962 till en mycket stor del i Jämtlands län. Efter ikraftträdandet år 1963 av de nya bestämmelserna för skattelindringsbidrag, vilka ej sätter Jämtlands län i den högsta bidragsgivningsklassen, har tendensen ytterligare förstärkts. Sålunda har för år 1963 över 90 % av församlingarna i Norrbottens, Västerbottens och Västernorrlands län en *lägre* utdebitering än 14 kr per skattekrona. Motsvarande procenttal för Jämtlands län är 53,2. 46,8 % av församlingarna i detta län har alltså *högre* skatt än 14 kr/skr, medan hos de övriga länen i tabellen endast 7—9 % av församlingarna har en skatt, som är så hög.

Det är sålunda tydligt, att de nuvarande bestämmelserna för skattelindringsbidrag fått en mycket ogynnsam effekt för Jämtlands län. Mot bakgrunden av detta vill länsutredningen betona angelägenheten av

att vid en omprövning av principerna för en skatteutjämning tillbörligt beaktas, att de verkligt hårt skattetyngda kommunerna till en alldeles övertvägande del numera finns i Jämtlands län.

Länsutredningen vill därjämte föreslå,

att Jämtlands län beträffande skattelindringsbidrag sättes i samma bidragsgivningsklass som Norrbottens län och lappmarksdelen av Västerbottens län.

C.2. Åtgärder för näringslivets utbyggnad i länet

Medverkan från samhällets sida vid en utbyggnad av länets näringsliv är givetvis något som i högsta grad är angeläget för länets egen befolkning. Men även sett ur statsfinansiell synpunkt kan en sådan medverkan, som leder till en ökad produktivitet hos länets näringsliv, höjda medelinkomster för länets befolkning samt ökad sysselsättning innebära fördelar på så sätt, att man därigenom kan åstadkomma bättre balans mellan samhällets utgifter och inkomster i länet och undvika de annars svåra samhällsförlusterna vid den stora avflyttningen från länet. (Se kapitel B.3.)

Länsutredningen vill därför föreslå, att snara och förhållandevis omfattande åtgärder vidtages av statsmakterna i syfte att bygga ut näringslivet i länet.

I kapitel C.2.1 följer nu »Allmänna åtgärder för näringslivets utbyggnad i Jämtlands län». I kapitel C.2.2 föreslås därjämte åtgärder för varje enskild näringsgren.

C.2.1. Allmänna åtgärder för näringslivets utbyggnad i Jämtlands län

Ett mycket stort antal faktorer är av betydelse för näringslivets utbyggnad inom en region. Länsutredningen utgår ifrån att kommittén för näringslivets lokalisering kommer att framlägga olika förslag beträffande åtgärder, ägnade att förstärka näringslivet i problemområdena. Utredningen anser sig dock böra framhålla vissa åtgärder, som synes vara av särskild betydelse för näringslivet i Jämtlands län. Två av åtgärdsförslagen, nämligen de rörande kapitaltillförseln och kommunikationerna, behandlas mera ingående än de övriga. Anledningen till detta är att båda är av särskild vikt för näringslivet i Jämtlands län och att de dessutom är sådana, att samhällets möjligheter att påverka deras betydelse är förhållandevis stora.

C.2.1.1. Kapitaltillförseln till länets näringsliv

C.2.1.1.1. Allmänt om kapitaltillförsel till industriellt outvecklade områden

Såsom framgår av kapitel B.2.11 är kapitaltillgångarna i Jämtlands län förhållandevis små. Antalet beskattningsbara förmögenheter per invånare är

väsentligt färre än motsvarande antal i hela riket. Inlåningen hos sparbanker, jordbrukskassor och affärsbanker med kontor i länet är per invånare räknat 35 % lägre än motsvarande inlåning per invånare i hela riket. I kapitel B.3 har också påvisats, att själva utvecklingen hos kapitalbildningen är sämre i länet än i hela riket. Skillnaden i medelförmögenhet mellan riket och Jämtlands län tenderar nämligen att bli allt större.

Det är uppenbart att kapitaltillgångarna inom Jämtlands län är så ringa att de inte förslår till önskvärda investeringar och företagsetableringar. Invånarnas egna kapitaltillgångar är många gånger så små, att man även vid relativt obetydliga kapitalbehov blir hänvisad till lån i kreditinrättningar, som i sin tur genom den bristfälliga inlåningen från allmänheten vissa år kan ha svårt att tillfredsställa utlåningsbehovet. Visserligen kan riskvilligt kapital i och för sig tillföras länet från andra landsändar, men det torde i första hand söka sig till regioner, där större kapitalägare finnes och där möjligheterna till mera omfattande självfinansiering av investeringarna därför är gynnsammare än fallet är i Jämtlands län. Eftersom dessutom själva utvecklingen av kapitalbildningen inom länet är betydligt mera ogynnsam än i andra landsändar, framstår lösandet av kapitalfrågan såsom något högst väsentligt, när det gäller åtgärdsförslag, som syftar till en utbyggnad av näringslivet i länet.

Inom Sverige har man jämförelsevis små erfarenheter av vad en samhällsunderstödd kapitaltillförsel till en hel region med kapitalbrist kan betyda för näringslivets utveckling i regionen. Man måste i stället söka sig utanför landets gränser för att få en sådan kunskap. Det faller sig då naturligt att närmare undersöka den s. k. *Nord-Norgeplanens* följder för näringslivet i de tre nordligaste fylkena i Norge.

Utbyggnadsprogrammet för Nord-Norge, som startade år 1952, innebär bland annat, att man genom ökad kapitaltillförsel försöker bygga ut näringslivet i landsdelen. Verkningsmedlet härvidlag är en särskild fond med en sammanlagd utlånings- och garantikapacitet på 225 miljoner kronor samt särskilda skatteregler, som inneburit en viss starthjälp vid etablering av företag i Nord-Norge. Skattereglerna har bland annat medfört, att betydande kapitaltillgångar överflyttats från de sydligare delarna av landet till Nord-Norge.

Erfarenheterna av Nord-Norgeplanen ger vid handen att man genom ökad kapitaltillförsel till en region kan höja produktiviteten väsentligt inom regionen. Sålunda ökade sysselsättningen inom landsdelen med 20 % mellan 1952 och 1960. Under samma tidsperiod var ökningen i hela riket endast 13 %. Då en ganska stor del av befolkningen i Nord-Norge ännu år 1952 var sysselsatt med återuppbyggnadsarbete efter kriget, har den verkliga sysselsättningsökningen inom landsdelens näringsliv varit ännu större. Inom industrin var Nord-Norges produktionsvärde år 1951 110,0 miljoner kronor eller lika med 2,1 % av hela rikets produktionsvärde inom industrin. Motsva-

rande tal för år 1959 var 397,3 miljoner kronor eller 5,1 %, alltså en mycket stor absolut och relativ ökning 1951—1959.

En annan lärdom, som man kan erhålla från Nord-Norgeplanen, är att det inte räcker med enbart god tillgång på kapital inom ett område för att höja dess industrialiseringsgrad. Det måste självfallet dessutom finnas vetliga projekt att satsa pengarna på. Sedan den första investeringsvågen lagt sig under Nord-Norgeplanens första år, visade det sig, att man just led brist på konkreta företagsprojekt. Av denna anledning har man inom »Utbyggingsfondet for Nordnorge» (numera ersatt av »Distriktenes Utbyggingsfond») jämte fylkenas kontor för områdesplanläggning lagt ner mycket arbete på undersökningar av landsdelens produktionsresurser (i första hand råvarutillgångar, vattenkraft, transportkostnader) för att finna ut nya företagsprojekt. God hjälp har därvid erhållits av det av fonden finansierade Teknologiska Institutet i Narvik (numera övertaget av staten) samt av Studieselskapet for Nord-Norsk Næringsliv i Bodö, vilka biträtt med tekniska och ekonomiska utredningar. *Erfarenheterna av Nord-Norgeplanen visar att en ökad kapitaltillförsel till en region med ett från början svagt utvecklat näringsliv bör kombineras med en förhållandevis omfattande teknisk och ekonomisk konsulthjälp.*

I Nord-Norge har man i första hand satsat kapitaltillgångarna på stora och förhållandevis kapitalkrävande industrier, s. k. hjörnsteinsbedrifter. Dessa företag har i relation till investeringarnas storlek inte bidragit särskilt mycket till sysselsättningen inom landsdelen. En sådan politik kan synas förvånansvärd med tanke på att just en ökning av sysselsättningen är ett viktigt mål inom Nord-Norgeplanen. Vid planens genomförande har man emellertid i första hand satsat de stora kapitalresurserna på större industrier, eftersom den industriella miljön ej kunde anses vara tillräckligt utformad för småindustrins behov. Beträffande de s. k. hjörnsteinsbedrifterna räknar man sedan med att dessa i sin tur skall ge upphov till ett välutvecklat system av underleverantörer och serviceindustrier, som inte kräver särskilt stora kapitalinvesteringar men som sysselsätter mycken arbetskraft. — Det förefaller som om denna tankegång även skulle kunna tillämpas på förhållandena i Jämtlands län, som är landets minst industrialiserade län. Någon djupare rotad industritradition finns därför ej hos huvuddelen av länets befolkning. Den industriella miljön är ej lika välutvecklad som i andra landsänder, varför möjligheterna att få fram goda företagsidéer och lämpliga företagsledare därigenom blir mindre. *För att väsentligt kunna höja industrialiseringsnivån i länet — något som är nödvändigt för att åstadkomma balans inom sysselsättningen — är det inte tillfyllest att på olika sätt uppmuntra småföretagsamheten i länet. Det torde därjämte vara nödvändigt att få till stånd en eller flera storindustrier, vilka i sin tur kan ge upphov till ett välutvecklat underleverantörssystem och dessutom verksamt kan bidra till en bättre industriell miljö för nya företag.*

Ett karakteristiskt drag hos Utbyggnadsprogrammet för Nord-Norge är frånvaron av engagemang i rent statliga företag. Undantag härifrån är i huvudsak endast det stora järnverket i Mo i Rana samt A/S Sydvaranger i Kirkenes och fiskindustrikoncernen Fi-No-Tro som är praktiskt taget helstatliga företag. I övrigt har man helt byggt på det privata initiativet. En del statliga företag, som visat otillfredsställande driftsresultat, har sålts till enskilda. Denna politik står helt i överensstämmelse med riktlinjerna för Utbyggnadsprogrammet (se exempelvis Stortingsmeldingen 85/1951), där det heter att engagemanget från statens sida är att lösa finansieringsfrågan för företagen samt att skapa en så gynnsam miljö som möjligt i form av utbyggnad av kraftverk, kommunikationer m. m. — Erfarenheterna från Nord-Norge tyder alltså på att det är fullt möjligt att påtagligt höja industrialiseringsgraden inom en region med ett från början svagt utvecklat näringsliv utan att man engagerar sig i helstatliga företag. Huruvida en sådan lokaliseringspolitik är tillräcklig för att höja industrialiseringsgraden i Jämtlands län eller om det är nödvändigt att olika statliga bolag förlägger en del av sin verksamhet till länet, är något som länsutredningen ej kan uttala sig om. *Det förefaller emellertid ofrånkomligt, att statsmakterna bidrager till lösandet av kapitalfrågan för länets näringsliv.* Den nuvarande utvecklingen pekar nämligen mot att det kapitalfattiga Jämtlands län håller på att bli ännu kapitalfattigare. För att bryta denna »onda cirkel» fordras ett initiativ utifrån. För lösandet av finansieringsproblemet för länets näringsliv föreslår länsutredningen därför

- att en särskild utbyggnadsfond för näringslivet i Jämtlands län och därmed likställda områden skapas,*
- att ytterligare statsmedel ställes till förfogande åt länets företagareförening,*
- att en närmare utredning företages angående särskilda skatteregler i syfte att få en kapitalöverflyttning till stånd till Jämtlands län och andra kapitalfattiga områden i riket,*
- att staten aktivt engagerar sig i byggande av industrilokaler i länet.*

Den närmare utformningen av förslagen behandlas i det följande.

C.2.1.1.2. Särskild utbyggnadsfond för näringslivet i Jämtlands län och därmed likställda områden

Denna fond tänkes få ungefär samma syfte som »Utbyggingsfondet for Nord-Norge» och skall alltså kunna bidra till att i viss utsträckning täcka näringslivets i Jämtlands län behov av *riskvilligt* kapital. Liksom i Nord-Norge torde det vara nödvändigt att den ökade kapitaltillförseln till länet kombineras med en teknisk och ekonomisk konsult hjälp, varigenom möjligheterna att få fram mera ekonomiskt säkra företagsprojekt torde bli större. En särskild utbyggnadsfond för bl. a. Jämtlands län bör icke enbart få till syfte att lösa industrins kapitalbehov (såsom i viss mån de nuvarande

industrigarantilånen) utan även kunna få möjlighet att låna ut investeringskapital till övriga näringar, exempelvis turistnäringen, som under nuvarande förhållanden har svårigheter att få lån till vissa investeringar.

Det kan förmodas, att »Kommittén för näringslivets lokalisering» kommer att behandla frågan om kapitaltillförseln till vissa problemområden, dit Jämtlands län är att räkna, varför det inte finns någon anledning att här mera ingående behandla konstruktionen av en särskild utbyggnadsfond. Länsutredningen vill endast hänvisa till förut lämnad redogörelse för syftet med och resultaten av »Utbyggingsfondet for Nord-Norge» från vilken fond vissa lärdomar kan erhållas beträffande hur kapitaltillförseln till ett industriellt sett mindre utvecklat område bör ske.

C.2.1.1.3. Ytterligare risktäckningsmedel till företagareföreningen

I kapitel B.2.4.10 har redogjorts för företagareföreningens verksamhet i länet. Av detta kapitel framgår, att föreningen har för sin låneverksamhet av staten erhållit s. k. subventionsmedel, avsedda för täckande av förluster på föreningens långivning. Av tilldelade subventionsmedel hade föreningen emellertid den 31/12 1962 reserverat cirka 190 000 kronor för väntade förluster på utestående lån, varefter cirka 70 000 kronor återstod för risktäckningsändamål. Detta belopp synes vara otillräckligt för att föreningen skall kunna taga de risker, som är erforderliga med hänsyn till att kapitaltillförseln till länets näringsliv är sämre än inom andra delar av landet (kapitel B.2.11). För att företagareföreningen i önskad utsträckning skall kunna medverka vid finansieringen av en ökad industriell sysselsättning är det emellertid nödvändigt, att föreningen får ökade möjligheter att taga risker i sin utlåningsverksamhet. Det synes sålunda rimligt, att företagareföreningen får ersättning för hittills ianspråktaga subventionsmedel, cirka 300 000 kronor, samt att ytterligare tillskott på förslagsvis 100 000 kronor tillföres föreningen.

Länsutredningen föreslår därför
att ytterligare risktäckningsmedel till ett belopp av 400 000 kronor tillföres länets företagareförening.

Beträffande förslag till ytterligare statsmedel till konsultverksamhet m. m. hos företagareföreningen må hänvisas till kapitel C.2.2.3.

C.2.1.1.4. Särskilda skatteregler för underlättande av privata investeringar i s.k. problemområden

Allmänna synpunkter

Skattelagstiftningen i nutida samhällen utgör icke enbart ett medel för stat och kommun att skaffa ekonomiska resurser för offentlig verksamhet. Lagstiftningen har även utformats med syfte att uppnå andra mål — exempel-

vis inkomstutjämning och konjunkturstabilitet samt lokaliseringpolitiska effekter. Därmed uppkommer frågan om vilken grad av samordning lagstiftaren i skilda sammanhang bör upprätthålla vid behandlingen av olika kategorier skattskyldiga. I sådana fall synes två generella normer kunna uppställas, uttryckta som krav på dels skattens *likformighet* dels dess *neutralitet*. Enligt den förra normen bör — främst av rättviseskäl — en diskriminerande behandling av vissa skattskyldiga undvikas. Den senare normen — neutralitetsnormen — riktar sig mot en sådan utformning av skattelagstiftningen som gör *före* skatt sinsemellan likvärdiga ekonomiska handlingsalternativ olikvärdiga *efter* skatt och som därigenom skulle påverka individernas ekonomiska planering. Självfallet bör dessa normer icke uppfattas som kategoriska imperativ. Som berörts ovan har de också i skilda sammanhang frångåtts. Erfarenheten tycks emellertid visa, att ett skattesystem som bygger på de skattskyldigas positiva medverkan fungerar illa om rättvisekravet åsidosättes. Avvikelser från neutralitetsnormen torde också böra vara medvetna och speciellt motiverade på grund av risken för produktivitetssänkande snedvridningar i samhällsekonomin.

Med hänsyn till det anförda torde följande synpunkter kunna anläggas på lämpligheten av att använda skattelagstiftningen som hjälpmedel för att underlätta privata investeringar i s. k. problemområden. I de fall skattelagstiftningens lämplighet som lokaliseringpolitiskt hjälpmedel ifrågasatts, torde detta i icke oväsentlig mån ha sin grund i de ändrade konkurrensförhållanden som kan förväntas uppkomma för redan etablerade företag. Skattelättnadernas eventuellt negativa verkningar på konkurrenssituationen torde emellertid i huvudsak kunna elimineras om lagstiftningen utformas så, att tidigare etablerade företag i första hand bereds tillfälle erhålla ifrågasatt fördelar ur skattesynpunkt vid nyinvesteringar i problemområden. För ett expanderande företag inom en viss bransch bör det i ett sådant läge i huvudsak bli en kalkylfråga, om utvidgningen skall ske i anslutning till tidigare anläggningar eller om investeringarna för en ökad tillverkningskapacitet helt eller delvis skall förläggas till ett problemområde. Väljer därvid ett företag att utvidga i omedelbar anslutning till tidigare befintliga anläggningar, eller underlåter företaget att utvidga kapaciteten i syfte att utnyttja en viss monopolställning vid sin prissättning, synes icke alltför stora invändningar kunna göras ur »rättvisesynpunkt» mot att ett annat företag i samma eller annan bransch lokaliserar tillverkningskapaciteten till ett problemområde på grund av de skattelättnader som erbjudes vid en sådan investering.

Ur konkurrens- och effektivitetssynpunkt torde det också vara väsentligt att skilda förmåner i skattehänseende i första hand lämnas i direkt anknytning till *initialinvesteringen* och icke sker i form av subventioner eller skattefrihet, sedan tillverkningskapaciteten kommit igång. Årliga driftsbidrag torde nämligen lätt verka effektivitetshindrande. Likaså torde risken för felinvesteringar öka betydligt vid en sådan utformning av lokaliseringshjälpen.

Med beaktande av nu nämnda omständigheter torde skattereglerna mer eller mindre automatiskt få ett sådant innehåll, att de indirekt främjar den nyetablering som sker genom initiativ från områden med tidigare välutvecklad industri. Problemområdena torde nämligen i hög grad sakna s. k. industritradition, och betydande fördelar torde därför vara att vinna, om riskvilligt kapital samt erforderlig teknisk och ekonomisk expertis ställes till förfogande av expanderande företag inom tidigare industrialiserade delar av riket. Den s. k. expansionslokaliseringen genom filialanläggning m. m. torde vara särskilt fördelaktig för regioner med svagt utbyggt näringsliv.

Förslag till skattereglernas utformning

Enligt vad tidigare anförts finns inget direkt belägg för att särskilda skatteförmåner vid investering i problemområden under alla omständigheter skulle vara ofördelaktiga ur samhällsekonomisk synpunkt. Reglerna synes dock böra utformas så, att skälig hänsyn toges till konkurrerande företag. Ur effektivitetssynpunkt synes förmånerna i största möjliga utsträckning böra lämnas vid *nyinvesteringar* inom skilda problemområden. Däremot torde skattebefrielse eller andra subventioner icke böra komma ifråga för den löpande tillverkningen. Reglerna torde vidare böra ges sådan utformning, att kraftiga ekonomiska incitament skapas för överföring och utnyttjande av riskvilligt kapital, teknisk och ekonomisk sakkunskap m. m. i redan etablerade företag för utveckling av privat företagsamhet inom skilda problemområden. Mot bakgrunden av nu anförda synpunkter synes en lagstiftning efter i huvudsak samma linjer som den norska skattelagstiftningen på ifrågavarande område kunna komma ifråga.

Den norska skattelagstiftningen har i vissa delar fått en stark lokaliseringspolitisk inriktning. Sålunda har under de senaste tio åren strävandena gått ut på att stimulera den ekonomiska utvecklingen i Nord-Norge. I detta syfte infördes år 1952 särskilda skatteregler i samband med utbyggnadsprogrammet för Nord-Norge. Mest betydelsefulla synes reglerna om avsättning till fond för investering i Nord-Norge ha varit. Enligt dessa regler skall alla skatteskyldiga, som är hemmahörande i Nord-Norge, medges avdrag vid inkomstbeskattningen för fondavsättningar som avses skola användas för investeringar i nämnda landsända. Skattskyldiga utanför Nord-Norge medges avdrag för avsättning, avsedd för godkänd investering i Nord-Norge. Med hänsyn till att intresset för utbyggnaden av ekonomiskt eftersatta områden gjort sig gällande även i andra delar av landet har en ny lag om investeringsfonder utfärdats den 9 juni 1961. Denna lag medger avdrag vid inkomstbeskattningen för »fond for senere investering i strök med spesielle sysselsetningsvansker og særlig lavt inntektsnivå».

I motsats till den norska lagstiftningen har den svenska skattelagstiftningen hittills saknat lokaliseringspolitisk inriktning. Viss ändring härut-

innan har dock skett, sedan Kungl. Maj:ts proposition nr 159 år 1963 antagits av riksdagen (SFS 1963: 215). Propositionen innehåller förslag *dels* till ändring i förordningen den 27 maj 1955 (nr 256) om investeringsfonder för konjunkturutjämning, *dels* till förordning om extra avskrivning och särskilt investeringsavdrag vid inkomsttaxeringen. Det lokaliseringpolitiska inslaget i de nya förordningarna framgår bland annat av departementschefens principiella inställning till frågan om möjligheterna att ta i anspråk ifrågasvarande fonder samt av en förordad möjlighet till överföring av investeringsfonder mellan olika bolag inom en och samma koncern. I Kungl. Maj:ts brev den 28 juni 1963 har av lokaliseringpolitiska skäl arbetsmarknadsstyrelsen bemyndigats att besluta att medel, avsatta till investeringsfonder för rörelse, får tagas i anspråk (dock icke för ändamål, som avser kraftstationer, regleringsföretag och större kraftdistributionsanläggningar). Maskiner och andra inventarier skall kontrakteras samt byggnads- och anläggningsarbeten igångsättas under tiden 1/7 1963—31/12 1964. Investeringarna skall göras i Norrland med undantag för Gästrikland, i norra Dalarna, i norra och västra Värmland samt i Dalsland. Även om skäl ansetts föreligga att i lokaliseringpolitiskt syfte starkare understryka den selektiva användningen av såväl investeringsfonder som generella avdrag för att därigenom ge ett indirekt stöd åt företagsamheten inom avfolkningsområden, utgör dock det huvudsakliga syftet med investeringsfonds-lagstiftningen att kunna hålla en i landet jämn investerings- och sysselsättningsnivå. Tyngdpunkten inom lagstiftningen ligger alltså fortfarande inom konjunkturpolitiken. På grund härav och med hänsyn till vad länsutredningen i andra sammanhang anfört angående behovet av *lokaliseringpolitiska* åtgärder, får det anses föreligga ett icke oväsentligt behov av en lagstiftning, som har till *direkt* ändamål att stimulera företagsamheten i s. k. problemområden.

Mot bakgrunden av ovan anförda omständigheter synes följande riktlinjer kunna uppdragas för en lokaliseringpolitiskt inriktad skattelagstiftning.

A. 1955 års förordning om *investeringsfonder* för konjunkturutjämning bibehålles i den utformning den fått i SFS 1963: 215. De avsättningar som gjorts eller göres till ifrågasvarande fonder bör få tagas i anspråk för investeringar i problemområden *utan begränsning i konjunkturförhållanden*. Under förutsättning av att möjligheterna till en selektiv användning av investeringsfonder och generella avdrag i lokaliseringpolitiskt syfte i full utsträckning tillvaratages vid den praktiska tillämpningen, bör lagstiftningen i fråga kunna ge en icke oväsentligt ökad stimulans åt företagsamheten i s. k. problemområden, till vilka Jämtlands län är att räkna. Länsutredningen vill emellertid betona angelägenheten av att den nya lagstiftningen även efter 31/12 1964 får en sådan tillämpning att en utvidgad företagsamhet i s. k. problemområden verkligen kan komma till stånd. Som framhållits i propositionen är dock det huvudsakliga syftet med lagstiftningen »att förmå företagen att under tider med minskad sysselsättning öka sina investe-

ringar i förhållande till vad eljest skulle bliva fallet». Härav följer att bestämmelserna icke *direkt* utformats med tanke på vad som är önskvärt ur lokaliseringspolitisk synpunkt. För att mera direkt kunna tillvarata de möjligheter, som skattelagstiftningen kan förväntas erbjuda som medel i lokaliseringspolitiken, får det anses önskvärt att en *särslagstiftning* för ifrågavarande ändamål införes.

B. Enligt den ovan anförda särslagstiftningen bör direkt avsättning till *kostnadsutjämningsreserv* (lokaliseringsfond) för senare investering i utflyttningsområden möjliggöras. Vid sådan avsättning bör — i motsats till vad som gäller vid avsättning till investeringsfonder för konjunkturutjämnning — icke krävas insättning av kontanta medel å räntelöst konto i riksbanken. Direkt avsättning till kostnadsutjämningsreserv medför således i förhållande till alternativet avsättning till konjunkturutjämningsfond vissa ränte- och likviditetsförmåner.

I fråga om möjligheten till avsättning till kostnadsutjämningsreserv torde böra gälla motsvarande regler som enligt 1955 års förordning om investeringsfonder för konjunkturutjämnning, d. v. s. avsättning får ske med högst 40 % av årsvinsten i aktiebolag och ekonomiska föreningar. Avsatta fonder bör endast få tagas i anspråk för avskrivning å *nyinvesteringskostnader* i byggnader, anläggningar och maskiner i utflyttningsområden. Av anspråktagen fondavsättning bör 80 % få användas för direkt avskrivning å nyinvesteringskostnaden, medan resterande del överföres till vinst- och förlustkontot som skattefri intäkt. Förfarandet ger i princip ett investeringsavdrag om 20 %. Nämnada siffra kan jämföras med nu utgående investeringsavdrag — 10 % — för maskin- och byggnadsinvesteringar enligt 1955 års förordning om investeringsfonder för konjunkturutjämnning. Inledningsvis har framhållits, att bestämmelserna i den lokaliseringspolitiskt inriktade skattelagstiftningen bör ges en sådan utformning, att kraftiga ekonomiska incitament skapas för överföring och utnyttjande av riskvilligt kapital samt teknisk och ekonomisk sakkunskap i redan etablerade företag för utveckling av privat företagsamhet i skilda problemområden. Med hänsyn härtill bör avsatt *kostnadsutjämningsreserv* kunna överföras till annat företag inom samma koncern enligt de regler som finnes beträffande investeringsfonderna för konjunkturutjämnning. Det torde även kunna ifrågasättas, om icke viss del av hittills gjorda avsättningar till sistnämnda fonder bör få överföras till kostnadsutjämningsreserv. Med hänsyn till vad ovan anförts får det anses ligga i sakens natur att avsättning och investering enligt den nu föreslagna lokaliseringspolitiskt inriktade särslagstiftningen icke medges för projekt som endast kräver en smärre kapitalinsats.¹

¹ Angående förarbetena till den norska lagstiftningen på ifrågavarande punkt, se Stortingsförhandlingar 1960/61 Ot, prp. nr. 30 sidan 2—3.

Om till kostnadsutjämningsreserv avsatta medel icke tagits i anspråk inom skälig tid efter avsättningen, bör denna återföras till beskattning. För att en sådan återföring ur företagets synpunkt normalt icke skall framstå som gynnsam, synes återföringen böra vara förknippad med ett lämpligt avpassat korrektiv.

Verkställda avsättningar till kostnadsutjämningsreserv torde i första hand böra få tagas i anspråk för investeringar i områden, som nu utvisar en relativt sett mycket låg inkomst- och förmögenhetsnivå, otillräckliga sysselsättningsmöjligheter, ogynnsam åldersfördelning samt hög utflyttningsintensitet.

C.2.1.1.5. Statlig medverkan vid byggande av industrilokaler

Vid företagsetableringar medför anskaffningen av industrimark och byggande av industrilokaler ofta betydande initialinvesteringar. I syfte att locka företag till sig har under senare år en del kommuner i så gott som hela landet börjat att sälja industrimark och ibland uppföra industrilokaler på för nytillkommande företag synnerligen förmånliga villkor. En sådan politik, som i praktiken innebär en direkt subventionering av företagen under dessas första år, strider i många fall mot kommunallagens bestämmelser.

Förutom att kommunala bidrag till företagens tomtmark och lokaler många gånger är olagliga måste de ur allmänekonomisk synpunkt uppfattas såsom i princip felaktiga. Ehuru det är väl förståeligt att den kommunala ledningen genom förmånliga priser för tomtmark och industrilokaler söker öka sysselsättningen i kommunen, kan konkurrensen företagen emellan genom den kommunala överbudspolitiken snedvridas på ett i längden olyckligt sätt. Genom förmånliga kommunala villkor kan nämligen företag lockas att förlägga sin verksamhet till orter som ur driftsekonisk synpunkt icke är de bästa möjliga. Följden kan bli, att sådana företag, som fått subventioner i initialstadiet, så småningom kan råka i ekonomiska svårigheter och kanske rentav tvingas att upphöra med sin verksamhet, vilket för kommunen i fråga måste vara något ännu värre än att inte ha fått något företag alls. En lokaliseringspolitik, som innebär att de olika kommunerna överbjuder varandra med för företagen gynnsamma bidrag kan dessutom få till följd, att företag lockas till orter, som, sedan företaget börjat expandera, visar sig vara för små för att på ett tillfredsställande sätt kunna lösa företagets behov av arbetskraft och service. Företag, som lockats att förlägga sin verksamhet till alltför små och illa belägna orter kan därför tvingas att flytta, och den med kommunala medel uppförda industrilokalen blir kanske då helt värdelös. I sådana fall har alltså den kommunala överbudspolitiken varit meningslös samt ur allmänekonomisk synpunkt felaktig.

För att i någon mån begränsa en kommunal lokaliseringspolitik med följder som omnämnts i det ovanstående, synes det lämpligt, att statsmakterna i större utsträckning än hittills engagerar sig i lokalisering av industriföretag till vissa problemområden. Möjligheterna till en ur allmän-ekonomisk synpunkt lämpligare industrilokalisering inom exempelvis ett län torde därigenom bli större. *En förutsättning härför är emellertid att man för olika, större regioner, såsom län, uppgör en plan för hur företagslokaliseringen bör ske inom regionen.* Ett lämpligt hjälpmedel vid en statlig lokaliseringspolitik, som syftar till en utbyggnad av näringslivet inom vissa problemområden, förefaller *statliga bidrag till byggande av industrilokaler* vara. Sådana bidrag förekommer nu i bland annat Storbritannien och Holland och har, fastän i begränsad omfattning och delvis med andra syften än lokaliseringspolitiska, även prövats i Sverige. Arbetsmarknadsstyrelsen har nämligen i norrlandslänen delvis börjat ersätta de traditionella beredskapsarbetena för byggande av t. ex. vägar samt vatten och avlopp med stats-kommunala beredskapsarbeten för byggande av industrilokaler i kommunal regi. Det statliga bidraget, som kan uppgå till omkring 50 % av byggnadskostnaderna inklusive projekteringskostnaderna, utbetalas till kommunerna men kommer i praktiken företaget i fråga till godo. Den nya formen av beredskapsarbeten ökar därigenom sysselsättningen även på längre sikt och synes vara ett bra sätt att i viss utsträckning avhjälpa en såväl konjunktur- som strukturorsakad arbetslöshet.

Det förefaller som om just bidrag till byggande av industrilokaler vore ett lämpligt instrument vid lokalisering av företag till regioner, som har sysselsättningsproblem och som ur samhällsekonomisk synpunkt bör understödjas. De statliga myndigheterna kan härigenom få en industrilokalisering till just de orter inom ett problemområde, vilka är mest fördelaktiga ur lokaliseringssynpunkt. Man undviker på så sätt de i en del fall olämpliga lokaliseringar, som blir följderna av den kommunala överbudspolitiken, samtidigt som man verksamt kan förbättra sysselsättningen i sådana problemområden, som ur samhällsekonomisk synpunkt bör understödjas.

Länsutredningen vill sålunda framkasta den tanken, att statsmakterna helt eller delvis bidrager till uppförande av industrilokaler i vissa, lämpligt belägna orter, där en industriell utveckling bör understödjas och där möjligheterna till en sådan kan bedömas som goda. Bidraget bör därvid kombineras — förutom med sedvanliga krav på en realistiskt grundad drifts-ekonomi — även med viss skadeståndsskyldighet om företaget ej bedriver verksamheten viss minimitid. Statliga bidrag till byggande av industrilokaler på det sätt, som skisserats i det ovanstående, har av länsutredningen tänkts ske som ett komplement till eller som en väsentlig utvidgning av arbetsmarknadsstyrelsens nuvarande bidrag till byggande av industrilokaler som beredskapsarbeten.

C.2.1.2. Åtgärder för kommunikationsväsendet

Av undersökningen i kapitel B.2.4.2 har framgått, att transportkostnaderna har stor betydelse för näringslivet i Jämtlands län. För industrins del medför länets läge i inlandet i förening med de förhållandevis stora avstånden till befolkningsrika avsättningsmarknader, att de sammanlagda transportkostnaderna allmänt sett blir höga. Avståndsförhållandenas negativa effekt på transportkostnaderna kan emellertid i viss mån kompenseras genom en inriktning av länets industriproduktion på högvärdiga varor, på exportvaror samt på, vad som i kapitel B.2.4.2.3.4. benämnes »speciella norrlandsprodukter». Särskilt produktionsinriktningen på högvärdiga varor är viktig, eftersom transportkostnadernas andel av sådana varors saluvärde är så liten, att fraktkostnaderna knappast har någon betydelse alls för valet av lokaliseringsort för industrin. Denna kompensering av avståndsförhållandenas negativa effekt på länets avsättningsläge för industriprodukter hindrar emellertid inte, att man på olika sätt bör försöka förbilliga transportkostnaderna för länets näringsliv. Av olika tänkbara produktionsbetingelser för näringslivet i en region är nämligen transportkostnaderna en av de få, vars betydelse för näringslivet i regionen kan med förhållandevis små insatser från det allmännas sida ändras rätt avsevärt. Det finns därför särskild anledning till att man försöker finna ut åtgärder, som kan förbättra kommunikationsväsendet och därmed sänka transportkostnadernas negativa effekt i länet. De av länsutredningen föreslagna åtgärderna har uppdelats efter transportmedel, nämligen

åtgärder för vägväsendet (kap. C.2.1.2.1)

åtgärder för sjöfrakterna (kap. C.2.1.2.2)

åtgärder för järnvägsfrakterna (kap. C.2.1.2.3)

åtgärder för flyget (kap. C.2.1.2.4)

C.2.1.2.1. Vägväsendet

Det allmänna vägnätet i länet är till betydande del av otillfredsställande beskaffenhet, särskilt med avseende på bärigheten. På många vägar eller vägsträckor måste sålunda under tjällossningen eljest tillåtna fordonsbelastningar nedsättas eller lastbilstrafik avlysas. Förutom dessa temporära begränsningar förekommer permanenta belastningsinskränkningar för ett stort antal svaga broar.

På grund av bristfälligheternas omfattning måste en önskvärd modernisering av vägnätet under alla förhållanden bedömas ta mycket lång tid. För att i möjligaste mån möta trafikens krav torde därför under avsevärd tid mera radikala ombyggnader få begränsas till de större vägarna och provisoriska förbättringar vidtagas på det sekundära vägnätet i avvaktan på framtida ombyggnad. Möjligheterna till sådana förbättringar, vilka närmast

har karaktär av underhållsåtgärder, är emellertid vid nuvarande anslags-tilldelning mycket ringa. *En ökning med 3 à 4 milj. kronor motsvarande ca 15 % av det årliga vägunderhållsanslaget till länet framstår därför som synnerligen behövlig.*

De vägar som ur trafiksynpunkt är mest betydelsefulla och därför i första hand bör ombyggas utgöres av riksvägarna, vissa av de större länsvägarna och några övriga vägar. I nedanstående sammanställning har till belysande av ombyggnadsbehoven angivits karaktären och betydelsen av dessa vägar.

- E 75 Ingår i europavägnätet som sammanbindningsväg mellan vägarna E 4 och E 6. Berör de mest befolkade områdena i länet och utgör dess viktigaste vägförbindelse mot norrlandskusten och Stockholm samt mot Tröndelagen. Starkt trafikerad turistled, särskilt väster om Östersund. På delen söder om Östersund omfattande tunga transporter av bl. a. olje- och skogsprodukter.
- 81 Förbinder Härjedalen och dess huvudort Sveg med det centrala Jämtland och Östersund. Länet genaste vägförbindelse mot Bergslagen och svenska västkusten. Starkt ökande betydelse, bl. a. som turistled till såväl Jämtland som västra Härjedalen.
- 84 o. Viktiga vägförbindelser, bl. a. för Svegsområdet, mot Ljusdal och Hudiksvall. På väg 84 omfattande tunga skogstransporter.
- 86 o. Huvudförbindelsen mellan Östersund och östra Jämtland, för vilket område väg 86 även utgör huvudförbindelsen med Sundsvall. Väg 87 är länets viktigaste vägförbindelse mot Sollefteå, Härnösand och övre norrlandskusten.
- 88 o. Förbinder de norra länsdelarna med Östersund och utgör den enda direkta vägförbindelsen mellan länet och de inre delarna av övre Norrland. Ökad betydelse p. g. a. tågindragningar på Inlandsbanan. Bron över Indalsälven vid Lit med en längd av 387 meter och en bredd av 5 meter medger ej möte mellan större lastbilar och bussar och utgör därför en mycket besvärande och trafikfarlig förträngning på den starkt trafikerade vägen.
- 305 Förbinder Kälarneområdet med Sundsvallsområdet. Ur skogstransportsynpunkt en av länets viktigaste vägar.
- 311 Livligt frekventerad turistled.
- 312 Förbinder västra Härjedalen med huvudorten Sveg. Turistled med ökande betydelse. Tilltagande skogstransporter.
- 315 o. Viktiga vägförbindelser, bl. a. som turistleder mellan Härjedalen och Medelpad resp. Jämtland.
- 321 Uppsamlings- och huvudväg samt enda genomgående vägförbindelse väster om Storsjön. Av betydelse för turisttrafiken på västra Jämtland.
- 340 o. Offerdalsrådets huvudförbindelse med Östersund med betydelse bl. a. för transport av råmaterial till stenindustrin i Brunflo.
- 805 o. Förbinder Frostviken och dess huvudort Gäddede med Strömsund. Ökad betydelse vid eventuell gruvbrytning i Frostvikensområdet.
- 514 Väganläggning, betingad av föreslagen nedläggning av järnvägen Sveg—Hede.
- 580 Utgör tillsammans med färjleden över Sannsundet huvudförbindelsen mellan västra Storsjöbygden och Östersund. Färjförbindelsen tidvis hårt belastad med besvärande väntetider för trafiken som följd. Färjförbindelsens ersättande med broförbindelse har länge stått på dagordningen och blir alltmer behövlig.
- 592 o. Förbinder färjleden över Sannsundet med riksväg 81 vid Näkten. Sedan riksvägen nu har ombyggt från Brunflo till Grönviken, har trafiken mellan Sannsundet och Östersund i ökad omfattning sökt sig över Brunflo i stället för som tidigare över Vallsundet och Frösön. Denna avledning av trafiken är önskvärd genom att den minskar den stora trafikbelastningen i Vallsundet samt mellan Frösön och Östersund. Frösöbron på väg 592 utgör den enda direkta förbindelsen mellan Frösön och Östersund. Broförbindelsen korsar mellanriksbanan över Storlien och inlandsbanan i plan, vilket medför synnerligen besvärande trafikstockningar. Brons trafikkapacitet beräknas bli otillräcklig inom nära framtid.
- 747 o. Förbinder Föllingeområdet med Krokrom och Östersund. Nuvarande vägförbindelser mot området synnerligen bristfälliga.
- 751

Med utgångspunkt från föreliggande prognoser i fråga om utvecklingen av de ordinarie vägbyggnadsanslagen och under förutsättning av samma omslutning av beredskapsarbetena som under de senaste åren har efterföljande sammanställning, tabell 110 uppgjorts, som utvisar uppskattad byggnadskostnad, uppskattad anslagstillgång 1964—70 och överskjutande anslagsbehov för ombyggnad av ovannämnda vägar. I sammanställningen har motsvarande uppgifter intagits för sådana erforderliga broombyggnader, vilka icke berör de angivna vägarna eller icke beräknas bli genomförda med vägunderhållsmedel under ifrågavarande period. Härvid har förutsatts att vägunderhållsanslaget ökas med 3 å 4 milj. kronor per år enligt ovan, så att smärre broombyggnader och broförstärkningar kan genomföras med anlitan av sådana medel.

Sammanställningen visar, att under angivna förutsättningar endast ca 50 % av de mest angelägna vägombyggnaderna och i dem ingående brobyggnader samt ca 40 % av broombyggnaderna i övrigt skulle kunna utföras t. o. m. 1970. Ett genomförande av ombyggnaderna i sin helhet till samma tidpunkt skulle kräva ett anslagstillskott av 187 milj. kronor eller 27 milj. kronor per år.

Det allmänna vägnätet i länet omfattade den 1 januari 1963 523 mil, varav 98 mil eller ca 18,5 % utgjordes av belagda eller oljegrusade vägar. Vid slutet av 1970 torde längden allmänna vägar kunna beräknas till ca 550 mil, varav ca 185 mil belagda eller oljegrusade vägar, motsvarande 33 % av den totala väglängden. Till jämförelse kan påpekas att denna procentuella andel belagda och oljegrusade vägar redan den 1 januari 1962 uppnåtts inom ett tiotal syd- eller mellansvenska län.

Inom länet har under senare år utbyggt ett flertal enskilda vägar med stor längd, huvudsakligen skogsbilvägar, vilka för berörda bygder erbjuder genare förbindelser än befintliga allmänna vägar och vilka därigenom utnyttjas för allmän samfärdsel. Som exempel på sådana vägar kan nämnas vägen Persåsen—Börtnan inom Ovikens och Övre Ljungadalens kommuner samt vägen Frankrike—Ytteräng inom Offerdals och Kalls kommuner. Det vore motiverat att förändra dessa och liknande vägar till allmänna. Härför erfordras emellertid mer eller mindre omfattande iståndsättning, som måste förutsättas ske på bekostnad av det allmänna. Detta förutsätter i sin tur — för att tillgodoseendet av andra allmänna vägbehov icke skall behöva eftersättas — en ökad tilldelning av medel till vägbyggnad, vartill ifrågavarande iståndsättningsarbeten hänföres.

C.2.1.2.2. Sjöfrakterna

Såsom framgår av kapitel B.2.4.2.2 anlitas vid export från och import till Jämtlands län hamnar såväl i Norge som Sverige. De viktigaste hamnarna härvidlag är Hommelvik och Trondheim vid Trondheimsfjorden samt Sunds-

vall. Fraktskillnadsgränsen (se kapitel B.2.4.2.2.2.4) mellan Trondheimsfjorden och Östersjön går för flertalet varukategorier rakt igenom länet. Väster om denna gräns blir de sammanlagda fraktkostnaderna lägre vid skeppningar via hamn vid Trondheimsfjorden än via östersjöhamn. Jämförelsevis små förändringar i sjöfrakternas storlek påverkar emellertid starkt fraktskillnadsgränsens läge. Näringslivet i Jämtlands län är därför beroende av sjöfrakterna såväl i hamnar vid Trondheimsfjorden som i östersjöhamnar. I synnerhet frakterna från Hommelvik och Trondheim är av stor betydelse för länets skogsindustrier, som för att kunna uppnå fullgod konkurrenskraft gentemot motsvarande industrier vid Bottenhavet, är beroende av låga sjöfrakter till Västeuropa från Trondheimsfjorden.

Såsom emellertid framgår av kapitel B.2.4.2.2.2.3 och förut nämnda kapitel rörande fraktskillnadsgränsens läge synes sjöfrakterna från hamnar vid Trondheimsfjorden ej vara lika hårt pressade som motsvarande fraktpriser från Sundsvall. I flera fall är fraktpriserna till västeuropeiska hamnar *högre* från Hommelvik än från Sundsvall, detta trots att gångtiden för fartygen är betydligt längre från Sundsvall. I sammanhanget bör också nämnas det i kapitel B.2.4.2.2.2.4 redovisade förhållandet, att omlastningskostnaderna är märkbart högre i hamnarna vid Trondheimsfjorden än i Sundsvall.

Åtgärdsförslag beträffande sjöfrakterna vid export från och import till Jämtlands län bör på grund av vad som redovisats i det ovanstående främst avse förhållandena i norska hamnar. Ändringar beträffande fraktprissättningen inom sjöfarten är emellertid inte lätta att åstadkomma, i synnerhet inte om ändringarna avser förhållanden i ett annat land. Fråga om sjöfrakternas storlek från hamnar vid Trondheimsfjorden berör emellertid ett principiellt problem, som kan vara värt att ta upp till diskussion. Såsom framgått av redogörelsen angående sjöfrakterna i hamnar vid Trondheimsfjorden synes de förhållandevis höga fraktpriserna från dessa hamnar till Västeuropa sammanhånga med alltför liten konkurrens mellan de rederier, som ombesörjer sjöfarten på hamnarna. Antalet linjerederier, som anlöper Trondheim och Hommelvik vid seglingar mellan den norska västkusten och olika västeuropeiska hamnar, är litet och konkurrensen dem emellan ofullständig. Trampfartyg, som anlöper Trondheim och Hommelvik, är alltför få för att linjerederiernas prissättning av sjöfrakterna till och från Västeuropa skall påverkas av dem.

Endast en ökning av skeppningskvantiteterna torde kunna skapa så stort fraktunderlag att fler linjerederier och trampfartyg skulle kunna ombesörja sjöfarten mellan Trondheimsfjorden och Västeuropa. En sådan ökning av fraktunderlaget sammanhänger främst med näringslivets utveckling i Tröndelagen och är därför ett internt norskt problem. Men även den svenska transitoexporten via hamnar vid Trondheimsfjorden är av betydelse i sammanhanget. Under normala år svarar den svenska transitoexporten för unge-

fär en tredjedel av det sammanlagda lastade godset i Trondheims och Hommelviks hamnar. Vid stränga vintrar med långvariga ishinder i Bottenhavet fördubblas emellertid transitoexporten via Trondheim och Hommelvik. Denna plötsliga ökning får ingen sänkning av sjöfrakterna till följd. *En under hela året jämn och betydligt större svensk transitoexport via hamnar vid Trondheimsfjorden skulle däremot kunna möjliggöra en ökad konkurrens mellan de rederier, som då skulle ombesörja sjöfarten mellan Trondheimsfjorden och Västeuropa. En sådan ökning av transitokvantiteterna sammanhänger emellertid i första hand med taxepolitiken hos de båda statsjärnvägarna, SJ och NSB. Åtgärdsförslag beträffande järnvägarna återfinnes i följande avsnitt.*

C.2.1.2.3. Järnvägarna

Transitotrafiken

I kapitel B.2.4.2.2.2.1 rörande järnvägstaxorna för transitotrafiken via hamnar vid Trondheimsfjorden omnämnes vissa, ur svensk synpunkt besvärande kostnadsfördyringar för transportkonsumenterna. Länsutredningens förslag till ändringar beträffande järnvägarnas taxepolitik för denna trafik kan sammanfattas i följande punkter:¹

a) *SJ:s och NSB:s tariffer bör samordnas på så sätt att transportkonsumenterna ej debiteras en ny terminalkostnad vid gränsstationen Storlien. Eftersom de båda statsjärnvägarna använder sig av genomgående godsvagnar i transitotrafiken synes det nuvarande taxesystemet ej rimligt.*

b) *NSB:s tariffer för transitotrafiken bör bli mera överensstämmande med SJ:s. Trots att NSB är en gynnad part i järnvägstrafiken över Storlien, ligger NSB:s fraktpriser ungefär 40 % över SJ:s.*

c) *Såväl SJ:s som NSB:s tariffer för transitotrafiken bör konstrueras efter laster av 20 ton per vagn. Under alla förhållanden bör NSB:s tariffer gälla för laster av 15 ton per vagn och ej, såsom nu, för 10-tonslaster.*

d) *De svenska tarifferna för transitotrafiken bör utsträckas att gälla för längre avstånd än 660 bankilometer från Storliengränsen. Dessutom bör den nuvarande, snabbt fallande fraktkostnadsrabatteringen av transitogodset bli mera långsamt fallande, så att även transportkonsumenter på längre avstånd från Storlien får någon påtaglig nytta av rabatteringen.*

Såsom nämnts i föregående kapitel rörande sjöfrakterna mellan Trondheimsfjorden och Västeuropa är näringslivet i Jämtlands län beroende av transitotrafiken via norska hamnar. I synnerhet skogsindustrierna, som på exportmarknaderna har att konkurrera med motsvarande industrier vid Bottenhavet, är i behov av låga fraktkostnader vid skeppningar via hamnar vid Trondheimsfjorden. Ändringar i positiv riktning i SJ:s och NSB:s taxe-

¹ Motiveringarna till åtgärdsförslagen framgår närmare av kapitel B.2.4.2.2.2.1.

politik skulle sänka fraktkostnaderna mellan länet och hamnarna vid Trondheimsfjorden, men skulle därjämte, såsom antagits i föregående kapitel, kunna bidra till öknings av transitogodsets totala omfattning, vilket i sin tur skulle kunna bidra till sänkningar av sjöfrakternas storlek. *De båda statsjärnvägarna kan därmed sägas inneha en nyckelställning vid avgörandet av de sammanlagda fraktkostnaderna vid export från och import till Jämtlands län.*

Järnvägstrafik inom Sverige

I fråga om järnvägstrafik helt inom Sverige har transportkonsumenterna i Jämtlands län enbart den gällande frakttaxan för SJ att tillgå. SJ är emellertid ett affärsdrivande verk och kan därför medge fraktrabatter. Sådana förekommer också. Enligt uppgift synes rabatteringen emellertid vara något mindre i riktning norrut till länet från södra och mellersta Sverige än i riktning söderut från länet. Detta förhållande sammanhänger bland annat med att SJ har ett visst tomvagnsöverskott i trafiken söderut från mellersta och övre Norrland. Att döma av riktlinjerna i 1953 års trafikutredning (SOU 1961:23) är det troligt att SJ får än friare händer vid taxesättningen av varje enskild sändning. Enligt trafikutredningen bör SJ tillämpa s. k. normaltaxor, som skall kunna såväl underskridas som över-skridas vid avgiftssättningen. Hur detta skall fungera, anges inte i detalj, men man kan förmoda, att de trafikstarka linjerna i genomsnitt får låga tonkm-priser, medan de trafiksvaga linjerna får fraktpriser, som ligger över normaltaxorna. En sådan prissättning kan synas motiverad ur SJ-synpunkt. Den kommer emellertid att medföra att näringslivet i Norrland och då särskilt i Norrlands inland med dess i allmänhet trafiksvaga linjer drabbas av ännu högre transportkostnader än nu. För att förhindra *nedläggelse av trafiksvaga järnvägslinjer* föreslår 1953 års trafikutredning, att drifts-bidrag skall kunna ges åt samhällsnödvändig underskottstrafik, så att en tillfredsställande transportförsörjning ernås. *Sådana bidrag synes emellertid böra komma i fråga även för att åstadkomma en från lokaliseringspolitiska synpunkter önskvärd justering av fraktprisnivån.*

Länsutredningen vill betona angelägenheten av att man i fråga om åtgärder inom en viss sektor av samhällsekonomin, t. ex. nedläggning av järnvägar eller höjning av järnvägstaxorna på vissa bandelar, försöker anlägga en helhetssyn på samhällsekonomin och därvid undersöker konsekvenserna av åtgärderna även inom andra sektorer av samhället. Bidrag till vissa järnvägars drift *kan* vid ett sådant betraktelsesätt visa sig vara en för den totala samhällsekonomin gynnsam åtgärd, därigenom att man på så sätt kan förhindra annars oundvikliga, stora samhällsekonomiska förluster i form av t. ex. öknings av socialvårdsutgifter och av arbetslöshetsbidrag, värdeminskningar i samhällsinvesteringar, såsom vägar, gator, skolor m. m.

Statens järnvägars organisation

För Jämtlands län är det av betydelse under vilka organisationsformer, som SJ bedriver sin verksamhet. Allteftersom SJ i enlighet med riktlinjerna i 1953 års trafikutredning får ökad affärsmässig handlingsfrihet, kommer större sändningar på järnvägarna att i ökad utsträckning föregås av förhandlingar angående fraktpriser m. m. Det är därför av vikt för näringslivet i länet att kunna utnyttja SJ:s transportekonomiska expertis. Särskilt betydelsefullt för Jämtlands län är att man har nära tillgång till en förhandlingspart när det gäller att sluta fraktavtal på den för länet betydelsefulla Trondheimsleden.

Länsutredningen vill därför framhålla angelägenheten av att *Statens Järnvägar ej omorganiseras sin verksamhet i Jämtlands län på ett sådant sätt, att järnvägsföretagets försäljningsservice gentemot länets transportkonsumenter försämras.*

C.2.1.2.4. Flygförbindelserna

Länets enda trafikflygplats finns på Frösön. Från Östersund/Frösön har man i juni 1963 via Härnösand/Sundsvall en daglig flygförbindelse i vardera riktningen med Stockholm. Vissa tider på året har länet emellertid två dubbelturer per dag med Stockholm, och av dessa går under vissa perioder den ena turen via Borlänge/Falun, den andra via Härnösand/Sundsvall. Länsutredningen vill i detta sammanhang betona angelägenheten av att *Östersund/Frösön under hela året har två dubbelflygturer per dag med Stockholm. Båda turerna bör gå via Härnösand/Sundsvall och få en sådan tidtabellsläggning, att möjligheter till förbindelser med övre Norrland finnes i Härnösand/Sundsvall.*

Under senare tid har täta turlisteförändringar beträffande Östersund/Frösöns flygförbindelser med Stockholm förekommit. Ibland har länet endast en dubbeltur med Stockholm, ibland två o. s. v. Sådana plötsliga förändringar skapar vissa svårigheter för länets befolkning och näringsliv. Särskilt för länets turistnäring, som i samband med försäljningsarbetet behöver kunna peka på vissa fasta reseförbindelser, försvårar de täta tidtabellsomläggningarna planeringsarbetet. *Länsutredningen vill därför betona angelägenheten av största möjliga stabilitet hos flygets turlistor.*

Ehuru Östersund/Frösön ligger centralt till i Jämtlands län, kan det förmodas, att det finns behov av ytterligare trafikflygfält i länet. I synnerhet gäller detta de delar därav, som tack vare turistnäringen har särskilt stora resandeströmmar från södra och mellersta Sverige. Genom öppnandet av nya flygförbindelser till länet skulle även människor på kontinenten och i Storbritannien snabbt kunna resa till för dem annars avlägset liggande turistområden.

Det synes som om behovet av nya trafikflygfält och flygförbindelser vore störst i länets västra delar, såsom trakterna av Åre och Funäsdalen. Även Strömsund och Sveg skulle kunna tänkas ifrågakomma. De eventuella flygfälten på dessa orter skulle förslagsvis kunna få sin trafikförsörjning genom anknytning till flygförbindelserna mellan Östersund/Frösön och Stockholm. Möjligtvis skulle också en anslutning till det norska trafikflygnätet via Trondheim och/eller Röros kunna ske.

Länsutredningen vill därför föreslå, att en närmare undersökning företages angående behovet av och den eventuella lokaliseringen av nya trafikflygfält i Jämtlands län.

C.2.1.3. Övriga allmänna åtgärder för näringslivets utbyggnad

C.2.1.3.1. Lokaliseringsverksamhet inom länet¹

Förutom den lokaliseringsverksamhet, som företagareföreningen bedriver, finns inom länet även andra organ, som bedriver dylik verksamhet och för vilka har redogjorts i kapitel B.2.4.3.11. Det är att förmoda, att kommittén för näringslivets lokalisering i sitt betänkande kommer att ange vissa riktlinjer för den statliga lokaliseringsverksamheten på det lokala planet. Länsutredningen vill emellertid i detta sammanhang betona angelägenheten av att den till arbetsmarknadsstyrelsen knutne lokaliseringsexpert, som sedan slutet av år 1962 har Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län som sitt arbetsområde, uteslutande får ägna sig åt Jämtlands län.

C.2.1.3.2. Ekonomisk karta, topografisk karta

En ekonomisk karta kan i allmänhet användas för översiktliga bedömningar och planeringar i såväl statlig och kommunal förvaltning som inom näringslivet i ett flertal avseenden, exempelvis rörande bebyggelse, industri, samfärdsl, jordbruk och skogsbruk. För länets vidkommande är utbyggnaden av ett lämpligt skogsvägnät och åstadkommandet av en bättre arrondering i skogsmarken angelägna och brådskande uppgifter för att göra skogens råvarutillgångar tillfredsställande åtkomliga samt rationellt skötta och utnyttjade. Det har under arbetet med föreliggande betänkande bekräftats, att länets jordbruk och skogsbruk är i ett mycket stort behov av strukturrationalisering, utan vilken dessa näringar icke kan hävda sig och ge sina utövare en tillfredsställande bärning, samt att ett avsevärt hinder i rationaliseringsarbetet är bristen på ekonomisk karta. Planering för bebyggelse, särskilt fritidsbebyggelse, och planering av markanvändning för fritidsändamål är jämväl angelägna och brådskande uppgifter. Bristen på

¹ Se f. ö. även kapitel B.2.6.3. (Centralorterna och lokaliseringspolitiken).

ekonomisk karta är ett allvarligt hinder för en tillfredsställande lösning av dessa uppgifter.

För flertalet av de uppgifter, där en ekonomisk karta kan komma till användning, är det jämväl angeläget att en modern och tillförlitlig *topografisk karta* finnes tillgänglig. Särskilt må nämnas översiktlig planering av skogsbrukets stamvägar, översiktlig planering för s. k. intressearrondering i skogsmark mellan storskogsbruk och privatägt skogsbruk samt översiktlig planering för större områden (exempelvis kommun) för bebyggelse och markanvändning för fritidsändamål. Härtill må nämnas, att för vissa delar av länets fjällområden någon ekonomisk karta icke skall upprättas.

Det får anses vara klarlagt, att en ekonomisk karta och en modern topografisk karta för ovan angivna uppgifter medför en sådan besparing i tid, kostnader och personal, att enbart på grund därav upprättande av dessa kartor är väl motiverat. Särskilt må framhållas, att Jämtlands län är det enda norrlandslän, som ännu icke till någon del varit föremål för ekonomisk kartläggning och icke heller, fränsett några mindre blad, modern topografisk kartläggning.

Enligt från rikets allmänna kartverk erhållna uppgifter skulle fältrekognoscering för den ekonomiska kartan i Jämtlands län påbörjas och fortsättas år 1966 med ett område motsvarande i huvudsak Kälarne och Bräcke kommuner. Hur fältrekognosceringen därefter bedömes fortskrida är ej bekant. Om det antas att kartan kan utges cirka två år efter fältrekognosceringen skulle för Jämtlands län utgivandet av den ekonomiska kartan påbörjas först år 1967 med ett område motsvarande i huvudsak Fors och Ragunda kommuner. Det synes kunna bedömas, att därest ej särskilda åtgärder vidtagas för arbetets påskyndande, utgivningen därefter kommer att ta en tid av minst cirka tio år. Det synes kunna antagas att utgivningen av den topografiska kartan kommer att följa utgivningen av den ekonomiska kartan med cirka ett års fördröjning.

Det är högst angeläget, att såväl den ekonomiska kartan som den nya topografiska kartan färdigställes avsevärt tidigare och snabbare än som hittills planlagts.

C.2.1.3.3. Flygbildarkiv

I lantmäteristyrelsens skrivelse den 4 februari 1963 till Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet med vissa synpunkter på verksamheten för yttre rationalisering på jordbrukets och skogsbrukets område anföres i fråga om *flygbildarkiv* bl. a., att vid länslantmäterikontoren i en del län bör inrättas s. k. flygbildarkiv, sedan rikets allmänna kartverk till lantmäteriets förfogande ställt en omgång kontaktkopior av normalhöjdbilder över berörda län, att flygbilder är ett värdefullt hjälpmedel vid skogsväg-

planering, vid översiktliga bedömningen i fråga om strukturrationalisering och vid upprättande av kartor över skogliga samverkanområden, att inrättandet av flygbildarkiv sålunda är ägnat att främja strukturrationaliseringen, att bland de län som i första hand borde erhålla ett dylikt arkiv först nämnes Jämtlands län samt att kartverkets självkostnader för en omgång flygbilder över Jämtlands län torde vara cirka 40 000 kronor. Härtill må nämnas, att flygbilder är ett värdefullt hjälpmedel vid planering jämväl för fritidsbebyggelse, vilken planering i detta län har stor aktuell betydelse. Ett flygbildarkiv över länet grundat på kartverkets nya flygningar måste anses vara ett nödvändigt hjälpmedel främst i de avseenden som ovan omnämnts. Länsutredningen föreslår därför

att medel anslås till anskaffande av ett flygbildarkiv till länets lantmäterikontor.

Kartverkets självkostnader för ett dylikt arkiv torde såsom ovan nämnts kunna uppskattas till cirka 40 000 kronor.

C.2.1.3.4. Planering för fritidsbebyggelse

Planering för bebyggelse är i första hand en kommunal uppgift.¹ Vissa uppgifter, exempelvis bebyggelse reglering enligt strandlagen och 122 § byggnadslagen, tillkommer länsstyrelsen. Den nya naturvårdslagen torde komma att ålägga länsstyrelsen ökade uppgifter med avseende bl. a. å planering av markanvändning för fritidsändamål. Länets vidsträckt och dess stora attraktionsförmåga med avseende å turism, fritidsvistelse och fritidsbebyggelse även för utom länet boende har redan nu medfört, att de statliga myndigheter, som har medverkat i planeringen och andra åtgärder rörande markanvändning och bebyggelse för fritidsändamål, fått ökade arbetsuppgifter. Det kan bedömas, att nämnda arbetsuppgifter inom den närmaste tiden kommer att ytterligare avsevärt öka. För att nödvändiga åtgärder icke skall eftersättas till hinder och skada för utvecklingen är det erforderligt, att en allt efter verksamhetens omfattning ökad personal tillföres de myndigheter som skall handha åtgärderna, främst länsstyrelsen, länsarkitektorganisationen och lantmäteristaten.

Redan aktuella planeringsuppgifter i samband med fritidsbebyggelsen är av den omfattning och den brådskande art, att inom lantmäteriets förrättningsorganisation i länet bör finnas en särskild specialenhet med uppgift att handha sådan planering och därmed sammanhängande frågor.

Med tillfredsställelse konstateras, att en sådan särskild specialenhet efter därom gjord framställning och jämlikt beslut av lantmäteristyrelsen inrättats fr. o. m. den 1 juli 1963.

¹ Vissa förslag och rekommendationer rörande fritidsbebyggelsens framtida planering återfinnes jämväl i kapitel B.2.7. och C.2.2.5.

C.2.1.3.5. Bostadsbyggnadsprogram

Med stöd av Kungl. Maj:ts kungörelse angående kommunala bostadsprogram, nr 655/1962 kommer länsbostadsnämnden att från vissa kommuner inom länet infordra sådana program.

Kungl. Maj:t har på förslag av länsbostadsnämnden förordnat, att kommunala bostadsbyggnadsprogram skall upprättas av såväl Östersunds stad som i stort sett samtliga centralorter inom de av länsstyrelsen föreslagna kommunblocken.

Den verksamhet, som skall komma till uttryck i kommunala bostadsbyggnadsprogram, avser planeringen av bostadsproduktionen. Genom denna produktionsplanering skall förutsättningar skapas för att bostadsbyggnaderna skall komma till stånd i erforderlig omfattning och i rätt tid. Bostadsbyggnadsprogrammet skall med andra ord vara ett handlingsprogram för genomförandet av kommunens intentioner av bostadsproduktionen och bostadsförsörjningen.

Att kommunala åtgärder i fråga om markanskaffning och planering inom tätorterna i många fall kommit för sent för att uppkommande bostadskrav skulle kunna tillgodoses är välbekant.

Det är därför angeläget, att i de framåtgående tätorterna mark inköpes av kommunerna och att planeringen i god tid genomföres.

C.2.2. Särskilda åtgärder för olika näringsgrenar

C.2.2.1. Lantbruket.

Utvecklingen inom jord- och skogsbruket i enskild ägo är av utomordentligt stor betydelse för länets näringsliv. En ovanligt stor andel av totalbefolkningen är sysselsatt i denna näringsgren, och bl. a. handeln, övriga service-närings- och livsmedelsindustrien inom länet har direkt intresse av lantbrukets utveckling. Dessutom torde bl. a. turismen och storskogsbruket vara beroende av bosättning och livsmedelsproduktion i större delen av länet. Vidare representerar den jord och skog, som lantbruket förvaltar, en mycket betydande andel av länets samlade naturtillgångar. Slutligen är stora värden redan investerade i byggnader och andra anläggningar. Det måste därför vara av central betydelse för länets utveckling dels att lantbruksföretagen uppbygges och drives på ett företagsekonomiskt riktigt sätt, dels att de naturliga förutsättningarna och redan gjorda investeringar utnyttjas så fullständigt som möjligt utan att avkall göres på den företagsekonomiska målsättningen. Sambandet inom länets kommuner mellan lantbrukets strukturförhållanden å ena sidan och den ekonomiska och befolkningsmässiga utvecklingen å den andra tyder på att särskilt stor vikt bör läggas vid lantbruket, när det gäller åtgärdsförslag, som syftar till en utbyggnad av näringslivet i Jämtlands län.

Den beskrivning av nuläget, som lämnats i kapitel B.2.2.2 och B.2.2.3, synes visa, att länets förutsättningar för lantbruk relativt sett gentemot andra landsdelar måste bedömas som goda. Vad gäller växtodlingen är möjligheterna till bra skördar från speciellt vall och potatis minst lika stora i länets bättre jordbruksbygder som i andra delar av landet. En djurhållning, grundad på grovfoderproduktion, bör också vara minst lika lönsam här som längre söderut. Jordbrukets lönsamhet påverkas vidare i positiv riktning av de relativt sett låga jordvärdena.

Lantbruksföretagens lönsamhet inom länet påverkas i hög grad av tillgången till skog, vilken möjliggör ett jämnare och mera fullständigt utnyttjande av den fasta arbetsstyrkan och av dragkraft m. m. samt utjämnar riskerna och ger bättre stabilitet och likviditet i företaget. Familjeinkomsten, sådan den registrerats av jordbruksekonomiska undersökningen åren 1956—1960, synes också vara icke oväsentligt högre i norrlandsområdena än i Svealands såväl slättbygder som skogsbygder.

De utförda beräkningarna visar, att avsevärda möjligheter finnes att förbättra lönsamheten inom länets lantbruk genom åtgärder såväl på kort sikt inom ramen för nuvarande fasta resurser som på längre sikt genom bildande av större företag såväl vad avser arealer som sysselsatt arbetskraft. Högre avkastning från djuren, jorden och skogen samt ett bättre utnyttjande av redan tillgängliga resurser kan enligt det föregående väntas ge en höjning av arbetsinkomsten i den s. k. basjordbruksgruppen (10—20 ha åker) med 90—120 procent, och av totalinkomsten i samma grupp med 60—80 procent. En utökning av företagsstorleken från nuvarande medelstorlek till basjordbruksgruppen kan höja arbetsinkomsten med 30—40 procent. Vid en utökning därutöver upp till den mest effektiva företagsstorlek, som medtagits i beräkningarna, nämligen 30—50 ha åker, ökar arbetsinkomsten med ytterligare 40—50 procent.

Samtliga här angivna möjligheter att höja lönsamheten bör givetvis tas till vara. Högre avkastning och bättre resursutnyttjande kan förväntas ge de snabbaste resultaten, även om dessa mål givetvis inte heller kan nås genast och utan stora insatser av olika slag. Inte minst av företagsekonomiska skäl och givetvis även av marknadsmässiga måste emellertid stora insatser göras även på den strukturella sidan. Den större totalproduktion, som högre avkastning och bättre resursutnyttjande kan väntas ge upphov till, måste motverkas av viss nedläggning av sämre åkerjord samt i vissa områden omläggning och extensivering av produktionen.

De marknadsmässiga och prispolitiska synpunkterna på här aktuella jordbruksprodukter skall inte behandlas i detalj i detta sammanhang. Här skall dock påpekas, att beräkningarna har vad gäller mjölkproduktionen utgått från att nuvarande prispolitik kommer att bibehållas. Avsättningsproblemen för mejeriprodukter bedöms emellertid bli stora i framtida stormarknader, och alla möjligheter till kostnadssänkningar och begränsningar

av totalproduktionen bör därför tas till vara. För kött förefaller däremot inte avsättningsproblemen vara lika stora. Sett mot denna bakgrund synes den tidigare skisserade regionala uppdelningen på mjölk- respektive köttproduktion innebära avsevärda fördelar. Man måste på längre sikt acceptera, att en viss produktion förskjuts mot de områden av länet, där den kan ske billigast. Vid dessa bedömningar måste då även förädlingsföretagens kostnader komma med i bilden.

För att i framtiden kunna tillvarata de möjligheter till ett lönsammare lantbruk som ovan påvisats och som är av vital betydelse för länets framtid, bör bl. a. följande åtgärder vidtagas.

1) Strukturrationaliseringen av länets lantbruksföretag är endast påbörjad. Förutsättningar för en väsentligt snabbare takt i denna verksamhet föreligger nu, främst därigenom att en betydande del av dagens lantbrukare uppnått sådan ålder, att ägareskifte är omedelbart förestående. Strukturrationaliseringen kommer därvid att omfatta såväl storleksrationalisering som förändringar i markanvändningen och förbättringar av arronderingen. Beträffande skogsmarken aktualiseras även byten med storskogsbruket och frågan om lämpliga former för gemensamt brukande av skogen (gemensamhetsskogar, skogsbruksområden, samverkansområden) samt byggandet av erforderliga skogsbilvägar.

Det är angeläget, att i detta sammanhang erforderliga såväl översiktliga som mera detaljerade planeringar och bedömanden företages, så att tillgängliga lämpliga tillgångar i jordbruksjord och skogsmark blir rationellt utnyttjade. Vidare behöver det skapas möjligheter till att snabbare men fortfarande under fullt frivilliga former kunna till rationella företag överföra sådan för rationaliseringsverksamheten behövlig jord och skog, som äges dels av äldre icke längre direkt yrkesverksamma lantbrukare och dels av sterbhus, utboar m. fl. Av det ovan sagda följer, att det är av vikt att de statliga organ, som har hand om strukturrationaliseringen avseende såväl planeringar som verkställighetsåtgärder utrustas med erforderliga personella resurser, så att rationaliseringsverksamheten ej hindras av otillräcklig tillgång på personal.

Redan nu kan konstateras, att både lantmäteriet och skogsvårdsstyrelsen behöver ytterligare personal för erforderliga planeringar, samt att lantbruksnämnden har behov av personalförstärkning för att utvidga sin verksamhet främst vad gäller den aktiva inköspolitiken och bytesverksamheten med domänverket och skogsbolagen.

2) Förhållandet att länet saknar ekonomisk karta försvårar i hög grad arbetet med strukturrationaliseringen. Det är därför ett bestämt önskemål att den ekonomiska kartan färdigställs i snabbare takt än som nu planlagts. (Se f. ö. kapitel C.2.1.3.2.)

3) Tillskapandet av effektivare företag medför oftast krav på betydande investeringar i byggnader och markanläggningar. Staten har genom sitt engagemang i verksamheten med koncentrerade rationaliseringsinsatser skapat en form, som starkare än hittills stöder mera omfattande rationaliseringsåtgärder. Enligt utredningens mening är dock denna verksamhet alltför begränsad och dessutom administrativt tungrodd. Utredningen vill därför föreslå, att ytterligare medel tillföres det ordinarie rationaliseringsanslaget och att bestämmelserna för detta ändras så att väsentligt utökade bidrag kan ställas till förfogande, då storleksrationaliseringen av en fastighet får mera betydande omfattning.

4) I samband med framtida behövliga byggnadsinvesteringar framstår behovet av en utökad byggnadsforskning som mycket påträngande. En permanent kvalificerad forskartjänst bör placeras i Norrland. Det finns för närvarande en mångfald byggnadsproblem, som för Norrlands vidkommande pockar på en omedelbar lösning, men omkring vilka ingen som helst forskning synes pågå. Länsorganen bör vidare få tillgång till ytterligare byggnadsexpertis för rådgivning i byggnadsfrågor till lantbrukarna.

5) Investeringar i dyrbara fasta anläggningar — såväl driftsanläggningar av olika slag som bostäder — med eller utan samtida investeringar i jord och skog måste självfallet föregås av en noggrann ekonomisk planering för det enskilda företaget för att bedöma olika investeringsalternativs inverkan på framtida lönsamhet, risktagande och likviditet och för att samtidigt bedöma den lämpligaste driftsinriktningen. Personalresurserna för långsiktig driftsplanering, investeringskalkyler m. m. måste således utökas. Samtidigt föreligger också ett stort behov av utökad allmän upplysnings- och rådgivningsverksamhet i företagsekonomiska frågor dels för att i framtiden underlätta bildandet av rationella företag och dels för att utöka de kunskaper i företagsekonomi, som alltmer kommer att bli nödvändiga för en lantbrukare i hans dagliga yrkesutövning.

6) Väsentligt större resurser bör ställas till förfogande för rådgivning och fortbildning inom jordbruket. Kraven på större effektivitet gör, att utvidgad rådgivning och yrkesutbildning blir alltmer nödvändig. Även strukturrationaliseringen medverkar därtill i mycket hög grad. Ju större kapitalinsatserna och därmed risktagandet blir för lantbrukaren, desto viktigare blir det, att produktionen bedrivs effektivt. Härtill kommer, att företagarna i dagens läge har ringa erfarenhet av större företag.

a) *Rådgivningens* utbyggnad bör ske genom utökade personella resurser till hushållningssällskapet för såväl individuell som kollektiv rådgivning. Med ledning av gjorda bedömanden om jordbrukets framtida produktion i länet synes rådgivningen, förutom den tidigare nämnda företagsekonomiska

och byggnadstekniska, böra koncentreras på främst följande produktionsgrenar:

mjölkproduktion, där de viktigaste och mest påträngande behoven föreligger;

fårskötsel och köttproduktion med ungnöt, vilka produktionsgrenar enligt det föregående bör införas och stödjas vid gårdar med arbetsinsatsen koncentrerad på skogsbruket, varvid tyngdpunkten bör läggas på länets ytterområden;

potatisodling, där länet som tidigare nämnts har mycket god konkurrenskraft;

foderväxtodling, som är av grundläggande betydelse för mjölk- och köttproduktionen och där stora rationaliseringsmöjligheter föreligger.

b) *Fortbildningens* utbyggnad bör få formen av kurser för redan yrkesverksamma lantbrukare, varvid dessa bör erhålla samma ekonomiska förhållanden som deltagare i arbetsmarknadsstyrelsens omskolningskurser.

7) I anslutning till punkterna 1 och 3—6 anföres sammanfattningsvis följande.

En ökad verksamhet avseende planering och verkställighetsåtgärder för skapande av till storlek och ägosammansättning lämpliga brukningsenheter, projektering av byggnader och andra erforderliga anläggningar (ägovägar och skogsbilvägar inbegripna), upprättandet av driftsplaner, handhavandet av erforderliga lån och bidrag samt rådgivning, kursverksamhet och upplysning kommer, enligt föreliggande erfarenheter från hittillsvarande sådan verksamhet och särskilt verksamheten med koncentrerade rationaliseringsinsatser inom jordbruk och skogsbruk, nödvändigt att kräva en allt efter verksamhetens omfattning ökad personal hos de organ, som handhar arbetet med jordbrukets och skogsbrukets rationalisering, nämligen lantbruksnämnden, hushållningssällskapet, lantmäteriet och skogsvårdsstyrelsen.

8) Mot bakgrunden av de mycket höga kapitalbehoven för bildande av större företag synes det angeläget, att amorteringstiderna för garantilån utsträcker ytterligare och att en väsentligt större del av lånebehovet än som nu är fallet kan täckas med fasta lån.

9) Det synes önskvärt att de i ett lantbruksföretag oproportionerligt höga maskinkostnaderna nedbringas dels genom att olika möjligheter att specialisera jordbruksproduktionen tillvaratages, dels genom att gemensam maskinhållning stödjes och dels genom att anskaffningen av mera mångsidigt användbara maskiner underlättas. I likhet med vad som nu är fallet för jordbruksmaskiner, bör speciella lånemedel ställas till förfogande för anskaffning av kombinerade skogs- och jordbrukstraktorer och jämväl av andra skogsmaskiner, som användes gemensamt av flera brukare.

10) Den statliga slaktdjursavgiften bör slopas för den norrländska fläskproduktionen, som knappast kommer att kunna täcka mer än högst det lokala konsumtionsbehovet och därvid kommer att grunda sig på en lokal fodersädesodling, som försvarar sin plats i varje fall i de bättre jordbruksbygdernas växtodling.

11) Stora ansträngningar bör göras för att ytterligare utöka förädlingen av inom länet producerad potatis, bär och fältmässigt odlade köksväxter och därmed förbättra lönsamheten och avsättningsmöjligheterna för dessa odlingar.

12) Åtgärder bör vidtagas för att utöka möjligheterna till rationell lagring av såväl växt- som djurprodukter. Bl. a. skulle ett fryslagerhus vara av stort värde för ett ändamålsenligt marknadsförande av produkterna.

C.2.2.2. Skogsbruk

I utredningen »Skogstillgångarna i Jämtlands län» (SOU 1962: 1), som är att betrakta som en delutredning till föreliggande betänkande, framlägges olika förslag till bättre utnyttjande av länets skogstillgångar. I betänkandet behandlas sålunda ett skogsvårds- och avverkningsprogram för länet, skogsbrukets transportproblem med därtill hörande anslagsbehov för skogsbilvägnätet, förslag till bättre industriellt utnyttjande av länets skogstillgångar samt därjämte synpunkter på skogsbrukets arbetskraftsproblem.

Beträffande de avverkningskvantiteter, som föreslås i skogsutredningen, må framhållas, att de har väsentligt underskridits under åren närmast efter uppgörandet av utredningens virkesbalanser. De föreslagna ökningarna av virkesuttagen — omkring 2 miljoner m³ sk — består nämligen i huvudsak av lövved och barrklevirke, för vilka sortiment avsättningsmöjligheterna för närvarande är mindre goda.

Delvis som en följd av skogsutredningens plan för en utbyggnad av skogsbilvägnätet har medelstillgångarna för skogsbilvägarna ökat i länet. De utgjorde för budgetåret 1960/61 1,1 miljoner kr, för 1961/62 1,25 miljoner kr samt för 1962/63 minst 1,5 miljoner kr. I övrigt må hänvisas till den plan för skogsbrukets transporter, som framlagts av skogsutredningen.

I skogsutredningen konstaterades, att den i länet tillgängliga råvarubasen ej är tillräcklig för en utbyggnad av en konventionell kemisk massafabrik, som på grund av de höga anläggningskostnaderna måste dimensioneras för en årskapacitet av minst 70 000 ton massa. 1960 års skogskommitté för Jämtlands län ansåg sig därför ej böra närmare diskutera någon förädlingsindustri av denna karaktär liksom ej heller någon sågverksindustri. Brist på sågtimmer föreligger nämligen. Däremot fann kommittén, att vissa förutsättningar finnes för produktion av wallboard eller halvkemisk massa

i länet. Nya sådana industrier skulle delvis kunna bygga på länets jämförelsevis stora tillgångar av barrklenvirke och lövved. Sådant virke kan nämligen inte lösflottas och måste därför för att kunna användas av kustindustrier transporteras landvägen, vilket medför höga transportkostnader. Av denna anledning och då buntflottning kan ifrågakomma till en inlandsindustri, t. ex. vid Storsjön, finnes anledning att antaga, att barrklenvirkes- och lövvedsförrådet inom länet skall kunna bilda underlag för en industriell förädling på sådant avstånd från kustindustrierna, att dessas konkurrens om virket försvåras till följd av transportkostnaderna. Särskilt en fabrikation av halvkemisk massa synes, enligt kommittén, ha vissa förutsättningar att bli lönsam vid Storsjön, därest integrerande tillverkning vid befintlig massafabrik och sågverk åstadkommes.

Länsutredningen vill i detta sammanhang uttala, att anläggningen av en halvkemisk massafabrik i Jämtlands län skulle få en synnerligen gynnsam effekt inom själva *skogsbruket*, eftersom den skulle möjliggöra mera lönsamma avverkningar av barrklenvirke och lövved i länet.

Beträffande länets skogstillgångar som råvarubas för industri må i övrigt hänvisas till kapitel B.2.4.1.2.

C.2.2.3. *Industri och hantverk*

I kapitel C.2.1 har behandlats vilka allmänna åtgärder, som bör vidtagas för näringslivets utbyggnad i Jämtlands län. I detta kapitel finns även åtgärdsförslag, som är direkt tillämpliga på näringsgrenen industri och hantverk. För erhållandet av en fullständig bild av länsutredningens åtgärdsförslag för denna näringsgren hänvisas därför till kapitel C.2.1.

C.2.2.3.1. *Allmänna synpunkter*

Såsom framhållits i kapitel B.2.4 är vissa av de faktorer som allmänt påverkar industrins lokalisering mindre gynnsamma i Jämtlands län. Bland annat medför höga levnadskostnader att arbetslönerna blir högre än i södra och mellersta Sverige, dock ej högre än t. ex. i Stockholm. Därtill kommer det lokala skattetrycket, som i många kommuner är betungande. Avstånden till rikets större avsättningsmarknader är också relativt stora, vilket försvårar kontaktmöjligheterna mellan industriföretag inom länet och köpare inom landets folkrikare områden. Enligt folkräkningen redovisar länet den lägsta industrissysselsättningen i förhållande till folkmängden av samtliga län i riket. Till följd härav har även industritraditionen blivit föga utvecklad, vilket medför påfallande liten etablering av sådana industriföretag, som för sin tillblivelse krävt lokala initiativ och personlig företaganda. En undersökning av den industriella nyetableringen under mellankrigstiden inom landet i sin helhet visade, att 80 % av alla nyetableringar

förlades till företagarnas hemort (E. Dahmén: »Svensk industriell företagverksamhet»). Man kan kanske även här tala om en ond cirkel, där den ringa industriella verksamheten i länet inneburit försämrade möjligheter för den industriella utvecklingen. Om en industriell utveckling skall kunna åstadkommas inom ett i industriellt avseende underutvecklat område, synes det nödvändigt att speciella åtgärder vidtages. Sådana åtgärder kan avse dels medverkan till ökad sysselsättning vid befintliga företag, dels medverkan till nyetablering.

C.2.2.3.2. Åtgärder för ökad industriell sysselsättning genom utvidgning av befintliga företag

Inom Jämtlands län finns flera exempel, som visar att det är möjligt att inom länet driva industriell verksamhet. Bland sådana företag som ej är särskilt knutna till råvaror inom länet kan nämnas Waplans Mekaniska Verkstad, som för närvarande sysselsätter ca 150 personer och bland annat tillverkar barktrummor och barkpressar, avsedda för massaindustrin. Företaget försäljer en väsentlig del av sin produktion på export. Andra exempel inom mekaniska verkstadsindustrin är AB Tico i Bräcke och Tandsbyns Mekaniska Verkstad i Tandsbyn. AB Tico startade i Bräcke år 1956 och hade då en sysselsättning av ca 15 personer. Företaget tillverkar i huvudsak lyftkranar för lastbilar samt bilflaklås. Utvecklingen hittills synes vara tillfredsställande, och företaget sysselsätter för närvarande ca 75 personer. Tandsbyns Mekaniska Verkstad tillverkar motorsågar för skogsbruket. Företaget sysselsätter för närvarande ca 50 personer och har utvecklats från en reparationsverkstad, som vid starten sysselsatte 2 personer. Inom textilbranschen kan nämnas Nældens Ullspinneri, som synes ha klarat sig igenom den kris som drabbat ylleindustrin och medfört åtskilliga företagsnedläggelser. Inom sömnads- och konfektionsbranschen finns exempel såsom Franzons Syfabrik i Ytterån, vilket företag hittills redovisat en tillfredsställande utveckling och för närvarande befinner sig i expansion.

Till följd av den låga industriella sysselsättningen inom länet och den därav följande ringa industritraditionen samt de relativt stora avstånden till industriområden och avsättningsområden, uppstår lätt en utvecklingshämmande isolering av företagen inom länet. För att främja en utveckling av de befintliga företagen synes det vara av betydelse, att åtgärder vidtages, som underlättar för företag inom länet att följa såväl den tekniska utvecklingen som utvecklingen inom varudistributionen. Dylika åtgärder kan omfatta rådgivning, utbildning genom kursverksamhet, studieresor etc. samt i övrigt förmedling till enskilda företag av upplysningar om utvecklingstendenser m. m.

Inom produktionen är tendensen mot ökat underleverantörsförfarande påtaglig. Med tanke på att större företag, som kan stå som beställare av

underleveranser, saknas inom länet, skulle det vara av värde med en förmedlingsverksamhet, som hade kontakter med större industrier i andra delar av landet och som kunde förmedla förfrågningar om underleveranser till företag inom länet. Av speciellt värde i en dylik förmedlingsverksamhet skulle vara möjligheten till teknisk rådgivning åt tillverkningsföretagen samt serviceverksamhet avseende tillverknings- och leveransövervakning åt beställarföretagen.

Inom all industriell verksamhet gäller det ju för företagen att fortlöpande rationalisera produktionen. Utvecklingen går påtagligt mot ökad mekanisering och automation. Härvid anlitar företagen i ökad utsträckning konsulterande rationaliserings- och produktionstekniker. Inom länet finns ej några självständiga företag inom detta verksamhetsområde, varför kostnaderna för länets företagare blir höga för ifrågavarande konsulttjänster. När det gäller de minsta företagen, för vilkas utveckling dylik konsultverksamhet skulle vara av stor betydelse, blir vanligen konsultkostnaderna för höga för att konsulter skall kunna anlitas.

Utvecklingen mot större marknader bedömes medföra en hårdnande konkurrens. Effektiv och rättvisande kostnadsredovisning är därför av väsentlig betydelse för att ett företag skall kunna fortleva. Inom kontorstekniken pågår rationalisering med ökat utnyttjande av maskinella hjälpmedel. För att de mindre företagen skall ha möjlighet att följa med i denna kontorstekniska utveckling torde det vara nödvändigt med en samordning och en medverkan från utomstående företag. En dylik medverkan bör i princip vara självfinansierande men för initialkostnader torde ekonomiskt bistånd vara nödvändigt. Ur organisatorisk synpunkt synes medverkan lämpligen böra lämnas av organ med anknytning till länets företag.

Den skärpta konkurrensen ställer även ökade krav på företagens försäljningsorganisation, speciellt beträffande reklam och försäljningsbefrämjande åtgärder. Även i detta avseende torde företagen inom länet — speciellt de mindre — ha behov av ökad rådgivning och i viss omfattning direkt medverkan i enskilda fall. Bristen inom länet på lämpliga konsultföretag medför nackdelar för länets företagare med avseende på kontaktmöjligheter och kostnader. En inom länet befintlig verksamhet inriktad på hjälp åt länets företag med avseende på försäljningsorganisation och i viss omfattning förmedling av försäljningskontakter torde vara av betydelse för utvecklingen av befintliga företag.

C.2.2.3.3. Åtgärder för ökad industriell sysselsättning genom nyetablering

Åtgärder för att främja nyetablering av företag torde böra inriktas på företagsetablering dels av personer, bosatta inom länet, dels utom länet bosatta personer, som avser att starta företag eller önskar flytta redan igång varande företag.

Beträffande nyetablering av företag av personer bosatta inom länet medför den ovan påtalade ringa industritraditionen att antalet personer med kunnsighet och erfarenhet av industriell verksamhet är förhållandevis litet. Även om kraven på företagen synes bli alltmer skärpta, finns det å andra sidan anledning förmoda, att det också bland länets befolkning skall finnas personer med fallenhet och förmåga att utvecklas till företagare. För att främja en sådan nyetablering synes önskvärt att viss medverkan kunde lämnas, speciellt under starttiden. Sådan medverkan kunde avse relativt omfattande rådgivning och även direkta arbetsinsatser för exempelvis produktionsplanering, kalkylering och försäljning. Vid företagsetablering av personer bosatta inom länet eller förflyttning av igång varande företag till länet blir lokaliseringen beroende på de fördelar, som kan erbjudas i det enskilda fallet. Beslut i en lokaliseringsfråga torde i allmänhet grundas på en bedömning, var verksamheten kommer att förränta sig bäst. Visserligen torde tillgången på arbetskraft härvid kunna bedömas vara en faktor av betydelse, men denna faktor torde som regel inte vara utslagsgivande. Hittills synes ekonomisk medverkan från i huvudsak enskilda kommuner ha varit en faktor av betydelse när det gäller att påverka en lokalisering till länet. Fri tomtmark, bidrag till verkstadslokaler och hjälp med rörelsekapital är exempel på kommunala insatser för att påverka industrilokaliseringen.¹

C.2.2.3.4. Förslag till utbyggnad av företagareföreningens verksamhet

C.2.2.3.4.1. Allmänna synpunkter

I det föregående har under punkterna 1—3 anförts synpunkter på åtgärder för att främja den industriella sysselsättningen inom länet. Härvid har framförts olika förslag, som för sitt genomförande kräver personal, vilka har erforderliga insikter i fråga om de olika områden som berörs av ett industriföretags verksamhet såsom företagsekonomi, produktionsteknik och försäljning. Det torde ej vara möjligt att inom länet tillskapa ett organ som täcker hela detta område, utan ett dylikt organ måste kunna samarbeta med experter på såväl läns- som riksplanet i fråga om sådana uppdrag, som kräver speciella insikter inom ett begränsat område. Å andra sidan är det många uppgifter, som kan vara likartade inom olika tillverkningsbranscher, exempelvis i vad uppgifterna avser företagsekonomi, planering, rationalisering och försäljningsorganisation.

För ett dylikt lokalt organ är det av stort värde att nära kontakt kan hållas dels med olika länsmyndigheter och kommunerna, dels med företagen inom länet. Som framgår av redogörelsen under B.2.4.3.10 är företagareföreningen uppbyggd som självständig ekonomisk förening, i vilken lands-tinget och länets kommuner samt företagare inom länet är medlemmar. Genom företagareföreningens drygt 20-åriga verksamhet har föreningen

¹ Jämför dock resonemanget i kapitel C.2.1.1.5.

även samlat en förhållandevis stor kunskap om olika företag i länet. Företagareföreningen synes därför vara det organ, som skulle kunna fullgöra sådana uppgifter som berörts i det föregående. Härför fordras dock att företagareföreningen tillföres ökade resurser.

C.2.2.3.4.2. Teknisk verksamhet

I företagareföreningens verksamhet har särskild uppmärksamhet ägnats träförädling, d. v. s. dels snickeriindustri, dels tillverkning av presentartiklar av trä. Såsom framgår av redogörelsen för föreningens verksamhet synes det önskvärt att utbygga föreningens tekniska verksamhet avseende såväl det trätekniska som övriga branschområden.

Hittills vunna erfarenheter av företagareföreningens försäljningsverksamhet (snickerier och presentartiklar), bokföringsverksamhet samt tekniska konsultationsverksamhet synes ge belägg för möjligheterna att genom dylik verksamhet påverka den industriella utvecklingen inom länet.

En ständig stötesten i dessa verksamheter är emellertid att länets näringsliv i stor utsträckning saknar industriell tradition, d. v. s. saknar erfarenhet av vad industriell rationell drift fordrar och ger, om den utnyttjas rätt. Yrkeskunskap finns för hantverksmässig drift liksom en ovanligt hög grad av lojalitet mot det egna företaget, men teoretiskt och praktiskt kunnande om industriell organisation, avtalsfrågor, rationella tekniska hjälpmedel etc. saknas. Det framstår som en värdefull och i hög grad realistisk väg för att utveckla näringslivet och därmed bland annat skapa fler arbetstillfällen, att med yrkeskunskapen och företagslojaliteten som grundstenar utveckla befintliga företag genom tillförande av relativt långtgående hjälp i försäljningstekniska, administrativa och tillverkningstekniska frågor.

Träteknisk avdelning

Nedan skisseras ett förslag till utformning av organisation av driftsavdelningen för träindustrin. Driftsavdelningen har här dimensionerats för att motsvara det väntade behovet hos de företag, som företagareföreningen för närvarande samarbetar med. Dessa företag sysselsätter för närvarande ca 140 man.

På driftsavdelningen torde härför erfordras:

a) En arbetsberedare, som förbereder inkomna kundorder för tillverkning, i detalj föreskriver utförande etc. I uppgifterna bör vidare ingå planering av företagens beläggning, övervakning av att leveranser sker i rätt tid etc.

b) Två arbetsstudiemän (instruktörer och kontrollanter), vardera tjänstgörande på några företag såsom den för företagen närmast tillgängliga teknikern i driftsfrågor. De skall medverka vid företagens rationalisering, instruktion av personal, ackordsättning, avtalsförhandlingar samt tillverkningskontroll.

c) Ett skrivbiträde.

Kostnadsspecifikation:

3 tekniker à 25 000 kr	75 000 kr/år
Kontorist à 13 000 kr	13 000 »
Kontorskostnader, telefon, socialförsäkring etc. ...	30 000 »
Rese- och traktamentskostnader	17 000 »
	Summa 135 000 »
Beräknade intäkter	65 000 »
Underskott att täckas genom bidrag	70 000 »

Kostnaderna för en sådan utbyggd organisation torde sålunda belöpa sig på ca 70 000 kronor per år. Verksamheten bör efter hand kunna bli självfinansierande. Till en början torde dock bidrag behövas, innan verksamheten utvecklats därhän att den kan bära sina egna kostnader.

Teknisk avdelning för övrig verksamhet

Samköpsverksamhet. Genom föreningens verksamhet, företrädesvis genom kontakten med underleverantörer inom metall- och träindustrin, har framkommit och bestyrkts behovet av en samköpsverksamhet för inköp av råvaror i metall och trä. Föreningen har i viss omfattning prövat denna form av råvaruinköp (ädelträ) med hittills gott resultat.

Även i fråga om inköp av maskiner och verktyg m. m. torde betydligt intensifierad förmedling kunna åstadkommas genom ökade resurser.

Maskinfond, uthyrningsverksamhet. Genom nuvarande verksamhet och kontakt med underleverantörerna har i många fall framkommit behovet av möjlighet att för vissa tillverkningar kunna disponera specialmaskiner. Anskaffningen av dessa maskiner är vanligen alltför betungande för de mindre företagen, varför ett önskemål här vore att föreningen genom sin verksamhet kunde införskaffa vissa specialmaskiner och sedan hyra ut dessa till berörda företag. Härigenom skulle en breddning av företagets tillverkningsmöjligheter kunna åstadkommas. Dessutom skulle föreningen för sin beställande verksamhet i vissa fall kunna lösa uppkomna leveranssvårigheter. För en dylik maskinfond torde i ett första skede erfordras ett belopp på ca 300 000 kronor.

Förmedlingsverksamhet för legoarbete. Föreningen har tidigare i mindre utsträckning förmedlat legoarbeten till företag, vilkas produktionsapparat lämpat sig för sådan tillverkning. Genom ökade resurser åt föreningen skulle denna förmedlingsverksamhet kunna utvidgas och tillföra företag inom länet beställningar från företag i andra delar av landet.

Konstruktionsverksamhet. Föreningen har medverkat vid lösande av olika uppgifter såsom i samband med konstruktion av specialmaskiner och verktyg samt vid produktutformning. Tendensen i denna verksamhet pekar

enligt föreningens uppgift på väsentligt ökat behov av sådan medverkan. En utbyggd konstruktionsverksamhet fordrar även den ökade resurser.

Övrig teknisk verksamhet. Enligt föreningens uppfattning föreligger behov av ökade resurser för sådan verksamhet i vilken här inräknas tillverkningskalkylering, bearbetningar av efterkalkyler, leverans- och tillverkningsplanering, leveranskontroll, avsyningsverksamhet, leveransövervakning, prototypstillverkning, teknisk bearbetning, beräkningsarbeten, produktutveckling, ritningsarbeten, patentärenden, mönsterskyddsärenden samt övrig rationaliseringsverksamhet.

För att praktiskt kunna genomföra den sålunda skisserade organisationsplanen behövs personal med uppgift dels att förmedla kunskaper direkt till enskilda företagare, dels att medverka i kursverksamheten i samarbete med företagarnas egna organisationer och statens hantverksinstitut.

Kostnadsspecifikation:

Biträdande tekn. konsulent	26 000 kr/år
Kontorist	13 000 »
Rese- och traktamentskostnader	5 000 »
Kontorskostnader, telefon, socialförsäkring etc. ...	13 000 »
Summa	57 000 »
Beräknade intäkter	7 000 »
Underskott att täckas genom bidrag,	50 000 »

Bedömningen av inkomster i den form som skisserats för en utbyggd teknisk verksamhet är svår att göra. Under ett uppbyggnadsskede torde full täckning av kostnaderna genom debiteringar för de tekniska uppdragen icke kunna påräknas. En väsentlig del av verksamheten torde även kunna hänföras till en allmän rådgivning och utbildning av företagare.

Kostnaderna för denna utbyggda organisation torde sålunda belöpa sig till ca 50 000 kronor per år.

C.2.2.3.4.3. Företagsekonomisk verksamhet

Det stora flertalet av de hantverks- och industriföretag, som föreningen har att göra med, har icke ekonomisk möjlighet att anskaffa tillräckligt kvalificerad personal för rätt skötsel av företagarens ekonomifunktioner. De har ej heller kännedom om vad en rätt upplagd redovisning och budgetering betyder för företagets lönsamhet. Det är därför angeläget att i mån av ekonomiskt utrymme utbygga den redan befintliga ekonomiska konsultverksamheten inom företagareföreningen. En sådan utbyggnad skulle i första hand ge möjligheter till service åt ett större antal företag inom nedan uppräknade verksamhetsområden.

a) Upprättande av kontoplaner, omhändertagande av huvudbokföring, bokslut och deklARATIONER samt i vissa fall reskontrabokföring.

b) Bedömning av framtida kapitalbehov så att företagen skall kunna arbeta med en trygg betalningsberedskap och undvika likviditetskriser.

c) Uppföljning av kalkylering på sådant sätt att företagarna insänder grundmaterialet till föreningen för bearbetning. På grund av ringa erfarenhet på området och bristande teknik är den efterkalkylering, som sker på flertalet företag, som föreningen har att göra med, icke tillfredsställande, vilket kan medföra försämrad lönsamhet.

d) Upprättande av en faktureringscentral. För närvarande ombesörjes faktureringen på många företag av alltför dyrbar arbetskraft. Ofta skriver företagen själv fakturor. Inom många företag medför även tidsnöden, att utsändningen av fakturorna blir fördröjd med åtföljande kapital- och ränteförluster.

e) Utförande av lönsamhetsutredningar i samarbete med föreningens tekniska och försäljningstekniska verksamhet.

f) Medverkan i kontorsorganisation avseende hjälp till företag med uppläggning av kontorsrutiner.

g) Medverkan i kursverksamhet. För att lära företagarna sambandet mellan företagets direkta drift och redovisningen bör kurser anordnas i föreningens regi.

För genomförande av ovan skisserade utbyggnad av föreningens företags-ekonomiska verksamhet erfordras dels en utökning av personalen, dels investeringar i kontorsmaskiner.

De investeringar, som i första hand skulle erfordras för *maskiner och utrustning, kan beräknas till ca 45 000 kronor.*

De personella resurserna bör för att ge möjlighet till en utveckling inom detta verksamhetsområde utökas med en redovisningsman, en bokföringsoperatris och en fakturaskriverska. I dagens läge kan *kostnaden för denna personal beräknas till ca 50 000 kronor.*

Kostnadsspecifikationer:

Maskinanskaffning

Faktureringsmaskin	28 000 kr
Bokföringsmaskin	7 500 »
Förvaringsskåp för bokföringsmaterial	2 500 »
Additionsmaskin	1 300 »
Kalkyleringsmaskin	1 800 »
Övrig kontorsutrustning (möbler)	3 900 »
Summa	<u>45 000 »</u>

Personalkostnader och omkostnader

Redovisningsman	22 000 kr/år
Bokföringsoperatris	14 500 »
Fakturaskriverska	11 000 »
Kontorskostnader, telefon, socialförsäkringar etc.	16 500 »
Summa	<u>64 000 »</u>
Beräknade intäkter	14 000 »
Underskott att täckas genom bidrag .	<u>50 000 »</u>

C.2.2.3.4.4. Försäljnings- och reklamteknisk verksamhet

I framtiden kommer det sannolikt att krävas allt större insatser av försäljning och reklam. En utbyggd försäljningsrådgivning hos företagareföreningen skulle kunna göra en betydelsefull insats för att underlätta för företag inom länet att följa med utvecklingen inom dessa områden.

Reklamområdet omfattar ett relativt stort antal olika åtgärder. Det torde inte heller vara möjligt eller lämpligt för föreningen att hålla sig med specialister på hela detta område. Inom länet finns också ett antal företag med vilka föreningen kan samarbeta för att framställa erforderliga reklammateriel.

Företagareföreningen kan engagera sig i mindre marknadsundersökningar. Utöver detta bör föreningen ha kontakt med marknadsbyråer, som kan utföra större undersökningar.

På grund av de speciella förhållandena i länet skulle det vara av värde om försäljningsavdelningen till sitt förfogande hade ett visst årligt belopp som kunde användas till särskilda försäljningsåtgärder. Dessa åtgärder kan till exempel bestå i framställning av reklammateriel etc. i sådana fall då speciella åtgärder, som ligger utanför företagarnas egna resurser, bedöms erforderliga.

Inom landet finns ett stort antal grossister som det torde vara svårt för de smärre företagen inom länet att få och hålla kontakt med. Genom en kontinuerlig bearbetning av grossister under medverkan av företagareföreningen kan emellertid dessa hållas à jour om vilka typer av varor som framställs inom länet.

Även inom det försäljnings- och reklamtekniska området föreligger behov av kursverksamhet, vilken skulle kunna anordnas under medverkan av föreningens egna tjänstemän och personal från näringslivsorganisationer och statens hantverksinstitut.

I fråga om exportverksamhet har föreningen tidigare varit engagerad i vissa exportförsäljningar och även lämnat service, exempelvis vid ifyllandet av s. k. EFTA-blanketter o. dyl. Med de vidgade marknaderna kommer exportförsäljning att i ökad omfattning bli aktuell vid industriföretagen. Utvecklingen mot vidgade marknader och svårigheterna för speciellt de mindre företagen inom länet att följa med i denna utveckling understryker nödvändigheten att företagareföreningen tillföres resurser att kunna medverka i exportverksamhet. En sådan medverkan skulle även kunna omfatta kontakter med utländska grossister och agenter.

Med en utökning med en försäljningsman jämte ett skrivbiträde erhålles följande kostnadsspecifikation:

Försäljningsman	24 000 kr/år
Kontorist	13 000 »
Rese- och trakamentskostnader	5 000 »
Kontorskostnader, telefon, socialförsäkringar etc.	10 000 »
Summa	52 000 »
Speciella försäljningsåtgärder	25 000 »
Summa	77 000 »
Beräknade intäkter	17 000 »
Underskott att täckas genom bidrag .	<u>60 000 »</u>

I ett begynnelseskede är det givetvis svårt att beräkna de inkomster som denna avdelning kan ge. Med föreningens nuvarande försäljningsuppgifter som grund torde det vara möjligt att inom en 5-årsperiod få avdelningen helt självbärande. Den ytterligare utvecklingen sammanhänger i första hand med vilka försäljningsuppdrag som kan erhållas genom nya produkter. *Kostnaden för denna utökning beräknas således till ca 60 000 kronor.*

C.2.2.3.4.5. Sammanfattning av kostnader

	Investeringskostnad	Årlig kostnad
Träteknisk avdelning		70 000: —
Tekniska avd. i övriga branscher	300 000: —	50 000: —
Företagsekonomisk avd.	45 000: —	50 000: —
Försäljnings- och reklamteknisk verksamhet		60 000: —
Summa	<u>345 000: —</u>	<u>230 000: —</u>

Denna kostnad för utbyggnad av företagareföreningens verksamhet synes helt böra bestridas av statsmedel. Landstingets bidrag till föreningens verksamhet, 120 000 kronor för år 1963, är per skattekrona det högsta i landet.

C.2.2.4. Gruvdrift samt jord- och stenindustri

C.2.2.4.1. Malmer samt andra nyttiga mineral och bergarter

Av det tidigare kapitlet rörande de geologiska förhållandena i Jämtlands län (kap. B.2.4.1.3) framgår, att stora förekomster av *sulfidmalmer* (koppar, zink och svavel) finns i *de nordligaste delarna av Fröstvikens kommun*. Det förefaller sannolikt, att gruvdrift kommer att ske i Stekenjokksfältet, som är ett statsgruvefält, bestående av delar av Vilhelmina och Fröstvikens kommuner. De hittills bäst kända malmförekomsterna finns på västerbottensidan. Omfattande malmletningar sker emellertid från Stekenjokk söderut ner mot Ankarvattnet i Fröstvikens kommun. Man kan ännu icke avgöra hur stora malmfyndigheterna är i Fröstviken.

För att underlätta prospekteringsarbetet samt för att möjliggöra framtida gruvdrift har 1962 och 1963 års riksdagar beviljat medel till byggande

av en väg från Klimpfjäll i Vilhelmina kommun till Stekenjokk. Denna väg utesluter emellertid inte att malm från Stekenjokksfältet kan komma att uttransporteras även över annan led. Av betydelse härvidlag är att de hittills kända malmfyndigheterna i Stekenjokksfältet samt i området söder om Stekenjokk ner mot Ankarvattnet innehåller — förutom kopparmalm och svavelkis — även *zinkmalm*. Sådan malm förädlas inte i Sverige utan transporteras i anrikat skick till utlandet, främst till Belgien. En transport av zinkkoncentrat över Klimpfjäll—Vilhelmina via någon östersjöhamn förefaller vara ett mera kostsamt fraktalternativ än en frakt genom Frostviken för vidare transport över någon norsk hamn, exempelvis Kongsmoen, Namsos eller Mosjöen. Härvid skulle en samordning av malmtransporterna kunna tänkas ske med uttransporter från norska gruvor (Joma-gruvorna), som ligger på någon kilometers avstånd från riksgränsen väster om Frostviken, och som i stort sett innehåller samma malmtyper som Stekenjokksfältet. De ekonomiska betingelserna för brytning även av *svavelkis* i Stekenjokksfältet skulle avsevärt förbättras om en väg komme till stånd mellan Stekenjokk och Ankarvattnet. Med nuvarande priser på svavelkis torde det nämligen knappast bli lönsamt med brytning av sådan malm i Stekenjokksområdet, om man enbart har transportleden via Klimpfjäll—Vilhelmina att tillgå. En väg över Ankarvattnet skulle däremot genom anslutning till vägförbindelse till norsk hamn sannolikt kunna möjliggöra en brytning av svavelkis.

En malmtransportled genom Frostviken skulle därjämte kunna möjliggöra att de redan kända malmförekomsterna i andra delar av Frostvikens kommun än Stekenjokksfältet får ett högre värde, vilket skulle kunna medföra nyttiggörande även av dessa fyndigheter.

Även andra skäl än uttransport av malm via norsk hamn talar för att en väg från Ankarvattnet norrut till Stekenjokk bör byggas. Som förut nämnts håller SGU på med omfattande malmetningar i detta stora område. Prospekteringsarbetet försvåras väsentligt av att körbar väg slutar vid Ankarvattnet, varifrån bormateriel m. m. måste transporteras norrut under mycket primitiva förhållanden. En väg från Ankarvattnet till Stekenjokk skulle därför i hög grad underlätta malmetningsarbetet.

För att underlätta arbetarrekruteringen till Stekenjokksfältet och skapa bättre levnadsförhållanden för de anställda där synes en väg från gruvfältet till Ankarvattnet bli av stor betydelse. Med nuvarande enda vägförbindelse över Klimpfjäll blir det nämligen mycket långt från det avsideliggande gruvfältet till en större tätort (Vilhelmina). En väg över Ankarvattnet skulle förbinda gruvområdet med tätorten Gäddede, dit avståndet endast är hälften så stort som till Vilhelmina och där man har tillgång till sjukstuga, skolor, affärer av olika slag m. m.

En väg mellan Ankarvattnet och Stekenjokk skulle, förutom att den skulle skapa bättre ekonomiska betingelser för gruvdrift i norra Frostviken och

i Stekenjokksfältet, därjämte vara till stort gagn för Frostvikens turistnäring, som för närvarande starkt hämmas av att vägarna i de norra delarna av kommunen slutar blint. Ett öppnande av en genomgående fjällväg mellan Ströms Vattudal/Frostviken och Västerbottens lappmarker skulle skapa en mycket attraktiv turistled, som skulle medföra ytterligare möjligheter till ett mera differentierat näringsliv i Frostvikens kommun.

I en skrivelse av den 25 juni 1963 till arbetsmarknadsstyrelsen har Frostvikens kommun hemställt om byggande av en väg mellan Stekenjokk och Ankarvattnet som statligt beredskapsarbete. Kommerskollegium, som tagit del av skrivelsen, har tillstyrkt bifall till framställningen. En viktig fråga vid ställningstagandet till det föreslagna vägprojektet är vägmyndigheternas möjligheter att intaga vägen till allmänt underhåll. För detta erfordras besiktningar, varvid man bl. a. måste ta ställning till frågan om öppet hållande under vintern av olika tänkbara vägsträckor. Likaså måste medgivande från kammarkollegiet rörande möjligheterna att låta den föreslagna vägen gå över renbetesfjäll inhämtas. Dessa ställningstaganden har ej gjorts, innan föreliggande betänkande inlämnats till tryckning.

Länsutredningen vill därför föreslå följande:

Under åberopande av vad som tidigare anförts beträffande malmletningsarbete i norra Frostviken samt gruvdrift i detta område och i Stekenjokksfältet bör särskilda medel beviljas till byggande av väg mellan Ankarvattnet och Stekenjokk. Vägen skall till att börja med underlätta malmletningsarbetet i Stekenjokksfältet samt i området mellan detta fält och Ankarvattnet. Därest man finner, att uttransport av anrikad malm bör ske via Frostviken, kommer vägen också att tjänstgöra som malmtransportled, varför den bör dimensioneras därefter.¹

Såsom tidigare nämnts pågår malmletningsarbete i området mellan Ankarvattnet och Stekenjokk. Länsutredningen vill emellertid föreslå att ytterligare medel beviljas till berggrundskartering och malmletningsarbete i detta område samt överhuvudtaget i norra Frostviken.

En förutsättning för den sannolika gruvbrytningen i Stekenjokksfältet är att ett anrikningsverk anlägges vid gruvfältet. Eftersom man ännu så länge endast har malmtransportleden över Klimpfjäll att tillgå, kommer verket sannolikt att förläggas till västerbottenssidan av gruvfältet. Därest man finner att gruvdrift även bör ske i området mellan Stekenjokk och Ankarvattnet — något som i sin tur förutsätter den tidigare föreslagna vägen från Stekenjokk och söderut till Ankarvattnet — synes emellertid ett anrikningsverk även böra förläggas till norra Frostviken. Ett sådant verk kommer därvid att ur transportkostnadssynpunkt ligga lämpligt till i anslutning till malmtransportleden via norsk hamn. Länsutredningen vill därför föreslå

¹ För projektering av vägen har medel redan anslagits av Frostvikens kommun, Jämtlands läns landsting och arbetsmarknadsstyrelsen.

att utredning företas angående förutsättningarna för anrikningsverk i Frostvikens kommun.

För närvarande är SGU:s malmletningsarbete inom Jämtlands län helt koncentrerat till de norra delarna av Frostvikens kommun. Såsom nämnts i översiktskapitlet rörande de geologiska förhållandena i länet (kapitel B.2.4.1.3) är emellertid sedan gammalt *malmfyndigheter* kända även i *andra delar av länet* såsom i Åreskutan och i västra Härjedalen. Dessa fyndigheter bedömes för närvarande såsom icke ekonomiskt brytvärda. Detta utesluter emellertid icke, att man vid ett mera intensivt malmletningsarbete i de västra delarna av länet skulle kunna påträffa fyndigheter, som skulle kunna bli föremål för gruvbrytning. Länsutredningen vill därför betona angelägenheten av

att ytterligare resurser ställes till förfogande för Sveriges geologiska undersökning för malmletningsarbete även i andra delar av länet än de nordligaste delarna av Frostviken, i första hand i de västra delarna av länet.

De i länet kända *uran-förekomsterna* är, såsom nämnts i kapitel B.2.4.1.3, små och fattiga. Den uran, som för närvarande brytes i landet finns emellertid i bergarter, som i stort sett är bildade under samma geologiska tidsålder, som de i de centrala delarna av Jämtland. Länsutredningen vill därför föreslå,

att ytterligare medel beviljas för en mera systematisk undersökning av eventuella uranförekomster i länet.

I Jämtlands län finns en förhållandevis stor stenindustri baserad på brytning av *kalksten* i Brunflo och brytning av *skiffer* på ett flertal ställen, bl. a. i Offerdals kommun. Kalkstenen i Brunflo brytes och förädlas i huvudsak i storindustriell form till byggnadssten (Jämtlandsmarmor), medan skifferbrytningen i Offerdal sker under mera hantverksmässiga förhållanden. Den i Offerdal brutna skiffern fraktas i huvudsak ner till Brunflo, där den bearbetas. De färdigbearbetade skiffer- och kalkstensprodukterna användes bland annat till gångplattor, trappor, finare fasadbeklädnader m. m. och förenar slitstyrka med ett vackert utseende. Produkterna synes röna stor efterfrågan, som kan antagas vara i stigande. I större offentliga byggnader såsom skolor, administrationsbyggnader, post- och järnvägsstationer användes sålunda i allt större utsträckning bearbetade kalkstens- och skifferprodukter. De förhållandevis stora transportavstånden till stenens avsättningsmarknader synes inte medföra några större nackdelar. Den färdiga produkten kan nämligen genom ett högt värde per viktsenhet tåla ganska höga transportkostnader. Trots att AB Gusta Stenförädlingsverk i Brunflo har direkt anslutning till järnväg, fraktas en stor del av de färdiga produkterna med lastbil ner till södra och mellersta Sverige, varifrån en del av stenen fraktas vidare med båt till utlandet. Det händer till och med att stenen transporteras från Brunflo direkt till kontinenten med lastbil.

De rent geologiska förhållandena i de centrala delarna av Jämtland tyder på att brytning av kalksten och skiffer skulle kunna ske även på andra platser än i Brunflo respektive i Offerdal. Det kan därför förmodas, att man vid en geologisk kartering av de geologiska zoner i vilka kalkstens- och skifferförekomster i länet uppträder skulle kunna finna nya, ekonomiskt brytvärda fyndigheter. Ett tillgodogörande av sådana fyndigheter kräver emellertid förhållandevis mycket kapital, som kanske inte kan börja bli räntabelt förrän efter en ganska lång tidsperiod. Den egentliga berggrundskarteringen bör även kombineras med marknadsanalyser rörande avsättningsförhållandena för olika typer av stenprodukter.

På senare tid har efterfrågan ökat beträffande förekomster av ren *kvarts* i Jämtlands län. Den ålderdomliga och översiktliga geologiska karta, som nu föreligger över länet, har dock försvårat prospekteringen av denna råvara.

Länsutredningen vill därför föreslå,

att medel beviljas åt Sveriges geologiska undersökning för berggrundskartering i Jämtlands län med särskilt sikte på en framtida brytning av skiffer, kalksten och kvarts.

att en marknadsanalys åstadkommes rörande de framtida avsättningsförhållandena för olika skiffer- och kalkstensprodukter. Denna analys skulle lämpligen kunna ske av statens institut för byggnadsforskning.

Utmärkande för berggrunden i Jämtlands län är den stora variationsrikedomen. På relativt små ytor finns på många ställen i länet ett mycket stort antal bergarter och mineral representerade. En sådan berggrund är inte särskilt vanlig i Sverige och skulle möjligtvis kunna bilda utgångspunkt för framställning av *s. k. konststen*, som alltmer användes inom byggnadsindustrin och som består av ett flertal olika stensorter, vilka sammanpressas till konglomeratliknande stenar.

Den förhållandevis rika tillgången på *diabas* i länet skulle möjligtvis kunna användas för framställning av *mineralullsplattor*, en produkt, som för närvarande huvudsakligast framställs i södra och mellersta Sverige.

C.2.2.4.2. För produktionen nyttiga jordarter

I de centrala delarna av Jämtland, inom kambrosilurområdet, är de befintliga grusförekomsterna små och ej särskilt lämpliga för vägbyggen och vägunderhåll och ej heller för cement- och betonggjutning. Inom detta område bor huvuddelen av länets befolkning, varför behovet av lämpligt grus och sand är stort. Detta medför, att grus och sand måste transporteras långa sträckor från grustäkter utanför kambrosilurområdet. En stor del av gruskonsumtionen inom Östersunds-området härrör sålunda från grustäkter, belägna mer än 5 mil från staden. Även i andra delar av Jämtlands län synes fraktavstånden för grus och sand vara avsevärda, vilket måste medföra fördyringar av grus- och sandpriset. Det förhållandevis glesa vägnätet inom

länet kan tänkas bidra till att grusförekomster, som ligger på relativt korta avstånd från konsumtionsorterna men utan väganslutning dit, ej kan utnyttjas. På grund av grusets och sandens mycket stora betydelse för byggnads- och anläggningsindustrin samt för väghållningen vill länsutredningen föreslå

att en allmän inventering av länets grus- och sandförekomster företages. Inventeringen bör göras på så sätt att grus- och sandförekomsterna klassificeras efter olika användningsområden. En sådan inventering kan även tänkas bli till nytta för naturvården inom länet.

Enligt SGU är *lerförekomsterna* i Jämtlands län på många ställen så stora och möjligen av sådan kvalitet, att en utvidgning av tegelindustrin ur råvarusynpunkt är tänkbar i länet. Länets jordarter karteras för närvarande av SGU, varför det för större delen av länet är möjligt, att hos denna statliga institution erhålla uppgifter om *lerförekomster*, där närmare undersökningar för eventuell tegelindustri bör företas.

Goda råvarutillgångar är emellertid endast *en* produktionsfaktor för tegelindustrin. Andra faktorer spelar också in, nämligen teglets allmänna tillbakagång som byggnadsmateriel samt dess — i jämförelse med andra byggnadsmateriel — billighet per viktsenhet, vilket medför att det ej kan tåla längre transporter. Vissa tecken tyder emellertid på en viss renässans för användning av fasad- och taktegel inom byggnadsindustrin. För närvarande föreligger mycket långa leveranstider för dessa produkter. Eftersom byggnadsverksamheten mer och mer bedrivs i storindustriell form med ökad användning av maskiner och stora materielenheter, torde dock viss anpassning av tegelprodukterna till denna husbyggnadsteknik bli nödvändig. För detta krävs utredningar inom byggnadsforskningen.

På grund av en viss underförsörjning av tegel inom mellersta och övre Norrland samt på grund av de förhållandevis goda *lerförekomsterna* i Jämtlands län vill länsutredningen föreslå

att medel anslås till detaljundersökningar av för tegelindustri lämpliga lerförekomster i länet,

att medel anslås till forskning rörande olika tegelprodukters användning inom en storindustriellt driven byggnadsindustri. Denna forskning skulle lämpligen kunna bedrivas av statens institut för byggnadsforskning.

C.2.2.5. Turistnäringen

C.2.2.5.1. Allmänt

I kapitel B.2.5 har kunnat konstateras, att turistnäringen ur *ekonomisk synpunkt* är av stor betydelse för Jämtlands län. En stor del av de betalningsmedel, som turisterna använder sig av i länet, bildar skatteunderlag för landsting och kommuner. För vissa kommuner utgör skatteinkomsterna från turistnäringen en betydande del av de sammanlagda skatteinkomster-

na. Turistnäringens betydelse *såsom sysselsättningsfaktor* är mera svår att ange, eftersom en stor del av dem, som på ett eller annat sätt får företagsvinster eller inkomster från turismen, såsom affärer av olika slag, hantverkare, anställda inom kommunikationsväsendet m. m. även är beroende av den bofasta befolkningens köpkraft. Det är emellertid sannolikt att många av länets mera perifert liggande kommuner skulle ha haft en väsentligt större folkminskning om inte turistnäringen varit en sysselsättningsfaktor av betydelse. Turistnäringen har därjämte vissa sekundära effekter för den bofasta befolkningen, därigenom att den skapar ekonomiskt underlag för vissa servicefunktioner, såsom affärer av olika slag, busslinjer m. m., vilka utan turistnäringen skulle ha haft svårt att fungera i samma omfattning som nu.

Det råder ingen tvekan om att Jämtlands län har goda förutsättningar för turistnäringen. Den kanske största tillgången härvidlag är att länets förhållandevis väl utbyggda kommunikationsnät kan möjliggöra för turisterna att utan större ansträngningar nå stora och så gott som helt orörda rekreatiomsområden. Inom Jämtlands län finns landets sydligast belägna större vildmarksområden, förhållandevis nära det tätbefolkade Sydsverige och Mellaneuropa. Jämtlands län har härigenom en särställning av landets olika vildmarksområden. En annan viktig tillgång för länets turistnäring är att turistsäsongen är i jämförelse med förhållandena i andra landsändar så lång. Turismen i Jämtlands län består nämligen dels av en sommarsäsong och dels av en vintersäsong med en sammanlagd intensivbeläggning på hotell och pensionat på 4—6 månader.

Länets turistnäring befinner sig för närvarande i en omfattande expansion. Omsättning och övernattningssiffror på hotell och pensionat ökar med 10—15 % per år. Liknande ökningssiffror torde finnas för fritidsbebyggelsens omfattning i länet. Resos bygdesemester fördubblade sina övernattningssiffror i länet mellan åren 1960 och 1962. Behovet av planering för turistnäringen blir därför alltmer överhängande. Härvidlag synes det angeläget, att man genom planering försöker kanalisera de ökande turistströmmarna på ett sådant sätt, att samtidigt som det ekonomiska utbytet för turistnäringen tillgodoses, man på lång sikt även bevarar själva basen för länets turistnäring, nämligen naturtillgångarna. Särskilt den sistnämnda synpunkten beträffande naturvården är viktig och ej alltid observerad när det gäller exploatering av fritidsområden. En planläggning av länets turistnäring och naturvård förutsätter emellertid en förhållandevis omfattande utredning, som ligger utanför föreliggande länsutrednings tids- och kostnadsram. Länsutredningen vill emellertid föreslå,

att länsstyrelsen företar en länsomfattande översiktsplan för länets turistnäring och naturvård, en planläggning, som skulle syfta dels till en förbättring av turistnäringens ekonomiska villkor, dels till en långsiktig hushållning av länets särpräglade och värdefulla natur.

Sedan översiktsplanen uppgjorts är det viktigt att dess intentioner följes upp under beaktande av såväl naturvårdssynpunkter som turistnäringens ekonomiska villkor.

I avvaktan på en plan med ovannämnda inriktning vill länsutredningen emellertid redan nu föreslå vissa åtgärder, vilka syftar till förbättringar av de ekonomiska villkoren för länets turistnäring. Åtgärdsförslagen är sådana, att de ej skall behöva inkräkta på naturvårdssynpunkterna, som i stället bör tagas upp till behandling i ovannämnda översiktsplan, där avvägningar mellan turistnäringens krav på ekonomiskt utbyte och de långsiktiga naturvårdssynpunkterna måste göras.

C.2.2.5.2. Investeringar

De viktigaste åtgärderna beträffande turistnäringens ekonomiska villkor i länet synes böra vidtagas för att underlätta investeringarna. Såväl en ökning av bäddantalet hos turisthotellen som en viss kvalitetsförbättring av turistanläggningarna synes vara nödvändiga. Inom Jämtlands turistförning har man under senare år erfarit, att det är de dyraste hotellrummen som är mest efterfrågade, varför en allmän kvalitetshöjning av turistanläggningarna är angelägen förutom att kapaciteten bör väsentligt utökas. Investeringsbehovet inom länets turistnäring är alltså omfattande, men eftersom kapitaltillgångarna inom länet är förhållandevis små, är lånebehovet stort.

I många fall måste kreditgivningen till turistnäringen ske genom att riskvilligt kapital tillföres länet från andra landsändar. Underlättandet av kapitaltillförseln vid investeringar i länet har behandlats rent allmänt i kapitel C.2.1.1. Åtgärdsförslagen i detta kapitel är emellertid tillämpliga även beträffande turistnäringen, varför de ej behöver kommenteras här. I detta sammanhang bör dock nämnas, att turistnäringen har möjlighet att erhålla statsgaranterade *hotellgarantilån*. Dessa har huvudsaklig karaktär av topplån och medgives alltså i regel först sedan de ordinarie kreditinrättningarna anser sig ha uttömt sina möjligheter. Hotellgarantilånen har fungerat i sin nuvarande form sedan år 1960. Den sammanlagda kreditgivningen genom dessa var fram till sommaren 1962 3,4 miljoner kronor, vartill kommer vid denna tidpunkt inneliggande, ej avgjorda ärenden, motsvarande 1,7 miljoner kronor. Till Jämtlands län har kreditgivningen varit ungefär lika stor som till hela landet i övrigt, vilket kan sägas vara ett uttryck för den kraftiga expansionen inom länets turistnäring. Särskilt stor har efterfrågan på hotellgarantilån varit i härjedalsdelen av länet. Lånen har i allmänhet använts för att förse turisthotellen med moderna rum, bättre sanitär utrustning, konferenslokaler, rationellare ekonomiutrymmen m. m. Svenska turisthotellens riksförbund har emellertid hemställt om att garantilånen även skall kunna användas för att finansiera nyetablering och för att täcka köpe-

skilling vid övertagandet av ett turistföretag, som är till salu. Genom riksdagsbeslut år 1963 kan från och med 1 juli 1963 hotellgarantilånen numera användas för nyetablering, utan att någon anläggning finnes på fastigheten förut. I 1963 års statsverksproposition säger emellertid chefen för handelsdepartementet, att han inte är beredd att tillstyrka, att garanti skall kunna ges vid *övertagande* av ett turistföretag.

Eftersom många av turistanläggningarna i Jämtlands län på grund av ägarens ålder m. m. inom några år sannolikt blir till salu, och eftersom finansieringen av de ofta mycket stora anläggningarna kan bli svår att lösa för köparen, vill länsutredningen föreslå,
att hotellgarantilån skall kunna användas även för att täcka köpeskilling vid övertagande av redan befintligt turistföretag.

Länsutredningen vill också betona angelägenheten av *att den nuvarande proceduren vid beviljning av hotellgarantilån förenklas*. Det är nämligen känt, att många hotellägare drar sig för att använda sig av den statliga garantin, eftersom det anses, att det tar alltför lång tid innan ärendena avgöres, detta trots att varje berörd myndighet visar största möjliga snabbhet vid behandlingen av garantiansökningarna.

Kommunala initiativ synes vara särskilt önskvärda inom turistnäringen. Härvid må i synnerhet pekas på sådana förhållandevis prisbilliga åtgärder, såsom anläggande av vägar och turistleder, behandling av fiskevatten, medverkan vid försäljning av sportstugetomter, vid upprustning av sportstugeområdena (vatten och avlopp, soptömning, snöplogning av vägar), vid uthyrning av sportstugor, vid försäljning av fiskekort m. m. Även anläggandet av campingplatser och semesterbyar synes vara lämpade för kommunala initiativ, i synnerhet i sådana fall, då privata investeringar inom branschen och trakten helt saknas.

Hotell. Beläggningssiffror från hotell och pensionat samt uppgifter angående rumsköer hos bokningscentraler och turistbyråer tyder på att det rent allmänt råder en brist på turisthotell i Jämtlands län. Stora variationer hotellen emellan finns emellertid. Vissa har nämligen en inte helt tillfredsställande beläggning ens under toppsäsongen, medan andra har även för längre perioder en mycket stor rumsefterfrågan. Vid frågan om nyetableringar av turisthotell och pensionat i länet är därför *lokaliseringen* av anläggningen av mycket stor betydelse. Även om en fullständig statistik rörande de mest efterfrågade turistområdena saknas, kan man emellertid helt allmänt peka på vissa tendenser rörande turisternas val av rekreationsområden samt på en del områden av länet, där den nuvarande hotellkapaciteten är låg i förhållande till en tänkbar framtida rumsefterfrågan.

En ganska tydlig tendens gör sig gällande vid turisternas val av rekreationsområde, nämligen en önskan att kunna bo så nära »vildmarken» som möjligt. Särskilt under vintersäsongen, som tenderar att bli allt mera be-

tydelsefull, finns en påtaglig strävan att bo nära kalfjället eller på ett sådant sätt att detta lätt kan nås med skidliftar eller linbanor. Denna tendens medför, att det är de västligaste delarna av länet som är mest efterfrågade, medan en del äldre turistanläggningar, som ursprungligen byggts med tanke på sommarturismen och som ej ligger så nära kalfjället, visar sämre beläggningssiffror. En annan aspekt, som bör beaktas vid lokaliseringen av en turistanläggning, är kommunikationernas betydelse. Under vintersäsongen kommer cirka 80 % av turisterna i Jämtland med tåg. Genom den dagliga sovvagnsförbindelsen mellan Storlien och Stockholm/Mjölby har västra Jämtland härigenom en stor fördel. För Härjedalens del är sovvagnsförbindelsen till Hede likaledes av betydelse. Genom anslutning till landsvägsbussar i Hede (efter Sveg—Hedebanans ifrågasatta nedläggning: i Sveg) har även västra Härjedalen ett förhållandevis gott kommunikationsläge. Även länets förhållandevis goda flygförbindelser är av betydelse för attraktiviteten som turistområde. Förslag till förbättringar av flygförbindelserna finns i kapitel C.2.1.2.4.

För att förlänga säsongen har turistanläggningarna alltmer strävat att få kurser och konferenser förlagda till sig under icke säsongtid. Eftersom kurser och konferenser ökar starkt i antal, skulle måhända ett särskilt konferenshotell i länet kunna vara ett lönsamt projekt. Ett villkor för ett sådant hotell är goda kommunikationer samt kanske även ett lugnt och fridfullt läge ej alltför långt ifrån någon större ort. Frösön synes med hänsyn härtill kunna vara en lämplig plats för ett större konferenshotell. Beträffande turisthotellens storlek bör framhållas, att nybyggda anläggningar ej bör vara under 75 bäddar för att vara ekonomiskt bärkraftiga. Turisternas krav på färdledare, skidskola, dansorkestrar m. m. medför nämligen, att en del kostnader för hotellen ej varierar efter anläggningens storlek utan är i stort sett fasta, oberoende av antalet gäster. Från Jämtlands turistförening har framhållits, att nya anläggningar helst bör ha en kapacitet på uppemot 200 bäddar.

Vandrarhem och campingplatser. Med hänsyn till den vidgade bredden hos turismen samt det allt större bilinnehavet borde det finnas ett växande behov i länet av förhållandevis billiga övernattningsställen för turister. Länet är visserligen tämligen välförsett med såväl campingplatser som vandrarhem, men en standardhöjning av båda slagen torde vara nödvändig, liksom en bättre anpassning av vandrarhemmen till det förhållandet att flertalet turister under sommaren numera färdas med bil. På campingplatser i några kommuner har investerats rätt mycket under senare år, men ännu torde åtskilligt återstå innan en fullgod standard uppnås. Särskilt stort torde behovet vara av centralbyggnader hos campingplatserna med möjlighet till servering, tvätt och dusch, strykning m. m. Vissa campingplatser bör även förses med billiga övernattningsstugor.

Vid upprustning och nybyggnader av campingplatser och vandrarhem bör liksom beträffande hotellen lokaliseringens stora betydelse observeras. Genom kartläggning av bilturismen i Jämtland vet man, att flertalet bilturister i landskapet Jämtland under sommaren besöker Östersund-Frösön.¹ En stor del av bilturisterna använder sig av europaväg 75, men överraskande många färdas också på riksväg 81 (Sveg—Brunflo). Riksväg 88 mot Strömsund är också en turistled, som utnyttjas kraftigt. Från undersökningen rörande bilturismen i Jämtland sommaren 1961 kan nämnas, att nästan en tredjedel av de icke-Z-bilar, som åker genom Jämtland, passerar Järpen, 18—19 % av bilarna passerar Svenstavik, Bräcke respektive Strömsund, medan resten kommer in i landskapet huvudsakligen via Hammarstrand och Gäddede.²

Semesterbyar har visat sig vara en av turisterna alltmer efterfrågad bostadsform under semestern i Jämtlands län. För de först uppförda semesterbyarna i länet kalkylerade man med en sammanlagd beläggningstid under året på 12 veckor, men det har sedan visat sig, att en beläggningstid på 16—20 veckor har varit normal. I västra delarna av länet torde ännu bättre utnyttjningstid kunna ernås. Beträffande lokaliseringen har Jämtlands turistförening erfarit, att turisternas efterfrågan mest gällt stugor, som ligger vid skidterräng (helst fjäll) och/eller vid fiskevatten. Semesterbyarna bör innehålla minst 10 stugor, eftersom man då har ekonomiska möjligheter till uppförande av en centralbyggnad, innehållande servering, dusch, tvätt m. m. En bättre reklameffekt kan förmodligen också erhållas, om semesterbyarna är stora. Viktigt är också att de ordnas så, att naturvärden och andra trivselfaktorer tillvaratages på bästa möjliga sätt samt så, att behovet av hushållsvatten, tillfartsvägar, parkeringsplatser etc. kan tillgodoses. Detta kräver bebyggelseplanering i enlighet med reglerna i byggnadslagen och byggnadsstadgan. Fritidsområdena får självfallet en starkare dragningskraft ju bättre de är planerade.

Gruppförläggningar. En stor del av de skolungdomar, som under vintersportlovet besöker Jämtlands län, bor i gruppförläggningar, som under andra delar av året endast i mindre utsträckning användes för uthyrning. Ett bättre utnyttjande av dessa förläggningar synes därför vara något eftersträvansvärt. En större spridning av vintersportlovet är emellertid knappast möjlig. En utväg för att göra gruppförläggningarna mera räntabla skulle kunna bestå i att man genom en viss samordning av reklamen försöker få skolresor även under sommaren eller inriktar sig på andra typer av gruppresor, såsom idrottsföreningar, fackliga och ideella sammanslutningar m. fl.

¹ Undersökning av bilturismen i Jämtland sommaren 1961. (Utförd av Jämtlands Turistförening, stencil.)

² Någon räkningspunkt fanns inte utmed länsväg 340 mot Valsjöbyn.

Fritidsbebyggelse — uthyrning av stugor. Frågan om planeringen av fritidsbebyggelsen i länet behandlas särskilt i kapitel B.2.7 och C.2.1.3. Fritidsbebyggelsen kan emellertid ses även ur en annan aspekt än ur ren plansynpunkt, nämligen ur finansieringssynpunkt. Genom att uppmuntra blivande sportstugeägare till byggande av stugor av enhetlig typ kan man lätt åstadkomma en organisation, som förmedlar stugorna till uthyrning under den tid, då ägaren själv icke använder sin stuga. På så sätt blir sportstugan föga kostsam för ägaren, och bygden tillföres ökade turistinkomster. Samordningen mellan fritidsbebyggelsen och en uthyrningsverksamhet kan emellertid utsträckas till att även omfatta producentledet. Det borde kunna finnas någon formel för att någon av länets trähusfabriker uppför byar av enhetliga sportstugor, vilka på gynnsamma lånevillkor försäljes till enskilda mot att dessa förbinder sig att under en viss tid ställa stugorna till förfogande till en uthyrningsorganisation.

Man kan även peka på möjligheterna för trähusfabriker att uppföra byar av sportstugor för försäljning till företag, som önskar lösa semesterfrågan för sina anställda.

Resos bygdesemestrområden hade sin premiär för landet i början av 1950-talet i Jämtlands län (i Ströms vattudal) och har sedan dess befunnit sig i en stark expansion. Antalet bygdesemestrområden i länet är för närvarande 20. År 1960, då turismens ekonomiska betydelse för Jämtlands län beräknades (se kapitel B.2.5.), var antalet bygdesemestrområden 16, vilka då mottog 4 548 gäster och svarade för 45 226 gästdygn. Antalet gästdygn år 1962 var emellertid inte mindre än 90 000, alltså en fördubbling sedan 1960, vilket är ett uttryck för turistnäringens snabba expansion i länet.

Genom Reso förmedlas turister, vilka för en låg kostnad per person och dygn kan tillbringa sin semester i för ändamålet utrustade byggnader. Dessa ägs i allmänhet av den på orten bofasta befolkningen, vilken härigenom får vissa extrainkomster. Genom utnyttjandet av en redan befintlig bebyggelse blir de fasta kostnaderna för denna form av turistnäring mycket låga. I förhållande till den totala turistnäringen i länet svarar Resos bygdesemestrområden visserligen för en ganska liten del av det sammanlagda antalet övernattningar, men genom sin anknytning direkt till den bofasta befolkningen torde just denna form av turistnäring inverka bromsande på avfolkningen. Det förefaller troligt, att man genom ytterligare inventeringsarbete kan utvidga Resos bygdesemesterverksamhet betydligt i länet.

Turistvägar och leder. En inventering av turistvägar och leder bör ske. Troligen kan man genom relativt enkla vägbyggnader på många ställen ta sig fram till attraktiva turistområden, lämpade för stugbebyggelse o. dyl. En sådan undersökning bör ske lokalt och därefter granskas av sakkunskap.

Lederna med tillhörande stugor synes inom många fjällområden ha förfallit, varför en upprustning bör ske.

Fisket hade tidigare i Jämtland, liksom i stora delar av övriga Norrland, en viktig roll som husbehovs- och binäringsfiske. Under efterkrigsåren har fiskets betydelse i detta avseende minskat men istället har fisketillgångarna fått värde som objekt för fritids- och turistfiske. Sommarturismen i Jämtland är nu i mycket hög grad sammankopplad med fisket och sannolikt är fisket för många turister den direkta anledningen till att de förlägger sin semestervistelse till länet.

Efter vad man nu kan bedöma kommer fiskets roll i fritidssammanhang att efterhand bli ännu mera framträdande. Emellertid är det risk att länets möjligheter att tillgodose fritidsfiskebehovet blir överutnyttjade, om ej lämpliga åtgärder sättes in för att motverka följderna av ett till vissa områden koncentrerat turistfiske. Följaktligen måste man ägna uppmärksamhet åt fisket, om länet i framtiden skall få bästa valuta av turistnäringen.

Fisket är ett fält med många behov och arbetsuppgifter. Bland de mera aktuella är iordningsställande för fiske av flottleder i vilka flottningen upphört, anordnande av uppfödning av två- och tresomrig fisk för utsättning i turistfiskeområden, rotenonbehandlingar, förbättrad administration m. m.

För att främja verksamheten på fiskets område är det emellertid mycket viktigt att initiativ tages och delvis också medel tillföres från allmänt håll. Det är nämligen orealistiskt att tänka sig, att fiskerättsägarna under nuvarande förhållanden skall äga det sanna intresset för åtgärder och investeringar för fisket. På några få undantag när äges fisket inom skifteslagen samfällt av delägarna i dessa. Insatser, som delägarna gör, kan oftast endast i obetydlig omfattning tillgodogöras av dem själva. Den största delen av inkomsten på fisketurismen stannar nämligen ej hos fiskerättsägarna.

Hur den indirekta inkomsten av fritidsfisket närmare fördelar sig på olika näringsområden är ej känt. För den framtida planeringen måste det ses som en synnerligen angelägen uppgift att undersöka hur det förhåller sig såväl med denna inkomstfördelning som med övrig ekonomi beträffande fisket.

Med hänsyn till det behov, som man nu kan antaga kommer att göra sig gällande i framtiden för fisket, föreslås följande mera långsiktiga åtgärder.

Fiskeförbättringar i nedlagda flottleder

Genom ändrade metoder i skogsbruket med övergång från flottning till bilburen virkestransport har flottningen upphört i många biflottleder. Av olika anledningar har flottlederna ej avlysts men har oftast efter kort tid blivit obrukbara för flottning efter inställt underhåll och flottningen i dem kommer sannolikt aldrig att återupptagas. De ifrågavarande vattendragen befinner sig nu i ett anmärkningsvärt tillstånd med förfallna dammar och mängder av brötat gammalt virke. Ofta är förhållandena anstötliga i estetiskt avseende och till betydande olägenhet för fisket. Om ingen uppröjning göres, får man räkna med att olägenheterna kvarstår under minst en gene-

ration framåt. De juridiska förhållandena torde i de flesta fall dock vara sådana, att någon flottningsförening ej kan göras ansvarig för uppställningen i den nedlagda flottleden. Därför är det angeläget att allmänna medel ställes till förfogande för dessa åtgärder, som för fritidsfisket kan betydligt mycket.

På uppdrag av fiskeristyrelsen har hushållningssällskapet under de senaste åren inventerat ett antal vattendrag av ifrågavarande slag och därvid upprättat beskrivning över bl. a. de åtgärder som erfordras för att sätta vattendragen i lämpligt skick för fisket. Rapporter häröver har färdigställts över inventeringar av flottlederna Halån, Gerilån, Singsån, Sittån, Mörtån, Kvarnån, Öran, Nästån, Näveredeån, Brattfallsån, Singån, Ismundån, Fjälån, Bakvattenån och Skärvångån i Indalsälvens vattensystem samt Ljungån, Täckelån, Bensjöån, Märilån, Finnäs-Vålån, Vaksjöån, Andsjöån, Sävviksån, Idån, Gålesån m. fl. i Gimåns vattensystem. I förslagen har diskuterats olika alternativ för iordningställandet, varav ett syftar till att borttaga alla rester efter flottningen, ett annat att borttaga endast sådana som f. n. är till hinder för fiskvandring och fiske. Ur kostnadssynpunkt är man böjd att förorda det sistnämnda, ehuru det dock förutsätter en viss efterkontroll.

Länsutredningen vill betona angelägenheten av *iordningställandet av nedlagda flottleder så att hinder för fiskevandring och fiske borttages*. Storleksordningen av kostnaderna rör sig om 500 000—1 000 000 kronor. Frågan bör lösas på längre sikt. Det bör ankomma på hushållningssällskapet att göra framställningar om medel för ändamålet.

Förbättringar i sjöar

Erfarenheten av fiskutplanteringarna har givit anledning till en viss återhållsamhet då det gäller utplantering för förstärkning av förekommande fiskbestånd. Utplanteringarna av nykläckt yngel och en-somrig fisk är därför stadd på tillbakagång, och fiskodlingar i länet som producerar detta utplanteringsmaterial utnyttjas f. n. ej i full omfattning. Om ej nu okända förhållanden kommer att inverka på utvecklingen, torde man kunna räkna med att utplanteringarna i framtiden huvudsakligen kommer att ske med *två- och tre-somrig fisk*, som ger bättre resultat. Ett behov av anläggningar, lämpliga för uppfödning av flerårig fisk föreligger och kommer att finnas framdeles. Enligt undersökning beträffande den framtida fiskodlingsverksamheten, som gjorts av en inom mellersta Norrland verksam utredning, finns i Jämtland f. n. ej lämpliga anläggningar för uppfödning av äldre fisk utan man måste antagligen räkna med att uppföra en ny särskild anläggning för ändamålet. Kostnaden för denna kan beräknas till omkring 500 000 kronor.

Bland förbättrande åtgärder är *rotenonbehandlingarna* de som i de flesta fall ger mest påtagligt resultat. Ett mycket stort antal skräpfiskbemängda vatten finns i östra Jämtland i storlek mellan 5—100 hektar, d. v. s. lämplig

storlek för behandling. Genom rotenonbehandlingar kan man göra om dessa vatten, som nu ej är eftersökta av fritidsfiskare, till goda sportfiskevatten och därmed ge den östra länsdelen ett betydligt bättre turistiskt värde. Behandlingarna synes böra ske efter viss planläggning, bl. a. i form av samråd med representanter för turistnäringen, så att man konsekvent satsar på lämpligt belägna fritidsområden.

Rotenonbehandlingarna, som började för sju år sedan, har ökat i omfattning för varje år och uppgick föregående år för hushållningssällskapets del till ca 50 000 kronor. Dessutom utfördes behandlingar av skogsbolag och domänverket till ungefär samma värde. Det är sannolikt att verksamheten fortsätter i samma eller ökad omfattning de närmaste åren, varför behovet av medel för rotenonbehandlingar under de närmaste fem åren kan antagas komma att bli omkring 100 000 kronor pr år.

Medelstillgång, administration och fiskerättsförhållanden

För fisket finns i viss omfattning bidragsmedel tillgängliga. Det är främst fiskeavgiftsmedel, som utdömes i samband med vattenkraftutvinningen enligt kap. 2 §§ 8 och 10 vattenlagen. Medel av det förstnämnda slaget (2:8) är bundna till viss lokal, i regel till det område som direkt beröres av resp. kraftverks- eller dammanläggning. De s. k. 2:10-avgifterna får däremot användas över hela landet ehuru det vid fördelningen av dessa medel, enligt ett riksdagsbeslut från år 1954, bör tillses att »behovet i den trakt från vilken medlen inflyta i första hand tillgodoses». Av sådana medel har från länet inlevererats omkring 1 milj. kronor. Därav har 5—8 % återgått som bidrag till länet.

I de trakter, där man genom rotenonbehandlingar har möjlighet att åstadkomma en väsentlig förbättring av fritidsfisket, borde det vara rimligt, att s. k. 2:10-medel kan få användas för den fiskeförbättrande verksamheten. I ett svar den 25 maj 1961 på en interpellation av riksdagsman Jönsson i Ingemarsgården har emellertid chefen för jordbruksdepartementet förklarat, att så ej bör ske, enär resultaten av rotenonbehandlingen väsentligen skulle komma det enskilda fiskevattenägareintresset till godo och att åtgärder av sådant slag borde bekostas av fiskerättsägarna. Det skulle otvivelaktigt ändå vara av mycket stort värde om det gick att åstadkomma en *ändrad ståndpunkt beträffande bidragsgivning för rotenonbehandlingar* av sådana vatten, som ställes till förfogande för allmänheten för *fritidsfiske* och som befunnits lämpliga härför.

I den inventeringsverksamhet, som bedrivits i länet, har även de fiskerättsliga förhållandena blivit belysta. Det har därvid visat sig, att fiskerättsförhållandena ofta komplicerar utnyttjandet och omvårdnaden av fisket, genom att sjöar och vattendrag delas på ett mindre fördelaktigt sätt mellan olika skifteslag samt att inom varje skifteslag fisket är oskiftat för ett fler-

tal fastigheter. I en del fall utgör sådana fiskerättsförhållanden hinder för ett tillfredsställande och rationellt utnyttjande av fisket.

Möjligheter att befrämja fiskeförhållandena och att åstadkomma en förbättrad administration inom visst vatten finnes jämlikt lagen om fiskevårdsområden. Vid bildande av fiskevårdsområde skall kostnaderna för erforderlig förrättning liksom kostnaderna för erforderlig fiskerättsutredning betalas av fiskerättsägarna. I 12 § Kungl. kungörelsen den 30 september 1960 med tillämpningsföreskrifter till lagen om fiskevårdsområden stadgas, att, om delägare eller fiskevårdsområde vill erhålla bidrag av statsmedel, till Konungen ställd ansökning därom skall ingivas till fiskeristyrelsen.

Ovan har uttalats, att statsbidrag bör utgå för fiskefrämjande åtgärder i form av rotenonbehandling av vatten, som ställes till förfogande för allmänheten för fritidsfiske och som befunnits lämpliga härför. För att resultatet av företagna åtgärder skall i tillräcklig omfattning utnyttjas, för att ytterligare erforderliga fiskevårdande åtgärder skall företagas och för att tillfredsställande garantier skall skapas för att fisket under tillräckligt lång tid på tillfredsställande villkor ställes till förfogande såsom fritidsfiske, torde det i regel bli erforderligt att fiskevårdsområde bildas. Det får anses vara väl motiverat, att i dylika fall statsbidrag kan utgå till kostnaderna för bildande av fiskevårdsområde, vari bör inbegripas kostnaderna för sådan utredning av fiskerättsliga förhållanden som befunnits härför erforderlig.

I detta sammanhang vill länsutredningen föreslå följande:

Vad angår vatten, som ställes till förfogande för allmänheten för fritidsfiske bör statsbidrag kunna utgå till dels kostnaderna för erforderliga grundläggande fiskevårdande åtgärder (rotenonbehandling), dels kostnaderna för bildande av fiskevårdsområden, vari bör inbegripas kostnaderna för erforderliga fiskerättsutredningar.

Med hänsyn till att skälet för att statsbidrag bör utgå är av huvudsakligen social karaktär bör anslagen ställas till länsstyrelsens förfogande.

De fiskerättsutredningar, som enligt det ovan anförda kan aktualiseras, skulle nära nog utan undantag komma att verkställas av lantmätare inom lantmäteristaten. De kan bedömas bli av så betydande omfattning, att hänsyn härtill måste tas vid bedömande av personalbehovet för lantmäteristaten i länet.

Även i den lokala administrationen finns ett framträdande behov av förbättringar. Den spontana utvecklingen under senare år har varit den, att fiskerättsägarna successivt lämnat över handhavandet av fiskevattnen, fisket och fiskevården till en eller några få utvalda fiskevårdare i orten. Dessa har mer och mer fått träda in i alla frågor som gäller fisket och ger numera skäl för att betecknas som ortsombud, bygdefiskevårdare eller fiskeledare.

Det är otvivelaktigt att detta system kommer att utvecklas ytterligare i framtiden. Eftersom bygdefiskevårdarna visar sig vara användbara även i servicehänseende, för upplysningar och vägledning för fritidsfiskare, har

hushållningssällskapet för avsikt att genom lämpliga kurser vidareutbilda dem för sin uppgift. För detta ändamål erfordras medel. Dessutom vore det fördelaktigt om man kunde ordna någon sorts arbetsersättning för de olika tjänster som bygdefiskevårdarna utför. Deras tjänster tages ofta i anspråk av fritidsfiskare från annan ort, d. v. s. turister. För detta vill fiskevårdsföreningarna oftast ej betala ersättning, då de anser att andra, som har större nytta av turistnäringen, bör träda emellan. Omkring ett hundratal bygdefiskevårdare finns för närvarande och de torde i medeltal offra ca 15 oavlönade arbetsdagar på fisket per år, vilket således kan taxeras till ca 50 000 kronor. Medel för avlöning av fiskevårdare synes lämpligast böra anskaffas på det lokala planet, exempelvis genom kommunerna.

För den länsomfattande fiskefrämjande verksamhet, som bedrivs från centralt håll i länet, är arbetet nu mycket omfattande i förhållande till personalresurserna. Önskvärt vore att en förstärkning ordnades med hänsyn till det ökade fritidsfisket. Hushållningssällskapets båda fiskerikonsulenter, som ursprungligen anställdes för enbart rådgivande verksamhet, har efterhand fått ett flertal andra arbetsuppgifter att ombesörja, såsom fiskodlingsverksamhet vid fiskodlingar, planerings- och byggnadsverksamhet, vattenundersökningar, rotenonbehandlingar, kontrolluppgifter för vattendomstol m. m. Flertalet av de nya arbetsuppgifterna gäller numera främjande av fritidsfiske. Fiskeavdelningens personal har dock ej utökats. Länsutredningen vill därför föreslå

att medel beviljas för anställande av ytterligare personal hos hushållningssällskapets fiskeriavdelning. Medelsbehovet kan uppskattas till 40 000 kr/år, netto, vilket skulle kunna räcka som bidrag för anställande av en fiskmästare samt biträdespersonal.

Beträffande fisket på renbetesfjällen hänvisas till kapitel B.2.12.7 och C.2.2.6.

C.2.2.5.3. Försäljningsåtgärder

Reklamen och försäljningsarbetet är naturligtvis av stor betydelse för turistnäringen i länet. Dessa åtgärder fungerar nu så, att de dels skötes av varje turistanläggning för sig, dels samordnas av olika organisationer såsom Jämtlands turistförening, Härjedalens turistförening, SJ samt en del andra reseorganisationer. Inom Jämtlands turistförening synes man ha kommit ganska långt beträffande samordningen av de olika turistanläggningarnas utåtriktade verksamhet. I sammanhanget må då särskilt nämnas »Jämtlands-Resor», som säljer såväl vistelsen på en turistanläggning i landskapet Jämtland som en rabatterad resa dit. Någon direkt motsvarighet till samordningen av försäljningsarbetet hos Jämtlands turistförening finns inte hos Härjedalens turistförening. Det förefaller emellertid som om turistnäringen även i denna länsdel skulle kunna vinna på en bättre samordning

av den utåtriktade verksamheten. Härvid må då särskilt pekas på fördelarna av samlade reklamaktioner och på möjligheterna till jämnare rumsbeläggning och till en viss säsongförlängning genom en gemensam rumsbokningscentral med god överblick över verksamheten. Huruvida samordningen av försäljningsarbetet för turistnäringen i Härjedalen bör ske inom landskapet eller genom anslutning till den redan befintliga verksamheten i Jämtlands turistförening kan länsutredningen inte ta ställning till. Under alla förhållanden torde det emellertid finnas ett behov av ett särskilt försäljningskansli på någon för turistnäringen i Härjedalen lämpligt belägen plats.

Vid reklamaktioner för turistnäringen är det av vikt, att man för uppnåendet av god effekt vänder sig till sådana landsändar, där man har de största möjligheterna att få många turister. Härvid är det viktigt, att man beaktar kommunikationernas betydelse. Genom sovrvagnsförbindelser torde västra Jämtland och i viss mån även Härjedalen ha möjlighet till att få turister från praktiskt taget hela södra och mellersta Sverige. Turismen i norra Jämtland (Ströms vattudal och Frostviken) kan däremot inte på samma sätt dra nytta av de goda tågförbindelserna till Jämtland. Den säkraste kundkretsen torde turistnäringen i norra Jämtland, i varje fall under vintersäsongen, i stället kunna få från kustområdena i Västernorrlands och Västerbottens län. Turistnäringen i Härjedalen har genom de förhållandevis korta avstånden mellan landskapet och de folkrika kustområdena i Gävleborgs län stora fördelar, som kan utnyttjas genom reklamaktioner särskilt riktade mot detta län. Turistanläggningarna i Hammarstrand och på Vemdalskalet ligger mycket förmånligt till för turister från Sundsvalls-distriktet. Östersund-Frösön torde ha goda förutsättningar för ökad korttids-turism från Tröndelagen, särskilt från Trondheim. Den kan förmodligen fördelas över hela året, inte minst till tiden före jul, då beläggningen på hotellen annars är mycket låg.

C.2.2.6. Rennäringen¹

Renbetesfjällen i Jämtlands län erbjuder inklusive sedvanerättsområdet goda betingelser för renskötsel. Renbetet är rikligt såväl barmarkstid som vintertid, särskilt i Härjedalen. De klimatiska betingelserna är gynnsamma liksom miljöförhållandena i övrigt, bland annat därigenom att flyttningss-amplituden är liten. Ur biologisk synvinkel synes förhållandena åtminstone i södra länsdelen medgiva renskötsel av större omfattning än den som nu förekommer där. Renskötseln i Jämtlands län lämnar sin utövare ett förhållandevis gott utbyte. Snabb omsättning inom renstocken, möjliggjord genom stora årliga kalvtillskott och tillgång till renkontrollslakterier med stor kapacitet innebär ett effektivt utnyttjande av renkapitalet i produktionen. På senare tid byggda vägar till renskötarvisten m. m. har verksamt

¹ Rennäringen i länet beskrives i kapitel B.2.12.

bidragit till att förbättra renskötarnas allmänna villkor, och samfärdseln har underlättats. Upprustning av bostadsbeståndet bland den renskötande befolkningen har skett särskilt under 1950-talet och pågår alltjämt. Ett ganska betydande antal unga husbönder har under det senaste årtiondet tillkommit i lappbyarna. Renkontrollslakterier är i bruk i många lappbyar, där renslakten numera kan utföras under tidsenliga former. En betydande del av de utbudna renprodukterna undergår veterinärbesiktning, och andelen veterinärbesiktigat renkött ökar stadigt i länets lappbyar.

Minskningen av den renskötande befolkningen fortsätter alltjämt till följd av ringa familjebildning, låg nativitet och flyttningsförluster. Kvinnounderskottet är stort särskilt i de fruktsamma åldrarna. Bristen på arbetskraft inom renskötelsen är redan nu påtaglig i några lappbyar och förväntas bli ytterligare accentuerad särskilt under 1970-talet. Befolkningsstatistiken visar, att en stor del av flickorna flyttar från lappbyarna och övergår till annan sysselsättning än renskötsel så snart de uppnår arbetsför ålder.

Övergången till den extensiva renskötselmetoden har medfört att renströvningarna tilltagit såväl till Norge som till jordbruksbygder i Sverige. Åtskillig irritation uppkommer härav bland jordbrukare, jakträttsinnehavare och skogsägare. Av renarna åsamkad skada på gröda m. m. har dock absolut sett som regel inte varit av större omfattning. För att minska sådana olägenheter ter sig viss utvidgning av det tillåtna renbetesområdet önskvärd främst i några lappbyar i Härjedalen. Renhjordarnas flyttningar till och från vinterbetena försvåras av ökande biltrafik, av vattenregleringar som avskär flyttningsvägar och på annat sätt. Vissa olägenheter uppkommer för renskötseln jämväl av den stora turistströmmen till fjällområdet. Ökande efterfrågan på sportfiskevatten konkurrerar med de renskötande familjernas behov av fiskevatten för eget bruk. Åtgärder till skydd för natur och djurliv är stundom icke förenliga med renskötselns intressen.

Det statliga upprustningsprogrammet för renskötseln innefattar främst åtgärder för att höja lönsamheten genom förbättrad produktivitet. Lappväsendets befattningshavare förutsättes skola medverka i detta arbete bland annat genom ökad rådgivning i driftsekonomiska och driftstekniska ämnen. En sådan ökning av lappväsendets verksamhet kräver personalförstärkning, särskilt som de löpande förvaltningsärendena tenderar att ständigt öka i antal.

Bland de konkreta åtgärder, som är eller i en nära framtid beräknas bli aktuella för lappväsendet, märks följande:

a) *Utvidgning av renbetesfjällens områden.* Dels bör eftersträvas uträkning av oregelbundna gränskonturer och dels föreligger behov av, särskilt i några lappbyar i Härjedalen, att i något större omfattning utvidga det tillåtna betesområdet för sommartiden genom inköp av mark eller inlösen av betesrätt.

b) Uppförande av ytterligare *renstängsel längs riksgränsen mot Norge*

pågår. Arbetet bör fullföljas så att i första hand hela gränssträckningen i södra länsdelen förses med stängsel. I andra hand erfordras stängsel efter vissa sträckningar längs riksgränsen i norra delen av länet. Anordningar av denna art berör förhållandet till främmande stat. Även norsk renskötsel har fördel av sådana gränsstängsel. Rättvist synes därför vara, att kostnaderna fördelas på lämpligt sätt mellan Sverige och Norge.

c) *Gränsstängsel mellan lappbyar* är önskvärda främst i södra länsdelen för att minska interna renströvningar och för att underlätta renskötarnas arbete. På några sträckningar kan det vara lämpligt att anlägga även skyddsstängsel, så att renarna hindras från att ströva in på böndernas odlingar. Möjligheter torde föreligga att i någon mån höja utnyttjandegraden, d. v. s. intensifiera renbetningen, genom lämpligt förlagda stängsel. Större stängselsystem förutsätter helt andra ekonomiska resurser än lappbyarna för närvarande förfogar över. Åtminstone under vissa tidsperioder torde det vara möjligt att erhålla medel från arbetsmarknadsstyrelsens sysselsättningsanslag för arbeten av denna art.

d) Fortsatt utbyggnad av *vägar till lappbosättningar*, som för närvarande saknar vägförbindelse, är angelägen. För närvarande bygges eller planeras vägar till visten i Frostvikens mellersta och Hotagens lappbyar. Dessa vägar förbättrar väsentligt möjligheterna att verkställa renslakt vid lämplig årstid.

e) Åtskilliga renskötarfamiljer är alltjämt i behov av *bättre bostäder*. Upprustningen av bostadsbeståndet bör därför fortsättas. Goda familjebostäder torde vara ett grundvillkor för familjebildning och för att kunna motverka kvinnoflykten från renskötseln.

f) Fortsatt arbete på att skapa *bättre betingelser för renslakt* under tidsenliga former är behövt. Utöver tekniska anordningar, såsom renkontrollslakterier och beteshagar, krävs upplysning om förhållandena, praktisk handledning och förbättrad organisation, t. ex. samordning av verksamheten mellan de olika lappbyarna.

g) Vad angår renskötselns driftsförhållanden i övrigt bör nämnas, att en viktig uppgift är att *främja samarbetet mellan de enskilda företagen* inom renskötseln. Ett intensivare utnyttjande av den tillgängliga arbetskraften är en av de främsta förutsättningarna för bättre produktivitet och därmed även för högre arbetsinkomster. *Information om forskningsresultat och rådgivning i organisatoriska och ekonomiska spörsmål* synes vara en nödvändig åtgärd för att resultat skall uppnås utan onödig tidsutdräkt. *Särskild yrkesutbildning för renskötare*, lämpligen i form av kurser, är en av de vägar varpå ökad upplysning kan spridas bland de yrkesverksamma inom renskötseln. Vidare är behövt att få till stånd *driftsekonomisk bokföring* i lappbyarna.

h) De uppräknade arbetsuppgifterna är till huvudsaklig del av den beskaffenheten, att verkställandet måste ankomma på lappväsendets befattningshavare. De resurser denna organisation för närvarande förfogar över

är emellertid otillräckliga för en utökning och intensifiering av den yttre verksamheten. Ytterligare en *instruktörstjänst* bör inrättas snarast. Befattningshavaren bör utbildas för att handha främst de nytillkommande arbetsuppgifterna på instruktörsplanet. För omdisposition av arbetsfördelning m. m. vid konsulentkontoret, varigenom arbetstid kan vinnas för nya arbetsuppgifter, erfordras ett *skrivbiträde*. Till en början kan deltidsanställning eventuellt komma i fråga. Något längre fram fordras ett heltidsanställt skrivbiträde. Den inom renbetesfjällen verksamme *fiskerikonsulenten* bör beredas tryggare anställningsform än för närvarande.

Här uppräknade åtgärder och förslag medför självfallet behov av anslag, när de skall genomföras. Det bör ankomma på konsulenten vid lappväsendet att ta de initiativ, som vid varje tidpunkt blir aktuella, och hos länsstyrelsen anmäla anslagsbehov m. m. Vad angår personalförstärkningen är ökningen av lönekostnaderna för lappväsendet mycket obetydlig från statsfinansiell synpunkt och synnerligen väl motiverad med hänsyn till de förbättringar och resultat, som skulle kunna uppnås genom personalförstärkningen.

D. SAMMANFATTNING

Befolkning

Landarealen i Jämtlands län utgör ungefär 12 % av hela rikets areal, medan länets folkmängd endast motsvarar cirka 2 % av hela rikets. Som jämförelse kan också nämnas, att Jämtlands län är till ytan större än Danmark. *Folktätheten* i Jämtlands län var år 1960 2,9 invånare per km². Av rikets län var det endast Norrbottens län, som hade lägre folktäthet, nämligen 2,6 invånare per km². Folktätheten inom länet är emellertid förhållandevis hög i Storsjöbygden samt även i Indalsälvens båda dalgångar. Från Östersund avtar folktätheten i stort sett utåt mot länsgränsen. 33 % av länets befolkning bor inom en 2-milsradie från Östersund, 46 % inom en 4-milsradie och 59 % inom en 6-milsradie från staden räknat.

Befolkningens åldersstruktur inom Jämtlands län är sådan, att antalet barn och antalet åldringar är procentuellt sett högre än inom riket. Antalet personer i de produktiva åldrarna är däremot underrepresenterat i länet. Under 1930- och 1940-talen hade Jämtlands län en förhållandevis gynnsam åldersfördelning med relativt få personer i de högre åldrarna. År 1940 utgjorde sålunda personer i åldern 65 år och däröver 9,1 % av totalbefolkningen men år 1960 12,9 % och kommer, enligt prognosen, att för år 1975 utgöra 19 % av totalbefolkningen. År 1940 var 41 % av länets befolkning i åldern 15—39 år, men denna åldersgrupp utgjorde 1960 endast 31,9 % av totalbefolkningen. För år 1975 har andelen uppskattats till 27 %. Åldersstrukturen är högst varierande inom länets olika kommuner. Svegs och Frösö köpingar har en exceptionellt ung befolkning medan kommuner med stor jordbruksbefolkning och liten tätortsbefolkning har ett stort antal åldringar och förhållandevis få personer i de arbetsföra åldrarna.

Ett mindre *kvinnounderskott* finns i Jämtlands län. Av länets kommuner är det endast Östersunds stad samt Frösö och Svegs köpingar som har ett högre antal kvinnor än män. I åldersgruppen 15—39 år märks ett kvinnoöverskott emellertid även i Åre och Undersåkers kommuner. I denna åldersgrupp är kvinnoöverskottet särskilt markant i Östersunds stad, medan omvänt ett betydande underskott märks i ett stort antal jord- och skogsbruksbetonade kommuner.

Jämtlands län hade sin största folkmängd år 1953, då länet hade 145 254 invånare. Sedan dess har länet minskat i invånareantal varje år och i en i

stort sett alltmer ökad takt. Den hittills största *folkminskningen* kom år 1961, nämligen med 2 182 personer. År 1962 minskade länet med 1 839 personer. Av rikets län är det förutom Jämtlands län endast Gotland, som under den senaste 10-årsperioden visat en större folkminskning. Folkminskningen synes för övrigt ha avtagit på Gotland, varför Jämtlands län är landets mest utpräglade avfolkningslän. — Av länets olika kommuner är det i huvudsak endast Östersunds stad samt Frösö och Svegs köpingar som kan benämnas folkökningskommuner. I Ströms och Bräcke kommuner har folkmängden i stort sett varit konstant under de senaste 10 åren. Utmärkande för ett stort antal församlingar i de centrala och östra delarna av länet är en jämn och så gott som oavbruten folkminskning sedan år 1930. I de västra och södra delarna av Jämtland samt i Härjedalen har det däremot varit vanligt med en ökning av folkmängden fram till ungefär 1940—1950 samt därefter en förhållandevis stor folkminskning. Under 1950-talet har särskilt Hammerdal, Lillhärdal, Häggenås, Svegs landskommun, Kall, Föllinge, Alsen, Undersåker, Offerdal och Åre visat en stor folkminskning.

Bakom förändringarna i totalfolkmängdens storlek döljer sig ofta vittgående *förändringar i åldersgruppernas storlek*. Kommuner med stark folkminskning har i allmänhet fått vidkännas särskilt stora minskningar inom åldersgruppen 15—39 år, medan åldringarna i regel har ökat kraftigt i antal.

Jämtlands län hade under 1930- och 1940-talen höga *födelseetal*. Dessa är emellertid nu lägre än riksgenomsnittet. I många av länets kommuner har man under senare år haft födelseunderskott, d. v. s. fler döda än födda personer. Födelseöverskottet för hela länet är nu, i promille räknat, väsentligt lägre än motsvarande tal i hela riket.

De enda kommuner i länet som under perioden 1956—1960 hade större *inflyttning* än *utflyttning* var Östersunds stad samt Frösö och Svegs köpingar.¹ Under 1961 hade ingen av länets kommuner flyttningsöverskott, vilket kan sägas vara ett uttryck för näringslivets i länet bristande förmåga att bereda befolkningen tillräckligt med sysselsättningsmöjligheter. Flyttningsförlusterna för Jämtlands län har sedan början av 1950-talet varit betydligt större, både procentuellt och absolut sett, än i något annat norrlandslän. Under 1961, då den absoluta nettoutflyttningen uppgick till 2 777 personer för länet, var den relativa flyttningsförlusten 2 %. I Gotlands län och Västerbottens län, som också är utpräglade utflyttningslän, var nettoutflyttningen 1,2 %, d. v. s. endast något mer än hälften så stor som i Jämtlands län. Även under 1962 var den relativa flyttningsförlusten i särklass störst i Jämtlands län, som därmed kan sägas vara landets mest utpräglade utflyttningslän. De utflyttande från samt inflyttande till Jämtlands län har för ett år undersökts beträffande ålder m. m. Under undersökningsåret flyttade 5 100 personer ut från länet och 3 600 in, d. v. s. en förlust av 1 500 personer. Antalet män och kvinnor var i stort sett detsamma såväl beträff-

¹ Även Hogdal hade flyttningsvinst, men detta sammanhänger helt med kraftverksbyggen.

fande de ut- som inflyttande. Däremot flyttade kvinnorna vid något yngre år än männen. Inte mindre än 52 % av nettoutflyttningen fanns enbart i åldersgruppen 15—24 år. Det förhållandet, att länets stora flyttningsförluster så gott som enbart finns i de yngre åldrarna, påverkar starkt åldersstrukturen hos länets befolkning, vilket i sin tur bl. a. leder till påfrestningar för den kommunala ekonomien.

Näringsstruktur.

Inget annat län i riket har en så stor del av befolkningen sysselsatt inom jord- och skogsbruk som Jämtlands län (31,3 % i länet, 13,8 % i hela riket). Omvänt är antalet personer, som sysselsättes i industri och hantverk lågt i Jämtlands län (14,5 %, jämfört med 36,0 % i riket). Övriga näringsgrenar är i ungefär lika stor utsträckning representerade i länet som i hela landet. Skillnaderna i näringsstruktur mellan länet och riket består alltså i att jord- och skogsbruket är kraftigt överrepresenterat i länet, medan industrin i ungefär lika stor utsträckning är underrepresenterad. Denna skillnad är, som framgår av det följande, det avgörande för att befolkningsutvecklingen och den ekonomiska utvecklingen i Jämtlands län är så påtagligt annorlunda än i hela riket.

Antalet förvärvsarbetande inom länets jordbruk och skogsbruk var år 1960 endast hälften så stort som år 1940. Minskningen sedan år 1940 fram till år 1960 var i absoluta tal 15 900. Sysselsättningen inom industri och hantverk var år 1960 något större än år 1940, medan servicenäringarna ökat mycket kraftigt under tidsperioden, såväl absolut som relativt. Sysselsättningsökningarna inom stadsnäringarna (industri och hantverk + servicenäringar) har emellertid inte varit tillräckliga för att kompensera minskningarna inom jordbruk och skogsbruk. Dessa minskningar har under perioderna 1940—1950 och 1950—1960 visserligen varit, *relativt sett*, nästan exakt lika stora som i hela riket, men den *absoluta* minskningen inom länets jordbruk och skogsbruk har varit av en sådan storleksordning, att det *totala* antalet förvärvsarbetande minskat mycket kraftigt. En utflyttning har kommit till stånd, som påverkat hela folkmängdsutvecklingen. Med en viss tillspetsning av formuleringen kan man påstå, att varje enskild näringsgren i Jämtlands län utvecklas »normalt», men eftersom sammansättningen av näringsstrukturen i länet är »onormal», blir också sysselsättnings- och folkmängdsutvecklingen i länet »onormal».

Ingen av länets kommuner har en så stor sysselsättning inom industri, att det relativa antalet förvärvsarbetande i denna näringsgren uppgår till riksmedeltalet. Däremot är andelen sysselsatta inom jordbruk och skogsbruk ovanligt hög inom många av länets kommuner. Det är i huvudsak i dessa kommuner, som folkminskningen är störst, befolkningsstrukturen mest snedvriden, medelinkomsterna lägst och den ekonomiska utvecklingen sämst. — Antalet industrisysselsatta inom Östersunds stad och Frösö köping

är mycket lågt. Inemot 80 % av de förvärvsarbetande i dessa kommuner sysselsättes inom servicenäringarna, och eftersom den industri, som finnes, till stor del består av serviceverkstäder, förefaller det tydligt, att länets centrum och den övriga delen av länet är starkt beroende av varandras utveckling.

Befolkningsprognos

I kapitel B.1.2. redovisas resultaten av en befolkningsprognos för år 1975 för Jämtlands län och dess olika kommuner. Prognosen har utförts under hänsynstagande till vissa näringsekonomiska förhållanden och bygger på det antagandet, att inga särskilda åtgärder vidtagas för länet. I kapitel C framlägges däremot förslag till åtgärder, som syftar till att *bryta* den antagna utvecklingen. I prognosen har antalet förvärvsarbetande år 1975 inom jord- och skogsbruk, inom industri och hantverk utom byggnadsverksamhet samt inom övriga näringsgrenar beräknats, varefter totalbefolkningen kunnat uppskattas. Folkmängden i Jämtlands län år 1975 har på detta sätt beräknats till 118 900 invånare, d. v. s. en minskning sedan 1962 med ungefär 17 000 personer. Minskningen är något större per år än den årliga minskningen 1956—1960 men mindre än enbart under åren 1961 resp. 1962. För hela länet framgår den beräknade utvecklingen 1960—1975 av tabellerna 107—109 och fig. 41, där man även kan göra jämförelser med den hittillsvarande utvecklingen. Sysselsättningen inom jord- och skogsbruk kan enligt prognosen beräknas minska 1960—1975 med 4 400 personer, vilket i procent räknat är något mindre än 1950—1960. Industrin förutsättes öka något. På grund av de stora sysselsättningsminskningarna inom jordbruket och skogsbruket kommer sannolikt även servicenäringarna att få vidkännas minskningar, detta trots att *andelen* sysselsatta inom servicenäringarna har antagits öka. Av länets olika kommuner är det endast Östersund + Frösö samt Bräcke som antagits öka sin folkmängd. (En prognos för enbart Svegs köping har ej kunnat göras, utan har gjorts för denna kommun inklusive Svegs landskommun.) De i nuläget tätortsfattiga och industrifattiga kommunerna har antagits få fortsatt stor folkminskning. Befolkningens åldersfördelning i sådana kommuner kommer sannolikt att bli mycket ogynnsam för den kommunala ekonomin.

Näringsliv

I kapitel B.2.1. finns vissa uppgifter rörande *markanvändningen* i länet. Länets landareal består till 1,4 % av åker, till 0,4 % av kultiverad betesmark och naturlig äng, till 54,6 % av skogsmark, samt till 43,6 % av övrig mark. Skogsmarken utgör över 80 % av arealen i kommunerna i östra Jämtland. De åkertätaste kommunerna finns i storsjöbygden.

Av länets skogsareal ägs ungefär 45 % av enskilda, 10 % av staten, kommunerna och kyrkan samt 45 % av aktiebolag. Av åkerarealen ägs endast

3 % av aktiebolag. I kommunerna runt Storsjön utgör bolagsskogen endast en mindre del av skogsmarken, medan den dominerar i östra och norra Jämtland samt i Härjedalen utom i Tännäs kommun.

I kapitel B.2.2.1. lämnas en sammanfattning av en undersökning rörande *lantbrukets struktur* i länet. 54,5 % av länets brukningsenheter med mer än 2 ha åker finns i storleksgruppen 2—5 ha åker. Endast 12,5 % av brukningsenheterna har mer än 10 ha åker. — 26 % av brukningsenheterna har otillfredsställande äganderättsförhållanden (ägda av dödsbon, utboar eller flera ägare). — 65 % av de verksamma brukarna är 50 år och mer. — Bostadshusen är vid 40 % av brukningsenheterna uppförda före sekelskiftet. Tre fjärdedelar av bostäderna har vatten och avlopp, hälften har värmeledning och wc, medan ungefär var tredje bostad har badrum. — 30 % av länets brukningsenheter saknar mjölkkor. 40 % av dem saknar häst. Ungefär en fjärdedel av enheterna har traktor. — Sammanfattningsvis kan sägas att den nuvarande ägoanordningen i såväl jordbruksjorden som skogsmarken är i stor omfattning otillfredsställande.

Länets *skogsbruk* har varit föremål för en särskild undersökning, redovisad i SOU 1962: 1. En sammanfattning av denna finns i kapitel C.2.2.2. i föreliggande betänkande.

I kapitel B.2.4. har förhållandevis ingående undersökts olika *produktionsfaktorer för länets industri*. Av råvaror inom länet bör *skogen, jordbruket, de geologiska förhållandena och vattenkraften* kunna bilda utgångspunkt för ytterligare industriell vidareförädling inom länet. Av undersökningarna rörande *fraktkostnaderna* framgår, att dessa visserligen rent allmänt utgör ett visst hinder för länets industri, men vid lämplig produktionsinriktning, t. ex. på högförädlade produkter, på exportprodukter, på vad som i kapitel B.2.4.2.3.4. benämnes »speciella norrlandsprodukter» m. m. torde fraktkostnaderna inte utgöra något hinder för en industrilokalisering till Jämtlands län. *Fraktkostnaderna beträffande transitotrafiken via hamnar vid Trondheimsfjorden* har också undersökts. Denna trafikled utnyttjas ganska mycket av länets näringsliv, men under normala år endast i obetydlig utsträckning av företag utanför länet. Transitotrafiken är utpräglad enkelriktad på så sätt att nästan ingen import alls sker till Sverige via hamnar vid Trondheimsfjorden. Eftersom exportindustrierna i Jämtlands län har att på världsmarknaden konkurrera bland annat med norrländska kustindustrier, är möjligheterna att få billiga fraktkostnader vid export via Trondheimsfjorden av mycket stor betydelse. Det synes emellertid som om några, ej helt rimliga kostnadsfördyringar drabbade transportkonsumenterna vid export och import via Trondheimsfjorden. Förslag till åtgärder beträffande dessa fördyringar framlägges i kapitel C.2.1.2. — Ett stort antal övriga produktionsfaktorer har också undersökts. *Tillgången till industrimark* synes vara förhållandevis god i länet. — *Vattentäkts- samt recipientförhållandena för avlopp* är i jämförelse med vad fallet i regel är i södra och mel-

lersta Sverige mycket goda i Jämtlands län. Vatten- och avloppsnätet är i stort sett väl utbyggt i länets tätorter. — *Elkraftspriset* i länet är i jämförelse med förhållandena i södra och mellersta Sverige i regel mycket lågt, vilket emellertid inte hindrar att det med hänsyn till länets stora vattenkraftproduktion skulle kunna vara ännu lägre. — *Arbetslönerna* synes inte vara så höga i länet som man skulle vänta med hänsyn till att länet tillhör dyrortsgrupperna 4 och 5. Den goda tillgången på arbetskraft synes medföra, att löneglidningen är betydligt mindre än i de mera expansiva industriregionerna i landet. — *Arbetskraftstillgångarna* har beräknats för perioden 1960—1975 och blir till följd av de väntade fortsatta rationaliseringarna inom jord- och skogsbruket stora. — *Det lokala skattetrycket* är i regel högt i länet. Ingen kommun har en utdebitering, som ligger under riksgenomsnittet. Det är emellertid att vänta, att en viss fortsatt skatteutjämning kommer att ske kommunerna emellan, bland annat till följd av de förslag, som under år 1963 sannolikt kommer att framläggas av 1958 års skatteutjämningskommitté. Även i kapitel C.1. i föreliggande utredning framlägges vissa förslag till en jämnare fördelning av skattetrycket. — *Tillgången till service för industrin samt för företagaren och de anställda* bör inte erbjuda några påtagliga hinder för en industrilokalisering till länet. Länets större tätorter är förhållandevis väl utrustade med olika serviceanordningar. — *Tillgången till kapital* är jämförelsevis begränsad i länet. I kapitel C.2.1.1. framlägges förslag till ökad kapitaltillförsel till länet.

I kapitel B. har dessutom undersökts en rad faktiska förhållanden rörande länets *bebyggelseplanering och bostadsproduktion, kommunikationer, skolor och utbildning samt sjukvård*. I detta kapitel återfinnes också ett avsnitt rörande *rennäringen* samt en analys av *centralorterna* i länet samt dessas omland. Detta sistnämnda avsnitt innehåller uppgifter, som kan vara av betydelse vid olika former av lokaliseringsverksamhet inom länet.

En särskild undersökning har ägnats åt länets *turistnäring*. Undersökningens syfte har varit att försöka belysa turismens ekonomiska betydelse för länet. Undersökningsåret var 1960. Eftersom turistnäringen har expanderat mycket kraftigt sedan dess — Resos bygdesemester t. ex. fördubblade antalet gästdygn mellan 1960 och 1962 — torde de i undersökningen framräknade siffrorna kraftigt överskridas under år 1963. Därtill kommer att genomgående *minimisiffror* har valts vid beräkningarna av de olika turistgrenarnas ekonomiska betydelse, detta på grund av svårigheterna att få fram säkert grundmaterial. — År 1960 skedde 2,3 miljoner turistövernattningar i Jämtlands län. Turisternas utbetalningar under sin vistelse i länet (bruttoturistinkomsterna) utgjorde 48 miljoner kronor, varav 75 % för jämtlandsdelen och 25 % för härjedalsdelen. Enbart i Östersund + Frösö var turistinkomsterna 9,1 miljoner kronor, i Åre 7,8 miljoner, i Undersåker 5,0 och i Tännäs kommun 6,4 miljoner kronor. — Skatteunderlaget från turistnäringen utgör för hela länet 118 000—156 000 skattekröner, vilket är lika

med 2,4—3,2 % av länets totala skatteunderlag. Turistskatteunderlagets andel av det totala skatteunderlaget var i Tännäs kommun 31—41 %, i Åre 19—25 %. — Av länets skatteunderlag från turismen kom endast 2 % från garantibelopp för fastigheter, tillhörande fritidsbebyggelsen, resten kom från skattebildande löner och företagsvinster. — Till personal, anställd vid hotell, pensionat och turiststationer i länet men mantalsskriven utanför länet utbetalades i löner år 1960 1,3 miljoner kronor, varav hälften till personal, anställd inom Åre kommun. — Genom turismen tillfördes landstinget cirka 580 000—780 000 kronor i skatter.

Ekonomiska förhållanden.

Länets näringsliv och befolkningsutveckling avspeglar sig ganska väl i de ekonomiska förhållandena i länet. Sålunda härrör en större andel av de totala inkomsterna i länet från jordbruksfastigheter än vad fallet är i hela riket, medan omvänt inkomsterna av rörelse är mindre betydelsefulla i Jämtlands län än i riket. De beskattningsbara *medelinkomsterna* i hela riket är inemot 60 % större än motsvarande medelinkomster i Jämtlands län. De låga medelinkomsterna i länet avspeglar sig också i kommunernas *skattekraft*, som i länet är väsentligt lägre än vad fallet är i hela riket. Antal skattekrönor per invånare i länets landskommuner var år 1961 sålunda 30,01, jämfört med 35,57 i hela rikets landskommuner. I Östersunds stad var antalet skkr/inv. 49,56, jämfört med 58,97 i rikets städer. Vissa landskommuner, såsom Fors, Stugun, Undersåker, Hogdal, Frösö köping och Svegs köping, har hög skattekraft, medan andra kommuner i länet har ett osedvanligt lågt antal skattekrönor per invånare. Detta gäller särskilt Ovikén, Hallen, Hackås och Berg. Kommuner med en stor del av befolkningen sysselsatt inom jordbruk och skogsbruk har i allmänhet en låg skattekraft. Jämtlands län, som är landets minst industrialiserade län, har jämte Gotlands län det lägsta antalet skattekrönor per invånare av rikets län. — *Den ekonomiska utvecklingstendensen* i länet är förhållandevis ogynnsam. Medelinkomsterna, medelförmögenheterna samt antalet skattekrönor per invånare ökar visserligen men i en betydligt långsammare takt än i hela riket. Denna tendens måste betraktas som än allvarligare än det förhållandet att länets ekonomi är mindre god vid ett visst givet tillfälle. — *Den kommunala utdebiteringen* är hög i länet. Ingen kommun har en utdebitering som understiger riksgenomsnittet. För år 1963 har inte mindre än 46,8 % av församlingarna i länet en högre sammanlagd utdebitering till den borgerliga och kyrkliga kommunen än 14 kr/skr. Motsvarande procental för hela riket är 1,9. I Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län har endast mellan 7,3 och 9,1 % av församlingarna högre utdebitering än 14 kr/skr. Det är därför ingen överdrift att påstå, att de mest skattetyngda församlingarna i riket till en helt övervägande del finns i Jämtlands län. Med hänsyn härtill föreslås i kapitel C.1., att Jämtlands län sättes i den högsta bidragsgivningsklassen

beträffande *skattelindringsbidrag*. — Kommunerna i länet har betydligt högre *nettoutgifter* per invånare och skattekrona för undervisning och socialvård än vad fallet är i hela riket. Detta är en följd bland annat av att det är företrädesvis personer i de yngre, arbetsföra åldrarna, som flyttar ut ur länet. — Kommunernas finanspolitik kännetecknas i regel av en viss försiktighet. Kommunernas egna *fonder* är per invånare i allmänhet höga, medan *skulderna* är låga. — Antalet *beskattningsbara förmögenheter* är per invånare räknat lågt i länet. *Insättningen hos sparbanker, affärsbanker och jordbrukskassor* är per invånare räknat 53 % större i hela riket än i Jämtlands län. Tillgången på riskvilligt kapital är därför förhållandevis begränsad i länet. Sådant kapital kan givetvis i och för sig tillföras länet från andra delar av landet men torde i första hand söka sig till regioner, där möjligheterna till en mera omfattande självfinansiering är större än fallet är i Jämtlands län. Ett lösande av kapitalfrågan framstår därför såsom något högst väsentligt, när det gäller åtgärdsförslag, som syftar till en utveckling av länets näringsliv. (Se kapitel C.2.1.1.)

Åtgärdsförslag.

I kapitel B.3. behandlas *konsekvenserna av befolkningsutvecklingen* i Jämtlands län. Av detta kapitel framgår, att dessa följder är och ännu mer torde bli synnerligen allvarliga för den i länet kvarblivande befolkningen, om inga särskilda åtgärder vidtages. Som exempel kan här nämnas försämrad tillgång till allmän och kommersiell service, ökande utgifter för t. ex. socialvård och skolväsen (betingade av bl. a. den snedvridna åldersfördelningen hos befolkningen), ökande skatter, risk för värdeminskningar hos gjorda, allmänna investeringar i länet, sjunkande medelinkomster och medelförmögenheter, sett i relation till utvecklingen i hela riket m. m. Även ur rent *samhällsekonomisk synpunkt* innebär konsekvenserna av den befolknings- och näringsekonomiska utvecklingen stora nackdelar. Samhällets utgifter per invånare stiger i länet, samtidigt som skatteinkomsterna till följd av försämrad skattekraft ej ökar i samma takt som i andra landsändar. Folkminskningen kan därjämte leda till att för landet i och för sig värdefulla produktionstillgångar inom länet ej kan utnyttjas på grund av att arbetskraft ej kan förmås att bosätta sig i glesbygder och servicefattiga områden. *Såväl för att skapa bättre balans mellan samhällets utgifter och inkomster i Jämtlands län som för att skapa bättre levnadsförhållanden för den i länet kvarblivande befolkningen är det sålunda angeläget att snara och förhållandevis radikala åtgärder vidtages för länet.* — De av länsutredningen föreslagna åtgärderna syftar dels till en *förbättring av den kommunala ekonomien*, dels till en *utbyggnad av näringslivet*. Båda typerna av åtgärder är nödvändiga. Förstärkningar av den kommunala ekonomien är synnerligen välbehövliga och medför omedelbara förbättringar för den i länet boende

befolkningen. De löser emellertid ej några problem på lång sikt, varför även en utbyggnad av länets näringsliv bör vidtagas.

Åtgärderna för att stärka *kommunernas ekonomi* kan sammanfattas sålunda:

En skatteutjämning bör vidtagas på ett sådant sätt, att kommuner med skattekraft, understigande medelskattekraften för riket, erhåller statsbidrag i en sådan omfattning, att medelskattekraften för riket uppnås. Dessa bidrag förutsättes därvid utgå till såväl primärkommuner som landstingskommuner och har till syfte att utjämna olikheter i kommunernas *inkomstförhållanden*. Men fortfarande kvarstår skillnaderna beträffande kommunernas *utgifter*, som i Jämtlands län är per invånare och skattekrona väsentligt högre än i hela riket. *Vid en omprövning av principerna för en skatteutjämning bör därför tillbörligt beaktas att de verkligt hårt skattetyngda kommunerna numera till en alldeles övervägande del finns i Jämtlands län. Beträffande skattelindringsbidrag bör Jämtlands län sättas i samma bidragsgivningsklass som Norrbottens län och lappmarksdelen av Västerbottens län.*

Åtgärderna för att stärka länets *näringsliv* har uppdelats i allmänna åtgärder samt åtgärder för varje enskild näringsgren. Den förstnämnda gruppen består i huvudsak av *ökad kapitaltillförsel* samt *förbättringar av kommunikationerna*.

Beträffande den ökade kapitaltillförseln har länsutredningen hämtat vissa *erfarenheter från den s. k. Nord-Norgeplanen*. Av redogörelsen för denna plans målsättning och resultat (kapitel C.2.1.1.1.) framgår, att det är möjligt att genom ökad kapitaltillförsel till en region väsentligt öka näringslivets produktivitet inom regionen. En sådan tillförsel av kapital till en region med ett från början svagt utvecklat näringsliv synes böra kombineras med en förhållandevis omfattande teknisk och ekonomisk konsult-hjälp. För att mera påtagligt höja industrialiseringsnivån i en sådan region torde det vara nödvändigt att få till stånd en eller flera storindustrier, som i sin tur kan ge upphov till ett välutvecklat underleverantörssystem och dessutom verksamt bidra till en bättre industriell miljö för nya företag.

Länsutredningens förslag beträffande kapitaltillförseln kan sammanfattas sålunda:

En särskild utbyggnadsfond för näringslivet i Jämtlands län och därmed likställda områden bör skapas. Ytterligare statsmedel ställes till förfogande för länets företagareförening.

Särskilda skatteregler i syfte att få en kapitalöverflyttning till stånd till Jämtlands län och andra kapitalfattiga områden i riket.

Staten bör aktivt engagera sig i byggande av industrilokaler i länet.

De särskilda skattereglerna för problemområden har av länsutredningen föreslagits vara av två olika typer, nämligen *dels* regler, som medger att investeringsfonder för konjunkturutjämning kan få tagas i anspråk vid

investeringar i problemområden, även om det råder högkonjunktur i hela landet, dels regler som medger förmånliga avsättningar till en *kostnadsutjämningsreserv* för senare investering i utflyttningsområden. Den förstnämnda typen överensstämmer med de bestämmelser som finns i den nya lagstiftningen rörande investeringsfonder (se prop. 1963:159, SFS 1963:215). För att skapa ännu starkare incitament för nyinvesteringar i kapitalfattiga områden föreslår länsutredningen emellertid att företag även skall ha möjlighet att avsätta vinstmedel till ovannämnda *kostnadsutjämningsreserv*. Härvid tänkes särskilt högt investeringsavdrag medgivnas för företag som investerar i s. k. *problemområden*. Dessa regler överensstämmer i stort med de särskilda skatteregler, som tillämpas i Nord-Norge och som medverkat till en avsevärd kapitalöverflyttning till denna landsdel.

Beträffande *industrilokaler* vill länsutredningen framkasta den tanken att statsmakterna helt eller delvis bidrager till uppförande av sådana lokaler i vissa lämpligt belägna orter, där en industriell utveckling bör understödjas och där möjligheterna till en sådan kan bedömas som goda. Dessa statliga bidrag har av länsutredningen tänkts som ett komplement till eller som en väsentlig utbyggnad av arbetsmarknadsstyrelsens nuvarande bidrag till byggnad av industrilokaler som beredskapsarbeten. Ett statligt stöd åt industrilokaler kan utgöra ett lämpligt instrument vid lokalisering av industriföretag till sådana regioner, som ur samhällsekonomisk synpunkt bör understödjas.

För att möjliggöra för länets företagareförening att taga vissa risker i samband med långivning till företagare inom länet — något som är nödvändigt med hänsyn till kapitalbristen i länet — föreslås att ytterligare risktäckningsmedel till ett belopp av 400 000 kronor tillföres föreningen.

I länsutredningens förslag till förbättringar av kommunikationsväsendet i länet ingår en sammanfattning av anslagsbehov för angelägna *vägbyggnader* för perioden 1964—1970 (omkring 187 miljoner kronor). De i utredningen konstaterade höga *sjöfrakterna* till och från hamnar vid Trondheimsfjorden torde endast kunna sänkas om varuomsättningen i dessa hamnar ökar. Härtill skulle en ökad svensk transitohandel via dessa hamnar kunna bidra. För att möjliggöra en sådan ökning bör

SJ:s och NSB:s tariffer samordnas på så sätt, att transportkonsumenterna ej debiteras en ny terminalkostnad vid gränsstationen Storlien. NSB:s tariffer för transitotrafiken bör bli mera överensstämmande med SJ:s. (Trots att NSB är en gynnad part i järnvägstrafiken över Storlien, ligger NSB:s fraktpriser ungefär 40 % över SJ:s.)

Såväl SJ:s som NSB:s tariffer för transitotrafiken bör konstrueras efter laster av 20 ton per vagn. Under alla förhållanden bör NSB:s tariffer gälla för laster av 15 ton per vagn och ej såsom nu för 10 ton per vagn.

De svenska tarifferna för transitotrafiken bör utsträckas för längre avstånd än 660 kilometer från Storlien-gränsen.

Länsutredningen vill därjämte betona angelägenheten av att *Statens Järnvägar ej omorganiserar sin verksamhet i Jämtlands län på ett sådant sätt att järnvägsföretagets försäljningsservice gentemot transportkonsumenterna försämras.*

Beträffande flygförbindelserna vill länsutredningen bl. a. föreslå att en närmare undersökning företages angående behovet av och den eventuella lokaliseringen av nya trafikflygfält i länet. (Som tänkbara trafikflygfält föreslår länsutredningen Åre, Strömsund, Funäsdalen och Sveg.)

Av allmän betydelse för länets näringsliv är vidare att såväl den ekonomiska som den topografiska kartan färdigställes avsevärt tidigare och snabbare än som hittills planlagts. Medel (ca 40 000 kronor) bör dessutom anslås till anskaffandet av ett flygbildarkiv till länets lantmäterikontor.

En särskild specialenhet med uppgift att handha planering för fritidsbebyggelse och därmed sammanhängande frågor, och som inrättats fr. o. m. 1 juli 1963, bör finnas inom lantmäteriets förrättningsorganisation i länet. Länsutredningen vill därjämte föreslå, att länsstyrelsen upprättar en länsomfattande översiktsplan för länets turistnäring och naturvård, en planläggning, som skall syfta dels till en förbättring av turistnäringens ekonomiska villkor, dels till en långsiktig hushållning med länets särpräglade och värdefulla natur. Av vikt för bebyggelseplaneringen och bostadsförsörjningen är vidare att i de framåtgående tätorterna mark inköpes av kommunerna och att planeringen genomföres i god tid.

Av betydelse för näringslivets utbyggnad i länet är att den till arbetsmarknadsstyrelsen knutne lokaliseringsexpert, som sedan slutet av 1962 har Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län som sitt arbetsområde, uteslutande får ägna sig åt Jämtlands län.

För länets jordbruk föreslås en rad åtgärder, som sammanfattats i kapitel C.2.2.1. Åtgärderna syftar i första hand till en ökad produktivitet och därmed ökat ekonomiskt utbyte per sysselsatt inom näringsgrenen. En förutsättning för detta är att personella och andra möjligheter skapas för en fortsatt och intensifierad strukturrationalisering av såväl åker som skog, vilken omfattar såväl storleksrationalisering som förändringar i markanvändningen och förbättringar av arronderingen. En av förutsättningarna för att nå detta mål är, att den ekonomiska kartan färdigställes i snabbare takt. — Väsentligt utökade statliga bidrag föreslås böra ställas till förfogande för investeringar i byggnader och markanläggningar vid jordbruksfastigheter, som blir föremål för storleksrationalisering. Såväl forskningen som rådgivningen i byggnadsfrågor inom lantbruket behöver utökas. Utökade möjligheter måste skapas för noggrann ekonomisk planering vid större investeringar och för allmän upplysningsverksamhet bland lantbrukarna i företagsekonomiska frågor. — Rådgivningen och fortbildningen inom jordbruket föreslås få väsentligt utökade resurser, varvid gjorda regionala bedömningar över produktionsinriktningen bör avgöra var resurserna

i första rummet bör sättas in. Fortbildningens utbyggnad föreslås få formen av kurser för redan yrkesvana lantbrukare, varvid dessa bör erhålla samma ekonomiska förmåner som deltagare i arbetsmarknadsstyrelsens omskolningskurser. *Amorteringstiderna för garantilån föreslås bli utsträckta och andelen fasta lån bli större än för närvarande.* De oproportionerligt höga maskinkostnaderna i lantbruket föreslås bli nedbringade genom bl. a. *ökat stöd till gemensam maskinhållning*, varvid lånemedel ställes till förfogande även för kombinerade jord- och skogsbruksmaskiner och för rena skogsmaskiner, som användes gemensamt. — *Den statliga slaktdjursavgiften föreslås bli slopad* för den norrländska fläskproduktionen. Stora ansträngningar bör göras för att *ytterligare utöka förädlingen av inom länet producerad potatis, bär och fältmässigt odlade köksväxter.* Åtgärder föreslås bli vidtagna för att *utöka möjligheterna till rationell lagring av såväl växt- som djurprodukter bl. a. genom uppförande av ett fryslagerhus.*

Länets skogsbruk har varit föremål för en särskild utredning (SOU 1962: 1), och åtgärdsförslag beträffande denna näringsgren återfinnes i nämnda utredning.

Förutom ökad kapitaltillförsel och förbättrade kommunikationer föreslås andra åtgärder, som syftar till en *utbyggnad av länets industri och hantverk.* För en *utbyggnad av länets företagareförening* föreslås följande anslagsökningar:

	Investeringskostn.	Årlig kostn.
Träteknisk avdelning		70 000: —
Tekniska avd. i övriga branscher	300 000: —	50 000: —
Företagsekonomisk avd.	45 000: —	50 000: —
Försäljnings- och reklamteknisk verksamhet		60 000: —
Summa	345 000: —	230 000: —

Dessa kostnader för utbyggnad av företagareföreningens verksamhet synes helt böra bestridas med *statsmedel.* Landstingets bidrag till föreningens verksamhet (120 000 kronor för år 1963) är nämligen per skattekrona det högsta i landet.

För länets gruvdrift samt jord- och stenindustrien föreslås: Medel beviljas för byggande av väg mellan Ankarvattnet och Stekenjokk. (Vägen skall till att börja med underlätta malmetningsarbetet i Stekenjokk samt området mellan detta fält och Ankarvattnet. Därest man finner att uttransporten av den anrikade malmen bör ske via Frostviken, kommer vägen också att kunna tjänstgöra som malmtransportled.) — *Ytterligare medel beviljas för berggrundskartering och malmetning i Frostviken.* — *En utredning bör företagas angående förutsättningarna för anrikningsverk i Frostvikens kommun.* — *Ytterligare resurser bör ställas till förfogande för Sveriges geologiska undersökning för malmetningsarbete även i andra delar av*

länet än de nordligare delarna av Frostviken, i första hand i de västra delarna av länet. — Ytterligare medel beviljas för mera systematisk undersökning av eventuella uranförekomster i länet. — Medel bör beviljas åt Sveriges geologiska undersökning för berggrundskartering i Jämtlands län med särskilt sikte på en framtida brytning av skiffer, kalksten och kvarts. — En marknadsanalys rörande framtida avsättningsförhållanden för olika skiffer- och kalkstensprodukter bör företagas. Denna analys skulle lämpligen kunna göras av statens institut för byggnadsforskning. — En allmän inventering av länets grus- och sandförekomster bör företagas. — Medel bör anslås till en undersökning av för tegelindustri lämpliga lerböförekomster i länet. — Medel bör anslås till forskning rörande olika tegelprodukters användning inom en storindustriellt driven byggnadsindustri. Denna forskning skulle lämpligen kunna bedrivas av statens institut för byggnadsforskning.

Åtgärdskapitlet rörande turistnäringen innehåller dels en rad allmänt hållna rekommendationer beträffande typen av de investeringar som i första hand behövs för näringsgrenen, beträffande investeringarnas lokalisering i länet, beträffande angelägenheten av en bättre samordning av turistnäringens försäljningsaktioner m. m., dels konkreta förslag riktade till statsmakterna, såsom att länsstyrelsen bör upprätta förut nämnda översiktsplan för länets turistnäring och naturvård, att hotellgarantilån skall kunna användas även för att täcka köpeskilling vid övertagande av redan befintligt turistföretag, att, vad angår fiskevatten, som ställes till förfogande för allmänheten för fritidsfiske, statsbidrag bör kunna utgå till dels kostnaderna för erforderliga grundläggande fiskevårdande åtgärder (rotenonbehandling), dels kostnaderna för bildande av fiskevårdsområden, vari bör inbegripas kostnaderna för erforderliga fiskerättsutredningar. De fiskerättsutredningar, som enligt det ovan anförda kan aktualiseras, skulle nära nog utan undantag komma att verkställas av lantmätare inom lantmäteristaten. De kan bedömas bli av så betydande omfattning, att hänsyn härtill måste tagas vid bedömande av personalbehovet för lantmäteristaten i länet. — Länsutredningen vill därjämte föreslå att medel beviljas för anställande av ytterligare personal vid hushållningssällskapets fiskeriavdelning. Medelsbehovet kan uppskattas till 40 000 kr/år, netto, vilket skulle kunna räcka som bidrag till anställande av en fiskmästare samt biträdespersonal. — Därjämte vill länsutredningen betona angelägenheten av iordningställandet av nedlagda flottleder så att hinder för fiskevandring och fiske borttages.

För länets rennäring föreslås följande åtgärder: Utvidgning av renbetesfjällens område. — Uppförande av ytterligare renstängsel längs riksgränsen mot Norge. — Uppförande av gränstängsel mellan lappbyar. — Fortsatt utbyggnad av vägar till lappbyar. — Bidrag till upprustning av bostadsbeståndet hos renskötarna. — Bättre betingelser för renslakt bör skapas (fler renkontrollslakterier, beteshagar, bättre organisation, viss upplys-

ningsverksamhet). — *Information om forskningsresultat samt rådgivning i organisatoriska och ekonomiska spörsmål. Kurser i driftsekonomisk bokföring. — Särskild utbildning för renskötare. — Ytterligare en instruktörstjänst vid lappväsendet. — Ett skrivbiträde vid lappväsendet. — Tryggare anställningsförhållanden för lappväsendets fiskerikonsulent.*

TABELLBILAGA

Tabell 1. Landareal, folkmängd samt folktäthet i kommunblock i Jämtlands län 1/11 1960.

Kommunblock	Landareal km ²	Folkmängd	Antal inv./km ²
Östersund	295	34 843	118,1
Strömsund	6 689	10 868	1,6
Sveg	11 777	15 415	1,3
Hammarstrand	2 539	10 787	4,2
Bräcke	2 079	6 871	3,3
Järpen	7 586	11 319	1,5
Krokom	6 202	16 214	2,6
Brunflo	1 952	12 013	6,2
Lit	2 959	9 894	3,3
Svenstavik	5 426	11 576	2,1
Jämtlands län	47 509	139 800	2,9

Tabell 2. Landareal, folkmängd samt folktäthet i kommuner i Jämtlands län 1/11 1960.

Kommun	Landareal, km ²	Folkmängd	Antal inv./km ²
Fors	479	2 996	6,3
Kälarne	1 170	3 512	3,0
Ragunda	921	4 588	5,0
Stugun	1 139	3 203	2,8
Bräcke	909	3 359	3,7
Revsund	1 365	5 017	3,7
Hackås	520	3 636	7,0
Brunflo	467	5 897	12,6
Rödön	556	6 637	11,9
Lit	884	3 344	3,8
Häggenås	480	1 797	3,7
Hammerdal	1 595	4 753	3,0
Ström	2 899	8 194	1,3
Frostviken	3 790	2 674	0,3
Hotagen	1 793	915	0,5
Föllinge	1 429	3 098	2,2
Offerdal	1 975	3 812	1,9
Alsen	449	1 752	3,9
Mörsil	450	2 503	5,6
Kall	2 225	1 284	0,6
Åre	1 883	2 771	1,5
Undersåker	2 162	2 989	1,4
Hallen	926	2 043	2,2
Oviken	1 129	2 706	2,4
Övre Ljungadalen	2 637	2 631	1,0
Berg	597	3 024	5,1
Rätan	761	1 748	2,3
Hede	2 811	3 113	1,1
Tännäs	2 290	2 202	1,0
Svegs landskommun	3 058	3 602	1,2
Hogdal	1 337	2 759	2,1
Lillhärddal	2 277	1 492	0,7
Frösö köping	84	8 725	103,3
Svegs köping	4	2 247	586,7
Östersund	54	24 777	463,1
Summa Jämtlands län	47 509	139 800	2,9
varav Jämtland ¹	35 733	124 385	3,5
varav Härjedalen ¹	11 776	15 415	1,3

¹ Till Härjedalen räknas här liksom i fortsättningen kommunerna Hede, Tännäs, Svegs lk, Svegs köping, Hogdal och Lillhärddal. Till Jämtland räknas övriga kommuner i länet.

Tabell 3. Tätortsbefolkningens andel av totalfolkmängden 1960 i kommunblock.

Kommunblock	Antal inv.	Tätortsbefolkningens storlek	
		Antal inv.	i % av blockets folkmängd
Östersund	34 843	31 461	90,3
Strömsund	10 868	3 521	32,4
Sveg	15 415	6 182	40,1
Hammarstrand	10 787	2 507	23,2
Bräcke	6 871	2 359	34,3
Järpen	11 319	3 838	33,9
Krokom	16 214	3 682	22,7
Brunflo	12 013	2 876	23,9
Lit	9 894	1 596	16,1
Svenstavik	11 576	1 853	16,0
Jämtlands län	139 800	59 875	42,8
Riket	—	—	72,8

Tabell 4. Tätortsbefolkningens andel av totalfolkmängden 1960 i kommuner.

Kommun	Ant. inv. i kommunen	Tätortsbefolkningens storlek	
		Antal inv.	i % av kommunens folkmängd
Fors	2 996	1 123	37,5
Kälarne	3 512	615	17,5
Ragunda	4 588	981	21,4
Stugun	3 203	403	12,6
Bräcke	3 359	1 744	51,9
Revsund	5 017	1 113	22,2
Hackås	3 636	309	8,5
Brunflo	5 897	1 763	30,0
Rödön	6 637	2 487	37,5
Lit	3 344	617	18,5
Häggenås	1 797	—	—
Hammerdal	4 753	979	20,6
Ström	8 194	2 777	33,9
Frostviken	2 674	744	27,8
Hotagen	915	—	—
Föllinge	3 098	764	24,7
Offerdal	3 812	216	5,7
Alsen	1 752	215	12,3
Mörsil	2 503	716	28,6
Kall	1 284	—	—
Åre	2 771	1 239	44,7
Undersåker	2 989	1 660	55,5
Hallen	2 043	223	10,9
Oviken	2 706	—	—
Övre Ljungadalen	2 631	330	12,5
Berg	3 024	715	23,6
Rätan	1 748	499	28,5
Hede	3 113	1 369	44,0
Tännäs	2 202	284	12,9
Svegs landskommun	3 602	839	23,3
Hogdal	2 759	931	33,7
Lillhärdal	1 492	512	34,3
Svegs köping	2 247	2 247	100,0
Frösö köping	8 725	7 531	86,3
Östersund	24 777	23 930	96,6
Jämtlands län	139 800	59 875	42,8
varav Härjedalen	15 415	6 182	40,1
varav Jämtland	124 385	53 693	43,2

Tabell 5. Tätorter i Jämtlands län, ordnade efter invånareantal.

Ordnings- nummer	Tätort	Ant. inv. 1/11 1960	Läge (kommun)
1	Östersund	23 930	Östersund
2	Frösön	7 280	Frösö köping
3	Strömsund	2 299	Ström
4	Sveg	2 247	Svegs köping
5	Bräcke	1 541	Bräcke
6	Krokom	1 353	Rödön
7	Brunflo	1 123	Brunflo
8	Järpen	1 108	Undersåker
9	Hammerdal	979	Hammerdal
10	Ytterhogdal	931	Hogdal
11	Hammarstrand	779	Ragunda
12	Gäddede	744	Frostviken
13	Mörsil	716	Mörsil
14	Gällö	706	Revsund
15	Bispgården	652	Fors
16	Lit	617	Lit
17	Kälarne	615	Kälarne
18	Näliden	591	Rödön
19	Föllinge	521	Föllinge
20	Lillhärdal	512	Lillhärdal
21	Ulriksfors	478	Ström
22	Bispfors	471	Fors
23	Åre	452	Åre
24	Svenstavik	433	Berg
25	Pilgrimstad	407	Revsund
26	Stugun	403	Stugun
27	Vemdalen	400	Hede
28	Hede	385	Hede
29	Ope	365	Brunflo
30	Undersåker	336	Undersåker
31	Älvros	334	Svegs landskommun
32	Åsarne	330	Övre Ljungadalen
33	Norra Hede	319	Hede
34	Duved	316	Åre
35	Hackås	309	Hackås
36	Ytterån	309	Rödön
37	Ulvkälla	302	Svegs landskommun
38	Funäsdalen	284	Tännäs
39	Hoverberg	282	Berg
40	Tandsbyn	275	Brunflo
41	Hedeviken	265	Hede
42	Södra Rätansbyn	251	Rätan
43	Valla	251	Frösö köping
44	Norra Rätansbyn	248	Rätan
45	Storlien	247	Åre
46	Laxsjö	243	Föllinge
47	Vaplan	234	Rödön
48	Ånn	224	Åre
49	Hallen	223	Hallen
50	Änge	216	Offerdal
51	Svensta	216	Undersåker
52	Trångsviken	215	Alsen
53	Nyhem	203	Bräcke
54	Linsell	203	Svegs landskommun
55	Ragunda	202	Ragunda

Tabell 6. Antal invånare 1/1 1962 i Jämtlands län inom olika avståndszoner från Östersund.

Avståndszon, km	Antal inv.	Procentuell be- folkningsfördelning
0—20	46 000	33,4
20—40	17 500	12,7
40—60	17 300	12,6
60—80	17 600	12,8
80—100	14 700	10,7
100—120	10 000	7,3
120—140	10 800	7,8
140—160	3 000	2,2
160—180	500	0,4
180—200	200	0,1
Summa länet	137 600	100,0

Tabell 7. Antal invånare 1/1 1962 i länets kommunblock inom olika avståndszoner från respektive blocks centralort.

Avstånds- zon	Östersund		Hammar- strand		Bräcke		Brunflo		Lit	
	ant. inv.	%	ant. inv.	%	ant. inv.	%	ant. inv.	%	ant. inv.	%
0—20	34 900	100	6 500	62	3 300	44	7 900	67	4 200	44
0—40	—	—	9 300	89	4 100	60	11 500	98	8 100	84
0—60	—	—	10 500	100	6 800	100	11 800	100	9 600	100
> 60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalt	34 900	100	10 500	100	6 800	100	11 800	100	9 600	100

Avstånds- zon	Strömsund		Krokom		Järpen		Svenstavik		Sveg	
	ant. inv.	%	ant. inv.	%	ant. inv.	%	ant. inv.	%	ant. inv.	%
0—20	5 700	54	6 800	43	6 200	56	5 800	51	5 000	33
0—40	7 100	69	12 500	79	9 600	86	10 500	92	9 400	62
0—60	7 900	75	14 700	92	10 900	98	10 700	94	11 500	76
> 60	2 600	25	1 200	8	200	2	700	6	3 600	24
Totalt	10 500	100	15 900	100	11 100	100	11 400	100	15 100	100

Tabell 8. Befolkning år 1960 i kommunblock i Jämtlands län, fördelad på åldersgrupper.

Kommunblock	0—14		15—39		40—64		65—w		Summa	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Östersund	8 186	23,5	12 649	36,3	10 566	30,3	3 442	9,9	34 843	100,0
Strömsund	2 681	24,7	3 455	31,8	3 358	30,9	1 374	12,6	10 868	100,0
Sveg	3 372	21,9	4 928	32,0	5 124	33,2	1 991	12,9	15 415	100,0
Hammarstrand	2 530	23,5	3 340	31,0	3 543	32,8	1 374	12,7	10 787	100,0
Bräcke	1 508	21,9	2 068	30,1	2 326	33,9	969	14,1	6 871	100,0
Järpen	2 464	21,8	3 320	29,3	3 901	34,5	1 634	14,4	11 319	100,0
Krokom	3 716	22,9	4 906	30,3	5 202	32,1	2 390	14,7	16 214	100,0
Brunflo	2 796	23,3	3 677	30,6	3 945	32,8	1 595	13,3	12 013	100,0
Lit	2 133	21,6	2 811	28,4	3 344	33,8	1 606	16,2	9 894	100,0
Svenstavik	2 581	22,3	3 511	30,3	3 787	32,7	1 697	14,7	11 576	100,0
Jämtlands län	31 967	22,9	44 665	31,9	45 096	32,3	18 072	12,9	139 800	100,0
Hela riket		22,0		33,0		32,7		12,0		100,0

Tabell 9. Befolkning år 1960 i kommuner i Jämtlands län, fördelad på åldersgrupper.

Kommun	0—14 år		15—39 år		40—64 år		65—w år		Summa	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Fors	729	24,3	952	31,8	954	31,8	361	12,0	2 996	100,0
Kälarne	753	21,4	981	27,9	1 221	34,8	557	15,9	3 512	100,0
Ragunda	1 054	23,0	1 355	29,5	1 567	34,2	612	13,3	4 588	100,0
Stugun	747	23,3	1 033	32,3	1 022	31,9	401	12,8	3 203	100,0
Bräcke	755	22,5	1 087	32,4	1 105	32,9	412	12,3	3 359	100,0
Revsund	1 100	21,9	1 470	29,3	1 751	34,9	696	13,9	5 017	100,0
Hackås	874	24,0	1 077	29,6	1 167	32,1	518	14,2	3 636	100,0
Brunflo	1 425	24,2	1 863	31,6	1 868	31,7	741	12,6	5 897	100,0
Rödön	1 505	22,7	2 051	30,9	2 119	31,8	972	14,6	6 637	100,0
Lit	715	21,4	981	29,3	1 110	33,2	538	16,1	3 344	100,0
Häggenås	396	22,0	503	28,0	617	34,3	281	15,6	1 797	100,0
Hammerdal	1 022	21,5	1 327	27,9	1 617	34,0	787	16,5	4 753	100,0
Ström	1 980	24,2	2 603	31,8	2 530	30,9	1 081	13,2	8 194	100,0
Frostviken	701	26,2	852	31,9	828	31,0	293	11,0	2 674	100,0
Hotagen	234	25,6	287	31,4	267	29,2	127	13,9	915	100,0
Föllinge	724	23,4	904	29,2	1 015	32,8	455	14,7	3 098	100,0
Offerdal	873	22,9	1 182	31,0	1 202	31,5	555	14,6	3 812	100,0
Alsen	380	21,7	482	27,5	609	34,8	281	16,0	1 752	100,0
Mörsil	531	21,2	720	28,8	901	36,0	351	14,0	2 503	100,0
Kall	275	21,4	358	27,9	434	33,8	217	16,9	1 284	100,0
Åre	600	21,7	851	30,7	937	33,8	383	13,8	2 771	100,0
Undersåker	638	21,3	871	29,1	1 055	35,3	425	14,2	2 989	100,0
Hallen	494	24,2	594	29,1	653	32,0	302	14,8	2 043	100,0
Frösö köping	2 240	25,7	3 396	38,9	2 375	27,2	714	8,2	8 725	100,0
Oviken	638	23,6	798	29,5	861	31,8	409	15,1	2 706	100,0
Övre Ljungadalen	561	21,3	822	31,2	865	32,9	383	14,6	2 631	100,0
Berg	724	23,9	899	29,7	956	31,6	445	14,7	3 024	100,0
Rätan	320	18,3	553	31,6	626	35,8	249	14,2	1 748	100,0
Hede	673	21,6	965	31,0	1 078	34,6	397	12,8	3 113	100,0
Tännäs	502	22,8	756	34,3	657	29,8	287	13,0	2 202	100,0
Svegs landskomm.	696	19,3	987	27,4	1 334	37,0	585	16,2	3 602	100,0
Svegs köping	570	25,4	857	38,1	643	28,6	177	7,9	2 247	100,0
Hogdal	634	23,0	904	32,8	871	31,6	350	12,7	2 759	100,0
Lillhårdal	297	19,9	459	30,8	541	36,3	195	13,1	1 492	100,0
Östersund	5 607	22,6	8 885	35,9	7 750	31,2	2 535	10,2	24 777	100,0
Jämtlands län ...	31 967	22,9	44 665	31,9	45 096	32,3	18 072	12,9	139 800	100,0
varav Jämtland	28 595	23,0	39 737	32,0	39 972	32,1	16 081	12,9	124 385	100,0
varav Härjedalen	3 372	21,9	4 928	31,9	5 124	33,2	1 991	12,9	15 415	100,0
Hela riket		22,0		33,3		32,7		12,0		100,0

Tabell 10. Tätortsbefolkningens och glesbygdsbefolkningens ålderssammansättning i Jämtlands län samt i länsdelarna Jämtland och Härjedalen.

Område	0—14 år		15—39 år		40—64 år		65—w år		Summa	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
<i>Jämtlands län</i>										
tätorter	14 495	24,2	21 030	35,1	18 255	30,5	6 095	10,2	59 875	100,0
glesbygd	17 472	21,9	23 635	29,6	26 841	33,5	11 977	15,0	79 925	100,0
<i>Jämtland</i>										
tätorter	13 035	24,3	18 871	35,1	16 336	30,4	5 451	10,2	53 693	100,0
glesbygd	15 560	22,0	20 866	29,5	23 636	33,4	10 630	15,1	70 692	100,0
<i>Härjedalen</i>										
tätorter	1 460	23,6	2 159	34,9	1 919	31,1	644	10,4	6 182	100,0
glesbygd	1 912	20,7	2 769	30,0	3 205	34,7	1 347	14,6	9 233	100,0

Tabell 11. Antal kvinnor per 1 000 män i olika åldersgrupper år 1960 i kommunblock.

Kommunblock	0—14 år	15—39 år	40—64 år	65—w år	Summa
Östersund	971	1 160	1 079	1 266	1 097
Strömsund	941	913	810	919	887
Sveg	920	841	834	821	853
Hammarstrand	907	896	884	980	904
Bräcke	1 057	1 005	808	974	943
Järpen	942	919	942	976	940
Krokom	915	891	890	921	901
Brunflo	944	872	901	892	901
Lit	898	834	898	903	880
Svenstavik	932	851	850	900	875
Jämtlands län	942	955	916	972	941
Hela riket	947	977	1 012	1 187	1 005

Tabell 12. Antal kvinnor per 1 000 män i olika åldersgrupper år 1960 i kommuner.

Kommun	0—14 år	15—39 år	40—64 år	65—w år	Summa
Fors	954	908	923	973	932
Kålarne	1 063	844	896	888	913
Ragunda	859	961	918	974	924
Stugun	930	806	799	995	854
Bräcke	1 052	991	870	1 102	975
Revsund	1 037	824	893	758	881
Hackås	864	841	847	919	859
Brunflo	900	929	910	1 008	925
Rödön	872	931	909	1 021	923
Lit	872	764	927	881	854
Häggenås	942	863	847	912	890
Hammerdal	886	877	898	915	892
Ström	932	940	820	880	892
Frostviken	969	836	781	1 078	875
Hotagen	857	901	880	649	845
Föllinge	1 028	891	894	791	906
Offerdal	936	821	835	941	868
Alsen	881	890	939	925	911
Mörsil	967	827	1 048	918	945
Kall	763	894	855	808	837
Åre	993	1 026	928	1 037	986
Undersåker	1 013	1 035	929	1 114	1 002
Hallen	893	768	887	961	862
Frösö köping	989	1 120	1 008	1 224	1 062
Oviken	1 085	822	896	1 045	936
Övre Ljungadalen ...	864	864	747	824	818
Berg	885	889	920	996	913
Råtan	963	790	847	671	821
Hede	814	900	815	956	857
Tännås	984	813	800	783	841
Svegs landskommun	955	859	746	746	814
Svegs köping	894	1 148	919	1 185	1 013
Hogdal	994	759	767	768	812
Lillhärdal	892	786	853	696	817
Östersund	965	1 190	1 119	1 309	1 124
Jämtlands län	942	955	916	972	941
varav Jämtland ...	945	965	931	992	953
varav Härjedalen ..	920	877	802	822	853
Hela riket	947	977	1 012	1 187	1 005

Tabell 13. Antal kvinnor per 1 000 män år 1960 inom tätorter och glesbygd.

Område	0—14 år	15—39 år	40—64 år	65—w år	Summa
Jämtlands län, tätort.	958	1 145	1 024	1 212	1 066
» glesb.	930	812	848	869	858
Hela riket, tätorter ..	951	1 031	1 064	1 334	1 052
» glesbygd ..	939	821	890	952	889
Jämtland, tätorter ...	963	1 155	1 042	1 242	1 079
» glesbygd ...	930	820	861	885	867
Härjedalen, tätorter ..	908	1 054	881	988	956
» glesbygd	929	758	758	752	790

Tabell 14. Befolkningsutveckling 1930—1961 inom rikets län.

Län	1930		1940		1950		1955		1960		1961		Urbaniseringsgrad 1960 ¹
	inv.	index	inv.	index	inv.	index	inv.	index	inv.	index	inv.	index	
Stockholms stad	502 207	100	590 543	118	745 936	149	785 945	156	806 903	161	807 127	161	100,0
Stockholms län	264 909	100	287 895	109	357 932	135	397 127	150	462 938	175	487 135	184	84,4
Uppsala län	137 868	100	138 089	100	154 791	112	161 383	117	167 856	122	169 959	123	71,0
Södermanlands län	189 182	100	192 135	102	214 254	113	220 946	117	227 924	120	230 354	122	71,3
Östergötlands län	309 995	100	316 754	102	347 996	112	355 344	115	357 785	115	358 031	116	72,8
Jönköpings län	231 557	100	241 982	105	271 905	117	279 753	121	285 401	123	286 331	124	70,0
Kronobergs län	155 535	100	151 391	97	157 751	101	159 482	103	159 094	102	159 072	102	54,2
Kalmar län	231 551	100	228 199	99	236 762	102	237 256	102	235 635	102	234 845	102	60,6
Gotlands län	57 448	100	58 444	102	59 054	103	56 927	99	54 209	94	53 662	93	41,9
Blekinge län	144 841	100	145 326	100	145 909	101	145 387	100	144 498	100	145 001	100	63,9
Kristianstads län	245 912	100	248 050	101	258 895	105	259 047	105	256 541	104	256 559	104	60,7
Malmöhus län	510 664	100	529 332	104	583 008	114	601 974	118	626 116	123	632 168	124	81,0
Hallands län	150 128	100	151 658	101	163 363	109	166 433	111	170 011	113	171 229	114	55,7
Göteborg, o. Bohus län	457 067	100	486 110	106	557 238	122	588 055	129	625 366	137	633 022	139	87,7
Älvsborgs län	313 199	100	329 211	105	358 506	114	368 068	118	375 037	120	376 460	120	65,1
Skaraborgs län	242 329	100	239 428	99	248 567	103	249 190	103	249 901	103	249 873	103	52,9
Värmlands län	269 945	100	267 786	99	280 149	104	288 580	107	291 026	108	290 245	108	59,0
Örebro län	219 236	100	226 252	103	247 890	113	256 174	117	262 534	120	263 291	120	73,5
Västmanlands län	161 708	100	169 067	105	203 803	126	218 393	135	232 195	144	235 195	145	78,6
Kopparbergs län	249 647	100	248 160	99	267 019	107	279 041	112	286 309	115	286 557	115	72,7
Gävleborgs län	279 780	100	274 304	98	284 993	102	292 541	105	293 395	105	294 261	105	68,8
Västernorrlands län	278 503	100	275 846	99	283 620	102	289 365	104	285 745	103	283 302	102	62,8
Jämtlands län	134 500	100	138 674	103	144 137	104	144 393	107	139 918	104	137 617	102	42,8
Västerbottens län	204 035	100	219 754	108	231 740	117	238 277	117	239 704	117	238 581	117	52,2
Norrbottnens län	199 825	100	216 148	108	241 602	121	251 031	126	261 958	131	262 582	131	64,3
Riket	6 141 571	100	6 370 538	104	7 046 920	115	7 290 112	119	7 498 770	122	7 542 459	123	72,8

¹ Tätortsbefolkningens andel av totalbefolkningen.

Källa: SOS. Folkmängden inom administrativa områden, för resp. år.

Tabell 15. Folkmängd 1950, 1955, 1960 och 1961 i kommunblock den 31/12 resp. år.

Kommunblock	Antal				Relativ förändring, %			
	1950	1955	1960	1961	1950/55	1955/60	1950/60	1960/61
Östersund	31 204	32 973	34 961	34 949	+ 5,7	+ 6,0	+ 12,0	± 0
Strömsund	10 908	10 978	10 859	10 488	+ 0,6	— 1,1	— 0,4	— 3,4
Sveg	16 115	15 707	15 441	15 095	— 2,5	— 1,7	— 4,2	— 2,2
Hammarstrand	11 755	11 927	10 828	10 519	+ 1,5	— 9,2	— 7,9	— 2,9
Bräcke	6 918	7 020	6 838	6 782	+ 1,5	— 2,6	— 1,2	— 0,8
Järpen	12 752	12 235	11 324	11 113	— 4,1	— 7,4	— 11,2	— 1,9
Krokom	17 930	17 670	16 219	15 890	— 1,5	— 8,2	— 9,5	— 2,0
Brunflo	12 282	12 530	11 952	11 760	+ 2,0	— 4,6	— 2,7	— 1,6
Lit	11 709	11 182	9 883	9 624	— 4,5	— 11,6	— 15,6	— 2,6
Svenstavik	12 523	12 130	11 613	11 397	— 3,1	— 4,3	— 7,3	— 1,9
Jämtlands län ..	144 096	144 352	139 918	137 617	+ 0,2	— 3,1	— 2,9	— 1,6

Tabell 16. Folkmängd 1930, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960 och 1961 inom nuvarande kommuner i Jämtlands län 31/12 resp. år.

Kommun	1930		1935		1940		1945		1950		1955		1960		1961	
	abs.	index	abs.	index	abs.	index	abs.	index	abs.	index	abs.	index	abs.	index	abs.	index
Fors	2 443	100	2 516	103	2 948	121	3 113	127	3 452	141	3 138	128	3 002	123	2 897	119
Kälarna	4 364	100	4 344	100	4 133	95	4 086	94	3 723	85	3 667	84	3 500	80	3 452	79
Ragunda	4 962	100	5 665	114	5 281	107	5 345	108	5 077	103	4 945	100	4 604	93	4 513	91
Stugun	3 232	100	3 229	100	3 140	97	3 514	109	3 226	100	3 844	119	3 222	100	3 109	96
Bräcke	3 496	100	3 408	97	3 268	93	3 239	93	3 195	91	3 353	96	3 338	95	3 330	95
Revsund	5 778	100	5 803	100	5 696	99	5 636	98	5 368	93	5 363	93	5 012	87	4 871	84
Häckås	4 080	100	4 164	102	4 105	101	3 998	98	3 855	94	3 760	92	3 644	89	3 574	88
Brunflo	4 964	100	5 084	102	5 171	104	5 425	109	5 794	117	6 071	122	5 840	118	5 841	118
Rödön	6 970	100	6 738	97	7 467	107	6 856	98	7 060	101	7 184	103	6 656	95	6 516	93
Lit	3 881	100	3 934	101	3 824	98	3 702	95	3 702	95	3 603	93	3 339	86	3 296	85
Hägenås	2 674	100	2 424	91	2 403	90	2 384	89	2 245	84	2 052	77	1 795	67	1 737	65
Hammerdal	6 365	100	6 430	101	6 184	97	6 135	96	5 762	91	5 527	87	4 749	75	4 591	72
Ström	9 190	100	8 912	97	8 717	95	8 574	93	8 306	90	8 188	89	8 183	89	7 945	86
Frostviken	2 447	100	2 499	102	2 479	101	2 472	101	2 602	106	2 790	114	2 676	109	2 543	104
Hofagen	1 068	100	1 091	102	1 139	107	1 048	98	959	90	964	90	911	85	915	86
Föllinge	3 587	100	3 610	101	3 591	100	3 598	100	3 522	98	3 422	95	3 094	86	2 991	83
Offerdal	4 362	100	4 463	102	4 471	102	4 453	102	4 275	98	4 173	96	3 812	87	3 748	86
Ålsen	2 300	100	2 286	99	2 201	96	2 228	97	2 114	92	1 927	84	1 746	76	1 720	75
Mörsil	2 855	100	2 829	99	2 620	92	3 012	105	2 775	97	2 613	92	2 505	88	2 492	87
Kall	1 656	100	1 645	99	1 655	100	1 533	93	1 441	87	1 418	86	1 276	77	1 218	74
Åre	2 916	100	3 025	104	3 013	103	3 051	105	3 160	108	3 053	105	2 789	96	2 746	94
Undersåker	2 872	100	2 917	102	3 248	113	3 446	120	3 428	119	3 279	114	2 983	104	2 929	102
Hallen	2 588	100	2 529	98	2 406	93	2 320	90	2 221	86	2 146	83	2 042	79	1 984	77
Frösö köp.	3 829	100	4 085	107	5 063	132	6 447	168	7 380	193	8 076	211	8 751	229	8 753	229
Öviken	3 353	100	3 381	101	3 279	98	3 196	95	3 123	93	2 921	87	2 704	81	2 623	78
Ö. Ljungadalen	2 731	100	2 734	100	2 705	99	2 749	101	2 732	100	2 710	99	2 632	96	2 570	94
Berg	3 053	100	3 011	99	3 077	101	3 085	101	3 116	102	3 138	103	3 039	100	3 004	98
Rätan	1 930	100	1 975	102	2 018	105	2 022	105	1 929	100	1 802	93	1 767	92	1 732	90
Hede	2 944	100	3 079	105	3 204	109	3 173	108	3 208	109	3 162	107	3 111	106	3 030	103
Tännäs	2 110	100	2 176	103	2 194	104	2 271	108	2 294	109	2 327	110	2 201	104	2 176	103
Svegs köp.	4 424	100	4 475	101	4 316	98	4 273	97	4 158	94	3 894	88	3 604	81	3 515	79
Svegs köp.	1 337	100	1 223	91	1 333	100	1 525	114	1 746	131	2 010	150	2 255	169	2 249	168
Hogdal	2 627	100	2 608	99	2 539	97	2 594	99	2 893	110	2 610	99	2 783	106	2 646	101
Lillhärda	1 882	100	1 963	104	2 068	110	1 957	104	1 816	96	1 704	91	1 487	79	1 479	79
Östersund	15 199	100	16 244	107	17 677	116	20 654	136	22 439	148	23 518	155	24 866	164	24 882	164
Länets	134 459	100	136 499	102	138 633	103	143 114	106	144 096	107	144 352	107	139 918	104	137 617	102
varav Jämtland	119 135	100	120 975	102	122 979	103	127 321	107	127 981	107	128 645	108	124 477	104	122 522	103
varav Härjedalen	15 324	100	15 524	101	15 654	102	15 793	103	16 115	105	15 707	102	15 441	101	15 095	99
Riket	6 142 191	100	6 249 489	102	6 370 538	104	6 673 956	109	7 046 920	115	7 290 112	119	7 498 770	122	7 542 459	123

Källa: SOS: Folkmängden inom administrativa områden, för resp. år.

Tabell 17. Folkmängd 1930, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960 och 1961 inom nuvarande församlingar i Jämtlands län 31/12 resp. år

Församling	1930		1935		1940		1945		1950		1955		1960		1961	
	abs.	index	abs.	index	abs.	index	abs.	index	abs.	index	abs.	index	abs.	index	abs.	index
Fors	2 443	100	2 516	103	2 948	121	3 113	127	3 452	141	3 138	128	3 002	123	2 897	119
Hällesjö	2 610	100	2 581	99	2 420	93	2 367	91	2 186	84	2 218	85	2 080	80	2 026	78
Håsjö	1 754	100	1 763	101	1 713	98	1 719	98	1 537	88	1 449	83	1 420	81	1 426	81
Ragunda	4 952	100	5 665	114	5 281	107	5 345	108	5 077	103	4 945	100	4 604	93	4 513	91
Borgvattnet	737	100	777	105	774	105	724	98	724	98	669	91	650	88	615	83
Stugun	2 495	100	2 452	98	2 366	95	2 790	112	2 502	100	3 175	127	2 572	103	2 494	100
Bräcke	2 608	100	2 573	99	2 421	93	2 392	92	2 369	91	2 559	98	2 594	99	2 620	100
Nyhem	888	100	835	94	847	95	847	95	826	93	794	89	744	84	710	80
Sundsjö	1 736	100	1 767	102	1 662	96	1 603	92	1 489	86	1 474	85	1 323	76	1 263	73
Revsund	2 693	100	2 651	98	2 618	97	2 652	98	2 581	96	2 665	99	2 562	95	2 533	94
Bodsjö	1 349	100	1 385	103	1 416	102	1 331	102	1 298	96	1 224	91	1 127	84	1 075	80
Hackås	1 679	100	1 711	102	1 657	99	1 654	99	1 623	97	1 559	93	1 471	88	1 468	87
Sunne	1 268	100	1 293	102	1 278	101	1 205	95	1 112	88	1 105	87	1 073	85	1 058	83
Näs	1 133	100	1 160	102	1 170	103	1 139	101	1 120	99	1 096	97	1 100	97	1 048	92
Lockne	1 892	100	1 931	102	1 904	101	1 904	101	1 952	103	1 923	102	1 833	97	1 793	95
Marieby	557	100	571	103	553	99	539	97	550	99	555	100	535	96	528	95
Brunflo	2 515	100	2 582	103	2 714	108	2 982	119	3 292	131	3 593	143	3 472	138	3 520	140
Rödön	2 901	100	2 837	98	3 058	105	2 784	91	2 902	100	2 881	99	2 736	94	2 699	93
Näskott	1 998	100	1 899	95	1 848	92	1 853	93	1 878	94	1 942	97	1 744	87	1 695	85
Aspås	1 069	100	1 049	98	1 324	124	1 025	96	1 028	96	966	90	893	84	868	81
Ås	1 002	100	953	95	1 237	123	1 194	119	1 252	125	1 395	140	1 283	128	1 254	125
Kyrkås	383	100	389	102	382	100	369	96	371	97	344	90	319	83	319	83
Lit	3 498	100	3 545	101	3 442	98	3 333	98	3 331	95	3 259	93	3 020	86	2 977	85
Häggenäs	2 674	100	2 424	91	2 403	90	2 384	89	2 245	84	2 052	77	1 795	67	1 737	65
Gåxsjö	1 114	100	1 132	102	1 108	99	1 044	94	943	85	904	81	712	64	678	61
Hammerdal	5 251	100	5 298	101	5 076	97	5 091	97	4 819	92	4 623	88	4 037	77	3 913	75
Ström	7 232	100	6 964	96	6 836	95	6 748	93	6 628	92	6 598	91	6 685	92	6 476	90
Alanäs	1 958	100	1 948	99	1 881	96	1 826	93	1 678	86	1 590	81	1 498	77	1 469	75
Frostviken	2 447	100	2 499	102	2 479	101	2 472	101	2 602	106	2 790	114	2 676	109	2 543	104
Hotagen	1 068	100	1 091	102	1 139	107	1 048	98	959	90	964	90	911	85	895	86
Laxsjö	1 194	100	1 161	97	1 169	98	1 110	93	1 065	89	998	84	940	79	913	76
Föllinge	2 393	100	2 449	102	2 422	101	2 488	104	2 457	103	2 424	101	2 154	90	2 078	87
Offerdal	4 362	100	4 463	102	4 471	102	4 453	102	4 275	98	4 173	96	3 812	87	3 748	86
Alsen	2 300	100	2 286	99	2 201	96	2 228	97	2 114	92	1 927	84	1 746	76	1 720	75

Forts.

Tabell 17, forts.

Församling	1930		1935		1940		1945		1950		1955		1960		1961	
	abs.	index	abs.	index	abs.	index	abs.	index	abs.	index	abs.	index	abs.	index	abs.	index
Mattmar	1 203	100	1 215	101	1 149	96	1 201	100	1 133	94	1 016	84	919	76	926	77
Mörsil	1 652	100	1 614	98	1 471	89	1 811	110	1 642	99	1 597	97	1 586	96	1 566	95
Kall	1 656	100	1 645	99	1 655	100	1 533	93	1 441	87	1 418	86	1 276	77	1 218	74
Åre	2 916	100	3 025	104	3 013	103	3 051	105	3 160	108	3 053	105	2 789	96	2 746	94
Undersåker	2 872	100	2 917	102	3 248	113	3 446	120	3 428	119	3 279	114	2 983	104	2 929	102
Hallen	1 407	100	1 381	98	1 324	94	1 299	92	1 209	86	1 175	84	1 116	79	1 112	79
Marby	871	100	837	96	802	92	765	88	739	85	697	80	655	75	616	71
Norderö	311	100	311	100	280	90	256	83	273	88	274	88	271	87	256	83
Frösö köp.	3 829	100	4 085	107	5 063	132	6 447	168	7 380	193	8 076	211	8 751	229	8 753	229
Oviken	2 141	100	2 192	102	2 109	99	2 049	96	2 048	96	1 900	89	1 767	87	1 717	80
Myssjö	1 212	100	1 189	98	1 170	97	1 147	95	1 075	89	1 021	84	937	77	906	75
Storsjö	594	100	597	101	633	107	636	107	649	109	647	109	624	105	608	102
Åsarne	1 055	100	1 039	98	990	94	1 015	96	1 010	96	1 030	98	1 027	97	997	95
Klövsjö	1 082	100	1 098	101	1 082	100	1 098	101	1 073	99	1 033	95	981	91	965	89
Berg	3 053	100	3 011	99	3 077	101	3 085	101	3 116	102	3 138	103	3 039	100	3 004	98
Rätan	1 930	100	1 975	102	2 018	105	2 022	105	1 929	100	1 802	93	1 767	92	1 732	90
Vemdalen	1 299	100	1 319	102	1 290	99	1 234	95	1 160	89	1 132	87	1 056	81	1 073	83
Hede	1 645	100	1 760	107	1 914	116	1 939	118	2 048	124	2 030	123	2 055	125	1 957	119
Tännäs	2 110	100	2 176	103	2 194	104	2 271	108	2 294	109	2 327	110	2 201	104	2 176	103
Linsell	1 197	100	1 192	100	1 157	97	1 136	95	1 128	94	1 057	88	990	83	923	77
Svegs landsf.	2 199	100	2 282	104	2 189	100	2 155	98	2 036	93	1 941	88	1 782	81	1 766	80
Älvros	1 028	100	1 001	97	970	94	982	96	994	97	896	87	832	81	826	80
Svegs köp.	1 337	100	1 223	91	1 333	100	1 525	114	1 746	131	2 010	150	2 255	169	2 249	168
Överhogdal	492	100	496	101	478	97	500	102	502	102	484	98	448	91	421	86
Ytterhogdal	1 686	100	1 665	99	1 658	98	1 737	103	2 077	123	1 817	108	2 036	121	1 935	115
Ångersjö	449	100	447	100	403	90	357	80	314	70	309	69	299	67	290	65
Lillhärdal	1 882	100	1 963	104	2 068	110	1 957	104	1 816	96	1 704	91	1 487	79	1 479	79
Östersund	15 199	100	16 244	107	17 677	116	20 654	136	22 439	148	23 518	155	24 866	164	24 882	164
Länets	134 459	100	136 499	102	138 633	106	143 114	106	144 096	107	144 352	107	139 918	104	137 617	102
varav Jämtland	119 135	100	120 975	102	122 979	103	127 321	107	127 981	107	128 645	108	124 477	104	122 522	103
varav Härjedalen	15 324	100	155 24	101	15 654	102	15 793	103	16 115	105	15 707	102	15 441	101	15 095	99
Riket	6 142 191	100	6 249 489	102	6 370 538	104	6 673 956	109	7 046 920	115	7 290 112	119	7 498 770	122	7 542 459	123

Källa: SOS: Folkmängden inom administrativa områden, för resp. år.

Folkmängdstalen har beräknats innanför 1961 års gränser.

Tabell 19. Förändring i åldersgruppernas storlek mellan åren 1950 och 1960. Absoluta tal.

Kommun	0—14 år			15—39 år			40—64 år			65—w år			Summa			
	Män	Kv.	Summa	Män	Kv.	Summa	Män	Kv.	Summa	Män	Kv.	Summa	Män	Kv.	Summa	
	Fors	87	57	144	149	124	273	64	17	81	22	30	52	278	—	168
Kälarne	63	13	76	128	85	213	40	12	52	66	60	126	165	50	215	215
Ragunda	81	174	255	198	161	359	35	2	33	51	48	99	193	289	482	482
Stugun	71	75	146	13	24	37	67	16	83	55	32	87	38	51	13	13
Bräcke	27	25	52	49	39	88	55	9	46	30	30	74	107	49	156	156
Revsund	129	125	254	179	103	282	37	30	67	94	31	125	177	167	344	344
Hackås	75	69	144	110	92	202	20	3	23	37	27	64	128	131	259	259
Brunflo	52	123	175	57	21	78	123	77	200	65	100	165	179	33	112	112
Rödön	186	175	361	147	112	259	75	17	58	79	83	162	179	221	400	400
Lit	130	140	270	55	141	196	6	2	8	47	59	112	138	224	362	362
Hägenås	105	67	172	130	84	214	16	31	47	13	8	21	264	190	454	454
Hammerdal	229	276	505	271	236	507	73	40	113	74	35	109	499	517	1 016	1 016
Ström	65	170	235	182	76	258	163	38	201	74	102	176	10	106	116	116
Frostviken	23	4	27	31	1	30	52	30	82	16	24	40	14	51	65	65
Hotagen	7	13	20	52	13	65	3	3	7	24	6	30	32	16	48	48
Föllinge	104	134	238	169	126	295	41	3	44	39	24	63	193	233	426	426
Offerdal	107	150	257	172	107	279	23	14	37	9	38	71	223	233	456	456
Ålsen	87	85	172	101	87	188	5	10	5	8	4	4	23	178	369	369
Mörsil	102	106	208	52	88	140	24	28	4	4	38	76	140	128	268	268
Kall	32	47	79	63	43	106	16	16	23	34	16	50	77	81	158	158
Åre	90	51	141	121	144	265	7	1	20	20	38	42	211	173	384	384
Undersåker	101	120	221	189	119	308	9	18	9	62	64	126	219	193	412	412
Hallen	32	51	83	59	54	113	0	35	21	21	35	56	70	105	175	175
Frösö köp.	43	75	118	176	224	400	335	243	578	79	159	238	633	701	1 334	1 334
Oviken	116	64	180	117	86	203	15	7	8	15	13	2	233	144	377	377
Övre Ljunga-																
dalen	37	41	78	77	51	128	48	36	84	25	13	38	41	43	84	84
Berg	72	66	138	44	31	75	34	4	38	27	56	83	55	37	92	92
Rätan	75	76	151	55	40	95	0	10	10	37	14	51	93	92	185	185
Hede	77	82	159	65	50	115	72	42	114	27	41	68	43	49	92	92
Tännäs	77	64	141	70	16	86	24	23	47	41	27	68	82	30	112	112
Svegs lk.	172	133	305	219	168	387	37	20	57	56	27	83	298	254	552	552
Svegs köp.	108	45	153	68	56	124	85	77	162	47	37	59	283	215	498	498
Hogdal	78	46	124	69	57	126	25	22	47	22	25	72	75	56	131	131
Lillhärdal	81	85	166	82	90	172	23	19	4	18	2	20	168	154	322	322
Östersund	90	170	260	68	20	48	678	567	1 245	394	512	906	1 094	1 269	2 363	2 363
Jämtlands län.	—2529	—2617	—5146	—3201	—2289	—5490	1 795	1 055	2 850	1 708	1 856	3 564	2 227	1 995	4 222	4 222
Hela riket	+2557	+4364	+1807	+3754	+457	+3297	+150 866	+124 819	+275 685	+75 077	+101 048	+176 125	+232 254	+221 046	+453 300	453 300

Anm. 1950 års folkmängdssiffror är beräknade inom 1960 års kommun- och länsgränser.

Tabell 20. Procentuella förändringar i åldersgruppernas storlek mellan åren 1950 och 1960

Kommun	0-14 år			15-39 år			40-64 år			65-w år			Summa		
	Män	Kv.	Summa	Män	Kv.	Summa	Män	Kv.	Summa	Män	Kv.	Summa	Män	Kv.	Summa
	Fors	18,9	-13,8	-16,5	23,0	-21,5	-22,3	11,4	-3,6	-	7,8	13,7	20,3	15,2	-10,4
Kälarne	14,7	-9,2	9,2	19,4	-15,9	-17,8	5,8	2,0	4,1	4,1	28,8	29,7	8,2	-2,9	5,8
Ragunda	12,5	-26,3	-19,5	22,3	-19,5	-20,9	4,5	0,3	2,2	2,2	19,7	18,9	7,5	-11,6	-9,5
Stugun	15,5	17,2	16,3	2,2	4,9	3,5	13,4	3,7	8,8	8,8	37,7	19,0	2,2	-3,3	0,4
Bräcke	6,8	6,1	6,4	9,9	7,8	8,8	10,3	-	4,3	4,3	18,1	25,6	6,7	+ 3,0	4,9
Revsund	19,3	-18,2	18,8	18,2	-13,4	-16,1	4,2	3,8	4,0	4,0	31,1	11,5	6,2	-6,6	6,4
Häckås	13,8	-14,6	14,1	15,8	-15,8	-15,8	3,3	0,6	2,0	2,0	15,9	12,2	6,1	-7,2	6,6
Brunflo	6,5	-15,4	10,9	5,6	2,3	4,0	14,4	9,5	12,0	2,8	21,4	28,6	2,6	+ 1,2	1,9
Rödön	18,8	-20,0	19,3	12,2	10,2	-11,2	7,3	1,7	2,8	2,8	19,7	20,3	4,9	-6,5	5,7
Lit.	25,4	-29,6	27,4	9,0	24,9	-16,7	1,0	0,4	0,7	0,7	22,7	30,6	7,1	-12,7	9,8
Hägenås	34,4	-25,5	30,3	32,5	-26,5	-29,8	4,6	9,9	7,1	8,1	22,0	10,3	16,6	-18,3	20,2
Hammerdal	29,7	-36,5	33,1	27,7	-27,6	-27,6	7,9	5,0	6,5	6,5	22,0	10,3	16,1	-17,6	17,6
Ström	6,0	-15,1	10,6	11,9	5,7	9,0	13,3	3,0	8,6	8,6	14,8	25,2	1,4	-2,7	1,4
Frostviken	6,1	1,1	3,7	6,3	0,3	3,4	12,6	9,4	11,0	11,0	12,8	18,8	1,0	+ 4,3	2,5
Hotagen	5,3	-10,7	7,9	25,6	8,7	18,5	2,2	3,3	2,7	2,7	45,3	13,6	6,1	-3,7	5,0
Föllinge	22,6	-26,7	24,7	26,1	-22,8	-24,6	8,3	0,6	4,5	4,5	18,1	13,6	10,6	-13,7	-12,1
Offerdal	19,2	-26,2	22,7	21,0	-16,7	-19,1	3,6	2,5	0,8	0,8	13,0	16,4	9,8	-11,6	-10,7
Alsén	30,1	-32,3	31,2	28,4	-27,7	-28,1	1,6	3,3	0,8	0,8	5,2	3,1	17,2	-17,6	17,4
Mörsil	27,4	-28,9	28,1	11,7	21,3	-16,3	5,2	6,5	5,0	5,0	26,2	29,2	9,8	-9,5	9,7
Kall	17,0	-28,3	22,3	25,0	-20,3	-22,8	6,4	3,4	5,0	5,0	39,5	19,8	9,9	-12,2	-11,0
Åre	23,0	-14,6	19,0	22,4	-25,0	-23,7	0,8	3,4	2,1	2,1	2,2	24,2	13,1	-11,2	-12,2
Undersåker	24,2	-27,2	25,7	30,6	-21,2	-26,1	1,7	3,4	0,8	0,8	44,6	40,0	12,8	-11,4	-12,1
Hallen	10,9	-18,0	14,4	14,9	-17,3	-16,0	± 0	10,2	5,1	5,1	15,8	31,0	6,0	-10,0	7,9
Frösö köp.	4,0	7,2	5,6	12,3	14,3	13,4	39,5	25,6	32,2	32,2	32,6	67,9	17,6	-18,5	-18,0
Oviken	27,5	-16,2	22,0	21,1	-19,3	-20,3	3,4	1,7	0,9	0,9	7,0	6,6	14,3	+ 9,9	-12,2
Övre Ljunga-															
dalen	10,9	-13,6	-12,2	14,9	-11,8	-13,4	10,7	10,8	10,8	10,8	13,5	8,1	2,8	-3,5	3,1
Berg	15,8	-16,3	16,0	8,5	6,8	-7,7	7,3	0,9	4,1	4,1	13,8	33,7	3,4	-2,5	3,0
Rätan	31,5	-32,6	32,1	15,1	-14,1	-14,7	± 0	3,6	1,6	1,6	33,0	16,3	8,8	-10,5	9,6
Hede	17,2	21,4	19,1	11,3	9,9	-10,6	13,8	9,5	11,8	11,8	15,3	26,8	2,5	-3,3	2,9
Tannås	23,3	-20,4	21,9	14,4	4,5	-10,2	7,0	8,6	7,7	7,7	34,3	27,3	6,4	-2,9	4,8
Svegs lk.	32,6	-23,1	30,5	29,2	-26,9	-28,2	5,1	3,6	4,5	4,5	20,1	12,1	13,0	-13,6	-13,3
Svegs köp.	56,0	+ 20,1	36,7	20,5	13,9	-16,9	34,0	33,3	33,6	33,6	37,3	62,7	34,0	+ 23,5	28,5
Hogdäl	20,0	-12,7	16,4	11,8	-12,8	-12,2	5,3	6,2	5,7	5,7	31,1	19,7	4,7	-4,3	4,5
Lillhärdal	34,0	-37,7	35,9	24,2	-30,8	-27,3	7,3	8,3	0,7	0,7	18,6	2,6	17,0	-18,7	-17,8
Östersund	3,3	+ 6,6	4,9	1,6	0,4	-0,5	22,8	16,1	19,1	19,1	56,0	55,4	10,3	+ 10,7	+ 10,5
Jämtlands län .	13,3	-14,4	-13,9	12,3	-9,5	-10,9	8,3	5,1	6,7	6,7	22,9	26,3	3,0	-2,9	-2,9
Hela riket	+ 0,3	-0,5	-0,1	+ 0,3	-0,04	+ 0,1	14,1	11,3	12,7	12,7	22,4	26,2	6,6	+ 6,3	+ 6,4

Anm. 1950 års folkmängdssiffror beräknade inom 1960 års kommun- och länsgränser.

Tabell 21. Födelsetal i kommuner i Jämtlands län för åren 1946—1961.

Kommun	Antal födda per år i ‰ av medelfolkmängd per år				Antal födda i % av antalet kvinnor i åldern 15—39 år. Medeltal per år	
	1946—1950	1951—1955	1956—1960	1961	1946—1950	1951—1960
Fors	18,8	16,0	14,5	14,0	11,4	9,4
Kälarne	16,0	13,6	12,0	10,9	10,1	9,5
Ragunda	16,2	16,7	15,1	12,4	9,4	9,6
Stugun	20,0	16,0	14,3	12,1	12,2	11,5
Bräcke	18,5	14,0	13,0	12,6	10,9	8,7
Revsund	16,8	13,9	12,1	11,0	10,9	9,6
Hackås	18,3	15,9	14,7	12,1	11,7	10,7
Brunflo	20,7	17,2	16,0	13,2	12,8	10,9
Rödön	18,5	16,5	13,3	12,0	10,9	9,5
Lit	17,7	13,9	11,1	10,2	10,9	9,0
Häggenås	18,3	14,0	12,0	16,2	12,2	9,7
Hammerdal	18,5	12,7	12,7	10,9	11,5	9,2
Ström	18,7	16,0	13,5	11,6	11,2	9,4
Frostviken	21,7	19,0	15,5	16,4	14,5	12,2
Hotagen	20,1	17,5	16,9	20,9	12,2	11,5
Föllinge	20,7	14,3	12,3	10,0	12,9	9,2
Offerdal	18,5	15,4	13,6	12,1	11,7	10,2
Alsen	18,8	15,2	12,6	12,0	12,5	9,9
Mörsil	20,5	13,4	12,6	12,8	13,1	9,2
Kall	17,1	16,7	12,1	7,1	11,7	10,4
Åre	18,1	16,5	14,0	14,7	10,0	9,2
Undersåker	19,0	14,4	12,2	11,7	10,6	8,5
Hallen	19,1	15,0	15,1	7,3	12,3	11,4
Frösö köping	26,8	19,5	18,8	13,9	13,1	9,2
Oviken	20,3	15,0	16,1	11,5	13,0	10,2
Övre Ljungadalen	18,3	13,7	13,5	13,7	10,9	9,1
Berg	17,1	16,3	13,0	11,8	11,9	10,4
Rätan	11,4	12,0	9,8	10,2	11,4	7,5
Hede	17,3	15,0	13,6	11,9	10,7	9,3
Tännäs	19,3	16,9	12,5	10,9	11,8	8,7
Svegs landskommun	16,7	13,4	10,9	9,7	10,6	8,7
Svegs köping	21,5	17,7	16,4	14,2	9,2	8,0
Hogdal	19,4	15,4	11,3	11,5	12,3	8,5
Lillhärdal	18,5	13,0	11,7	11,4	11,3	8,4
Östersund	21,1	16,4	14,2	13,2	9,4	7,6
Jämtlands län	19,4	15,6	13,8	12,3	11,1	9,2
Hela riket	18,0	15,1	14,2	14,0	9,9	8,7

Tabell 22. Födelseöverskott i kommuner i Jämtlands län 1946—1961, medeltal per år för femårsperioder.

Kommun	1946—1950		1951—1955		1956—1960		1961	
	Antal	% av medel-folk.	Antal	% av medel-folk.	Antal	% av medel-folk.	Antal	% av medel-folk.
Fors	+ 30,8	+ 9,0	+ 16,6	+ 5,2	+ 13,2	+ 4,2	+ 8	+ 2,7
Kälarne	+ 21,8	+ 5,7	+ 9,6	+ 2,6	+ 3,8	+ 1,1	— 9	— 2,6
Ragunda	+ 27,2	+ 5,3	+ 25,0	+ 5,6	+ 18,0	+ 3,8	— 3	— 0,6
Stugun	+ 34,2	+ 10,3	+ 34,0	+ 9,0	+ 17,6	+ 5,3	— 1	— 0,3
Bräcke	+ 21,2	+ 6,6	+ 9,8	+ 3,0	+ 9,4	+ 2,8	+ 9	+ 2,7
Revsund	+ 31,0	+ 5,7	+ 23,6	+ 4,4	+ 4,6	+ 0,9	+ 2	+ 0,4
Hackås	+ 24,6	+ 6,0	+ 21,0	+ 5,5	+ 17,2	+ 4,7	+ 4	+ 1,1
Brunflo	+ 58,6	+ 10,4	+ 48,6	+ 8,2	+ 41,0	+ 6,9	+ 10	+ 1,7
Rödön	+ 64,6	+ 8,5	+ 51,8	+ 6,9	+ 20,4	+ 2,9	— 18	— 2,7
Lit	+ 28,6	+ 7,7	+ 17,0	+ 4,7	+ 1,6	+ 0,5	+ 11	+ 3,3
Häggenås	+ 18,6	+ 8,1	+ 3,6	+ 1,7	— 2,0	— 1,0	+ 3	+ 1,7
Hammerdal	+ 43,6	+ 7,5	+ 17,0	+ 3,0	+ 1,4	+ 0,3	— 4	— 0,9
Ström	+ 78,8	+ 9,4	+ 43,0	+ 5,1	+ 33,6	+ 4,1	+ 18	+ 2,2
Frostviken	+ 31,0	+ 12,0	+ 25,8	+ 9,4	+ 15,8	+ 5,8	+ 19	+ 7,1
Hotagen	+ 9,0	+ 9,1	+ 8,0	+ 8,2	+ 8,6	+ 9,2	+ 6	+ 6,6
Föllinge	+ 38,4	+ 10,8	+ 18,2	+ 5,2	+ 5,6	+ 1,7	+ 6	+ 1,9
Offerdal	+ 33,4	+ 7,7	+ 23,8	+ 5,6	+ 9,4	+ 2,4	— 3	— 0,8
Alsen	+ 18,2	+ 7,9	+ 4,0	+ 2,0	— 1,2	— 0,7	+ 3	+ 1,7
Mörsil	+ 32,0	+ 10,8	+ 9,2	+ 3,4	+ 4,0	+ 1,6	+ 2	+ 0,8
Kall	+ 5,8	+ 3,9	+ 5,8	+ 4,1	+ 2,0	+ 1,5	— 6	— 4,7
Åre	+ 29,0	+ 9,3	+ 22,8	+ 7,4	+ 6,8	+ 2,3	+ 1	+ 0,4
Undersåker	+ 34,2	+ 10,0	+ 23,4	+ 6,8	+ 10,0	+ 3,2	+ 9	+ 3,0
Hallen	+ 12,8	+ 6,3	+ 10,4	+ 4,7	+ 11,4	+ 5,4	— 14	— 6,9
Frösö köping	+ 149,2	+ 20,3	+ 104,2	+ 13,5	+ 100,6	+ 11,8	+ 72	+ 8,2
Oviken	+ 30,2	+ 9,5	+ 12,8	+ 4,3	— 1,2	— 0,4	— 9	— 3,3
Övre Ljungadalen	+ 20,8	+ 7,9	+ 10,6	+ 3,9	+ 9,4	+ 3,5	+ 6	+ 2,3
Berg	+ 15,8	+ 4,9	+ 18,0	+ 5,7	+ 10,6	+ 3,4	+ 6	+ 2,0
Rätan	+ 15,4	+ 7,7	+ 5,6	+ 2,8	— 3,0	— 1,7	+ 4	+ 2,3
Hede	+ 23,2	+ 7,1	+ 19,0	+ 6,0	+ 15,6	+ 4,9	+ 7	+ 2,3
Tännäs	+ 19,6	+ 9,0	+ 15,4	+ 6,6	+ 10,4	+ 4,6	+ 4	+ 1,8
Svegs landskomm.	+ 30,0	+ 7,1	+ 8,8	+ 2,2	+ 2,8	+ 0,8	— 17	— 4,7
Svegs köping	+ 21,4	+ 12,8	+ 20,6	+ 10,7	+ 18,6	+ 8,7	+ 16	+ 7,1
Hogdal	+ 22,6	+ 8,2	+ 15,0	+ 5,6	+ 4,8	+ 1,8	+ 14	+ 5,0
Lillhärdal	+ 14,0	+ 7,4	+ 9,4	+ 5,2	— 0,4	— 0,3	+ 2	+ 1,3
Östersund	+ 263,6	+ 12,9	+ 205,0	+ 9,9	+ 151,6	+ 6,3	+ 117	+ 4,7
Länet	+ 1 356,8	+ 9,4	+ 914,4	+ 6,3	+ 571,2	+ 4,0	+ 275	+ 2,0
Hela riket	+ 54 331,0	+ 7,9	+ 39 496,4	+ 5,5	+ 33 499,4	+ 4,5	+ 30 982	+ 4,1

Tabell 23. Nettoflyttning, medeltal per år för femårsperioder för kommunblock.

Kommun-block	1951—55				1956—60				1961			
	Män	Kv.	S:a	I % av medel-folk.	Män	Kv.	S:a	I % av medel-folk.	Män	Kv.	S:a	I % av medel-folk.
Östersund	— 5	+ 30	+ 25	+ 0,8	+ 54	+ 102	+ 156	+ 4,6	— 68	— 78	— 146	— 4,2
Revsund	— 26	— 29	— 55	— 5,0	— 19	— 40	— 59	— 5,4	— 235	— 182	— 417	— 39,1
Bräcke	— 88	— 83	— 171	— 10,7	— 36	— 47	— 83	— 5,3	— 143	— 134	— 277	— 18,1
Hammarstr.	— 6	— 26	— 32	— 2,8	— 134	— 130	— 264	— 23,6	— 136	— 129	— 265	— 24,8
Bräcke	+ 4	— 3	+ 1	+ 0,1	— 29	— 26	— 55	— 7,9	— 36	— 26	— 62	— 9,1
Östern	— 89	— 81	— 170	— 13,7	— 100	— 101	— 201	— 17,2	— 95	— 103	— 198	— 17,7
Östern	— 71	— 76	— 147	— 8,1	— 161	— 161	— 322	— 19,0	— 193	— 123	— 316	— 19,7
Östern	— 11	— 16	— 27	— 2,2	— 75	— 73	— 148	— 12,1	— 133	— 106	— 239	— 20,2
Östern	— 66	— 79	— 145	— 12,7	— 128	— 125	— 253	— 24,1	— 161	— 105	— 266	— 27,3
Östern	— 59	— 65	— 124	— 10,1	— 70	— 67	— 137	— 11,5	— 101	— 95	— 196	— 17,0
Östern	— 417	— 428	— 845	— 5,1	— 698	— 668	— 1 366	— 9,6	— 1 301	— 1 081	— 2 382	— 17,2

Tabell 24. Nettoflyttning, medeltal per år för femårsperioder 1946—1960 samt för år 1961, för kommuner i Jämtlands län.

Kommun	Flyttningvinster (+) eller flyttning förluster (—), medeltal per år							
	1946—1950		1951—1955		1956—1960		1961	
	Antal	I % av mf	Antal	I % av mf	Antal	I % av mf	Antal	I % av mf
Fors	+ 37	+ 10,9	— 79	— 24,7	— 39	— 12,6	— 101	— 33,6
Kälarne	— 89	— 23,4	— 21	— 5,5	— 37	— 10,5	— 42	— 12,0
Ragunda	— 93	— 18,1	— 41	— 8,1	— 85	— 17,9	— 80	— 17,4
Stugun	— 91	— 27,5	+ 89	+ 23,5	— 142	— 42,4	— 84	— 26,1
Bräcke	— 32	— 9,9	+ 21	+ 6,4	— 17	— 5,0	— 20	— 6,0
Revsund	— 76	— 14,0	— 23	— 4,3	— 74	— 14,4	— 146	— 29,9
Hackås	— 52	— 12,8	— 47	— 12,2	— 39	— 10,6	— 69	— 18,9
Brunflo	+ 14	+ 2,5	+ 7	+ 1,1	— 74	— 12,4	— 44	— 7,5
Rödön	— 21	— 2,8	— 16	— 2,2	— 117	— 16,9	— 118	— 17,7
Lit	— 29	— 8,0	— 37	— 10,1	— 54	— 15,5	— 52	— 15,6
Häggensås	— 46	— 20,0	— 42	— 19,7	— 49	— 25,5	— 62	— 34,5
Hammerdal	— 118	— 20,3	— 65	— 11,5	— 152	— 29,8	— 152	— 32,0
Ström	— 135	— 16,2	— 67	— 8,0	— 25	— 3,0	— 263	— 32,1
Frostviken	— 3	— 1,2	+ 12	+ 4,3	— 35	— 12,8	— 154	— 57,5
Hotagen	— 27	— 27,5	— 7	— 7,2	— 18	— 19,4	— 2	— 2,2
Föllinge	— 48	— 13,5	— 38	— 11,1	— 71	— 22,0	— 108	— 34,9
Offerdal	— 69	— 16,0	— 44	— 10,4	— 80	— 20,1	— 60	— 15,7
Alsen	— 40	— 17,4	— 41	— 20,7	— 35	— 19,0	— 28	— 16,0
Mörsil	— 78	— 26,2	— 42	— 15,5	— 23	— 9,2	— 14	— 5,6
Kall	— 23	— 15,5	— 10	— 7,4	— 28	— 21,5	— 56	— 43,9
Åre	— 6	— 2,0	— 44	— 14,2	— 58	— 19,8	— 35	— 12,5
Undersåker	— 38	— 11,0	— 53	— 15,9	— 64	— 20,8	— 64	— 21,4
Hallen	— 30	— 14,8	— 26	— 11,8	— 29	— 13,6	— 43	— 21,1
Oviken	— 44	— 14,0	— 45	— 14,8	— 41	— 14,5	— 71	— 26,3
Övre Ljungad.	— 24	— 9,1	— 15	— 5,5	— 24	— 9,0	— 62	— 23,6
Berg	— 9	— 2,7	— 14	— 4,3	— 31	— 10,1	— 34	— 11,2
Rätan	— 27	— 13,4	— 31	— 16,9	— 12	— 6,8	— 20	— 11,3
Hede	— 17	— 5,2	— 28	— 8,9	— 19	— 6,0	— 89	— 28,6
Tännäs	— 19	— 8,8	— 10	— 4,1	— 23	— 10,1	— 29	— 13,2
Svegs landskom.	— 51	— 12,2	— 62	— 15,3	— 61	— 16,3	± 0	—
Hogdal	+ 39	+ 14,2	— 72	— 26,9	+ 30	+ 11,2	— 127	— 45,6
Lillhärdal	— 43	— 22,5	— 32	— 17,7	— 41	— 26,1	— 12	— 8,1
Frösö köping ..	+ 34	+ 4,7	+ 35	+ 4,5	+ 34	+ 4,0	— 59	— 6,7
Svegs köping ..	+ 26	+ 15,7	+ 32	+ 16,8	+ 32	+ 14,9	— 20	— 8,9
Östersund	+ 77	+ 3,7	+ 11	+ 4,7	+ 135	+ 5,6	— 62	— 2,5
Jämtlands län ..	— 1 151	— 8,0	— 845	— 5,1	— 1 366	— 9,6	— 2 382	— 17,2

mf = medelfolkmängden.

Källa: Statistiska centralbyrån (Preliminära sammandrag ang. folkmängdens förändringar, 1946—1961).

Tabell 25. Absolut och relativ nettoflyttning för rikets län 1956—1961.

Län	Flyttningvinster (+) eller flyttning förluster (—), antal per år						Flyttningvinster (+) eller flyttning förluster (—), i promille av folkmängden					
	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1956	1957	1958	1959	1960	1961
Stockholms stad	+ 4 275	+ 519	+ 1 313	+ 317	- 902	- 1 329	+ 5,4	+ 0,7	+ 1,6	+ 0,4	-	- 1,6
Stockholms län	+ 7 822	+ 9 937	+ 8 772	+ 10 168	+ 14 877	+ 19 765	+ 19,7	+ 24,4	+ 20,8	+ 23,5	+ 33,3	+ 41,6
Uppsala län	+ 438	+ 922	+ 260	+ 39	+ 695	+ 1 247	+ 2,7	+ 5,7	+ 1,6	+ 0,2	+ 4,2	+ 7,3
Södermanlands län . .	- 33	+ 224	+ 285	+ 1 094	+ 1 762	+ 1 603	- 0,1	+ 1,0	+ 1,3	+ 4,9	+ 7,8	+ 7,0
Östergötlands län . . .	- 238	+ 331	+ 155	+ 1 632	- 1 012	+ 696	- 0,7	+ 0,9	+ 0,4	+ 4,5	+ 2,8	+ 1,9
Jonköpings län	- 840	- 366	+ 337	+ 280	+ 236	+ 153	- 3,0	- 1,3	+ 1,2	+ 1,0	+ 0,8	+ 0,5
Kronobergs län	- 754	- 531	- 343	- 159	- 347	+ 72	- 4,7	- 3,3	- 2,2	+ 1,0	- 2,2	- 0,5
Kalmar län	- 1 202	- 751	- 215	- 1 054	- 1 232	- 1 771	- 5,1	- 3,2	- 0,9	- 4,4	- 5,2	- 7,5
Gotlands län	- 739	+ 695	- 636	+ 810	- 933	+ 663	- 13,0	- 12,3	- 11,3	- 14,5	- 16,9	- 12,3
Blekinge län	- 1 079	- 114	- 595	- 589	- 324	+ 204	- 7,4	- 0,8	- 4,1	- 4,1	- 2,2	+ 1,4
Kristianstads län . . .	- 1 331	- 1 392	- 1 234	- 938	- 813	+ 670	- 5,1	- 5,4	- 4,8	- 3,6	- 3,2	+ 2,6
Malmöhus län	+ 1 998	+ 3 020	+ 3 080	+ 2 201	+ 3 336	+ 3 724	+ 3,3	+ 5,0	+ 5,0	+ 3,6	+ 5,4	+ 5,9
Hallands län	- 253	+ 152	+ 286	+ 143	+ 159	+ 422	+ 1,5	+ 0,9	+ 1,7	+ 0,8	+ 0,9	+ 2,5
Göteborg, o. Bohus län .	+ 5 571	+ 5 352	+ 4 381	+ 2 563	+ 2 879	+ 3 644	+ 9,5	+ 9,0	+ 7,2	+ 4,2	+ 4,6	+ 5,8
Älvsborgs län	+ 39	+ 1 080	+ 710	+ 705	+ 656	+ 520	+ 0,1	+ 2,9	+ 1,9	+ 1,9	+ 1,8	+ 1,4
Skaraborgs län	+ 968	- 1 134	- 481	- 300	- 82	+ 742	- 3,9	+ 4,6	+ 1,9	+ 1,2	+ 0,3	+ 3,0
Värmlands län	+ 111	+ 482	- 464	- 617	- 256	- 1 247	+ 0,4	+ 1,7	- 1,6	- 2,1	- 0,9	+ 4,3
Örebro län	+ 1 185	+ 1 578	+ 375	- 519	+ 946	+ 270	+ 4,6	+ 6,1	+ 1,4	+ 2,0	+ 3,6	+ 1,0
Västmanlands län . . .	+ 2 927	+ 1 857	+ 440	+ 658	+ 2 172	+ 1 022	+ 13,4	+ 8,3	+ 1,9	+ 2,9	+ 9,4	+ 4,3
Kopparbergs län	+ 808	+ 1 780	+ 346	+ 83	+ 417	+ 306	+ 3,1	+ 6,3	+ 1,2	+ 0,3	+ 1,5	+ 1,1
Gävleborgs län	+ 155	+ 286	- 1 773	+ 846	- 1 037	+ 24	+ 0,5	+ 1,0	+ 6,0	+ 2,9	+ 3,5	+ 0,1
Västernorrlands län . .	- 1 078	- 1 455	- 1 557	- 1 772	- 2 794	- 3 353	- 3,7	- 5,0	- 5,4	- 6,1	- 7,9	- 11,8
Jämtlands län	- 1 212	- 1 586	- 1 415	- 1 092	- 1 469	- 2 777	- 8,4	- 11,0	- 9,9	- 10,4	- 10,4	- 20,0
Västerbottens län . . .	- 826	- 1 222	- 1 280	- 1 738	- 1 675	- 2 079	- 3,5	- 5,1	- 5,3	- 7,2	- 7,0	+ 8,7
Norrbottnens län	- 375	+ 795	+ 266	- 555	- 1 969	- 1 770	+ 1,5	+ 3,1	+ 1,0	+ 2,1	- 7,5	- 6,7

Källa: SOS: Folkmängden inom administrativa områden 1956—1960, Statistisk tidskrift 1962: 10

Tabell 26. Antal under perioden 2/11 1959—1/11 1960 utflyttade från och inflyttade till Jämtlands län samt nettoflyttningens storlek. Fördelning på åldersgrupper samt män och kvinnor.

Ålder	Män						Kvinnor						Summa män + kvinnor											
	Utflyttade		Inflyttade		Nettoflyttn.		Utflyttade		Inflyttade		Nettoflyttn.		Utflyttade		Inflyttade		Nettoflyttn.							
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%						
0—4	254	9,9	224	12,4	—	30	—	4,0	241	9,6	207	11,5	—	34	—	4,7	495	9,7	431	12,0	—	64	—	4,3
5—9	174	6,8	125	6,9	—	49	—	6,5	191	7,6	134	7,5	—	57	—	7,9	365	7,2	259	7,2	—	106	—	7,2
10—14	139	5,4	92	5,1	—	47	—	6,3	140	5,6	85	4,7	—	55	—	7,6	279	5,5	177	4,9	—	102	—	6,9
15—19	345	13,5	133	7,4	—	212	—	28,2	429	17,1	222	12,4	—	207	—	28,7	774	15,3	355	9,9	—	419	—	28,4
20—24	461	18,0	298	16,5	—	163	—	21,7	558	22,2	368	20,5	—	190	—	26,4	1 019	20,1	666	18,5	—	353	—	24,0
25—29	330	12,9	269	14,9	—	61	—	8,1	271	10,8	257	14,3	—	14	—	1,9	601	11,8	526	14,6	—	75	—	5,1
30—34	242	9,5	203	11,2	—	39	—	5,2	194	7,7	179	10,0	—	15	—	2,1	436	8,6	382	10,6	—	54	—	3,7
35—39	199	7,8	152	8,4	—	47	—	6,3	147	5,8	104	5,8	—	43	—	6,0	346	6,8	256	7,1	—	90	—	6,1
40—44	152	5,9	103	5,7	—	49	—	6,5	108	4,3	61	3,4	—	47	—	6,5	260	5,1	164	4,6	—	96	—	6,5
45—49	102	4,0	80	4,4	—	22	—	2,9	69	2,7	58	3,2	—	11	—	1,5	171	3,4	138	3,8	—	33	—	2,2
50—54	58	2,3	43	2,4	—	15	—	2,0	52	2,1	32	1,8	—	20	—	2,8	110	2,2	75	2,1	—	35	—	2,4
55—59	31	1,2	29	1,6	—	2	—	0,3	33	1,3	26	1,5	—	7	—	1,0	64	1,3	55	1,5	—	9	—	0,6
60—64	32	1,3	21	1,2	—	11	—	1,5	38	1,5	25	1,4	—	13	—	1,8	70	1,4	46	1,3	—	24	—	1,6
65—69	16	0,6	15	0,8	—	1	—	0,1	16	0,6	17	0,9	—	1	—	0,1	32	0,6	32	0,9	—	0	—	0
70—	22	0,9	18	1,0	—	4	—	0,5	27	1,1	18	1,0	—	9	—	1,2	49	1,0	36	1,0	—	13	—	0,9
Summa	2 557	100,0	1 805	100,0	—	752	—	100,0	2 514	100,0	1 793	100,0	—	721	—	100,0	5 071	100,0	3 598	100,0	—	1473	—	100,0

Källa: Folkbokföreningens in- och utflyttningsslängder.

Tabell 27. *Utflyttningar från och inflyttningar till Jämtlands län 1955—1961. Fördelning på in- och utflyttningslän.*

	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	
Ut. t. A ...	526	532	506	455	548	522	785	Stockholm stad
In. f. A ...	368	317	323	316	266	277	6	
Res.	— 158	— 215	— 183	— 139	— 282	— 245	— 779	
Ut. t. B ...	396	442	462	484	480	639	755	Stockholms län
In. f. B ...	208	211	189	192	237	249	231	
Res.	— 188	— 231	— 273	— 292	— 243	— 390	— 524	
Ut. t. C ...	156	173	171	146	173	183	229	Uppsala län
In. f. C ...	97	91	96	88	64	113	89	
Res.	— 59	— 82	— 75	— 58	— 109	— 70	— 140	
Ut. t. D ...	119	59	53	155	161	175	245	Södermanlands län
In. f. D ...	87	62	44	46	48	53	71	
Res.	— 32	+ 3	— 9	— 109	— 113	— 122	— 174	
Ut. t. E ...	99	72	52	80	95	83	92	Östergötlands län
In. f. E ...	51	56	48	49	41	65	53	
Res.	— 48	— 16	— 4	— 31	— 54	— 18	— 39	
Ut. t. F ...	61	57	54	31	54	79	32	Jönköpings län
In. f. F ...	29	47	36	25	26	33	36	
Res.	— 32	— 10	— 18	— 6	— 28	— 46	+ 4	
Ut. t. G ...	21	16	24	18	21	22	16	Kronobergs län
In. f. G ...	10	26	29	17	38	34	8	
Res.	— 11	+ 10	+ 5	— 1	+ 17	+ 12	— 8	
Ut. t. H ...	36	34	24	49	35	20	39	Kalmar län
In. f. H ...	38	28	19	29	16	29	24	
Res.	+ 2	— 6	— 5	— 20	— 19	+ 9	— 15	
Ut. t. I ...	1	19	18	18	10	20	12	Gotlands län
In. f. I ...	13	11	12	4	33	8	8	
Res.	+ 12	— 8	— 6	— 14	+ 23	— 12	— 4	
Ut. t. K ...	13	20	12	22	15	28	25	Blekinge län
In. f. K ...	14	13	10	16	30	11	17	
Res.	+ 1	— 7	— 2	— 6	+ 15	— 17	— 8	
Ut. t. L ...	73	44	27	54	35	17	34	Kristianstads län
In. f. L ...	42	18	36	51	32	31	20	
Res.	— 31	— 26	+ 9	— 3	— 3	+ 14	— 14	
Ut. t. M ...	61	76	82	71	92	126	87	Malmöhus län
In. f. M ...	61	55	51	69	46	59	65	
Res.	± 0	— 21	— 31	— 2	— 46	— 67	— 22	
Ut. t. N ...	26	19	18	32	18	25	23	Hallands län
In. f. N ...	13	9	8	14	12	20	20	
Res.	— 13	— 10	— 10	— 18	— 6	— 5	— 3	
Ut. t. O ...	128	215	141	148	120	104	146	Göteborgs o. Bohus län
In. f. O ...	66	67	53	77	115	96	75	
Res.	— 62	— 148	— 138	— 71	— 5	— 8	— 71	
Ut. t. P ...	60	53	65	47	90	92	63	Älvsborgs län
In. f. P ...	44	60	70	37	53	59	66	
Res.	— 16	+ 7	+ 5	— 10	— 37	— 33	+ 3	
Ut. t. R ...	69	51	45	51	53	67	102	Skaraborgs län
In. f. R ...	39	60	45	38	22	28	38	
Res.	— 30	+ 9	± 0	— 13	— 31	— 39	— 64	
Ut. t. S ...	91	123	148	136	163	141	150	Värmlands län
In. f. S ...	55	82	71	73	103	110	116	
Res.	— 35	— 41	— 77	— 63	— 60	— 31	— 34	

Fort.

Tabell 27, forts.

	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	
Ut. t. T....	140	123	153	120	104	141	168	Örebro län
In. f. T....	68	86	78	57	100	69	66	
Res.	— 72	— 37	— 75	— 63	— 4	— 72	— 102	
Ut. t. U ...	208	228	141	231	242	350	421	Västmanlands län
In. f. U ...	127	119	89	110	105	115	147	
Res.	— 81	— 109	— 52	— 121	— 137	— 235	— 274	
Ut. t. W ..	366	372	343	315	297	440	446	Kopparbergs län
In. f. W ...	206	250	170	232	190	195	233	
Res.	— 160	— 122	— 173	— 83	— 107	— 245	— 213	
Ut. t. X ...	468	475	464	357	435	473	615	Gävleborgs län
In. f. X ...	345	323	312	301	277	336	357	
Res.	— 123	— 152	— 152	— 56	— 158	— 137	— 258	
Ut. t. Y ...	1 014	1 083	1 016	964	787	790	871	Västernorrlands län
In. f. Y....	845	873	808	833	933	856	631	
Res.	— 169	— 210	— 208	— 131	+ 146	+ 66	— 240	
Ut. t. AC ..	329	373	328	256	284	297	270	Västerbottens län
In. f. AC	262	287	237	268	333	308	293	
Res.	— 67	— 86	— 91	+ 12	+ 49	+ 11	+ 23	
Ut. t. BD ..	128	239	289	216	193	162	169	Norrbottens län
In. f. BD ..	182	181	123	132	156	216	160	
Res.	+ 54	— 58	— 166	— 84	— 38	+ 54	— 9	
Ut. t. Utl. .	84	90	99	139	104	75	7	Utlandet
In. f. Utl .	217	310	317	158	133	228	265	
Res.	+ 133	+ 220	+ 218	+ 19	+ 29	+ 153	+ 188	

Källa: Folkbokföringens in- och utflyttningslängder för Jämtlands län. Åren 1955—1959 bearbetade av P.A.Hoflin, Östersund. År 1961 enligt Statistisk tidskrift 1961: 10.

Tabell 28. Antal förvärvsarbetande i Jämtlands län och i hela riket 1940, 1950 och 1960 samt förändringen 1940/60.

	Antal förvärvsarbetande			Förändring, %		
	1940	1950	1960	1940/50	1950/60	1940/60
Jämtlands län	63 090	60 490	56 522	— 4,1	— 6,6	— 10,4
därav män	49 244	47 131	42 403	— 4,3	— 10,0	— 13,9
» kvinnor	13 846	13 359	14 119	— 3,5	+ 5,7	+ 2,0
Hela riket				+ 3,5	+ 4,5	+ 8,1
därav män				+ 4,4	— 0,3	+ 4,0
» kvinnor				+ 1,1	+ 17,9	+ 19,3

Källa: Folkräkningen 1940, 1950 och 1960.

Tabell 29. Antal förvärvsarbetande med relativ fördelning på olika näringsgrenar i länet och hela riket 1950 och 1960.

Näringsgren	Jämtlands län				Hela riket	
	Antal		Fördelning, %		Fördelning, %	
	1950	1960	1950	1960	1950	1960
Jordbruk och skogsbruk	24 562	17 707	40,6	31,3	20,3	13,8
Industri m. gruvbrytning	8 161	8 209	13,5	14,5	32,7	36,0
Byggnadsverksamhet	6 115	7 552	10,1	13,4	7,9	9,1
Samfärdsel	5 024	4 723	8,3	8,4	8,1	7,5
Handel	5 676	5 975	9,4	10,6	13,5	13,5
Tjänster	10 272	11 978	17,0	21,2	16,7	19,8
Ospec. verksamhet	680	378	1,1	0,6	0,8	0,3
Summa	60 490	56 522	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: Folkräkningarna 1950 och 1960.

Tabell 30. Antal förvärvsarbetande inom olika näringsgrenar i Jämtlands län 1950 och 1960 samt förändringen 1950/60 i länet och hela riket.

Näringsgren	Jämtlands län		Förändring, 1950—1960		
	Antal		Länet		Riket
	1950	1960	Antal	%	%
Jordbruk och skogsbruk	24 562	17 707	— 6 855	— 27,9	— 29,2
Industri med gruvbrytning	8 161	8 209	+ 48	+ 0,6	+ 15,2
Byggnadsverksamhet	6 115	7 552	+ 1 437	+ 23,5	+ 20,8
Samfärdsel	5 024	4 723	— 301	— 6,0	— 3,5
Handel	5 676	5 975	+ 299	+ 5,3	+ 5,7
Tjänster	10 272	11 978	+ 1 706	+ 16,6	+ 20,1
Ospec. verksamhet	680	378	— 302	—	—
Summa	60 490	56 522	— 3 968	— 6,6	+ 4,5

Källa: Folkräkningarna 1950 och 1960.

Tabell 31. Förvärvsarbetande män och kvinnor 1950 och 1960 samt förändringen 1950/60 i länet och hela riket.

Näringsgren	1950		1960		Förändring, 1950—1960, %			
	Män	Kv.	Män	Kv.	Länet		Hela riket	
					Män	Kv.	Män	Kv.
Jord- o. skogsbr.	22 372	2 190	16 646	1 061	— 25,6	— 51,6	— 29,5	— 26,4
Industri	13 156	1 120	14 524	1 237	+ 10,4	+ 10,4	+ 14,2	+ 27,2
Samfärdsel	4 048	976	3 649	1 074	— 9,9	+ 10,0	— 4,4	+ 0,8
Handel	3 580	2 096	3 327	2 648	— 7,1	+ 26,3	— 4,9	+ 18,1
Tjänster	3 975	6 977	4 257	8 099	+ 7,1	+ 16,1	+ 16,7	+ 21,4
Summa	47 131	13 359	42 403	14 119	— 10,0	+ 5,7	— 0,3	+ 17,9

Källa: Folkräkningarna 1950 och 1960.

Tabell 32. Antal förvärvsarbetande män och kvinnor med relativ fördelning på näringsgrenar samt andelen kvinnor inom resp. grupp år 1960.

Näringsgren	Antal			Relativ fördeln.			Andel kvinnor %
	Män	Kv.	S:a	Män	Kv.	S:a	
<i>Jord- och skogsbruk</i>	16 646	1 061	17 707	39,2	7,5	31,3	6,0
Jordbruk	9 374	968	10 342	22,1	6,8	18,3	9,4
Skogsbruk	7 223	81	7 304	17,0	0,6	12,9	1,1
Fiske	49	12	61	0,1	0,1	0,1	19,7
<i>Gruvdrift och mineralbrytning</i>	98	1	99	0,2	—	0,2	1,0
<i>Tillverkningsindustri</i>	6 130	1 044	7 174	14,5	7,4	12,7	14,6
Livsmedels, Dryckesvaru med tobak	813	525	1 338	1,9	3,7	2,4	39,2
Textil, Beklädnads	203	231	434	0,5	1,7	0,8	53,2
Trä, Möbel- och inredning	1 085	16	1 101	2,5	0,1	1,9	1,5
Pappers	616	23	639	1,5	0,2	1,1	3,6
Grafisk	244	68	312	0,6	0,5	0,6	2,2
Läder, Gummi	65	4	69	0,2	—	0,1	5,8
Kemisk, Kol- och mineralolja	88	21	109	0,2	0,1	0,2	1,9
Jord- och sten	407	9	416	1,0	0,1	0,7	2,2
Metall, Maskin- och elektro	1 040	35	1 075	2,4	0,2	1,9	3,3
Transportmedels	1 447	73	1 520	3,4	0,5	2,7	4,8
Div. tillv. ej spec. verks.	122	39	161	0,3	0,3	0,3	24,2
<i>Byggnads- och anläggningsverksamhet</i> ...	7 394	158	7 552	17,5	1,1	13,3	2,1
<i>El-, gas- och vattenverk</i>	902	34	936	2,1	0,2	1,6	3,6
<i>Handel</i>	3 327	2 648	5 975	7,8	18,8	10,6	44,3
Partihandel	796	150	946	1,9	1,1	1,7	15,9
Detaljhandel, livsmedel	990	1 067	2 057	2,3	7,6	3,6	51,9
Detaljh., Textil o. beklädn., Bosättn.	582	559	1 141	1,3	4,0	2,0	49,0
Detaljhandel inom andra branscher ..	573	670	1 243	1,4	4,7	2,2	53,9
Bank och försäkr. Fastighetsförv.	386	202	588	0,9	1,4	1,1	34,4
<i>Samfärdsel</i>	3 649	1 074	4 723	8,6	7,6	8,4	22,7
<i>Tjänster</i>	3 964	8 014	11 978	9,4	56,8	21,2	66,9
Förvaltn. Annan off. tj. Litterär verks.	2 004	1 218	3 222	4,7	8,6	5,7	37,8
Undervisning	791	1 464	2 255	1,9	10,4	4,0	64,9
Sjukvård	459	1 675	2 134	1,1	11,9	3,8	78,5
Uppdragsverksamhet	203	74	277	0,5	0,5	0,5	26,7
Husligt arbete	6	2 119	2 125	± 0	15,0	3,8	99,7
Hotell- och restaurangverksamhet ...	247	1 025	1 272	0,6	7,3	2,2	80,6
Hygien och pers. tjänst	254	439	693	0,6	3,1	1,2	63,3
Ospecificerad verksamhet	293	85	378	0,7	0,6	0,7	22,5
Summa	42 403	14 119	56 522	100,0	100,0	100,0	25,0
därav							
Jord- och skogsbruk	16 646	1 061	17 707	39,2	7,5	31,3	6,0
Industri	14 524	1 237	15 761	34,3	8,8	27,9	7,8
Servicenäringsgr.	11 233	11 821	23 054	26,5	83,7	40,8	51,3
(inkl. Ospecificerad verksamhet) ..							

Källa: Folkräkningen 1960.

Tabell 33. Antal förvärvsarbetande inom olika industrigrenar i Jämtlands län 1950 och 1960 samt industrigrenarnas relativa andel av totala antalet förvärvsarbetande i länet och i hela riket.

Industrigren	Jämtlands län				Hela riket	
	Antal		%		%	
	1950	1960	1950	1960	1950	1960
Gruvbrytning	12 ¹	99 ¹	0,0	0,2	0,5	0,7
Metallindustri	1 879	2 595	4,6	4,6	12,4	15,6
Jord- och stenindustri	460	416	0,8	0,7	1,6	1,4
Träindustri	1 243	1 101	2,1	1,9	3,1	2,9
Papper- och grafisk industri	876	951	1,4	1,7	3,2	3,8
Livsmedelsindustri	1 220	1 338	2,0	2,4	3,1	3,4
Textil och- sömnadsindustri	878	434	1,5	0,8	5,3	4,3
Läder-, hår- och gummiindustri	339 ¹	69 ¹	0,6	0,1	1,8	0,6
Kemisk och kemisk-teknisk ind.	82	109	0,1	0,2	1,1	1,2
Byggnads- och anläggningsv.	6 115	7 552	10,1	13,3	7,9	9,1
El-, gas- och vattenverk	1 037	936	1,7	1,6	0,9	1,1
Ej specificerad verksamhet	135	161	0,2	0,3	0,3	0,8
Summa industri	14 276	15 761	23,6	27,8	41,2	45,0
Totala ant. förvärvsarbetande	60 490	56 522	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: Folkräkningarna 1950 och 1960.

¹ Grupperna ej fullt jämförbara 1950 och 1960.

Tabell 34. Förändring av antalet förvärvsarbetande i olika industrigrenar 1950 och 1960 i Jämtlands län och hela riket.

Industrigrenar	Jämtlands län			Riket
	Totala antalet	Förändring		Relativ förändring
		Absolut	Relativ	
	1960	1950/60	1950/60	1950/60
Gruvbrytning ¹	99	+ 87	—	+ 66,0
Metallindustri	2 595	+ 716	+ 38,0	+ 35,3
Jord- och stenindustri	416	— 44	— 9,6	— 7,8
Träindustri	1 101	— 142	— 11,4	— 5,7
Pappers- och grafisk industri	951	+ 75	+ 8,6	+ 25,6
Livsmedelsindustri	1 338	+ 118	+ 9,7	+ 17,1
Textil- och sömnadsindustri	434	— 444	— 50,6	— 21,7
Läder-, hår- och gummiindustri ¹	69	— 270	— 79,6	— 13,7
Kemisk och kemisk-teknisk industri	109	+ 27	+ 32,9	+ 16,3
Byggnads- o. anläggningsverksamhet	7 552	+ 1 437	+ 23,5	+ 20,8
El-, gas- och vattenverk	936	— 101	— 9,7	+ 20,3
Ej. spec. verksamhet	161	+ 26	—	—
Summa industri	15 761	+ 1 485	+ 10,4	+ 16,3
Totala antalet förvärvsarbetande	56 522	— 3 968	— 6,6	+ 4,5

Källa: Folkräkningarna 1950 och 1960.

¹ Grupperna ej fullt jämförbara 1950 och 1960.

Tabell 35. Antal arbetsställen inom industrin 1955—1960 i Jämtlands län samt absolut och relativ förändring mellan 1955 och 1960 i länet och hela riket.

Industrigrupp	Antal arbetsställen i Jämtlands län						Förändring 1955—1960				
							Jämtl. län		Hela riket		
	1955	1956	1957	1958	1959	1960	Absol.	Rel. %	Absol.	Rel. %	
Gruvindustri	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2,0
Metall- o. verkstadsindustri	56	52	51	49	49	50	-6	-10,7	-187	-3,3	
Jord- o. stenindustri	16	16	15	15	14	12	-4	-25,0	-166	-13,2	
Träindustri	42	39	40	40	37	35	-7	-16,7	-407	-12,9	
Massa- o. pappersindustri	5	5	5	5	5	5	0	0	-1	0,3	
Grafisk industri	10	10	9	9	9	9	-1	-10,0	-10	-1,2	
Livsmedelsindustri	32	29	28	25	26	26	-6	-18,7	-237	-11,0	
Dryckesvaror o. tobaksind.	4	2	2	2	2	2	-2	-50,0	-70	-19,6	
Textil- o. sömnadsindustri	5	4	4	4	4	3	-2	-40,0	-274	-17,3	
Läder-, hår- o. gummiind.	3	3	3	2	2	2	-1	-33,3	-90	-12,9	
Kemisk o. kem.-tekn. ind.	—	—	—	1	1	1	+1	—	+34	+6,5	
El-, gas- o. vattenverk	34	32	34	38	37	37 ¹	+3	+8,8	+389	+57,3	
Summa industri	207	192	191	190	186	182	-25	-12,1	-1021	-5,9	

Källa: Industrierättelser, 1955—1960 (avser endast arbetsställen med mer än 5 anställda).

¹ Då elverken ännu ej finns redovisade, har hela gruppen El-, gas- och vattenverk satts lika stor 1960 som 1959.

Tabell 36. Antal sysselsatta inom industrin 1955—1960 i Jämtlands län samt absolut och relativ förändring mellan 1955 och 1960 i länet och hela riket.

Industrigrupp	Antal sysselsatta i Jämtlands län						Förändring 1955—1960			
							Jämtl. län		Hela riket	
	1955	1956	1957	1958	1959	1960	Absol.	Rel. %	Absol.	Rel. %
Gruvindustri	—	—	—	—	—	—	—	—	+1 010	+6,4
Metall- o. verkstadsindustri	1 404	1 368	1 357	1 304	1 317	1 437	+33	+2,4	+49 455	+13,1
Jord- och stenindustri	403	356	333	298	299	281	-122	-30,3	-1 500	-3,6
Träindustri	709	663	656	679	604	629	-80	-11,3	-3 403	-4,7
Massa- och pappersindustri	631	622	579	504	519	532	-99	-15,7	+6 432	+11,2
Grafisk industri	234	244	223	231	227	239	+5	+2,1	+2 430	+6,2
Livsmedelsindustri	549	520	549	553	589	597	+48	+8,7	+2 107	+3,8
Dryckesvaru- o. tobaksind.	106	111	102	99	99	109	+3	+2,8	-794	-6,8
Textil- o. sömnadsindustri	228	120	121	95	117	119	-109	-47,8	-10 719	-10,2
Läder-, hår- o. gummivaru- industri	26	28	25	15	17	17	-9	-24,6	+1 163	+3,6
Kemisk o. kem.-tekn. ind.	—	—	—	6	6	5	+5	—	+5 078	+14,8
El-, gas- o. vattenverk ...	612	620	630	753	670	670 ¹	+58	+9,5	+1 181	+5,7
Summa industri	4 902	4 652	4 575	4 537	4 464	4 635	-267	-5,4	+52 440	+6,1

Källa: Industrierättelser, 1955—1960 (avser endast arbetsställen med mer än 5 anställda).

¹ Se not tabell 35.

Tabell 37. Antal sysselsatta per arbetsställe inom industrin 1955 och 1960 i Jämtlands län och hela riket.

Industrigrupp	Jämtlands län		Hela riket	
	1955	1960	1955	1960
Gruvindustri	—	—	153	167
Metall- o. verkstadsindustri	25	29	66	77
Jord- och stenindustri	25	23	33	36
Träindustri	17	17	23	25
Massa- och pappersindustri	126	106	174	194
Grafisk industri	23	27	46	50
Livsmedelsindustri	17	23	26	30
Dryckesvaru- och tobaksindustri ...	27	55	33	38
Textil- o. sömnadsindustri	46	40	66	72
Läder-, hår- och gummiindustri	9	9	46	55
Kemisk och kemisk-teknisk industri	—	5	65	70
El-, gas- och vattenverk	18	18 ¹	31	21 ¹
Summa industri	24	25	50	56

Källa: Industrierättelser 1955 och 1960 (avser endast företaget med mer än 5 anställda).

¹ Se not tabell 35.

Tabell 38. Antal arbetare samt använd drivkraft inom industrin 1955 och 1960 i Jämtlands län och hela riket.

Industrigrupp	Jämtlands län						Hela riket	
	Antal arbetare		Använd drivkraft hästkrafter ¹		Använd drivkraft per arbetare		Använd drivkraft per arbetare	
	1955	1960	1955	1960	1955	1960	1955	1960
Gruvindustri	—	—	—	—	—	—	24,2	35,0
Metall- och verkstadsindustri	1 174	1 177	2 676	3 812	2,3	3,2	8,2	9,5
Jord- och stenindustri	363	244	3 053	2 932	8,4	12,0	9,6	12,0
Träindustri	626	558	6 626	8 468	10,6	15,2	8,2	9,5
Massa- och pappersindustri	538	448	23 233	33 898	43,2	75,7	31,5	39,6
Grafisk industri	142	148	216	206	1,5	1,4	1,8	2,1
Livsmedelsindustri	419	446	1 943	2 663	4,6	6,0	7,1	7,8
Dryckesvaruindustri	83	79	790	683	9,5	8,6	5,6	6,4
Textil- och sömnadsindustri	205	100	921	429	4,5	4,3	2,8	2,8
Läder-, hår- och gummivaruind.	19	13	18	50	0,9	3,8	4,5	5,2
Kemisk o. kemisk-teknisk industri	—	4	—	—	—	—	12,7	14,6
El-, gas- och vattenverk	414	454 ²	778	1 138 ²	1,9	2,5 ²	8,1	8,3 ²
Samtliga industrigrupper	3 983	3 671	40 454	54 279	10,2	14,8	9,2	11,3

Källa: Industrierättelser 1955 och 1960 (avser endast företag med mer än 5 anställda).

¹ Använd drivkraft avser endast de för omedelbar maskindrift, ej de för generatordrift använda motorerna.

² Se not tabell 35.

Tabell 39. Förvärsarbetande i kommunblocken 1950 och 1960 samt förändringen 1950/60.

Kommunblock	Jordbr. Skogsbr.	Ind. m. hantv.	Byggn.o. anlägg.	Handel	Sam- färdsel	Tjänster	Sum- ma ¹	Industri	Service- närings	Stads- närings	Män	Kvinnor
<i>Östersunds-blocket</i>												
1950	928	2 264	1 228	2 684	1 617	4 700	13 550	3 492	9 001	12 622	8 982	4 568
1960	785	3 008	1 555	2 866	1 524	5 547	15 399	4 563	9 937	14 614	9 691	5 708
Abs förändring	- 143	+ 744	+ 327	+ 182	- 93	+ 847	+ 1 849	+ 1 071	+ 936	+ 1 992	+ 709	+ 1 140
Rel »	84,6	132,9	126,6	106,8	94,2	118,0	113,6	130,7	110,4	115,8	107,9	125,0
Rel fördelning 1950	6,8	16,7	9,1	19,8	11,9	34,7	100,0	25,8	66,4	93,2	66,3	33,7
» 1960	5,1	19,5	10,1	18,6	9,9	36,0	100,0	29,6	64,5	94,2	62,9	37,1
<i>Strömsunds-blocket</i>												
1950	2 028	494	669	325	335	534	4 410	1 163	1 194	2 382	3 613	797
1960	1 497	378	842	396	307	721	4 183	1 220	1 424	2 686	3 309	874
Abs förändring	- 531	- 116	+ 173	+ 71	- 28	+ 187	- 227	+ 57	+ 230	+ 304	- 304	+ 77
Rel »	73,8	76,5	125,9	121,8	91,6	135,0	94,9	104,9	119,3	112,8	91,6	109,7
Rel fördelning 1950	46,0	11,2	15,2	7,4	7,6	12,1	100,0	26,4	27,1	54,0	81,9	18,1
» 1960	35,8	9,0	20,1	9,5	7,3	17,2	100,0	29,2	34,0	64,2	79,1	20,9
<i>Svegs-blocket</i>												
1950	3 646	510	787	452	537	982	6 968	1 297	1 971	3 322	5 678	1 290
1960	2 367	518	1 305	529	547	1 112	6 436	1 823	2 188	4 069	5 082	1 354
Abs förändring	- 1 279	+ 8	+ 518	+ 77	+ 10	+ 130	- 532	+ 526	+ 217	+ 747	- 596	+ 64
Rel »	64,9	101,6	165,8	117,0	101,9	113,2	92,4	140,6	111,0	122,5	89,5	105,0
Rel fördelning 1950	52,3	7,3	11,3	6,5	7,7	14,1	100,0	18,6	28,3	47,7	81,5	18,5
» 1960	36,8	8,0	20,3	8,2	8,5	17,3	100,0	28,3	34,0	63,2	79,0	21,0
<i>Hammarstrands-blocket</i>												
1950	2 080	788	704	281	336	499	4 766	1 492	1 116	2 686	3 923	843
1960	1 700	553	605	291	318	575	4 059	1 158	1 184	2 359	3 276	783
Abs förändring	- 380	- 235	- 99	+ 10	- 18	+ 76	- 707	- 334	+ 68	- 327	- 647	- 60
Rel »	81,7	70,2	85,9	103,6	94,6	115,2	85,2	77,6	106,1	87,8	83,5	92,9
Rel fördelning 1950	43,6	16,5	14,8	5,9	7,0	10,5	100,0	31,3	23,4	56,4	82,3	17,7
» 1960	41,9	13,6	14,9	7,2	7,8	14,2	100,0	28,5	29,2	58,1	80,7	19,3
<i>Bräcke-blocket</i>												
1950	1 384	308	286	208	282	334	2 829	594	824	1 445	2 329	500
1960	1 096	306	318	210	265	464	2 670	624	939	1 574	2 127	543
Abs förändring	- 288	- 2	+ 32	+ 2	- 17	+ 130	- 159	+ 30	+ 115	+ 129	- 202	+ 43
Rel »	79,2	99,4	111,2	101,2	94,0	138,9	94,4	105,1	114,0	108,9	91,3	108,6
Rel fördelning 1950	48,9	10,9	10,1	7,3	10,0	11,8	100,0	21,0	29,1	51,1	82,3	17,7
» 1960	41,0	11,5	11,9	7,9	9,9	17,4	100,0	23,4	35,2	59,0	79,7	20,3

Forts.

Tabell 39, forts.

<i>Järpen-blocket</i>	1950	930	548	300	497	849	5 368	1 478	1 646	3 225	4 222	1 146
	1960	656	639	330	487	851	— 838	1 295	1 668	2 992	3 486	1 044
Abs förändring		— 274	+ 91	+ 30	— 10	+ 2	— 838	— 183	+ 22	+ 233	— 736	— 102
Rel		71,8	116,6	110,0	98,0	100,2	84,4	87,6	101,3	92,8	82,6	91,1
Rel fördelning	1950	39,9	10,2	5,6	9,3	15,8	100,0	27,5	30,7	60,1	78,7	21,3
	1960	34,0	14,1	7,3	10,8	18,8	100,0	28,6	36,8	66,0	77,0	23,0
<i>Krokomblocket</i>	1950	3 949	606	461	421	846	7 715	1 920	1 728	3 766	6 174	1 541
	1960	2 734	741	430	379	883	6 297	1 854	1 692	3 563	4 991	1 306
Abs förändring		— 1 215	+ 135	— 31	— 42	+ 37	— 1 418	— 66	— 36	— 203	— 1 183	— 235
Rel		69,2	122,3	93,3	90,0	104,4	81,6	96,6	97,9	94,6	80,8	84,8
Rel fördelning	1950	51,2	7,9	6,0	5,5	11,0	100,0	24,9	22,4	48,8	80,0	20,0
	1960	43,4	11,8	6,8	6,0	14,0	100,0	29,4	26,9	56,6	79,3	20,7
<i>Brunflo-blocket</i>	1950	2 376	473	346	375	533	5 059	1 381	1 251	2 683	4 094	965
	1960	1 678	559	382	374	695	4 709	1 532	1 451	3 031	3 732	977
Abs förändring		— 698	+ 86	+ 36	— 1	+ 162	— 350	+ 151	+ 200	+ 348	— 362	+ 12
Rel		70,6	118,2	110,4	99,7	130,4	93,1	110,9	116,0	113,0	91,2	101,2
Rel fördelning	1950	47,0	9,3	6,8	7,4	10,5	100,0	27,3	24,7	53,0	80,9	19,1
	1960	35,6	11,9	8,1	7,9	14,8	100,0	32,5	30,8	64,4	79,3	20,7
<i>Lils-blocket</i>	1950	2 757	421	284	293	478	4 683	812	1 055	1 926	3 833	850
	1960	1 921	441	263	214	541	3 748	782	1 018	1 827	3 017	731
Abs förändring		— 836	+ 20	— 21	— 79	+ 63	— 935	— 30	— 37	— 99	— 816	— 119
Rel		69,7	104,8	92,6	73,0	113,2	80,0	96,3	96,5	94,9	78,7	86,0
Rel fördelning	1950	58,9	9,0	6,1	6,3	10,2	100,0	17,3	22,5	41,1	81,8	18,2
	1960	51,3	11,8	7,0	5,7	14,4	100,0	20,9	27,2	48,7	80,5	19,5
<i>Svensstans-blocket</i>	1950	3 271	390	233	334	493	5 142	755	1 060	1 871	4 283	859
	1960	2 391	547	278	308	589	4 491	910	1 175	2 100	3 712	779
Abs förändring		— 880	+ 157	— 45	— 26	+ 96	— 651	+ 155	+ 115	+ 229	— 571	— 80
Rel		73,1	140,3	119,3	92,2	119,5	87,3	120,5	110,8	112,2	86,7	90,7
Rel fördelning	1950	63,6	7,6	4,5	6,5	9,6	100,0	14,7	20,6	36,4	83,3	16,7
	1960	53,2	12,2	6,2	6,9	13,1	100,0	20,3	26,2	46,8	82,7	17,3

Källa: Folkräkningarna 1950 och 1960. 1 Gruppen Ej spec. verksamhet ingår i summan, men är ej särskilt redovisad.

Tab. 40. Antal förväruksarbetande inom olika näringsgrenar år 1960 i kommuner.

Kommun	Primära näringsgrenar				Sekundära näringsgrenar										Samtliga näringsgrenar					
	Jordbr. o. skogsbruk		Ind. utom byggn.v.		Summa		Byggnadsverksamh.		Samfärdsel		Handel		Tjänster		Ospec. verksamh.		Summa			
	ant.	%	ant.	%	ant.	%	ant.	%	ant.	%	ant.	%	ant.	%	ant.	%	ant.	%		
Fors	363	32,3	195	17,4	558	49,7	203	18,1	114	10,2	86	7,7	162	14,4	—	—	565	50,3	1 123	100
Kälarna	700	52,7	83	6,3	783	59,0	173	13,0	111	8,4	77	5,8	178	13,4	6	0,5	545	41,0	1 328	100
Ragunda	673	39,2	260	15,2	933	54,4	260	15,2	116	6,8	132	7,7	258	15,0	16	0,9	782	45,6	1 715	100
Stugun	664	54,4	98	8,0	762	62,4	142	11,6	88	7,2	73	6,0	155	12,7	1	0,1	459	37,6	1 221	100
Bräcke	396	29,5	223	16,6	619	46,1	145	10,8	154	11,5	133	9,9	286	21,3	5	0,4	723	53,9	1 342	100
Revsund	824	43,1	353	18,4	1 177	61,5	196	10,2	166	8,7	102	5,3	247	12,9	26	1,4	737	38,5	1 914	100
Häckås	745	49,3	225	14,9	970	64,2	162	10,7	97	6,4	85	5,6	197	13,0	—	—	1 141	35,8	1 511	100
Brunflo	651	27,7	553	23,5	1 204	51,2	315	13,4	178	7,6	253	10,8	379	16,1	22	0,9	1 547	48,7	2 605	100
Rödön	686	26,3	834	32,0	1 520	58,3	289	11,1	144	5,5	230	8,8	422	16,2	—	—	1 085	41,7	2 605	100
Lit	646	49,4	105	8,0	751	57,4	202	15,4	72	5,5	98	7,5	181	13,8	5	0,4	558	42,6	1 309	100
Hägenås	394	52,9	87	11,7	481	64,6	62	8,3	49	6,6	33	4,4	113	15,2	7	0,9	264	35,4	745	100
Hammerdal	881	52,0	149	8,8	1 030	60,8	177	10,4	93	5,5	132	7,8	247	14,6	15	0,9	664	39,2	1 694	100
Ström	1 168	36,8	310	9,8	1 478	46,6	489	15,4	250	7,9	336	10,6	575	18,1	42	1,3	1 692	53,4	3 170	100
Frostviken	329	32,5	68	6,7	397	39,2	353	34,8	57	5,6	60	5,9	146	14,4	—	—	616	60,8	1 013	100
Hotagen	198	57,9	8	2,3	206	60,2	45	13,2	21	6,1	15	4,4	55	16,1	—	—	136	39,8	342	100
Föllinge	644	54,9	53	4,5	697	59,4	144	12,3	76	6,5	77	6,6	170	14,5	10	0,9	477	40,6	1 174	100
Offerdal	859	57,3	108	7,2	967	64,5	199	13,3	89	5,9	79	5,3	163	10,9	2	0,1	532	35,5	1 499	100
Mörsil	347	51,3	110	16,2	457	67,5	164	16,2	40	7,2	29	4,3	73	10,8	5	0,7	220	32,5	677	100
Kall	284	56,6	23	4,6	307	61,2	84	16,7	25	5,0	24	4,8	62	12,4	—	—	195	38,8	502	100
Åre	268	23,9	119	10,6	387	34,5	140	12,5	205	18,3	92	8,2	287	25,6	10	0,9	734	65,5	1 121	100
Undersåker	264	21,8	248	20,5	512	42,3	199	16,5	127	10,5	118	9,8	248	20,5	5	0,4	697	57,7	1 209	100
Hallen	459	60,0	55	7,2	514	67,2	61	8,0	56	7,3	30	3,9	93	12,2	11	1,4	251	32,8	765	100
Oviken	566	58,8	82	8,5	648	67,3	100	10,4	48	5,0	52	5,2	110	11,4	7	0,7	315	32,7	963	100
Övre Ljungadalen	650	60,5	44	4,1	694	64,6	112	10,4	69	6,4	74	6,9	125	11,6	—	—	380	35,4	1 074	100
Berg	523	48,3	102	9,4	625	57,7	122	11,3	85	7,8	78	7,2	173	16,0	—	—	458	42,3	1 083	100
Rätan	336	45,0	54	7,2	390	52,2	141	18,9	59	7,9	47	6,3	102	13,7	8	1,1	357	47,8	747	100
Hede	470	36,7	110	8,6	580	45,3	323	25,3	101	7,9	102	8,0	173	13,5	—	—	699	54,7	1 279	100
Tännäs	390	44,3	49	5,6	439	49,9	167	19,0	64	7,3	51	5,8	132	15,0	27	3,1	441	50,1	880	100
Svegs lk	717	48,9	84	5,7	801	54,6	237	16,2	112	7,6	80	5,5	215	14,7	21	1,4	665	45,4	1 466	100
Hogdäl	392	34,4	70	6,1	462	40,6	365	32,0	84	7,4	61	5,4	164	14,4	3	0,3	677	59,4	1 139	100
Lillhärdal	325	51,3	31	4,9	356	56,2	89	14,1	29	4,6	38	6,0	120	19,0	1	0,2	277	43,8	633	100
Svegs köping	73	7,0	174	16,7	247	23,8	124	11,9	157	15,1	197	19,0	308	29,6	6	0,6	792	76,2	1 039	100
Frösö köping	226	5,9	611	16,1	837	22,0	468	12,3	316	8,3	632	16,6	1 541	40,6	5	0,1	2 962	78,0	3 799	100
Östersund	278	2,5	2 319	20,9	2 597	23,4	1 036	9,4	1 182	10,7	2 200	19,9	3 953	35,7	109	1,0	8 480	76,6	11 077	100
Summa länet	17 707	31,3	8 209	14,5	25 916	45,9	7 552	13,4	4 723	8,4	5 975	10,6	11 978	21,2	378	0,7	30 606	54,1	56 522	100
varav Jämtland	15 340	30,6	7 691	15,4	23 031	46,0	6 247	12,5	4 176	8,3	5 446	10,9	10 866	21,7	320	0,6	27 055	54,0	56 086	100
varav Härjedalen	2 367	36,8	518	8,0	2 885	44,8	1 305	20,3	547	8,5	529	8,2	1 112	17,3	58	0,9	3 551	55,2	6 436	100
Hela riket	13,7		36,1		49,8		9,1		7,4		13,5		19,8		0,4		50,2		100	

Tab. 41. Absolut och relativ förändring i antalet förvävsarbetande inom olika näringsgrenar 1950—1960

Kommun	Primära näringsgrenar				Sekundära näringsgrenar								Samtliga näringsgrenar							
	Jordbr. och skogsbruk		Ind. utom bygn.v.		Summa		Byggnadsv.		Samfärdsl.		Handel		Tjänster		Ospeck. verks.		Summa			
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.		
Fors	44	10,8	185	48,7	229	29,1	63	23,7	14	10,9	±	0	18	12,5	34	14,1	93	14,1	322	22,3
Kälarne	210	23,1	62	42,8	272	35,8	1	0,6	8	6,7	4	4,9	60	50,8	4	9,0	45	9,0	227	14,6
Ragunda	242	26,4	65	20,0	307	24,8	12	4,4	5	4,1	3	2,3	26	11,2	20	1,0	8	1,0	315	15,5
Stugun	94	12,4	15	18,1	79	9,4	24	14,5	1	1,1	7	10,6	32	26,0	7	9	9	2,0	70	5,4
Bräcke	78	16,5	60	36,8	18	2,8	31	27,2	9	5,5	6	4,7	70	32,4	12	13,5	86	13,5	68	5,3
Revsund	381	31,6	26	8,0	355	23,2	10	4,9	4	2,5	10	8,9	26	11,8	13	3,2	23	3,2	332	14,8
Hackås	189	20,2	39	21,0	150	13,4	4	36,1	2	2,0	18	26,9	25	14,5	33	5,1	23	5,1	99	6,1
Brunflo	252	27,9	41	8,0	211	14,9	75	31,3	8	4,3	46	22,2	113	42,5	11	10,4	215	10,4	99	6,1
Rödön	360	34,4	114	12,0	474	23,8	1	0,3	75	34,2	19	7,6	15	3,4	76	14,6	186	14,6	660	20,2
Lit	257	28,5	16	18,0	241	24,3	30	17,4	13	15,3	29	42,0	20	12,4	31	6,7	35	6,7	206	13,6
Häggensås	180	31,4	6	6,5	181	27,9	23	59,0	23	31,9	14	29,8	36	46,8	1	21	21	8,6	165	18,1
Hammerdal	399	31,2	60	28,7	459	30,8	33	15,7	43	31,6	36	21,4	7	2,9	0	105	13,6	564	25,0	
Ström	335	22,3	132	29,9	467	24,0	32	7,0	42	14,4	66	24,4	142	32,8	27	22,5	225	15,3	242	7,1
Frostviken	196	37,3	16	30,8	180	31,2	141	66,5	14	32,6	5	9,1	45	44,6	10	19,5	195	46,3	15	1,5
Hotagen	98	33,1	9	52,9	107	34,2	12	36,4	1	5,0	5	25,0	3	5,2	3	2	2	1,5	105	23,5
Föllinge	277	30,1	29	35,4	306	30,5	19	15,2	14	22,6	14	22,2	22	14,9	12	57	57	13,6	249	17,5
Ofverdal	374	30,3	18	14,3	392	28,8	96	93,2	17	23,6	5	6,8	21	14,8	13	126	126	31,0	266	15,1
Ålsen	106	23,4	31	22,0	137	23,1	9	16,4	1	2,1	12	29,3	2	2,7	3	1	1	0,5	138	16,9
Mörsil	42	11,7	91	30,0	133	20,1	28	20,6	2	2,4	3	4,4	16	10,7	5	40	40	9,0	93	8,4
Kall	113	28,5	5	17,9	118	27,8	7	9,1	2	7,4	2	9,1	16	20,5	2	11	11	5,3	129	20,4
Åre	197	42,4	40	25,2	237	38,0	19	15,7	6	2,8	10	12,2	29	9,2	22	28	28	3,7	265	19,1
Undersåker	136	34,5	121	32,8	257	33,4	26	15,0	3	2,3	16	15,7	12	5,1	15	36	36	5,4	231	15,5
Hallen	139	23,2	24	30,4	163	24,1	17	38,6	5	9,8	1	3,4	9	8,8	13	1	1	0	162	17,5
Öviken	297	34,4	3	3,8	294	31,2	17	20,5	4	7,7	6	13,6	4	3,8	12	11	11	3,6	283	22,7
Ö. Ljungadal	155	19,3	5	10,2	160	18,7	37	49,3	3	4,5	13	21,3	28	28,9	8	73	73	23,8	87	7,5
Berg	244	31,8	16	13,6	260	29,4	24	24,5	2	2,3	21	36,8	48	38,4	6	85	85	22,9	175	13,9
Rätan	126	27,3	9	14,3	135	25,7	64	83,1	18	23,4	1	2,2	19	22,9	4	70	70	24,4	65	8,0
Hede	255	35,2	4	3,8	251	30,2	170	111,1	16	18,8	34	50,0	12	7,5	4	228	228	48,4	23	1,8
Tännås	242	38,3	11	28,9	231	34,5	115	221,2	9	16,4	12	30,8	5	3,6	22	153	153	53,1	78	8,1
Svegs lk	416	36,7	23	21,5	439	35,4	57	31,7	11	8,9	23	2,3	12	5,3	2	59	59	9,7	380	20,6
Hogdal	177	31,1	19	21,3	196	29,8	69	23,3	8	8,7	1	1,6	18	12,3	7	71	71	11,7	125	9,9
Lillhårdal	200	38,1	1	3,3	199	35,9	44	97,8	6	26,1	13	25,5	30	33,3	2	65	65	30,7	134	17,5
Svegs köping	11	7,7	34	24,3	45	22,3	63	103,3	2	1,3	22	12,6	87	39,4	7	163	163	25,9	208	25,0
Frösö köping	96	29,8	106	21,0	30	3,6	88	23,2	64	25,4	108	20,6	408	36,0	27	641	641	27,6	651	20,7
Östersund	41	17,3	632	37,5	673	35,0	223	27,4	156	11,6	61	2,9	441	12,6	24	593	593	7,5	1266	12,9
Länet	6855	27,9	60	0,7	6915	21,1	1437	23,5	301	6,0	418	7,5	1695	16,5	302	2947	2947	10,7	3968	6,6

Tabell 42. Antal förvärsarbetande år 1960 inom olika undergrupper av näringsgrenen industri

Kommun	Gruvdrift	Livsm. ind. o. dryckesv. ind.	Textil- o. beklädn.-ind.	Trä- o. inredn. ind.	Pappers- ind.	Grädfisk ind.	Läder- o. gummi ind.	Ke- misk ind.	Jord- o. sten- ind.	Metall o. mas- kin ind.	Trpt- medels- ind.	El-, gas- o. vat- tenverk	Övr. ind.	Summa
Fors	—	3	7	2	—	—	2	—	1	52	15	112	1	195
Kålarne	1	13	2	31	1	—	—	—	1	9	13	12	—	83
Ragunda	3	29	6	28	1	9	—	1	3	18	20	138	4	260
Stugun	17	2	3	2	—	—	—	—	15	4	6	49	—	98
Bräcke	1	23	3	84	3	—	2	12	4	14	57	17	2	223
Revsund	4	19	8	93	98	1	—	75	7	13	18	15	2	353
Hackås	1	20	11	108	1	1	3	—	4	19	24	30	3	225
Brunflo	8	80	27	59	10	20	4	—	144	84	98	12	6	553
Rödön	5	50	98	131	244	8	—	3	4	189	57	44	1	834
Lit	1	16	12	13	3	4	1	1	2	14	23	13	2	105
Häggensås	1	6	15	15	46	—	—	—	2	3	8	2	1	87
Hammerdal	3	39	12	23	1	—	1	—	19	21	17	12	1	149
Ström	1	65	7	44	—	6	10	—	34	20	79	35	9	310
Frostviken	—	9	1	6	—	—	—	—	7	2	10	31	2	68
Hotagen	—	—	2	3	—	—	—	—	—	1	1	1	—	8
Föllinge	—	5	9	9	1	—	—	—	—	9	11	8	1	53
Offerdal	—	23	5	29	1	—	—	—	19	5	8	11	3	108
Ålsen	7	15	4	29	3	2	1	—	22	20	4	3	—	110
Mörsil	3	9	6	48	107	—	—	—	2	8	11	18	—	212
Kall	—	1	1	9	1	—	—	—	—	—	6	4	—	23
Åre	12	10	9	8	—	—	—	—	46	1	10	9	14	119
Undersåker	1	24	12	23	106	3	1	—	4	5	16	49	4	248
Hallen	—	3	4	28	—	1	—	—	1	3	2	13	—	55
Oviken	—	31	4	15	—	—	2	—	4	3	8	10	4	82
Ö. Ljungadalen	—	9	3	5	4	—	—	—	1	3	4	15	—	44
Berg	8	36	11	15	—	—	—	—	7	9	12	4	—	102
Råtan	2	19	2	15	—	—	—	—	2	8	7	2	1	54
Hede	1	11	1	41	—	—	3	1	12	8	9	21	2	110
Tännås	1	7	—	12	—	—	—	—	—	6	8	14	1	49
Svegs lk	1	20	—	16	—	2	—	—	8	11	13	12	—	84
Hogdal	1	12	—	20	—	1	1	—	3	5	5	12	2	70
Lillhärda	1	2	—	18	—	3	—	—	—	7	6	1	—	31
Svegs köping	2	38	8	8	1	12	2	1	4	11	52	25	—	174
Frösö köping	2	124	43	18	5	37	7	5	6	151	160	33	20	611
Östersund	5	565	107	93	2	200	29	8	28	344	714	149	75	2 319
Summa länet	99	1 338	434	1 101	639	312	69	109	416	1 075	1 520	936	161	8 209
varav Jämtland	91	1 248	422	986	638	293	63	108	389	1 027	1 419	851	156	7 691
varav Härjedalen	8	90	12	115	1	19	6	1	27	48	101	85	5	518

Tabell 43. Antal förvärvsarbetande år 1960 inom olika undergrupper av näringsgrenen handel

Kommun	Parti-handel		Detalj-handel med livsmedel		Övrig detaljhandel		Bank- o. försäkr.-verks. Fast.förvalt.		Summa	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Fors	3	0,3	47	4,2	28	2,5	8	0,7	86	7,7
Kälarne	4	0,3	54	4,1	11	0,8	8	0,6	77	5,8
Ragunda	2	0,1	65	3,8	57	3,3	8	0,5	132	7,7
Stugun	3	0,2	44	3,6	14	1,1	12	1,0	73	5,9
Bräcke	16	1,2	61	4,5	46	3,4	10	0,7	133	9,8
Revsund	4	0,2	74	3,9	15	0,8	9	0,5	102	5,4
Hackås	8	0,5	50	3,3	18	1,2	9	0,6	85	5,6
Brunflo	65	2,8	78	3,3	91	3,9	19	0,8	253	10,8
Rödön	24	0,9	113	4,3	80	3,1	13	0,5	230	8,8
Lit	13	1,0	42	3,2	37	2,8	6	0,5	98	7,5
Häggenås	2	0,3	23	3,1	5	0,7	3	0,4	33	4,4
Hammerdal	5	0,3	70	4,1	46	2,7	11	0,6	132	7,8
Ström	32	1,0	124	3,9	152	4,8	28	0,9	336	10,6
Frostviken	—	—	38	3,8	17	1,7	5	0,5	60	5,9
Hotagen	—	—	13	3,8	2	0,6	—	—	15	4,4
Föllinge	4	0,3	43	3,7	21	1,8	9	0,8	77	6,6
Offerdal	4	0,3	58	3,9	9	0,6	8	0,5	79	5,3
Alsen	3	0,4	22	3,2	3	0,4	1	0,1	29	4,3
Mörsil	8	0,8	38	3,8	20	2,0	5	0,5	71	7,0
Kall	—	—	21	4,2	2	0,4	1	0,2	24	4,8
Åre	9	0,8	51	4,5	31	2,8	1	0,1	92	8,2
Undersåker	14	1,2	51	4,2	45	3,7	8	0,7	118	9,8
Hallen	2	0,3	22	2,9	4	0,5	2	0,3	30	3,9
Oviken	4	0,4	31	3,2	9	0,9	6	0,6	50	5,2
Ö. Ljungadalen	3	0,3	43	4,0	24	2,2	4	0,4	74	6,9
Berg	6	0,6	46	4,2	23	2,1	3	0,3	78	7,2
Rätan	6	0,8	30	4,0	10	1,3	1	0,1	47	6,3
Hede	5	0,4	55	4,3	35	2,7	7	0,5	102	8,0
Tännäs	—	—	30	3,4	19	2,2	2	0,2	51	5,8
Sveg lk	11	0,8	50	3,4	17	1,2	2	0,1	80	5,5
Hogdal	1	0,1	35	3,1	20	1,8	5	0,4	61	5,4
Lillhärda	4	0,6	23	3,6	10	1,6	1	0,2	38	6,0
Sveg köping	25	2,4	41	3,9	117	11,3	14	1,3	197	19,0
Frösö köping	153	4,0	125	3,3	297	7,8	57	1,5	632	16,6
Östersund	503	4,5	346	3,1	1 049	9,5	302	2,7	2 200	19,9
Summa länet	946	1,7	2 057	3,6	2 384	4,2	588	1,0	5 975	10,6
varav Jämtland	900	1,6	1 823	3,3	2 166	3,9	557	1,0	5 446	9,7
varav Härjedalen	46	0,7	234	3,6	218	3,4	31	0,5	529	8,2

Tabell 44. Antal förvärsarbetande år 1960 inom olika undergrupper av näringsgrenen tjänster

Kommun	Förvaltning och annan off. verksam.		Undervisning		Sjukvård		Uppdragsverksamhet		Husligt arbete		Hotell och restaurangrörelse		Hygien och div. tjänster		Summa	
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%
Fors	35	3,1	44	3,9	10	0,9	2	0,2	39	3,5	20	1,8	12	1,1	162	14,5
Kälarne	34	2,6	75	3,8	25	1,9	1	0,1	56	4,2	7	0,5	5	0,4	178	13,5
Ragunda	43	2,5	50	4,4	26	1,5	2	0,1	66	3,8	27	1,6	19	1,1	258	15,0
Stugun	31	2,5	41	3,4	9	0,7	—	—	60	4,9	10	0,8	4	0,3	155	12,6
Bräcke	39	2,9	104	7,7	23	1,0	1	0,1	69	5,1	28	2,1	22	1,6	286	21,2
Revsund	60	3,1	74	3,9	20	1,0	—	—	70	3,7	11	0,6	12	0,6	247	12,9
Hackås	47	3,1	44	2,9	18	1,2	1	0,1	69	4,6	9	0,6	9	0,6	197	13,1
Brunflo	89	3,8	86	3,6	59	2,5	11	0,5	87	3,7	26	1,1	21	0,9	379	16,1
Rödön	94	3,6	124	4,8	32	1,2	2	0,2	108	4,1	28	1,1	25	1,0	422	16,2
Lit	36	2,8	45	3,4	17	1,3	—	—	55	4,2	19	1,5	7	0,5	181	13,8
Häggensås	23	3,1	32	4,3	5	0,7	—	—	46	6,2	1	0,1	6	0,8	113	15,2
Hammerdal	46	2,7	84	5,0	15	0,9	3	0,2	67	4,0	16	0,9	16	0,9	247	14,6
Ström	159	5,0	133	4,2	83	2,6	4	0,1	113	3,6	47	1,5	36	1,1	575	18,1
Frostviken	31	3,1	41	4,0	17	1,7	1	0,1	30	3,0	19	1,9	7	0,7	146	14,4
Hotagen	12	3,5	17	5,0	2	0,6	—	—	19	5,6	4	1,2	1	0,3	55	16,1
Föllinge	37	3,2	50	4,3	14	1,2	2	0,2	49	4,2	12	1,0	6	0,5	170	14,5
Offerdal	35	2,3	43	2,9	10	0,7	—	—	51	3,4	17	1,1	7	0,5	163	10,9
Alsen	14	2,1	22	3,2	1	0,1	1	0,1	22	3,2	9	1,3	4	0,6	73	10,8
Mörsil	30	3,0	32	3,2	35	3,5	2	0,2	42	4,1	16	1,6	8	0,8	165	16,3
Kall	7	1,4	15	3,0	1	0,2	—	—	22	4,4	17	3,4	—	—	62	12,4
Åre	52	4,6	33	2,9	69	6,2	2	0,2	32	2,9	85	7,6	14	1,2	287	25,6
Undersåker	41	3,4	70	5,8	23	1,9	3	0,2	31	2,6	64	5,3	16	1,3	248	20,5
Hallen	18	2,4	34	4,4	7	0,9	—	—	23	3,0	6	0,8	5	0,7	93	12,2
Oviken	20	2,1	43	4,5	7	0,7	—	—	27	2,8	5	0,5	8	0,8	110	11,4
Ö. Ljungadalen	19	1,8	38	3,5	6	0,6	—	—	34	3,2	22	2,0	6	0,6	125	11,6
Berg	31	2,9	53	4,9	10	0,9	3	0,3	55	5,1	9	0,8	12	1,1	173	16,0
Rätan	27	3,6	22	2,9	2	0,3	—	—	36	4,8	8	1,1	7	0,9	102	13,7
Hede	29	2,3	39	3,0	9	0,7	1	0,1	70	5,5	14	1,1	11	0,9	173	13,5
Tannäs	17	1,9	27	3,1	7	0,8	—	—	22	2,5	54	6,1	5	0,6	132	15,0
Svegs lk	33	2,3	54	3,7	12	0,8	—	—	82	5,6	24	1,6	10	0,7	215	14,7
Hogdal	26	2,3	35	3,1	8	0,7	—	—	68	6,0	21	1,8	6	0,5	164	14,4
Liljhärad	26	4,1	28	4,4	5	0,8	2	0,3	49	7,7	6	0,9	4	0,6	120	19,0
Svegs köping	61	5,9	45	4,3	90	8,7	4	0,4	35	3,4	48	4,6	25	2,4	308	29,6
Frösö köping	505	13,3	144	3,8	557	14,7	51	1,3	103	2,7	103	2,7	78	2,1	1 541	40,6
Östersund	1 415	12,8	434	3,9	900	8,1	167	1,5	318	2,9	460	4,2	259	2,3	3 953	35,7
Summa länet	3 222	5,7	2 255	4,0	2 134	3,8	277	0,5	1 225	3,8	1 272	2,3	693	1,2	11 978	21,2
varav Jämtland	3 030	5,4	2 027	3,6	2 003	3,6	270	0,5	1 799	3,2	1 105	2,0	632	1,1	10 866	19,4
varav Frösö köping	1 092	3,0	298	3,5	1 311	2,0	17	0,1	326	5,1	167	2,6	61	0,9	1 112	17,3

Tabell 45. Antal förvärsarbetande år 1960 inom olika näringsgrenar i länets tätorter. Klassificering av orterna efter näringsstruktur.

Tätort	Jordbruk, skogsbruk		Industri		Byggnads- o. anlägg.-v.		Handel		Samfärdsel		Tjänster		Summa		Näringsstruktur
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	
Bispfors	58	31,4	19	10,3	36	19,5	17	9,2	13	7,0	42	22,7	185	100,0	Jord- o. skogsbr.-ort
Bispgården	19	7,5	57	22,5	33	13,0	34	13,4	51	20,2	59	23,3	253	100,0	Mångsidig ort
Kälarne	32	13,2	35	14,5	52	21,5	31	12,8	27	11,2	65	26,9	242	100,0	Serviceort
Hammarstrand	39	13,0	68	22,7	34	11,4	52	17,4	29	9,7	77	25,8	299	100,0	Serviceort
Ragunda	11	14,9	4	5,4	14	18,9	15	20,2	19	25,7	11	14,9	74	100,0	Kommunikationsort
Stugun	34	23,3	16	11,0	12	8,2	20	13,7	19	13,0	45	30,8	146	100,0	Serviceort
Bräcke	34	5,3	165	25,8	83	13,0	94	14,7	77	12,1	186	29,1	639	100,0	Serviceort
Nyhem	21	28,0	9	12,0	5	6,7	6	8,0	21	28,0	13	17,3	75	100,0	Jord- o. skogsbr.-ort
Gällö	31	10,9	92	32,4	39	13,7	23	8,1	27	9,5	72	25,4	284	100,0	Serviceort
Pilgrimstad	8	5,2	86	56,2	12	7,8	14	9,2	13	8,5	20	13,1	153	100,0	Träindustriort
Hackås	28	21,9	30	23,4	21	16,4	11	8,6	18	14,1	20	15,6	128	100,0	Mångsidig ort
Brunflo	20	4,4	146	31,8	66	14,4	66	14,4	58	12,6	103	22,4	459	100,0	Mångsidig ort
Ope	23	14,6	46	29,1	25	15,8	16	16,5	6	3,8	32	20,3	158	100,0	Byggnadsindustriort
Tandsbyn	2	2,0	46	46,5	11	11,1	13	13,1	11	11,1	16	16,2	99	100,0	Mångsid. industriort
Krokrom	13	2,4	299	55,6	41	7,6	55	10,2	27	5,0	103	19,1	538	100,0	Träindustriort
Nälden	14	5,4	115	44,7	35	13,6	30	11,7	26	10,1	37	14,4	257	100,0	Mångsid. industriort
Vaplan	2	2,3	72	81,8	—	—	2	2,3	1	1,1	11	12,5	88	100,0	Metallindustriort
Ytterån	5	3,7	70	52,2	14	10,4	22	16,4	6	4,5	17	12,7	134	100,0	Mångsid. industriort
Lit	39	15,9	21	8,6	63	25,7	41	16,7	17	6,9	64	26,1	245	100,0	Serviceort
Hammerdal	62	18,5	57	17,0	44	13,1	60	17,9	23	6,8	90	26,8	336	100,0	Serviceort
Strömsund	74	7,9	148	15,9	131	14,1	197	21,1	107	11,5	275	29,5	932	100,0	Serviceort
Ulriksfors	18	10,8	12	7,2	38	22,8	22	13,2	26	15,6	51	30,5	167	100,0	Serviceort
Gäddede	26	9,0	37	12,8	90	31,0	32	11,0	28	9,7	77	26,6	290	100,0	Serviceort
Föllinge	53	24,5	15	6,9	37	17,1	33	15,3	21	9,7	57	26,4	216	100,0	Serviceort
Laxsjö	34	42,0	5	6,2	7	8,6	7	8,6	11	13,6	17	21,0	81	100,0	Jord o. skogsbr.-ort
Änge	8	10,0	8	10,0	22	27,5	13	16,3	10	12,5	19	23,8	80	100,0	Mångsidig ort
Trångsviken	4	4,5	40	45,5	7	8,0	10	11,4	12	13,6	15	17,0	88	100,0	Mångsid. industriort
Mörsil	32	11,2	63	22,0	61	21,3	33	11,5	27	9,4	70	24,5	286	100,0	Mångsidig ort
Duved	15	11,0	10	7,4	22	16,2	14	10,3	32	23,5	43	31,6	136	100,0	Serviceort
Storlien	—	—	—	—	—	—	11	10,0	56	51,0	43	39,1	110	100,0	Kommunikationsort
Ann	11	14,0	4	5,1	17	21,5	6	7,6	13	16,5	28	35,4	79	100,0	Serviceort
Äre	6	2,9	15	7,1	15	7,1	41	19,4	25	11,8	109	51,7	211	100,0	Serviceort
Järpen	27	6,0	129	28,7	74	16,4	67	14,9	55	12,2	98	21,8	450	100,0	Mångsidig ort
Svensta	4	5,4	21	28,4	17	23,0	3	4,1	11	14,9	18	24,3	74	100,0	Träindustriort
Undersåker	16	11,6	20	14,5	29	21,0	24	17,4	21	15,2	28	20,3	138	100,0	Mångsidig ort

Forts.

Tabell 45, forts.

Tätort	Jordbruk, skogsbruk		Industri		Byggnads- o. anlägg.-v.		Handel		Samfärdsl		Tjänster		Summa		Näringsstruktur
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	
Hallen	14	15,9	10	11,4	9	10,2	7	8,0	14	15,9	34	38,6	88	100,0	Serviceort
Åsarna	25	17,6	22	15,5	18	12,7	21	14,8	22	15,5	34	24,0	142	100,0	Mångsidig ort
Hoverberg	36	31,0	19	16,4	15	13,0	16	13,8	8	6,9	22	19,0	116	100,0	Jord- o. skogsbr.-ort
Svenstavik	22	13,8	17	10,7	27	17,0	23	14,5	25	15,7	45	28,3	159	100,0	Serviceort
N:a Rätansbyn	32	29,6	5	4,6	25	23,1	9	8,3	7	6,5	30	27,8	108	100,0	Jord- o. skogsbr.-ort
S:a Rätansbyn	22	22,0	9	9,0	23	23,0	12	12,0	7	7,0	27	27,0	100	100,0	Serviceort
Hede	34	20,7	16	9,8	37	22,6	26	15,9	14	8,5	37	22,6	164	100,0	Mångsidig ort
Hedeviken	30	30,3	5	5,1	28	28,3	6	6,1	18	18,2	12	12,1	99	100,0	Jord- o. skogsbr.-ort
N:a Hede	23	17,8	16	12,4	52	40,3	12	9,3	10	7,8	16	12,4	129	100,0	Byggnadsindustriort
Vemdalen	60	35,1	21	12,3	34	19,9	11	6,4	13	7,6	32	18,7	171	100,0	Jord o. skogsbr.-ort
Funäsdalen	13	10,8	12	10,0	19	15,8	15	12,5	21	17,5	40	33,3	120	100,0	Serviceort
Linsell	31	35,6	6	6,9	15	17,2	10	11,5	9	10,3	16	18,4	87	100,0	Jord- o. skogsbr.-ort
Ulvkälla	23	17,7	14	10,8	40	30,8	5	3,8	11	8,5	37	28,5	130	100,0	Serviceort
Älvros	60	40,5	9	6,1	27	18,2	13	8,8	16	10,8	23	15,5	148	100,0	Jord- o. skogsbr.-ort
Ytterhogdal	58	16,0	33	9,1	126	34,7	33	9,1	33	9,1	80	22,0	363	100,0	Mångsidig ort
Lillhärdal	78	35,1	12	5,4	34	15,3	27	12,2	11	5,0	60	27,0	222	100,0	Jord- o. skogsbr.-ort
Frösön	69	2,1	556	17,3	398	12,4	574	17,9	292	9,1	1 325	41,2	3 214	100,0	Serviceort
Valla	5	4,9	12	11,7	21	20,4	21	20,4	5	4,9	39	37,9	103	100,0	Serviceort
Sveg	73	7,0	174	16,7	124	11,9	197	19,0	157	15,1	314	30,2	1 039	100,0	Serviceort
Östersund	222	2,0	2 246	20,9	994	9,2	2 159	20,1	1 158	10,8	3 982	37,0	10 761	100,0	Serviceort

Tabell 46. Befolkningsutveckling 1956—1960 inom kommuner i Jämtlands län samt framräknad folkmängd år 1975 på grundval av denna befolkningsutveckling.

Kommun	Folkmängd 31/12 1955	Folkmängd 31/12 1960	Befolkningsutveckling 1956—1960			Folkm. 1975
			Antal personer	Medeltal per år	I % av folk- mängd 1955	
Fors	3 138	3 002	— 136	— 27,2	— 0,87	2 640
Kälarne	3 667	3 500	— 167	— 33,4	— 0,91	3 050
Ragunda	4 945	4 604	— 341	— 68,2	— 1,37	3 700
Stugun	3 844	3 222	— 622	— 124,4	— 3,24	2 600
Bräcke	3 353	3 338	— 15	— 3,0	— 0,10	3 220
Revsund	5 363	5 012	— 351	— 70,2	— 1,31	4 150
Hackås	3 760	3 644	— 116	— 23,2	— 0,62	3 270
Brunflo	6 071	5 840	— 231	— 46,2	— 0,76	5 280
Rödön	7 184	6 656	— 528	— 105,6	— 1,47	5 240
Lit	3 603	3 339	— 264	— 52,8	— 1,47	2 700
Häggenås	2 052	1 795	— 257	— 51,4	— 2,50	1 225
Hammerdal	5 527	4 749	— 778	— 155,6	— 2,82	3 120
Ström	8 188	8 183	— 5	— 1,0	± 0	8 170
Frostviken	2 720	2 676	— 114	— 22,8	— 0,82	2 300
Hotagen	964	911	— 53	— 10,6	— 1,10	775
Föllinge	3 422	3 094	— 328	— 65,6	— 1,92	2 310
Offerdal	4 173	3 812	— 361	— 72,2	— 1,73	2 980
Alsen	1 927	1 746	— 181	— 36,2	— 1,88	1 310
Mörsil	2 613	2 505	— 108	— 21,6	— 0,83	2 200
Kall	1 418	1 276	— 142	— 28,4	— 2,00	950
Åre	3 053	2 789	— 264	— 52,8	— 1,73	2 100
Undersåker	3 279	2 983	— 296	— 59,2	— 1,81	2 280
Hallen	2 146	2 042	— 104	— 20,8	— 0,97	1 750
Frösö köping	8 076	8 751	+ 675	+ 135,0	+ 1,67	11 200
Oviken	2 921	2 704	— 217	— 43,4	— 1,49	2 120
Övre Ljungadalen ...	2 710	2 632	— 78	— 15,6	— 0,58	2 460
Berg	3 138	3 039	— 99	— 19,8	— 0,63	2 740
Rätan	1 802	1 767	— 35	— 7,0	— 0,39	1 640
Hede	3 162	3 111	— 51	— 10,2	— 0,32	2 950
Tännäs	2 327	2 201	— 126	— 25,2	— 1,08	1 860
Svegs lk	3 894	3 604	— 290	— 58,0	— 2,00	2 750
Svegs köping	2 010	2 255	+ 245	+ 49,0	+ 2,44	3 100
Hogdal	2 610	2 783	+ 173	+ 34,6	+ 1,33	2 400
Lillhärdal	1 704	1 487	— 217	— 43,4	— 2,55	980
Östersund	23 518	24 866	+ 1 348	+ 269,6	+ 1,15	28 500
Summa länet	144 352	139 918	— 4 434	— 886,8	— 0,61	130 020

Källa: SOS: Folkmängden inom administrativa områden, för åren 1955 och 1960.

Anm. Länsutredningens egentliga befolkningsprognos, se tabell 50.

Tabell 47. Sammanställning av tidigare gjorda befolkningsprognoser för Jämtlands län samt för delar av länet.

Författare	Prognosmetod	Folkmängd	
		1970	1975
<i>Hela länet. (Folkmängd 1/11 1960: 139 800)</i>			
Gulbrandsen, 1960	Demografisk	144 200	144 700
Godlund, 1958, alt A	Demografisk	145 000	—
Godlund, 1958, alt B	Näringsekonomisk	138 000	—
Godlund, 1961	Näringsekonomisk	—	135 000
	Samma metodik som i Godlund 1958, B.		
Hyrenius m. fl., alt 0	Demografisk, nettoflyttningen = 0	162 700	170 200
Hyrenius m. fl., alt 1	Demografisk, oförändrad nettoflytt.	144 200	144 400
Extrapolering	Lineär framskrivning, folkmängdsutvecklingen efter 1960 antages bli densamma per år i länets kommuner som den varit per år 1956—1960.		130 020
<i>Lit (folkmängd 1/11 1960: 3 344)</i>			
Hyrenius m. fl. 1959, alt 0	Demografisk	3 886	4 043
Hyrenius m. fl. 1959, alt 1	Demografisk	3 148	2 959
Hyrenius m. fl. 1959, alt 2	Demografisk	3 517	3 501
Extrapolering, 1961	Lineär framskrivning. Se ovan för hela länet.		2 700
<i>Svegs köping (folkmängd 1/11 1960: 2 247)</i>			
Erik Larsson 1956, alt I	I huvudsak demografisk	—	3 100
Erik Larsson 1956, alt II	I huvudsak demografisk	—	3 100
Extrapolering, 1961	Lineär framskrivning. Se ovan för hela länet.		3 100
<i>Svegs landskommun (folkmängd 1/11 1960: 3 602)</i>			
Erik Larsson 1956, alt I	I huvudsak demografisk	—	2 500
Erik Larsson 1956, alt II	I huvudsak demografisk	—	3 000
Extrapolering, 1961	Lineär framskrivning. Se ovan för hela länet.		2 750
<i>Lillhärdal (folkmängd 1/11 1960: 1 492)</i>			
Erik Larsson 1956, alt I	I huvudsak demografisk	—	1 000
Erik Larsson 1956, alt II	I huvudsak demografisk	—	1 300
Extrapolering, 1961	Lineär framskrivning. Se ovan för hela länet.		980
<i>Östersund och Frösö köping (folkmängd 1/11 1960: 33 502)</i>			
Hyrenius m. fl., 1959, alt 0	Demografisk	35 800	37 100
Hyrenius m. fl., 1959, alt 1	Demografisk	36 400	38 100
Extrapolering, 1961	Lineär framskrivning. Se ovan för hela länet.		38 700
<i>Östersund (folkmängd 1/11 1960: 24 777)</i>			
Gulbrandsen, 1960	Demografisk	31 400	34 200
Extrapolering, 1961	Lineär framskrivning. Se ovan för hela länet.		28 500

Forts.

Tabell 47, forts.

Författare	Prognosmetod	Folkmängd	
		1970	1975
<i>Landskapet Härjedalen</i> (folkmängd 1/11 1960: 15 415)			
Gulbrandsen, 1960	Demografisk	15 200	14 900
Extrapolering, 1961	Lineär framskrivning. Se ovan för hela länet.		14 040
<i>Landskapet Jämtland</i> (folkmängd 1/11 1960: 124 385)			
Gulbrandsen, 1960	Demografisk	129 000	129 800
Extrapolering, 1961	Lineär framskrivning. Se ovan för hela länet.		115 980

Ovannämnda befolkningsprognoser ingår i följande arbeten:

- Gulbrandsen, 1960 = O. Gulbrandsen: Sveriges befolkning 1975. En prognos för regioner och bebyggelse typer. Stencil från Industriens Utredningsinstitut. Stockholm 1960.
- Godlund, 1958 = S. Godlund: Befolkning — regionsjukhus — resmöjligheter — regioner. Meddelanden från Lunds universitets geografiska institution, Avhandlingar 34. Ingår även i SOU 1958: 26.
- Hyrenius m. fl. 1959 = Hyrenius & Hugosson & Gustafsson: Näringsliv och befolkningsutveckling inom Östersundsregionen. Göteborg 1959. Finns även som stencil.
- Erik Larsson, 1956 = Utredning rörande ev. sammanslagning av kommunerna Svegs köping, Svegs landskommun och Lillhärda. Stencil 1956.

Tabell 48. Antal förvärvsarbetande inom jordbruk och skogsbruk år 1975 i länets kommuner, enligt prognos.

Kommun	Arbetsvolym			Antal förvärvsarbetande 1975
	Jordbruk	Skogsbruk	Summa	
Fors	60	211	271	222
Kålarne	71	595	666	545
Ragunda	161	415	576	471
Stugun	93	488	581	476
Bräcke	49	463	512	419
Revsund	161	601	762	624
Hackås	281	200	481	394
Brunflo	317	181	498	408
Rödön	388	177	565	462
Lit	200	317	517	423
Häggenås	128	163	291	238
Hammerdal	247	494	741	606
Ström	204	1 080	1 284	1 051
Frostviken	90	638	728	596
Hotagen	19	308	327	268
Föllinge	126	452	578	473
Offerdal	268	398	666	545
Alsen	148	158	306	250
Mörsil	101	150	251	205
Kall	101	379	480	393
Åre	112	327	439	359
Undersåker	82	292	374	306
Hallen	202	131	333	273
Öviken	249	152	401	328
Övre Ljungadalen	107	371	478	391
Berg	186	150	336	275
Rätan	49	211	260	213
Hede	86	509	595	487
Tännås	38	129	167	137
Svegs lk + köping	100	561	661	541
Hogdal	51	506	557	456
Lillhärdal	37	371	408	334
Östersund + Frösö köp.	151	27	178	146
Summa	4 663	11 605	16 268	13 315

Kommun	Primära näringstyper						Sekundära näringstyper						Summa förvärsarbetande					
	Jordbruk och skogsbruk			Ind. o. hantv. u. byggn. v.			Summa			Förändring 1960-1975			Förändring 1960-1975			Förändring 1960-1975		
	1960	1975	Förändring 1960-1975	1960	1975	Förändring 1960-1975	1960	1975	Förändring 1960-1975	1960	1975	Förändring 1960-1975	1960	1975	Förändring 1960-1975	1960	1975	Förändring 1960-1975
Fors.....	363	222	141 - 38,8	195	210 + 15 + 7,7	558	432	126 - 22,6	565	470	95 - 16,8	1 123	902	221 - 19,7	1 123	902	221 - 19,7	
Kälarne.....	700	545	155 - 22,1	83	75 - 8 - 9,6	783	620	163 - 20,8	545	480	65 - 11,9	1 328	1 100	228 - 17,2	1 328	1 100	228 - 17,2	
Ragunda.....	673	471	202 - 30,0	260	250 - 10 - 3,8	933	721	212 - 22,7	782	740	42 - 5,4	1 715	1 461	254 - 14,8	1 715	1 461	254 - 14,8	
Stugun.....	664	476	188 - 28,3	98	120 + 22 + 22,4	762	596	166 - 21,8	459	370	89 - 19,4	1 221	966	255 - 20,9	1 221	966	255 - 20,9	
Bräcke.....	396	419	23 + 5,8	223	350 + 127 + 57,0	619	769 +	150 + 24,2	723	780	23 - 3,2	1 342	1 469 +	127 + 9,5	1 342	1 469 +	127 + 9,5	
Revsund.....	824	624	200 - 24,3	353	320 - 33 - 9,3	1 177	944	233 - 19,8	737	580	157 - 21,3	1 914	1 524	390 - 20,4	1 914	1 524	390 - 20,4	
Hackås.....	745	394	351 - 47,1	225	210 - 15 - 6,7	970	604	366 - 37,7	541	400	141 - 26,1	1 511	1 004	507 - 33,6	1 511	1 004	507 - 33,6	
Brunflo.....	651	408	243 - 37,3	553	590 + 37 + 6,7	1 204	998	206 - 17,1	1 147	1 050	97 - 8,5	2 351	2 048	303 - 22,4	2 351	2 048	303 - 22,4	
Rödön.....	686	462	224 - 32,7	834	770 - 64 - 7,7	1 520	1 232	288 - 18,9	1 085	960	125 - 11,5	2 605	2 192	413 - 15,9	2 605	2 192	413 - 15,9	
Lit.....	646	423	223 - 34,5	105	100 - 5 - 4,8	751	523	228 - 30,4	558	460	98 - 17,6	1 309	983	326 - 24,9	1 309	983	326 - 24,9	
Häggensås..	394	238	156 - 39,6	87	70 - 17 - 19,5	481	308	173 - 36,0	264	140	124 - 47,0	745	448	297 - 39,9	745	448	297 - 39,9	
Hammerdal..	881	606	275 - 31,2	149	155 + 6 + 4,0	1 030	761	269 - 26,1	664	540	124 - 18,7	1 694	1 301	393 - 23,2	1 694	1 301	393 - 23,2	
Ström.....	1 168	1 051	117 - 10,0	310	330 + 20 + 6,5	1 478	1 381	97 - 6,6	1 692	1 550	142 - 8,4	3 170	2 931	239 - 7,5	3 170	2 931	239 - 7,5	
Frostviken..	329	596 +	267 + 81,2	68	60 - 8 - 11,8	397	656 +	259 + 65,2	616	200	416 - 67,5	1 013	856	157 - 15,5	1 013	856	157 - 15,5	
Hotagen.....	198	268 +	70 + 35,4	8	10 + 2 + 25,0	206	278 +	72 + 35,0	136	60	76 - 55,9	342	338	4 - 1,2	342	338	4 - 1,2	
Föllinge.....	644	473	171 - 26,6	53	45 - 8 - 15,1	697	518	179 - 25,7	477	370	107 - 22,4	1 174	888	286 - 24,4	1 174	888	286 - 24,4	
Offerdal.....	859	545	314 - 36,6	108	100 - 8 - 7,4	967	645	322 - 33,3	532	380	152 - 28,6	1 499	1 025	474 - 31,6	1 499	1 025	474 - 31,6	
Åsen.....	347	250	97 - 28,0	110	90 - 20 - 18,2	457	340	117 - 25,6	220	150	70 - 31,8	677	490	187 - 27,6	677	490	187 - 27,6	
Mörsil.....	318	205	113 - 35,5	212	210 - 2 - 0,9	530	415	115 - 21,7	483	440	43 - 8,9	1 013	855	158 - 15,6	1 013	855	158 - 15,6	
Kall.....	284	393 +	109 + 38,4	23	15 - 8 - 34,8	307	408 +	101 + 32,9	195	70	125 - 64,1	502	478	24 - 4,8	502	478	24 - 4,8	
Åre.....	268	359 +	91 + 34,0	119	70 - 49 - 41,2	387	429 +	42 + 10,9	734	530	204 - 27,8	1 121	959	162 - 14,5	1 121	959	162 - 14,5	
Undersåker..	264	306 +	42 + 15,9	248	170 - 78 - 31,5	512	476	36 - 7,0	697	560	137 - 19,7	1 209	1 036	173 - 14,3	1 209	1 036	173 - 14,3	
Hallen.....	459	273	186 - 40,5	55	45 - 10 - 18,2	514	318	196 - 38,1	251	180	71 - 28,3	765	498	267 - 34,9	765	498	267 - 34,9	
Oviken.....	566	328	238 - 42,0	82	80 - 2 - 2,4	648	408	240 - 37,0	315	240	75 - 23,8	963	648	315 - 32,7	963	648	315 - 32,7	
Övr. Ljunga-																		
dalen.....	650	391	259 - 39,8	44	50 + 6 + 13,6	694	441	253 - 36,5	380	290	90 - 23,7	1 074	731	343 - 31,9	1 074	731	343 - 31,9	
Berg.....	523	275	248 - 47,4	102	110 + 8 + 7,8	625	385	240 - 38,4	458	390	68 - 14,8	1 083	775	308 - 28,4	1 083	775	308 - 28,4	
Rätan.....	336	213	123 - 36,6	54	60 + 6 + 11,1	390	273	117 - 30,0	359	210	147 - 41,2	747	483	264 - 35,3	747	483	264 - 35,3	
Hede.....	470	487 +	17 + 3,6	110	80 - 30 - 27,3	580	567	13 - 2,2	699	430	269 - 38,5	1 279	997	282 - 22,0	1 279	997	282 - 22,0	
Tännäs.....	390	137	253 - 64,9	49	55 + 6 + 12,2	439	192	247 - 56,3	441	390	51 - 11,6	880	582	298 - 33,9	880	582	298 - 33,9	
Svegs köp +																		
lk.....	790	541	249 - 31,5	258	170 - 88 - 34,1	1 048	711	337 - 32,2	1 457	1 370	87 - 6,0	2 505	2 081	424 - 16,9	2 505	2 081	424 - 16,9	
Hogdal.....	392	456 +	64 + 16,3	70	75 + 5 + 7,1	462	531 +	69 + 14,9	677	360	317 - 46,8	1 139	891	248 - 21,8	1 139	891	248 - 21,8	
Lillhärda..	325	334 +	9 + 2,8	31	25 - 6 - 19,4	356	359 +	3 + 0,8	277	80	197 - 71,1	633	439	194 - 30,6	633	439	194 - 30,6	
Östersund +																		
Frösö.....	504	146	358 - 71,0	2 930	3 270 + 340 + 11,6	3 434	3 416	18 - 0,5	11 442	11 327	115 - 1,0	14 876	14 743	133 - 0,9	14 876	14 743	133 - 0,9	
Summa	17 707	13 315	4 392 - 24,8	8 209	8 340 + 131 + 1,6	25 916	21 655	4 261 - 16,4	30 606	26 467	4 139 - 13,5	56 522	48 122	8 400 - 14,9	56 522	48 122	8 400 - 14,9	
varav	15 340	11 360	3 980 - 25,9	7 691	7 935 + 244 + 3,2	23 031	19 295	3 736 - 16,2	27 055	23 837	3 218 - 11,9	50 086	43 132	6 954 - 13,9	50 086	43 132	6 954 - 13,9	
Jämtland	2 367	1 955	412 - 17,4	518	405 - 113 - 21,8	9 885	9 260	625 - 6,3	11 551	9 690	1 861 - 16,2	21 436	18 900	2 536 - 11,8	21 436	18 900	2 536 - 11,8	
Härjedal	2 367	1 955	412 - 17,4	518	405 - 113 - 21,8	9 885	9 260	625 - 6,3	11 551	9 690	1 861 - 16,2	21 436	18 900	2 536 - 11,8	21 436	18 900	2 536 - 11,8	

Tabell 50. Folkmängd år 1975 i länets kommuner enligt prognos. Uppskattad befolkningsförändring 1961—1975 samt faktisk förändring 1956—1961.

Kommun	Befolkning år 1975, enl. prognosen	Uppskattad befolkningsförändring 1961—1975				Faktisk befolkningsförändring 1956—1960 och 1961			
		Antal	Medeltal per år		1956—1960, medeltal per år		1961		
			Antal	%	Antal	%	Antal	%	
Fors	2 230	— 667	— 48	— 1,7	— 27	— 0,9	— 93	— 3,1	
Kålarne	2 720	— 732	— 52	— 1,5	— 33	— 0,9	— 51	— 1,5	
Ragunda	3 620	— 893	— 64	— 1,4	— 68	— 1,4	— 83	— 1,8	
Stugun	2 390	— 719	— 51	— 1,6	— 124	— 3,2	— 85	— 2,6	
Bräcke	3 640	+ 310	+ 22	+ 0,7	— 3	— 0,1	— 11	— 0,3	
Revsund	3 770	— 1 101	— 79	— 1,6	— 70	— 1,3	— 148	— 3,0	
Hackås	2 500	— 1 074	— 77	— 2,2	— 23	— 0,6	— 65	— 1,8	
Brunflo	5 070	— 771	— 55	— 0,9	— 46	— 0,8	— 34	— 0,6	
Rödön	5 430	— 1 086	— 78	— 1,2	— 106	— 1,5	— 136	— 2,0	
Lit	2 430	— 866	— 62	— 1,9	— 53	— 1,5	— 41	— 1,2	
Häggenås	1 110	— 627	— 45	— 2,6	— 51	— 2,5	— 59	— 3,3	
Hammerdal	3 220	— 1 371	— 98	— 2,1	— 156	— 2,8	— 156	— 3,3	
Ström	7 250	— 695	— 50	— 0,6	— 1	± 0	— 245	— 3,0	
Frostviken	1 970	— 573	— 41	— 1,6	— 23	— 0,8	— 135	— 5,0	
Hotagen	840	— 75	— 5	— 0,5	— 11	— 1,1	+	4 + 0,4	
Föllinge	2 200	— 791	— 56	— 1,9	— 66	— 1,9	— 102	— 3,3	
Offerdal	2 540	— 1 208	— 86	— 2,3	— 72	— 1,7	— 63	— 1,7	
Alsen	1 210	— 510	— 36	— 2,1	— 36	— 1,9	— 25	— 1,4	
Mörsil	2 120	— 372	— 27	— 1,1	— 22	— 0,8	— 12	— 0,5	
Kall	1 100	— 118	— 8	— 0,7	— 28	— 2,0	— 62	— 4,9	
Åre	2 370	— 376	— 27	— 1,0	— 53	— 1,7	— 34	— 1,2	
Undersåker	2 560	— 369	— 26	— 0,9	— 59	— 1,8	— 55	— 1,8	
Hallen	1 230	— 754	— 54	— 2,7	— 21	— 1,0	— 57	— 2,8	
Oviken	1 600	— 1 023	— 73	— 2,8	— 43	— 1,5	— 80	— 3,0	
Övre Ljungadalen	1 810	— 760	— 54	— 2,1	— 16	— 0,6	— 56	— 2,1	
Berg	1 920	— 1 084	— 77	— 2,6	— 20	— 0,6	— 28	— 0,9	
Rätan	1 200	— 532	— 38	— 2,2	— 7	— 0,4	— 16	— 0,9	
Hede	2 470	— 560	— 40	— 1,3	— 10	— 0,3	— 82	— 2,6	
Tännäs	1 440	— 736	— 53	— 2,4	— 25	— 1,1	— 25	— 1,1	
Svegs lk + köping	5 150	— 614	— 44	— 0,8	— 9	— 0,2	— 92	— 1,6	
Hogdal	2 210	— 436	— 31	— 1,2	+ 35	+ 1,3	— 113	— 4,1	
Lillhärdal	1 090	— 389	— 28	— 1,9	— 43	— 2,6	— 10	— 0,7	
Östersund + Frösö köping	36 490	+ 2 855	+ 204	+ 0,6	+ 405	+ 1,3	+ 68	+ 0,2	
Summa länet	118 900	— 18 717	— 1 337	— 1,0	— 887	— 0,6	— 2 182	— 1,6	
varav Jämtland	106 540	— 15 982	— 1 142	— 0,9	— 952	— 0,8	— 1 860	— 1,5	
varav Härjedalen	12 360	— 2 735	— 195	— 1,3	— 197	— 1,3	— 322	— 2,1	

Tabell 51. Yrkesverksamhetsgrad i Jämtlands län år 1960.

Åldersgrupp	Män			Kvinnor			S:a män och kvinnor		
	Total bef.	Ant. förvärvsarb	Y-grad %	Total bef.	Ant. förvärvsarb	Y-grad %	Total bef.	Ant. förvärvsarb	Y-grad %
0—14 år	16 461	59	0,4	15 511	22	0,1	31 972	81	0,3
15—19 år	6 219	3 062	49,2	5 665	2 068	36,5	11 884	5 130	43,2
20—24 år	4 067	2 994	73,6	3 938	2 163	54,9	8 005	5 157	64,4
25—29 år	3 677	3 406	92,6	3 631	1 457	40,1	7 308	4 863	66,5
30—34 år	4 065	3 909	96,2	3 896	1 228	31,5	7 961	5 137	64,5
35—39 år	4 816	4 635	96,2	4 696	1 344	28,6	9 512	5 979	62,9
40—44 år	5 259	5 048	96,0	4 735	1 278	27,0	9 994	6 326	63,3
45—49 år	5 232	4 979	95,2	4 470	1 239	27,7	9 702	6 218	64,1
50—54 år	4 834	4 545	94,0	4 320	1 165	27,0	9 154	5 710	62,4
55—59 år	4 354	3 966	91,1	4 185	1 101	26,3	8 539	5 067	59,3
60—64 år	3 862	3 090	80,0	3 851	661	17,2	7 713	3 751	48,6
65—69 år	3 271	1 740	53,2	3 210	284	8,8	6 481	2 024	31,2
70— år	5 893	970	16,5	5 700	109	1,9	11 593	1 079	0,9
Summa	72 010	42 403	58,9	67 808	14 119	20,8	139818	56 522	40,4

Anm. Yrkesverksamhetsgraden framgår också av fig. 42, som är en ålderspyramid för länets befolkning år 1960.

Tabell 52. Beräknad nettoflyttning av yrkesverksamma under åren 1960—1975.

Kommun	Beräknad nettoflyttning 1960—1975			
	Antal personer	varav yrkesverksamma		
		Män	Kvinnor	Summa
Fors	— 948	— 296	— 142	— 438
Kälarne	— 786	— 246	— 122	— 368
Ragunda	— 1 158	— 362	— 177	— 539
Stugun	— 1 132	— 365	— 166	— 531
Bräcke	+ 90	+ 27	+ 15	+ 42
Revsund	— 1 423	— 450	— 216	— 666
Hackås	— 1 345	— 432	— 201	— 633
Brunflo	— 1 422	— 448	— 216	— 664
Rödön	— 1 461	— 461	— 222	— 683
Lit	— 879	— 281	— 130	— 411
Häggenås	— 706	— 224	— 105	— 329
Hammerdal	— 1 502	— 478	— 226	— 704
Ström	— 1 472	— 464	— 223	— 687
Frostviken	— 1 082	— 347	— 162	— 509
Hotagen	— 147	— 48	— 20	— 68
Föllinge	— 998	— 312	— 153	— 465
Offerdal	— 1 492	— 479	— 222	— 701
Alsen	— 540	— 171	— 83	— 254
Mörsil	— 409	— 128	— 65	— 193
Kall	— 181	— 59	— 27	— 86
Åre	— 519	— 158	— 83	— 241
Undersåker	— 457	— 139	— 74	— 213
Hallen	— 891	— 289	— 131	— 420
Oviken	— 1 209	— 376	— 184	— 560
Övre Ljungadalen	— 851	— 277	— 125	— 402
Berg	— 1 257	— 402	— 190	— 592
Rätan	— 480	— 155	— 72	— 227

Forts.

Tabell 52, forts.

Kommun	Beräknad nettoflyttning 1960—1975			
	Antal personer	varav yrkesverksamma		
		Män	Kvinnor	Summa
Hede	— 741	— 240	— 111	— 351
Tännäs	— 853	— 275	— 127	— 402
Hogdal	— 619	— 204	— 91	— 295
LillhärdaL	— 377	— 124	— 55	— 179
Svegs lk + köping ...	— 846	— 266	— 129	— 395
Östersund + Frösö köp.	— 397	— 119	— 66	— 185
Summa länet	— 28 490	— 9 048	— 4 301	— 13 349
varav Jämtland	— 25 054	— 7 939	— 3 788	— 11 727
varav Härjedalen ..	— 3 436	— 1 109	— 513	— 1 622

Tabell 53. Befolkning i Jämtlands län år 1975, fördelad på åldersgrupper. Ungefärliga värden.

Kommun	0—14 år		15—39 år		40—64 år		65—w år		Summa	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Fors	492	22,1	455	20,4	802	36,0	481	21,6	2 230	100,0
Kälarne	551	20,3	617	22,7	879	32,3	673	24,7	2 720	100,0
Ragunda	778	21,5	854	23,6	1 173	32,4	815	22,5	3 620	100,0
Stugun	641	26,8	419	17,5	815	34,1	515	21,5	2 390	100,0
Bräcke	758	20,8	1 320	36,3	1 003	27,6	559	15,4	3 640	100,0
Revsund	801	21,2	796	21,1	1 253	33,2	920	24,4	3 770	100,0
Hackås	619	24,8	456	18,2	819	32,8	606	24,2	2 500	100,0
Brunflo	1 304	25,7	1 285	25,3	1 554	30,7	927	18,3	5 070	100,0
Rödön	1 183	21,8	1 432	26,4	1 704	31,4	1 111	20,5	5 430	100,0
Lit	461	19,0	583	24,0	802	33,0	584	24,0	2 430	100,0
Häggenås	242	21,8	149	13,4	391	35,2	328	29,5	1 110	100,0
Hammerdal	654	20,3	630	19,6	1 070	33,2	866	26,9	3 220	100,0
Ström	1 617	22,3	2 107	29,1	2 289	31,6	1 237	17,1	7 250	100,0
Frostviken	583	29,6	310	15,7	675	34,3	402	20,4	1 970	100,0
Hotagen	220	26,2	243	28,9	247	29,4	130	15,5	840	100,0
Föllinge	481	21,9	462	21,0	739	33,6	518	23,5	2 200	100,0
Offerdal	632	24,9	393	15,5	917	36,1	598	23,5	2 540	100,0
Alsen	258	21,3	243	20,1	392	32,4	317	26,2	1 210	100,0
Mörsil	427	20,1	588	27,7	635	30,0	470	22,2	2 120	100,0
Kall	238	21,6	319	29,0	314	28,5	229	20,8	1 100	100,0
Åre	524	22,1	612	25,8	766	32,3	468	19,7	2 370	100,0
Undersåker	499	19,5	699	27,3	823	32,1	539	21,1	2 560	100,0
Hallen	308	25,0	140	11,4	421	34,2	361	29,3	1 230	100,0
Oviken	395	24,7	191	11,9	560	35,0	454	28,4	1 600	100,0
Övre Ljungadalen	366	20,2	314	17,3	684	37,8	446	24,6	1 810	100,0
Berg	480	25,0	303	15,8	649	33,8	488	25,4	1 920	100,0
Rätan	190	15,8	225	18,8	448	37,3	337	28,1	1 200	100,0
Hede	503	20,4	586	23,7	842	34,1	539	21,8	2 470	100,0
Tännäs	305	21,2	241	16,7	564	39,2	330	22,9	1 440	100,0
Hogdal	412	18,6	582	26,3	798	36,1	418	18,9	2 210	100,0
LillhärdaL	187	17,2	234	21,5	383	35,1	286	26,2	1 090	100,0
Svegs lk + köping	1 001	19,4	1 422	27,6	1 774	34,4	953	18,5	5 150	100,0
Östersund + Frösö köping	7 851	21,5	12 716	34,8	11 254	30,8	4 669	12,8	36 490	100,0
Summa länet	25 961	21,8	31 926	26,9	38 439	32,3	22 574	19,0	118 900	100,0
varav Jämtland	23 553	22,1	28 861	27,1	34 078	32,0	20 048	18,8	106 540	100,0
varav Härjedalen	2 408	19,5	3 065	24,8	4 361	35,3	2 526	20,4	12 360	100,0
Hela riket	—	21,2	—	33,8	—	29,6	—	15,4	—	100,0

Tabell 54. Uppskattad förändring av åldersgruppernas storlek mellan åren 1960 och 1975 i Jämtlands län, jämfört med riksmedeltalet.

Område	0—14 år		15—39 år		40—64 år		65—w år		Summa	
	Förändring 1960—1975		Förändring 1960—1975		Förändring 1960—1975		Förändring 1960—1975		Förändring 1960—1975	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Jämtlands län	-6006	-18,8	-12739	-28,5	-6657	-14,8	+4502	+24,9	-20900	-14,9
varav Jämtland . .	-5042	-17,6	-10876	-27,4	-5894	-14,7	+3967	+24,7	-17845	-14,3
varav Härjedalen .	-964	-28,6	-1863	-37,8	-763	-14,9	+535	+26,9	-3055	-19,8
Hela riket		+ 6,2		+ 11,6		- 0,4		+ 41,2		+ 10,0

Tabell 55. Landarealens fördelning på ägostag år 1956

Kommun	Åker		Kultiverad betesmark		Naturlig äng		Skogsmark		Övrig mark		Summa landareal	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Fors	1 038	2,2	1	0,0	379	0,8	39 546	82,5	6 953	14,5	47 917	100
Kälärne	1 368	1,2	73	0,1	457	0,4	100 915	86,2	14 207	12,1	117 020	100
Ragunda	2 700	2,9	53	0,1	780	0,9	76 044	82,5	12 563	13,6	92 140	100
Stugun	1 516	1,3	37	0,0	284	0,3	97 002	85,2	15 061	13,2	113 900	100
Bräcke	917	1,0	26	0,0	220	0,3	76 730	84,4	13 037	14,3	90 930	100
Revsund	2 525	1,8	116	0,1	702	0,5	111 772	81,9	21 378	15,7	136 493	100
Hackås	3 984	7,7	128	0,2	478	0,9	37 790	72,7	9 632	18,5	52 012	100
Brunflo	4 254	9,1	81	0,1	733	1,6	35 088	75,1	6 560	14,1	46 716	100
Rödön	5 129	9,2	573	1,0	217	0,4	36 118	64,9	13 607	24,5	55 644	100
Lit	2 960	3,4	142	0,2	296	0,3	62 875	71,1	22 142	25,0	88 415	100
Häggenäs	1 911	4,0	93	0,2	39	0,1	32 966	68,6	13 021	27,1	48 030	100
Hammerdal . . .	3 849	2,4	349	0,2	475	0,3	101 693	63,8	53 162	33,3	159 528	100
Ström	3 448	1,2	228	0,1	1 504	0,5	223 863	77,2	60 902	21,0	289 945	100
Frostviken . . .	1 037	0,3	36	0,0	528	0,1	129 034	34,1	248 360	65,5	378 995	100
Hotagen	311	0,2	17	0,0	236	0,1	66 628	37,2	112 157	62,5	179 349	100
Föllinge	2 064	1,5	300	0,2	1 592	1,1	97 163	68,0	41 781	29,2	142 900	100
Offerdal	3 711	1,9	190	0,1	875	0,4	82 191	41,6	110 525	56,0	197 492	100
Alsen	2 083	4,6	162	0,4	292	0,7	36 659	81,6	5 708	12,7	44 904	100
Mörsil	1 504	3,3	61	0,1	158	0,4	34 714	77,1	8 603	19,1	45 040	100
Kall	1 146	0,5	57	0,0	184	0,1	72 590	32,6	148 538	66,8	222 515	100
Åre	1 331	0,7	109	0,1	226	0,1	62 554	33,2	124 120	65,9	188 340	100
Undersåker . . .	929	0,4	75	0,0	307	0,2	56 299	26,0	158 627	73,4	216 237	100
Hallen	2 767	3,0	174	0,2	203	0,2	31 273	33,8	58 177	62,8	92 594	100
Oviken	3 444	3,1	158	0,1	651	0,6	42 704	37,8	65 917	58,4	112 874	100
Ö. Ljungad . . .	1 242	0,5	14	0,0	261	0,1	109 515	41,4	153 589	58,0	264 621	100
Berg	2 139	3,6	261	0,4	461	0,8	43 181	72,4	13 613	22,8	59 655	100
Rätan	675	0,9	14	0,0	131	0,2	59 903	78,7	15 387	20,2	76 110	100
Hede	1 113	0,4	20	0,0	599	0,2	153 976	54,8	125 352	44,6	281 060	100
Tännäs	561	0,2	119	0,1	415	0,2	38 745	17,0	188 244	82,5	228 084	100
Sveg	1 420	0,4	21	0,0	885	0,3	198 240	64,3	107 811	35,0	308 377	100
Hogdal	757	0,6	34	0,0	552	0,4	109 784	82,1	22 601	16,9	133 728	100
Lillhärddal . .	567	0,2	2	0,0	803	0,3	139 556	57,9	100 326	41,6	241 254	100
Frösö köp. . . .	1 686	20,0	58	0,7	81	1,0	4 785	56,6	1 836	21,7	8 446	100
Svegs köp. . . .	—	—	—	—	—	—	220	57,4	163	42,6	383	100
Östersund . . .	490	9,2	39	0,7	47	0,9	2 539	47,4	2 235	41,8	5 350	100
S:a Jämtl. l. . .	66 576	1,4	3 821	0,1	16 051	0,3	2 604 655	54,6	2 075 895	43,6	4 766 998	100
varav Jämtl. . .	62 158	1,7	3 625	0,1	12 797	0,4	1 964 134	55,0	1 531 398	42,8	3 574 112	100
» Härjedal. . .	4 418	0,4	196	0,0	3 254	0,3	640 521	53,7	544 497	45,6	1 192 886	100

Tabell 56. Av aktiebolag ägd mark i procent av totalarealen.

Kommun	Åker och äng %	Skogsmark %	Övrig mark %	Summa %
Fors	10,5	55,3	67,0	55,1
Kålarne	11,6	52,6	56,8	52,2
Ragunda	3,1	42,0	47,7	41,2
Stugun	15,7	49,9	49,2	49,2
Bräcke	6,3	61,4	65,0	60,9
Revsund	7,0	47,7	51,8	47,1
Hackås	4,0	35,9	26,5	31,2
Brunflo	0,9	26,2	21,3	21,9
Rödön	4,2	13,5	16,4	13,1
Lit	5,1	26,0	20,5	23,8
Häggenås	1,8	27,5	22,3	24,9
Hammerdal	7,0	39,5	28,0	34,6
Ström	3,5	65,1	64,1	63,7
Frostviken	10,7	52,1	16,4	28,1
Hotagen	12,5	39,3	12,0	22,4
Föllinge	1,3	25,3	27,3	25,1
Offerdal	1,0	17,9	4,8	9,9
Alsen	0,8	14,8	18,6	14,8
Mörsil	0,2	4,9	5,4	5,2
Kall	8,6	31,1	9,7	17,8
Åre	5,5	21,9	16,2	18,0
Undersåker	6,5	15,3	1,5	4,9
Hallen	0,3	10,1	6,7	8,2
Oviken	—	15,1	4,6	8,6
Övre Ljungadalen	5,4	65,0	62,2	63,4
Berg	0,3	28,6	27,1	26,7
Rätan	2,6	50,8	55,6	51,1
Hede	13,6	49,1	34,9	42,4
Tännås	2,2	10,6	3,7	4,9
Svegs lk	8,4	67,0	56,3	63,1
Hogdal	13,3	53,0	55,6	58,3
Lillhärdal	32,9	76,3	73,6	75,0
Svegs köping	—	—	—	1,9
Frösö köping	—	—	—	0,3
Östersund	—	—	—	2,6
Summa länet	3,1	45,3	23,6	35,7

Totalarealen och av aktiebolag ägd mark enligt 1957 års fastighetstaxering.

Tabell 57. Effekt, normalårsproduktion samt ägareförhållanden vid vattenkraftanläggningar i Jämtlands län.

Flodområde Anläggning	Total fall- höjd m	Drift- år	Effekt vid slutet av 1962 MW	Effekt vid fram- tida tid- punkt MW	Normalårs- produktion MkWh/år		Ägare
					Slutet 1962	Slut- stadiet	
Dabbsjö	42	1967	—	18	—	29	Bålforsens Kraft AB
Bergvattnet	*	1968	—	30	—	91	Korssselbränna AB
Övrigt	—	—	—	—	—	80	—
Ångermanälven:	—	—	—	—	—	200	—
Blåsjön	88	1957	58	58	197	197	Blåsjöns Kraft AB
Junsterforsen	34—38	1961	32	32	110	110	Holmens Bruks och Fa- briks AB
Gäddede	*	1967	—	27	—	84	Bålforsens Kraft AB
Bågedede	*	1966	—	15	—	66	Holmens Bruks och Fa- briks AB
Ulriksfors-Lövön ...	*	*1969	2	30	7	120	Graningeverkens AB
Lejaren	*	1966	—	12	—	57	Korssselbränna AB
Sippmikk	*	1953	4	4	20	22	Blåsjöns Kraft AB
Linnvasselv (sv. del)	105	1962	48	48	107	107	Brännälvens Kraft AB
Övrigt	—	—	—	—	—	237	—
Faxälven:	—	—	144	—	441	1 000	—
Ängströmmen	*	1970	—	16	—	60	AB Storboforsen
Kallströmmen	*	1970	—	10	—	40	AB Storboforsen
Järpströmmen	67	1944, 1947	120	120	405	405	AB Svarthålsforsen
Mörsil	18	1949- 1950	40	40	200	200	Krångede AB
Mattmar	8	1967	—	25	—	110	Mattmars Kraft AB
Hissmofors	19,5	1896, 1956	60	60	285	285	Hissmofors AB
Kattstrupeforsen ...	17,5	1941- 1942, 1956	60	60	290	290	AB Kattstrupeforsen
Granboforsen	*	1970	—	30	—	85	AB Kattstrupeforsen
Midskog	26,6	1944, 1955	150	150	700	700	Vattenfall
Näverede	12,5	1955- 1956	65	65	330	330	Vattenfall
Stugun	7,2	1956	37	37	180	180	Vattenfall
Krångede	60	1936, 1947, 1975	210	285	1 556	1 600	Krångede AB
Gammelänge	18,7	1944, 1947, 1975	64	89	450	460	Krångede AB
Hammarforsen	19,5	1928, 1940- 1941, 1950, 1969	73	97	520	600	Hammarforsens Kraft AB
Svarthålsforsen	15,5	1954	69	69	410	430	AB Svarthålsforsen
Stadsforsen	28,5	1939- 1940, 1952	136	136	800	820	Vattenfall

Forts.

Tabell 57, forts.

Flodområde Anläggning	Total fall höjd m	Drift- år	Effekt vid slutet av 1962 MW	Effekt vid fram- tida tid- punkt MW	Normalårs- produktion MkWh/år		Ägare
					Slutet 1962	Slut- stadiet	
Hölleforsen	24	1949- 1952	120	120	630	650	Vattenfall
Sundströmmen	*	1970	—	10	—	42	AB Storboborsen
Duved	205	1961	5	5	8	8	Västra Jämtlands Kraft AB
Åre älv i övrigt	—	—	1	—	6	850	—
Sällsjö	193- 166	1966	—	110	—	325	AB Storboborsen
Olden	*	1969	—	58	—	302	Bålforsens Kraft AB
Näsaforsen	*	*1970	1	16	4	80	Näsaforsens Kraft AB (Hissmofors AB)
Rörvattnet	*	*1970	0	20	2	70	Wifstavarfs AB
Stensjöfallet	*	1969	—	35ev65	—	175	Wifstavarfs AB
Storåverken (3 anl.) .	*	*	—	*	—	110	Bålforsens Kraft AB m. fl.
Springhällarna	*	1975	—	16	—	90	Wifstavarfs AB
Borgforsen	*	1970- talet	—	23	—	115	Hammarforsens Kraft AB
Krokforsen	*	1970- talet	—	55	—	210	Hammarforsens Kraft AB o. Wifstavarfs AB
Övrigt	—	—	4	—	14	1 178	—
Indalsälven:	—	—	1 215	—	6 790	10 800	—
Sölvbackströmmen ..	*	1967	—	17	—	110	Wifstavarfs AB
Trångfors	*	*1968	1	70	3	213	Trångfors AB
Rätan	62	1967	—	55	—	200	Sydskraft
Turinge (hälfTEN)	22	1962	8	8	34	35	Sydskraft
Övrigt	—	—	—	—	—	362	—
Ljungan:	—	—	9	—	37	920	—
Långåfallen (Lossen)	*	1972	—	51	—	218	Bergvik & Ala AB + Fos- fatbolaget
Broforsen	*	c:a 1980	—	9	—	40	Bergvik & Ala AB, m. fl.
Linsällborn	*	c:a 1980	—	21	—	120	Bergvik & Ala + AB
Tjuvforsen	*	1970	—	32	—	145	Iggesunds Bruk
Krokströmmen	59,4	1952 (1963)	49	98	370	480	Örebro El. AB m. fl. Örebro El. AB
Långströmmen	31	1961	42	43	220	240	Örebro El. AB
Storåströmmen	17,4	1962, 1963	14	27	84	160	Fosfatbolaget
Mittån	*	c:a 1980	—	40	—	140	Bergvik & Ala AB, m. fl.
Kvarnforsen i Härjeån	*	*1970- talet	1	12	6	48	Härjeåns Kraft AB
Ljusnan:	—	—	106	—	682	1 950	—

Källa: Uppgifter från Svenska vattenkraftföreningen i februari 1963.

Uppgifter rörande framtida driftår och effekt samt normalårsproduktion i slutstadiet är högst osäkra. Även normalårsproduktionen vid slutet av år 1962 är behäftad med felmarginaler.

* = uppgift saknas.

Tabell 58. Export från Sverige via hamnar vid Trondheimsfjorden, år 1960.

Fördelning på mottagareländer och varuslag.

Till	Varuslag, ton						
	Kem. massa	Mek. massa	Board	Trä-varor	Talkum	Övr. varor	Summa
Storbritannien	9 069	18 827	1 886	9 182	587	290	39 841
Holland	2 889	3 981	564	—	1 435	—	8 869
Belgien	578	—	—	—	17	—	595
Frankrike	1 230	1 971	1 242	54	—	—	4 497
Västtyskland	2 080	43	326	—	300	—	2 749
Summa	15 846	24 822	4 018	9 236	2 339	290	56 551

Tabell 59. Export från Sverige via hamnar vid Trondheimsfjorden år 1960.

Procentuell fördelning på varuslag.

Till	Varuslag						
	Kem. massa	Mek. massa	Board	Trä-varor	Talkum	Övr. varor	Summa
Storbritannien	22,8	47,3	4,7	23,0	1,5	0,7	100,0
Holland	32,6	44,9	6,4	—	16,2	—	100,0
Belgien	97,1	—	—	—	2,9	—	100,0
Frankrike	27,4	43,8	27,6	1,2	—	—	100,0
Västtyskland	75,7	1,6	11,9	—	10,9	—	100,0
Summa	28,0	43,9	7,1	16,3	4,1	0,5	100,0

Tabell 60. Export från Sverige via hamnar vid Trondheimsfjorden år 1960.

Procentuell fördelning på mottagareländer.

Till	Varuslag						
	Kem. massa	Mek. massa	Board	Trä-varor	Talkum	Övr. varor	Summa
Storbritannien	57,2	75,8	46,9	99,4	25,1	100,0	70,2
Holland	18,2	16,0	14,0	—	61,4	—	15,8
Belgien	3,6	—	—	—	0,7	—	1,1
Frankrike	7,8	7,9	30,9	0,6	—	—	8,0
Västtyskland	13,1	0,2	8,1	—	12,8	—	4,9
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabell 61. Export från Sverige via hamnar vid Trondheimsfjorden år 1960.

Fördelning på transitohamnar.

Varuslag	Transitohamn							
	Trondheim		Hommelvik		Langstein		Summa	
	ton	%	ton	%	ton	%	ton	%
Kemisk massa ..	291	1,8	15 555	98,2	—	—	15 846	100,0
Mekanisk massa	51	0,2	24 771	99,8	—	—	24 822	100,0
Board	213	5,3	3 805	94,7	—	—	4 018	100,0
Trävaror	297	3,2	8 688	94,1	251	2,7	9 236	100,0
Talkum	1 988	85,0	351	15,0	—	—	2 339	100,0
Övr. varor	—	—	290	100,0	—	—	290	100,0
Summa	2 840	5,0	53 460	94,5	251	0,5	56 551	100,0

Tabell 65. Import till Sverige via hamnar vid Trondheimsfjorden.

Fördelning på månader.

Månad	Totalt ton	Därav till orter utanför Jämtl. län ton
Januari	396,9	0,3
Februari	79,5	—
Mars	38,3	2,2
April	53,8	0,5
Maj	22,1	0,6
Juni	14,3	0,3
Juli	16,6	0,3
Augusti	3,8	1,2
September	25,9	—
Oktober	9,9	—
November	48,7	0,3
December	11,9	0,2
Summa	721,7	5,9

Tabell 66. Konsumtion av oljevaror i Jämtlands län år 1960.

Eldningsolja	94 000 m ³
varav Eldningsolja till industrien	24 000 m ³
varav Eldningsolja för fastighetsuppvärmning	70 000 m ³
Bensin	39 000 m ³
Övriga drivmedel	42 000 m ³
Summa	175 000 m ³

Tabell 67. Beräknad konsumtion av eldningsolja inom industrien i Jämtlands län år 1958 på grundval av konsumtionstal för olika industribranscher i hela riket.

Industribransch	Hela riket			Jämtlands län	
	m ³ E-olja	Ant. arbetare	m ³ /arb.	Ant. arbetare	m ³ E-olja
Gruvindustri	26 583	14 772	1,80	—	—
Metall- och verkstadsindustri	878 543	296 254	2,97	1 091	3 240
Jord- och stenindustri	399 731	32 155	12,43	260	3 232
Träindustri	19 918	58 266	0,34	607	206
Massa- och pappersind.	1 057 236	50 904	20,77	408	8 474
Grafisk industri	17 060	27 708	0,62	149	92
Livsmedelsindustri ...	248 259	44 690	5,56	433	2 407
Dryckesvaru- och tobaksindustri	52 021	8 601	6,05	77	466
Textil- och sömnadsindustri ...	184 417	77 876	2,37	78	185
Läder-, hår- och gummiindustri	54 715	25 439	2,15	11	24
Kemisk industri	290 740	24 543	11,85	4	47
Summa					18 373

Källa: SOS Industri 1958.

Tabell 68. Konsumtion per invånare av vissa oljevaror år 1960 i hela riket.

Oljevara	m ³	m ³ /inv.
Eldningsolja för fastighetsuppvärmning	4 811 000	0,64
Bensin	2 125 000	0,28
Övriga drivmedel	1 839 000	0,25

Konsumtionssiffrorna för Bensin och Övriga drivmedel från Oljeåret 1960.

Konsumtionssiffran för Eldningsolja för fastighetsuppvärmning = Totala konsumtionen av eldningsolja (enligt Oljeåret 1960) minus industrikonsumtionen (enligt SOS Industri 1958), framräknad till år 1960.

Tabell 69. Uppskattad konsumtion i Jämtlands län av importerade livsmedel.

Varuslag	Import till Sverige år 1959		Konsumtion i Jämtlands län år 1959	
	Ton	Ton/1000 inv.	Ton/1000 inv.	Ton
Kött och fläsk, färskt, fryst, saltat, torkat, konserverat	5 700	0,76	0,84	119
Ost och Ostmassa	6 284	0,84	0,92	130
Köksväxter, färska, kylda (ej potatis)	47 898	6,41	7,05	997
Köksväxter, frysta, konserverade, torkade (inkl. Ärtor och bönor) ...	8 961	1,20	1,32	187
Frukt, Bär, Nötter m. m. färsk, torkad	237 243	31,75	34,93	4 940
Frukt, Bär, m. m. fryst, konserverad, Saft	29 776	3,99	4,39	621
Kaffe	68 219	9,13	10,04	1 420
Risgryn	9 999	1,34	1,47	208
Kakaopulver, Choklad, Konfekt ...	5 255	0,70	0,77	109
Te	1 035	0,14	0,15	21
Kex, Wafers o. dyl.	1 448	0,19	0,21	30
Summa				8 782

Importkvantiteterna till Sverige enligt SOS Handel, 1959.

Tabell 70. Antal invånare och avsättningens storlek inom olika kostnadszoner samt fraktkostnader vid transporter till zoner från de tänkta produktionsorterna Östersund, Umeå, Luleå, Kalmar och Karlstad.

Kostnadszon Nr	Östersund			Umeå			Luleå			Kalmar			Karlstad		
	Antal inv. 1960	Avsätt. ton	Frakt-kostn. kr	Antal inv. 1960	Avsätt. ton	Frakt-kostn. kr	Antal inv. 1960	Avsätt. ton	Frakt-kostn. kr	Antal inv. 1960	Avsätt. ton	Frakt-kostn. kr	Antal inv. 1960	Avsätt. ton	Frakt-kostn. kr
I	74 400	74,4	558	78 100	78,1	586	96 400	96,4	723	100 900	100,9	757	157 000	157,0	1 178
II	60 000	60,0	750	81 200	81,2	1 015	68 100	68,1	851	247 200	247,2	3 090	404 200	404,2	5 053
III	178 700	178,7	3 127	149 400	149,4	2 615	111 500	111,5	1 951	432 100	432,1	7 562	822 400	822,4	14 392
IV	257 100	257,1	5 785	322 100	322,1	7 247	152 900	152,9	3 440	1 531 400	1 531,4	34 451	1 905 500	1 905,5	42 874
V	547 500	547,5	15 056	341 400	341,4	9 389	140 300	140,3	3 858	2 813 400	2 813,4	77 369	1 959 300	1 959,3	53 881
VI	2 481 800	2 481,8	80 659	704 000	704,0	22 880	315 800	315,8	10 264						
VII	35—40			333 200	333,2	12 495									
VIII	40—45			2 402 000	2 402,0	90 075	2 411 900	2 411,9	102 506						
Summa	3 599 500	3 599,5	105 935	4 078 200	4 078,2	133 807	3 630 100	3 630,1	136 088	5 125 000	5 125,0	123 235	5 248 400	5 248,4	117 378

Tabell 71. Sammanlagda fraktkostnader vid olika avställningskvantiteter från de tänkta produktionsorterna Östersund, Umeå, Luleå, Kalmar och Karlstad.

Zon Nr	Östersund			Umeå			Luleå			Kalmar			Karlstad		
	Sammanlagd avsätt. till antal inv.	Sammanlagd frakt-kostn. kr	Sammanlagd avsätt. i ton	Sammanlagd avsätt. till antal inv.	Sammanlagd frakt-kostn. kr	Sammanlagd avsätt. i ton	Sammanlagd avsätt. till antal inv.	Sammanlagd frakt-kostn. kr	Sammanlagd avsätt. i ton	Sammanlagd avsätt. till antal inv.	Sammanlagd frakt-kostn. kr	Sammanlagd avsätt. i ton	Sammanlagd frakt-kostn. kr		
I	74 400	74,4	558	78 100	78,1	586	96 400	96,4	723	100 900	100,9	757	157 000	157,0	1 178
I—II	134 400	134,4	1 308	158 300	159,3	1 601	164 500	164,5	1 574	348 100	348,1	3 847	561 200	561,2	6 231
I—III	313 100	313,1	4 435	308 700	308,7	4 216	276 000	276,0	3 525	780 200	780,2	11 409	1 383 600	1 383,6	20 627
I—IV	570 200	570,2	10 220	630 800	630,8	11 463	428 900	428,9	6 965	2 311 800	2 311,8	45 866	3 289 100	3 289,1	63 497
I—V	1 117 700	1 117,7	25 276	972 200	972,2	20 852	569 200	569,2	10 823	5 125 000	5 125,0	123 235	5 248 400	5 248,4	117 378
I—VI	3 599 500	3 599,5	105 935	1 676 200	1 676,2	43 732	885 000	885,0	31 587						
I—VII				4 078 200	4 078,2	133 807	2 418 200	2 418,2	93 582						
I—VIII				4 078 200	4 078,2	133 807	3 630 100	3 630,1	136 088						

Tabell 72. Fraktkostnadernas andel av olika industriprodukters saluvärde.

Avstånd från produktionsorten km	Saluvärde 100 kr./ton		Saluvärde 1 000 kr./ton		Saluvärde 10 000 kr./ton	
	Fraktpriser		Fraktpriser		Fraktpriser	
	kr./ton	% av salu- värdet	kr./ton	% av salu- värdet	kr./ton	% av salu- värdet
100.....	22,30	22,30	24,30	2,43	27,10	0,27
200.....	26,90	26,90	30,70	3,07	37,90	0,38
300.....	31,50	31,50	36,00	3,60	48,20	0,48
500.....	38,50	38,50	43,70	4,37	64,50	0,65
1 000.....	52,40	52,40	57,80	5,78	81,70	0,82
1 500.....	65,40	65,40	71,10	7,11	95,60	0,96

Tabell 73. Industriområden, hösten 1962.

Kommun	Läge i kommunen	Plan-institut	Storl. i 1000 m ²		Kommunal ägo	Till området är framdraget												
			Totalt	Omedelbart exploateringsbart		Vägar	Vatten	Avlopp	Stickspar kan ordnas	Stickspar	Kraftledning							
Fors	Bispgården	U	24	10	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Kålarne	Kålarne	B	32	10		×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Ragunda	Hammarstr.	B	10	10														
Ragunda	Ragunda stn	B	23	20														
Bräcke	Bräcke	GS	163	55	×													
Bräcke	Bräcke	GS	45	28	×													
Revsund	Gällö	B	53	53	delvis	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Hackås	Hackås	B	25	25	delvis	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Hackås	Fåker	B	297	297														
Brunflo	Brunflo	BU	18	18	×													
Lit	Lit	B	250	250	×													
Lit	Lit	I	30	30	×													
Lit	Lit	I	35	35	×													
Lit	Lit	U	25	25	×													
Hammerdal	Hammerdal	B	20	20														
Hammerdal	Hammerdal	B	70	70														
Ström	Strömsund	GU	23	15	×													
Mörsil	Mörsil	U	17	17	×													
Undersåker	Järpen	I	12	12	×													
Undersåker	Järpen	S	20	20	×													
Ö. Ljungadalen	Åsarna	I	80	80	×													
Svegs köping	Sveg	S	695	270	×													
Östersund	Odenskog	SU	530	160	×													
Östersund	Lugnvik	SB			×													

G = generalplan eller dispositionsplan

S = stadsplan

B = byggnadsplan

U = utomplansbestämmelser

I = inga planbestämmelser

Tabell 74. Lediga industrilokaler hösten 1962.

Kommun	Läge i kommunen	Byggnadskonstruktion		Fastigh. omfattning			Golvytans fördelning i m ²						Lokalernas tidigare användning	
		Material	Byggn.år	Antal plan i byggn.	Takhöjd m.	Tomtareal m ²	Industri-lokaler	Kontors-lokaler	Lager-lokaler	Bo-städer	Övriga utrymmen	Summa		
Ragunda	Ragunda	Trä	1920—48	3	2,70	3 500	280	20	240			120	660	läkaremottagning
Bräcke	Bräcke	Trä	1930	2	2,80	3 600	200	43				45	288	samlingslokal
Rödön	Dvårsätt	Betong + trä	1931	3,5	3,5 0,4,40	4 080	560	50	750		440		1 800	mejeri
Hammerdal	Hammerdal	Trä	1902	2	2,75	706	220					10	320	snickeriverkstad
Hammerdal	Jämtl. Silkås	Trä	1927	3	2,5	3 000	270		110			175	445	kvarn
Hammerdal	Gisselås	Btg-hälsten	1932	2,5	2,80	3 000	110					80	300	mejeri
Ström	Strömsund	Btg-bjälklag		2	3	3 000	420	70	70			40	600	traktorverkst. o. målarskola
Ålsen	Åse, Trångsviken	Tegel	1954	1	3,0			14	70			190	274	servicelokaler för en industri
Undersåker	Järpen	Tegel				Ett 20-tal lediga lokaler lämpliga för olika ändamål							ca 9 000	trämassafabrik
Svegs köping	Sveg	Trä	1919	1	4	8 500	330						330	lager

Tabell 75. Översiktliga uppgifter om vatten- och avloppsförhållandena i länets tätorter.
(Sammanställningarna bygger på uppgifter, som insamlats våren 1963.)

Kommun	Tätort	Vatten- och avloppsförhållanden
Alsen	Trångsviken	Vatten- och avloppsanläggning finns som täcker större delen av samhället men vattentäkten täcker f. n. nätt och jämt behovet och måste kompletteras. Kapacitetsundersökning av befintlig borrbrunn pågår. Recipient är Storsjön. Nuvarande ansluten folkmängd ca 300 personer. Avlopprensingsanläggning, som medger låggradig rening av avloppsvattnet från 600 personer, finnes.
Berg	Svenstavik	Ledningsnätet är uppbyggt för den bebyggelse, som ligger öster om Svenstaån. Ledningar väster om ån är under uppförande. Recipient är Svenstaån. Folkmängden är ca 250 personer. Vattenverkets kapacitet är ca 3 l/sek. Permanent avloppsreningsverk saknas. (Provisorisk avslamning).
Berg	Hoverberg	Vatten- och avloppsanläggning finns för större delen av samhället. Recipient är Storsjön. Ansluten folkmängd ca 70 personer. Avloppsverket (trekammerbrunn) motsvarar drygt nuvarande folkmängd.
Brunflo	Brunflo	Ledningar finnes för huvuddelen av samhället. Avloppsrecipient är Storsjön. Ansluten folkmängd är omkring 1 600 personer. Vattenverkets kapacitet är omkring 10 l/sek. Avloppsreningsanordningarna utgöres av en trekammerbrunn och en emscherbrunn, vilka knappast tål ytterligare belastning.
Brunflo	Tandsbyn	Ledningsnätet är utbyggt. Recipient är ett dike (bäck), som mynnar i Locknesjön. Ansluten folkmängd är ca 300 personer. Vattentäktens kapacitet är ca 2 l/sek. Avloppsreningen sker i en emscherbrunn med efterföljande biologiska dammar.
Brunflo	Ope	Utbyggnad av vatten- och avloppsledningar för området mellan Ope och Östersund pågår. Ledningarna skall anslutas till Östersunds ledningsnät. Ope beräknas kunna anslutas de närmaste åren.
Bräcke	Bräcke	Ledningar finnes för huvuddelen av samhället. Avloppsrecipient är ett sidoflöde till Gimån. Ansluten folkmängd är omkring 1 500 personer. Nuvarande vattentäkt som har en kapacitet av ca 4 l/sek, blir ersatt av en ny under år 1963. Kapacitet ca 15 l/sek. Avloppsfrågan är vilande i avvaktan på undersökning av det nuvarande utsläppets inverkan på recipienten.
Bräcke	Nyhem	Utbyggnad av vattentäkt och vissa ledningar pågår. Avloppsreningsverk saknas.
Fors	Bispfors + Bispgården	Ledningar finnes för större delen av området. Recipient för Bispgården är Indalsälven och för Bispfors Gerån. Ansluten folkmängd är ca 1 400 personer. F. n. finnes ett vattenverk för vardera bebyggelsegruppen men sedan förbindelseledning utbyggt kommer endast det nuvarande vattenverket i Bispgården med en kapacitet av minst 4 l/sek. att användas. För Bispgården finns avloppsverk för 800 personer utbyggt, för Bispfors biologiska dammar för ca 500 personer. Viss del av området mellan Bispgården och Bispfors avses att exploateras för industriändamål och bostadsbebyggelse. Befintlig va anläggning kommer därför att kompletteras.
Frostviken	Gäddede	Ledningar finnes för större delen av samhället. Det nu-

Forts.

Tabell 75, forts.

Kommun	Tätort	Vatten- och avloppsförhållanden
		varande ytvattenverket kan väntas bli ersatt av nytt grundvattenverk. Avloppsrening genom slamavskiljning förekommer i mindre omfattning. Recipient är Gäddeforsen och sjön Hetögeln. Nuvarande folkmängd inom verksamhetsområdet är ca 700 personer. Projekterad grundvattentäkt har provpumpats med en vattenmängd motsvarande 1 000 personers behov men torde kunna lämna betydligt mera vatten. Större delen av avloppsvattnet renas f. n. icke, men reningsanläggning kan väntas bli utförd inom närmaste åren.
Frösö köping ..	Hornsbergs- området + Valla	Vatten- och avloppsledningarna finns för hela området. Folkmängd är ca 7 500 personer. Vattenverket har en kapacitet av ca 70 l/sek. Större delen av avloppsvattnet utsläpps utan rening i Storsjön. Avloppsreningen skall samordnas med Östersunds stad.
Föllinge	Föllinge	Komplett vatten- och avloppsanläggning finns för större delen av samhället. Recipient är Föllingesjön. Nuvarande folkmängd, som betjänas av den gemensamma anläggningen, är ca 400 personer. Folkmängd inom det tänkta verksamhetsområdet vid full utbyggnad av ledningsnätet ca 800 personer. Vattentäkten (borrbrunn) är provpumpad med 2 l/sek. Avloppsverkets kapacitet är tillräcklig för 700 à 800 personer.
Föllinge	Laxsjö	Utbyggnad av vatten- och avloppsanläggning pågår. Kapaciteten på vattentäkten motsvarar endast det nuvarande behovet. Recipient är Laxsjön. Avloppsrening i biologiska dammar, som kan tåla viss ytterligare belastning.
Hackås.....	Hackås	Ledningsnätet är i huvudsak utbyggt. Recipient för den centrala delen är Billstaån, i övrigt diken eller markinfiltration. Folkmängd omkring 600 personer. Vattenverkets kapacitet är ca 2,5 l/sek. Avloppsreningen sker i mindre reningsbrunnar. Avloppsfrågan för området närmast järnvägsstationen är under utredning.
Hallen	Hallen	Vatten- och avloppsanläggning utbyggd för större delen av området. Folkmängd 225 personer. Ytvattenverk dimensionerad för 400 personer. Låggradig rening utbyggd för 400 personer. Recipient Storsjön.
Hammerdal ...	Hammerdal	Komplett vatten- och avloppsanläggning finns. Ledningsnätet täcker dock ännu så länge endast större delen av municipalsamhället. Recipient är Hammerdalssjön. Nuvarande folkmängd ca 740 personer i municipalsamhället och ca 150 personer i de delar av Åsen som kan tänkas infogas i verksamhetsområdet. Vattenverkets nuvarande kapacitet ca 6 l/sek. Avloppsverkets kapacitet är tillräcklig för ca 1 500 personer.
Hede	Hede	Vatten- och avloppsanläggning utbyggd för i huvudsak hela området. Recipient är Ljusnan. Folkmängd ca 5 000 personer. Grundvatten. God tillgång. Låggradig rening.
Hede	Norra Hede	Vatten- och avloppsanläggning utbyggd för i huvudsak hela området. Recipient är Ljusnan. Vattenförsörjning ordnad genom anslutning till Kyrkbyns vattennät. Folkmängd ca 300 personer. Låggradig rening.
Hede	Hedeviken	Vattenanläggning för i huvudsak hela området. Folkmängd ca 350 personer. Gemensam avloppsanläggning förekommer ej.

Forts.

Tabell 75, forts.

Kommun	Tätort	Vatten- och avloppsförhållanden
Hede	Vemdalen	Gemensam vatten- och avloppsanläggning påbörjad. Vattenanläggningen kommer att tagas i bruk under år 1963. Folkmängd ca 500 personer. Avloppsanläggningen beräknas bli klar 1964—65.
Hogdal	Ytterhogdal	Komplett vatten- och avloppsanläggning finnes. Recipient är Hoa-ån. Ansluten folkmängd är ca 700 personer. Vattentäktens kapacitet är 7,5 l/sek. Två avloppsreningsanläggningar finnes med en sammanlagd kapacitet, tillräcklig för ca 1 100 personer.
Hotagen	—	
Häggenås	—	
Kall	—	
Kälarne	Kälarne	Ledningsnät finnes för huvuddelen av bebyggelsen. Avloppsrecipient är Ansjöån. Ansluten folkmängd är omkring 500 personer. Vattentäktens kapacitet är ca 14 l/sek. Avloppsreningsverket (emscherbrunn) är dimensionerat för den nuvarande folkmängden, men bör vid ytterligare anslutning ersättas med en tidsenligare anläggning.
Lillhärdal	Lillhärdal	Vatten- och avloppsledningar finnes för del av bebyggelsen. Recipient är Härjeån. Ansluten folkmängd är ca 300 personer + skola. Vattentäktens kapacitet är ca 3,5 l/sek. Avloppsvattnet utsläppes utan rening.
Lit	Lit	Gemensamma ledningar finnes för den centrala delen av den norr om Indalsälven belägna bebyggelsen. Recipient är Indalsälven. Ansluten folkmängd är ca 400 personer. Vattentäktens kapacitet är drygt 1 l/sek. Gemensamt avloppswerk saknas. Avloppet avslammas i viss mån.
Mörsil	Mörsil	Komplett vatten- och avloppsanläggning finnes, till vilken större delen av samhället är ansluten. Recipient är Indalsälven. 600 à 700 personer äro anslutna. Vattenverkets kapacitet är ca 6 l/sek. Avloppsverket är dimensionerat för 1 700 personer.
Offerdal	Änge	Vatten- och avloppsanläggning är utbyggd för i huvudsak hela byggnadsplaneområdet. Recipient är Nälidsjön. Folkmängden är ca 200 personer. Vattenverket och avloppssystemet är dimensionerat för 400 personer.
Oviken	—	
Ragunda	Hammarstrand	Ledningar finnes inom större delen av området. Flera vattentäkter finnes. Recipient för avloppsvattnet är Indalsälven. Folkmängd inom verksamhetsområdet är ca 1 220 ekv. personer. Huvudvattentäktens kapacitet är ca 4 l/sek. Avloppswerk utbyggt och tages i bruk år 1963.
Ragunda	Ragunda	Ledningar finnes inom större delen av området. Recipient är Singsån. Folkmängd inom området är ca 220 personer. Vattenförsörjningen sker genom två vattentäkter med en kapacitet, som täcker det nuvarande behovet. Avloppswerk motsvarande ca 450 personers belastning finnes.
Revsund	Gällö	Vatten- och avloppsledningar finnes för större delen av samhället. Recipient är Revsundssjön. Folkmängd är ca 600 personer. Vattenverket är dimensionerat för 1 200 personer. Avloppsverket (emscherbrunn) är dimensionerat för 500 personer. Ny avloppsreningsanläggning planeras.
Revsund	Pilgrimstad	Vatten- och avloppsledningar finnes för hela samhället.

Forts.

Tabell 75, forts.

Kommun	Tätort	Vatten- och avloppsförhållanden
Rätan.....	Rätansbyn, Södra	Recipient är Revsundssjön. Ansluten folkmängd är 450 personer. Vattenverket är dimensionerat för 700 personer. Avloppsverket (emscherbrunn) är dimensionerat för 250 personer. Ny avloppsreningsanläggning planeras.
Rätan.....	Rätansbyn, Norra	Vatten- och avloppsanläggning utbyggd för större delen av byggnadsplaneområdet. Recipient är Rätanssjön. Folkmängd är ca 250 personer. Grundvattentäkt och vattenverk dimensionerade för 400 personer. Låggradig rening utbyggd för 400 personer.
Rödön	Krokom (inkl. Dvärsätt och Hissmofors)	Vatten- och avloppsledningar finnes för större delen av området. Två vattenverk finnes. Recipient är Indalsälven. Till vattenverken är ca 1 900 personer anslutna. Vattenverken är dimensionerade för ca 3 000 personer. Avloppsrening finnes för huvuddelen av bebyggelsen.
Rödön	Nälden + Vaplan	Gemensamma ledningar finnes för större delen av bebyggelsen. Recipient är Alsensjön. Ansluten folkmängd är ca 700 personer. Vattenverket har en kapacitet av ca 2,5 l/sek. Avloppsreningsanordningar saknas men planeras. F. n. provisorisk avslamning.
Rödön	Ytterån	Gemensamma vatten- och avloppsanläggningar saknas.
Ström	Strömsund	Ledningar äro utförda för större delen av samhället. Nytt vattenverk har tagits i bruk. Avloppsverk saknas men frågan är under utredning. Recipient är Ströms vattudal. Nuvarande folkmängd inom verksamhetsområdet ca 2 800 personer. Det nya vattenverkets kapacitet blir 25 l/sek. (8 000 p.)
Ström	Ulriksfors	Komplett vatten- och avloppsanläggning finnes. Recipient är Ströms vattudal. Folkmängd inom verksamhetsområdet ca 700 personer. Vattenverkets kapacitet 7,5 l/sek. 2 st. trekammarbrunnar för rening av avloppsvattnet, dimensionerade för ungefär den nuvarande folkmängden, finnes.
Stugun	Stugun	Vatten- och avloppsanläggning för del av samhället finnes. Recipient är Indalsälven. Ansluten folkmängd är ca 200 personer. Vattenverkets kapacitet är ca 4 l/sek. Avloppsreningsbrunnen är dimensionerad för ca 200 personer. (Överbelastad.)
Svegs köping ..	Sveg	Vatten- och avloppsanläggning utbyggd för i huvudsak hela köpingen. Recipient är Ljusnan. Folkmängd är ca 2 200 personer. Grundvattentäkt och vattenverk dimensionerade för 3 500 personer. För närvarande ingen rening av avloppsvattnet men planeras utförande av biologiska dammar. Ulvkälla inom Svegs landskommun är ansluten till vattenledningsnätet, ca 450 personer.
Svegs landskommun	Ulvkälla	Vatten- och avloppsanläggning utbyggd för i huvudsak hela området. Recipient är Ljusnan. Folkmängd är ca 400 personer. Vattenförsörjningen ordnad genom anslutning till Svegs köpings vattennät. Låggradig avloppsrening.
Svegs landskommun	Linsell	Vatten- och avloppsanläggning utbyggd för större delen av

Forts.

Tabell 75, forts.

Kommun	Tätort	Vatten- och avloppsförhållanden
		området. Recipient är Ljusnan. Folkmängd är ca 200 personer. Grundvattentäkt och vattenverk dimensionerade för ca 300 personer. Låggradig avloppsrening dimensionerad för 500 personer.
Svegs landskommun	Älvros	Gemensam vatten- och avloppsanläggning saknas men är förslag härtill upprättat. Folkmängd ca 300 personer.
Tännäs	Funäsdalen	Vatten- och avloppsanläggning utbyggd för samhället. Recipient är Funäsdalssjön. Grundvattentäkt. Kapacitet 3 l/sek. Låggradig rening, dimensionerad för 500 personer.
Undersåker	Järpen	Vatten- och avloppsanläggning utbyggd för större delen av området. Folkmängd 1 100 personer. Ytvattenverk dimensionerat för 2 500 personer. Avlopp utsläppts i sjön Liten f. n. utan rening. Låggradig rening planerad för 2 100 personer.
Undersåker	Svensta	Vatten- och avloppsanläggning utbyggd för större delen av området. Folkmängd 200 personer. Vattenförsörjning ordnad genom anslutning till Järpens vattennät. Avlopp utsläppts i sjön Liten. Låggradig rening dimensionerad för 300 personer.
Undersåker	Undersåker	Vatten- och avloppsanläggning utbyggd för större delen av området. Folkmängd 340 personer. Grundvattenverk dimensionerat för 1 500 personer. Avlopp utsläppts i Indalsälven efter låggradig rening, dimensionerad för 1 500 personer.
Åre	Åre	Ledningar finnes för större delen av bebyggelsen. Recipient är Åresjön. Ca 450 personer är anslutna till de tre vattenverken. Vattenverkens kapacitet är sammanlagt ca 5 l/sek. Avloppsrening finnes endast för en mindre del av bebyggelsen.
Åre	Duved	Ledningar finnes för större delen av bebyggelsen. Recipient är Indalsälven. Ansluten folkmängd är ca 250 personer. Vattenverkets kapacitet är ca 1 l/sek. (Överbelastat). Avloppsrening sker i emscherbrunn, som är dimensionerad för ungefär den nuvarande anslutningen.
Åre	Ånn	Ledningar finnes för den centrala delen. Recipient är Ånnsjön. Folkmängd är inkl. turister under säsonger 500 personer. Vattenverkets kapacitet är ca 4 l/sek. Avloppsreningsanordning, som motsvarar den nämnda anslutningen finnes.
Åre	Storlien	Vatten- och avloppsledningar finnes. Recipient är Storteflan. Folkmängd inkl. turister under högsäsong är ca 1 200 personer. Vattenverkets kapacitet är ca 10 l/sek. Avloppsrening saknas men planeras.
Östersunds stad	Östersund	Gemensamma vatten- och avloppsledningar finnes för nästan hela bebyggelsen. Recipient är Storsjön. Ansluten folkmängd är omkring 24 500 personer. Vattenverkets kapacitet är ca 13 000 m ³ per dygn. Avloppsrening saknas men planeras.
Övre Ljungadalen	Åsarna	Vatten- och avloppsanläggning utbyggd för byggnadsplaneområdet. Folkmängd 330 personer. Grundvattentäkt. (Synes f. n. vara otillräcklig). Låggradig rening utbyggd för 350 personer. Recipient är sjön Hålen.

Tabell 76. Uppgifter rörande distributionsföretag för elektrisk kraft år 1961. (Insamlade genom Angpannejörelingen, Sundsvall).

Distributionsföretag	Totalt antal abonnenter (ab)	Antal ab som är delägare	Ab-ägd andel av aktiekap. %	Kommun-ägd andel %	Detaljtarififfer				
					Ab-avg. 1-fas kr/år	Ab-avg. 3-fas kr/år	Grundavg. kr/te/år	Energiavg. öre/kWh	Elskatt + = tillkommer 0 = ingår
Blåsjons Kraft AB	970	0	0	0	9	18	12: 50	11	+
Korselbränna AB	28	0	0	0	9	18	12: 50	11	+
Graningeverken	2 875	0	0	0	9	18	12: 50	11	+
Risede El. för. Lidsjöberg	6	6	100	0					
Storåbränna El. för. Laxsjö	27	19	100	0					
Hammerdals El. Kr. AB	1 350	247	46	29	9	18	12: 50	11	+
Hammarforsens Kraft AB, Hammarstrand	3 230	0	0	0	9	18	12: 50	11	+
Kullsta & Hammarens El. för. Hammarstrand	55	55	100	0	0	0	7: 50	7	0
Kyrkslättens El. Ek. för.	113	45	100	0	9	18	12: 50	11	0
Ljens El. för. Hammarstrand	94	60	100	0	9	18	12: 50	11	+
Statens Vattenfallsverk	4 043	0	0	0	9	18	12: 50	11	+
Räggarne kraftstation	2	×	×	×	×	×	×	×	+
Alanäsets El. för. Albacken	80	70	100	0	9	18	12: 50	11	+
Svarthålsforsens AB	62	0	0	0	9	18	10: 50	9	+
Firma Sidsjö El. AB	340	1	100	0	5	10	12: —	10	0
Häckås-Näs El. AB	3 489	330	54	6	5	10	10: —	10	+
Östnor Säg o. Kraft För. Hackås	43	22	100	0	0	0	10: —	10	+
Östersunds El. AB (staden och Frösön)	15 600	0	0	100	5	10	7: —	7	0
Östersunds El. AB (landsbygden)	545	0	0	100	5	10	9: —	9	0
Slätte El. För. Slätte	3	×	×	×	×	×	×	×	×
Sommarsems El. för.	8	×	×	×	×	×	×	×	×
Rösta El. Distr.-för.	245	0	0	0	×	×	×	×	×
Tängs Villasamhälles El. för.	55	×	100	0	0	0	9: —	8	+
Sandhäsets El. för.	10	9	100	0	20	20	7: —	7	+
G. E. Karlsson, Östersund	3	×	×	×	×	×	×	×	×
Dvärsätt El. för.	70	×	×	×	×	×	×	×	×
Bergs Tingslags El. AB	1 961	259	12,1	52,3	9	18	7: —	6	0
Åiderkrogens Kraftstation	2	×	×	×	×	×	×	×	×
Ytterhogdals El. AB	550	×	×	×	×	×	×	×	×
Härjedäns Kraft AB	4 000	×	×	×	9	18	10: —	10	+
Tännäs-Hede Kraft AB	1 632	136	90	1	9	18	12: 50	11	+

Forts.

Tabell 77. Genomsnittliga timförtjänster i öre, inklusive skift- och övertidstillägg, helgdagslön, semesterlön och övriga förmåner, år 1961 för vuxna arbetare inom olika industrigrupper i vissa geografiska områden.

MÄN

Industrigrupp	Stockholm med förorter ¹	Göteborg med förorter ²	Malmö	Norrköping	Jämtlands län	Västerbottens län	Norrbottens län	Hela riket
Malmgruvor 40-tim. arb. . . .	—	—	—	—	—	880	1077	977
Järn- och stålmanufaktur	907	781	711	765	779	781	798	689
Mekaniska verkstäder inkl. bil- o. karosserifabriker	817	796	693	648	704	720	722	707
Reparationsverkstäder . . .	813	746	641	652	685	689	707	687
Byggnadsnickeri o. trähusfabriker	817	625	689	662	627	643	606	615
Massa- o. pappersindustri	715	671	612	694	609	671	689	669
Bageriindustri . . .	701	676	668	579	635	595	610	637
Mejeriindustri . . .	664	..	584	..	563	546	552	570
Slakterier och charkuterier	737	699	670	622	657	624	738	639
Dryckesvaruindustri ³	717	672	576	..	..	..	603	627
Sömnadsindustri	662	640	550	..	..	..	—	583
Skoiindustri	667	..	647	—	—	..	—	627
Samtliga industrigrupper ⁴	788	770	675	641	633	702	849	682

Forts.

Tabell 77, forts.

KVINNOR

Industrigrupp	Stock- holm med för- orter ¹	Göte- borg med för- orter ²	Malmö	Norr- köping	Jämt- lands län	Väster- bottens län	Norr- bottens län	Hela- riket
Malmgruvor 40-tim. arb. . . .	—	—	—	—	—	—	..	—
Järn- o. stål- manufaktur	584	527	..	—	—	—	—	484
Mekaniska verk- städer inkl. bil- o. karrosseri- fabriker	579	628	456	..	..	575	..	531
Reparations- verkstäder . . .	..	—	—	—	—	—	—	460
Byggnadssnic- keri- o. trähus- fabriker	—	—	—	—	—	..	—	485
Massa- o. pap- persindustri	513	500	416	498	354	446	389	468
Bageriindustri . .	565	530	464	456	492	460	460	505
Mejeriindustri . .	..	..	..	..	446	453	457	447
Slakterier och charkuterier	620	500	493	474	504	488	551	489
Dryckesvaru- industri ³	554	533	470	..	..	..	490	503
Sömnadsindustri	507	487	433	427	—	..	—	453
Skoindustri	503	..	485	—	—	..	—	458
Samtliga indu- strigrupper ⁴	544	509	455	460	458	466	458	471

— Intet finns att redovisa.

.. Uppgift föreligger endast från en eller två särredovisade arbetsplatser.

¹ Boo, Danderyd, Djursholm, Huddinge, Järfälla, Lidingö, Nacka, Saltsjöbaden, Sollentuna, Solna, Stocksund, Sundbyberg och Täby.² Mölndal, Partille, Råda, Torshälla och Tuve.³ Sprit- och vinfabriker, Bryggerier och malfabriker samt Vatten- och läskedrycksfabriker.⁴ Samtliga år 1961 i socialstyrelsens årsstatistik över industriarbetarlöner ingående industrigrupper.

Tabell 80. Antalet arbetslöshetsförsäkrade arbetslösa i olika kassor i Jämtlands län 1960—1963 samt dessa i relation till medlemsantalet.

Arbetslöshetskassa därav i:	Jan	Febr	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug	Sept	Okt	Nov	Dec	Årsmedeltal	
Byggnadsarbetarnas	1960	206	168	136	181	114	73	50	62	41	81	179	187	123
	1961	304	307	244	315	146	46	55	83	74	103	143	219	170
	1962	310	291	292	278	216	97	59	64	58	72	169	302	184
	1963 ¹	320	213	165	215	140								
Skogsarbetarnas	1960	29	16	19	37	29	11	8	8	5	7	16	23	18
	1961	28	20	25	30	20	8	4	5	10	15	9	28	17
	1962	27	18	15	53	46	13	9	12	16	23	41	38	26
	1963 ¹	38	14	26	109	59								
Sveriges arbetares	1960	47	32	30	45	37	16	12	13	17	11	21	25	26
	1961	45	42	30	75	27	21	12	12	15	27	45	55	34
	1962	54	46	32	66	65	13	20	25	26	23	46	82	42
	1963 ¹	82	38	47	72	69								
Samtliga	1960	498	375	323	387	247	139	100	114	91	165	327	363	261
	1961	545	506	429	569	267	119	104	151	149	237	316	464	321
	1962	612	514	470	544	427	180	141	169	162	200	359	401	348
	1963 ¹	630	440	376	560	362								
I % av medlemsantalet														
Länet	1960	3,5	2,6	2,2	2,7	1,7	1,0	0,7	0,8	0,8	1,1	2,2	2,5	1,8
	1961	3,9	3,6	3,1	4,1	1,9	0,9	0,7	1,1	1,1	1,7	2,3	3,3	2,3
	1962	4,8	4,0	3,7	4,3	3,4	1,4	1,1	1,3	1,3	1,5	2,7	3,1	2,7
	1963 ¹	4,9	3,3	2,8	4,4	3,0								
Riket	1960	2,8	2,5	2,0	1,9	1,2	0,8	0,6	0,8	0,8	0,8	1,1	1,4	1,4
	1961	2,2	2,1	1,5	1,6	1,2	0,7	0,5	0,7	0,7	0,9	1,2	1,4	1,2
	1962	2,3	2,3	2,1	2,0	1,4	0,9	0,6	0,8	0,9	1,0	1,2	1,4	1,4
	1963 ¹	3,6	2,5	1,9	1,9	1,1								

¹ Prel. uppgifter.

Källa: »Meddelanden från statistiksektionen», arbetsmarknadsstyrelsen.

Tabell 81. Antalet icke arbetslöshetsförsäkrade arbetslösa i Jämtlands län olika månader 1961—1963 samt dessa i relation till medelfolkmängden.

Region	Jan	Febr	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug	Sept	Okt	Nov	Dec	Armsmedeltal		I % av medelfolkm.
													Armsmedeltal	Dec	
Östersunds B-region	153	91	104	127	99	100	59	92	89	118	125	62	101		0,09
	138	124	81	82	112	106	101	134	127	156	190	138	124		0,12
Strömsunds B-region	54	29	24	28	20	12	19	26	20	38	41	24	28		0,12
	36	27	18	21	19	18	30	30	33	38	61	63	33		0,14
Svegs B-region	47	32	30	42	14	6	7	5	27	14	19	17	21		0,13
	22	24	17	12	11	7	6	9	15	28	42	25	18		0,11
Länet	372	228	208	178	163	201	146	203	203	233	216	129	194		0,14
	250	151	155	197	131	116	84	121	136	169	179	101	149		0,11
	194	174	115	111	142	131	136	172	175	222	267	190	169		0,12
	309	212	176	186	190										

Källa: se tab. 78.

Tabell 82. Antalet personer i beredskapsarbete i Jämtlands län olika månader 1960—1963 samt dessa i relation till medelfolkmängden.

	Jan	Febr	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug	Sept	Okt	Nov	Dec	Medeltal		I % av medelfolkm.
													Medeltal	Dec	
Totalt	340	401	384	338	234	154	145	108	125	112	179	245	230		0,16
därav i vägarbeten	222	258	232	198	121	64	62	57	69	75	142	170	139		0,10
Totalt	201	224	209	133	97	72	73	78	80	87	101	117	123		0,09
därav i vägarbeten	146	168	158	89	64	48	46	59	67	70	73	69	88		0,06
Totalt	146	203	220	234	205	162	157	157	170	201	290	377	210		0,15
därav i vägarbeten	99	160	171	183	154	94	93	93	96	119	146	291	142		0,10
Totalt	485	670	818	783	732										
därav i vägarbeten	372	520	656	640	614										
Riket (totalt)													6 102		0,08
1961													3 108		0,04
1962													5 174		0,07

Källa: »Styrkerapporter från beredskapsarbeten», arbetsmarknadsstyrelsen.

Tabell 83. Antalet personer som genomgick yrkesutbildning för arbetslösa i Jämtlands län olika månader 1960—1963 samt dessa i relation till medelfolkmängden.

	Jan	Febr	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug	Sept	Okt	Nov	Dec	Årsmedeltal	I % av medelfolkm.
Totalt	318	373	378	357	355	350	323	295	317	403	461	492	369	0,26
därav i KÖY:s kurser	214	344	343	320	334	332	305	281	304	388	446	475	341	0,24
Totalt	500	508	527	471	431	425	335	318	386	406	406	434	429	0,31
därav i KÖY:s kurser	483	490	510	455	416	409	319	304	370	393	393	419	413	0,30
Totalt	424	454	434	440	396	362	302	328	377	387	417	422	395	0,29
därav i KÖY:s kurser	409	440	421	424	379	341	293	313	365	374	403	409	380	0,28
Totalt	441	461	471	506	474									
därav i KÖY:s kurser	428	440	449	441	402									
Riket (totalt)													6 579	0,09
													8 134	0,11
													10 117	0,13

Källa: se tab. 80.

Tabell 84. Bruttoturistinkomster år 1960.

Kommun	Sammanlagda turistinkomster från turister som övernattat										Summa	
	på hotell, pensionat o. turistst.	på vand- rarnhem	i fjäll- stugor	under skolorsor	i sportstugor		i tält el. hus- vagn	i Resos bygde- semester	i priv. rum o. stugor	hos släkt o. vänner	utom- länsbor	icke kom- munbor
					utom- länsbor	ickekom- munbor						
Fors	151 800	—	—	—	16 000	16 000	1 453	—	5 625	300 300	475 000	475 000
Kälarne	×	—	—	—	100 000	168 000	8 698	—	33 750	357 500	523 000	591 000
Ragunda	196 020	8 228	—	—	116 000	216 000	79 853	6 700	38 250	917 000	1 017 000	917 000
Stugun	×	—	—	—	48 000	112 000	×	—	15 750	328 900	466 000	530 000
Bräcke	×	—	—	—	152 000	236 000	13 038	18 480	50 625	343 200	726 000	810 000
Revsund	109 692	—	—	—	172 000	460 000	×	42 180	57 375	514 800	916 000	1 204 000
Hackås	×	—	—	—	120 000	440 000	10 430	—	40 500	371 800	545 000	865 000
Brunflo	×	—	—	—	164 000	1 388 000	14 193	—	55 125	600 600	895 000	2 119 000
Rödön	×	—	—	—	152 000	1 104 000	13 038	—	50 625	686 400	1 008 000	1 960 000
Lit	×	—	—	—	28 000	212 000	2 310	—	9 000	343 200	416 000	600 000
Häggenäs	—	—	—	—	8 000	100 000	578	—	2 250	185 900	197 000	289 000
Hammerdal	155 100	6 307	—	—	96 000	272 000	×	12 220	31 500	486 200	806 000	982 000
Ström	146 025	12 784	—	—	184 000	256 000	88 480	99 940	61 875	829 400	1 423 000	1 495 000
Frostviken	275 814	—	2 508	16 720	184 000	284 000	×	76 280	61 875	271 700	922 000	986 000
Hotagen	×	—	—	8 320	20 000	92 000	1 733	—	6 750	100 100	159 000	231 000
Föllinge	158 400	—	96	10 140	96 000	264 000	8 103	—	31 500	314 600	619 000	787 000
Offerdal	82 500	—	—	—	52 000	224 000	4 340	—	16 875	371 800	528 000	700 000
Alsén	115 533	6 477	—	—	28 000	76 000	2 310	—	9 000	171 600	333 000	381 000
Mörsil	165 000	—	—	—	96 000	164 000	8 103	—	31 500	275 400	558 000	626 000
Käll	505 877	3 468	2 832	131 580	100 000	256 000	8 698	—	37 500—	128 700	928 000	1 084 000
Are	4 945 479	84 269	—	807 060	680 000	1 136 000	307 825	—	225 000—	286 000	7 347 000	7 803 000
Undersåker	3 434 145	11 186	31 656	498 320	344 000	452 000	×	70 400	112 500—	300 300	4 885 000	4 993 000
Hallen	353 265	5 372	—	6 300	112 000	440 000	×	76 200	37 125	214 500	828 000	1 156 000
Oviken	×	—	—	—	76 000	176 000	6 668	—	25 875	271 700	393 000	493 000
Övre Ljungadalen	521 598	14 739	4 236	78 700	220 000	356 000	×	—	56 925	271 700	1 180 000	1 316 000
Berg	101 970	—	—	—	80 000	140 000	6 948	—	27 000	314 600	531 000	591 000
Råtan	×	9 316	—	—	20 000	32 000	×	—	5 175	185 900	291 000	303 000
Hede	464 772	11 016	—	—	460 000	656 000	21 665	162 900	119 025	314 600	1 554 000	1 750 000
Tännäs	4 035 636	14 518	4 524	110 120	1 136 000	1 376 000	99 663	217 440	293 825	228 800	6 141 000	6 381 000
Svegs köping + lk	932 415	14 229	—	102 000	292 000	552 000	×	51 720	75 900	600 600	2 131 000	2 391 000
Hogdal	157 905	—	—	—	48 000	76 000	1 558	4 100	12 650	286 000	510 000	538 000
Lillhärдал	—	—	—	—	44 000	56 000	1 418	23 040	11 500	157 300	237 000	249 000
Östersund + Frösö	3 906 936	65 042	—	140 000	152 000	764 000	675 990	42 920	50 000—	3 432 000	8 490 000	9 102 000
Summa länet	21 426 009	266 951	48 852	1 909 260	5 596 000	—	1 660 724	904 520	1 762 150	14 300 000	47 878 000	—
varav Jämtland	15 257 583	203 133	40 092	1 618 440	3 376 000	—	1 447 922	445 320	1 187 150	12 255 100	35 834 000	—
varav Härjedalen	6 168 426	63 818	8 760	290 820	2 220 000	—	212 802	459 200	575 000	2 044 900	12 044 000	—

Tabell 85. Turistinkomster per år inom några områden i landet. Miljoner kronor.

Siffrorna är ej alldeles jämförbara på grund av olikheter i beräkningssättet.

Område	Turistinkomster, brutto	Turistinkomster, brutto	Område
Öland	15,3	47,9 ²	Jämtlands län
Gotland	15,0	35,8 ²	Jämtland
Leksand	10,8	12,0 ²	Härjedalen
Kalmar	8,3 ¹	9,1	Östersund + Frösö
Kiruna	8,1	7,8	Åre
Marstrand	4,6	6,4	Tännäs
Vilhelmina	3,6	5,0	Undersåker
Vittsjö	2,3	2,4	Svegs köping + Ik
Järvsö	1,9	1,8	Hede
Nordingrå	0,7	1,5	Ström
		1,3	Övre Ljungadalen
		1,2	Hallen
		1,1	Kall
		1,0	Frostviken
		1,0	Ragunda

¹ Inkl. Ölandstrafiken, hamnavgifter och viss grosshandel.

² I siffrorna för Jämtlands län, Jämtland samt Härjedalen ingår endast turistinkomster från utomlänshör.

Tabell 86. Skatteunderlag från turismen, i kronor, och i relation till det totala skatteunderlaget.

Kommun	Summa skatteunderlag från turismen			
	I kronor		I % av det tot. skatteunderlaget	
	enl. prop.- metoden	enl. marg.- metoden	enl. prop.- metoden	enl. marg.- metoden
Fors	114 100	152 100	0,8	1,0
Kälarne	150 740	198 020	1,3	1,8
Ragunda	254 880	336 240	1,4	1,9
Stugun	131 100	173 500	1,0	1,3
Bräcke	205 500	270 300	1,6	2,2
Revsund	306 160	402 480	1,9	2,4
Hackås	225 500	294 700	2,5	3,3
Brunflo	574 260	743 780	3,1	4,1
Rödön	527 300	684 100	2,1	2,7
Lit	154 100	202 100	1,6	2,1
Häggenäs	72 160	95 280	1,4	1,9
Hammerdal	248 780	327 340	1,9	2,5
Ström	377 800	497 400	1,4	1,9
Frostviken	244 640	323 520	2,4	3,2
Hotagen	58 040	76 520	2,6	3,4
Föllinge	198 080	261 040	2,4	3,2
Offerdal	174 200	230 200	1,8	2,4
Alsén	94 740	125 220	2,1	2,8
Mörsil	159 340	209 420	1,7	2,3
Kall	268 460	355 180	7,5	9,9
Åre	1 948 520	2 572 760	18,7	24,8
Undersåker	1 223 620	1 623 060	9,7	12,9
Hallen	290 540	383 020	6,2	8,2
Öviken	125 120	164 560	2,3	3,0

Forts.

Tabell 86, forts.

Kommun	Summa skatteunderlag från turismen			
	I kronor		I % av det tot. skatteunderlaget	
	enl. prop.-metoden	enl. marg.-metoden	enl. prop.-metoden	enl. marg.-metoden
Ö. Ljungadalen.....	326 740	432 020	5,0	6,6
Berg	153 040	200 320	2,1	2,8
Rätan	74 320	98 560	1,6	2,1
Hede	442 900	582 900	4,8	6,3
Tännäs	1 585 740	2 096 220	30,7	40,5
Svegs köping + lk....	590 740	782 020	2,8	3,7
Hogdal	132 520	175 560	1,2	1,6
Lillhärdal	62 660	82 580	1,2	1,6
Östersund + Frösö ...	2 239 580	2 967 740	1,3	1,8
Summa länet	11 755 920	15 586 160	2,4	3,2
varav Jämtland	8 785 860	11 652 580	2,0	2,7
varav Härjedalen ...	2 970 060	3 933 580	4,7	6,2

Skatteunderlaget för de enskilda kommunerna är beräknat på turistinkomsterna från icke-kommunbor, medan skatteunderlaget för hela länet och för länsdelarna Jämtland och Härjedalen grundar sig enbart på inkomsterna från utom-länsbor.

Tabell 87. Löneutbetalningar år 1960 till personal, som var anställd vid hotell, pensionat och turiststationer men som ej var mantalsskriven i länet resp. ej i den kommun, där företaget var beläget.

Kommun	Lön, kr., till personal bosatt	
	utanför länet	utanför kommunen
Hammerdal	1 897	1 897
Kall	3 905	24 546
Åre	725 456	1 106 007
Undersåker	354 679	516 507
Hallen	20 000	25 000
Övre Ljungadalen	27 000	27 000
Hede	19 522	19 522
Tännäs	196 240	257 085
Östersund + Frösö	2 548	2 548
Summa länet	1 351 247	
varav Jämtland	1 132 785	
varav Härjedalen	218 462	

Tabell 88. *Folkmängd, antal butiker samt centralitet i tätorter i Jämtlands län.*

Tätort	Län Kommun	Folkmängd 1/11 1960	Antal butiker 1961	Centralitet 1961	
				Enl. God- lunds metod	Enl. Jacob- sons metod
Bispsfors	Fors	471	6	1,6	II
Bispgården	Fors	652	13	2,6	IV
Kälarne	Kälarne	615	12	2,6	IV
Hammarstrand	Ragunda	779	27	4,1	VI
Ragunda	Ragunda	202	2	0,8	I
Stugun	Stugun	403	7	1,7	II
Bräcke	Bräcke	1 541	27	4,5	VI
Nyhem	Bräcke	203			II
Gällö	Revsund	706	7	1,5	III
Pilgrimstad	Revsund	407			I
Hackås	Hackås	309			III
Brunflo	Brunflo	1 123	22	4,1	IV
Ope	Brunflo	365			II
Tandsbyn	Brunflo	275			II
Krokom	Rödön	1 353	17	3,3	III
Näliden	Rödön	591	12	2,6	III
Vaplan	Rödön	234			II
Ytterån	Rödön	309			II
Lit	Lit	617	9	2,1	IV
Hammerdal	Hammerdal	979	35	5,3	V
Strömsund	Ström	2 299	70	7,5	VI
Ulriksfors	Ström	478			II
Gäddede	Frostviken	744	13	2,6	V
Föllinge	Föllinge	521	18	3,3	IV
Laxsjö	Föllinge	243			II
Änge	Offerdal	216	10	2,3	II
Trångsviken	Alsen	215			II
Mörsil	Mörsil	716	13	2,6	IV
Duved	Åre	316	6	1,6	II
Storlien	Åre	247			I
Änn	Åre	224			II
Åre	Åre	452	8	2,0	IV
Järpen + Svensta	Undersåker	1 324	20	3,8	V
Undersåker	Undersåker	336	6	1,6	II
Hallen	Hallen	223	4	1,3	II
Myrviken	Viken	169	5	1,5	III
Åsarne	Övre Ljunga- dalen	330	8	2,0	II
Svenstavik + Hoverberg	Berg	715	19	3,6	IV
S. o. N. Rätansbyn	Rätan	499	9	2,0	III
Hede + N. Hede	Hede	704	15	2,9	IV
Hedeviden	Hede	205			II
Vemdalen	Hede	400			II
Funäsdalen	Tännäs	284	7	1,8	III
Linsell	Svegs lk	203			II
Älvros	Svegs lk	334			II
Ytterhogdal	Hogdal	931	13	2,5	IV
Lillhärdal	Lillhärdal	512	11	2,5	III
Frösön	Frösö köping	7 280	71	7,5	III
Valla	Frösö köping	251			II
Sveg + Ulvkälla	Svegs köping och lk	2 549	53	6,4	VII
Östersund	Östersund	23 930	305	17,2	VIII

Tabell 90. Antal förvärvsarbetande med arbetsplats utanför respektive kommun år 1950 och 1960.

Kommun	Förvärvsarbetande med bostadsort i kommunen					
	Totala antalet		Med arbetsplats utanför kommunen			
			Antal		% av tot. antalet	
	1950	1960	1950	1960	1950	1960
Fors	1 445	1 120	21	154	1,5	13,8
Kälärne	1 555	1 324	39	151	2,5	11,4
Ragunda	2 030	1 714	96	233	4,7	13,6
Stugun	1 291	1 220	16	119	1,2	9,8
Bräcke	1 274	1 339	34	142	2,7	10,6
Revsund	2 246	1 901	42	273	1,9	14,4
Hackås	1 610	1 512	36	265	2,2	17,5
Brunflo	2 347	2 346	317	818	13,5	34,9
Rödön	3 265	2 603	417	599	12,8	23,0
Lit	1 515	1 309	38	267	2,5	20,4
Häggenås	910	744	12	125	1,3	16,8
Hammerdal	2 258	1 692	19	188	0,8	11,1
Ström	3 412	3 164	55	384	1,6	12,1
Frostviken	998	1 013	3	53	0,3	5,2
Hotagen	447	337	4	30	0,9	8,9
Föllinge	1 423	1 171	14	140	1,0	12,0
Offerdal	1 765	1 496	11	188	0,6	12,6
Alsen	815	677	44	120	5,4	17,7
Mörsil	1 106	1 010	46	126	4,2	12,5
Kall	631	501	54	57	8,6	11,4
Åre	1 386	1 119	15	96	1,1	8,6
Undersåker	1 430	1 207	13	148	0,9	12,3
Hallen	927	758	15	80	1,6	10,6
Oviken	1 246	962	7	92	0,6	9,6
Övre Ljungadalen	1 161	1 073	4	87	0,3	8,1
Berg	1 258	1 080	21	136	1,7	12,6
Rätan	812	737	18	92	2,2	12,5
Hede	1 302	1 279	41	260	3,1	20,3
Tännäs	958	870	5	77	0,5	8,9
Svegs landskommun	1 846	1 457	160	278	8,7	19,1
Hogdal	1 264	1 137	17	85	1,3	7,5
Lillhärdal	767	631	8	121	1,0	19,2
Frösö köping	3 148	3 798	1 260	2 250	40,0	59,2
Svegs köping	831	1 033	11	80	1,3	7,7
Östersund	9 811	11 074	325	1 119	3,3	10,1
Summa	60 490	56 408	3 238	9 433	5,4	16,7

Tabell 91. Förekomst av byggnadsplan och stadsplan i länets tätorter.

Uppgifter från sommaren 1963.

Tätort		Tätortens läge (kommun)
Bispfors	bpl	Fors
Bispgården	bpl	Fors
Kälarne	bpl	Kälarne
Hammarstrand	bpl	Ragunda
Ragunda	bpl	Ragunda
Stugun	bpl	Stugun
Bräcke	stpl	Bräcke
Nyhem	—	Bräcke
Gällö	bpl	Revsund
Pilgrimstad	bpl	Revsund
Hackås	bpl	Hackås
Brunflo	bpl	Brunflo
Ope	(bpl)	Brunflo
Tandsbyn	bpl	Brunflo
Krokom	bpl	Rödön
Nälden	bpl	Rödön
Vaplan	bpl	Rödön
Ytterån	(bpl)	Rödön
Lit	bpl	Lit
Hammerdal	bpl	Hammerdal
Strömsund	stpl	Ström
Ulriksfors	bpl	Ström
Gäddede	bpl	Frostviken
Föllinge	bpl	Föllinge
Laxsjö	(bpl)	Föllinge
Änge	bpl	Offerdal
Trångsviken	bpl	Alsen
Mörsil	bpl	Mörsil
Duved	bpl	Åre
Storlien	—	Åre
Änn	—	Åre
Åre	bpl	Åre
Järpen	stpl	Undersåker
Svensta	bpl	Undersåker
Undersåker	bpl	Undersåker
Hallen	(bpl)	Hallen
Åsarna	bpl	Ö. Ljungadalen
Hoverberg	—	Berg
Svenstavik	bpl	Berg
Norra Rätansbyn	(bpl)	Rätan
Södra Rätansbyn	bpl	Rätan
Hede	bpl	Hede
Hedeviken	—	Hede
Norra Hede	(bpl)	Hede
Vemdalen	—	Hede
Funäsdalen	bpl	Tännäs
Linsell	bpl	Svegs lk
Ulvkälla	bpl	Svegs lk
Älvros	—	Svegs lk
Ytterhogdal	bpl	Hogdal
Lillhärdal	bpl	Lillhärdal
Frösön	stpl	Frösö köping
Valla	(bpl)	Frösö köping
Sveg	stpl	Svegs köping
Östersund	stpl	Östersunds stad

Förkortningar: bpl = byggnadsplan, (bpl) = byggnadsplan under arbete, stpl = stadsplan.

Tabell 92. Antal sportstugor i Jämtlands län år 1960.

Kommun	Antal sportstugor, ägda av personer bosatta utanför kommunen	
	Totalt	Antal sportstugor, ägda av personer bosatta utanför länet
Fors	4	4
Kälarne	42	25
Ragunda	54	29
Stugun	28	12
Bräcke	59	38
Revsund	115	43
Hackås	110	30
Brunflo	347	41
Rödön	276	38
Lit	53	7
Häggenås	25	2
Hammerdal	68	24
Ström	64	46
Frostviken	62	46
Hotagen	23	5
Föllinge	66	24
Offerdal	56	13
Alsen	19	7
Mörsil	41	24
Kall	64	25
Åre	284	170
Undersåker	113	86
Hallen	110	28
Oviken	44	19
Övre Ljungadalen	89	55
Berg	35	20
Rätan	8	5
Hede	164	115
Tännäs	344	284
Svegs lk	138	73
Svegs köping	—	—
Hogdal	19	12
Lillhärdal	14	11
Frösö köping	191	38
Östersund	—	—
Summa länet	3 129	1 399
varav Jämtland	2 450	904
varav Härjedalen	679	495

Källa: Fastighetstaxeringslängder (se texten).

Tabell 94. Antal ankommande och avgående personförande tåg per vecka i länets tätorter. Februari 1963.

Tätort	Antal	Tätort	Antal	Tätort	Antal
Bispfors	—	Lit	84	Åsarna	84
Bispgården	108	Hammerdal	—	Hoverberg	—
Kälarne	94	Strömsund	42	Svenstavik	84
Hammarstrand	—	Ulriksfors	118	N. Rätansbyn	—
Ragunda	94	Gäddede	—	S. Rätansbyn	—
Stugun	—	Föllinge	—	Hede	32
Bräcke	292	Laxsjö	—	Hedeviken	64
Nyhem	94	Änge	—	Norra Hede	32
Gällö	112	Trångsviken	132	Vemdalen	64
Pilgrimstad	112	Mörsil	142	Funäsdalen	—
Hackås	84	Duved	124	Linsell	—
Brunflo	196	Storlien	90	Ulvkälla	—
Ope	168	Änn	124	Älvros	84
Tandsbyn	84	Åre	124	Ytterhogdal	84
Krokom	178	Järpen	133	Lillhärddal	—
Nälden	178	Svensta	—	Frösön	—
Vaplan	136	Undersåker	124	Valla	—
Ytterån	153	Hallen	—	Sveg	102
				Östersund	271

Tabell 95. Antal invånare 31/12 1960 inom olika restidszoner från Östersund, Umeå Härnösand och Sundsvall.

Restid, timmar	Från Östersund, antal invånare	Från Umeå, antal invånare	Från Härnösand, antal invånare	Från Sundsvall, antal invånare
0—1	64 600	59 100	87 300	113 400
1—2	45 700	33 400	78 200	101 700
2—3	60 900	34 700	137 000	183 500
3—4	190 700	122 100	166 200	212 100
4—5	221 500	75 700	137 100	1 025 100
5—6	237 000	126 300	1 099 100	675 600
6—7	1 127 100	125 100	701 000	456 800
7—8	753 400	148 400	392 700	369 000
8—9	439 500	148 100	395 400	377 200
9—10	417 800	142 400	398 200	469 300

Tabell 96. Antal invånare 31/12 1960 inom olika restider från Östersund, Umeå, Härnösand och Sundsvall.

Restid, timmar	Från Östersund, antal invånare	Från Umeå, antal invånare	Från Härnösand, antal invånare	Från Sundsvall, antal invånare
0—1	64 600	59 100	87 300	113 400
0—2	110 300	92 500	165 500	215 100
0—3	171 200	127 200	302 500	398 600
0—4	361 900	249 300	468 700	610 700
0—5	583 400	325 000	605 800	1 635 800
0—6	820 400	451 300	1 704 900	2 311 400
0—7	1 947 500	576 400	2 405 900	2 768 200
0—8	2 700 900	724 800	2 798 600	3 137 200
0—9	3 140 400	872 900	3 194 000	3 514 400
0—10	3 558 200	1 015 300	3 592 200	3 983 700

Tabell 97. Indelning i lastbilcentralområden av Jämtlands län 1961/62.

Lastbilcentral	Antal bilar	Kontor	Verksamhetsområde
Fors lastbilcentral	10	Bispgården	Fors kommun
Östra Jämtlands lastbilcentral . .	26	Kålarne	Kålarne kommun Ragunda kommun
Bräcke Bilfrakt	27	Bräcke	Bräcke kommun Revsunds kommun utom Pilgrimstad
Brunflo-Hackås lastbilcentral . . .	28	Brunflo	Brunflo kommun Hackås kommun Pilgrimstad i Revsunds kommun Genvalla-området i Frösö köping
AB Östersunds lastbilcentral . . .	91	Östersund	Östersund Frösö köping utom Genvalla-området
Krokoms Bilfrakt	8	Krokom	Rödöns kommun utom Ytterån och Lundsjön
Ytterån-Krokoms lastbilcentral	9	Ytterån	Östra delen av Alsens kommun Ytterån i Rödöns kommun
Lit-Stuguns lastbilcentral	43	Lit och Bom-sund	Lits kommun Stuguns kommun Häggenås kommun Föllinge kommun Hotagens kommun Lundsjön i Rödöns kommun
Hammerdals lastbilcentral	17	Hammerdal	Hammerdals kommun
Ströms-Alanäs lastbilcentral	24	Strömsund	Ströms kommun
Gäddede lastbilcentral	9	Gäddede	Frostvikens kommun
Offerdals lastbilcentral	11	Änge	Offerdals kommun
Västjämtlands lastbilcentral	32	Järpen	Undersåkers kommun Åre kommun Kalls kommun Mörsils kommun Hallens kommun utom Månsåsen Västra delen av Alsens kommun
Åsarnas lastbilcentral	33	Åsarna	Övre Ljungadalens kommun Bergs kommun Ovikens kommun Månsåsen i Hallens kommun Rätans kommun
Härjedalens lastbilcentral	60	Sveg	Svegs köping Svegs landskommun Hogdals kommun Lillhårdals kommun Hede kommun Tännäs kommun

Tabell 98. Indelning i provinsialläkardistrikt.

Provinsialläkarens stationeringsort	Distriktet omfattar	Provinsialläkarens stationeringsort	Distriktet omfattar
(Östersund, stadsläk.)	Östersunds stad	Gällö	Revsunds kommun utom Grötingen
Frösön	Frösö köping	Månsåsen	Hallens kommun
Brunflo	Brunflo kommun	Fåker	Ovikens kommun
Krokom	Rödöns kommun	Hoverberg	Hackås kommun
Lit	Lits kommun		Bergs kommun
Offerdal	Häggenås kommun		Av Övre Ljungadalens kommun: Åsarne och Storsjö församlingar
Mörsil	Offerdals kommun	Rätansbyn	Rätans kommun:
Järpen	Mörsils kommun		Av Övre Ljungadalens kommun
	Alsens kommun		Klövsjö församling
	Undersåkers kommun	Sveg	Svegs köping
Föllinge	Åre kommun		Svegs lk utom Älvros församling
	Kalls kommun	Ytterhogdal	Lillhärdals kommun
Strömsund	Föllinge kommun		Hogdals kommun
Gäddede	Hotagens kommun		Av Svegs lk: Älvros församling
Hammerdal	Ströms kommun	Funäsdalen	Tännäs kommun
Stugun	Frostvikens kommun	Hede	Hede kommun
Hammarstrand	Hammerdals kommun		
	Stuguns kommun		
	Ragunda kommun		
	Fors kommun		
Kälarne	Kälarne kommun		
Bräcke	Bräcke kommun		
	Av Revsunds kommun: Grötingen		

Tabell 99. Indelning i tandvårdsdistrikt.

A. Centrallandpoliklinik. Förlagd till centrallasarettet i Östersund.

B. Distriktstandpolikliniker.

Tandvårdsdistrikt	Ingående kommun	Tandpoliklinikens förläggningssort
Östersund	Östersund av Rödön: Ås av Lit: Kyrkås	Östersund
Lit-Föllinge	Lit utom Lillsjöhögen, Sännsjölandet och Kyrkås församling Häggenås Föllinge utom byarna Ålåsen, Tuvatt- net, Hökvattnet, Storåbränna och Flykälén Hotagen	Lit och Föllinge
Hammerdal	Hammerdal av Stugun: Borgvattnet	Hammerdal
Strömsund-Gäddede	Ström av Föllinge: byarna Ålåsen, Tuvattnet, Hökvattnet, Storåbränna och Fly- kälén, Frostviken	Strömsund och Gäddede
Krokom-Änge	av Rödön: Rödön o. Aspås, Offerdal	Krokom och Änge
Näliden	av Rödön: Näskott av Alsen: Kyrkbygden och Mellansjö- bygden	Näliden
Åre	Åre	Åre
Järpen	Undersåker Kall	Järpen och Kall
Mörsil	Mörsil av Alsen: Västbygden	Mörsil
Frösön	Frösö köping	Frösön
Hallen-Åsarna	Hallen Övre Ljungadalen Rätan	Hallen och Åsarna
Myrviken	Oviken	Oviken
Svenstavik	Berg	Svenstavik
Sveg-Ytterhogdal	Svegs köping Svegs lk Lillhärdal Hogdal	Sveg och Ytterhogdal
Hede-Funäsdalen	Hede Tännäs	Hede och Funäsdalen
Fåker	Hackås	Fåker
Brunflo-Gällö	Brunflo av Revsund: Sundsjö och del av Bodsjö	Brunflo och Gällö
Bräcke	Bräcke av Revsund: byarna Gullboviken, Hunge, Sidsjö, Strångsund, Grö- tingen	Bräcke
Kälarne	Kälarne	Kälarne
Hammarstrand-Stugun ...	Ragunda Stugun av Lit: Lillsjöhögen och Sännsjölandet	Hammarstrand och Stugun
Bispgården	Fors	Bispgården

Tabell 100. Indelning i lokalkontorsområden för Jämtlands läns allmänna försäkringskassa.

Förläggningssort	Verksamhetsområde	Förläggningssort	Verksamhetsområde
Hammarstrand	Fors kommun Ragunda kommun	Mörsil	Alsens kommun Mörsils kommun
Kälarne	Kälarne kommun	Järpen	Undersåkers kommun
Stugun	Stuguns kommun		Kalls kommun
Bräcke	Bräcke kommun		Åre kommun
Gällö	Revsunds kommun	Oviken	Hallens kommun
Fåker	Hackås kommun		Ovikens kommun
	Bergs kommun	Åsarna	Övre Ljungadalens kommun
Brunflo	Brunflo kommun		Rätans kommun
Krokrom	Rödöns kommun	Hede	Hede kommun
Lit	Lits kommun		Tännäs kommun
	Häggenås kommun	Sveg	Svegs köping
Hammerdal	Hammerdals kommun		Svegs landskommun
Strömsund	Ströms kommun		Hogdals kommun
Gäddede	Frostvikens kommun		Lillhärads kommun
Föllinge	Föllinge kommun	Östersund	Östersunds stad
	Hotagens kommun		Frösö köping
Jämtlands Änge	Offerdals kommun		

Tabell 101. Beskattningsbar inkomst, taxeringsåret 1960 i rikets län i miljoner kronor samt kronor per invånare.

LÄN	Fysiska personer		Svenska Aktiebol.		Övr. skattskyldiga		Summa	
	Milj. kr.	Kr./inv.	Milj. kr.	Kr./inv.	Milj. kr.	Kr./inv.	Milj. kr.	Kr./inv.
Stockholms stad	4 152,6	5 140	956,3	1 184	98,7	122	5 207,6	6 446
Stockholms län	1 844,7	4 135	75,3	169	3,1	7	1 923,1	4 311
Uppsala län . . .	529,0	3 171	14,9	89	5,6	34	549,5	3 294
Södermanl. län	677,4	2 998	25,1	111	5,5	24	708,0	3 134
Östergötl. län . .	1 050,7	2 931	72,2	201	10,0	28	1 132,9	3 160
Jönköpings län	780,1	2 747	41,8	147	5,9	21	827,8	2 915
Kronobergs län	389,0	2 442	8,8	55	2,6	16	403,0	2 530
Kalmar län	561,3	2 372	12,5	53	3,6	15	577,4	2 440
Gotlands län . . .	110,9	2 014	1,5	27	0,7	13	113,1	2 054
Blekinge län . . .	359,6	2 487	8,1	56	2,2	15	369,9	2 559
Kristianst. län	683,2	2 656	22,2	86	4,5	17	709,9	2 759
Malmöhus län	2 209,3	3 551	224,3	361	20,2	32	2 453,8	3 945
Hallands län . . .	451,2	2 664	12,7	75	4,3	25	468,2	2 764
Gbg o. Bohus län	2 188,5	3 532	278,4	449	14,2	23	2 481,1	4 004
Älvsborgs län . .	1 055,5	2 824	46,5	124	4,7	13	1 106,7	2 961
Skaraborgs län . .	654,4	2 620	22,0	88	4,7	19	681,1	2 727
Värmlands län	780,2	2 680	54,9	189	4,0	14	839,1	2 882
Örebro län	820,0	3 136	38,2	146	6,1	23	864,3	3 306
Västmanl. län . .	727,7	3 164	68,4	297	4,7	20	800,8	3 482
Kopparbergs län	797,2	2 785	72,8	254	11,0	38	881,0	3 078
Gävleborgs län	796,1	2 707	47,5	162	5,2	18	848,8	2 887
Västernorr. län	768,2	2 665	74,9	260	5,4	19	848,5	2 944
Jämtlands län . .	307,9	2 177	4,5	32	1,9	13	314,3	2 223
Västerbottens l.	563,7	2 345	12,5	52	3,8	16	580,0	2 413
Norrbottnens län	670,1	2 559	3,4	13	5,3	20	678,8	2 592
Hela riket	23 948,0	3 206	2 203,3	295	237,9	32	26 389,2	3 532

Inkomsterna enligt förordningen angående statlig inkomstskatt.

Tabell 102. Antal skattekrönor per invånare samt utdebiteringens storlek.

Kommun	Antal skattekrönor per invånare 1961	Utdebitering per skattekröna för år 1962	
		Borgerlig kommun	Hela utdebiteringen
Fors	46,42	10,66	17,00
Kälärne	29,06	12,00	18,50
Ragunda	35,48	9,96	16,20
Stugun	41,65	10,91	17,41
Bräcke	34,64	12,90	19,39
Revsund	29,99	13,01	19,56
Hackås	19,49	12,51	20,24
Brunflo	26,57	11,00	17,36
Rödön	33,39	12,84	19,32
Lit	25,32	12,04	18,79
Häggenås	23,50	12,54	19,10
Hammerdal	22,21	13,35	19,89
Ström	29,65	12,70	19,39
Frostviken	35,37	13,05	20,30
Hotagen	23,19	12,19	20,15
Föllinge	21,31	13,95	21,33
Offerdal	21,48	11,01	18,10
Alsen	20,92	12,86	20,20
Mörsil	33,42	12,00	18,54
Kall	24,20	10,56	18,00
Åre	32,20	9,93	16,30
Undersåker	40,33	11,66	18,00
Hallen	17,94	11,47	18,75
Oviken	15,05	12,86	20,63
Övre Ljungadalen	21,34	12,00	19,28
Berg	19,51	13,35	20,50
Rätan	27,15	13,00	20,10
Hede	28,40	15,05	21,95
Tännäs	21,41	13,25	19,75
Svegs lk	27,57	13,25	19,92
Hogdal	44,84	12,09	18,43
Lillhärda	31,17	11,50	18,20
Frösö köping	40,98	11,51	17,40
Svegs köping	42,22	13,00	19,35
Summa landsbygd	30,01	12,12	18,71
Östersund	49,56	11,45	17,40
Rikets landsbygd	35,57	9,75	15,69
Rikets städer	58,97	11,86	14,99

Tabell 103. Jämförelse mellan antalet skattekronor per invånare år 1952 och 1961.

Kommun	Kr/inv. 1952	Kr/inv. 1961	Ökning från 1952 till 1961	
			Kr/inv.	%
Fors	40,9	51,1	10,2	24,9
Kälarne	26,8	36,0	9,2	34,3
Ragunda	32,2	41,2	9,0	28,0
Stugun	29,3	47,6	18,3	62,5
Revsund	23,7	36,9	13,2	55,7
Bräcke	25,4	41,1	15,7	61,8
Hackås	16,1	26,2	10,1	62,7
Brunflo	17,2	33,1	15,9	92,4
Rödön	30,2	39,1	8,9	29,5
Lit	20,3	32,4	12,1	59,6
Häggenås	24,6	30,7	6,1	24,8
Hammerdal	17,8	29,9	12,1	68,0
Ström	21,0	35,9	14,9	71,0
Frostviken	24,0	41,3	17,3	72,1
Hotagen	25,2	30,5	5,3	21,0
Föllinge	21,6	28,5	6,9	31,9
Offerdal	19,2	28,8	9,6	50,0
Alsen	21,4	28,0	6,6	30,8
Mörsil	39,7	39,8	0,1	0,3
Kall	22,7	32,0	9,3	41,0
Åre	23,9	39,4	15,5	64,9
Undersåker	30,0	46,4	16,4	54,7
Hallen	17,0	24,8	7,8	45,9
Frösö köping	24,8	46,2	21,4	86,3
Oviken	15,2	22,2	7,0	46,1
Övre Ljungadalen	19,4	28,4	9,0	46,4
Berg	15,8	26,0	10,2	64,6
Rätan	20,2	34,7	14,5	71,8
Hede	24,5	35,7	11,2	45,7
Tännäs	13,2	27,2	14,0	106,1
Svegs landskommun	24,9	34,7	9,8	39,4
Svegs köping	28,8	47,4	18,6	64,6
Hogdal	33,9	49,5	15,6	46,0
Lillhärdal	27,4	39,0	11,6	42,3
Länets landsbygd	24,0	36,5	12,5	52,1
Rikets landsbygd	24,3	41,0	16,7	68,7
Östersund	33,0	54,1	21,1	63,9
Rikets städer	39,2	62,7	23,5	60,0
Jämtlands län	25,4	39,6	14,2	55,9
Hela riket	31,5	52,2	20,7	65,7

Korrigeringar har gjorts för ändrade bestämmelser rörande det av staten tillskjutna skattekrontalet.

Tabell 104. Beviljade skattelindringsbidrag för åren 1958—1963.

Kommun	1958		1959		1960		1961		1962		1963	
	Kr	kr/inv.	Kr	kr/inv.	Kr	kr/inv.	Kr	kr/inv.	Kr	kr/inv.	Kr	kr/inv.
Kälarne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	250 599	74
Bräcke	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	96 000	29
Revsund	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	302 080	63
Hackås	—	—	65 578	18	192 330	53	329 803	91	379 498	106	841 178	240
Brunflo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	378 059	65
Rödön	—	—	—	—	—	—	19 429	6	—	—	378 100	59
Lit	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lit (inkl. Häggenås)	—	—	—	—	47 391	25	80 506	45	25 491	15	653 638	134
Häggenås	—	—	—	—	—	—	388 047	82	242 436	53	—	—
Hammerdal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	802 310	180
Ström	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	549 696	70
Frostviken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	210 094	86
Hotagen	—	—	—	—	—	—	158 851	174	26 352	29	123 709	140
Föllinge	—	—	—	—	—	—	194 750	63	187 811	63	591 386	204
Offerdal	—	—	—	—	55 976	14	303 301	80	47 902	17	321 207	87
Ålsen	—	—	—	—	38 428	21	47 676	27	90 227	52	292 671	173
Mörsil	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37 540	15
Kall	—	—	—	—	—	—	22 575	18	10 030	8	85 785	73
Åre	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 291	1
Hallen	—	—	24 853	12	144 497	69	173 286	85	179 781	91	339 108	178
Oviken	—	—	110 534	39	293 451	106	505 665	187	389 832	149	548 231	212
Övre Ljungadalen	—	—	6 412	2	189 748	70	179 322	68	126 084	49	344 486	138
Berg	77 537	25	34 158	11	184 290	60	341 622	112	415 188	138	784 379	267
Rätan	—	—	—	—	8 780	5	87 866	50	—	—	258 230	152
Hede	—	—	—	—	—	—	24 215	8	—	—	346 391	120
Tännäs	—	—	40 202	18	127 958	57	104 896	48	78 795	36	327 920	156
Svegs lk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	82 652	24
Lillhärdaal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	56 565	38
Summa länet	77 537	0,5	281 737	2	1 282 849	9	2 961 810	21	2 199 427	16	9 004 305	65
Hela riket	5 134 006	0,7	6 371 444	0,9	10 359 480	1,4	15 788 963	2,1	14 862 000	2,0	51 840 727	7
% till Jämtlands län	1,5	—	4,4	—	12,4	—	18,8	—	14,8	—	17,4	—

Kommun	Fastighetsförvaltning			Affärsföretag			Hälsa- och sjukvård			Planerings- o. anlägg- ningsverksamhet			Undervisning			Socialvård		
	Kr	Per inv.	Per skat- tekr.	Kr	Per inv.	Per skat- tekr.	Kr	Per inv.	Per skat- tekr.	Kr	Per inv.	Per skat- tekr.	Kr	Per inv.	Per skat- tekr.	Kr	Per inv.	Per skat- tekr.
Fors.....	54 300	17,19	0,36	—	—	—	30 400	9,62	0,20	331 100	104,81	2,21	502 200	158,97	3,36	480 400	152,07	3,21
Kälarne.....	172 700	47,65	1,63	—	—	—	11 500	3,17	0,11	+ 11 500	+ 3,17	+ 0,11	479 800	132,40	4,53	336 400	92,83	3,18
Ragunda...	270 600	55,43	1,51	—	—	—	28 800	5,90	0,16	91 800	18,80	0,51	684 300	140,17	3,82	431 300	88,34	2,41
Stugun.....	243 000	66,94	1,74	—	—	—	8 900	2,45	0,06	73 000	20,11	0,52	373 700	102,95	2,67	507 900	139,92	3,63
Bräcke.....	202 100	59,53	1,96	3 300	0,97	0,03	20 400	6,01	0,20	591 800	174,32	5,73	818 700	241,15	7,92	226 100	66,60	2,19
Revsund...	88 900	16,77	0,61	10 600	2,00	0,07	19 800	3,73	0,14	106 800	20,14	0,73	693 700	130,84	4,74	456 800	86,16	3,12
Hackås...	24 900	6,68	0,36	—	—	—	4 700	1,26	0,07	86 500	23,20	1,24	275 100	73,77	3,94	303 100	81,28	3,30
Brunflo...	112 600	18,65	0,83	—	—	—	42 900	7,11	0,32	52 200	8,65	0,39	525 800	87,17	3,88	446 400	73,96	3,34
Rödön.....	48 900	6,87	0,22	—	—	—	38 700	5,44	0,17	200 700	28,20	0,90	892 800	125,46	4,00	836 600	117,57	3,75
Lil.....	169 400	47,80	1,96	—	—	—	3 700	1,04	0,04	93 800	26,47	1,18	389 300	109,85	4,50	238 700	67,35	2,76
Häggenås..	7 600	3,75	0,16	—	—	—	1 100	0,54	0,02	56 200	27,70	1,19	194 200	95,71	4,12	232 700	113,69	4,94
Hammerdal	234 700	43,69	1,98	16 800	3,13	0,14	8 900	1,66	0,08	17 300	3,22	0,15	840 700	156,50	7,10	394 500	73,44	3,33
Ström.....	316 400	38,40	1,42	+ 800	+ 0,10	—	98 700	11,98	0,44	124 100	15,06	0,56	1 298 400	157,59	5,82	823 900	100,00	3,69
Frostviken.	54 600	19,97	0,67	—	—	—	13 500	4,94	0,17	77 500	28,35	0,96	581 700	212,77	7,19	379 200	138,70	4,69
Hotagen...	32 100	33,54	1,28	—	—	—	2 300	2,40	0,09	22 300	23,30	0,89	148 600	155,28	5,93	62 900	65,73	2,51
Föllinge....	13 300	3,96	0,17	—	—	—	3 800	1,13	0,05	114 700	34,17	1,46	569 100	169,53	7,26	223 300	66,52	2,85
Offerdal....	148 300	36,05	1,60	—	—	—	4 800	1,17	0,05	125 600	30,53	1,36	501 800	121,97	5,42	283 800	68,98	3,07
Ålsten.....	114 200	60,17	2,75	—	—	—	2 500	1,32	0,06	88 300	46,52	2,12	226 500	119,34	5,44	139 000	73,23	3,34
Mörsil.....	52 300	20,08	0,63	—	—	—	7 800	2,99	0,09	54 800	21,03	0,66	662 500	254,32	7,95	216 100	82,96	2,59
Kall.....	4 400	3,21	0,13	—	—	—	1 600	1,17	0,05	+ 22 800	+ 16,62	+ 0,68	185 500	135,20	5,51	102 900	75,00	3,06
Åre.....	74 700	24,67	0,90	—	—	—	9 200	3,04	0,11	70 400	23,25	0,85	404 400	133,55	4,86	284 600	93,99	3,42
Undersåker.	363 200	113,32	3,09	—	—	—	9 500	2,96	0,08	344 600	107,52	2,93	533 600	166,49	4,54	241 700	75,41	2,06
Hallen.....	15 700	7,30	0,38	—	—	—	4 800	2,23	0,12	5 400	2,51	0,13	283 500	131,80	6,80	123 000	57,18	2,95
Öviken.....	18 200	6,28	0,37	—	—	—	2 900	1,00	0,06	71 100	24,52	1,46	324 900	112,03	6,68	191 200	65,93	3,93
ÖvreLjunga- dalen.....	123 100	45,36	2,02	9 200	3,39	0,15	4 200	1,55	0,07	16 400	6,04	0,27	264 800	97,57	4,35	161 900	59,65	2,66
Berg.....	45 300	14,53	0,85	+ 100	+ 0,03	—	4 200	1,35	0,08	128 700	41,28	2,41	329 300	105,61	6,17	175 700	56,35	3,29
Råtan.....	47 200	26,44	1,17	+ 600	+ 0,34	—	4 300	2,41	0,11	134 900	75,57	3,33	181 500	101,68	4,48	198 100	110,98	4,89
Hede.....	97 000	30,69	1,24	—	—	—	15 000	4,75	0,19	242 000	76,56	2,66	525 600	166,28	6,73	242 100	76,59	3,10
Tännås...	30 300	13,15	0,82	—	—	—	3 600	1,56	0,10	67 000	29,07	1,82	305 600	132,58	8,30	123 500	53,58	3,35
Svegs lk....	125 300	32,50	1,20	—	—	—	4 300	1,12	0,04	250 600	65,01	2,40	337 400	87,52	3,23	320 600	83,16	3,07
Hogdal.....	220 700	84,69	2,24	—	—	—	7 300	2,80	0,07	234 400	89,95	2,38	328 400	126,02	3,33	222 500	85,38	3,26
Lillhärдал.	18 100	10,81	0,34	—	—	—	1 900	1,13	0,04	5 500	3,28	0,10	227 600	135,88	4,31	231 700	138,33	4,39
Frösö köp...	25 200	3,07	0,10	—	—	—	29 900	3,64	0,11	1083 500	131,89	4,16	509 900	62,07	1,96	408 400	49,71	1,57
Svegs köp...	51 000	24,85	0,70	—	—	—	30 500	14,86	0,42	374 300	182,41	5,10	219 300	106,87	2,99	95 200	46,39	1,30
Summa lä- nets lk....	3 620 300	30,20	1,09	38 400	0,32	0,01	486 400	4,06	0,15	5 303 000	44,24	1,60	15 620 200	130,31	4,71	10 142 200	84,61	3,06
Rikets lk....		27,61	0,95	—	—	—	—	5,34	0,18	—	52,46	1,81	—	101,65	3,50	—	66,24	2,28

+ = överskott.

Tabell 106. Kommunernas skulder samt egna fonder, medeltal per år för åren 1954—1958.

Kommun	Skulder		Egna fonder	
	Medeltal per år 1954—1958 1 000 kr	Per inv. och år Medeltal för åren 1954—1958. Kr	Medeltal per år 1954—1958 1 000 kr	Per inv. och år Medeltal för åren 1954—1958. Kr
Fors	778,3	246	1 468,9	465
Kälarne	1 471,5	406	1 479,3	408
Ragunda	1 247,3	255	1 029,8	211
Stugun	1 411,1	389	1 909,4	526
Bräcke	2 794,1	823	772,0	227
Revsund	2 293,3	433	1 267,2	239
Hackås	1 858,2	498	865,4	232
Brunflo	2 091,7	347	623,2	103
Rödön	1 277,0	179	2 434,3	342
Lit	549,5	155	1 022,0	288
Häggenås	735,9	363	492,3	243
Hammerdal	1 297,4	242	861,0	160
Ström	1 830,0	260	1 909,0	271
Frostviken	1 245,9	456	931,8	341
Hotagen	254,8	266	425,3	444
Föllinge	1 000,6	298	936,2	279
Offerdal	557,0	135	1 475,1	359
Alsen	482,3	254	477,4	252
Mörsil	752,8	289	1 031,9	396
Kall	149,0	109	286,8	209
Åre	948,7	313	670,0	221
Undersåker	1 556,5	486	1 291,0	403
Hallen	255,7	119	580,7	270
Frösö köp.	2 516,1	306	3 178,8	387
Oviken	460,1	159	934,1	322
Ö. Ljungadalen	710,3	262	633,2	233
Berg	1 082,7	347	436,0	140
Rätan	603,4	338	706,2	396
Hede	1 453,0	460	854,5	270
Tännäs	284,2	123	623,2	270
Svegs lk	749,6	194	934,8	242
Svegs köp.	500,1	244	486,3	237
Hogdal	628,3	241	787,9	302
Lillhärdal	491,3	293	557,0	333
Länets lk	36 327,8	303	34 352,3	287
Rikets lk	1 113 772,0	306	703 272,6	190
Östersund	9 554,5	402	9 839,3	414
Rikets städer	5 251 383,4	1 435	1 501 880,0	410

Tabell 107. Antal förvärvsarbetande i olika näringsgrenar i Jämtlands län år 1960 och år 1975.

Näringsgren	År 1960			År 1975	
	Faktiska uppgifter			Enligt prognos	
	Länet		Riket %	Länet	
	Antal	%		Antal	%
Jordbruk o. skogsbruk	17 707	31,3	13,7	13 315	27,7
Industri o. gruvbrytn.	8 209	14,5	36,1	8 340	17,3
Byggnadsverksamhet	7 552	13,4	9,1	26 467	55,0
Samfärdsel	4 723	8,4	7,4		
Handel	5 975	10,6	13,5		
Tjänster m. m.	11 978	21,2	19,8		
Ospecc. verksamhet	378	0,7	0,4		
Summa förvärvsarb.	56 522	100,0	100,0	48 122	100,0
varav inom stadsnäringarna	38 815	68,7	86,3	34 807	72,3

Tabell 108. Antal förvärsarbetande i Jämtlands län 1940, 1950 och 1960 (faktiska uppgifter) samt år 1975 (enligt prognos) inom olika näringsgrenar samt förändring mellan dessa år i länet och i hela riket.

Näringsgren	Antal förvärsarbetande i länet år				Förändringar i antalet förvärsarbetande					
					1940—1950		1950—1960		1960—1975	
	1940	1950	1960	1975	Länet	Riket	Länet	Riket	Länet	Riket
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Jordbruk o. skogsbruk	33 571	24 562	17 707	13 315	- 9 009	- 26,8	- 6 855	- 27,9	- 4 392	- 29,5
Industri o. gruvbrytn.	7 039	8 161	8 209	8 340	+ 1 122	+ 15,9	+ 48	+ 0,6	+ 131	+ 16,1
Byggnadsverksamhet.	4 244	6 115	7 552		+ 1 871	+ 44,1	+ 1 437	+ 23,5	+ 1 131	+ 17,1
Samiärdsel	3 498	5 024	4 723		+ 1 526	+ 43,6	+ 301	+ 6,0		+ 2,3
Handel.	4 019	5 676	5 975	26 467	+ 1 657	+ 41,2	+ 254	+ 5,3	+ 4 139	+ 5,4
Tjänster m. m.	10 192	10 273	11 978		+ 80	+ 0,8	+ 1 706	+ 16,6		+ 23,7
Ospecc. verksamhet	527	680	378		+ 153	+ 29,0	- 32,1	- 44,4		- 48,3
Summa förvärsarb.	63 090	60 490	56 522	48 122	- 2 600	- 4,1	+ 3 968	+ 6,6	- 8 400	+ 4,8
varav inom stadsnäringarna	29 519	35 928	38 815	34 807	+ 6 409	+ 21,7	+ 2 887	+ 8,0	+ 4 008	+ 13,6

Tabell 109. Befolkningens åldersstruktur i Jämtlands län 1930—1975.

(Åren 1930—1960 enligt folkräkningarna, år 1975 enligt prognos)

År	0—14 år		15—39 år		40—64 år		65—w år		Summa	
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%
1930	38 371	28,5	52 670	39,2	31 228	23,2	12 245	9,1	134 514	100,0
1935	34 340	25,2	55 559	40,7	34 101	25,0	12 407	9,1	136 407	100,0
1940	31 954	23,0	56 883	41,0	37 297	26,9	12 588	9,1	138 722	100,0
1945	34 546	24,1	55 103	38,5	40 170	28,0	13 394	9,4	143 213	100,0
1950	37 124	25,8	50 169	34,8	42 257	29,3	14 513	10,1	144 063	100,0
1960	31 967	22,9	44 665	31,9	45 096	32,3	18 072	12,9	139 800	100,0
1975	25 961	21,8	31 926	26,9	38 439	32,3	22 574	19,0	118 900	100,0

Tabell 110. Kostnader och anslagsbehov för angelägna allmänna vägbyggnader 1964—70.

Väg nr	Delsträcka	Km	Uppskattad byggnads-kostnad mk	Uppskattad anslagstillg. 1964—70 mk	Över-skjutande anslagsbehov mk
E75	Y läns gräns—Sjöändan.....	14,5	7,0	7,0	—
	Bro över Indalsälven vid Krokombro	—	6,0	6,0	—
	Nällden (Näskott)—Mattmar—Mörsil.....	40,0	20,0	20,0	—
	Hålland—Åre—Staa.....	28,5	11,0	11,0	—
81	X läns gräns—Byvallen.....	22,0	3,5	3,5	—
	Älvros—Rismyr.....	4,0	2,5	2,5	—
	Rätan—Åsarna.....	18,0	9,0	5,0	4,0
	Svenstavik—Grönviken.....	30,0	11,0	11,0	—
84	Kolsätt—Älvros.....	6,0	1,5	1,5	—
86	Y läns gräns—Bispsfors.....	8,0	5,0	—	5,0
87	Stugun—Hammarstrand.....	41,5	18,0	15,0	3,0
	Hammarstrand—Bispgården.....	21,0	12,0	—	12,0
88	Bro över Indalsälven vid Lit.....	—	8,0	—	8,0
	Lit—Hammerdal.....	26,0	8,0	8,0	—
	Hammerdal—väg t Länglingen....	11,5	6,0	2,0	4,0
296	X läns gräns—Strömbacken.....	7,0	2,0	2,0	—
305	Y läns gräns—Sörbygden—Kälarne	46,5	20,0	5,0	15,0
311	W läns gräns—Tännäs.....	42,0	10,0	2,0	8,0
312	Riksgränsen—Funäsdalen.....	34,0	12,0	12,0	—
	Linsell—Sveg.....	24,0	10,0	10,0	—
315	Hedeviken—Vemdalskalet—Utandbergsvallarna.....	21,0	7,0	7,0	—
	Rätan—Y läns gräns.....	17,5	6,0	3,0	3,0
316	Utandbergsvallarna—Åsarna.....	16,0	4,0	—	4,0
321	Svenstavik—Mattmar.....	77,5	35,0	6,0	29,0
340	Krokombro—Tulleråsen.....	22,0	5,0	—	5,0
677	Tulleråsen—Änge.....	6,0	2,5	—	2,5
805	Strömsund—Alanäs.....	38,0	15,0	—	15,0
342	Alanäs—Torsfjärden.....	44,5	15,0	12,0	3,0
	Fågelberget—Gäddede.....	24,5	7,0	—	7,0
343	Strömsund—Lövberga.....	20,0	10,0	10,0	—
	Lövberga—Y läns gräns.....	9,5	4,5	—	4,5
514	Hån—Glissjöberg.....	24,5	4,0	4,0	—
580	Myrviken—Sannundet.....	5,5	2,5	—	2,5
	Bro över Sannundet.....	—	15,0	—	15,0
592	Sannundet—Sanne}.....	5,5	2,5	—	2,5
593	Sanne—Näkten }.....				
592	Bro mellan Frösön och Östersund..	—	15,0	3,0	12,0
747	Krokombro—Aspås—Andviken.....	37,0	15,0	6,0	9,0
751	Andviken—Föllinge.....	7,5	2,5	—	2,5
	Broar på andra än ovan angivna vägar.....		20,0	8,5	11,5
	Summa	801,0	370,0	183,0	187,0

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1963

1. Øresunds-forbindelsen. 1. del.
2. Fiske och flottning i gränsvattnen mellan Finland och Sverige.
3. Opprettelse av »Nordens Hus» i Reykjavik.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Utlännings tillträde till offentlig tjänst. [7]
Författningsutredningen VI. Sveriges statsklock.
Del 1. Lagförslag. [16] Del 2. Motiv. [17] Del 3.
Motiv. Förslag till riksdagsordning. [18] Del 4.
Bilagor. [19]
Bärgarlönens fördelning, sjöförklaring m. m. [20]
Förslag till lag om vissa gemensamhetsanläggningar
m. m. [23]
Trafikmål. [27]
Utsökningsrätt II. [28]
Skadestånd I. [33]

Utrikesdepartementet

Utrikesförvaltningens organisation och personal-
behov. [3]
Administrativ organisation inom utrikesförvalt-
ningen. [4]
U-länder och utbildning. [34]
Kommersiellt och handelspolitiskt utvecklingsbi-
stånd. [37]

Försvarsdepartementet

Försvarskostnaderna budgetåren 1963/67. [5]
Försvar och fiskerinäring. [31]

Socialdepartementet

Den statliga konsulentverksamheten på socialvår-
dens område. [30]
Arbetsföreläggande. [38]

Finansdepartementet

Preliminär nationalbudget för år 1963. [8]
Undersökning av taxeringsutfallet. [14]

Eklestastikdepartementet

En teknisk institution inom Stockholms universi-
tet. [1]
1955 års universitetsutredning VII. 1. Universitetet
och högskolornas organisation och förvaltning. [9]
2. Universitetsväsendets organisation. [10]
Utbildning av lärare för jordbruk och skogsbruk
samt fortbildning av lärare i yrkesämnen. [13]
1960 års gymnasieutredning. 1. Vägen genom gymna-
siet. [15] 2. Kraven på gymnasiet. [22] 3. Special-
utredningar om gymnasiet. [41] 4. Ett nytt gym-
nasium. [42] 5. Läroplan för gymnasiet. [43]
1958 års utredning kyrka—stat. 1. Religionens bety-
delse som samhällsfaktor. [26] 2. Kyrkor och sam-
fund i Sverige. [39]
Lärare på grundskolans mellanstadium. [35]

Jordbruksdepartementet

Listerlandets ålfisken. [32]

Handelsdepartementet

Översättning av fördrag angående upprättandet av
Europeiska ekonomiska gemenskapen och tillhö-
rande dokument. [12]
Papper och annan skrivmateriel. [25]
Malmen i Norrbotten. [36]

Inrikesdepartementet

Kommunalrättskommittén IV. Kommunalförbunden
lånerätt. [2] V. Kommunala renhållningsavgifter
[29]
Indelnings- och samarbetsfrågor i Göteborgs- och
Malmöområdena. [6]
Uppehållstillstånd m. m. för utländska studerande
[11]
Sjukhus och öppen vård. [21]
Mentalsjukhusens personalorganisation. Del I. In-
tervju- och frekvensundersökningar m. m. [24]
Arbetslöshetsförsäkringen. [40]
Befolkningsutveckling och näringsliv i Jämtlands
län. [45]